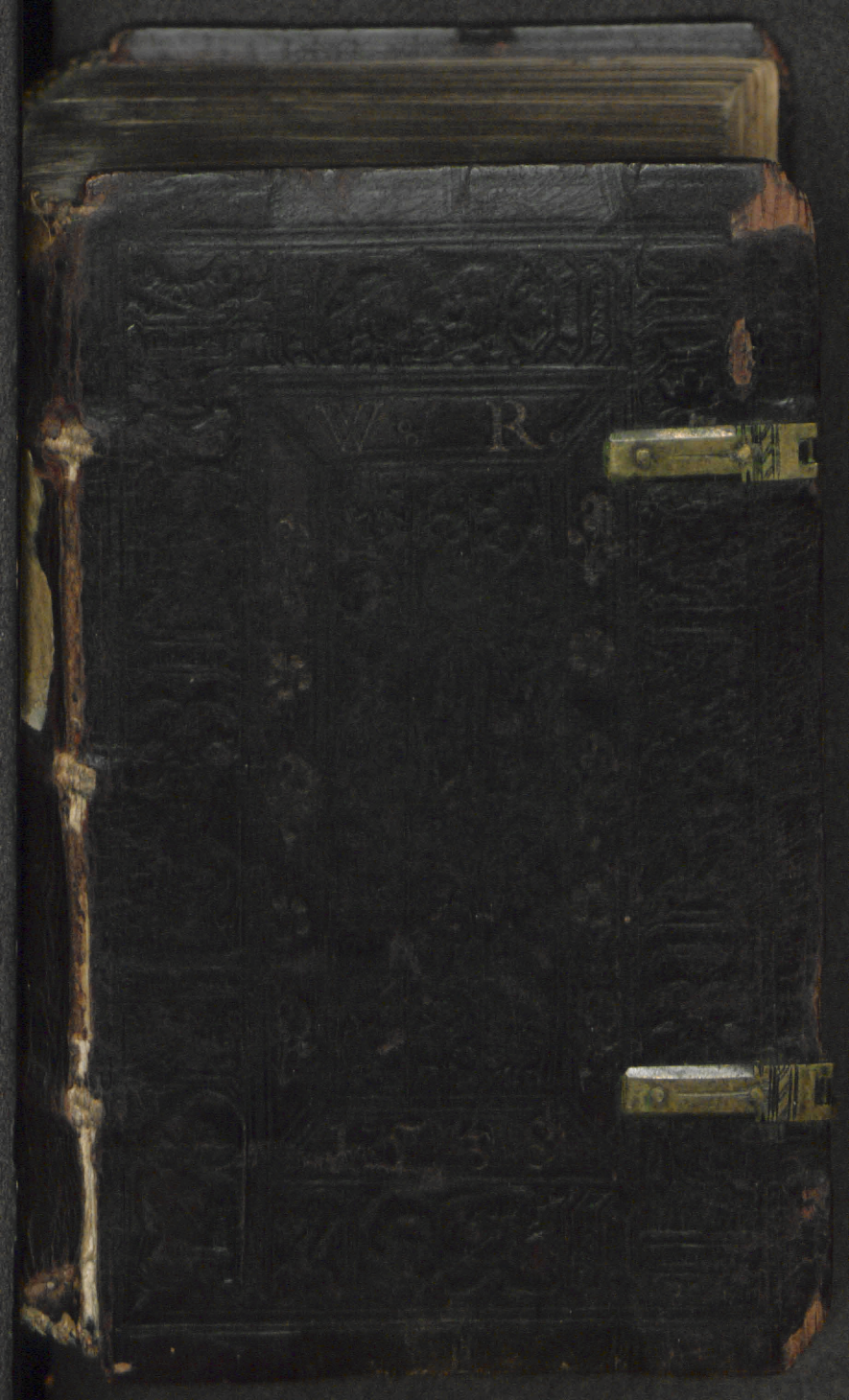

R
2651

[illegible] Dasÿp9
10/.

M Klefecker Dr.

R IV. M b. 32

12 Bl.

Dr. Lingmann

4-IV A
13678
1 51954060

ANNOTA=
TIONES GVLIELMI
BVDAEI PARISIENSIS,

secretarij regij, in quatuor & uiginti Pandectarum libros, per autorē diligentißime recognitæ & auctæ.

Basileæ, apud Thomam Volffium.
M. D. XXXIIII.

BIBL. ACADEM. DORPATENS.

GVLIELMI BVDAEI PARISIEN-
sis, regij secretarij, in Annotationes ad
libros Pandectarum

PRAEFATIO.

Ad illustrissimum uirum Ioannem Dega-
naium cancellarium Franciæ.

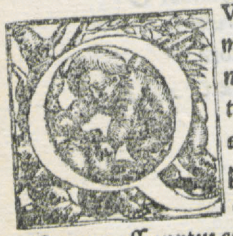 VAE RES MIHI IMPRI
mis exoptanda fuit, uir illustrissi
me Ioānes Deganai, ea mihi hoc
tempore forte (ut spero) fortuna
euenit. Nam cum ab hinc septem
plus minus menses, paulo post-
quam tu ad principem istum ma
gistratum assumptus es, annotationes quasdam in Pan
dectas scribere cœpissem, iam inde in mentem mihi ue-
nit faciendum omnino mihi esse, ut hi nostri commenta
rioli parum ab autore me futuri plausibiles, amplum
aliquod nomen augustumq; præferrent exeuntes in pu-
blicū: cuius uelut auspicijs freti, ancipitem iudiciorum
aleam secure experirentur. Hoc autem me animo agi-
tantem fama recentis tui honoris, qua omnia hic loca
publica priuataq; personare cœperant, diutius quære-
re, quo mihi erat opus nō siuit. Ea uero ut tū me admo
nuit quid mihi agendū esset, ita nūc libro iamiam pro-
diturο aduentanti tu principi præcurrens, sic in hanc
urbem

urbem in ipso (ut aiunt) articulo ueni sti, ut non modo
oblatum te mihi, sed etiam (nisi longe fallor) appositum
existimare debeam, cui librum meum dicatū, in manū
etiam porrigerem primo omnium uidendum. Etenim
nisi casus me aliquis nec opinantem deiecit, uideor mi-
hi non spernendo amoris loco apud te pridem, dudum,
modo, fuisse, ac nunc etiam esse. Cuius rei documenta
haud obscura dedisti cū res ita nostræ tulerunt: tametsi
nulla mea in te officia, nulla unquā obsequia constitis-
sent. Literarū nonnulla cōmendatione tantū tibi notus
eram: cætera prorsus omnia nihil ad te attinens. Verū
id extra causam est. Hoc uero causæ proprium, quòd ea
ratio est libri nostri, ut nisi magno aliquo patrocinio de
fendatur, uix eum ab incendio uindicaturum me spe-
rem. Magna enim simul inuidia, simul infamia flagra-
turum opinor, nisi tuo paucorūq; testimonio excitāda
mox à multis inuidia restinguatur. Quippe eiusmodi
res dicere aggressus sum, ut si doctorū hominū statera
expendantur, nec à leuitate, nec ab inscitia proficisci,
nec procul à uero abesse uideri possint. sin uulgi truti-
na examinentur, nihil æqui boniq; laturū ex hominum
iudicio sperare me debeam. In quo tamen illud est ini-
quitatis, quòd inter eos quos de causa nostra in consiliū
huius libri editione mittimus, sessuros complures uide
mus, qui ad summā ignorantiam iniustum etiā inexpia-
bileq; odiū literarū meliorū allaturi domo sunt. In qua

rum literarum autoritate cardo dijudicandæ rei haud dubie uertitur. Quòd si ex more forensiũ iudiciorũ iniquos nobis homines atq; adeo ex professo inimicos ex iudicum albo reijcere possemus, ingenti sane fiducia ad iudicium doctorũ bonorũq; accederemus. Nunc id non licet, ac nihilo secius tamen subeundam sic quoq; aleam putauimus, una maxime re freti, quòd à qua parte stetisse doctos bonosq; constiterit, ibi calculorum uictoriã esse homines utiq; interpretabũtur. In huiusmodi enim ferè iudicijs appendi sententiæ nõ numerari solent. At qui unde tu steteris, inde quoq; plerosq; bonorũ staturos esse confido. Nam quæ est autoritas nõ modo magistratuũ antistitis, sed etiã tua (tecũ enim nunc, nõ cum Cancellario loqui uideor) quotus quisq; doctiorũ in sententiam tuã transire dubitabit? Tuam ego autoritatem appello, eius hominis autoritatẽ, qui per omnes ætatis progressus totidem honorũ ciuiliũ gradus suopte nixu, nullo manum porrigente scandens, nõ antequã ad culmen honorũ euasit, scandendi finẽ fecit: ut non fortunæ beneficio, sed suo merito peruenisse eò credi posßit. Cuius ea uis fuisse ingenij atq; animi cernitur, ut quocũq; loco natus esset, in quodcunq; tempus incidisset, fortunam ipse sibi facturus uideretur. Qui cũ in reliquis uitæ partibus honoratißimos gerẽdo magistratus, tanquã poẽta doctus in primis fabulæ partib. populo perplacuerit, in extremo eodẽq; summo actu: omnib. animi uiribus effusis

effusis ingentem theatro toto plausum excitaturus existimetur. Proinde in te uno permultis suffragijs periclitari mihi uideor. Quare te alloquens, bonos omnis tecum exorãdos habeo, ut siqua temere aduersus receptæ atq; adeo sacrosanctæ hactenus autoritatis scriptores dixisse primo statim occursu uidebor, quasiq; iurisperitorum maiestatẽ suggillare uoluisse, ea nõ ex mea fiducia, nimia dicã an incauta? sed ex rebus ipsis potius nullo receptarũ opinionũ præiudicio utentes, etiã etiamq; æstimare in animũ inducãt: iudiciũq; ad finẽ perlecti libri sustinere, nec magnis autorũ nominib. opponẽdis, ueritati præscribere quodã nũc postliminio lõgo interuallo redeunti. Neq; enim me latet q̃ sit arduũ uetustis nouitatẽ, nouis autoritatẽ, dubijs fidẽ, obscuris lucẽ dare. At enim in Catonis reprehensionẽ incidi, qui culpã deprecari q̃ culpa uacare malui, ut ille quondã Albinus, qui homo latinus cũ res Romanas oratione græca scriptitasset, uenia se dignũ esse censebat, si quid in historijs suis aut parũ cõpositè, aut minus eleganter scriptũ esset, ob hoc à Catone derisus. Sic prouidentioris fuisse dicent (ut opinor) æquitatis iniquitatis úe iudiciorũ tãto reatu periculũ nõ facere, q̃ nũc sero errorem facinoris ancipitis deprecari. Hoc in loco cũ hærerẽ, subijt illud de Diogene memoriæ proditũ à græcis autoribus. Philippus Alexãdri magni pater cũ expeditionẽ aliquãdo apparare in Corinthũ diceretur. Corinthij prætrepidi,

rerumq; ſuarum ſatagitantes ad opera certatim incumbere cœperunt: hic arma ſibi comparans, ille lapides cõgerens, alius muros in altitudinem ſubſtruens, nõnulli propugnacula firmãtes, alij aliud agentes, quod ad munitiones pertineret. Quod eorum ſtudiũ Diogenes cum cerneret, nihil habens aliud cõmodius quod ageret (nullus enim ad rempub. adminiſtrandam opera eius hominis utendum exiſtimabat) extemplo philoſophico pallio præcinctus, dolium illud ſuũ fictile quod gurguſtij uicem præbuiſſe ei dicitur, ſubuoluere, deuoluere, ultro citroq; uerſare per uicinum urbi collẽ cœpit. Admirante autem quodam eius amico ac percũctante quidnam id agis ô Diogenes? κυλίω, ἔφη, κἀγὼ τὸν πίθον, ἵνα μὴ μόνος ἀργῶν δόκοίλω γε τοσούτοις ἐργαζομένοις. uoluo (inquit ille) ego quoq; dolium, ne unus inter tot operi intentiſſimos ceſſator eſſe uidear. Sic & ego cũ rationẽ ocij reddendã eſſe cenſerẽ homini quidẽ aliqua facultate prædito, aut certe literis his initiato, doliũ uoluere inſtitui, ne deſidia aut inertia emarcuiſſe crederer, alijs ad rem attentiſſimis: atq; in umbraculis domeſticis animũ deſpõdiſſe, quod mihi à uiris haud ſpernendis non ſemel obiectum eſt. Id modo periculum eſt ne cum ocij mei rationẽ conſtare tibi pauciſq; præterea uolui, doliũ forte fictile ac fragile per loca interim petroſa perq; aſpera imprudẽs obuoluerim, id eſt necubi ſtilo indulgens in offenſionem quoq; bonorũ, corũq;

quibus

quibus approbare hoc meum opus uolebam, incautius impegerim. Atq; ita confractum doliũ, librumq; conuicijs laceratum referam: ſpemq; meã irritam et inanem euaſiſſe ſentiam: ille ego qui aliquod operæprecium iugi eodemq; ſemeſtri labore feciſſe mihi uidebar. Quod ſi mihi contigerit, Attilianum illud in me paratum eſſe ſcio. Satius ſiquidẽ eſſe dictitabat Attilius ociosum eſſe q̃ nihil agere, id eſt q̃ inaniter uexari: ut Siſyphus ille in fabulis, uoluens & ipſe ſaxũ, ſudans nitendo nec proficiens hilũ. Sed fortuna quæ famã rebus preciũq; conſtituit (ut inquit Curtius) iſtud quoq; uiderit. operã enim tamũ præſtare ac propoſitũ candidũ, nõ etiã euentũ iudicij potui. Itaq; ſi mihi fortuna defuerit, nõ tamen ipſe mihi deero. Nec ſi ſecus noſtra interpretẽtur homines, mœrori propterea me dabo, quaſi oleũ operãq; perdiderim. Sunt enim quædã quæ non modo alienis, ſed meis etiã amicorumq; ponderibus examinãda ducã, dicẽq; tandem cõfido tanquã æquum iudicẽ, unde ius ſteterit, inde uictoriã daturam. Antimachus clarus poẽta, ut auctor eſt Cicero in libro de claris oratoribus, conuocatis auditoribus cũ legeret quoddã ſuũ uolumẽ, omnesq; eũ legentẽ præter Platonẽ reliquiſſent, legã (inquit) nihilominus. Plato enim unus mihi inſtar eſt omniũ. Et rectè inquit Cic. Poẽma enim reconditũ paucorũ approbationem aſſenſumq; poſtulat. Similiter ego ut tecũ quãplurimos ſcriptis noſtris calculũ candidũ adijcere optauerim, ſi

rim, sic si id fieri nequit, te certe cũ uno & altero pri
mæ sentẽtiæ uiris adesse mihi sperẽ, omniũq; instar uos
esse existimem, uc ueluti suffragiũ Mineruæ (ut aiunt)
emeritus esse uidear. Nihil autẽ habet nec fortuna tua
maius quàm ut possis, nec mens tua melius, quàm ut ue
lis ad ueritatẽ indagandã (præsertim quod ad res Gal-
licas attinet) excitare studiosos. Quod uero ad eos per
tinet qui ueritati obstrepere, ac quo iure quaq; iniuria
tueri male parta animis obstinauere, nec dedoceri uel-
le quæ perperam didicerũt, nullus est mihi locus ueniæ.
Proinde ab huiusmodi nec ius, nec iniuriam deprecor,
accipiendas enim mihi plagas pro re nata uideo. Verũ
hoc unum saltem exorari se sinant, πάταξον οὖν καὶ
ἄκουσον, inquit Alcibiades ad Euribiadem sublato sci-
pione loqui cum uctantem, feri sane inquit & audi. Sic
isti sane feriant dum audiant. Vulnus etiam recipiam
(ut dicitur) si modo Marte suo plũbeo impugnare me
institerint, nec in flammã conijcere inuidiæ concitatæ.
Annotationes nunc in quatuor & uiginti libros Pan-
dectarum edidi, in reliquos editurus cum aliquantisper
interquieuero, si modo per ociũ ac ualetudinẽ licebit,
quæ me hoc incœptum non modo intermittere
diu, sed etiam abrumpere abijcereq; co-
egit. Parisijs pridie nonas No-
uembris, Millesimo quin-
gentesimo octauo.

RERVM ET VERBO
rũ in sequenti oppere præci
pue adnotãdorũ index.

A.

Abacus logistrarũ & triclinorũ 171
Abalienationis gene ra 106
Abdicare se magistratu 88
Abecedariæ literæ 797
Abiudicare 92
Abortio 484
Abnoctare non licet consilia rijs Parlamenti 525
Absoluere creditorem. 864
Abstimere publico 425
Academia 399
Accedere ad causam 147
Acceptum & expensum ferre 746.
Accerso & arcesso 209
Accipere nomen 307
Accipitrarium aucupiũ & ac cipitrum differentiæ 675
Accursiana ignorantia. 93
Accursiana errata 728
Accursiani 514
Accusationes reorũ in se. 257
Aceto 671
Acidũ uinũ & mucidũ cod.
Achilleium uotum 602
Ἀκοντιστὴ 400
Acribodicæi 4
Acrochiristæ 402
Acta cõsilij prætoriam 571
Acta 422
Actio ex sponso 102
Actionem dare 119
Actionem dictare 122
Actionem eximere 247
Actio legis et agere lege 207
Actuarij 278
Actuariæ naues 556
Ad agnatos & gentiles deducendi 125. 378
Adespotæ 540
Addicere 657
Addicere nummo 661
Addicti 657
Adigere in uerba 533
Adigere in uerba principis 323
Adigere sacramento. 537

Ad incitos redactus 392
Ad manticam res redijt eodem
Admitti ad causam dicendam 145
Adolescentes quomodo instituendi 263
Adoptare 205
Ad rubricas se transferre 34
Aduenticium munus 352
Aduersaria 853
Aediles curules 160
Aedilium cura 86
Aedilium ordines duo 161
Aegilops 703
Aequum & bonum 1.2
Aequum bonum 2.8.11
Aequi boni facio 8
Aequũ bonũ impetrare, & de æquo & bono respõsitare 33
Aequus animus & æquitas 12
Aerarium 336.339
Aerarium sanctius 26
Aerarium in æde Saturni 337
Aerarius 228. in ærarios relati eodem
Aerarijs eximere 230
Aerarij 336. Ad ærariũ referre rationes eodem
Aerarij præfecti et tribuni 338 344
Aera 705
Aere diruti 392
Aerati & obærati 345
Aes militare 344
Aes circumforaneum 379
Aestimationem inire 487
Aestimatio 834
Aeterna lex 193
Affectus non mouebantur coram Areopagitis 280
Afferre & inferre manus 242
Agere summo iure 6
Agere suo iure 465
Agitatores 407
Agnatio & gentilitas 153
Agones 409
Agonothetæ 412
Agoranomi 572
Αγκυλόγλωσσον 771
Αἰτήματα 48
Ahena tria 592
Ακριβὲς 503

Ακριβοδίκαιον 4
Ακρέμων 455
Ακρίτως 123
Alaudium 807
Alaudæ 456
A libellis ministri 363
Alba linea 515
Album 387
Albarium opus 568.570
Alexander imperator Ro. 26
Αλαζὼν 816
A litera absoluendi 128
Allecti 216
Αλλακτικόν 64
Αλυσία 774
Altercari & altercatio 139
Ἀμαχεὶ 400
Ambigere 442
Ambire 546
Ambitiosus 817.818
Ambitio duplex 820
Amethodi 84
Amittere 150
Amittere è manibus 149
Amphictyones 57.304
Amphippi 408
Amphoteroplum 824
Ampliatio et perendinatio 129 385
Ampliare & amplius pronunciare 127.385
Ampliati rei 130
Amplißimus ordo 221.286
Amplißima curia 286
Amymones 831
Αμυντήρια 557
Amußis 515
Αναδέχεσθαι δίκην 120
Ανάδεχεσθαι 181.472
Αναγορεύειν 656
Αναθέναι 747
Analogia geometrica 59
Analogia arithmetica 63
Analogum ius 60
Analphabeti 62
Analphabetus Iustinianus 797
Anancophagia 405
Anantapodoton 167
Anatocismus 824
Ancones 514
Ανεύθυνοι 271

Anima quibusdam hominibus ut porcis pro sale est 186
Animæ principatus 53
Animaduersio in milites sortito 391
Animaduertere 367
Animus æquus 12
Annulus aureus et eius ius 219
Annus intercalaris 529
Anni prætextæ 248
Annis cedens 652
Anquirere 144
Anteambulones 565
Antenclema 261
Antiades 775
Anticategoria 261
Anticipatio 52
Antidoron 519
Antigrapharij 338
Antigrapheus 338
Antigraphei ratio eodem
Antinomiæ in Pandectis 792
Antipelargia 50
Antiopelargin eodem
Ἀντιπεπονθὸς 64
Antiquarij 177
Antiquatio senatusconſ. 267
Antistes & antistitæ 24
Αντεισφέρειν 88
Antoninus qui et Marcus phũs 261
Ἀνυπεύθυνοι 271
Ανώγεων 463
Apalæstri 397
Απαλλάττεσθαι 665
Απαλλάττειν eodem
Απαρτίζειν, ἀπαρτιλογία 590
Ἁπαντᾶν ἐπὶ τὴν δίκην, & ἐπὶ τὴν κυρίαν 121
Aptaores 205
Απεζωσμένοι 191
Αφ' ἑαυτῶν δέχεσθαι 472
Αφειμένοι 390
Ἀφὴ 400
Αφοπλίζω 556
Αφορισμοὶ 304
Αφορίζειν 146
Αφοσιώσεως ἢ ὁσίας ἕνεκα & ἀφοσιοῦσθαι 668
Απογράφεσθαι 826
Ἀπογραφὴ eodem

Αποκρύττειν 657
Aphe 400
Aphorme 582
Appellationes à iudicibus ad senatũ 258
Appellare de iuris defectu 290
Appellare 805
Apodectæ 538
Apolecti 326
Apollonius Tyaneus 540
Apponere sibi præuaricatorem 147
Apud acta 129
Ἅψασθαι τῶν κτημάτων 238. 745
Aqua & igni interdicere 861
Aquilij laus 11
Aquila anataria 741
Aquulam in uinum infundere 483
Arbitrari ex bono & æquo 4
Arbitrium & iudicium 127
Arbustiua uitis 454
Arca camerata 726
Arcesso 209
Archigrammateus 324
Archimimi 399
Architectari 527
Architectura 521
Architectus 521
Architectonicus 525
Architectonicæ quædam artes eodem
Area plana 617
Arenatum opus 569
Areopagus 278
Areopagitæ 278
Areopagitæ noctu iudicabant 282
Areopagita subticentior 284
Areopagitarum consiliũ 189
Areopagitarum iudicia memoratu digna 280
Areopagitarũ integritas 283
Areopagi & curiæ Parlamentaris comparatio 284
Aresta & ἀρεστὸν 303
Argentarij 581
Argentarij in foro tabernas habentes 578
Argentum pustulatum 370
Argumentatio firmißima 137

Argyri

Argyritæ. 409.
Argyrognomones 581
Argyropractæ 582
Armorum Diomedis & Glauci permutatio 622
Aristocratici 59
Aristotelis laus 198
Arithmetica analogia 63
Arrectarij 620
Arrectaria et trãsuersaria 684
Articuli græci uis 166
Artis omnis partes duæ 524. et homines in ea considerandi 526
Artes 18
Ascripticij 158
Ascripticij dij & patres 217
A se orti terræ filij 154
Asinus ad lyram 502
Asoti, asotia 583
Aspendius citharistes 599
Assa uox 427
Assectæ, & excedere ex assectis 800
Assectari prætextatum 249
Assamenta, asseres 685
Asses & axes 684
Assiduus & assidui 549
Assignatio 343
Asylium iuris 364
Asylia, asylos 781
Ατελώνητοι 826
Ate cœlo deturbata 195
Athei 754
Athletæ 398
Athletarum uictus 405
Athletica habitudo 406
Athletice ualere eodem
Athlothetæ 412
Atocia 484
Attributa pecunia 543
Auctoramentum 589
Auctorare eodem
Auctorati eodem
Aucupium accipitrarium 675
Auena 805
Auferre pignora 238
Auguratus ius 437
Augurũ obnunciatio 244. 437
Augustius 835
Auitium 542
Aulicos indignos promouentes taxat 382
Aulicum consilium 302
Aulicum instrumentum 542
Aulœdi 54
Auocamentum 742
Aurelia lex 544
Aureus annulus 219
Aurum obrizum 730
Auspicia omnibus magistratib. data 437
Aut certe 173
Autolyci 184
Autor laudatur 803. 805
Autores classici & pletarij 550
Autores fieri in euentum incertum 217
Autoritas 806
Autoritas imminuta 218
Autoritas poëtica 626
Autoritas Pythagoræ 32
Autoritas senatus 218. 245
Autoritas senatus quando primum inclinari cœperit 256
Αὐτὸς ἔφα 32
Αὐτόωτοι 52
Αὐτοχέδιον 574
Axes 684
Axiomata 47. 317

B.

Albi 770
Barbara uocabula legum 58
Beneficium abnegare 811
Berones & perones 732
Bessario 206
Bigena uitanda 511
Bigæ et trigæ 695
Βλαισὸς 772
Blæsi 770. 772
Βλασὸς 455
Bolos 675
Bona fide 669
Bona prædia 124
Bona ex edicto possidere 121
Bona publica possidere 745
Bonum & æquum 2
Boni & æquificio, & bonũ & æquum impetro 8
Bos nummus 624
Brabeutæ 412
Bractearij 742
Brauium 412.

Breues 343
Breuia eodem
Breuiaria secundaria 345
Breuiarium principale 342
Breuiarium 558. 743
Breuis & breue 559. ex breui culo recitare 253
Breuitas cẽsendi in senatu 246
Budæus literis sibi soli operam dedit 319
βουλή 353
Bulæ Athenienſium 278
Buleutæ 353
Bulla & toga 248

C.

C. A. N. L. quid notẽt in sententijs dandis 128
C Est litera tristis & condẽnatiõis 132. 128
Cacoëthe 189
Cadere causa & formula 126. 127
Caduceum 211
C. Aquilij laus 11
Cælatura 742
Cæmenta 475. 616. 736
Cæsa & ruta recipere 682
Cæsaris per orationem Ciceronis immutatio 176
Calamitas 695. 701
Calamitoſus 701
Calcar aureum 220
Calceus lunatus 220
Calculum permittere, porrigere, proponere 134
Caldariæ cellæ 591
Calendarium 853
Calendæ martiæ 859
Calices diatreti 484
Camerata arca 726
Camera eodem
Camerota eodem
Cameratum opus eodem
Canabis 555
Canales ſtructiles 474
Cancellarius 259
Cancellarius in Francia 318
Cãcellarius princeps Curiæ qualis eſſe debeat 325 329
Cancellariatus interregnũ 324
Cancellarij partes 321
Cancellarij appellatio 325

Candidati principis 345
Candidati quæstores eodem
Canonibus ſolui, & gratiã canonis legisq; facere. 203
Canonarij 341
Capere magiſtraum 359
Capere pignora 538
Capillamentum 764
Capite cenſi 550
Caput 136
Caput & fortunæ 120
Carbunculatio 709. 713
Cardinem cauſæ ponere. 137
Cardo litium 138
Cardo 684
Caſtellum puteorum. 685
Caſtrenſis ordo 159
Caſtrenſis ſeueritas. 591
Catadromus 690
Catamidiare 584
Catonis filij 172
Catonis dictum 601
Cauſa indicta 122
Cauſa & formula cadere 126 127
Cauſa ſuperior et inferior 142
Cauſa ad exemplũ ptinens 149
Cauſæ ſtatus, firmamentũ continens, cardo 136. 137
Cauſam dicere 270
Cauſam iuridicialiter inficiãtq; conſtituere 156
Cauſæ criminales nõ erant differendæ 259
Cautelas iuris improbat 10
Cedens annis 652
Cedere foro 578. 580
Cedere fortunæ, oneri &c. 587
Cedere interceſſione 147
Cedere patria uel urbe 586
Cedere uita & legibus 587
Cedo iudicem 102
Celetes 408
Celetizontes 409
Celeuſtes 427
Celeuſma eodem
Celeuſma calcantiũ apud Hieremiam 428
Cellæ caldariæ 591
Cenotaphium 209
Cenſere quod nũc opinari 134
Cenſere 134. 235

Censeri 49
Censendi breuitas 246
Censendi potestatē facere 134
Censere senatores coacti 239
Censere est senatus 245.286
Censi capite 550
Census equestris 219
Census senatorius 223
Censores mouebant senatores senatu 227
Censores qui 228
Censorum animaduersio 230
Censoria iudicia 228
Centesimæ 824
Centumuiri aucti numero 2-5
prætor illis præsidebat eodē 162
centumuiri 162
Centumuiri in quatuor consilia distributi 287
centumuirales causæ 274
centumuiralis curia 2-4
Centumuiralia iudicia 2-5
Cētumuiraliū hastæ 162. 274
Centuriatæ et curiatæ leges 90
Centuriata comitia 90.196
Centurio 159
Cerimoniarum magistri 418
212
Cerycia
Ceryx eodem
Cernere hereditatem 158
Ceroma, ceromatitæ 399
certamina sacra 410
certe & aut certe 173
cessio 207
cespiticium 432
charitas humana 54
charthophylax 365
chasma 704
chasmatiæ 705
chasmaticus terræmotus 704
chelonium 724
chiliarchi 159
chiliastæ 543
chironia ulcera 189
chironomi & chironomia 395
χειροωνις 310
choragia 317
choragus eodem
choragium 538
χρηματιζειν 89
chyromalli 227
Cicero iurisperitissimus 15

Ciceronis propositum de iure ciuili in artem redigendo 18
Ciceronis laus eodem
Ciceronis locus emendatus 168 337.451 461.586.
Ciceronis oratio pro Ligario laudatur 175
Cippi 474
Circumducere edictum 150
cistum 693
citati præconio 38
citharœdi 394
citharistæ eodem
citra pulueris tactum 400
ciuiū inter se æqualitas 200
classes 287.434.classiarij 428
classes curiæ 287
classicus 550. & infra classē eo.
classici testes eodem
classici autores
clauus 550
clementia iuris in quibus sit cognitionibus 220
cliens 808. & clientela 809
coactores 260
coaxatio 338.541 619
coaxatio & coassatio 684
cochlea 721
codex 854
codicis libri à Græcis scripti 536
codonophori 565
coëpulones 339
cœli filij
cœlū et esse in cœlo 145 698
cœna recta 368.857
cœnacula 462.489
cœnaculariam facere 468
cœnacularius eodem
cœnationes 462
cogere in ordinem 577
cogitatio spuria seu notha et legitima 207
cognitio senatus 269
cognitio consularis 270
cognitionibus quibus insit iuris clementia 260
cohors prætoria 509
coliphium 409
collatio & collecta 542
collegium & sodalitas nobiliū Franciæ 226

Collybistæ 554.581
Collybus eodem
Colophonem imponere & addere 501
Colloßica onera 724
Colloßicotera eodem
Columella 775
Columna Menia 376
Columnæ & pilæ 474
Columnæ partes eodem
Comeſſator 784
Comeſſari eodem
Comitatus 457
Comitia magna 80.196
Commertia 58
Commertiarium ius 64
Commentaturæ 501
Commentarij multiplices legum ſunt litium materia 295
Commentarius. 421
Commentarium eodem, & in commentariũ referre 425
Commentarienſes 423
Commentarioli 422
Commentarij iuris, & de commentarijs recentiorũ iuriſpe ritorum 640
Committere 479. 812
Commiſſiones eodem
Commiſſum bellum eodem
Cõmunis ſenſus et prudẽtia 53
Comparatio Parlamẽti ad Areopagum 284
Comperendinare 127.385
Comperendinatio 128
Comperendinata res 129
Comperendinatus reus 130
Compertus ſtupri 788
Concameratio 618.726
Concertata res & cõfecta 135
Conchytæ conchyliarij 558
Concio legitima 232
Concipere iuſiurandum 530
Concipere 538
Cõceptis uerbis iurare & peierare 531.532
Concratitius 612
Concratitius paries. 614
Conducere & locare 559.560
Conductor & locator eodem
Confecta res 135
Conferre pedem 145

Confeſſus æris 788
Confiſcare 540
Confornicatum opus 727
Confratriæ 559
Confuſa teſtimonia 146
Confuſa ſuffragia eodem
Conniuentes 606
Conſcripti patres 216
Conſentes 215
Conſilium Alexandri imperatoris 289
Conſilium aulicum & interius 202
Conſilium ſanctius 526
Conſtituere in re præſenti 119
Conſtituere iudicium 135.138
Conſtituere diſceptationẽ eod.
Conſtituere quæſtionem 135
Conſtituere ſtatum cauſæ 136
Conſtituere cauſam iuridicialiter inficialiterq; 136
Conſtituere ſummam litis 138
conſtitutio Philippi pulchri 292.299
conſtuprata iuditia 819
conſuetudo 203.314
conſularis 426
conſul 159.426
cõſul iuſſu tribuni plebis in carcerem duci poterat. 358
conſulis imperium 557
conſulum relatio
conſularis cognitio 277
conſulares 212
conſulares & proconſulares prouinciæ 558
conſulibus permiſſa reſpub 555
contabulatio 685
contendere iuſto ſacramẽto 117
contignatio 617
cõtinens cauſæ 137
cõtradictorũ diſſolutiones 148
controuerſia nobilis 504
controuerſiam ſui facere 812
conturbare 566
conturbare rationes & fortunas eodem
conuadari 120
conuenire in manum 111
conuenire 288
conuentus trium ordinum 325
corda 598

coria 617
cornicum oculos configere 80
coronæ 492
crassus 173
crater 680
craticius 620
creatura omnis 442
creditorem absoluere 364
creui 553
creui hæreditatem eodē
cridæ 119
criminales causæ non erant differendæ 259
critici 411
Critolai libra 41
crumeniseca 738
cubitum 518
cubitus 521
culinaris ratio 785
cū re præsenti deliberare 119
cunctatores 606
cupedipetæ 520
cuppæ 732
curia amplissima 286
curia Parlamētaris olim nō statuaria, sed indictiua erat 296
curia Parisiensis 258
curia quinquagenaria 278
curiæ origo ex cōuentibus iuridicis 288
curiæ Parlamentaris & Areopagi comparatio 284.457
curiæ centenariæ 287
curiatæ leges & comitia 80
curiosus 817
cursores pegasarij 519
curulis ædilis 161
curulis sella 469
curules 161
custodes 338
cybisteres 227.557
cynosarges 399

D. (139

Dare actionē et iudiciū
Dare mancipio 108
Dare nomen 306
Dæmonistici 754
Dasypus 446
De æquo et bono respōsitare 33
De præpositio 786
Decedere iure suo 465
Decēpeda 516. decēpedator 517

Decē-

Decemuiri 87.162
Decimatæ legiones 391
Decernere quæstionem et ut legibus quæratur 143.145
Decretum & placitum 303
Decoctores 583
Decoquere eodem 585
Decollare pro fallere 152
Decuriæ iudicum 246.275
Decuriæ & classes 298
Decurrere 691
Decursorium eodem
De exilio 580
Defectu iuris appellare 290
Deferre in ærarium 423
Deferuescere 779
Deflagrare eodem
Defungi 664.666
Defunctus eodē
Defunctorie 667.668
Delatores 845
Deliberare cū re præsenti 119
Delio natatore indigens 491
Delos umbilicus terræ 305
Demagogi 473
Demarathi filius 79
Demensum 985
Demetrius 404
Democratici 59
Democriti dij 215.186
Demosthenes 29.181
Deponere in pœnam 105
Deprecatio 260
Describere 38
Descriptio & ex scripto recitare 253
Δεσπότεια 110
Despoticon 66
Desæuire 779
Designatores et designare 415
Desultores 408
Desultoria leuitas eodem
Desultorij equi eodem
Detineri 836
Deuorata uerba 539
Deus qui fias 699
Δευτορον 387
Δεξιοῦσθαι 820
Diabolus per Aten. 185
Διαγράφειν 749
Διαδικασία 139
Διακόπτειν 386

 Diale

Dialecticæ laus 174
Διαλαμβάνειν 386
Διαλύειν eodem
Διανεμητικὸν 64
Διατροφεῖα 147
Diapasmata 730
Diarium calendarium 853
Diarium 370.421
Diatreti calices 484
Δικαιολογικὸς 137
Δίκαιον et τὸ δίκαιον ἔχειν 149
Δίκαιος 598
Dica 122
Dicæodotes 340
Dicam impingere 122
Δικάπολος 25
Dicastæ eodem
Δίκη 25
Dice 25.73
Dicendi peritia 174
Dicere pro testimonio 145
Dicere causam 270
Dicere mulctam 432
Dictare actionem 122
Dictatura 307.354
Dictator 159.307
Dictum Catonis 601
Diduco 837
Dies & diecula 541
Dies constituta, & dies statu 149
Dies exhæresimi 417
Dies magni 288
Dies status 595
Dies legitimi 148
Die repetita 495
Diem eximere 247
Diem diffundere 584.385
Diem tollere 247
Differre uadimonium 121
Diffinitio 19
Diffinire 20
Diffundere diem 584.385
Digitus id est modulus aquarius 470
Digestorum lib. I. locus restitutus 460
Digressio in latinitatis contemptores 501
Digressio in mores præsentes inuehens 599

Dij maiorum gentium 515
Dij minorum gentiũ seu adscriptitij 215. 217
Dij selecti 215
Δίκαιον, τὸ Δίκαιον ἔχειν 149
Διπλάσιος 386
Dijudicata res 135
Diobolares 551
Diomedis & Glauci armorum permutatio 622
Dionysiaci artifices 395
Diotothicon 62
Diplinthij parietes 616
Dirimi auspicia 386
Dirimere tempus 386
Diruptus herniosus 392
Diruti ære 591
Disceptationes liberæ et legitimæ 285
Disceptare 288
Disceptare inter parietes 7
Discedere in diuersa 264
Discessio populi 92
Discoboli 598. 401
Discutere 77
Discussoria 777
Distributiuum ius 64
Dispungere rationes 749
Disquisitio 144
Distineri 837
Diuisio iuris 58
Diuisio sententiarum 265.267
Dixi 127
Δοκοῦντες et ἀδοξοῦντες 834
Dodrans 521
Dogma 503
Doliare uinum 662
Dolichodromi 402.518
Dolichos eodem
Dolones 487
Domi se cõtinere exilij loco 581
Donationem proferri 58
Δωροδοκία 819
Δωροδόκος 819
Doron 519
Dorophagi 526
Dotes animi 528
Dromeis 598
Dulciarij pistores 557
Duodecim tabularum laus 16
Duodecim per per se positum.

uersus inde sumpti 176
Dysnomia 185
Dysnomia Franciæ 183

E.

Ecbolia 483
ἐκβολὰς eodem
ἐκ καιροῦ 832
Ecclesiastici locus emendatus 705
ἔκκριτοι 378
Echemythia 606
Echemythi eodem (552
Echinus parturiens cunctatur
Ecnephias 711
ἐκφωνεῖν 254
Ecquis 837
ἐκρύσεις 484
ἔκτρωσμοι eodem
Edere 149. 424
Edere nomen 306
Edere ludos 836
Edere specimen 801
Edictum circumducere 859
Edictum Iustiniani 316
Edictum perpetuum 205
Edictum prætorium 204
Edictum translatitium 234
Edictus & indictus senatus 231
Effervescere 778
Effigies antiquitatis in duodecim tabulis 16
Effluctio & abortio 484
ἐγγεγραμμένοι 217
ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει 230
ἐγγυᾶσθαι 120. 180
ἐγκύκλιον ἀγοραῖον 669
ἐγκύκλιοι 378
ἔγκριτοι eodem
εἰκαῖον τὸ τυχὸν 669
εἰσφέρειν 88
Eijcere 483
Eiectitius eodem
Eiulatio funebris 177
Eleuare 140, 141
Eleuare testimonia 140
Elogiũ, et mittere cũ elogio 143
Eloquẽtia pulsa Lacedæm. 282
Eloquentiæ munera 507
Emancipare 305. 11
ἐμβάλλειν 417
Embatæ 556

Emblemata 492
Embolismos 417
Emmelia 398
Enargia 859
Energia eodem
Encyclopædia 14. 523. 626
ἐνδείκνυσθαι 836
Enhorcius Iuppiter 351
Enneacrunos fons 681
Ennœæ 52
Enoplia saltatio 397
ἐνουρεῖν 774
Entheastici 754
Enthei 752
ἐντεταγμένοι 378
ἐπάγειν ψῆφον 134
ἐπακτὸς ὅρκος 532
ἐπαμφοτερίζειν 442
Ephebion 403
Ephelides 772
Ephemeris 421. 733
Ephippium 470
Epibatæ 428. 556
ἐπιβαίνειν 420
Epibolæ 52
ἐπιδημία 347
ἐπιδημεῖν 462
ἐπιείκεια 7
ἐπιεικὲς 5
τὸ ἐπιεικὲς δίκαιον eodem
Epicaia ineptum uocabulum 4
Epijces 5
Epijcia 4. 7
ἐπὶ καιροῦ 832
Epilepsia non epilensia 624
Epilogus de senatu 276
Epinyctis 855
Epistolæ Curtij ad Ciceronem declaratio 110
Epistolæ Plinij locus 263
Epistomion 687
Epitome epitoma 558. 559
ἐπιτρέπειν τὴν ψῆφον 134
Epulones 539
Epulum funebre 565
Eques & miles 38. 220
Equestris census 219
Equestri ex ordine erat ad senatum transitus 219
Equi desultorij 408
Equites & annulus aureus eorum & census 219

Equites iudices 218
Equitium 342
Equorum genera 470
Erasi 543
Erratum in sententia 169
Eremoditium 122
Ergastulum 658
Ergata 722
Εργολαβοῦντες 562
Ερήμη δίκη 121
Ερήμην καταδικάσθῆναι 122
Erucæ 716
Erugo 174
Esse in cælo 698
Ethici statuarij 394
Ethologi eodem
Ethopœi eodem
Ethopœia eodem
Ethos eodem
Ἠττοναλόγον &c. 143
Euadere ad frugem bonam & redire 510
Euangelia 322
Ευγένεια 200
Eunomia 183
Eunomia duplex 187
Eunomi 183
Euocatio 572, 576
Euocatio deorum 211
Euocare 576
Euthymia 842
Ευθύνεσθαι 270
Exarmare 556
Exarmare accusationem 557
Exauctorare 389
Εξαίρετος 472
Exæuire 779
Ex bona fide 4
Ex bono & æquo arbitrari, et statuere 4
Excedere ex asseclis 800
Exceptores 424
Excurrens summa 588
Excurrere 589
Excursio oratoria 589
Excutere 737. 738
Ex edicto bona possidere 121
Exemplum recognitum 58
Exempli referre 149
Exhæresimi dies 417
Exhedra 403. 488
Eximere ex ærario 147. 230

Exilium

Exilium 580
Eximere diem actionem 247
Eximere ex reis 147
Eximere notæ eodem
Eximere noxæ eodem
Eximere numero 378
Εξηγεῖσθαι 534
Εξηγγυημένοι 123
Existimatio 834
Ex iure mane consertum 113
Exoleta fugienda 177
Exoluere religione 758
Εξορκοῦν 532
Εξουσία 469
Expensum ferre 746
Expensa 106
Experiri intra parietes 7
Expolitionum genera 568
Expungere rationes 749
Extempore 827. 832
Extra primum lapidem 354
Extricatus 485
Ἐζημιωμένοι 230. 335

F.

Fabrica 523
Fabri Lesbij 5
Facere discessionem 233. 234
Facere tyrocinium 801
Facilitas iuris perdiscendi 35
Facinus indignum 635
Factum memorabile 262
Fanatici 752
Farcturæ 616
Fas 24
Fasces 372
Fasces submittere 374
Fastorum diuulgatio 80
Fatuus 767
Ferales præcones 565
Fercula 694
Ferendarum legum mos 89
Ferentarius libellus 520
Feriæ latinæ 171
Ferramentum 743
Ferre ad populum 88
Ferre iudicem 102
Ferre expensum & acceptum
Festuca 618. 619 (746
Fide bona 669
Fides 497. 811
Fides labefactata 547
Fidem suam tueri 548

Fidem

Fidem liberare eodem
Fidem alicuius sequi eodem
Fide sua esse iubere 549
Fide aliena sumere eodem
Fide & esse in fide 808. & in fidem se recipere & conferre 809.812
Fide optima 670
Fidutia 103
Fidutiam accipere eodem
Fidutiam committere 104
Fidutiarius hæres 98
Fidutiaria opera eodem
Fidutiaria posse ſto eodem
Fidutiaria mancipatio 104
Fidutiaria hæreditas 105
Fidutiaria uenditio 104
Filij terræ 854
Finis iuris ciuilis 19
Firmamentū & continens causæ 137
Fiscus 720
Fiscus & eius præfecti 339.719
Fiscella 720
Fistuca 618
Fistucatio eodem
Fistulæ applumbatæ 684
Floralia 715
Formula & formularij 146
Formula cadere et excidere 127
Formulam intendere 122
Fornacarius 480
Fornix & fornicatū opus 727
Fornices & fornicarij 818
Forum 138.276
Forum cupedinarium 338
Forum suarium 338
Foro cedere 378
Fortuna 120.157
Franciæ dysnomiam reprehendit 183
Fraterculus gigantum 154
Fraus et quod sine fraude aliorumq; fiat 813
Friuola 544
Friuolarij eodem
Frontati lapides 617
Frugi bonæ 319. 310. ad frugem bonā se recipere eodē. euadere ad frugem bonā 310. redire ad frugem bonam eodem
Fugax pomum & uinum 658
Fugere eodem
Fugiens uinum eodem
Fugientes gēmæ & literæ 652
Fugitiuarius 741
Fumosæ imagines 153
Funditator uerborum 60
Fundum mancipio dare 812
Funebre epulum 563
Funebrium iusta 380
Funerum cerimoniæ 155
Furiosi & prodigi 155
Furor 761

G.

GAlericulus 763
Galli fratres Roma. 262
Galli senatoria dignitate Romani donati 262
Galli olim elegantiæ studiosi 498
Gallorum Hercules eodem
Gallorum mos improbandus 422
γελοῖα 491
Gelu 713
Gemini an uno concubitu concipiantur 445
Gemini Hercules & Iphicles 444
Gemmæ fugientes 652
Genera equorum 470
Genera expolitionum 568
Genera gladiatorum 409
Genera iudicorum 592
Genera militiæ 572
Genera pensitationum 548
Genera quæstorum uaria 535
Genera serendi 415
Genera structuræ 476
Generositas 200
Gentiles 201.58. 225
Gentilitas & eius ius 151. adgētiles deducendi 125
Gentilia insignia 156
Genus 19
Geodætæ 512
Geometræ eodem
Geometrica analogia 59
Geramon 724
Gerusia uirtutis præmiū 269
Gestatorium 469
Gestationes 469
Gestatoria pensilia 655

γιγνόμε-

γλυφόμενον 594
Gladiatorum genera 409
Gloriam in uirtute 329
Glauci & Diomedis armorũ permutatio 622
Gnomon 515
Graculus 702
Græcarum literarum laus 639
Grandinũ quatuor genera 710
Graphis 521.526
Gratia & pax 166 (203
Gratiam canonis lagisq; facere 529
Gratiæ 519
Gressus 544
γυτάρια
Grytopolæ eodem
Gubernator 427
Gymnasia 399
Gymnici 352.398
Gymnicorum genera 598
Gynæocratia & eius leges 67
Gynæocratumenos qui in uxorũ potestate sunt carpit 67.68

H.

HAbere rationem alicuius 307.359
Habere in sinu 282
Habitudo iusta 595
Hæreditas iusta 596
Hæres 596
Hæredium eodem 553
Hæreditatem cernere 756
Hæresis 771
Hæsitantia 401
Halteres 398
Haltici 360
Harmostæ 25.162
Hasta 162.274
Hastæ & causæ centumuirales 274
Hedui primi senatorum ius in urbe adepti 262
Helciarij 428
Heliocaminus 468
Hemisphærium 727
Herculana pars 564
Hercules & Iphicles 444
Hercules Gallorum 500
Herniosus diruptus 392
Hetærius iuppitur 351
Heteroplũ

Heteroplum 823
Hexapeda 317
Hieronymi non est noui testamenti quam habemus translatio 163.165
Hieronicæ 410
Hippodromus 690
Hippopotamus 50
Hircientes eodem
Hircosi 773
Hircus eodem
Histriones 393
Holosericati 200
Homeri autoritas 627. de eo doctiorum sententiæ 629
Homeri poësis & laus 630.631
Homo nouus 153
Homines noui 154
Homines ærarij 335
Homines tres in omni arte considerandi 526
Homognius Iupiter 351
Homologare 285
Honorarius tumulus 210
Honorarium munus 352
Honorarium decurionũ eodẽ
Horæ 543
Horrida sidera 710
Hortator in naui 427
Hospitalia 350.490
Hospitalitatis deus Iupiter 351
Hospitalis tessara 350
Hospitium renuntiare 351
Hospitia priuata 350
Humanitas 502
Hyle 206
ὑπαγορεύειν 254
ὑπάρχομ 593
ὑπέγυα 125
ὑπερθεματίζειν 678
ὑπερξαγίζειν 774
ὑπεκχωρεῖν 587
ὑπερῶον 463
Hypæthræ ambulationes 403
Hypæthrion hypæthron 460
Hypocaustum 591
Hypocritæ 393
Hypocrisis eodem
Hypogea 618
Hypopion 381
Hypostasis 650
Hypotheca 743

Hypothesis 47
ὑποθέσθαι 744
ὑπολαβέναι eodem
ὑποτίθεσθαι eodem
ὑπώπια 381

I.

Iactus 673
Ianus bifrons 371
iatronices 85
ichnographia 521
iconici pictores 394
iconicæ imagines eodem
illaudatus 830
alias malorum 51
illotis manibus & pedibus 76
illuuies 774 (118
imaginaria rei repræsentatio 153
imagines fumosæ 153
imagines subitæ 157
imagines maiorum in funeribus adhibitæ 155
imbricamentum 491
imbricatum opus 616
immeiere 774
impedata uitis 457
imperiũ legis & hominis 436
imperiũ proconsulare et cos. 357
imperij limina 511
imperij munera 276
impostores 763
impostura eodem
in ærarios relati 228
in arcem relati 330
inciti, & ad incitos redacti qui sint 392
in cœlo esse 698
in consilium mittere 133
in consilium ire 134
incrustatio materiaria 684
inculpatus 830
inculpati heroes nouem 831
indago 670
indicatio 678
indicare eodem 835
indicatura eodem
indicere iustitium 396
indicta causa 122
indictionales 348
inducere 268
inducere sententiam aut decere (ita eod.
infantia 43 taxat 44
infantes iurisperitos infatuari

767
inferior causa 142
in fidem se conferre 809
in fide esse 808
informationes 52
infra classem 550
ingenui 224
in gleba uindicare 113
iniscere manum & inferre 241
inire æstimationem 487
inire nexum 659
in manum mariti conuenire 111
innumerato habere 855
inquæstæ 287
inquirere 144. 150
inquisitor eodem
inquisitionum consilium 299
in religionem uerti 758
in rem præsentem uenire 117
insania 761
inscitia 43
insignia gentilitia quæ uulgo dicuntur arma 156
in sinu habere 828
insolentia 816
in sole & puluere 404
in spurcare 482
institutum 69
institutum memorabile 273
instrumentum luis 145
instrumentum auleum 342
insula 728
insularius eodem
intelligentiæ inchoatæ 52
intendere formulam 122
intercalare 417
intercalarius mensis eodẽ 529
intercalatio eodem
intercedere senatusconsulto potuerant tribuni 242
intercessio tribunitia 243
intercessione sublata 147
intercessor eodem
interdicere aqua & igni 861
intergerinus paries 619
interim 829
interius consilium 202
interior sermo 318
interpretis officium 366
interpretatio noui testamenti uulgata nõ est Hieronymi 163, 165
interrex 321
interregnũ cancellariatus 324

Interrogari legibus 208
Interscalmium 427
Intertrigo 546
Intertrimemtum 545
Intertritura eodem
Intestinum opus 492. 683
Intra parietes experiri & disceptare 7
Ioannis euange. locus 167
Ioues humani 201
Iphicles et Hercules 444
Ire in consilium 134
Ire in sententiam 234
Ire in sententiam pedibus 264
Ischiacus dolor 624
Isonomia 61
Isthmus 470
Iubere est populi 245
Iucundus architectus & antiquarius 158
Iudex ius animatum est 63
Iudicatum facere 142
Iudicis persona 73
Iudicem ferre 102
Iudices equites 218
Iudices petebãtur à senatu 258
Iudices ex legis præscripto iudicare oportebat 258
Iudices peculiariter dicti 276
Iudicum decuriæ unde 246. 275
Iudicum tabulæ 129
Iudicium & arbitrium 127
iudicium nõ præcipitandũ 520
Iudicium constituere 135.138
Iudicium dare 139
Iudicia Areopagitarum 280
Iudicia & auspicia omnibus magistratibus data 173
Iudicia constuprata 819
Iudicia centumuiralia tribunalia 276
Iudicia legitima 285
Iudicia publica 276. Romæ fiebant per tabulas 289
Iudiciorum mos 128
Iupiter xenius, philius, hetærius, homognius, phratrius, enborcius, 351
Iupiter hospitalis deus 351
Iurare et peierare cõceptis uerbis 538
Iura in quibus constituẽda 194
Iuris ciuilis in artem redigendi Propositum Ciceronis 18
Iuris ciuilis finis & partes 19
Iuris ciuilis sacerdotij, & quæ sit ratio constituenda 21
Iuris ciuilis discendi facultas 35
Iuris diuisio 34
Iurisconsulti copiam sui faciebant omnibus 180
Iuris clementia in quibus sit cognitionibus 260
Iuris defectu appellare 290
Iuris asylum 364
Iuris librorum multitudo obest & nocet 191
Iuris uolumina 184
Iuris naturalis uis 48
Iurisperitorũ recentiorũ commentarij eleuantur 640
Iurisprudentia olim non fuit quæstuaria 15
Iurisprudentia quid sit eodem Ius 56.466
Ius analogum 60
Ius annulorum 220
Ius annulorum donare 225
Ius auguratus 437
Ius ciuile 23.57
Ius commerciarium 64
Ius distributiuum eodem
Ius naturale 51
Ius humanum 56
Ius gentium 51
Ius moribus cõstitutum 71
Ius moribus receptũ & in mores 71
Ius patriciale 290
Ius proconsulare 357
Ius postulare 147
Ius id est potestas 466
Ius senatorium 265
Ius suum obtinere & retinere 148. 290 640
Iusiurandum concipere 530
Iussum 195
Iusta 580
Iusta hæreditas 596
Iusta habitudo 593
Iusta pellex 112
Iusta facere & peragere 580
Iusta funebria eodem
Iusti dies 594

Iustus 592
Iusto sacramẽto contẽdere 117
Iustiniani contra enarratores legum edictum 316. & quod fuit analphabetus 797
iustitia 71
iustitiæ imago 73
iustitium indicere ac remittere institutum 596. (596

K.

Καταδελικασμένοι
κατάδικοι 230 (657
καταλυμα 463
κατάπλους 201
καταλείπειν τὴν δίκην 121
κατεσπουδασμένον 821
κάθετος 514
καθίζειν 134
κίονες. 474
κλάδος 455
κλέπτης 819
κονίαμα 571
κρανίζειν 681
κρίνεσθαι 270
κρινόμενον 138
κρῦνοι 68
κρύβδην ψηφίζεσθαι 276
κτῆμα 101 κτῆσις eodem

L.

Labefactata fides 547
Labes 704. 707
Labra 680
Lacus 486. 686
Λαγχάνειν δίκην 122
Laicum 753
Lamachus 604
Lanistæ 409
Lapis ordinarius 475
Lapis quadratus eodem
Lapidem primum extra 354
Lapides frontati 617
Lapidicinæ & lapicidinæ 419
Lasciuia & lasciuire 718
Later & testa 616
Laterculus coctilis eodem
Lateritij parietes 615
Laticlauium 220
Latinæ feriæ 171
Latinarum præfectus 170
Latinitatis contẽptores arguit 419. (501
Λατομίαι eodem
Latomi

Latumiæ

Latumiæ eodem
Latusclauus 219. 221
Laudare 803
Laudatum 193
Laudes poëticæ 632
Laudicœni 172
Laus Seruij Sulpitij 9
Laus C. Aquilij 11
Laus Ciceronis 18
Laus duodecim tabularum 16
Laus Laurentij Vallen. 37. non fuit tam eruditus græcè quã latinè 164
Laus Pandectarum 37
Lautia 342. 349
Legatus 98. 159
Legati principis 361
Legiones decimatæ 391
Lege agere 207. 209
Leges curiatæ & cẽturiatæ 90
Leges inter se contradicentes. id est antinomiæ in Pande- (ctis 792
Leges tribunitiæ 91
Leges sanctæ 26
Legis actiones 208
Legislatio 199
Legisperiti 347
Legibus solutus princeps 201
Legibus interrogari 208
Legis species 50
Legis uirtus 195
Legibus soluere & non teneri 38. 202
Legum interpretatio seu commẽtatio multiplex & exacta. & earum uolumina multiplicia 190. quod ea noceant eodem
Legum multiplices commentarij sunt litium materia 295
Legum præstantia 188
Leguleos taxat 35. 53. 146. 175
Lex 181. 182. 436
Lex æterna, lex naturæ, lex summa 195
Lex aurelia 344
Lex curiata 80
Lex de quibus sit ferenda 195
Lex de senatu habendo 236
Lex durissima 660
Lex memorabilis 334

Lex &

Lex et legis ob hominis imperium 436
Lex una esse debet de uno negotio 30
Lex unde dicta 182
Legitima cogitatio 207
Legitima concio 231
Legitima disceptatio 285
Legitima iuditia 285
Legitimi dies 543
Lepos 498
Lesbia structura 3
Lesbij fabri eodem
Lessum habere 177
Leucoma 387
Libella 476
Libellus, & à libellis ministri 363
Libellus ferentarius 520
Libellorum magistri octo 370
Libellorum magistri 367. præfectorum eorũ numerus 369
Libellorum præfecti 564
Liberare creditorem 822
Libertas discendi in senatu 240
Libertini 224
Libertinorum allectio 227
Libitina libitinarij 564
Libra Critolai 41
Libripendes 106
Libripens 105
Lictores 573
Λιμενάρχαι 551
Λιμὴν eodem
Limina imperij 511
seruus ad liminia 512
Limitanei eodem
Linea alba 515
Liquere & non liquere 130
Lis comperendinata 129
Litis instrumentum 145
Liti se offerre 192
Litem suam facere, & in rem suam uertere 795.796
Lites procuratorum pabulum 320
Litium cardo 138
Litium miseriæ 185
Litera salutaris & tristis 132
Literæ abecedariæ 797
Literæ fugientes 652
Locare 559.561
Locator 559.560
Locus digest. l. restitutus 460
Locus ex epistola Plinij 263
Logistarum abacus 571
Logodædali uerborum fundita tores 60
Lolium 307
Lucæ Euang. locus 163 165. 166 167. 169. 170. 705. 782. 464
Luciferi lapsus 185
Lucius Crassus 173
Luctus publici forma 221
Ludicrorum genera 392
Ludiones ludij 393
Ludi & ludos edere 536
Luminibus obstruere 461
Lunatus calceus 219
Luscioſus & luscitioſus 768
Lustrum 528
Luxuria 760
Luxuria segetum 712
Lyceum 599
Lymphati 762

M.

Macellum 332
Macherophori 200
Machinarius 512
Mactra, magas, magadium, magis. magma, massa 534.535
Magister equitum 159
Magistri ceremoniarum 415
Magistri requæstarum 564
Magistri scriniorum eodem
Magistratus discutit 602
Magistratus accipit à gerente uel ignominiã uel decus 527
Magistratus gesti rationem reposcere 270
Magistratus interdum non cedebat prouocationi 554
Magistratus & de magistratibus 433 603. & quod causam dicebant finito magistratu 435
Magnum consilium 502
Maiestas populi Rom. 218. 286
Maiestas læsa 218
Maiestas senatus 222
Maiestas prisci senatus 256
Maiorum minorũq; geniũ senatores 213. ac dij selecti 215

Malorum ilias 31
Malleoli 454
Manceps 560.733.734
Mancipare 105
Mancipatio eodem
Mancipatio fiduciaria 104
Mancipi res 106
Mancipium 109
Mancipio accipere & promittere 109. in mãcipio mariti esse 111
Mancipio dare 108 et in mancipatũ dare et uenire 106
Mancipij sui esse & mancipij significata 101
Mancipio fundum dare 812
Mancupi emptio 106
Mandati iudicium 388
Mandati & societatis uiolatores carpit 388
Mantica & ad manticam res redijt 392
Manus iniectio 241
Manus iniectionem recipere 381
Manu consertum ex iure, et in manum conuenire 113
Manum inijcere 248
Manum afferre & inferre 242 509
M. Manlius 442
Marci Euang. locus 448
Maria claudi 569
Marmoratum 859
Martiæ calendæ 412
Mastigonomi eodem
Mastigophori 687
Mastos 55
Matæotechni 112, 115
Materfamiliâs 764
Matreas 387
Matrix 348
Matrices urbes 112, 113
Matrona
Mathæi locus 466.468.765 767
Mathematicum naturæ speciem 328 595
Maurica 489
Medianum 427
Mediastinus 63
Medijurij
Medicinas

Medicinarum uocula plusscula reposita 624
Melancholici 760. de Melancholicis ex Aristotele 762
Memorabile de senatus cognitione 259
Memorabile factum 262
Memorabile institutum 273
Menia columna 376
Menytra, Μηνύτρα 523
Mens mundi 193
Mensarij & mensularij 581
Mensurarum nomina 517
Meo, tuo, suo, iure 464
Μικρόν 848
Merces professæ et improfessæ 826
Mergi 454
Μεσόδικοι 63
Mesonauta 426
Μεταύριον 129
Μέτοικοι 217
Methodus 83
Methodice 84
Metropolis 547
Michaël Frãcis numẽ sodalitiũ 226
Miles 179
Militare æs 344
Milites quassati id est ære diruti 395
Milites stationarij 512
Militiæ genera 571
Militum animaduersio 592
Milium 518
Mimi 595
Mimicum 839
Ministri à libellis 565
Mimos 511
Minutarij 542
Misanthropos 508
Miseriæ litium 185
Misocali 14
Μισθόμαι & μισθόω 561
Mitte me in latumias 420
Mittere ad nomen 307
Mittere cum elogio 145
Mittere in consilium 135
Modulus aquarius 470
Moletrina 488
Molæ asinariæ & trusatiles 481
Morari 768

More maiorum 170
More maiorum saluo 71. in mores receptа eodem
Morem gerere & morigerari 827
Mores præsentes taxat 599
Mores prætextati 248
Morion 766 866
Mortarium 570
Mos 69
Mos Gallorum 422
μόχευμα 456
μοχεύειν τὰ κλήματα eod.
Mucidum uinum 651
Mulctã dicere & dicentes 432
Mulctam certare 432. et committere 433
Muliebria senatusconsl. 271
Mulierum uectabula eodem
Multiplices legum cõmentarij 295
litium materia
Munera cõsulũ et imperij 277
Murices 468
Muricati gressus eodem
Mutuli 668
Myopes 768. 769

N.

NAtalibus restituere 225
Nataliũ restitutio eo.
Natatore delio indigens 491
Naturæ lex 193
Naucleri 429
Naues actuariæ 556
Nauicularium facere 429
Nauicularij nauiculatores 429
Nauigandi tempus 448
Necessitudo quæstoris cũ prætore aut consule 535
Necrophori 565
Negationis usus ab Laurentio Valla non animaduersus 845
Nequam homo 510. 583
Nexi & addicti 657
Nexus 106. inire nexum 659
Niceteria νικητήρια 323
Nobiles carpuntur 200
Nobilitas & eius genera eodẽ 66
Noëma 567
Nomen 307
Nomen accipere, et mittere ad nomen
Nomina

Νόμιμον ἐκκλησία 231
Nomina dare & edere 306. ad nomina respondere eodem
Nomina 343. 747
Nomi pelargici 50
Nomi 362
Nomarchiæ, nomarchæ eodem
Nomophylacia 295
Nomophylaces 300. 312. 314
Nomothetæ 30
Nomothetica 526
Non ideo 529
N. L. non liquere 130
Norma 476. 513
Norma & normalis angulus 513
Nothia & notha cogitatio 206
Nothos λογισμὸς 207
Nothus 205
Nothæ & noxæ eximere 147
Notis excipere 424
Notis scribere 423
Notiones & prænotiones 52
Nouemuiri 278
Nouus homo 153
Numerabantur sententiæ 265
Numeratum & habere in numerato 855
Numus 65. 625
Nummarij 520
Nuncupare et nuncupatũ testamentũ 254. uoluntas eodem
Nutricia 323
Nutrix 454
Nyctalopes 769
Nycteris 802

O.

OBærati & ærati 344
ὀβελίζειν 749
Obire uadimonium 119, 120
Oblationales 341
Obligatus pecuniæ 788
Obnunciatio augurum 244
Obryzum aurum 730
Obstringere religione 757
Obstruere luminibus 461
Obtinere ius suum 148. 290
Octo libellorũ magistri 370
Oëconomia 201
Oëconomicon 66
Officina æquitatis 326

Officium interpretis 166
Offuciæ 765. Offundo 838
Οἰκέτης 510
Oligarchici 59
Olympias 529
Olympionicæ 410
Omnis creatura 442
Operæprecium 610
Ὄφλοντες κατάδικοι 230
Ὄφλοντες 335
Opinabile 38
Opinari 134
Ὀπισθόδομος 338
Optima fide 670
Optimo iure prædia 814
Opus intestinum 492.683
Opus uermiculatum 492
Orandi potestas Athenis recisa 282
Orationis pro Ligario cõmendatio 175. eius uis eodem
Oratori quid necessarium, seu quid in eo requirendum 34
Orchestra 219.395
Ordinarij lapides 475
Ordinarij silices 476
Ordines Romæ tres 218.376
Ordinum trium conuentus 325
Ordo amplissimus 221.286
Ordo castrensis 159
Ordo 375. in ordinem redigere 377
Orgya 517.519
Orthographia 522
Orthostatæ 684
Orti à se 154
Ortygometra 348
Ὀρχεῖσθαι διὰ τῆς ἀργορᾶς 579
Os sublinere 81
Osculandi senatus consuetudo principibus suis 262
Ostracismus 200
Οὐχ ὅπως 848

P.

Palatio 618
Pallaça pellex 112
Palæstra 395.396.400
Palæstrici eodem 400
Palæstritæ eodem
Πάλιν 387
Pallamentum 298

Palmus

Palmus & is duplex 520
Paludamentum 211.577
Paludatus eodem
Palus & ridica 457
Pambasilia 200
Panætolion 325
Panceltion 325
Pancratiastæ 402.477.478
Pancration 402.477
Παγκρατιάζειν 478
Pandectarum laus 37. compositores 46
Pandectæ eodem
Pandectæ Pisanæ 194
Panthera 674
Pantomimi 393
Paracatabole 99
Παραδεισματίζεσθαι 585
Παραδρομίδαι 403
Παρασπὰς 29.455
Parasanga 518
Paratitla 29.317
Παράτριμμα 546
Παρατύχον 574
Παρεγγεγραμμένοι 217
Παρέκβασις 589
Παρεμβάλλειν 417
Παρεμβολὴ eodem
Parentare, parentatio 380
Parentem necare 195
Pares Franciæ 289
Παρεισφέρειν 88
Paries concratitius, lateritius, diplinthius 614.615.616
Paries intergerinus 619
Parisiensis curia 258. senatus 212
Paristhmia 471
Parlamentum Parisien. 287
Parlamentum Tolosanum 298
Parones 731
Parricida & parricidium 86
Parricidij quæstores eodem
Partes iuris 19
Partim 160
Partus immaturus & uitalis
Passus 519. (484
Pastilli 729
Patres conscripti, allecti, & ascriptitij 216.290
Patricij 214.290
Patriciatus eodem

Patricon

Patricon 66
Pauli Apostoli locus 406,528
Pax & gratia 166
Pecunia attributa 543
πῆχυς 521
Pedamentum 457
Pedarij senatores 233
Pedata uitis & impedata 457
Pedem conferre 145
Pegasarij cursores 519
Peierare conceptis uerbis 532
Pelargici 50
Pellex iusta 112
Pensilia uehicula 695
Pensitationum in Franciæ genera 341, 814
Pentadoros 520
Pentathli 402,478
Perducere in rem præsentem 118
Perductor, productor 840
Perendie, perendinatio, perendinus dies 129
Perfunctorie 667
Perfungi eodem
Pergula 492
Periergos 817
περίσφπνος 563
περιχάφαμ 426
Periodouictor 416
Peripatetici 399
PerisCelide donati 227
περιπᾶδαι 836
Perissochoregia 538
Peristeron 727
Perones 732
Perpendicularis 514
Perpendiculum 476
Persona 150
Perstringere 838
Persuadere 496
Persuasio 497
Pes 519,521
Petere 346
Petitiones 47
Petri Apostoli locus 542
Petrus Crinitus 197
φενακισμός 763
Philalethia 318
φιλαρχαίοι 177
Philepiscia 318
Philius Iupiter 571
Philippi Pulchri constitutio 292, 302
Philodici 14
Philosophari 12
Philosophia 626
Philosophi professio 13
φιλοτιμῆδαι 820
φιλοτίμως 821
φιλοφρονῆδαι 820
Philoxenus 420
Phonascia, phonasci 397
φράτορες 339
Phratriæ eodem
Phratrius Iupiter 351
Phthoria 483
φυσσοδικῆμ 121
Phyllinæ 409
φυτευτήριομ 453
Pictores 394
Pignerari 744
Pignerator 745
Pignora capere 238
Pignoris capio eodem
Pilæ 688
Pileati serui 108
Pilenta 695
πίστις 497
Pistrinum 481
Pitho 498,509
Pityocampe 617
Placitum & decretum 303
Plana area 617
Plani 764
Planus eodē
Planta 454
Plantanimantes 442
Plantarium 454
Platea 672
Plato 311
Plauti locus 673
Plebiscitum 82,89,285
πλεσιριάζαμ 678
Pleonexia 169
Plethrum 518
Plinius hallucinatus 446
Plinius in leguleos 35
Plinij locus 133,483,542,563
Plutarchi opus 629
Poccenium 784
Poëticæ laus 632
Poëtica quantum ualeat 626
Pollincere 563

Pollinctor 563
Pollinctum eodem
Pollucere eodem
Pollucibiliter eodem
Pollucibilis cœna eodem
Polluctor 563
Polluctum eodem
Politia 436
Polygamorum pœnæ 584
Populi potestas iubet 245
Populi maiestas sciscit 286
Porthmos 470
Positio 48
Possessio fiduciaria 98
Possidere bona publice 745
Possidere bona ex edicto 121
Postulare ius 147
Postulationibus uacare 366
Potestas sacrosancta 28
Potestas populi 245
Pothen 537
Pragmaticorum imposturæ 183
Πράτειν 678
Precarium 813
Precario possidere eodem
Præceptum Catonis 436
Præcidere 145.146
Præconio citati 38
Præcones ferales 565
Prædes 97.125.734
Prædiatores 814
Prædia 124
Prædia bona 124
Prædia optimo iure 814
Prædibus & prædijs cautum 124
Præfecturæ 309.361
Præfectus ærarij 338
Præfectus fisci 339
Præfectus latinarum 170
Præfectus libellorum 364
Præfectus militum 159
Præfectus prætorij 309
Præfectus ratiociniorum 334
Præfectus scriniorum 365
Præfectus urbis 171
Præfectorum numerus libellis 369
Præfecti & iuridici 361
Præfurnium 591
Præire 533
Præire descripto eodem 534

Præ-

Præire uerba iurisiurandi 532
Prælucere 861
Prænotiones 52
Præs 125
Præsides prouinciarum 561
Præstare fidem 179.180
Præstare 179
Præstitutum 378
Præstringere 837
Prætextatæ puellæ 248
Prætextati anni eodem
Præiextata ætas eodem
Prætextati mores eodem
Prætextatus sermo 249
Prætor 144.277.310.536
Prætoris iurisdictio 276
Prætorium 310.333.692
Præuaricatorē apponere 147
Prehendere 238
Prehensare 820
Prehensio senatorum, & eam habentes 239.240
Prelum 720.721
Premere testimonio 141
Prester 711
Prima actione 142
Primores regiæ ministri 291
Princeps legibus soluitur 198
Princeps legibus non tenetur 217.201
Princeps senatus 217
Princeps curiæ 325
Princeps in populi locum successit 260
Principis in uerba adigi 323
Principis legati 361
Principatus animæ 53
Priuata ratio 340
Priuilegiarij 301
Priuilegium 91.195.196
Προάστειν 840
Proconsulare imperium, laus, status 356
Pro consule esse 359
Procuratorū pabulū lites 320
Πρόκριτοι 378
Prodigi & furiosi 152
Prodire in medium 426
Prodire in publicum 425
Producere 145
Productor 840
Profani 754

Profari 754
Proferre 145
Profeßio liberorũ natorũ 826
Profiteri 825
Profiteri donationem 38
Proiecta, proiecturæ 485
Prolepsis 52
Proletarij 550
Pronœa 193
Pronunciare 253.254
Pronunciandi genera 385
Προοδοποιοῦν 534
Προφάσεως ἕνεκα 668
Propolæ 341
Proreta 427
Προρεὺς, προράτης eodem
Proripere 780
Proruere eodem
Πρὸς ἀφοσίωσιν 668
Proscenium 355
Proscriptio & proscriptũ 38
Προσλογίσασθαι 747
Προθέσθαι ψήφον 134
Protecta 492
Protegere eodem
Pro testimonio dicere 143
Prouerbium 76.77.346 419.482 508
Prouerbialiter 78
Prouidentia 193
Prouincialium postulata consulibus edebantur ut de ijs ad populum referrent 251
Prouinciarum rectores 361
Prouinciolæ 360
Prouocare ad populum 353
Prouocationes pœnales factæ ad senatum 261
Prouocationi interdum nõ cedebat magistratus 354
Prouocatio ad mille passuum 353
Proxenia 351
Pruina 712
Ψηφίζεσθαι ταραχὴν 575
Psephisma 305
Pseudocatones 608
Pseudourbana 693
Psychagogos Pitho 509
Publicani 425
Publica iudicia 276
Publico se cõmittere 426

Publico se non credere 425
Publice poßidere bona 745
Publicum 425
Pugilice ualere 406
Pugilatus 401
Pugna umbratilis & citra pulueris tactum 403
Pulpitum 395
Purpurarij 558
Purus putus 731
Pustulatum argentum 730
Pustulæ eodem
Putatus 731
Pyctæ 398
Pyctatia 343.387
Πυλαγόρας 306
Pylæ eodem
Pyræ 322
Pyrrhicha 397
Pyrrhicharij 397
Pyrrhi histæ 398
Pythagoræ autoritas 32

Q.

Qua de re agitur 138
Quadrans summa 589
Quadratus lapis 475
Quadringenta 219
Quadruplatores 751. 843
Quærere & inquirere 143. 144.258
Quæsitor 144.346
Quæstio 135.144
Quæstiones perpetuæ 171
Quæstorium 334
Quæstores ærarij eodem
Quæstores parricidij 86
Quæstor 332.334.338
Quæstores urbani 334
Quæstoris cũ prætore aut consule in ꝓuincia neceßitudo 333
Quæstorũ uaria genera eodẽ
Querelæ 119
Qualisqualis & similia 750
Quanti plurimo periclitari, non quanti plurimi 663
Quassati 391
Quinquagenaria curia 278
Quinquertiones 402
Quinquertium eodem
Quintus Scæuola 173
Quoad 779. Quoaddũ 850
Quod sine fraude sua aliorũq; fiat 813

R.

Ραβδοῦχοι 412.414
Ραιβοὶ 772
Ratiarius 555
Ratio 55
Ratio iuris ciuilis cõstituẽda 21
Ratio priuata 340
rationẽ ad ærariũ referre 748
Rationem dispungere 749
Rationem habere 307.359
Rationem inire 487
Rationem magistratus gesti re poscere 270
Ratiociniorum præfecti 216
Rationales ibidem
Rauca 702
Rechamus 723
Receptum 415
Receptitius seruus 472
Receptores 125
Recipere 416.471
Recipere manus iniectionẽ 381
Recipere se ad frugẽ bonã 510
Recitare & ex scripto 253
Recredentia 96
Recta cœna 368.857
Rectores prouinciarum 361
Recusare 139
Redactus ad incitos 392
Redactus in ordinem 376
Redemptor 560
Redimere eodem
Refellere testes & tabulas 140
Referre ad senatum 89
Referre in commentariũ 423
referre ratiões ad ærariũ 748
Refutare 141. Regalia 322.323
Reges Galliæ 201
Regestum 421
Regiæ primores ministri 291
Registrum 421
Regula 720
Reijcere iudicium 38
Relati in ærarios et in arcẽ 230
Relatio coss. 250
Relatores 299
Religio 754. 757
Religione exoluere 757
Religione obstringere eodem
uerti in religionem 758
Remiges 427
Remitere iustitium 596

Remitte-

Remittere cessationem sacrorum 596
Renunciare 654
Renunciare hospitium 351
Renunciatio 653. 654
Renunciatores 299
Repetere 495
Repetita consuetudo 496
Repetita de 495
Repræsentatio rei imaginaria 118
Requæstæ 287
Requæstarum magistri 364
Res concertata 135
Res controuersa 138
Res dijudicata 135
Res & causa ad exemplũ pertinens 149
Res mancipi et nec mãcipi 107
Res ad manticam redijt 392
Rescribere 740
Resortiri 288
Respondere ad nomina 306
Respublica permissa coss. 355
Reum denunciare testimonium 150
Reuocare testes 149
Rhabduchi 412.414
Rhadamanthus 312
Ridica & palus 457
Rogandi sententias ratio 235
Rogare 89
Rogare sacramento 323
Roratio 715
Rubigalia eodem
Rubigo eodem
Runcare 703
Runcatio eodem
Ruta & cæsa recipere 682

S.

Sacerdotes curia eiecti 299
Sacerdotes iuris 24
Sacerdotio in dignos carpit
Sacramentum 116.572 (186
Sacramẽto iusto cõtendere 117
Sacramentum uindiciæ 116
Sacramento rogare 323
Sacristitium 596
Sacrosancta potestas 28
Sæsire suapte sponte 381
Sagmina 210
Sagum 576

Salientes 681
Sallustius 178
Saltationis ſpecies 397
Saluo more maiorum 71
Salutaris litera A. 132
Sanctius ærariũ et ſacrariũ 26
Sanctius conſilium 326
Sanctum 26,210
Sandapilarij 565
Sane cum ſuperlatiuo 175
Σανιδώματα 684
Sannio 766
Sapientiæ libri locus 706
Sarcire 449
Sarculatio 703
Sarritio eodem
Sartatecta 449.450
Sarte eodem
Satis non cõuenit ſuperlatiuo 175
Satrapia 362
Satyrica 398
Saxa uir 517. Scalmus 427
Scæuola 173
Scena 395
Scenici 392
Scenographia 522
Sceptrum 25
Schedia 555
Schedion eodem
Schœnus 518
Sciatheras 672
Sciathericon 673
Sciatica 624
Sciomachia 403
Sciographia 522
Scire 286
Sciſcere 286
Scomma 634
Scotoma 625
Scribendi quæ fuerit Budæo oc caſio 39
Scribere 740
Scribere notis 423
Scrinia duorum generum 364
Scriptura 735
Scripturarius eodẽ
Sculptura 742
Sectio 844
Sectores eodem
Securiclatus 689
Securiclæ eodem
Securitas

Securitas 842
Securus 842
Sella curulis 469
Semina 455
Seminarium eodem 457
Semiſſes 790
Senaculũ 271. ſenatus 245.251
Senatus autoritas 217,245.286
Senatus cenſus 222
Senatus coactio 237
Senatus cognitio libera 250
Senatus conuocatio 230
Senatus dimiſsio 268
Senatus edictus indictus 231
Senatus inſtitutio 213
Senatus lectio 222
Senatus legendi ratio 224
Senatus legitimus 231
Senatus locus & tempus 232
Senatus maieſtas 222
Senatus officium 246
Senatus ordinis nomen 277
Senatus oſculãdi cõſuetu. 262
Senatus p quos haberi poterat
Senatus aucta poteſtas 360(171
Senatus prehenſio 293
Senatus princeps 277
Senatus Ro. autoritas 217. inſtitutio 213
Senatũ non iudicaſſe reos 255
Senatuſconſulti forma 255
Senatuſcõ. duo uno die nõ fieri 237
Senatuſc. delata in ærariũ 249
Senatuſconſulta mulebria 271
Senatuſcõſul. p diſceſsionẽ 233
Senatuſconſulta tacita 272
Senatuſconſulti legitimi locus & tempus 231
Senatoris officium 248
Senatores Romæ centum 213
Senatorum ad ſenatuſconſulta faciendum numerus 237
Senatori quæ cognoſcẽda 246
Senatui non licebat de ciue Roma. ſtatuere 251
Senatui quãdo adẽpta poteſtas 257
Senſus communis 53
Sententiæ diuidendæ 265. 267
Sententiæ ex breuiculo recitandæ 253

Sententiæ interdum non numero sed pondere ualebant 293
Sententiæ numerabantur 263
Sententiæ tabellariæ 277.289
Sententiæ recitabantur interdum à censentib. 252
Septuaginta interpretes 162
Serendi genera 455
Sermo interior et exterior 318
Serui ad limina 512
Serui pileati 108
Seruitus 56
Seruij Sulpitij laus 9
Sesquiplex 838
Sexuiri 278
Siemnis 398
Sideratio 709. 716
Siderati 717
Sigilla 688
Simplariæ 790
Simplares 791
Sinus 829. & in sinu habere
Σιτηρέσια 439 (828
Sitisses eodem
Σιτομέτριον 782
Societas humana 54
Solarium 469
Solidarij uenditores 348
Soloi di 790
Sol & in solem ac pulueré 404
Solonis respublica 186
Solonis prudentia 195
Soluere canonibus 205
Solui et teneri legibus 201.202
Sophi 172
Sophocleis 172
Σοφός 172
Σοφῶς eodem
Sordes 819
Sordidi 520
Sortes iudiciorum 288
Sortito animaduersio 391
Species legis 38
Specimen edere 801
Spectatio 554
Spectatores eodem
Specularia 459
Specus 888
Sperma 455
Sphæristæ eodem
Sphæristici 591
Sphæristerium 590

Spithama 520
Σπογγᾶς 558
Spongiatores eodem
Sponsio 99. & actio ex ea 102
Sportula & cœna recta 368. 816
Spurcare & spurcũ uinũ 480
Spuria cogitatio 206.207
Spurius 205
Spurij uersus 206
Stabulari 672
Stabulatio eodem
Stadiodrom 402
Stadium 518
Σταθμὸν 515
Stathmos 518
Stationarij milites 512
Statuarij uarij 303
Statumen 457
Status 595
Status pconsulis in puincia 360
Stemmata 155.156
Stelæ 474
Stephanitæ 409
Sterilitatum causæ 711
Stitisse 584. stolones 454
Stomachus 773
Strictum consilium 302
Srictum ius 5
Structilis 474
Structura 475
Sturnus 702 suada medulla 509
Suada 498.509
Suadela eodem
Suadere persuadere 496
Subdialia 460
Subdialia eodẽ. subducere 580
Sub corona uenire 109
Subeuocatio 576
Subitæ imagines 157
Subleuare 142
Subleuare testimonio 141
Sublinereos 81
Submittere 466
Subscribere 146
Subsellia 429
Sucula 721
Suggillare pudorem 381.384
Suggillata eodem
Suggillatio 384
Suggrundæ 490
Suggrundia eodem

Sulla 329
Sullanus eodem
Sullaturio eodem
Summa cognitio 277
Summa excurrens 588
Summa quadrans 749
Summa quæstio 136
Sũmã totius litis cõstituere 138
Summum ius 5
Sũmum tribunal curiæ centenariæ 292
Suo iure discedere & agere 6.
Super fœtatio 441 (465
Superior causa 142
Superstitio 754
Supplicationes 522. 596
Supprædes 126
Susceptores 538
Suscudes 685
Σύγκλητος 231
Σαμσικὸς 304
Συναγῶμοσικασὰς 134
Sylvescere 712
Synanche 624
Symphoniaci serui 428
Συρφετὸς 551

T.

TAbellaris sententia 277
Tabos 708 (289
Tablina 156
Tabulæ domesticæ 851
Tabulæ iudicum 129
Tabulæ ternæ iudicum 132
Tabulis 12. inerat effigies antiquitatis, & earum laus 16
Τάγμα 376
Talea 455
Talio 64. 65
Talos 300
Taxis 576
Τάξας 218
Ταφεὺς 562
Terræ filij 154
Tectorium 568. 571
Tectorij induratio 570
Tergemini 440
Terræ progenies 154
Tertulianus de legisperitis 55
Tessaram confringere 350
Tesseræ 350
Tesseræ frumentariæ 438
Testa & later 616
Testaceus eodem

Testamentum nuncupatũ 258
Testamenti noui tralationis error 163
Testibus denunciare 150
Testudo 727
Tetradoros 520
Tetragonum 516
Tettigometra 348
Thematici 132. 409
Themis 24
Themistes eodem
Θεμιστεύω 25
Thensæ 694
Theodorus Gaza 178
Thèomachi 607
Thermopylæ 306
Thesceis 47
Thesmophylaces 25
Thesmothetæ 279
Thessalus 84
Theta 132
Τὸ θηλικόν 434
Thymelici 394
Thynnarij 473
Thynni 473
Thynnoscopi eodem
Thynnoscopia eodem
Tibialia 732
Timemata 454. 550
Timonion 508
Timotheus 539
Toga 248. 800
Θορυβεῖν 755
Tolosanum Parlamentum 298
Tonsillæ 471. 776
Torcularia 725
Toreumata 484. 742
Tornata opera & tornus 742
Torquati 226 (743
Torques eodem
Traducere 585
Traductio eodem
Tragomaschali 774
Traiani memorabile uerbũ 312
Transcribere 739. 740
Translatitium 668
Translatitium edictum 234
Translatiue 668
Translatiuum eodem
Transuectio 379
Transuersaria 620

ξαυλότης 770. Trapetũ 720
Tremisses 90
Tribonianus 166.796
Tribuli 467
Tribunal 430
Tribunalis forma 431
Tribuni ærati 245
Tribuni 158. 159
Tribunus plebis 240.308
Tribunitia intercessio 243
Tribunitiæ leges 91
Tribunitium auxilium & pro uocatio 143
Tribunorũ domus apertæ 243
Tribus Rom. 262
Tristegon 617
Tristis litera C 132
Triumuiri capitales 276
Trochlea 723
Trophia 323
Trulla 570
Trullisatio 570
Tubi & tubuli 467
Tueri fidem suam 548
Tumulus honorarius 210
Tumultuari 575
Tumultuarium 574
Tumultus 572
Tumultus insignia 574
Tumultus iustus Gallis 575
Tunica 220
Tunica laticlaui eodem
Turbo 711. tympanum 724
Tympanum haustorium 725
Tyro 799
Tyrocinium eodem
Tyaneus 539
τυγχάνειν τῶν δικαίων
Typhon 711 (149

V.

Vacare postulationibus
Vadari 119.124. (366
Vades 123
Vadimonium differre & deferre 119.121
Vadimoniũ missum facere 125
Vadimoniũ promittere & obire 119.120
Vadimonio obstricto 125
Vadimonia ueneria 120
Valgi 772
Vappa 651

Vari 772
Varri 671
Varius 773
Vascularius 742
Vas 125
Vatij 772
Vectabula mulierum 695
Vectes 722
Vectiarij eodem
Vectores 428
Vehicula gestatoria, sacra one
Velamentum 611 (raria 694
Venditores 341
Vendito 835
Venire in rem præsentem 117
Venire sub corona 109
Verba 177
Verbenaca 211
Veritas & uerum 597. 598
Vermiculatio 711
Vermiculatum opus 492
Versipellis 802
Versurã facere & soluere 546 547 552
Vertere solum 580
Vertex 711
Verti in religionem 758
Vespertilio 802
Vespillones 565
Veterator 798. & ueteratoriũ
Via 83. (799
Vibex 381
Victus atletharum 495
Videant cõsules ne qd respub. detrimenti capiat 355
Viere, uietor, uietus 486
Villanus 158
Villa rustica 692
Villa urbana 601. 692
Villæ partes 693
Vilis 158
Vindicari 96
Vinditiæ 94.96
Vinditiæ unde 96
Vinditiarum lis 797
Vinum acidum, consistens, fugiens, mucidum 651
Vinum doliare 662
Vinum pedens eodem
Visceratio 520
Viscerator eodem
Vis maior 709

INDEX.

Vitia 770
Vtilia 486
Vitis arbuſtiua 454
Vitis impedata et ſurrecta 457
Viuiradices 453
Vitruuius 490
Vlna 519
Vlpianus & cæteri legumlato res 25
Vmbilicus terræ 505
Vmbratilis pugna 403.494
Vnguenta 730
Vniones 485
Vortex 711
Votum achilleium 601
Vredo 708
Vrinari 557
Vrinatores eodem
Vrinator inſignis 1558
Vſia 650
Vſus negationis 845
Vua 775
Vxor matrona & materfamilias 112.113
Vxorios carpit 67.68

X.

XEnia 549.550
XEnius Iupiter 551
Ξύλον 435
Xyſtici, xyſtos, & xyſtum 402 403

ZOnarius ſector 738
Zoophyta 442

FINIS.

GVLIELMI
BVDAEI PARISIENSIS, REGII Secretarij, Annotationes Priores in libros PANDECTARVM.

Ex lege prima, de iuſtitia & iure

VS EST ARS BONI ET æqui. Accurſius hunc locum enarrans, aliud bonũ eſſe cenſet, aliud æquũ: nec ſatis hoc explicat. Nos uero rem animaduerſione dignam eſſe iudicantes, explicandam latius cenſuimus. Ius eſt (inquit Donatus Grammaticus) quod omnia recta & inflexibilia exigit. Aequitas eſt quæ ex iure multũ remittit. Teren. in Adel. Ille ut item me habeat facio ſedulo, do, prætermitto, nõ neceſſe habeo omnia pro meo iure agere. Non eſt (inquit Donatus) neceſſe ſæuire patrem: hoc eſt, ſuo iure agere. Et mire (inquit idem) oſtendit Terentius ius non niſi neceſſitate eſſe ſeruandum. Inde meo iure, tuo iure, ſuo iure, de quibus alibi dicendum. Iulianus de contractibus bonæ fidei loquens. In his contractibus (inquit) alter alteri obligatur de eo quod alterum alteri ex bono & æquo præſtare oportet, id eſt, non de eo ſolo quod cautum eſt, quod etiam ex bona fide dicituralibi ab eodem. Paulus. Deſijt enim bonum & æquum eſſe iniuriarum condemnari eum qui

Ius

Aequum

a æſtima

æstimationem præstitit. Papinianus. Quæritum an ad
hæredem necessarium cum se bonis non immiscuisset,
sepulchri violati actio pertineret? Dixi recte eum hac
actione uti quæ in bonum & æquum concepta est, id est
(ut inquit Accursius) non seruato iuris rigore. Scilicet
quantũ æquum esse uidebitur. Aristoteles lib 5. Ethicorũ,
de iusticia et iure copiose disputans, duo hæc tãq; differ-
tia ponit nõ tanq; genere diuersa, ius & æquũ bonũq;
id est, ut ipse appellat τὸ νόμιμον τὸ νόμῳ δίκαιον. καὶ
τὸ ἐπιεικές. Bonũ et æquũ (inquit) cũ sit cuiusdã iuris
Bonũ & æquum ius est præstantius uel melius, non autem ut genus aliud
æquum & bonum, iure præstantius est. Porro æquũ &
bonum ius est, non illud quidem lege comprehensum, sed
est legitimum, sed legitimi iuris emendatio, hoc est ἐπα-
νόρθωμα τοῦ νομίμου. Si quidem cũ lex posita sit inu-
uersum, sint autem quædam de quibus uniuersim ca-
ueri non potest: lex tamen nihilo secius imuniuersum
loquitur necessitate coacta, tametsi id recte fieri nequ-
at. Sed uidelicet lex id quod plerumq; accidit amplec-
ditur errati ipsa sui conscia: quanquam id non legis
aut legislatoris, sed rei ipsius peccatum est. Sic enim
tura comparatum est, ut omnia quæ aguntur codem
legis præscripto constitui non possint. Idem in tertio
Politicôn. Oportet (inquit) leges recte latas summa
potestatem habere: magistratum uero siue unus siue p
res sint, eorum potestatem habere, de quibus lege can
ri sati

ri satis exacte nõ potest. Hac igitur ratiõe τὸ ἐπιεικές, ὃ ἐπιει-
ut Aristoteles uocat, id est, æquum & bonum, emenda κὲς
tio est iuris scripti, qd ipse τὸ δίκαιον appellat. Qua- τὸ δί
tenus scilicet aliter de nonnullis statuit, de quibus lex καιον
ferri non potuit imuniuersum. quod ipsum ut fiat, decre
to opus est uel plebiscito. Quippe indefinitarum rerum
indefinita & norma esse debet. ut quemadmodum in
Lesbia structura plumbea norma adhiberi solet, quæ ad Lesbia
lapidis formam transformari possit, & subinde immu- structura
tari, sic ad huiusmodi species rerum cum usus uenerit de
creta accommodari oportet legi derogantia. τῶν γὰρ
ἀορίστων ἀόριστος καὶ ὁ κανὼν ὅδιν, ὥσπερ καὶ ὁ
λεσβίας οἰκοδομῆς ὁ μολίβδινος κανών. ῥοὸς
γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ λίθου μετακινεῖται, καὶ οὐ μένει
ὁ κανών, καὶ ὁ ψήφισμα πρὸς τὰ πράγματα. Qui
bus uerbis (siquidem recte uertimus) Aristoteles signi-
ficat eos iudices, quibus ex bono & æquo iudicare, aut
legibus aut moribus licet (cuiusmodi sunt suprema tri-
bunalia, quæ præscripto iuris usquequaq; non astricta
sunt, id est, quæ interdum pro re nata liberã causarum
disceptationẽ habẽt) æquo & bono ita uti debere, ut ce-
mẽtarij fabri & structores Lesbia norma utũtur. Cũ enim
cæteri fabri soleant structuras suas ad normã exigere: Le
sbij soli plũbeã normã habẽtes, pro arbitratu suo flexibilẽ,
& subinde mutabilem, ita ad normã structurã suã exi-
gunt, ut interdum si lapidis natura non facile ad stru-

cturam æquabilis peruicerit, normam ad structuram in-
flectant, & structuræ normã non normæ structurã ac-
commodent, quo scilicet opus suum consummari poßit.
Sic & suprema tribunalia interdum nõ modo iuris præ
scriptum sed ne suarum quidem sententiarũ præiudicia
nõ sequuntur, prægrauante æqui boniq; lance in perpen
dendis temporũ, personarum, locorũ & alijs qualitati
Epijces bus. Proinde Aristote. uno uerbo Epijces appellat, quod
nostri æquũ & bonũ dicunt, & interdum æquitatẽ, ut
Epijcia Aristoteles Epijcian. Male igitur & inscitè Accursius
æquum & bonum distinxit. Hanc Aristotelis Epijcian
Epicaia non iam uulgus, sed etiã literati Epicaiã uocant. indeq;
uerbum Epicaizare faciunt, ut proculcatißimum ac ma
xime protritum (Quis enim non hoc uerbũ identidem
in ore habet?) ita à paucis satis ut arbitror intellectũ.
Quod aũt epicaizare dicunt, latine dici debet ex æquo
Ex bono & bono statuere, ex bono et æquo arbitrari, cẽsere, æsti
& æquo mare, cõstituere, qd' si nobis permittamus uno uerbo dice
arbitrari re, Epijcizare dici debet, non epicaizare ἐπιεικίζειν,
& statue dicitur et ex fide bona statuere apud antiquos. Hinc cõ
re tractus bonæ fidei dicti, à stricti iuris contractibus distin
cti. Ius aũt quod strictũ iurisconsulti dicunt, Aristoteles
ἀκριβοδίκαιον uocat, quasi ius exactius duriusq;, &
Acribodi qui illud æquitati præferũt Acribodicæi ab eodẽ dicũtur,
cæi quasi præduri interpretes iuris, quasiq; deterioris iuris
studiosi usurpatoresq;. Iudicẽ enim æquũ & bonũ descri
bens, qui

bens, qui epijces ab ipso dicitur, ita inquit. ὁ δὲ τῶν τοι-
ούτων προαιρετικὸς καὶ πρακτικός, καὶ μὴ ἀκριβο
δίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ ἐλαττωτικὸς καὶ πρ
ἔχων νόμον βοηθόν, ἐπιεικής ἐστιν. Vtrunq; autem
horũ Cicero in oratione ꝓ Cecinna elegãter descripsisse
paucis uerbis uidetur. Istũ locũ inquit fugis & reformi
das, & me ex hoc (ut ita dicã) campo æquitatis, ad istas
uerborum angustias, & ad omnes literarum angulos re
uocas, in his ipsis intercludere uis insidijs quas mihi co
naris opponere, non deieci inquis, sed eieci, peracutum
hoc tibi uidetur. Hic est mucro defensionis tuæ, in eum
ipsum causa tua incurrat necesse est. Verba sunt Cicero-
nis refellentis eum qui in causa interdicti non se ui de
fundo deiecisse Cecinnã, qui ad fundum usq; non metu
acceßisset, sed eiecisse, quia accedere ausus non esset. Ego
enim, inquit Cicero tibi refero, si non sum ex eo loco de-
iectus quo prohibitus sum accedere: at ex eo sum deie-
ctus, quo acceßi, unde fugi. Quibus uerbis appositißime
refelli possunt iurisconsultorũ recentiorum cauillamen
ta, qui huiusmodi uerborum aucupijs argumenta uali-
dißima elicere se credunt ad noua quædam sua dogmata
constituenda, quasi unaquæq; syllaba iuris & ciuilis &
pontificij uim suam quandam certamq; obtineat. Stricti Strictum
autem iuris uocabulum peculiare est iurisconsultorũ, ut ius
& alia pauca. Reliqui scriptores summũ ius appellant.
Cicero in primo Offi. Existunt etiã sæpe iniuriæ calum
nia qua

nia quadam & nimis callida iuris interpretatione. Ex quo illud, summũ ius, summa iniuria, factum est iam tritum sermone prouerbium. Terent. in Heauton. Neq; tu scilicet eò nunc cofugias, quid mea? num mihi datum est? num illa oppignerare filiam meã me inuito potuit?

Summum ius

Verũ illud Chreme dicunt. Ius summũ sæpe summa malitia est. Columel. lib. 1. de officio patrisfamilias erga colonum loquens, Summum ius (inquit) antiqui summam putabant crucem. Iude summo iure agere dicebant, pro eo quod non est ex æquo & bono, sed iniquiore quodam iure & præfracto. Cice. ꝓ Cecinna. Non enim minus laborat Cecinna ne summo iure egisse quam ne certum ius obtinuisse uideatur. Vult (inquit Cicero) Cecinna hanc me causam uerbosius explicare, non quod euentum litis timeat, quippe qui certißimo iure nitatur si uti uelit iure sibi legibus moribusq; concesso, sed causam suam iudices uult uobis æquam probari non modo certam, & æquitate quoque nõ modo iure niti. Idem. Nã cæteri tum ad istam orationem decurrunt cum se in causa putant habere æquum & bonum quod defendant; si contra uerbis & literis & (ut dici solet) summo iure contenditur, solent eiusmodi iniquitati boni & æqui nomen dignitatemq; opponere. Hoc ipse alibi ad extrema & inimicißima iura decurrere dicit: de eo loquens qui bona ex edicto poßidenda postulabat, cum tamen alia uia suum seruare posset, & pro Quintio. Si quid incõtrouersiam

Summo ure agere

ueniret

ueniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur id est, aut inter amicos disceptandam rem permitteret citra iudicium, & extra cancellos forenses, aut apud iudicem concesso sibi legibus aut moribus uteretur, id est, rigore iuris ad extremum non decederet. Et ad Atticũ lib. 16. Ego si me nõ improbißimè Dolobella tractasset, dubitassem fortasse utrum remißior essem an summo iure agerem. Atqui Ciceronianæ illi sententiæ in primo Officiorũ congruit illa Pauli sententia qui de bono & æquo loquens ita inquit. In hoc genere plerunq; sub autoritate iuris pernitiose erratur. Hoc illud est etiam Solomonis Ecclesiastæ septimo. Noli esse iustus multũ, neq; plus sapias quam necesse est. μὴ γίνου δίκαιος πολὺ, καὶ μὴ σοφίζου περισσά. id est noli esse ἀκριβοδίκαιος, ut Aristoteles uocat. Secundum hoc uidetur cuiusuis hominis esse ὠμοείκειαν tractare, quam Cicero nunc æquum bonũ, nunc æquitatem uocat, ut in Bruto. Hoc (inquit) cum sæpe aliâs, tum apud centumuiros in causa Mar. Curij cognitum est. Ita enim multa Crassus tum contra scriptum pro æquo & bono dixit, ut hominem acutißimum Quintum Scæuolam, & in iure in quo causa illa uersabatur peritißimũ, obrueret exemplorũ argumentorũq; copia. Tranq. in Clau. Nec semper præscripta legũ secutus duritiã lenitatemq; mulctarũ ex bono et æquo perinde ut

intra parietes experiri & disceptare

ἐπιείκεια

afficeretur moderatus est. Nam & ijs qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones, & in maiore fraude conuictos legitimam pœnam supergressus, ad bestias condemnauit. Quint. lib. 4.

Aequum bonum

Quo loco tamen iudicis natura noscenda est iuri magis, an æquo sit appositus. Idem in. 6. Narrandũ ne & quomodo, iure pugnandum an æquo. Interdum æquum bonũ sine copula dicitur. Cicero in Bruto. Deinde æquum bonum, testamentorum sententias uoluntatesq; tutatus est. Inde illa locutio, æqui boni facio, apud eundẽ ad Atticum lib. septimo. Tranquillißimus autem animus meus qui totum illud æqui boni facit. Terentius. Cæterum equidem istuc Chreme æqui boniq; facio. Liuius. Cæterum si uos nec cura ciuitatis, nec exemplum, nec periculũ mouet, nos æqui boniq; facimus, id est, nõ indignamur, æquo animo ferimus & bene interpretamur. Et æquũ bonum impetrare, pro eo quod lingua uernacula dicimus, habere rationem ab aliquo, id est, ius suum obtinere, rem suam recipere. Cicero in Philip. secunda. Igitur à quo uiuo nec præsens nec absens quicq; æqui boni impetrauit, apud mortuum factus est gratus. Terentius in Phor. Dic quid tibi uelis dari in manum, ut herus desistat his litibus. Nam sat scio si aliquam partem æqui boniq; dixeris, tria non commutabitis hodie uerba inter uos, id est, (ut uulgus loquitur) si ad rationẽ uenire uolueris. Huius æqui boni utinam tam studiosos non modo causidicos

Aequi boni facio

Aequum bonum impetrare

sed etiã

sed etiam iurisconsultos haberemus q̃ fuisse ille putatur Seruius Sulpitius, cuius meminit Pomponius in titulo proximo. De quo in Philip. nona Cicero ita inquit. Nec uerosilebitur admirabilis & penè diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicandis scientia. Omnes qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si unum in locũ conferantur, cum Seruio Sulpitio non sunt comparandi. Neq; enim ille magis iuris cõsultus quàm iustitiæ fuit. Itaq; quæ proficiscebantur à legibus & à iure ciuili, semper ad facilitatem æquitatemq; referebat. Neq; constituere litium actiones malebat quam controuersias tollere. Hactenus ille. Huic si similes neoterici iurisconsulti fuissent, id est, si tam æqui boniq; studiosi quàm iuris summi fuissent, nec magis se iuris quàm iustitiæ consultos uideri & esse exoptassent, profecto immensa illa & numerosa commentariorum iuris uolumina haud quaquam reliquissent, materiam & fomitẽ accendendarũ litium, quibus nunc Gallia passim flagrat, incendio quidem uix unq̃ deflagraturo: quippe causidicorum commentis quasi facibus ardentißimis indies inualescentibus, iudicũq; indulgentia litigiosis haud magnopere infensorum, ueluti aura quadã appositißimè aspirante. Eorũ uoluminũ autores si enumerare ipsi eorũ studiosi uelint, qui bibliothecas in speciẽ doctrinæ confertißimas habent, nomenculatore certe plerisq; eorum opus sit. Huiusmodi librorum bona ex parte superuacaneorum

Ser. Sulpitij laus

In iuris non iustitiæ consultos

neorum congerie, priſca illa germanaq; maieſtas iuris prudentiæ obruta eſt, primum circa tempora Alexandri principis, ſubindeq; Iuſtiniani auſpicijs & Tribuniani ductu atq; opera reſtitui inſtauratiq; tentata uerius quàm inſtaurata. Nunc uero inſana ſcripturientium eorumq; ſequatium conſpiratione etiam deleta: utpote cum ſcribentes ſua ſcripta enarrationum uicem obtinere non contenti, citari ſe iam & (ut uerbo iuris utar) laudari pro legiſlatoribus uelint, eorum uero ſectatores labori ſuo belliſſime conſulentes, per illa interpretationum uelut Latifundia fructum ſe iuris ſtudij percipere gaudeãt, in quibus ſpinoſa ſalebroſaq; iuris loca runcata (ut ita loquar) complanataq; nullo negotio percurrere ſe credant: ridiculos eos infeliceſq; putantes qui per cõfragoſa Pãdectarũ ſenticoſaq; loca nullo prorſertim quæſtu miſere conflictẽtur. Id uero uitæ tranquillioris incommodum, quo minus accideret, ne Iuſtinianus quidem ipſe uno & altero edicto quamlibet imperioſis præſtare poſteritati potuit. Adde conſilia atq; etiã (ſi dijs placet) cautelas ut ipſi uocant, id eſt, uafritias meras & commentitia uerborum aucupia, ſimplicitati uulgari & probitati ciuili ſæpenumero imponẽtia, adeo uocatis anſam calumniandi præbentia, iudicibus interdum inextricabilia, optimo iuri perſæpe captioſa. Quæ tamen nõnulli palmaria eſſe putant. Nec eos fefellit opinio. Nulla enim ſcripta iandiu apud eos qui rempubl. gerunt

In cautelas iuris

gerunt plauſibiliora extiterunt. Proinde Ciceronianum illud ex tertio Officiorum exclamare libet. Sed nos ueri iuris germanæq; iuſtitiæ ſolidam & expreſſam effigiem nullã tenemus, umbra & imaginibus utimur: eas ipſas utinam ſequeremur. Feruntur enim ex optimis naturæ & ueritatis exemplis. Quãtũ igitur inter iſtos & Caiũ illum Aquilium intereſſe putamus, cuius prudentiã populus Ro. in cauẽdo nõ in decipiẽdo pſpexit, ſi Ciceroni credimus: ut q iuris ciuilis rationẽ nunq; ab æquitate ſeiunxerit, qui tot annos ingenium, laborem, fidem ſuam populo Romano promptam expoſitamq; habuerit: qui ita iuſtus et bonus uir fuerit, ut natura, nõ diſciplina conſultus fuiſſe uideatur: ita peritus & prudens, ut ex iure ciuili non ſcientia ſolum, uerum etiam bonitas nata eſſe uideatur: cuius tantũ ingeniũ erat, tam prompta fides, ut q̃cquid inde haurires, purũ liquidũq; te haurire ſentires Sed, uereor ne è portu ſtatim egrediens impingam (ut dicitur) qui receptæ autoritatis ſcriptoribus in principio opuſculi mei bellum indicere mediter, continuoq; aduenienſ (ut Plauti uerbis utar) pilum repræhenſionis inijciam. Proinde (ut eò reuertamur unde digreſſi ſumus) cum æquum & bonum dicimus, ab ſolutam bonitatem æquitatemq; ſignificamus, & iuris (ut ita dicam) medullam germanamq; iuſtitiam, quam cenſendo aſſequi non cuiuſuis eſt iuriſperiti.

C. Aquilij laus

Aequum & bonum

Auguſtinus

Aequitas

Anīmus æquus

Philoſophari

Augustinus lib. 2. de Ciuitate. An forte populo Romani propterea leges non sunt à numinibus constitutæ, quia (sicut Sallustius ait) ius bonumq; apud eos non legibus magis quàm natura ualebat? bonū pro æquitate dixit. Inde æquitatē dicimus rectā animi cōstitutionē, trāquillāq; affectionē omni indignatione uacantē. Cic. p Marcello. Sæpe enim uenit ad meas aures te idem istud nimis crebro dicere, satis te tibi uixisse. Hic tu modū uitæ tuæ non salute reip. sed æquitate animi definies, id est, putas ne te propterea satis uixisse quod æquo animo & citra indignationem mori potes & annos præteritos non requiris? Idem de Senectute. Quid quo sapientißimus quisq; animo æquißimo moriī, stultißimus iniquißimo? Plautus in Aulul. Pol si est animus æquus tibi, satis habes qui uitam colas. Animus æquus, ist in hoc loco modoratus & tolerans & minime querulus in aduersis. Cicero in Pisonem æquitatē absolutè dixit. Quo quidē in spectaculo mira reip. æquitas erat uter eorū periisset, tamquā lanista in eiusmodi pari lucrum fieri putabat. Ex istis quæ diximus (ut arbitror) satis illa uerba Vlpiani explicata sunt, Ius est ars boni & æqui, & quæ sequuntur. Circa hoc enim philosophari (ut uerbo eius utar) hoc est omni animi intentione incumbere, proprium est iurisconsultorum institutum. Ex quo colligere possumus id quod ante dicebamus, studium nunc iuris prorsus ab antiquo illo ueroq; degenerasse. nisi uero arbitrabimur philo-

sophiam, id est, studium sapientiæ, quæstuariam olim fuisse nummariumq; præmium, unicum laboris sui finem philosophos antiquos (quales se iurisconsulti esse uolunt) sibi proposuisse, id quod nostri temporis iuriperiti faciunt qui cum frontē perfricuere, etiam ut plaudendū profiteri ac gloriari solent, quod utrum ita agendum nec ne Vlpianus censuerit, cum ex hoc loco, tum ex illo libri quinquagesimi Digestorum facile intelligi potest, cuius hæc uerba sunt. An & philosophi professorum numero sint habendi? & non putem, non quia non religiosa res est, sed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercenariam operam se spernere, proinde nec iuris quidem ciuilis professoribus ius dicēt. Est enim res quædam sanctißima ciuilis sapientia, sed quæ precio nummario non sit æstimanda. Aut nisi philosophos eos esse censebimus, qui nullas philosophiæ partes attigerunt, immo qui liberalibus omnibus disciplinis, id est, non quæstuosis sibi suisq; interdicere solent. Deniq; qui suæ professionis autores minime omnium intelligere possunt. De quibusdam loquor non de elegantioribus. Philosophi ipsius (inquit Cicero lib. 1 de Oratore) qui unus omnia pene profitetur, est tamen quædam descriptio, ut is qui studeat omnium rerum diuinarum atq; humanarū uim, naturam causasq; nosse, & omnem bene uiuendi rationem tenere & persequi, nomine hoc appelletur. Propterea (inquit Vlpianus) Iuris prudentia est diuinarum atq; hu-

Iuris prudētia olim non fuit studiata

Philosophi professio

Iuris prudentia

atq; humanarum rerum notitia, iusti atq; iniusti scien-
tia. Quæ uerba Accursius simpliciter & crassa (ut di-
citur) Minerua intellexit. Hæc illa est encyclopædia, de
qua Fabius lib. 1. ut efficiatur (inquit) orbis ille doctrinæ
quem græci encyclopædian uocant. Inde illud Vitruuij
libro primo. Cũ autem animaduerterint omnes discipli-
nas inter se coniunctionem rerum & communionem
habere, fieri posse facile credent. Encyclios enim disci-
plina, uti corpus unum ex his membris est composita.
Itaq; qui à teneris ætatibus eruditionibus uarijs in-
struuntur, omnibus literis agnoscunt easdem notas com-
municationemq; omnium disciplinarum, & ea re fa-
cilius omnia agnoscunt. Hanc Marcus Tullius libro
tertio de Oratore concentum doctrinarũ omniũ consen-
sumq; uocat. Ecquid igitur philosophos huiusmodi esse
censebimus, disciplinarum omnium non modo ignaros
sed etiam contemptores? Ego uero φιλοδίκους potius
uocitandos censuerim, id est, litium strepitu gaudentes.
Quod (ne quis putet de iurisperitis inuniuersum me
dixisse) de illis intelligi uolo sinistra Minerua natis,
quos græci μισοκάλους uocant, quasi omnem litera-
rum elegantiam, nitoremq; dicendi perosos, ab omni-
bus doctrinis humanioribus abhorrentes, rusticos,
inuenustos, illepidos, hircosos. Qui nisi ut uillicus
allium, ita ipsi barbariem ubiq; ac semper oboluerint,
decorum illud Accursianæ sectæ seruare se non credunt,
homines

Encyclopædia

Philodici

Misocali

homines affectatæ rusticitatis: qui ne sic quidem satis
sua tueri sibi uidentur, nisi elegantiæ studiosos lacessant
maledictis. Sũt enim, sunt alij iã nõ pauci, qui iuris peri-
tiam festiuioribus literis & elegantioribus, uelut con-
diendam putarint: sunt etiam qui aliarum disciplina-
rum cognitione adminiculatiorem eam reddant, qui-
bus hæc nostra qualiacũq; sunt legenda edidimus. qui si
quædam scitè dicta sunt, percipere ac probare poterunt
sicubi in præcipitato opere hallucinati sumus aut igno-
rantia lapsi (ut non uno aut altero in loco facile potui-
mus) benignè condonare, in ancipitibus boni consulere
ac candidè omnia interpretari didicerunt. Verum enim
uero quid de iuris studio censeam (quandoquidem id
etiam ad hoc nostrum institutum pertinet) malo Cice-
ronis uerbis quam meis respondere: qui in dialogis de
oratoris in persona Lucij Craßi magni illius oratoris ac
iurisperitißimi, de facilitate perdiscendi iuris ciuilis in
hunc modum loquitur. Omnia enim sunt posita (inquit)
ante oculos, collocata in usu quotidiano, in congreßione
hominum atq; foro, neq; ita multis literis ac uolumini-
bus magnis continentur. Eadem enim sunt lata primum
à pluribus, deinde paucis commutatis uerbis etiam ab
ijsdem scriptoribus scripta sunt sæpius. Accedit uero
quo facilius percipi cognosciq; ius ciuile poßit (quod mi-
nime pleriq; arbitrantur) mira quædã in cognoscendo
suauitas & delectatio. Nam si quem hæc aliena studia
delectãt

Iuris perdiscendi facilitas

Effigies antiquitatis in .12. tabulis

delectant: plurima est & in iure ciuili & in pontificiis libris, & in duodecim tabulis antiquitatis effigies: quod & uerborum prisca uetustas cognoscitur, & actionum genera quædam maiorum consuetudinem uitamq; declarant. Seu quis ciuilem scientiã comtempletur, quam Scuola non putat esse oratoris propriam, sed cuiusdam alio genere prudentiæ, totam hanc descriptis omnibus ciuitatis utilitatibus ac partibus duodecim tabulis conneri uidebit: siue quem ista præpotens & gloriosa philosophia delectat (dicam audacius) hosce habet fontes omnium disputationum suarum qui in iure ciuili & legibus cõtinentur. Ex ijs enim cũ dignitatẽ maxime expetendam esse uidemus: tum uero & iustus ac honestus labor, honoribus, præmijs, splendore decoratur. Vitia autem hominum atq; fraudes damnis, uinculis, ignominijs, uerberibus, exilijs, morte mulctantur: et doccmur nõ in fictis concertationumq; plenis disputationibus, sed auctoritate nutuq; legum domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere. Fremant omnes licet (dicam quod sentio) bibliothecas me hercule unus mihi uidetur duodecim tabularum libellus si quis legum fontes & capita uiderit, & autoritatis pondere, & ubertatis utilitate superare. Hactenus ille. Cuius autoritati nemo, nisi improbus derogare fidem potest: qui modo librum eius de claris Oratoribus legerit: in quo libro sic inquit.

Laus .12. tabularũ

Ego

Ego autem iuris ciuilis studio multum operæ dabã to Scæuolæ Publij filio: qui quanq; nemini ad docendum se dabat, tamen consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. Idem pro Murena de scientia iuris loquens. Difficilis autem res ideo non putatur: quoniam perpaucis & minime obscuris literis continetur. Itaq; si mihi uehementer occupato stomachum mouerint, tri duo me iurisconsultum profitebor. Quo in loco multa de iuris scientia differit, sed causæ inseruiens: quapropter ille locus pondus fortasse non habet tantæ autoritatis. Macro lib. 3. Saturna. de lege Licinia loquens: Lex uero hæc inquit paucis mutatis in plerisq; cum Fannia congruit. In ea enim ferenda quæsita est nouæ legis autoritas, exolescente metu legis antiquioris: ita Hercules ut de ipsis duodecim tabulis factum est: quarum ubi cotemni antiquitas cœpit eadem illa quæ illis legibus cauebantur, in alia latorum nomina transierunt. Vtinam uero Cicero ipse fecisset id quod in persona ciusdẽ Crassi loquens cogitasse se aliquando dixit: ut iuris ciuilis disciplinã in artis rationem formamq; redigeret. Si enim (inquit) aut mihi facere licuerit quod iamdiu cogito, aut alius quispiam aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit: ut primum omne ius ciuile in genera digerat, quæ p pauca sunt, deinde eorũ generũ quasi quædã membra dispertiat, tum propriam cuiusq; uim definitiõe declaret, perfectam quidem artem iuris ciuilis habebit ma

Cicero iuris peritissimus

Ciceronis propositũ de iure ciuili in artem redigendo

b gis mag

gis magnam atq; uberem quam difficilem atq; obscu-
ram. Atq; interea tamen dum hæc quæ dispersa sunt c
guntur, uel passim licet carpentem & colligentem un
diq; repleri ista iuris ciuilis scientia. Nemo aũt qui Cic
ronis libros legerit oratorios & philosophicos, difficu-
Ciceronis laus le hoc factu fuisse Ciceroni contenderit. Quid enim non
explicare potuisset illa uis ingenij? quid non illustrare
ille orationis splendor? quid denique non enarrare exub
rans illa rerum omnium præsertim politicarum copia?
Nisi uero impar huic oneri ingenium illius fuisse erc
potest, qui uniuersa philosophiæ dogmata sinuosis disp
tationum mæandris implicita, primus unus q; à Græcis
accepta, miro compendio explicata nobis tradidit: hon
mo à foro & senatu nunq; fere nisi peregre aut in diss
De artibus sionibus ciuilibus feriatus. Quanam autem ratione fie
ri id potuerit, ipse his uerbis docet in primo de Oratore:
quæ ne huc transcriberem, temperare ipse mihi nequiu
ui, usqueadeo & uerbis & re ipsa oblectatus sum. Om
nia (inquit) quæ sunt conclusa nunc artibus, dispersa &
dißipata quondam fuerunt: in musicis & numeri & uo
ces & modi: in geometria lineamenta, formæ, interual
la, magnitudines: in astrologia, cæli conuersio, ortus, obi
tus, motusq; siderũ: in grãmaticis poëtarũ pertractatio,
historiarũ cognitio, uerborũ interpretatio, pnunciandi
quidam sonus: in hac denique ipsa ratione dicendi, excog
gitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quon
dam om

dam omnibus & diffusa late uidebantur. Adhibita est
igitur extrinsecus ars quædam ex alio genere, qd sibi to
tum philosophi assumunt, quæ rem diuulsam dissolutãq;
cõglutinaret, & ratione quadã constringeret. Sit ergo
in iure ciuili finis hic legitimæ atq; usitatæ in rebus cau Finis iuris
siscq; ciuiũ æqualitatis conseruatio, tũ sunt genera notã ciuilis
da, et ad certũ numerũ paucitatem q; reuocanda. Genus Genus
aũt id est qd sui similis cõmunione quadã, specie aũt dif
ferentis, duas aut plures cõplectitur, partes. Partes aũt
sunt quæ generibus ijs ex quibus emanant subijciuntur,
omnia quæ sunt uel generũ uel partiũ nomina diffinitio
nibus q uim habeãt est exprimendũ. Est enim diffinitio Diffinitio
earũ rerũ quæ sunt eius rei propriæ q diffinire uolumus,
breuis et circũscripta quædã explicatio. Hisce ego rebus
exempla adiungerẽ nisi apud quos hæc haberetur ora-
tio cernerẽ. Hactenus ille. Nos uero exempla ab eodem
sumamus ex libro Topicorũ, quem librũ ad Trebatium
hominem iurisconsultũ scribens, exemplis ex iure sump
tis illustrauit, quo uel uno libro documentũ ingens dedit
se studio iuris operam plenam dedisse. Diffinitiões igitur
(ut inquit ipse) aliæ sunt partitionum, aliæ diuisionum.
Partitionũ, cum res ea qua proposita est quasi in mem- Partes in
bra diserpitur: ut si quis ius ciuile dicat id esse qd in legi- ris ciuilis
bus, senatusconsultis, rebus iudicatis, iurisperiorũ auto-
ritate, edictis magistratuum more, æquitate cõsistat. Di-
uisionum autem diffinitio, formas complectitur quæ
sub eo genere sunt quod diffinitur hoc modo. Abaliena

tio est eius rei quæ mancipi est, aut traditio alteri nexu
aut in iure cessio inter quos ea iure ciuili fieri possun

Diffinire Dicendum quis sit diffinitionis modus. Sic igitur uetere
præcipiunt, cum sumpseris ea quæ sint ei rei quam diff
nire uelis cum alijs communia eousq; persequi dum pr
prium efficiatur, quod nullã in aliã rem transferri pos
sit. ut hoc, Hæreditas est pecunia quæ morte alicuius a
quempiam peruenit iure, nec ea aut legata testamento

Gentiles aut possessione retenta, Gentiles sunt qui inter se eoder
nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum ma
iorũ nemo seruitutem seruiuit, qui capite non sunt dimi
nuti. Reliqua de genere & forma, id est, specie, de diffe
rentia partitionis & diuisionis & alia eodem pertinen
tia, Cicero ab Aristotele accepta, Trebatio amico su
tradidit, compendiosa paraphrasi in latinum sermonem
uenustissimè traducta. Quum & Ciceronem librum edi
disse de iure ciuili in artẽ redigendo, autor est Gel. li.
noctium Atti. qui etiam locũ ex eo libro citat. Hoc illud
est autẽ quod Pomponius infra de origine iuris de Q
to Scæuola dixit, qui ius ciuile generatim primus consti
tuit in libros decem & octo redigendo. Proinde si qui
olim feliciore aliquo seculo existat, Bartholo aut alio
quopiam primi nominis uiro iurisperitia non inferior,
dialectica atq; instrumento omni philosophico mediocr
criter instructus, orationis facultate Vlpiani aut Iuliani
ni Pauli ue æmulus, principem nostro non inferiorem ni
ctus, eu

ctus, cuius exemplum atq; autoritatem sequi, & cuius
leges iurare (ut antiquum uerbum usurpem) bona pars
Europæ non dubitet, isq; unus aut plures etiam præscri
ptũ illud Ciceronianum aut aliud non absimile imitati,
ex quinquaginta Pandectarum libris & duodecim Co
dicis eorũq; appendicibus, adde etiam si placet ex Bar
tholi, Baldi, reliquorum paucorum amplissimi nominis
& primariæ autoritatis commentarijs, non iam centro
nes ut Tribunianus (uir alioq; doctissimus sui seculi si Su
dæ credimus) sed iuris artem componant, sanctionesq;
legum, consulta senatus, edictorũ interpretamẽta, iuris- De consti
consultorum placida, interpretum decreta in mores re tuenda ra
cepta æquitate prægrauantia, omnia nunc uaga et spar tione iuris
sa, ac nullã certæ artis ratione circumscripta, ratis fi- ciuilis
xisq; iustæ artis præceptis, quatenus rei natura tulerit,
quasi quibusdam cancellis circumdatis concludant: pro
fecto res humanæ longe melius constitutæ uidebuntur.
nec (ut nunc) ciuilia iura quibus homines libertatis reti
nentissimi æquissimo animo seruiunt, cuiusuis scripturiẽ
tis libidini obuia expositaq; erunt, dũtaxat si princeps
ille hoc præstare edicto potuerit, quod Iustinia . nequit,
id est, ut nihil ijs qui se iuris professores dicunt, in eam
compositionem ultra scholiasticam prælectionem liceat.
Alioquin quis erit finis litium si nulla certa fuerint se
melq; recepta iurisconsultorum decreta? Ecquid autem
usq; adeo fixũ ratumq; esse potest ut non hæc siue impro

 bitas, siue

bitas, siue impudentia, siue etiam scribendi quædam li-
bido intemperijs (ut dicitur) acta & labefactare facile
& ad extremum conuellere euertereq; posit? Quod si
quis iure fieri defenderit, āniuersarios nobis imperato-
res ingenioſos homines et ābitioſos ſuboriri uidebimus,
qui alia atq; alia indies orbi terrarum iura condant, qui
præteritorum ſeculorum conſtanti perſuaſione recepta
abrogare audeant, qui leges deniq; figere refigere pro
animi ſui libidine non dubitent, ſicq; res exitum haud
dubie non inueniet, cum ſcribentes aucupandæ famæ cu-
pidi (ut eſt humani ingenij natura) dicta maiorum re-
fellere, Pandectarum ac conſtitionum ſcripta inuertere,
diſtorquere, contorquere, corrūpere, uim textui afferre,
uerborum aucupia, ſyllabarū tendiculas, literarum de-
pulas cōminiſci: nihil deniq; non incœptare in animum
induxerint illuſtrādi nominis ſui gratia. Nam qd' adhuc
fecerunt faciuntq; permulti recentiorum, quid eſt aliud
quam ius ciuile calumniari, uerbaq; legum captare? id
quod Paulus faciendum eſſe negat, in titulo ad exhiben-
dū. Sed hoc illud eſt pfecto: homines ingenioſi ijdemq;
ambitioſiſſimi, ut diximus, indignantur argumentū ſibi
præreptum à maioribus oſtentandi ingeniorū ſuorū, om-
nemq; ſcribendi materiam conſumptam eſſe fremunt ab
ijs qui anteuertunt. Itaq; res eò tandem redigetur, ut
cenſentes in iudicijs prout his aut illis autoribus addicti
fuerint, & (ut ita dicam) in huius aut illius factionis
uerba

uerba iurauerint: quo iure quaq; iniuria & (ut græci
dicunt) κρὶ δικαίως καὶ ἀδίκως, res iudicandas diſtra-
hant, id qd' ſemel tuendū ſuſceperint mordicus retinētes.
Adde ſpecioſos prætextus ambitioſorum ſordidorū, imi-
quorū, id eſt, infenſorū iudicū, qui corruptiſſimas ſen-
tentias cuiuſlibet enarratoris autoritate obiecta, quo ma
gis uulgo mauditi, eo plauſibilioris (ſic enim aſſolet) per
tinaciſſime tuebuntur. Hoc aūt q̄ ſit pernitioſum ex uer Ius ciuile
bis Ciceronis intelligi poteſt. O rem præclaram (inquit)
uobiſq; retinendā iudices: qd' enim eſt ius ciuile, qd' neq;
inflecti gratia, neq; perfrngi potentia, neq; adulterari
pecunia poſſit? Quod ſi non modo oppreſſum ſed etiam
deſertum aut negligentius aſſeruatum erit, nihil eſt
quod quisq̄ ſe habere certum, aut à patre accepturum,
aut relicturum liberis arbitretur. Idem alibi. Nihil eſt
enim in ciuitate tam diligenter quàm ius ciuile retinen-
dum. Etenim hoc ſublato nihil eſt, quare exploratum
cuiquam poſſit eſſe quid ſuum, quid alienum ſit: nihil
eſt quod æquabile inter omnes atq; unum aut omnibus
eſſe poſſit. Hactenus Cicero. Hunc ſtatum eſſe hodie
litium diſceptandarū nihil ut ſatis certū eſſe poſſit, quis
eſt qui inficiari auſit? utpote cū prudentū reſponſa per
ſæcula alia atq; alia inter ſe acerrime pugnent. Id uero
utrum autore Iuſtiniano faciant, ipſi uiderint cum eius
uerba in inſtitutionibus legerint, ſub rubrica, de fidei-
com. hereditatibus: ex ſententia, ut uidetur, Papiniani

ſumpta: Nobis, inquit, in legibus ſimplicitas quam dif-
cultas placet. Proinde Ius eſt ars boni & æqui, inqui
Vlpianus, cuius merito quis nos ſacerdotes appella
Sacerdotes iuris — Nos (inquit) merito iuris ſacerdotes à quodam dicti ſu-
mus. ſiquidem ſanctißima res eſt ciuilis ſapientia. Quem-
admodum autem apud antiquos ſacerdotes ſui ſingul
dijs conſecrati erant, qui de futuris atq; agendis conſu-
lentibus reſponſa dabant, ſic uenerandi illi Iuriſconſul
omni genere literarum inſtructißimi, gratuitã non quæ
ſtuariam iuris prudentiam habentes in publicum quoti
die prodeuntes unicuiq; ciui conſulendos ſe antiquo in-
ſtituto præbebant: & tanquam oracula iuſtitiæ pro-
Sulpitius — mebant, hoc eſt, reſponſa boni & æqui plena, unde Se-
Seruius — uius Sulpitius iuris antiſtes appellatus eſt, autore Qui-
Antiſtites — tiliano. ut ſacrorum antiſtites antiſtitæq; dicebantur,
quomodo & Plinius lib. 7. Platoni (inquit) ſapientiæ an-
tiſti Dionyſius tyrãnus uittatam nauem miſit obuiam.
Themis — iã uero Themis apud græcos, id eſt, ius fasq;, dea eſſe cre-
dita eſt, autore Feſto, quæ ſuaderet hominibus id petere
Fas — quod fas eſſet, eãdemq; eſſe ipſam atq; fas exiſtimabant:
Themiſtes — unde Themiſtes oracula & conſilia conſultaq; & leg
ſancita dicuntur, Euſtathio teſte Homeri enarratore. Id
eſt ut ipſe inqt τὰ μαντεῖα αἱ βουλαὶ καὶ τὰ βουλεύ-
ματα καὶ τὰ νομοθετούμενα. Alij themin uel them-
ſtas (utroq; enim modo dicitur) ius & iuſtitiam eſſe pa-
tant: eandemq; conſiliorum oraculorumq; præſidem
eſſe pro

eſſe, propterea Homerũ θεμιστεύειν uerbũ quod uatici θεμι-
nari & oracula dare ſignificat, pro leges ferre, iura στεύω
reddere, accepiſſe Odyſſeæ decimo. θεμιστεύει δὲ ἕκα-
στος παίδων ἠδ' ἀλόχων, οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγουσι.
ſed & Δίκη dea iudiciorum preſes dicitur: quæ dictio Dice
etiam ius ſignificat: ob id græce dicta quia lites & con-
tentiones dirimat, eiusq; dea diaconi & miniſtri δικα- Dicaſtæ
ςαί, id eſt, iudices dicuntur, quaſi litium diremptores.
Euſtathius enarrans illud Homericum in pri. Iliados,
νῶν αὖ τέ μιν υἷες ἀχαιῶν ἐν παλάμαις φορέου-
σι δικαπόλοι, οἵ τε θέμιστας πρὸς διὸς εἰρύαται.
dicen & themin idem eſſe autumat, propterea inquit δι-
καπόλους, id eſt, eos q circa reddenda iura uerſantur.
Theſmophylacas eſſe ſignificat, id eſt, legũ et inſtitutorũ Theſmo-
cuſtodes diuinitus præfectos. Quod munus (inquit) regi phylaces
um eſſe Homerus ſignificat: regibus enim ſceptrum no- Sceptrũ
ta eſt iuſtitiæ, haſta uero ſymbolon fortitudinis. Accur- Haſta
ſius peracute ſanè (ut ſolet plerunq;) ſacerdotes hoc in
loco abſolute intelligit, non iuris ſacerdotes, atq; etiam
(ſi dijs placet) ſacerdotes mœrentem ad pœnitentiam
adhiberi ſolitos: aut ut ipſe inquit, pœnitentiã dantes,
quaſi uero Vlpianus huiuſmodi ſacerdotes nouerit, qui Vlpianus
magiſter ſcrinij Alexandri principis fuit & in eius con & cæteri
ſilio princeps, cum quo etiam Pomponius, Alphenus, legiſpiti
Africanus, Florentinus, Martianus. Calliſtratus, Her-
mogenes. Venuleius, Celſus, Proculus Metianus, Tripho

nius, Modestinus, omnes iuris professores (si Lampridio credimus) discipuli omnes Papiniani, qui iuris Asylum dictus est, & doctrinæ legalis thesaurus: ut autor est Spartianus in Seuero, ab Antonio Caracallo occisum quod parricidium eius excusare noluisset. Antonius uero pius iurisperitis usus est, Saluio Valente, Volusio, Metiano, Vlpio, Marcello, & Iaboleno, ut autor est Capitolinus. Et Scæuola Marco philosopho in consilio assuit et sanciendis legibus. Adriano autem assuerũt antiquiores, Iulius Celsus, Saluius Iulianus, Neratius Priscus. Hi autem omnes principes Christianam religionem non agnouerunt: licet eorum postremus Alexander Christum & Abrahã inter animas sanctiores in lario colluerit. Similis est ignorantia Accursij in lege ultima, infra de mortuo inferendo, ubi pontificũ Vlpius meminit, de collegio pontificũ loquens, à quo ius Pontificiũ apud antiquos dictũ, quod Accursius ad nostros pontifices retulit. Age uideamus (quãdoquidẽ huc usq; peruecti sumus) quid id sit quod ciuilem scientiam rem esse sanctissimam Vlpianus dixit. Sanctum) inquit Macrobius libr. tertio, Saturna.)est interdum quod non sacrum nec religiosum est: ut Trebatius libro religionum refert. Sancta ad uos anima atq; istius insontis culpæ descendam (inquit) Turnus libro duodecimo Aeneidos Sanctã (inquit) animã incorruptam uoluit ostendere. Et illud eiusdem. Tuq; ô sanctissima cõiunx Felix

Alexander imperator Romanus

Sanctum

morte tua. In quo castitatis honorem incorruptæ uxoris amplexus est. Vnde & sanctæ leges, quæ pœnæ sanctione corrumpi uetantur, ὅσιον dici potest. Hæc ille. Eodẽ modo sanctius ærarũ ab antiquis dictum est, quod prorsus intactum erat, ex quo nihil promi licebat ob annuas necessitates. Liuius lib. 7. secundi belli Punici. Cætera ex pedientibus quæ ad bellum opus erant consulibus, aurũ uicesimarium, quod in sanctiore ærario ad ultimos casus seruabatur, promi placuit. Cic. in Verr. Acti. 1. Primum mihi literas quas in ærario sanctiore conditas habent proferunt, de Syracusanis loquens. Et ad Atticum li. 7 Attulit mandata ad consules ut Romam uenirent, pecuniam de sanctiore ærario proferrent. Sic Sanctius sacrarium Quinti. lib. 11. Illic fundamenta sunt, illic opes uelut sanctiore quodam sacrario reconditæ. Ita ne uero res sanctas sacerdotibus solis attingere nullo reclamante licebit, rem uero sanctissimam ciuilem sapientiã nulla pecunia (ut inquit Tullius) adulterabilem magno uolumine numero, sed certo tamen circumscriptam, edicto imperatorio munitam scripturientis cuiuslibet libidini contrectandam cõtemerandamq; publicus consensus permittet? Ego uero non modo sanctas leges, sed etiam sacrosanctas habendas esse censuerim, ut sacrosancti magistratus olim dicti sunt, qui non sine capitali piaculo attingi uiolenter poterant: ut tribuni plebis apud Romanos, autore Plinio, libro septimo. Liuius libro

Aerariũ sanctius

Sanctius sacrariũ

Leges sanctæ

lib. 9. ab urbe condita. Tum Posthumius interea dedit
(inquit) prophanos nos quos salua religione potestis, d
detis deinde & istos sacrosanctos cum magistratu abie
rint. Idem. Paulisper intercessum est à tribunis plebis, pr
eo quod spondendo pacem seruassent exercitum popu
Romani, pœnam nullam meritos esse, neq; ad extremu
eũ sacrosancti essent dedi hostibus uiolariue posse. Cice
ro pro Cornelio Primum enim sacrosanctum esse nihi
potest nisi qđ populus plebsue sanxisset, deinde sanctio
nes sacrandæ sunt aut genere ipso aut obtestatione &
consecratione legis aut pœnæ cum caput eius qui con
trafecit, consecratur. Idem in Cat. Quid enim expectas
bellum? quid ergo in uastitate omniũ tuas possessione
sacrosanctas futuras putas? Sacrosanctas intactas dixi
& ab omni iniuria tutas. Hinc sacrosancta potestas T
uio lib. 29. pro tribunitia, & sacrosanctæ ecclesiæ dicti
in quibus est ius asyli. Ideo principes Romanos legimu
tribunitiam potestatem assumere sibi solitos ut augusti
res se & sacrosanctos tacerent: id quod in numismati
quoq; eorum extat. Tranq. in Aug. Tribunitiam potes
tem perpetuam recepit, in qua semel atq; iterum per si
gula lustra collegã sibi cooptauit. Tacitus lib. 12. Acce
runt patres, decernitur Othoni tribunitia potestas &
nomen Augusti, & omnes principum honores. De ha
potestate multa Cicero libro tertio de Legibus. Maxim
igitur oportuit post edictum illud Iustiniani quod ext
titu

Sacrosancta potestas

titulo de ueteri iure enucleando (uulgo nunc ut uideo neglecto, sed tamen non spernendo si emendate legatur) uolumina iuris nostri tribunitiam potestatem accipere: ut omnibus prorsus scribentibus nihil in ea licuisset, nisi hactenus ut indices rerum tantummodo & titulorum argumenta quædam ascriberent, quæ Paratitla (ut ipse inquit) dicuntur, quasi titulis apposita. sin ad uiuum resecare uideor, post Bartholum certe & Baldum attingere ea nulli oportuit licere, ut certa fixaq; aliquando iurisconsultorum dogmata essent, nostratibusq; cum transalpinis de iuris tandem apicibus conueniret. Demosthenes ille famigeratus orator romanæ eloquentiæ, id est, Ciceroniane exemplar, ut iudicare possunt qui orationes utriusq; non oscitanter legerunt, in ea oratione quæ πρὸς Λεπτίνην inscribitur, Solonẽ commemorat inter alia cum legibus suis hoc quoq; instituisse, cum lex aliqua rogatione ad populum ferretur, ut à legislatore primum recitaretur, deinde ut in loco maxime celebri conspicuoq; proscriberetur ad tertiam cõcionem usq; (non aliter atq; Romæ leges trinundino die promulgari solitas esse Macrobio referente legimus) inde scribæ ut daretur palam pro concione legenda, ut si quid cuiq; non placeret id in mediũ proferret, & si ea tũ quoq; populo placuisset, ita demũ nomothetis daretur postremum exploranda: quiuti eam probassent improbassentue ita proferretur antiquareturue.

Paratitla

Demosthenes

Hi aũt

Nomothetæ

Hi autem nomothetæ ex iudicum numero deligebantur ut eam operam populo iurati ipsi nauarent. Sed operæ precium mihi uisum est locum ex oratione eius latine ut potero uertere, quo res tota melius intelligi poßit. Cū igitur Demosthenes in illo iudicio legem Solonis scribæ legendam dedisset (ut tum moris erat in iudicijs factitari, & fuit postea in Romanis) & ille recitasset, ita tum ipse subiecit. Intellexistis ne igitur uiri Athenienses quā recte atq; ordine leges promulgandas Solon instituerit? Iam primū apud uos et quidē iuratos, utpote apud quos alia quoq; & constitui & rata haberi solent, deinde qui legem tulisset antiquæ legi contrariam, hunc abrogandæ legis causas expromere prius uoluit, tum demum suam nouamq; rogationem proferre in medium, hanc cum illa componentem. Hoc ideo ut una tantum, unoquoq; de negotio lex esset, nequando uulgus indoctum legum contrariarum dißidentia coturbaretur. Ita enim demum legum peritißimis spem præcidi posse ratus est, negotium facessendi populari simplicitati cum æquabilis facultas omnibus esset, & legendi & perdiscendi plana & dilucida iura. ἵν' εἷς ἦ πρὶ τῶν ἑκάστων νόμος, καὶ μὴ τοὺς ἰδιώτας αὐτὸ τοῦτο ταράττῃ καὶ ποιῇ τῶν ἅπαντας εἰδότων νόμους ἔλαττον ἔχειν, ἀλλὰ πᾶσιν ἦ ταῦτ' ἀναγνῶναι, καὶ μαθεῖν ἁπλᾶ καὶ ἐφῆ τὰ δίκαια. His Demosthenis uerbis satis illa Cic. cōgruūt de facilitate perdiscēdi iuris. Nunc eo re-

Vna uno de negocio lex eē debet

eō res redacta est, ut nulla ætas huic studio sufficiat, ceu uero scita plebis indoctæ, edicta prætoris, plærumq; semidocti, principū sanctiones & imperia interdū præcipitata, consulta senatus, nonnunquā ambitiosa, aut per metum principum extorta, aut per assentationē, aut necessitate ambigua expressa. Deniq; prudentū responsa, id est, eorū qui suffragatorū precibus aut summi beneficij loco à principe impetrauerant, ut iuris prudentes essent & de iure publice responsitarent: hæc inquā omnia quasi Sibyllinorū carminū instar sint, aut oraculorum propheticorū, ac nunq̄ satis enarrata, fœcunda hominū ingenia, & ad omnes disciplinas (si per priscam iuris facilitatē licuisset) uersatilia, æternū exercere debeant, ut ille quondam scriptus, & à tergo necdum finitus Orestes. Inde illæ cantatißimæ cōtrouersiæ, de diuiduo & indiuiduo, de suauitate, de pacto nudo, necdū tot uoluminum textura uestito. Et aliæ huiuscemodi sinuosißimæ quæstiones, in quibus tanquā apud Sirenios scopulos consenescere præclaris ingenijs necesse est: unde nobis illa malorum Ilias orta (ut est in prouerbio) dum res iudicatæ nunquam præiudicatæ sunt, dum res sæpe ac diu disceptatæ ac decretæ, nunquam tamen semel decretæ sunt, āniuersaria utiq; sœtura suborientiū aliorū super alios doctorū & dogmatū, & prisca obsoletaq; maiorū dicta esse autumantiū. deniq; dū singuli iuris apices non modo pugnā, sed etiam bellum intesti-

Malorum Ilias

num

num inter hos illosq; factiosos ciere possunt. Quan
igitur fronte huiusmodi non modo commentaria, se
etiam commentitia tuebuntur, qui Neratij dictum ill
legerint? In omni parte error in iure non eodem lo
quo facti ignorantia haberi debet, cū ius finitū et pos
esse & debeat. An huius temporis finita esse iura dic
re perfricta fronte audebunt? cum iuris professorum
terpretamenta citra criticorum censuram ius ab autor

Autoritas Pythagorica

sumant. quasi uero Pythagoricorum institutum in m
res orbis terrarum receptum sit, de quo Marcus Tu
lib. 1. de natura Deorum sic inquit. Nec uero probo
soleo quod de Pythagoricis accepimus, quos ferunt
quid affirmarent in disputando, cum ex ij; quæreret
quare ita esset, respondere solitos, ipse dixit, ipse aut
erat Pythagoras) tantum opinio præiudicata potes
ut sine ratione ualeret autoritas. Quemadmodum ip
tur Pythagorici αὐτὸς ἔφα, dicebant, id est, ipse
xit, sic Alexander, sic Paulus Castrensis, sic Felin
dixit inquiunt, sic deniq; unus quiuis ex illa tur
scriptorum qui luculentis priscorum consultorum sc
ptis Cimmerias (ut dicitur) tenebras multis in l
cis offuderunt. Proinde ne nimium sese admire
tur isti qui unicam hanc iuris scientiam quasi filiol
exosculantur suam (id quod Cicero quondam ad P
pitium loquens dixit) id est, qui præ isto stu
iuris omnes alias disciplinas despectui habere sole

tam

tametsi liberas ipsas & ingenuas nomine, attamen in
opes (ut ipsi dictitant) nec ut hanc unam ex suorū spo
lijs quæstuosas, quæ non nisi ex ciuilibus manubijs ma
gnopere ornare sese potest, Iurisconsultorū olim super
biam cum ferre non posset Caius princeps, quasi scien
tiæ eorum omnē usum aboliturus, sæpe iactauit se Her
cle effecturū, ne quid respondere possent præter æquū
& bonum: quanto minus istorū nostri temporis feren
da est? qui certe si molesti nobis esse pergant arcem se
literatorum tenere dictitantes, ad Fabium eos iudicem
haud iniquū certe iurisconsultis uocabimus, qui de hu
iusmodi loquens hominibus ita inquit in primo. Diffi
cultatis patrocinia præteximus segnitiæ. neq; enim no
bis operis amor est, nec quia sit honesta & rerum pul
cherrima ciuilis sapiētia petitur ipsa, sed ad uilem usum
& sordidū lucrum accingimur. Dicant sine humanio
ribus disciplinis in foro multi & acquirant, dum sit lo
cupletior aliquis sordidæ mercis negociator, & plus
uoci suæ debeat præco. Hæc ille. Desinant igitur alios
habere despectui, & quasi μαϑηματοτέχνας, id est, ima
nium artium studiosos incessere liberalioribus disciplī
nis deditos: qui fructum studiorū suorum non stipe ad
uocationū aut capturis rerum iudicandarū, sed ex ani
mo suo ac contemplatione & scientia petunt, perpetuū
illum nec fortunæ subiectum. Ne igitur nimium sibi pla
ceant in hoc forensi plausu, aut etiam per palatiū ultro

De æquo et bono re spōsitare.

Matæote chni.

citro uolitantes. Idem Fabius lib. 12. multos se cognou
se ait qui tædio laboris quem ad eloquentiã tendentib
id est, rerum omnium politicarũ cognitionem perfe
necesse est, confugerint ad hæc diuerticula desidiæ, q
rum alij ad album se ac rubricas transtulerunt. Et fo
mularij uel (ut ait Cicero) Legulei quidam esse malu
runt, tanquam uiliora eligentes ea quorum facilitat
sequebantur. Cicero pro Murena ad Seruium Sulpiti
loquens. Quapropter (inquit) non solum illa gloria
litaris uestris formulis atq; actionibus anteponenda
uerum etiam dicendi consuetudo longe & multum
uestræ exercitationi ad honorem antecellet. Itaq; m
mihi uidentur initio multo hoc maluisse, id est, dice
facultatem, post cum id assequi non potuissent, istuc p
tißimum sunt delapsi, id est, Legulei sunt facti: ut a
in græcis artificibus eos Aulœdos (id est tibicines)
qui citharœdi fieri nõ possunt. Hactenus Cice. Age
(quandoquidem hucusq; præter institutum nostrũ
uecti sumus) uideamus quæ sit ista tantæ opæræ sc
tia, quæ propemodum sola literatos ac doctos uiro
Gallia uocitari facit. Marcus Antonius orator ille
bilis apud Ciceronem lib. pri. de Oratore, In ora
autem (inquit) acumen dialecticorum, sententia p
sophorum, uerba propè poëtarum, memoria iurisco
torum, uox tragœdorum, gestus penè summorũ art
est re quirendus. Hic ultimas propè partes, id est, me
riæ

Ad rubricas se trãsferre

Aulœdi prouerbium

Quid in oratore reqrẽdũ.

Iuris diuisio

riæ fidutiã iurisconsultis tribuit. Fabius omne ius (inquit) quod est certum, aut scripto, aut moribus constat, dubium æquitatis regula examinandum est, quæ scripta sunt aut posita in more ciuitatis, nullam habent difficultatẽ, cognitionis sunt enim, non inuentionis. At quæ consultorum responsis explicantur, aut in uerborũ interpretacione sunt posita, aut recti prauiq; discrimine. Vim cuiusq; uocis intelligere aut commune prudentium est aut proprium oratoris. Aequitas optimo cuiq; notißima est. Verum hoc istis persuaderi non potest, qui leges non ab homine scriptas ac conceptas, sed de cælo ruisse credunt, ut Tertulliani uerbis utar, in quibus etiam sensus altißimos & qui anagogici, id est, abstrusi dicuntur, reconditos esse credunt, nec unquam satis enarratos. Eorum uero insolentiæ præcipuum literarum meliorum studiosis solatium, istam legum scientiã non modo singulis sæculis, sed etiã lustris interpolabilẽ esse, De qua pfecto Plinianũ illud ex libro uicesimo nono, paro dia haud incõcinna usurpare possumus. Mutatur ars (inquid) quotidie, toties interpolis, et ingeniorũ Italiæ flatu impellimur, palãq; est ut quisq; inter istos noua cõminiscẽdo polleat, imperatorẽ ilico uitæ nostræ necisq; fieri, ceu uero nõ millia gentiũ sine huiusmodi leguleis degãt, nec tamẽ sine legibus. Audiãt igitur isti sortis suæ admiratores, audiãt Tertull. in apologetico Christianorũ ad proceres Ro. imperij (quos ipse legũ tutores appellat)

De iuris pdiscendi facilitate

In Leguleos

Sententia Plinij in Leguleos

Tertullianus de legisperitis

ita dicentem. Miramini hominē aut errare potuisse in
lege condenda, aut resipuisse in reprobanda? Nonne et
ipsius Lycurgi leges à Lacedæmonijs emendatæ tantū
autori suo doloris inusserunt, ut in secessu inedia de se
metipso iudicarit? Nonne & uos quotidie experimētis
illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam uete
rem & squallentem syluam legum, nouis principalium
rescriptorum & edictorum securibus truncatis & cæ
ditis? Eant igitur nunc isti, & sese hominum solos hac
una peritia iuris beatos & sapientes & rerum huma
narum arbitros, atq; adeo diuinarū esse prædicēt: dum
tamen hoc constet, omniū gentium moribus ut numerū
id est, numismatū: sic nomorū, id est, legū usum semper
fuisse. & has enim & illa temporario principū popu
rumúe consensu, non suapte ui potestateq; ualere. Inte
lerandus certe est istorum fastus, qui è studio iuris cum
carris librorum redeuntes, uelut Aegyptiorum opibus
suffarcinati, reliquos omnis literarū studiosos sic ut in
anes, inopesq; aspernantur: uelut ex paleis multis mo
dicam frugem, aut etiam nullam colligentes. qui si al
quando cogitarēt diuitias illas suas κοραμέως πλῆ
τον (ut dicitur) id est, figulinas opes esse, unico prin
pis edicto fragiles (quod futurum mox sperandū ingen
ti generis humani felicitate) nimirum altiores illos a
sesquipedales spiritus deponerent. De Pandectis uero
quid sentiā malo alienis uerbis q̄ meis dicere. Prodest
igitur

igitur aliquis latinorū operū æstimator idoneus. Is erit
Laurentius Vall. uir certe cum latine doctißimus, tum
uero alienorū scriptorū iudex ut optimus, sic minime
ambitiosus, id quod inuidiosum nomen eius uulgo red=
didit, ut iam publico consensu latine ignorantiū tanquā
iniquus iudex ferè reijciatur. Is igitur Laurentius cen=
sor ac criticus quālibet etiam morosus, ut illis quidem
uidetur, elegantiarū suarum lib. 3. sic inquit. Relegi pro
xime quinquaginta Digestorū libros, ex plærisq; uolu=
minibus iurisconsultorū excerptos: & relegi cū liben=
ter tum uero quadam cum admiratione. Primum quod
nescias utrum diligentia ne an grauitas, prudentia an
æquitas, scientia rerum an orationis dignitas præstet,
et maiori laude digna esse uideatur. Deinde q; hæc ipsa
ita in unoquoq; eorum sunt egregia & perfecta, ut ue=
hementer dubites quem cui præferendū putes. Et paulo
post. Quod eo magis (inquit) in iurisconsultis est admi
randum, quod ij inter se etiam sæculis distant, licet oēs
post Ciceronē: ideoq; quibusdā in uerbis ab eo differen
tes, quales omnes usq; à Virgilio, atq; à Liuio fuerunt.
Nam Ser. Sulpitij, atq; Mutij Scæuolæ nihil extat, sed
alterius Mutij recentioris. Et prisci quidem iuriscōsulti
quales quantiq; in eloquendo fuerint, iudicare nō possu
mus, quippe quorū nihil legimus. his autē qui inter ma
nus uersantur, nihil est (mea sententia) quod addi adi=
mi ue poßit, non tam eloquentiæ (quam quidē materia

Vallensis laus.

Pandectarum laus.

illa non magnopere patitur) q̃ latinitatis atq; elegantiæ, sine qua cæca omnis doctrina est & illiberalis, præsertim in iure ciuili. Hæc ille. Atq; alia eodē pertinētia satis liberaliter, nec p̃ solita eius seueritate. Hui in quibus isti, quid nobis cum elegantia? nobis tam placent guerra, aut treuga, & laudū, & bannū, & banniti, et retor-

Proscriptio. quitio, q̃ illis bellū & induciæ & arbitriū & p̃scriptio & proscripti aut præconio citati, & repercußio uel re-

Proscriptum. latio, ac etiā retortio. Antiqui iurisconsulti exscribere ac describere dicūt, & exemplū sumere, nos exemplare

Præconio citati. dicimus. Illi exemplū recognitū, nos exemplatū collatū. Antiqui, & qui latine loquti sunt cōditiones quas

Repercußio, relatio, retortio. dā arbitrarias, & in potestate nostra uel in nobis situ dixerunt, nos potestatiuas dicimus. Illi necessitatē quā dam præcisam & absolutā, & quandā conditionalē, i est, hypothetica, nos causatiuā. quemadmodū & stipu-

Describere. tiones alternatiuas dicimus, pro disiunctiuis, & putauum pro opinabili, & dispensare pro legibus soluere,

Exemplū recognitū casum legis pro specie, quo etiam Iustinianus sæpe us est, qd' & thema & propositū dicitur à Cice. et Quin-

Opinabile. Insinuare donationē, pro profiteri, militem pro equite recusare iudicē, pro reijcere, quod & eiurare nonnun-

Legibus soluere. dicitur. Aequū & iniquū iudicem antiqui dicere solē nos suspectū & fauorabilē, & non suspectū dicere m

Species legis. luimus, permultaq; huiusmodi quæ propriū destinati uolumen desiderant: ut infra triduū, pro intra. Sic est

sciplina iuris, ut uentā facere melius & congruentius sit dicere, q̃ in rem præsentē uenire. Deniq; multa galli ce dicimus quæ latine ignoramus. Apagesis istas sermonis lautitias, sordida nos delectant uerba & triuialia, atq; etiā in tonstrinis sutrinisq; proculcata. Hoc tamē Laurentij elogiū me impulit, ut diligētius Digestorū libros legerē. Qua in lectiōe cū multis in locis uolumina ipsa partim mutilata, partim mendosa deprehēdi, tum uero (quod flagitiosius esse multo arbitratus sum) uerba multa non triuialis, sed antiquæ ac probæ monetæ, in alienū usum ignorantia temporū trāslata esse animaduerti, ea in dignitate permotus, ausus sum pridē incō sultius iactare inter amicos me aliquādo facturum, ut Pandectæ emēdatius atq; intelligētius legerētur, uideli cet uiribus nostris needū nobis exploratis, nec præstandæ rei difficultate satis excussa pensitataq;. Cuius me incœpti cū postea ppigeret, triēnio partim multa causatus, partim peregre agēs liberatū me iri, tandē hac molestia libēter mihi p̃suadebā, ueluti huius incœpti temeritate situ quodā obliuionis cōtecta atq; sepulta. Ecce cūt huius negotij securū appellantibus amicis, & tanq̃ procrastinati debiti arcessentibus, ultroneaq; pollicitationis admonitu identidē cunctationē meam uellicanti bus, eò tum me sensi ferocule cuectum, unde pedem proferre pudor uetet (ut inquit ille) continuoq; aut rem suscipiendam mihi cui par omnino non essem,

Profiteri condonationem, Eques Scribendi occasio.

aut temeritatis manifestum ac confessum ludibrio mor
omnibus me futurũ. Ibi uero æstuantem me & sentẽtijs
alternantẽ impulit amicus quidã meus uir amplissim
curiæ, qui mihi huius incœpti non modo auctor, sed etiã
efflagitator fuit. Is mihi industriæ meæ sponsor (ut ita
dixerim) apud me fuit. Perpulit enim hoc sibi me cred
re, si operam enixe nauarem nihil non eiusmodi euasu
rũ quod ipse facere instituissem, causantéq; inuidiosum
hunc laborẽ non gratiosum fore, qui tam ancipitis eue
tus facinus designare nunc ausus essem, homo prope nu
lius in re literaria nominis, ad extremum susceptæ re
euentũ fide sua esse iussit. Huiusmodi sponsore nihil m
credere uel circũspectissimus fœnerator potuisset. iam
primũ præter singularem iuris peritiam, doctrina c
etiã illa miscellanea ac politico homini aut necessaria
aut utili perpolitus: iudicio non mediocri ac sæpe no
probato præditus, cui etiam de me plus quàm meo pr
pemodum tribuo: unus est deniq; ex paucorũ numer
qui non illotis pedibus ad studiũ iuris ciuilis contul
se uidentur. Accedũt necessitudinis iura, quæ mihi m
tiplicia cum eo iampridem intercedunt, ne ab eo ele
me uereri ullo modo debeam. Huic istud à me contẽ
ti nisi morem gererem, existimaui (qua est ille in ord
suo autoritate) non tam uerecundiæ ac modestiæ, qu
pertinaciori diffidentiæ datum iri, itaq; huius fide p
clitandum mihi esse decreui. Hæc fiducia operis, hoc
indi

indicatura, ut Plinij uerbis utar. Proinde perfunctoriã
istam operam nõ iustam plenamq; profitemur. Sed ne
sic quidem eorum cachinnos euademus, quibus cum mu
sis, id est, cum humanitate & doctrinæ lepore, nullum
est commertiũ, ut Marcus Tullius inquit. Hi sanguinem
legum quærendũ non cutem (ut eorum uerbis utar) ar
bitrentur, non florem sed frugem scientiæ consectandã
autumant. deniq; uerborũ rationem nullam habendam
dum sensus assequantur. Atq; hæc ita dicunt, quasi aut
uerba rerum imagines esse nesciant & sensuũ inuolu
cra, quæ quàm maxime effingi congruenter & accõmo
date rebus debent, aut quasi Bartholus & Baldus, & re
liqui eiusdem ordinis, quos isti uerborum contemptores
pro numinibus colunt: & quorum scripta inter sacro
rum uatum oracula in lararijs (ut ita dicam) habent,
uerba non ipsi appendere quasi ad Critolai libram so
leant. Vt enim ille quadã animi solertia in altera libræ
suæ lance animi bona imponens, in altera corporis &
externa, multũ admodũ propendere illã animi lancem
deprehendebat, sic isti iurisperiti unumquodq; uerbum
atq; adeo syllabam, in quibus commodũ sit locis ad con
stituenda sua dogmata, ponderanda solerter admonen
tes, uerborũ uires excutere se & scrupulari etiã diffe
rentia æstimare credi uolunt. qui tamen præclara illa
sua libra quid in diem addictio diei adiectæ præponde
ret, deprehendere non potuerunt, antequã Laurentius

Critolai libra.

Vallensis examen libræ suæ multo certe exactioris adhibuit. Nec ille autem his quæ in huiusmodi aduersus istorum opinionem quantumuis approbata dixit, æquam unquam sententiam retulit, duntaxat in eorum foro. Nec nos in ijs quæ adhuc diximus, aut posthac dicturi sumus aduersus receptos eorum aliorumq; errores, quippiam æqui bonique laturos nos speramus, non inter eos modo ad quos ea res pertinet, sed ubicũq; & apud quoscunq; res non artificis statera (ut inquit Cicero) sed populari trutina examinantur. Videamus tamen refellendis istis uerborũ contẽptoribus magni alicuius nominis autores opponere nec ne possimus. Fabius lib. duodecimo. Quid? (inquit) non quæstio iuris omnis aut uerborum proprietate, aut æqui disputatione, aut uoluntatis coniectura continetur? quorum pars ad rationalem, pars ad moralem philosophiam redundat? Gellius lib 12. Labeo (inquit) Antistius iuris quidem ciuilis disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de iure publice responsitauit, cæterarumq; bonarum artium non expers fuit, et in grãmaticam se atq; dialecticam literasq; antiquiores penetrauerat, latinarũq; uocũ origines rationesq; pcalluerat, eaq; præcipue sciẽtia ad enodãdos plerosq; iuris laqueos utebatur. Sic quodã loco Cic. pprietatẽ sermonis iurisconsultorũ peritiliarem esse affirmat. Quod igitur isti dicunt prudentiã rerũ esse cognitione, orationis facultatẽ nihil ad rem pertinere,

uideamus qualiter cõstitui posit. Mar. Tul. l. 3. de Oratore (de eloquẽtia loquẽs) neq; uero (inqt) hoc fugit sapientissimũ regẽ Philip. q hũc Alexãdro filio doctorẽ accierit (de Arist. loquens) à quo eodẽ ille & agẽdi præcepta acciperet & loquẽdi, nũc siue q s uolet eũ philosophũ, q copiã nobis rerũ oratiõisq; tradat p me appellet oratorẽ, licet siue hunc oratorem quẽ ego dicã sapientiã iunctã habere eloquẽtiæ, philoso. appellare malit nõ imperitiã, dũ mõ hoc constet, neq; infantiã eius qui rẽ norit, et inscitiã sed eã explicare dicendo nõ queat, neq; inscitiã eius cui res nõ suppetat, uerba nõ desint, esse laudandã, quorũ si alterũ sit optãdũ, malim equidẽ indisertã prudentiã, q̃ stultitiã loquacẽ. Idẽ in Oratore pfecto. Res aũt (inqt) sic se habet, cõposite & ornate sine sententijs dicere insania est, sentẽtiose aũt sine uerborũ & ordine et mõ, infantia. Et rursus alibi. Illud uerius (inqt) neq; quẽq̃ in eo disertũ esse posse qđ nesciat, neq; si id optime sciat, ignarusq; sit facũdæ ac poliẽdæ orationis, diserte id ipsũ qđ sciat dicere posse. Phœnix apud Homerũ li. 9. Iliados ad Achillem loquens, ita inquit. Pater tuus Peleus cum te primum ex Phthia patria ad Agamemnonem misit puerulum adhuc & bellicarum rerum ignarum, me tibi ideo adiunxit, ut utroq; ingenere instituendum te susciperem. Censuit enim te & dicendi præcepta accipere debere et agendi, Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων. Doctum uerba loqui, facilẽq; in rebus agendis.

Ecquid

Ecquid autem turpius dici poteſt q̃ infantes eos eſſe qui
ſe cõſultos, prudentes, peritos deniq; iuris dici uideriq;
uelint, dignosq́; ſolos omniũ literatorũ hominũ, qui re
rum humanarũ diuinarumq́; arbitriũ diſceptationẽq́;
habeant: quiq; uiros principes & ſupra humanũ faſti-
gium euectos ſoluere & illigare legibus interpretatio-
nibus ſuis poßint? Infantes aũt eſſe orationis facultate
deſtitutos, latine loquentiũ conſenſus præiudicauit. Ci-
cero in Topicis. Cauſa aũt efficiens ſic, ut cũ quæritur
quibus rebus eloquentia efficiatur. De cõmutatione ſic.
Poßit ne eloquentia cõmutatione aliqua conuerti in in-
fantiã. Et p Cluen. Tum uero ita ſum pturbatus ut om
nia timerem, ſi nihil dixiſſem, ne infantißimus, ſi multa
in eiuſmodi cauſa dixiſſem, ne impudentißimus exiſti-
marer. Et ad Q. fratrẽ. Gabinius abſolutus eſt, nihil illo
accuſatore Lentulo ſubſcriptoribusq́; eius infantius.
Non me fugit quid Lactan. lib. 5. & . 6. de eloquen. di-
ſputarit, uir ipſe loquendo lautißimus, ſed nos de latini
tate & elegantia & ſermonis puritate loquimur, nõ de
illa diſerta & oratoria eloquentia, quæ iuris ſtudioſis
noſtro ſeculo neceſſaria non eſt, tametſi olim Mar. Ca-
to cum in dicendo præſtantißimus, tum iuris fuit idem
peritißimus, & Scæuolæ Sulpitioq́; conceſſa eſt etiã fa
cundiæ uirtus. & M. Tullius non modo inter agendũ
nunq̃ eſt deſtitutus ſcientia iuris, ſed etiã cõponere ali-
qua de eo cœperat, ut autor eſt Fab. & Craſſ Cice. in 1.
dia. de

dia. de Ora. Quintus (inquit) Scæuola homo omniũ do
ctißimus, & diſciplina iuris ciuilis eruditißimus, et ora
tione maxime limatus ac ſubtilis, atq; (ut ego ſoleo di-
cere) iuriſperitorũ eloquentißimus, eloquentiũ iuriſpe-
ritißimus. Quæ (malũ) eſt igitur iſta tanta in homini-
bus peruerſitas, ut cum lautam atq; elegantem utendi
fruendiq́; iuris ſupellectilem habeant, latinam illã ab
Vlpiano, Paulo, Iuliano, reliquisq́; eiuſdem notæ iuris-
conſultis relictã, librariorũ legentiumq́; inſcitia æru-
gine infeſtatã, eam ut æruginem abſtergeri nolint: ſor-
dida etiã ſupellectili hac gotthica & barbara uti ma-
lint? Perinde atq; primis illis ſeculis, frugibus iam inuẽ-
tis nonnulli tamen tam aduerſo genio nati fuiſſe dicun
tur, ut glande ueſci mallẽt, id quod inquit Cice. Noſtro
enim ſeculo inſtaurata propemodũ lingua latina, bar-
barica tamen nihilo ſecius delectantur. Romanũ ſermo
nem reſpuũt homines, certe palati corruptißimi, quanq̃
plæriq; Palatini. Videlicet hoc illud eſt quod idem Cice.
lib. 3. de Ora. inquit de antiquis iuriſperitis loquens, ho
minibus undiq; conſumatißimis. Quid enim Mar. Ca-
toni præter hanc politißimã doctrinã tranſmarinã atq;
aduentitiã defuit? Num quia ius ciuile didicerat, cauſas
non dicebat? aut quia poterat dicere, iuris ſcientiã ne-
gligebat? aut quia utroq; in genere & laborauit & præ
ſtitit, num propter hanc ex priuatorũ negotijs collectã
gratiam tardior in repub. capeſſenda fuit? Nemo apud
populũ

populũ fortior, nemo melior senator, facile optimus im-
perator. Deniq; nihil in hac ciuitate discí sciri ue potuit
qđ ille non tum & inuestigarit & scierit, tum etiã con-
scripserit. Nunc cõtra plæriq; ad honores adipiscẽdos,
ad remp. gerendã nudi ueniũt atq; inermes, nulla co-
gnitione rerũ, nulla scientia ornati. Sin aliquis excellit
unus è multis, effert se si unũ aliquid affert. Hactenus
Pandectæ ille. Locus hic poscit, ut de Pandectarũ uocabulo aliqđ
dicamus. Gellius igitur lib. 12. Tullius inquit, Tyro Cice-
ronis libertus libros de uarijs ac promiscuis quæstioni-
bus composuit, græco uocabulo Pandectas, id est, promi-
scua & multifaria continentes libros inscripsit, tanq;
omne rerũ ac doctrinarũ genus continentes, Idem lib.
ultimo. Sunt (inquit) qui libros suos Pandectas, id est,
omniũ receptacula inscripserũt. Hanc inscriptionẽ Pli-
nius in præfatione inter illecebrosas & magna promis-
tentes numerauit, propter quas (ut ipse inquit) uadimo-
nium deseri posit. His Pandectis coagmentandis sepi-
A quot et quibus cõ positæ & triginta iurisconsulti symbolas contulerũt, ex quo-
rum uerbis Digestorũ leges uelut centones consarcina-
tæ sunt. Harũ autẽ archetypos Florentiæ esse puta-
quæ litera Pysana uulgo dicitur, & nos dum Floren-
iter Romam faceremus in numero legationis regiæ,
nalibus eas accensis non sine ambitu honoris loco uid-
mus. Quoniã uero hic Vlpianus subiecit hæc uerba,
ius studij duæ sunt positiones, addã quid sit & thesis,
est, qđ

sitio. Thesis (inquit Ioannes grãmaticus, Aristotelis in- Thesis.
terpres) differt ab axiomate, quatenus axioma omni-
no est ἀναπόδεικτον, id est, non demonstrabile: ut sunt Axioma
propositiones immediatæ, & cõmunes animi cõceptio-
nes, quarũ mox meminero, quasi naturæ sponte uel na-
turali dictamento tenemus, domoq; in scholã afferimus.
Theseis uero, id est, positiones, ex præceptoribus disci- Theseis
mus in singulis disciplinis. Conuenit autẽ inter axioma
id est, proloquiũ uel pronunciatũ. Vel, ut Cicero uertit,
enunciatũ, & thesim, q; nec hæc nec illud demõstratur,
sed tamen theseis aliqua exhortatiuncula indigent, ut
fidem discipulo faciant: ut illa propositio, omnes à cen-
tro ad circũcurrentẽ lineam æquales esse lineas, cum
axioma omnino sit indemõstratũ: ut illud, bis bina esse
quaterna. Positionũ igitur huiusmodi exempla sunt. Po-
nit aritmethicus monadem esse impertibilẽ uel insecti-
lem. Geometres uero, id quod diximus de lineis à cen-
tro ad ambitum circuli pertendentibus. Medicus, ponit
corpora ex elementis quatuor esse concreta. Physicus
omnia naturalia corpora constare materia & forma,
tum naturã esse principiũ motus atq; quietis. Diuiditur
autem thesis in hypothesim & diffinitionem. Et rursus Hypothe-
hypothesis, in eam quæ æquiuoce hypothesis, id est, sup- sis.
positio dicitur, & in petitionem. Siquidem quæ po- Petitiões.
sitiones notæ sunt, quæq; simul ac à præceptore ponun-
tur admittuntur ab auditore, hypotheseis uocantur.

Quæ

Quæ uero nõ uſq; adeo notæ, ſunt, ſed argumento quo
dã aſtruuntur anteq̃ fidẽ faciant, & tamen citra de
ſtrationem ſumũtur à præceptore, ἀιτήματα dicun
ἀιτήμα- id eſt, petitiones uel poſtulata. Quæ rurſus & ip
τα duorũ ſunt generum. Nam quædã mediocriter notæ ſu
quædã è contrario: ut uerbi gratia, geometra ponen
omneis rectos æquales eſſe, auditor ἀγεωμέτρετ &
id eſt ignarus geometriæ, neutrum opinatur, id eſt,
æquos nec inæquales eſſe. Eodẽ uero dicente, punctũ
rere magnitudine & eſſe indiuiduũ, auditor ipſe opi
tur. Eſt aũt diffinitio theſis, ponit enim arithmet. im
le ſecundũ qantitatẽ eſſe monadẽ, & nos ponimus:
minẽ animal rationale mortale. Sic igitur iuriſcon
Poſitio ponũt huius ſtudij duas poſitiones. Poſitio interdũ
rã cuiuſq; rei ſignificat. Quintil. Simplices (inqt) uo
poſitione, id eſt, natura ſua conſtãt, cõpoſitæ aũt pr
ſitionibus ſubiunguntur, ut innocens. Idem. Quid u
quæ poſitionis eiuſdem in diuerſos flexus exeunt:
Alba facit albanus & albenſis. Sunt alia huius uoci
gnificata: ut ut arſis et theſis apud Diomedem, et a
eundẽ Quintil. theſis & apheresis, Areopagita, T
ſis & Hypotheſis Cice. in Topicis: ſed ad rem nõ pti

Ex eadem lege.

Iuris naturalis uis (Legem nunc appello caput legis quoniã ita ferè u
Videmus enim cætera quoq; animalia, feras quoq; be

ſtius iuris peritia cenſeri. Cenſeri hic qualiter accipia- Cenſeri
tur non facile dixerim, ne ipſe quidẽ Accurſius, qui hoc
in loco modeſtiſsime tacuit. Cicero pro Archia poëta.
Atq; hoc ideo mihi concedendũ eſt magis, quod ex his
ſtudijs hæc quoq; cenſetur oratio & facultas, quæ quan
tacunq; in me, nunquam amicorum periculis defuit. Di
cendi inquit facultas ex poëtarum lectione cenſetur, id
eſt, precium & æſtimationẽ meretur, & imprimis lau
datur, à græcis δοκεῖν dicitur, quorum imitatione ita
loqui ſolemus. Euripides in Hecuba. Λόγῳ γὰρ ἐκτ
ἀδοξοῦντων ἰὼν κἀκ τῶν δοκούντων αὐτὸς, οὐ τα
τὸν δένδρα. Animalia igitur quædã bruta naturali qua
dam intelligentia prædita, propterea cenſentur, id eſt,
admirationi nobis ſunt præ cæteris, ut elephas: de quo
Plinius lib. 8. Maximũ animal eſt elephas, proximumq;
humanis ſenſibus, id quod ipſe late proſequendo docet.
Idem de tigride, quæ cæteris feris truculenta, atq; ipſa
etiam elephanti ueſtigia ſpernens, homine uiſo uel ho-
minis etiam ueſtigio, transferre catulos dicitur. Nimi-
rum hæc natura eſt rerum, hæc potẽtia eius, ſæuiſsimas
ferarum maximasq;, quæ nunquam uidiſſent quod de-
beant timere, ſtatim intelligere cur ſit timendũ. Ex his
Plinij uerbis dicere poſſumus reuerentiam iure natura
li animalia omnia homini debere, & quandam ueluti
religionem, ut ſaltem ei decedant uia. ut ſit illud Gene-
ſeos pri. Dominamini piſcibus maris, & uolatilibus cæ

li, & uniuersis animantibus quæ mouentur super terram. Quid illud eiusdem de elephantis? Ipsius (inquit) animalis tanta narratur clementia, contra minus ualida, ut in grege pecudum cõcurrentia manu dimoueat, ne quid obterat imprudens, nec nisi laceßiti noceant. Nonne ex iure quodam gentium esse uidetur? Et illud de Ciconia prouerbio græco testatũ, ab Aristotele etiã confirmatũ, quæ parentes senio confectas alere existimatur infantiæ suæ uices rependẽs. Vnde ἀντιπελαργεῖν uerbum, pro eo quod est promerentibus gratiã in tempore referre, & Antipelargia, huiusmodi gratiarũ relatio, à Ciconia dicta, quæ græcæ ἀντιπέλαργος dicitur. Inde Pelargici Nomi ab Aristophane dicti, quasi Ciconiariæ leges, quibus liberi parentes alere iubentur. Id qd' in iure quoq; nostro cautũ est. Ideo in sceptris regijs antiq Ciconiã sculpere solebãt in summo. In infimo autem Hippopotamum animal improbißimum, significare uolentes iusticiæ obnoxiam esse uiolentiã, cuius iusticiæ symbolon est Ciconia, quæ parentes senio confectas alere, humerisq; gestare in uolatu creditur. Laurẽ tamen hunc locum reprehendit lib. 4. Elegan. Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit. Ius esse gans appetitũ coëundi, & procreationẽ educationẽq; liberorũ, in quo sententia mea fallitur. Cæterũ quod hic Florentinus iuri gentiũ tribuit. Cice. in. 3. Offi. iuris naturalis esse tradit, id est, ut ne lædamus inuicẽ. Sic enim inqui-

Antipelargin.
Antipelargia.
Nomi Pelargici.
Hippopotamus.

inquit, Atq; etiam si hoc natura præscribit ut homo homini quicunq; sit, ob eam causam quod is homo sit consultum uelit, necesse est secundũ eam naturã utilitatem omniũ esse communẽ. Quod si ita est, una continentur omnes & eadem lege naturæ. Idq; ipsum si ita est, certe uiolare alterũ naturæ lege prohibemur. Iuris autẽ consulti ius gentiũ appellant, non tantũ id quod naturale secutũ est, quod argenteo sæculo natũ existimatur cum cõmercia rerum esse cœperunt: sed illud etiam primarium, quod inter homines solos intercedit, de quo Caius in lege Omnes intellexit, quod naturale dicitur. Vt idẽ lib. primo Thuscul. Nulla gens (inquit) tam fera, nemo omniũ tam immanis cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Multi de dijs praua sentiunt (id enim uitioso more effici solet) omnes tamen esse uim & naturam diuinã arbitrantur. Nec uero id collocutio hominũ aut consensus efficit, non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensio omnium gentium lex naturæ putanda est. Secundum hæc uerba Ciceronis notiones in animis nostris anticipatæ sunt de iure naturali. Quale est quod idem in prima de Natura deorum (inquit) in persona Velleij Epicurei loquens. Solus enim (inquit) uidit Epicurus primum esse deos, quod in omnium animis eorum notionem impreßisset ipsa natura, quæ est enim gens, aut quod

Ius gẽtiũ.
Ius naturale.

genus hominum quod non habeat sine doctrina anti-
cipationem quandam deorum, quã appellat Prolepsin
Epicurus, id est, anteceptã animo rei quandã informa-
tionem, sine qua nec intelligi quicquã, nec quæri nec di-
sputari poßit. Et paulo post. Cum enim nõ instituto ali-
quo, aut lege aut more sit opinio constituta, maneatq;
ad unum omniũ firma cõsensio, intelligi necesse est esse
deos, quoniã insitas uel potius innatas cogitationes ha-
bemus. Hæ & primæ notiones ab eodem dicuntur, ali-
præsumptiones & prænotiones uocant, id est, Ennoeæ,
quas diuus Aug. li. 7. & 12. de Ciuitate, notiones inter-
pretatur, quasi cõmunes intelligentias, αὐτόπιστοι di-
cuntur quasi per se fidem facientes sine argumentis, ut
supradictũ est de axiomatis. De quibus idem Cicero in
pri. de Legibus. Quæq; in animis (inquit) inprimuntur
inchoatæ intelligentiæ, similiter in omnibus hominibus
inprimuntur. Informationes etiã dicuntur, ut idem in
secũdo de Natura deorũ. Omnibus enim innatũ est &
in animo quasi insculptum esse deos: quales sint, uarie
est, esse nemo negat. Cleanthes quidẽ noster, quatuor
de causis dixit in animis hominũ informatas deorũ esse
notiones. Appellãtur etiã ἐπιβολαί. Vnde Gale. ἡ
πρώτην ἐπιβολὴν prima animi notione, id est, anim
adiectione. Ista igitur ferè quæ iuri naturali asscribun-
tur, id est, quæ natura docuisse nos creditur, uersantur
autẽ in sensu cõmuni, nõ illo quidẽ arbitro & discep-
tore

Anticipatio et Prolepsis.

Notiones Prænotiones.

αὐτόπιστοι.

Ennoeæ.

Inchoatæ intellligẽtiæ,

Informationes.

Epibolæ.

tore omniũ sensuum, & cui sensus omnes ancillantur,
qui principatus animæ dicitur à Cicerone & à Galeno
τὸ ἡγεμονικὸν τῆς ψυχῆς in. 13. Therapeutices, & à
Plutar. in. 4. de Placitis philosophorũ: cuius meminit
memorabiliter Cice. in. 2. de Natu. deorum, & in. 5. de
Finibus, & Themistius in. 3. de Anima: sed in illo altero
cuius meminit Quintil. in pri. his uerbis. Sensum ipsum
qui cõmunis dicitur, ubi discet puer cum se à congressu
qui non hominibus solũ, sed etiam mutis animalibus na-
turalis est, segregarit? Et Iuue. Rarus enim ferme sensus
cõmunis in illa fortuna. Seneca. Sic in beneficio sensus
cõmunis locum, tempus, personas, obseruet. A græcis
κοινὸς λογισμὸς dicitur. Gregorius τὶς οὕτως κοι-
νῶν ἔξω λογισμῶν. Similis est communis prudẽtia
apud Cice. li. 4. de Finibus. Et si in ipsa (inquit) nauiga-
tione negligentia eius nauis euersa, maius est peccatum
in auro quàm palea. Omnibus enim artibus uolumus at-
tributam esse eam, quæ cõmunis appellatur prudentia,
quam omnes qui cuiq; officio præsunt, debent habere.
Verũ enimuero ad cognationẽ illam ueniendũ, quã Flo-
rentinus iurisconsultus inter humanũ genus intercede-
re dicit, quã Accursius homo minime malus ad primũ
parentẽ ex historia Geneseos refert. Marcus igitur Tul-
lius lib. 5. & ultimo Finium, Pisonem Academicum his
uerbis hac de re disserentẽ inducit. In omni aũt honesto
qd' per se expetendũ dicimus, nihil est tam illustre, nec

Principatus animæ

Sensus cõmunis.

Cõmunis prudẽtia.

quod latius pateat, q̃ cõiunctio inter homines hominũ
& quasi quædã societas & cõmunicatio utilitatũ, &
Charitas humana ipsa charitas generis humani, quæ nata à primo satu
quo à procreatoribus nati diligũtur, & tota domus c
iugio & stirpe coniũgitur: serpit sensim foras cognati
nibus primũ, tum affinitatibus, deinde amicitijs, post
ciuitatibus cũ ciuibus, & ijs qui publice socij atq; amic
sunt, deinde totius complexu gentis humanæ, quæ ami
mi affectio suũ cuiq; tribuens, atq; hanc quã dico soci
tatem coniũctionis humanæ munifice & æque tuens, i
stitia dicitur, cui sunt adiunctæ pietas, bonitas, liber
tas, benignitas, comitas, quæq; sunt generis eiusdẽ. Ae
hæc ita iusticiæ propria sunt, ut sint uirtutũ reliquar
cõmunia. Nam cum sic hominis natura generata sit,
habeat quiddã innatũ quasi ciuile & populare, qd' gr
ei Politicon appellant. Quicquid aget quæq; uirtus,
à cõmunitate & ea quã exposui charitate atq; societa
te humana non abhorrebit. Hactenus ille. Quo in loc
primo statu, pro satu corrupte uulgo legitur. Idem in
de Leg. altißime (ut ipse inquit) iuris principia repeti
ita quodã in loco ait. Omniũ aũt quæ in hominũ docto
rum disputatione uersantur, nihil est profecto prest
lius q̃ plane intelligi nos ad iusticiã esse natos. Neq; qu
nione, sed natura esse constitutũ ius etiã patebit, si ho
minũ inter ipsos societatẽ coniũctionemq; perspexeri
Nihil est enim unũ uni tam simile, tam par, q̃ ocs inter
nosmet

nosmetipsos sumus. Quod si deprauatio consuetudinũ,
si opinionũ uanitas non imbecillitatẽ animorũ torque-
ret, & flecteret quocunq; cœpisset, sui nemo tam simi-
lis esset q̃ omnes sunt omniũ. Ita quæcunq; est hominis
diffinitio, una in omnes ualet, quod argumenti satis est
nullam dissimilitudinẽ esse in genere. Etenim ratio, qua
una præstamus beluis, per quã coniectura ualemus, ar-
gumentamur, refellimus, disserimus, conficimus aliquid
ac concludimus, certe est cõmunis doctrina differens,
discendi quidẽ facultate par. Idem alibi. Quid est autẽ Ratio
non dicam in homine, sed in omni cælo atq; terra ratio
ne diuinius? quæ cum adoleuit atq; perfecta est, nomina
tur rite sapientia. Est igitur (quoniã nihil est ratiõe me
lius, eaq; in deo & in homine) prima homini cum deo
rationis societas. Inter quos autem ratio, inter eosdem
etiã recta ratio cõmunis est, quæ cũ sit lex, lege quoq;
conciliati homines cum dijs putandi sumus. Inter quos
porro est cõmunio legis, inter eos communio iuris est.
Quibus aũt hæc sunt inter eos communia & ciuitatis
eiusdẽ habẽdi sunt. Si uero ijsdẽ imperijs et potestatibus
parẽt, multo etiã magis parẽt huic cælesti discretiõi mẽ
tiq; diuinæ et præpotẽti deo, unde etiã uniuersus hic mũ
dus, una ciuitas cõmunis deorũ atq; hominũ existimãda
est. Idẽ de igniculis loquẽs nobis à natura ad iusticiã cõ
fectandã datis, corruptela autem malæ consuetudinis
extinctis. Quod si quo modo (inquit) est natura,

Ius. sic iudicio homines humani (ut ait poëta) nihil à se alie-
num putarent, coleretur ius æque ab omnibus. Quibus
enim ratio à natura data est, iisdem etiã recta ratio da-
ta est: ergo & lex, quæ est recta ratio in iubendo & ui-
tando, si lex, ius quoq;, at omnibus ratio: ius igitur dati
est omnibus. Rectéq; Socrates execrari eum solebat, qui
primus utilitatẽ à natura seiunxisset. Id enim queren-
tur caput esse exitiorũ omnium. Vnde illa Pythagorica
uox τὰ τῶν φίλων κοινὰ, id est, omnia inter amicos
cõmunia: sed locus ille uulgo mutilate legitur. Ex præ-
Seruitus dictis apparet id quod Vlpianus inquit, Seruitutem iure
gentiũ secundario constitutã esse non illo primario, qd
naturale dicitur, ab eo (ut Caius inquit) q naturali ra-
tione inter homines constitutũ sit. Propterea Aug. lib.
19 de Ciui. seruitutẽ primũ culpæ, non naturæ impositã
esse dicit, cum Noë animaduertens in filium seruire eum
fratribus suis iussit. Id quod Gene. nono. Memoriæ etia
proditũ est, quam seruitutem iustam interdũ atq; etiam
utilem esse ipse eodem libro demonstrare contendit. Ius
autem gentium Liuius lib. 7. ab urbe condita, ius huma-
num appellat, de Gallis loquens. Quomodo & Virgi-
Ius huma num. Si genus humanum & mortalia temnitis arma. Sum
& iura bellica: unde illa Camilli uerba apud Liuium
ad proditorem puerorum magistrum. Non ad simile
tui, nec populum nec imperatorem scelestus ipse cum
scelesto munere uenisti. Nobis cum Faliscis, quæ pa-
ctio

cto sit humano societatis non est, quam ingenerauit
natura utrisq;, est eritq;. Sunt & belli sicut & pacis iu-
ra, iusteq; ea non minus quàm fortiter didicimus gerere.
Arma habemus non aduersus eam ætatẽ cui etiam cap-
tis urbibus parcitur, sed aduersus armatos. Inde illa no-
bilis controuersia apud Fabium Quintilianum in quin-
to, capite de argumentis, de iure belli, apud Amphi- Amphi-
ctyonas communæ Græciæ consilium agitata. Atq; ctyones
hæc inuniuersum dicta sunt usq; ad legem. Ex hoc iu-
re gentium.

Ex lege, Ius ciuile.

Ius ciuile est qd' neq; in totũ à naturali iure recedit, Ius ciuile
neq; per omnia ei seruit. Hoc dictũ quomodo intelligi de-
beat, nos Cicero. uerbis demõstrare possumus. Is enim
lib. 3. de Finibus sic inquit. Quemadmodum igitur mem-
bris utimur priusq; didicimus cuius ea utilitatis causa
habeamus, sic inter nos ad ciuilem communitatem con-
iuncti & consociati sumus: quod ni ita se haberet, nec iu-
stitiæ ullus esset nec humanitati locus. Et quomodo ho-
minum inter homines iuris esse uincula putant, sic ho-
mini nihil iuris esse cum bestijs. Præclare enim Chrysip-
pus, cætera nata esse hominum causa, eos autem com-
munitatis & societatis suæ, ut bestijs uti ad utilitatem
suam possint sine iniuria. Quoniamq; ea natura esset
hominis, ut cum genere humano quasi ciuile ius interce-
deret;

deret, qui id conseruaret eũ iustum, qui ui ageret cum
iustum fore. Sed quemadmodum theatrum cum comm
ne sit, recta tamen dici potest eius esse eũ locũ quẽ qui
occuparit, sic in urbe mundo ue communi non aduer
tur ius quo minus suum quidq; cuiusq; sit. Aristotel
libro quinto Ethic. Ciuilis autem iuris (inquit) part
naturale est, partim legitimum siue legale. Naturale
uis gentium eandem uim habet, nec hominum opinio
ne constitutum est. Legitimum ab initio quidem nihil
fert hoc modo uel secus: post positionẽ uero tum de
refert quo iure nituntur omnia rationem sciti decreti
habentia. του δὲ πολιτικοῦ δικαίου, τὸ μὲν φυσικόν
ἐστι, τὸ δὲ νομικόν. φυσικὸν μὲν τὸ πανταχοῦ τὴν
αὐτὼν ἔχον δύναμιν, καὶ οὐ τῷ δοκεῖν ἢ μή. νομι
κὸν δὲ ὃ ἐξ ἀρχῆς μὲν οὐθὲν διαφέρει οὕτως ἢ ἄλ
λως, ὅταν δὲ θῶνται, διαφέρει. Ipse uero iuris orig
nem omnifariam q; rationem subtilissime scrutatus,
compendiose omnia explicans, in hanc propemodu
sententiam inquit. Iustitiæ particularis & iuris quod
Diuisio iuris ea proficiscitur, genus unum est quod in distributio
bus uersatur aut honoris, aut pecuniarum aut cæter
rum rerum quæ distribui inter eos possunt qui ciuita
ciuitatis consortes sunt: in ijs enim & æquam & in
quabilem partem inuicem ferre possumus. Aliud aut
genus est commerciis emendandis corrigendisq; comp
Cõmercia ratũ. Commercia porro duorum generũ sunt, quæd
enim u

enim uoluntaria, quædam non uoluntaria sunt. Volun
taria, ut emptio, uenditio, mutuum: ob id uoluntaria di
cta, quod eorũ principium in arbitrio nostro situ est. At
eorũ quæ non uoluntaria sunt, partim clandestina sunt,
ut furtũ, adulteriũ, partim uiolenta, ut uerbera, uincula,
raptus. Enimuero distributiuũ ius cõfessum est apd' om
nes pro dignitate cuiusq; statui oportere: qd' ius ab eo τὸ τὸ κατ'
κατ' ἀξίαν appellat de, quo in tertio etiã Politicõn mire ἀξίαν δι'
disputat, de æqualitati ciuili loquẽs: uerum in eo pugna καιον
est, qd' Democratici, id est, populari instituto uiuẽtes, di Democra
gnitatẽ in libertate cõstituũt. Oligarchici, id est paucorũ tici
statu gaudẽtes, dignitatẽ partim in sensu & facultati Oligar
bus ponũt, partim in generis nobilitate. Aristocratici ue chici
ro, id est, optimatiũ statũ fouẽtes uirtutem dignitate me Aristocra
tiuntur. Proinde ius in proportione cõstituũ est. Pro tici
portio enim ἣ ipse analogiã uocat, æqualitas est ratio Analogia
nis, quæ cõsistit minimũ in quatuor. Diuiduntur enim et geometri
quæ distribuũtur, et qbus distribuũtur. Itaq; ius huiusmo ca
di inter quatuor minimum intercedit, quæ analogia geo
metrica uocatur, in qua contingit totum ad totum, ita
se habere, ut utrunq; ad utrunq;, hoc est utrunq; ad al
terũ. Est aũt hæc proportio hiulca & interrupta, id est,
non continua hoc modo, ut a. ad b. se habet, sic c. ad d.
Sit igitur exempli gratia semper a. Lucius Crassus ora
tor uel Scæuola iurisconsultus æqualis eius, quorũ alter
disertorum consultissimus, alter consultorum disertis
simus fuit, si Ciceroni credimus. Sit autẽ super b. Paulus

Castren

Castrensis aut quiuis alius ex illa Gotthica gente, q
rum nemo non infantissimus in uerbis etiam iuris fui
aut contra, logodædalus aliquis (ut Plato sophistas ap
pellabat) uerborum funditator inanis, qui uenustate
uerborum non sensuũ acumen consectetur, aut qui o
tionis concinnitatem potius quam pondera sententia
rum præstare possit: ut uno uerbo dicam, loquendi p
ritus, ciuilium rerũ ignarus, sit rursus super c. ma
stratus aliquis amplissimo: ut apd'nos Cãcellariatus, a
etiam stipendium primarium, & (ut ita dicam) talen
rium. d. uero honor aliquis intimi subsellij, aut stipe
diũ sesqlibre atq; etiam (si dicere liceat) triobolare. D
co igitur quã rationem habet a. ad b. id est culmen il
doctrinæ & eruditio numeris omnibus scientiæ absol
ta, ad illam aut prudentis infantiam, aut loquacita
tem inscij, eandem habere c. ad d. hoc est, honor
summum fastigium & primariũ stipendium, ad pop
lare munus, & gregarium stipendium. Et permut. alt
ut se habet a. ad c. id est uir primi nominis ac meriti
primarium honorem: sic b. ad. d. id est, homo inferio
aut etiam postremæ notæ ad plebeium præmium, d
xat si iure distributiuo uti uolumus: quod Aristote
analogum esse affirmat, id est, proportione constitutu
quo iure in distributione malorum omnia uiceuersa
Im analo ctanda sunt. Quod autem præter hanc analogiam (
gum. quit Aristoteles) distributum fuerit, non ius sed in
erit

Logodædali uerborũ funditatores

erit, cum sæpe posteriores honorum partes ferant qui
bus priores iure debentur: contraq; malorum priores,
quibus posteriores. Quod si ita est (ut omnino certe est)
hoc genus iuris rarissime moribus Franciæ usurpatur.
Nulla enim Isonomia, id est, æquabilis bonorum hono=
rumq; distributio, in qua omnia omnibus paria ac de
mensa respondent (ut inquit Marcus Tullius) in regno
nostro quærenda est, in quo & honores & opes & om
nino præmia uirtutis, arbitrio nõ dico unius, id est, prin
cipis (æquissimo enim animo ferendũ illud esset) sed aut
alterius qui maioribus fatis supprincipes unus, aut etiã
Seiani (ut ita dicam) principis euaserunt: aut qui quouis
aulico artificio principibus obrepserunt, non tam distri
buuntur quam dilapidantur, atq; etiam interdum turpi
dinundinatione indignis deferri consueuerunt. Vt enim
ambitiosissimus quisq; partis cuiusdam reipublicæ guber
nacula arripuit, ita cohortem sibi protinus amicorum
clientiumq; cooptat, quos ad principem redempta com
mendatione insinuatos, sicq; ad uaria munia distribu=
tos, tanquam uicarios habet, ac tuendarum partium
suarum mancipes, semel ipsi obstrictos insinuationis in
aulam autoramento. Quare eximios sæpe uiros in ordi
nem (ut dicitur) coactos consenescere uidemus, nisi tã
dio imuisse in aula uirtutis, atq; aliorum exemplis edo
cti, beatis illis aulicis sese mancipio dederint (ut ita di
cam) quasiq; grauitatis ac constantiæ maiestatẽ in eorũ
assenta

Isonomia

assentationem prostituerint: atq; (ut plane dicam) ni
uirtutis fasces inanes fortunæ impotentiæ summiserin
Contraq; nebulones quosdam & leuissimos homines
aut ignaros, et (ut uocabulo græco dicitur) Analphabe
Analpha beti tos, nec literarũ nec nãdi peritos, sed qui uenditare se
bellissime cuiq; in aula præpollenti didicerint, uirtut
præmia improbissima cõfidẽtia obtinere, ueluti magn
suis meritis è numero (ut dicitur) exemptos. Genius
est ferè æternus huius regni, ne forte sæculi nostri imp
citati detur, & alioquin ut inquit Lucanus.

Sceptrorum uis tota perit, si pendere iusta
Incipit, euertitq; arces respectus honesti.

Fortasse tamen hoc principe meliora iamiam omnia
tura spondere nobis debemus, siquidem non paucos i
pauçis annis uidimus primarios uiros ac de literis lit
ratisq; optime meritos, sola nominis ac famæ illæse
ritorumq; commendatione, recta (ut constanter ere
tur) citraq; ullam suffragatorũ præhensationẽ inpri
pis gratiã insinuatos, optime principis uolũtati in des
dis primis honoribus aulicorũ quoq; uotis certatim
pulantibus. Præterita igitur excutimus, futura melio
Diortho= speramus. Verũ ad id qd instat reuertamur. Alterũ
ticon genus iuris qd Diorthoticon ab Aristotele dicitur qu
emẽdatiuũ, qd in cõmercijs uersatur, et à distributiuo
fert. Illud enim distribuendis cõmunibus bonis cõpar
est secundũ analogiã prædictã, quæ geometrica dicit
à ma

à mathematicis Hoc aũt ius qd in commercijs spectatur
æqualitate qdem ius est, et inæqualitate iniuriũ, sed alia Analogia
pportiõe cõstituit quæ arithmetica dicitur. Etenim nihil arithmeti
refert siue uir bonꝰ uirũ prauũ circũscripserit, siue bo= ca
rũ prauus, aut siue uir bonus adulterium admiserit, siue
impbus: sed damnũ tantũ aut noxa in hac specie refert,
in qua iudicis partes sunt inæqualitatẽ ad æqualitatẽ re
ducere, cũ scilicet ab eo qui plus æquo per circũscriptio
nẽ tulit, mulcta inflicta lucrũ aufert. Tunc enim dimen
sa noxa una pars dãnũ, altera lucrũ uocatur: ut lucrum
(licet nomine nõ admodũ pprio) dicatur eius esse qui no
xam aut damnũ dedit: damnũ aũt eius qui accepit. Sic
damnũ & lucrũ minoris ac pluris uicem obtinent, medi
um aũt æqualitatis. Ius igitur boni & minus mali lu=
crum est, & uicecuersa damnũ. In hac proportione tria
considerãtur, duo extrema maius & minus, mediũ ius
emendatiuũ correctiuũq;: quod mediũ est dãni & lu=
cri, quæ sunt extrema. Cũ igitur de hoc iure ambigitur,
ad iudicẽ itur. ad iudicẽ aũt ire, ad ius est ire. Iudex enim Iudex ius
quasi animatũ ius est, ut græce δίκαιον ius, & dica= animatũ
stes, iudex dicitur. Propterea quidam, inquit Aristoteles est
Mesodicos iudices uocant, quasi medijurios, à medio ac Medijurij
iure cõposito uocabulo, quoniã qui mediũ consequi potu μεσόδικοι
erunt, ij ius suum obtinere uidentur. Ideo (inquit) dicæon κοι
dicitur quasi dichæon, hoc est, bipertitũ, & iudex dica=
stes, quasi dichastes, hoc est bipertiẽs Porro quẽadmodũ

in geo=

in geometrica proportione & iure distributiuo qua-
tuor esse cum minimũ necesse est: sic & in hoc iure co-
merciario, & in hac proportione arithmetica & con-
nua, sed ita ut in hac medium bis assumatur, hoc mod
ut a. ad b. sic b. ad c. bis enim assumitur b. & ideo con-
nua hæc ꝓportio dicitur, nõ ut illa interrupta, & u
bis sumptum, duorum loco est. Quomodo igitur se ha-
bet a. ad b. id est, æquo maius ad æquum, sic se hab
æquuum, id est iustum, ad id quod iusto æquoq; min
est. Est itaq; medium iustum iusq;, quo plus boni minu
mali, quæ lucri nomine uocantur, & plus mali minu
boni, quæ damni, ad æqualitatẽ reducuntur. Quomo
autem id fiat, Aristoteles lineari figura demonstrat, q
iustum distributiuũ, Dianemeticon appellat. Allactic
uero id, quod nos commerciarium. Est et aliud ius ab
commemoratum, quod Antipeponthos dicitur, et lat
Talio, cuius iuris assertores fuisse Pythagoreos, i
Rhadamanti uocitare solitos esse ait, uersu græco
ctitantes.

Ius distributiuum

Commerciarium

Διανεμητικόν

ἀλλακτικόν

ἀντιπεπονθός

Εἴ κε πάθοι τά κ' ἔρεξε, δίκη τ' ἰθεῖα γένοιτο

Ius rectum fuerit factis si perferat æqua.

Hoc genus iuris Aristoteles ipse improbat. Ait enim
legitimo iuri, nec ei qd'in ciuilitate uersatur, id est, i
munione conuenire, ne distributiuo nec emendati
de quibus supra diximus, quod ipse rationibus dem
strat. In communionibus tamen commercialibu

Ta

Talionem continere autumat, duntaxat per analogiam
non per æqualitatem, κατ' ἀνολογίαν καὶ μὴ κατ'
ἰσότητα, ut cũ sutor et structor inuicẽ aliquid faciũt ar
tificij sui, ut sutor calceum, structor domum. Et itidem
de cæteris artificijs, in quibus omnibus talio illa per ana
logiam, inquit, interuenit. Sed uno aliquo opus est quo
omnia dimetiamur ut ad æqualitatem reducantur. Hoc
autem reuera est indigentia, qua ipsa commercia uni-
uersa continentur. Quippe si nullius rei indigerent ho
mines, aut non similiter indigerent, aut commerciũ non
esset, aut certe non idem esset. Itaq; nomisma ueluti pro
indigentia hominum instituto succeßit quod homini-
bus inter se intercederet, inde nomen sortitum quod le-
ge, id est, νόμῳ græce, non autem natura originem ha
beat, unde latine numus quasi, nomus dictus. Hoc etiam
dictũ Aristoteles forma quadam mathematica demon-
strat, ut ferè solet ea quæ tractat quantum per naturam
rerum licet, scientifice & mira arte explicata tradere.
Talionis pœna. 12. tabulis constituta erat, sed postea
prætorij iuris clementia reuocata est, ut docet Gellius
libro decimo nono, noctium Attic. Causas autem reuo
candæ duas præcipue aßignat, legis incommoditatẽ &
rependendæ pœnæ, id est, retaliandæ difficultatem, ut la
tius ipse docet. Nec mirum tamen Talionem iure. 12. ta
bulis constitutam esse, cum diuina etiã lege inductam le-
gamus, Exodi uigesimo primo, et Deuter. decimo nono,

Numus

Talio

c de pœ-

de pœna sycophantiæ & calumniæ. Non miserebo
eius, sed animã pro anima, oculũ pro oculo, dentem p
dente exiges. Quinti. in octauo. Est & quod appellat

Noema à nouis νόημα, quæ uoce intellectus accipi potest. S
hoc nomine donarunt ea quæ non dicunt, uerũ intell
uolunt, ut in eum quem sæpius à ludo redemerat iov
agentem cũ ea Talionis, quod ei pollicem præcidiss
eras dignus ut haberes integram manum. Sic enim a
ditur ut depugnares, ubi ludum pro gladiatura Q
tilianus intelligi uoluit. Sunt & alia genera iuris

Patricon. Aristotele posita: ut ius paternũ quod πατρικόν, et
Despoti- rile quod δεσποτικὸν ab eo dicitur, qd' ciuile non q
con. sed ciuilis iuris simile: cuius dicti hanc rationẽ assig
Mancipiũ enim & liberi quamdiu à patre per æta
non recedunt, tanq̃ pars eius sunt. Atqui nemo inf
iniuriã consulto, sibi ipse creditur: nemo igitur in
iniurius, ita nec iniuria, nec ius est dũtaxat ciuile. In
uirum uero & uxorẽ ius magis intercedere ait, qu
inter patrem & liberos, aut dominũ & mancipiũ. q
autem οἰκονομικόν à domestica dispensatione, &
stitutione familiari dicitur, alterũ & ipsum à ciuili

Oecono- re. In tertio uero Politicôn, œconomicon magistra
micon. appellat, id est, οἰκονομικὴν ἀρχὴν, potestatem ill
qua uir uxori, liberis & omni familiæ præest. Pude
eorũ more, qui usq; adeo uxorij sunt (ne dicã ignau
domi suæ priuati sint, & uxoriæ potestati pareant,

foris magistratus gerant, & uiris imperare se dignos
esse censeant. Quos Aristoteles in secundo Politicôn,
γυναικοκρατουμένους appellat, id est, in uxorio im-
perio uiuentes: quorum status γυναικοκράτεια dici-
tur, ea forma qua aristocratia, qui etiam sententia no-
stra ὀχλοκράτεια, pprie dici potest, hoc est, turbulẽtus
status, cum legibus illis gynæcocraticis parendum est.
Hoc uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas. Et Clames
licet & mare cælo Confundas homo sum: & Nihil un-
quam inuita donabis coniuge, uendes Hac obstante ni-
hil, nihil hæc si nolet emetur. Hæc dabit effectus, ille ex
cludetur amicus Iam senior. Propterea idem Aristote-
les in eodem secundo de his loquens, ita inquit, καὶ τοῖ
τί διαφέρει γυναῖκας ἄρχειν, ἢ τοὺς ἄρχοντας
ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἄρχεσθαι; ταὐτὸ γὰρ συμβαί-
νει, id est, qq̃ qd referre putamus mulieres, ne magistra
tus gerãt, an magistratus gerẽtes mulieribus pareãt? Idẽ
enim utrobiq; accidit. Idcoq; Lacedæmoniorũ politiã im
probandã esse tradit, q̃ magna ex parte muliebri impe
rio regeretur. Idẽ etiã multas gẽtes bellatrices, et milita
riter uitã traducẽtes ultra Celtas, in γυναικοκρατείᾳ
uiuere tradit. Itaq; (inqt) scitũ illud fabulamẽtũ uidetur
eius, q̃ Martẽ cum Venere illaqueasse, primus dicitur.
Huiusmodi enim uiri in Venerem maxime proni mulie
bri imperio regi fere nati sũt. ἄλλως τε καὶ μ τυγχάνω
σι γυναικοκρατούμενοι καθάπερ τὰ πολλὰ τῶν ἔθνῶ
πολεμικῶν γένῶν ἔξω κειμένων.

Gynæco-cratumeni

Plinius libro sexto, Gynæcocratumenos appellat popu-
los quosdam, Amazonum uicinos bello ab Amazonib
uictos, ex eo sic dictos, quod uictricibus obsequantur a
procreandam eis sobolem. Hæc est summa ut arbitr
Aristotelicæ sententiæ de iuris multifarij explicatione
cũ eo quod antea diximus de æquo & bono & iure d
riori. Quæ quoniã mihi ad hunc titulũ maxime perti
nere uisa sunt, q̃ potuimus breuißime ac explanatiß
me ex autoris eius copia in latinũ sermonẽ trãstulim

Ex eadem lege in fine.

Vt apud Græcos &c. Locus hic mutilatus est, as
benda enim sunt hæc uerba. τὸ μὲν ἄγραφον, τὸ δ
νομικόν. Aristoteles in octauo Ethicorũ καθάπερ τ
καιόν ἐστι διττὸν, τὸ μὲν ἄγραφον τὸ δὲ κατὰ νόμο
Et in tertio, meminit τῶν νόμων τῶν μὲν κατὰ τ
γράμματα, καὶ τῶν κατὰ τὰ ἔθη. Plato li. 7. de Le
bus, ἄγραφα νόμιμα appellari à quibusdam dicit i
nõ scriptum οὓς πατρίους φησὶ νόμους ἐπονομάζ
σιν, quas patrias inquit leges cognomento uocita
Idem paulo post tria genera ponens, νόμους, ἔθη, ἐπ
τηδεύματα, id est, leges, mores, instituta. πᾶσι γ
τούτοις φησὶν ἡ πόλις ξαυδεῖται. ἄνευ δὲ ἀλλ
λων ἑκατέρα τούτων οὐκ ἐστι μόνιμα. Omnibus
(inquit) pariter ciuitas indiget. Vtraq; autem sine a
ris stabilia esse nequeunt. Mores & instituta quasi p
uno

uno posuit. Propterea utraq; dixit, de duobus loquens.
Instituti aũt exemplũ est apd'eundẽ alibi in eodẽ li. To-
tã enim noctẽ (inq̃t) sopiri ciuẽ unũ in rep. nec familiæ
suæ primũ experrectum uideri & ex lecto surgere, tur
pe est, siue id lex, siue institutum potius uocandum est.
Quẽadmodũ & matrẽfamilias ab ancillis excitari, nec
ipsam potius ancillis anteuertere ex somno expergiscen
tem. Quint. li. 3. Afferunt (inquit) laudẽ liberi parenti
bus, urbes, conditoribus, leges latoribus, artes inuẽtori
bus, necnõ instituta quoq; autoribus: ut à Numa traditũ
deos colere, à Publi. fasces populo submittere. Institutũ
igitur est ius nõ scriptũ, qd'tamen certũ autorẽ habet, id
est, magnũ aliquẽ autorẽ, quẽ relq̃ imitari nõ erubescãt.
Quale est Publicolæ illud factũ, cuius meminit Liui. in. 1.
qui fasces primus populo summisit. Instituere etiam ali
quid, est autorẽ quasiq; conditorẽ alicuius rei fieri, ex-
emplumq; posteritati relinquere, ut idem Quintil. Et
si quod est (inquit) exemplũ deforme posteris traditum,
quale libidinosus uir Perses in muliere Samia instituisse
ausus dicitur. Sũt & exẽpla crebra apd'Cic. de moris si
gnificatione. Macrobius li. 3. Satur. Var. (inquit) morẽ
esse dicit in iudicio animi, quem sequi debeat consuetu-
do. Sed Iulius Festus de uerborum significationibus.
Mos est (inquit institutum patrium pertinens ad reli-
giones cerimoniasq; maiorum. Quod dictum idem Ma
crobius latius exequitur. Ex cuius uerbis apparet mo-

Institutũ

Mos

More maiorum

rem obseruationem quandam esse, non lege sed iudicio & opinione confirmatam. Inde illa locutio, more maiorum nata. Cicero libro. 2. de Oratore. Me pro meo summo dali qui mihi liberum loco more maiorum esse deberet & pro mea omni fama fortunisq; decernere. Cice. ho in loco morem pro obseruatione posuit, quodamq; hon num grauiorum placito, non lege, non necessitate con firmato scilicet ut quæstor prætori liberum loco esse De qua re in Diuinatione loquens ita inquit. Sic enim à maioribus nostris accepimus prætorem quæstori parentis loco esse oportere, nullamq; iustiorem causa neq; grauiorē necessitudinis posse reperiri, q̃ coniunctionem sortis, q̃ prouinciæ, quā officij, q̃ publicā muneri societatem. Quamobrem, si iure posis cum accusare, men cū is tibi parentis numero fuisset, id pie facere posses. Verba sunt Ciceronis ad Quintum Cæciliū tis præscriptione illa, quod eum qui parentis ei loco re, id est, obseruatione, maiorum esset, citra impietate accusare non posset. Idē in Ver. Act. secunda, hoc ide modo morem & institutum uocat, quod uulgo nunc cimus laudabilem consuetudinem. Etenim si pertur (inquit) omnia, si permisere uolumus, totam uitam p riculosam infestāq; reddemus: si nullam religionem habebit, nulla societatem coniunctio secundæ, dubi fortunæ, nullam autoritatem mores institutaq; ma rum. Paulus in hoc titulo. Vbicunq; prætor salua ma

state imperij sui saluoq; more maiorum ius dicere con- Saluo mo
stituit, recte ius appellatur. Terentius. Quam multa in re maio
iusta ac praua fiunt moribus? id est quam multa iniuste rum
fieri hominum obseruatione comparatū est? Liuius li. 6
secundi belli Punici. Tribuniple. appellati cum lege, ne
garunt se in mora esse quo minus quod ei more maiorū
permissum esset, seu legibus seu moribus mallet anquire-
ret. Quintili. de argumentis loquens. Præterea quæ le-
gibus cauta sunt, quæ persuasione etiam si non omnium
hominum, eius tamen ciuitatis aut gentis in qua res agi
tur in mores recepta sunt, ut plæraq; in iure non legi- In mores
bus sed moribus constant. Inde moribus agere. Cicero receptā
pro Cecinna. Ibi tum Cecinnam postulasse ut moribus
deductio fieret, id est, ut de possessione deduceretur eo
modo qui à maioribus obseruatus esset. Vlpianus. Mo-
ribus apud nos receptum est ne inter uirum & uxo-
rem donationes ualerent. & Pomponius. Hoc ius
(inquit) moribus non legibus introductum est. Inde in
iure, ius moribus receptum, & ius moribus constitutū Ius mori-
legimus. bus consti
tutum

Ex lege iustitia.

Iustitia est cōstās et ꝑpetua uolūtas ius suū unicuiq; tri- Iustitia
buēs. Arist. duplicē iustitiā ponit, unā, quæ uirtutes om-
neis cōplectitur, alterā quæ una uirtutū est: de qua hic

loquitur iurisconsultus. Iusticia enim (inquit) uirtus e
perfecta duntaxat relata ad alium, ideoq; optima om
nium est uirtutum, hespero etiam luciferoq; admirabi
lior, numeros omnes uirtutis complexa. Quippe mul
in proprijs uirtute uti potuerunt, nihil quod uitio uer
ti possit admittentes. At uero in ijs quæ cum alijs tra
genda sunt, non item. Itaq; scitum illud Biantis est d
ctum, ἀρχὰ τὸν ἄνδρα δείξει, id est, principatus ui
rum demonstrabit: ad alterum enim & iam in comm
nione magistratus. Proinde una omniũ uirtutum iust
cia, alienum bonum esse uidetur, quoniam ad alium p
tinet: nec ipsa uirtutis tantũ pars est, sed tota ipsa uir
tus est, ut uiceuersa iniusticia non uitij pars, sed tota
tio constans. Lactantius lib. 6. diuinarũ institutionũ. Q
tum autem à iusticia recedat utilitas, populus ipse R
manus docet, qui per fœciales bella indicendo, & leg
time iniurias faciendo, semperq; aliena capiẽdo rapi
doq; possessionem sibi totius orbis comparauit. Vera
hi se iustos putant, si nihil contra leges suas faciãt, qu
etiam timori ascribi potest, si præsentium pœnarũ m
tu, sceleribus abstineant. Sed concedamus sane, ut id
tura uel (ut ait philosophus) sua sponte faciant, quod
gibus facere coguntur. Num idcirco iusti erunt, qui p
rent institutis hominum, qui aut ipsi errare aut inti
esse potuerunt? Sicut illi. 12. tabularum conditores,
publicæ utilitati pro conditione temporum seruier

Aliud est igitur ciuile ius, quod ubiq; pro moribus ua
riatur, aliud uera iusticia quam uniformem ac simplicẽ
proposuit omnibus deus. Idem lib. 5. figmentũ illud poẽ
ticum enarrans, de iusticia de terris excedente, quæ
aureum sæculum commutauit, memorabilia quædã de
iusticia dixit. August. lib. 19. de Ciui. hoc uerbum expo
nens. Ius suum unicuiq; tribuere, Iusticiæ (inquit) mu
nus est ius suum unicuiq; tribuens. Vnde fit in homine
iustus quidam ordo naturæ ut anima subdatur deo, ani
mæ caro: ac per hoc deo anima ipsa & caro. Iusticiæ imago. imaginem, Gellius libro. 13. ex Chrysippi Stoici libro
quodam transcripsit his uerbis. Facit Chrysippus imagi
nem iusticiæ, fieriq; solitam esse dicit à pictoribus rhe
toribusq; antiquioribus ad hunc fermè modum. Forma
atq; filo uirginali, aspectu uehementi & formidabili,
luminibus oculorum acribus, neq; humilis neq; atrocis
sed reuerende cuiusdam tristiciæ dignitate. Ex imagi- Iudicis
nis autem istius significatione intelligi uoluit iudicem persona
qui iusticiæ antistes est, oportere esse grauem, sanctum,
seuerum, incorruptum, inadulabilẽ, cõtraq; improbos
nocentesq; immisericordem atq; inexorabilẽ, erectũq;
& arduum & potentem, ui & maiestate æquitatis
ueritatisq; terrificum. Hæc à Græcis Dice dicitur, præ Dice.
sertim poetis, unde Dicastæ iudices dicti, ut ante dixi
mus, et δικαιοσύνη. De hac Hesiodus in Ergis, cũ mul
tos uersus, tum uero hos scripsit.

Ἡ δέ πῃ θέν Θ᾽ ὅτι Δίκη, δίος ἐκγεγαῦῖα.
Κυδνὴ τ᾽ αἰδοίη τε θεοῖς δί᾽ ὄλυμπον ἔχουσι.
καί ῥ᾽ ὁπότ᾽ ἄρ᾽ ἀπ᾽ ἐμεῖο μιν ἔλαπτ᾽ ἀσκολιῶς ὀνοτάζων
αὐτίκα πὰρ δίῃ πατρὶ καθεζομένη κρονίωνι
γηρύετ᾽ ἀνθρώπων ἄδικον νόον, ὄφρ᾽ ἀποτίσῃ
δῆμος ἀτασθαλίας βασιλέων, οἳ λυγρὰ νοεῦντες
ἄλλη πατζκλίνωσι δίκας σκολιῶς ἐνέποντες.

Hæc inquit Dice uisenda Iouis filia est, uirgo dijsq; am ipsis cælestibus ueneranda. Quam si quis obliquo dicio læserit, spreta statim apud Iouem patrem quer bunda assidens, humanarum mentiū iniquitatē incusa idq; ideo, ut principū iniqtates populares pœnis expi qui subdola ipsi mēte transuersa iudicia rapiētes iurg perā reddere soliti sunt. Hos uersus sic latinos fecim Nata Iouis summi est ueneranda deis quoq; uirgo Cælicolis augusta Dice, quam si quis iniquo Iudicio inceßit temerarius, illicet aeris Aßidet ante Iouem, quæribundo protinus ore Humanæ mentis fraudes expostulat, ipse Vindicet in populos regum ut facta improba, qui fas Atq; nefas miscent reddentes turbida iura.

Homerus iliados. 16. huius deæ uim ingentem ait. Cuius etiam indignationem in iudicijs spretæ, ma nis terrarū cladibus expiare solere. Sudas de hac loq Hesiodus (inquit) uirginem & incorruptam esse h deam dicit cum alio omni mō, tum uero cubili uene uidelicet significans ius nullo pacto adulterandum

non gratia, non stupro, non alia quauis causa. Hanc aūt colentibus deam, tellurem quidem fruges multiplici fœ more reddere, mare uero omnia quæ parere solet, suppe ditare. Demosthenes uero in Aristogitonem duas iudi= ciorum præsides facit, hanc & Eunomiam. Sic enim in= quit ad iudices loquens. πάντα οὖν τὰ τοιαῦτα ἔθη ἱδρυόντας θεμόζον, ὀρθῶς δεῖ δικάζει, πλὴν τὰ δικαια ἀγαπῶντα μὴν εὐνομίαν πρὸ πλείστου ποιεῖσθαι μήτε, ἢ πάσας καὶ πόλεις καὶ χώρας σώζει. καὶ πλὴν ἀπραίτητον καὶ σεμνὴν δίκην, ἣν ὁ τὰς ἀγιωτάτας ἡμῖν τελετὰς καταδείξας ὀρφεὺς πρὸ τῶν θεῶν ἀνδρῶν ἐφορᾶν. ἣν εἰς ἑαυτὸν ἕκαστον νομίσαντα βλέπειν, οὕτως ἂν δεῖσθαι δεῖ, φυλαττόμενον μὴ προορᾶν μειον μὴ καταιχάνειν ταύτην τῆς ἐπωνυμόσ ὅσιν ὑμῶν ἕκαστ᾽ ὃ ἀεὶ δικάζειν λαχών, τὰ πάντα τὴν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει καλὰ καὶ δίκαια καὶ συμφέροντα φυλάττων, id est, Vos igitur huiusmodi instituta transmittētes recte atq; ordi ne iudicare par est, Eunomiā illā iuris amātissimā urbiū regnorūq; columē imprimis colētes. Simul inexorabilē illā augustāq; Dicen, quā Orpheus ipse q sacratissimarū nobis cerimoniarū autor fuit, assessitātē Iouis solio hūa nos omneis actus plustrare oculis ait. Hanc q̄si uos oēs (sese q̄sq;) imtueri putātes, sic oportet cēsere in iudicijs, idq; etiā uidere, ne qd eidē pudēdū admittatis: cuius gē tis ē nullus q̄sq; uestrū iudicādi locū quocūq; tpe sortitus, si

mō

iusti et honesti, utilitatisq; politicæ rationē usque qua
habuerit. Hactenus ille. Qui iudices iuris & iustic
gentiles, id est, cognomines propterea appellat, quod
Dice, Dicastæ, ut à iure, iudices dicuntur.

Ex lege priore de origine iuris.

Illotis manibus.

Illotis (ut ita dixerim) manibus protinus materia
interpretationis tractare. Illotis manibus hoc in loco
gnificat abrupte, & nulla præfatione rem ipsam pro
nus aggredi, imparatis adhuc audientium animis. Si
le est illotis pedibus apud Gellium lib. primo. Nunc au

Illotis pedibus.

tem isti, qui repente pedibus illotis ad philosophos di
uertunt: non est hoc satis quod sunt omnino atheori
amusi. ageometreti, sed legem etiam dant, qua philos
phari discant. Hic à Symposio Platonis incipere ges
propter Alcibiadæ comessationem. Ille à Phædro, pro
pter Lysiæ orationem. Macrobius libro primo Satu
Copiam (inquit) rerum in Virgilio pedibus illotis pr
tereunt, id est, immaturi Virgiliani lectioni rerum co
piā percipere non possunt. Lucianus, οὐ μὴν ἀνίπτο
γε ποσὶν, τὸ τοῦ λόγου, πρὸς ταῦτα ἥξεν, id e
nec tamen illotis pedibus (ut est in prouerbio) ad h
studium uenit, id est, præproperus & imparatus. Ca
autem illotis manibus dixit, cum de contrectatione l
queretur, quæ manuum est. Gell. pedibus dixit, quia d
uertendi uerbo uti uolebat, ut Macrobius prætereu
di,

di. Et Lucianus ueniendi. Hic hic amabo; hic dicant no
bis uenustuli isti, & lepidi legulei, humanitatis (ut ipsi
dictitant) contemptores, ut uero nemo non intelligit,
eius rei quam sibi mala iam doctrina imbutis desperan
dam prorsus sentiunt, inimici infensissimi, utrum se illo
tis pedibus ad studium iuris uenisse negare forte aude
bunt, quantum uis obdurata fronte? Qui ut triennio,
aut summum quadriennio quolibet sub præceptore ru
dimenta grammaticæ posuerunt, continuo ad studium
iuris non tam transeunt quàm prosiliunt, aut etiā pro
uolant, ἐν πιθῳ κοραμείαν μανθάνειν ἀξιοῦντες,
ut est in græco prouerbio, id est, à dolio fingendo figu- Prouerb.
linam auspicandam esse putantes. Disciplinarū princi
pia, & (ut ita dicam) seueriorū grauiorumq; studiorū
incunabula lucrifacere se maxima quæq; protinus ag
grediendo existimantes. Toto (ut dicitur) cælo erran
tes, qui tot tantarumq; rerum copiam citra ullam anti
quitatis cognitionem capere se posse tradentibus Accur
sianis sperent. Quiq; sanctissimam iuris ciuilis scientiā
illotissimis manibus contaminare se non sentiant. Sed
quid cum his hominibus agas, qui rerum diuinarū hu
manarumq; scientiam, atq; omnem omnino prudentiā,
cancellis illis forensibus (ut inquit Cicero) circūscriptā
esse putant? Alij indolem multarum rerum capacem na
cti, & naturali impetu literas meliores appetētes, ubi
primoribus labris gustare eas cœperunt, nō dico in cur
riculo

rieulo medio, sed à carceribus etiam ipsis reuocant
reclamantibus parentibus & amicis, & ohe ac satis
perq; uix re bene cœpta dictitantibus. Quæstuosa en
iam studia capessenda, & ad leges migrandũ, et rub
maiorũ leges perlegendæ. Ita quintũ post annũ nõ i
Papinianistas, sed Papiniastros uidemus, atq; etiam
lut somno beatos, ac Papinianos effectos. Quanq̃ si
re existimare uelimus, quotus iam quisq; eorum iuri
ritus fieri cupit? Plæriq; enim formularij fieri cont
non iurisconsulti, iuris ciuilis finem non legitimæ
usitatæ in causis rebusq; ciuium æqualitatis cõserua
nem esse putant, sed aut sordidam meritoriæ & uel
prostantis uocis altercationẽ, aut styli mercenarij sa
lariam illã operã. Neq; uero id ideo dicimus, quasi
huius instituti homines una pertica (ut dicitur) me
uelimus. Quosdam enim nouimus & grauiter & in
nue aduocationũ officia prestantes: quorum partim
nomine magnã gloriã adepti ad primarios ordines
serunt, partim in eodem uitæ instituto permanentes
nominis peruenerũt, ut è limine egredientes consul
rum litigatorumq; frequẽtiã ueluti salutatorũ habe
magnasq; neceßitudines officiosis patrocinijs aduo
tionibusq; conquisiuerint. Nunc etiam uidemus cla
rum aduocatorũ ordinem seminarium esse amplißi
curiæ. Verum honestatis horum splendor, sordibus
rum obruitur, qui se capturis ex professo etiam ma
pauerũ

Prouerbialiter.

pauerũt: quæ multa maxima pars est huius generis, nõ
iam honorariũ aduocationis comiter accipientes, sed
operarũ mercedẽ chartulatim æstimãtes efflagitantesq;
procacißime. Horũ illud inuentũ sane bellißimũ, literis
trientalibus δικαιολογίας, id est, iudiciales causifica
tiones scribere, sesquipedalibus uersuũ interstitijs, cre
do ut clarius iudices possent iusticiam eorum iuraq; liti
gatorum cernere. In uniuersum autem, qui hunc finem
profeßionis suæ non modo nõ negant, sed etiam gloria
bundi prædicant: quonam modo iuris se ciuilis studio
sos esse defendent, cum omnia sua causa faciant non ci
uium? ut quadam epistola Cicero iocabundus ad Tre
batium iurisconsultum scribit.

Ex. l. posteriore, de origine iuris.

Qui fuit illis temporibus, quibus Superbus Dema
rathi Corinthij filius. Hoc in loco hallucinatus est Pom
ponius, aut error est audaculi cuiuspiam emendatoris.
Nõ enim Tarquinius Superbus Demarathi filius fuit,
sed Tarquinius Priscus, ut ex Liuio constat lib. primo
ab urbe cõdita. Cicero libro quinto Thusculanarum,
Demarathus (inquit) Tarquinij regis nostri pater ty
rannum Gypsellum, quod ferre nõ poterat, fugit Tar
quinios Corintho, & ibi fortunas suas constituit. Pli
nius libro trigesimoquarto. Demarathum (inquit)
Tarquinij Prisci Romani regis patrem. Quod uero
hic di

Demarathi filius.

Lex curiata

hic dicitur de legibus Curiatis ita intelligendum, lex Curiata dicatur à Curiatis comitijs, ut Centuriata lex à Cēturiatis. De quibus Gellius lib. 14. & Cicero lib. 3. de Legibus, & in Orationibus non semel.

Ex eadem lege.

Gneus Flauius scriba surreptum librum populo tradidit. Meminit huius historiæ Liuius lib. nono ab urbe condita circa finem. De hoc Flauio Cicero pro Murena. Posset agi lege nec ne (inquit) pauci quondam scribant. Fastos enim uulgo non habebant. Erant in magna potentia qui consulebantur, à quibus etiam dies tam à Chaldæis petebantur: inuentus est scriba quidam Gneus Flauius qui cornicum oculos confixerit, & singulis diebus ediscēdos Fastos populo proposuerit, et ab ipsis cautis iurisconsultis eorum scientiam cōpilarit. Valet. Max. lib. 2. secundo cap 1. Ius ciuile per multa sæcula inter sacra cerimoniasq; deorum immortalium abditū, solis pontificis notum, Gneus Flauius libertino patre genitus & scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione factus ædilis curulis, uulgauit, & fastos pene toto foro posuit. Cornicum oculos configere (ut id obiter dicimus) Cicero in exemplo superiori pro eo posuit quod callidos & uersutos homines uersutia & calliditate plantare & eluctari. Vt enim clauus clauo truditur, uafritia uafer, & ars eluditur arte. Vnde Aristoteles

Fastorum diuulgatio

Cornicū oculos cōfigere

in Politicis καὶ χρήσιμοι οἱ πόνηροι εἰς τὰ πόνηρα. ἥλῳ γὰρ ὁ ἥλος ὥσπερ ἡ πρόοιμία. utiles (inqt) improbi ad improba transigenda. Clauus enim clauo, ut est in prouerbio. Cicero pro Flacco. Hic Hercule cornici oculum (ut dicitur). Nam hunc Hermippum hominem eruditum ciuem suum cui debebat esse notißimus, percußit. Eius enim fide pecuniam sumpsit à Fusijs ac si diceret, ueteratorē & perastutū hominem ueteratoria fraude subuertit. Huic non absimile est quod Plau. sublinere os, appellare solet, ut in Aulul. Fidei censebam maximam multo fidem, ea subleuit os mihi penißime Tracta locutio à genere ludi quo dormientibus ora fuligine inficiuntur. Hanc Ciceronis locutionem Hieronymus in præfatione Paralipomenon imitatus est his uerbis. Nunc uero cum pro uarietate regionum diuersa ferantur exemplaria, & germana illa antiquaq; translatio corrupsa sit atq; uiolata, nostri arbitrij putas, aut è pluribus iudicare quid uerū sit, aut nouū opus in ueteri opere condere, illudentibusq; Iudæis cornicū oculos configere, id est, materiā eludendi nostri Iudæis præripere: qui eum se credant solos habere literarū sacrarū uerita tem, ludibrio nos habent propter uulgatas translatiōes. Vtinam uero prodeat nobis superstitibus Tribonianus alter qui cornicum oculos iurisconsultis nostri temporis configat, id est, qui tot uoluminum aceruos, quod ne Ptolemæi quidem bibliotheca caperet, certo quodam nu

Sublinere os

mero circumscribat: sed ita ut ad uiuum resecet, æternum hoc regnum perferamus istorum qui citan Bartholo, Baldo, Alexandro, Panormitano, Ba batio, collectimq; cæteris iuris interpretibus, cum do nij etiam (si dijs placet) præfatione, arcem se literar tenere indoctis stupentiq; turbæ persuaserunt, solos dignos esse qui principi maria ac terras populosq; genti in consilio adesse, aut regendæ reip. præsici ant, tametsi nulla alia disciplina, nulla rerum cogn ne instructi. Quibus ubi Bartholum & Baldum au ris, ad infantiam redactos ne hiscere quidem uide De insolentibus nunc loquor et ineptis, non de ijs q lidioris doctrinæ conscientia huiusmodi ineptias o tationum perosi, nihil non opportune ac grauiter nis è pectoribus promunt.

Ex eadem lege.

Et ita factum est ut inter plebiscita & legem ist constituendi interesset potestas esset eadem. Quom locus hic intelligi debeat. Gell. lib. 14. docet his u Tribuni autem neq; aduocant patricios, neq; ad ferre de ulla re possunt. ita ne leges quidem propr plebiscita appellantur, quæ Tribunis ferentibus ta sunt: quibus rogantionibus antea patricij non bantur, donec Quintus Hortensius dictator e gem tulit, ut eo iure quod plebs sciuisset, omnes

rites tenerentur. Liuius libro tertio. Omnium primum cum uelut in controuerso iure esset, tenerentur ne pa- tres plebiscitis, legem Centuriatis comitijs tulere, ut quod tribuni plebis iussissent, populus teneret: qua lege tribunitijs rogationibus telum acerrimum datum est. Est igitur plebiscitum quod nulla autoritate patrum consti- tutum est.

Ex eadem lege.

Nouissime sicut ad pauciores uiros iuris constituen- di uia transisse rebus ipsis dictitantibus uidebatur. Via interdum docendarum rerum rationem significat. Ci- cero in Partitionibus. Quid? diffinitionis quæ ratio & quæ uia? & de claris Oratoribus. Nam antea neminem Via solitum uia nec arte, sed accurate tamen & de scripto plærosq; dicere. A grecis methodus dicitur, quod uer- Method bum Theodorus uiam rationemq; docendi transtulit. Quinti. duas grammaticæ partes facit methodon & hi storiam. Methodon appellans quam Cicero uiam, ar- tem, & rationem uocat. Sic enim inquit libro primo institutu. Et finitæ quidem sunt partes duæ quas hæc professio pollicetur, id est, ratio loquendi & enarratio autorũ, quarum illam methodicen, hanc historicen uo- cant. Idẽ alibi methodon breue dicendi cõpendiũ uertit, quasi breuem uiã, quaq; celerrime ad peritiã euadimus.

Cicero de Finibus. Artes etiã ipsas propter se assumen-
das putamus, tum quia sit in ijs aliquit dignum assump-
tione, tum quod constent ex cognitiobus, & contineant
quiddam in se ratione constitutum & uia. De hac uia
Quintil. in secundo de libris Technicorum loquens. Sed
adiuuatur ijs quoq; ars dicendi, si tamen rectã uiã, non
unã orbitã mõstrent, qua declinare q̃ crediderit nefas,
patiatur necesse est, illam per fines ingredientium tardi-
tatem. Quo in loco eleganti metaphora Quintil. usus
Methodici est. A methodo methodici dicti sunt, qui rationem artis
& discendi compendia sequuntur. Quo nomine uocaue-
runt se quidam medici illius Thessali discipuli, ut auto-
est Galenus libro quinto Therapeuticæ, qui nec usum
experimentaq́; secuti, ut empirici, nec indicationes &
naturæ cognitionem, hoc est, euidentium abditarumq́;
causarum notitiam, ut inquit Celsus: ut qui rationales di-
cuntur, cum nullum tertium sit aut reliquum instrumen-
tum quo medicina tractari exerceriq́; possit: dignos ta-
men se censuerũt qui methodici uocarentur, quasi uiam
rationemq́; artisq́; conpendia commenti & sectantes
quos ipse Galenus ἀμεθοδοτάτους appellat, id est ma-
xime omniũ ἀμεθόδους, hoc est, à uia et ratione docẽdi
Amethodi discendiq́; abhorrentes quasiq́; auios. De hoc Thessalo
methodicorum principe Plinius lib. uigesimo nono ita
Thessalus inquit. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum
transiliuit, delentem cuncta maiorum placita, & rabi-
quadam

quadam in omnis eui medicos perorantem. Hic tanta ar-
rogantia fuit, ut Iatronicen sese inscripserit, quasi medi-
corum uictorem. Galenus libro nono eiusdem Thera- Iatronices
peu. primum se dicit medicinam uia & ratione tra-
ctasse, quod ipse μεθόδῳ θεραπεύειν appellat. Quam
tamen uiam Hippocratem primum secuisse dicit, sed ui-
am ab eo sectam à se ueluti stratam esse. Vnde librum
suum methodon therapeuticam nominauit, quæ thera-
pentica dicitur ab ignaris. Duas enim partes omnis ar-
tis & scientiæ facit, methodon & ascesin, id est, uiam
& exercitationem. Neq́; enim possumus (inquit) alicu-
ius nobis artis scientiam comparare, nisi & commen-
tationum inuniuersum uiam quandam pernoueri-
mus, & artis meditationum per singulorum exem-
pla exercuerimus. Εὖ οἰδότες ὡς οὐχ οἷόν τ' ἐστὶ
τέχνης οὐδὲ μιᾶς πιστήμην κτήσασθαι, χωρὶς
τοῦ μεθόδου μέν τινα διὰ τῶν καθόλου λεγομένων
θεωρημάτων. ἄσκησιν δὲ διὰ τῶν ἐν μέρει λαμβά-
νειν παραδειγμάτων Idem in libro περὶ ὅρων, id est,
de finitionibus, treis sectas medicinæ ponens μεθοδικὴ
(inquit) μὲν λόγος ἀπὸ φαινομένου ὁρμώμενος
καὶ ἀδήλου κατάληψιν ποιούμενος. hoc est. Metho-
dice est ratio, quæ ab apparentibus deprehendit occulta:
ut si sudores sunt, etiam pori sunt. Sudores enim res est
euidens: meatus autem esse sudoris, res est abdita. Celsus
lib. 3. Medicinam ita finiunt, quasi uiam qandã, quam

methoden græci uocant: eorumq; quæ in morbis comm-
nia sunt, contemplatricem esse contendunt. Ac neq;
tionabilibus se, neq; experimenta rerum sectantibus
numerari uolunt: cũ ab illis eo nomine dissentiant, quo
in coniunctura rerum latentium uolunt esse medicinam
ab his quod parum artis esse in obseruatione experi-
torum credunt.

Ex eadem paulopost.

Ædilium cura

Itemq; ut essent qui ædibus præessent in quibus o-
nia scita sua plebs deferebat, & reliqua. Liu. lib. 3. ab
be cond. Institutũ est etiam ab ijsdem consulibus, ut
tusconsulta in ædem Cereris ad ædiles plebis deferr-
tur, quæ ante arbitrio consulum supprimebantur
ciabanturq;. Leges igitur et plebiscita & senatusco-
ta ad curam ædilium pertinebant, postea tamen ha-
ra ad ærarium translata est, ut alibi uidebimus.

Ex eadem lege.

Parricidij quæstores

Parricida

Hi appellabantur quæstores parricidij. Parricidi
quomodo intelligendum sit docet Festus his uerbis.
ricidij quæstores appellabantur qui solebant creari
sa rerum capitaliũ quærendarũ. Nã parricida nõ
is qui parentem occidisset dicebatur, sed qui qualẽcũ
hominẽ. Sic aũt fuisse indicat lex Numæ his cõposita
bis. Si quis hominẽ liberũ morti sciẽs duit, parricida

Tranquillus in Cæsare. Pœnas facinorum auxit, & cum locupletes eo facilius scelere se obligarent, quod integris patrimonijs exulabant, parricidas (ut Cicero dixit) bonis omnibus, reliquos dimidia parte mulctauit. Vbi parricidas pro homicidis accipiendum. Parricida (inquit Priscianus) tam à pari quam à patre deduci potest.

Ex eadem lege.

Decẽuiri

Et cum placuisset leges quoq; ferri ut omnes magistratus se abdicarent, quod decemuiri constituti uno an
no. Et reliqua. In hoc paragrapho multa uerba depra-
uata sunt. Pro cuius intelligentia, repetenda à Liuio hi
storia. Is igitur libr. tertio sic inqt. Anno trecentesimo
altero q̃ Ro. cõdita erat, iterũ mutatur forma ciuitatis
quẽadmodũ ab consulibus ad decemuiros, à regibus ad
te ad consules uenerat. Translatio imperij minus insig-
nis, quia non diuturna mutatio fuit. Læta enim princi-
pia magistratus eius nimis luxuriauere, eo citius lapsa
res est, repetitumq; duobus uti mandaretur consulum
nomen imperiumq;. Idem alibi. Opinio etiam sine auto
re exierat, non in præsentis modo temporis eos iniu-
riam conspirasse, sed fœdus clandestinum inter ipsos
iure iurando ictum ne comitia haberent: perpetuoq;
decemuiratu possessum semel obtinerent imperium.
Idem alibi. Iam redierant legati cum Atticis legibus.

Eo intentius instabant tribuni, ut tandem scribend
legum imitiũ fieret. Placet creari decemuiros sine pro
uocatione, & ne quis eo anno magistratus esset. Lege
dum igitur magistratu, nõ magistratus, ut paulo infra
sufficere magistratus, non magistratibus, hoc est, subsi
tuere. Et quoad decemuiri, non quod aut quia, ut Ac
cursius credidit, hoc sensu: latum est ad populum à tri
bunis, ut populus sciscceret, iuberetq; omnes qui eum i
perio essent magistratu sese abdicare, ut decemuiri l
gibus ferendis crearentur, & ne quis illo anno magi
stratus præter decemuiros esset. Dicimus enim abdica
re se magistratu, ut abire magistratu. Liuius. Valeri
curia egressus dictatura se abdicauit. Idem. Factum s
natusconsul. ut decemuiri primo quoq; tempore magi
stratu se abdicarent. Hoc in loco perquam scite Acc
sius, latum est (inquit) ad populum, hoc est, dictũ inte
prudentes. Si tam lotis manibus Accursius tractand
iuris interpretamenta, quàm Caius (ut supra uidimus
censuisset, profecto haud huiusce modi compluribus m
gis pulcherrimam hanc legem inquinatam nobis red
quisset. Ferre ad populum legislator tum dicitur, cũ
legem in medium profert, unde legislator dicitur. Ferre
ad populum græci ἐισφέρειν dicunt, quasi afferre
medium. Vnde ἀντεισφέρειν, legem legi contraria fe
re, quod tum dicebatur cum legem aliquã abrogari o
lebant, quod & παρεισφέρειν dicitur. Demosthenes

Ferre ad populum ἐισφέρειν

πρὸς Λεπτίνην. Ἀναγνώσεται τὸν νόμον ὑμῖν ὃν παρεισφέρομεν γράψαντες ἀντὶ τοῦδε, quo in loco multa de ferendis legibus dicit. Rogare etiam legislator dicebatur, unde rogatio dicta. Plebs uero scire, sciscereq; dicebatur, hoc est, statuere, decernereq;, unde Plebiscitũ, quod græce ψήφισμα dicitur, ut sæpe apud Ciceronẽ legimus. Legis, rogationis, plebiscíti. Et alio rum uerborum si quis differentiam nosse cupit, uideat Gellium libro nono. Referre de re aliqua ad senatũ con sules, & ij quibus senatum cogere licebat, dicebantur, cũ rem in senatu agitandam decernendamq; propone bant, rogantes senatorũ sentẽtias: cuius exempla apud Liuium scatent. hoc græci χρηματίσαι περὶ τοῦδε, di cunt, cuius exempla apud Aristotelem in Politicis. Vul go dicimus ponere rem in deliberationem curiæ. De more ferendarũ olim legum, Cicero pro Flacco. O mo rem (inquit) præclarum disciplinamq; quam à maiori bus accepimus, si quidem teneremus: sed nescio quomo do iam de manibus elabitur. Nullam enim illi nostri sa pientissimi & sanctissimi uiri uim concionis esse uolue rũt. Quæsciscceret plebs, aut quæ populus iuberet, sum mota concione, distributis partibus, tributim & cẽturia tim, descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis au toribus, re per multos dies promulgata & cognita, iu beri, uetariq; uoluerunt. Erant autem leges quædã Cu riatæ à Curiatis comitijs dictæ, id est, tributim coactis.

Rogare. Plebiscitum. Referre ad senatũ

χρημα τίζειν.

De more ferendarum legũ

Comitia cẽturiata Centuriatæ leges

Quædam Centuriatæ à Centuriatis comitijs, id est, turiatim ex censu & ætate distributis. De quibus mul Cicero de Lege agraria contra Rullum. Et lib. 3. de gibus. Centuriatæ autẽ leges maioris autoritatis eran quasi plenis iustisq; comitijs perlatæ. Ideoq; gloriat Cicero centuriata se lege ab exilio reuocatũ esse. Vn in oratione quam de reditu suo inscripsit. Quid dem (inquit) illo die quem P. Lentulus mihi fratriq; me beris q; nostris natalẽ constituit: non modo ad nostr uerum ad sempiternã memoriã temporis? Quo die comitijs centuriatis (quæ maiores iusta dici haberi luerunt) accersiuit in patriã, ut eadẽ centuriæ, qua consulem fecerant, consulatum meum comprobare Quo die quis ciuis fuit, qui non nefas esse putaret, q cunq; aut ætate aut ualetudine esset non de salute sententiã ferre? Idem pro P. Sextio. Cur cum de capi ciuis & de bonis proscripti ferretur, cum & sacris gibus &. 12. tab. sancitũ esset, neue priuilegiũ irrog neue de capite nisi comitijs cẽturiatis rogari, nulla est audita consulũ? Et paulo post. Tum princeps rog tus sententiã Cotta, dixit nihil de me actum esse iure hil more maiorũ, nihil legibus non posse quemq; de c tate tolli iudicio. De capite non modo ferri, sed ne iu cari quidem posse, nisi centuriatis comitijs. Iis uerbi gnificatur non censeri iudiciũ esse populi, nisi tum mũ cũ cẽturiatis comitijs coactus est. Ideoq; se in

eũ à P. Clo. tribu. ple. pulsum esse in exiliũ colligit, pri uilegio de se lato comitijs nõ cẽturiatis. Priuilegiũ enim appellat legẽ de pscriptiõe sua latã, quasi legẽ de priuo homine latã, ut Gell. docet in. 9. noct. Atti. & ipse Cic. lib. 3. de Leg. Leges quædam consulares erant, quædã tribunitiæ, ut idem de Lege agraria. Leges enim sunt ueteres, neq; hæ consulares (si quid interesse arbitrami ni) sed Tribunitiæ nobis maioribusq; nostris uehemẽter gratæ atq; iucũdæ. Tribunitiæ leges plebiscita proprio uocabulo dicuntur. Consulares uero absolute leges uocantur. Tribunus sacrosanctus magistratus erat, ut ali bi diximus. Plebeius tamen custos & præses libertatis, ut inquit Cicero in eadem oratione. Quanta autẽ popu li potestas fuerit in legibus & rogandis & abrogãdis, docet Appianus in eo lib, qui Libycus inscribitur, ubi de Sciptonis consulatu loquitur: & Liuius libro primo de interregno loquens. Cum sensissent (inquit) ea moue ri patres, offerendum ultro rati quod amissuri erant, ita gratiam ineunt summa potestate populo permissa, ut non plus darent iuris q̃ detinerent. Decreuerũt enim ut cum populus regem iussisset, id sic ratum esset si pa tres autores fierent. Hodieq; in legibus magistratibusque rogandis usurpatur. Id enim ius ui adempta, priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum euentum patres autores fiunt. Meminit huius rei & Cicero in Bruto. Vnde Fabius apud eundem

Priuilegium.

Leges.

Tribunitiæ leges.

Tribunus sacrosanctus magistratus.

eundē Liui.li.8.ita inquit ad Papy.dictatorē. Tribu
plebis appello & puoco ad populū,eumq; tibi fugie
exercitus tui,fugienti senatus iudicium iudicem fo
qui certe unus plusquam dictatura tua potest,pollo
uidero cessurusne prouocationis sis, cui rex Roma
Tullius Hostilius cesſit. Hactenus ille. Summa autē
populi potestas ad principes Romanos monarchiæ
poribus delata est,ut inquit Iustinianus in primo ins
tutionum. Vnde Iuuenalis Saty.10. Iampridem ex
suffragia nulli uendimus,effugit curas,nam qui da
olim Imperium,fasces,legiones:omnia nunc se cōti

Ex eadem paulopost.

Abiudica re.

Vindicias filiæ suæ abdicasse,uel ut in quibusda
gitur abdixisse. Legendum abiudicasse. Est enim abi
care iudicio auferre,ea forma dictum qua abiurare.
uius lib.4.in principio. Læti ergo audiuere patres A
deatium populum ob iniuriam agri abiudicati defec
se. Cicero de lege Agraria. Iudicabit Alexandriam
gis esse,à populo Romano abiudicabit. Et pro Cecin
Hoc iudicat,cum is qui in seruitute iusta fuerit,cen
beretur,eum qui cum liber esset censeri noluerit,ipse

Decessio populi.

sibi libertatem abiudicasse. Quod autem de secessio
hic dicitur,historia nota est apud Liuium duas secess
nes habuisse. Prioris meminit libro secundo, quam

Auc

Auentinū factam esse dicit: per quam populus à patri
bus extorsit,ut duo tribuni plebeij crearentur sacrosan
cti,quibus auxilij latio aduersus consules esset. Posterio
ris meminit in.3. quam in sacrum montem factam esse
dicit,per quam tribunitiam potestatem repetijt popu
lus,prouocationemq; per decemuiratū ademptam,&
alia quædā. Vnde Cice.in.3.de Legib. Cōcessa (inquit)
plebi à patribus tribunitia potestate arma ceciderunt,
restincta seditio est. inuentū est tēperamētū quo tenuio
res cum principibus æquari se putarunt: de tribunitia
potestate loquens Hanc posteriorem sexagesimo anno
post reges exactos factam fuisse,testis est idem libro se
cundo de Finibus. Verumenimuero quod hic de uindi
cijs dicitur,latius enarrandū est,tametsi Accursius mi
re id interpretetur,ut alia permulta in hac lege: sed ita
ut nunquā hæsitantiā hominis reprehendere possis,ita
certus unaquaq; securusq; enarrationū suarū fuit,ita
explorata omnia nobis compertaq; tradidit,ut etiam il
lud fabulamentū circulatoriū de græco exploratore,q
Romam à græcis missus erat,quiq; trinitatis mysteriū
fortuita gesticulatione significasse dicitur,pro ueriſsi
ma historia cōmemorare sustinuerit,aut etiam credide
rit. Ex quibus atq; huiusce modi nugis eius intelligere fa
cile possumus,nec historiarū noticiam ipsum,nec ani
malium habuisse,nec qui quoq; tempore aut iurisconſ
sulti,aut legislatores,aut imperatores,aut qui quibusq;

Accursia na igno rantia.

æquales

æquales fuerint, quiq̃ pensi habuisse. Quod si ita est (
certe est) quonam modo ipse in tanta iuris per alia a
alia sæcula uarietate, certus esse sententiæ potuit? qu
eò certe perniciosius esse iudicandũ est: quod sequa
ferè suos (quæ bona pars est interpretũ iuris) in co
errores iurare (ut ita dicam) haud dubitanter impin
Id quod semel atq; inuniuersum dicendũ habuimus,
aut singula cõmenta hominis, aut ariolamenta repr
hendere nobis necesse sit, aut incuriæ prævaricatio
ue opinionẽ subire, si tædio plerũq; posthac in huius
Vindiciæ di conniuebimus. Vt autẽ ad Vindicias ueniamus,
uius lib. 3. de filia Virginij loquens, ita inquit. Hanc
ginem adultã, forma excellentẽ Appius amore amen
precio ac spe pellicere adortus, posteaq̃ omnia pud
septa animaduerterat, ad crudelẽ superbamq; uim a
mum conuertit. Marco Claudio clienti negotiũ dedi
ut uirginem in seruitutẽ assereret, neq; cederet secu
dum libertatẽ postulantibus Vindicias, quod pater
læ abesset locũ iniuriæ esse ratus. Idẽ paulopost. Ad
cati puellæ cũ Virginiũ reipub. causa abesse dixisse
duo adfuturũ si nunciatũ ei sit, iniquum esse abstr
Vindiciæ de liberis dimicare, postulant, ut rem integram in
sedẽm li- tris aduentum differat, lege ab ipso lata Vindicias
bertatem secundum libertatem. Vindicias secundum libertat
postulatæ dare, & Liuius & Pomponius intellexerunt, dece
datæq;. re ut interim dum pater puellæ accersitur, dumq;

status sui quæstionem patitur, ipsa in possessione sui ac
libertatis esset, ut Vindicias postulare secundum liber-
tatem, pro eo quod est postulare, ut interim libertate po
tiretur. Quod autem sequitur de Bruto, qui Vindicias
secundum libertatem dixisset in persona Vindicis, Vi-
telliorum serui, Vindicij non uindicis legendum est, ex
eodem Liuio libro secundo. Præmium (inquit) indici pe
cunia ex ærario, libertas & ciuitas data. Ille primum di
citur uindicta liberatus: quidam uindictæ quoq; nomẽ
ab illo tractum putant. Vindicio illi nomen fuisse, post
illum seruatum, ut qui ita liberati essent, in ciuitatẽ ac
cepti uiderentur. Itidem Plutarchus in Publicola. Re-
stat ut uideamus quomodo Vindicias Brutus secundum
libertatẽ in persona serui dedisse dicitur Vindicij. Hoc
igitur ex Plutarcho requirendum. nam Liuius tacuit,
qui tamen non Vitelliorũ seruum, sed Aquiliorũ fuisse
dicit, nisi sit erratum apud Plutarchum, ut facile reor.
Sic igitur idem autor in Publicola inquit. Aquilij molli
tiæ Collatini consulis confirmati, petierunt ad respon-
dendum tempus. Vindictum seruum sibi reddi iuben-
tes, nec apud accusatores asseruari. Inclinante ad
hæc consule, dimittenteque hac conditione concio-
nem, Valerius Publicola, turbæ permixtum homi-
nem non poterat dimittere, neque populum dimis-
sis proditoribus abire sinebat. Ad postremum cum
iniecissent in hos manus, Brutum implorabat, Col-
latinum cla-

Collatinum clamitans rem indignam facere, si impo-
ta collegæ necessitate occidendi liberos, æquum ip-
ceret fœminis per gratiam proditores patriæ &
concedere. His permoto uehementer consule, &
præhendi Vindiciũ iubente, lictores repulsa turba
perunt hominẽ, conantibusq; eripere incusserunt
ra. At amici Valerij repugnantes aderant, popula-
Brutum adesse iubebat. Ex his uerbis apparet Bru-
quodammodo uindicias secundum libertatem dixi-
ex eo quod Vindicium bene de rep. meritũ, interea
Vitellij causam maiestatis dicerent, in manum ac po-
statẽ infensissimorum dominorum ob accusationem
carnificandum tradi non siuit, quod Collatinus colle-
Vindiciæ unde permiserat. Vindiciarum nomen non à Vindicio, u-
cursius putauit, sed à uindicando tractum est, id q-
ex Liuio intelligi satis potest. Appius inquit cum uir-
nem non defendi ab Icilio, sed inquietum hominem
cum seditionis quærere diceret, non prebiturum
eo die materiam, ius eo die se nõ dicturum, neq; de-
tum interpositurum, à Marco Claudio petiturum
Vindicari in posterũ diem cederet iure suo, uindicariq; puellam in posterum
pateretur. Vindicari puellam Liuius pro uindicias
læ secundum libertatem dari dixit, hoc est, asseri in
Vindiciæ Recredentia in libertatem & in possessione libertatis esse usq;
sterum diem. Idem paulopòst. Ita uindicatur Virg
spondentibus propinquis. Vindicias hodie recredere
uocc

uocamus, quod ex uerbis Asconij Pædiani in Verrinas
Ciceronis intelligere possumus. Lis uindiciarum est (in-
quit) cum litigatur de ea re apud prætorem, cuius incer-
tum est quis debeat esse possessor. Et ideo qui eã tenet,
satis dat pro præde litis uindiciarum aduersario suo,
quo illi satisfaciat nihil se deterius in possessione factu-
rum, de qua iurgium esset, rursus sponsione ipse prouo-
catus ab aduersario certæ pecuniæ aut æstimatiõis quã
amittat ni sua sit hæreditas de qua contendit. Prædes
ergo dicuntur satisdatores locupletes, pro re de qua
apud iudicem lis est, ne interea qui tenet diffidens cau-
sæ, possessionẽ deteriorem faciat, tecta dissipet, excidat
arbores, & culta deserat. Hæc uerba apud Asconium
uulgo adeo deprauata leguntur, uix ut intelligantur.
Cicero in prætura urbana. Si habuisset (inquit) iste edi-
ctum, quo ante istum & postea omnes habuerunt præ-
tores, possessio Minutiæ gẽti esset data. Si quis testamẽ-
to se hæredem esse arbitraretur quod tum non extaret,
lege ageret in hæreditatẽ, aut prædes litis uindiciarum
eum satis accepisset, sponsionẽ faceret, ita de hæredita-
te certaret. Hoc opinor iure & maiores nostri, & nos
semper usi sumus. Quæ uerba Pædianus exponens, ita
inquit. Aut peteret ut possessor esset, aut acciperet ab
aduersario satis pro præde litis Vindiciarum, & ipse
sponsionem faceret, & ita de hæreditate certaret. For-
tasse autem non prædes apud Ciceronem, sed præde le-

Prædes

Vindiciarum lis.

gendum est, hoc modo. Aut præde litis uindiciarũ co
satis accepisset, sic erit sensus congruentior. Ex supr
dictis satis (ut opinor) apparet Vindiciarũ litem e
esse, qua controuersæ rei possessionẽ fiduciariã petim
interea dum lis de re ipsa aut de possessiõe disceptatu
quam recredentiam dicimus. Huiusmodi enim possi
quã Pædianus intelligi ex Cicerone uoluit, non iusta
absoluta est possessio, sed fiduciaria & ueluti depos
ria, ut hæc nostra recredentia rationibus reddendis
noxia. Fiduciariã autẽ appello, quã sub manu regia p
sidere uocant, quasi fide data acceptã, à fiduciam
dictam, ut statim uidebimus. Liuius lib. secundo de b
Maced. Nabidi eam tyranno uelut fiduciariã dare op
timum uisum, ut victori sibi restitueret, siquid aduer
accidisset, ut ipse haberet: de Corintho loquens, quã p
lippus Nabidi ea lege dederat, ut si victor ex bello re
dissset, Nabis ei restitueret. Sic lib. secundo de bello c
li Neq; se ignorare quid sit officium Legati, qui fidu
ciariam operam obtineret. Legatiũ pro Vicario, id
locum tenente intelligendũ, quem propterea fiduciar
operam obtinere dixit, quia redeunte imperatore,
consule cedere eum oportet. Curtius etiam eodẽ mo
usus est. Inde fiduciarius hæres ab taboleno uocatus
fidei commissarius in l. Seius ad Trebel. Verũenimu
ro Fiducia & Spõsio in superioribus exemplis posit
haud dubie uerba iuris, in Pandectis tamẽ nostris no
in sig

Fiduciaria possessio.

Legatus. Fiduciaria opera Fiduciarius hæres.

in significatione propria sumpta, quod equidem memi
nerim, admonuerunt nos, ut nonnulla uerba iuris quæ
apud autores quidem latinos reperirentur. In Pande
ctis autem nostris nusquam comparerent, nec in .12. li
bris Codicis, nec in quatuor institutionum Iustiniani,
nominatim citata ad hunc locum accerseremus. & ue
luti ad iudicium iuris studiosorum sisteremus. Tribo
nianus enim & qui cum eo operam consarcinandis his
libris nauauerunt, immensam illam librorum multitudi
nem, inclementiorum medicorum more, ad uiuum rese
cantes, accisas nobis Pandectas uerius quàm compen
diosas dederunt. Nimia enim religione uerentes, ne de
fece (ut dicitur) duodecim tabula. hausisse uiderentur,
id est, de prisca nimis & obsoleta antiquitate, dum de
liquido tantum & nitido promere uolunt, aridiora for
tasse uolumina, nec sitim quorundã explentia reliquer
unt. De Vindicia iam dictum est, memimit & Gell. lib.
19. Sponsio genus erat actionis apud antiquos, cui simi
lis erat apud Athenienses παρακαταβολὴ. Cicero in
Verrem Actione quarta. Quid cum palam Syracusis
maximo conuentu te audiente, Publius Rubrius Quin
tum Aproniũ sponsiõe lacessiuit, ni Apronius dictita
ret te sibi in decumis esse sociũ. Hæc te uox nõ perculit?
nõ perturbauit? sedasti etiã lites illorũ, et spõsio illa ne fie
ret laborasti. Idẽ. Spõsio ẽ ni te Apro. in decumis sociũ
ẽ dicat. Prouincia tua ẽ, abs te iudiciũ postulat. Fiebat

Sponsio. Paracatabole.

autem sponsio interposita stipulatione certæ pecuniæ
quam perderet is qui sponsiõe uinceretur, & coram
cuperatoribus aut iudice disceptabatur. Erat autem
cima pars rei controuersæ in causis priuatis, in publ
cis autẽ quinta apud Græcos, autore Polluce, & al
scribẽtibus, hoc est, τὸ πεντακοστὸν τοῦ ἀμφισβητουμένου
ἀργυρίου ποινὴ ἀδίκως, pœna scilicet temere litigantium. Valeriu
lib. secundo. Pertinacius (inquit) progressa contentio
Valerius sponsione Luctatium prouocauit non se
turum triumphum, ni suo ductu Punica classis
oppressa: nec dubitauit restipulari Luctatius. Itaq;
dex conuenit inter eos Attilius Calatinus. Hactenus
le. Prouocãs igitur sponsione ita dicebat, Spondeo
tantam pecuniam daturum, ni & reliqua. Prouoca
autem contra restipulabatur. Simile est illud Cicero
in 3. Officiorũ. Fimbriam consularem audiebam de
tre iudicem Marco Luctatio fuisse equiti Romano
honesto, cum is sponsionem fecisset, ni uir bonus
Idem in V errem. Cum eodem Apronio postea Scand
lius eques Romanus eandem sponsionem de societ
fecit, quam Rubrius facere uoluerat, instituit, oppre
facta est sponsio sester. quinq; milibus. Cœpit Scandi
recuperatores aut iudicem postulare. Sed ubiq; ap
Ciceronẽ in, pro, ni legitur. Fiebat autẽ sponsio plan
in interdictis, id qd' ostẽdit Quintil. in. 7. Quoties
(inquit) poterimus efficiendum est, ut de re quo
sen

sentiat iudex, sic enim iuri nostro libẽtius indulgebit,
ut in sponsionibus quæ ex interdictis fiunt, etiam si non
proprietatis est quæstio, sed tantũ possessionis, tamẽ nõ
tantũ possedisse nos, sed etiam nostrã possedisse dicere
oportebit. Exemplũ sponsionis est apud Ciceronem in
oratione pro Cecinna. Erat enim Cecinna de fundo ui
armata deiectus, propterea prætor interdixerat de ui,
id est, interdicto unde ui concesso iusserat Ebutium, qui
uim fecerat, restituere Cecinnã in possessionẽ. Cum aũt
Ebutius prætoris se edicto satisfecisse diceret, Cecinna
autẽ se plane restitutum esse negaret, facta est sponsio,
ni Cecinna restitutus ex edicto prætoris esset. Verba
autẽ Ciceronis apposuimus, quo res tota melius percipi
possit. Cum igitur Cicero uim illatã Cecinnæ iudicibus
sponsionis exposuisset, ita demũ subdidit. His rebus ita
gestis P. Dolabella prætor interdixit, ut est consuetudo
de ui hominibus armatis sine ulla exceptione, tantũ ut
unde deiecisset restitueret. Restituere se dicit, sponsione
uobis iudicandum. Idem circa finem. Negas deijci nisi
qui possideat. Ostendo si sine armis coactisue hominibus
deiectus quisquam sit, eum qui fateatur se deiecisse, uim
cere sponsionẽ si ostendat eũ nõ possedisse. Negas deijci
nisi qui possideat. Ostendo ex hoc interdicto de arma-
tis hominibus, qui possit ostendere non possedisse eũ qui
deiectus sit, cõdemnari tamẽ sponsionis necesse esse, si
fateatur esse deiectũ. Qui autẽ totã illã orationẽ legerit

& intellexerit, satis ut arbitror intelliget quid sit spo-
sio. Intendebatur autem hæc actio interdũ contra im-
probe aliquid negantes. Sicq; ut suscipere sponsione
aut fateri cogebãtur. Liuius de Appio Claudio loquẽ
qui Virginij filiam in seruitutẽ ex libertate addixera
Proinde ut ille sæpius atq; iterum prouocet, sic se ite
ac sæpius iudicem illi ferre, ni uindicias in seruitutẽ
libertate dederit. Si ad iudicem nõ eat, pro damnato
uincula duci iubere. Verba sunt trib. plebis. Erãt en
uerba sponsionis, iudicem tibi fero ni, & reliqua. Pl
tus. Cedo qui cum habeã iudicem ni dolo malo instip
latus sis, ni ue nondũ siem quinq; & uiginti annos
tus. Verba sunt loquentis ad seruũ. Sunt & alia exem
pla apud Liuium & Ciceronẽ. Hæc autẽ actio ex spo
so uocabatur: ut apud eundẽ ꝑ P. Quintio, quã ora
nem habuit ipse apud Caium Aquiliũ nobilem iuris
sultum sponsionis iudicem. Sponsionẽ (inquit) Quin
facere maluit, fecit, te iudicẽ Cai Aquili sumpsit, ex
so egit: in hoc summa iudicij causaq; consistit. Spon
aũt erat, ni bona sua ex edicto publico Burrieni dies
possessa non essent. Proinde sponsio accessio interd
erat, & appendicula interdicti: Vt uerbi gratia, ho
si iudex edixerit de possessione deiectũ imprimis re
tuendũ, & reus quidem dicat se omnia implesse: a
uero neget plane se restitutũ, liticula quædã subori
Quod uero Papinianus lib. 20. Digest. dicit. Si qui
sio

Vindicias in seruitutẽ libertatem dare.

Cedo iudicem.

Actio ex sponso.

Sponsio.

sionis causa annulos acceperit, nec reddidit, uictori præ
scriptis uerbis in eum actio competit. Alterius generis
sponsio est, id est, quæ pignoribus depositis ludicra plæ-
runq; esse solet, quã nemo non nouit: quomodo etiã ac
cipitur in l. Rebus, de aleæ usu. Huius exemplũ est me-
morabile apud Pliniũ lib. 9. ubi de unionibus loquitur,
quos Cleopatra una cœna absumere uoluit, ut sponsio-
nem cum Antonio factã ipsa uinceret. Vsus est etiã Me
taphoricôs lib. 7. de Asclepiade medico loquens. Spon-
sione (inquit) facta cum fortuna, ne medicus crederetur
si unquam inualidus fuisset. Vulgo dicimus, deponam in
pœnã tantã aut tantã, uel sic, deponã in pœnam, ut ne
unquã medicus existimer, si unquam inualidus fuero, id
est, ut indignus medici appellatione iudicer. Fiduciæ ex
emplũ est apud Cice. in Topicis. Si tutor fidem præsta-
re debet. Si socius. Si cui mandatis. Si qui fiduciã acce-
perit, debet etiã procurator. Fiduciam hic Cicero inter
bonæ fidei contractus nominauit. Idem li. 7. Epistolarũ
ad Trebatiũ iuriscõsultũ. Sed quonã modo ius ciuile de
fendes, cum omnia causa tua facias nõ ciuiũ? ubi porro
erit illa formula fiduciæ, inter bonos bene agier opor-
tet. Quis est enim q facit nihil nisi sua causa? Verba sũt
iocãtis cũ Treb. Cice. Boe. in. 4. cõmẽ. Topi. Fiduciã (in
quit) accepisse dicitur cuicũq; res aliqua ea lege manci
patur, ut mancipanti aliquando remancipet. Veluti si
quis tempus dubium timens amico potentiori fundum
mancipet, reddituro cũ tempus illud dubiũ preterierit.

Sponsionẽ facere

Deponere in pœnam.

Fiducia

Fiduciam accipere.

Mancipare.

Fiduciaria mancipatio.

Hæc mancipatio fiduciaria nominatur, idcirco quod
ſtituendi fides interponitur. Cõferantur hæc uerba
tij cum exemplis præcedẽtibus, & facile intelliget

Fiduciam cõmittere

duciã bonæ fidei contractũ, atq; etiã optimæ fidei
Sic intelligendus locus Ciceronis pro Flacco. Pecun
adoleſcentulo grandi fœnore, fiducia tamẽ accepta
cupaſti. Hanc fiduciã cõmiſſam tibi tenes hodie ac
fides: eum tu teſtem ſpe recuperandi fundi paterni
re ad teſtimoniũ dicendũ coẽgiſti. Pecuniã (inquit)
neraticiã à te ſumpſit adoleſcens, ob eamq; fundã
fiduciarium dedit, id eſt, fiduciaria mancipatione.
contractu hodie quidã utuntur, qui uectigalia cerra
fundis & poſſeſſionibus comparant, quas rentas
quaſi reddituus. Quod ut cõditione meliore faciant,

Fiduciaria uendi tio.

dos mancipari ſibi iubent, tam diu fruendos quoad
ctigalia redimantur. Omnino fiduciariã mancipat
uel uenditionẽ, uenditionẽ hodie uocamus ſub red
di redhibẽdiq; lege factã. Ex hoc contractu naſcebo
actio fiduciæ, ut eſt apud Ci. in. 3. de Na. deorũ: inde
iudicia de fide mala, tutelæ, mãdati, pro ſocio fidu
Reliqua huius fiduciæ quædã in iure ueſtigia adhuc
tant, ſed obſcura & parũ impreſſa: ut cum fiducia
& cõtractæ fiduciæ fit mentio: ex quibus nihil inte
datur, niſi intelligamus patrẽ ita emãcipare filiũ,
tineat manus iniectionem cum libuerit: & propte
ad eum legitima emancipati filij deferatur hereditas

ut non plana manu emiſiſſe, ſed quaſi adhuc ſui prop-
ter naturam contractus fidutiæ. Expreßius eſt illud la-
boleni ſupra dictum, & aliud Vlpiani in .l. Certi, de re
bus creditis. Quibus in locis fidutiaria hæreditas pro fi
dei commiſſaria ponitur. Mancipatio porro quid ſit,

Fidutiaria hæreditas

idem Boëtius commentario .3. docet. Mancipatio (in-
quit) imaginaria quædam uenditio eſt, quod ipſum ius

Mancipatio

proprium eſt Romanorum ciuium. Ea res ita agitur: ad-
hibitis non minus quam quinq; teſtibus ciuibus Romanis

Libripens

puberibus & eo qui libripens dicitur, is qui mancipium
accipit æs tenẽs ita dicit. Hunc ego hominẽ ex iure Qui
ritium meũ eſſe aio, isq; mihi emptus eſt hoc ære æneaq;
libra. Deinde ære percutit libram, idq; æs dat ei à quo
mancipium accipit quaſi precij loco. Inde mancipare,

Mancipare

pro uendere. Cice. Phil. 2. Tum iſte uenditum atq; man
cipium tribunatum conſilijs noſtris oppoſuit: mancipa-
tum emphaticôs dixit plusq; uenditum. Quintil. in 6.
Requirebat Craſſus ubi eſſent eæ poſſeſſiones, omneis
autem illas Brutus uendiderat; & cum paterna man-

Emancipare

ciparet prædia turpis habebatur. Dicitur & hoc eman
cipare: unde illa emancipatio cuius meminit Iuſtinianus
in ſecunda inſtitu. in titulo de teſtamen. Tranq. in Otho
ne. Cuidam etiam de parte finium cum uicino litiganti
adhibitus arbiter, totum agrum redemit emancipiuitq;,
id eſt, ſuum iam factum mancipio tradidit illi. Plinius in
Epiſtolis lib. 7. Nam pro quingentis milibus nummum

quæ in alimenta ingenuorũ ingenuarũq; promiſer
agrũ ex meis longe pluris actori publico mancipau
demq; uectigali impoſito recepi. Pli. mãcipare non
uendere poſuit, ſed pro alienare. Cũ enim uellet uectig
publice donare in alimenta puerorũ, id eſt, rentam c
ſtituere, ut uerbis uulgi loquar, fundũ ſuum imagina
uenditione reip. donauit, & ſubinde uectigalem recep
Idem ad Traianũ Epiſtola 4. quæ uulgo nõ extat. N
fundos (inquit) emancipauit, & cætera quæ in mãcip
ne implenda ſolent exigi, cõſumauit. Inde mancupi
ptio. Plin. li. 33. Populus Ro. ne argento quidem ſign
ante Pyrrhũ regem deuictũ uſus eſt. Libralis & di
dius appendebatur aßis, unde adhuc expenſa in rat
bus dicuntur. Quin et militum ſtipendiorum, hoc eſt
pis ponderandæ penſatores libripendes dicũtur. Qu
ſuetudine in ijs emptionibus quæ mãcupi ſunt, etiã
libra interponitur. Inde etiã in mãcipatũ dare, Pli. li
de unione loquens. Et hoc tamen æternæ propẽ poſſ
nis eſt, ſequitur hæredem, in mancipatũ uenit ut pr
aliquod. Abalienationis aũt duo genera Cicero po
hoc modo. Abalienatio eſt eius rei quæ mancipi eſt
traditio alteri nexu, aut in iure ceßio, inter quos ea
ciuili fieri poſſunt. Quæ uerba exponẽs Boëtius ita
Omnes res quæ abalienari poſſunt, id eſt, quæ à
dominio ad alterius trãſire poſſunt, mancipi dicte
Et ea abalienatio p quãdã nexus fiebat ſolẽnitatẽ. No

Mancupi emptio
Expenſa.
Libripendis
In mancipatũ dare & uenire
Abalienationis genera
Abalienatio
Res mancipi
Nexus

ãũt qđ et nexũ genere neutro dicitur, eſt quædã iuris ſo
lennitas, quæ fiebat eo mõ quo in inſtitutiõibus Caius ex
ponit. Deinde ſubdit ea quæ de mãcipatiõe diximus. Hu
pius nexus meminit Iuſti. in. l. unica Co. de uſuca. trans
formanda. Nec alibi in iure legiſſe memini. Idem paulo
poſt, Ceßio uero in iure tali fiebat mõ, ut idẽ Caius. 2. Ceßio
commentario expoſuit. Apđ magiſtratũ populi. Ro. uel
apđ prætorẽ uel præſidem is cui in iure ceditur, rem te
nens ita uẽdicat. Hũc ego homiuẽ ex iure Quiritũ meũ
eſſe aio. Deinde poſtq̃ hic uendicauerit, prætor interro
gat eũ qui cedit, an contra uindicet, quo negante aut ta
cẽte, tunc ei qui uendicauerit eã rem addicit, idq; legis
actio uocabatur. Res igitur quæ mancipi ſunt, aut ne Res nec
xu ut dictum eſt, abalienabantur, aut in iure ceßione. At mancipi
ſi ea res quæ mancipi eſt nulla ſolennitate interueniente
traditur, abalienari non poteſt, niſi ab eo cui traditur,
uſucapiatur. Sui iuris autem cæteræ res nec mancipi uo
cabantur. Iure autem ciuili fieri aliquid niſi inter ciues
Romanos non poteſt, propterea Cice. inquit, inter quos
ea iure ciuili fieri poſſunt. Item de aruſpicum reſpon-
ſis. Multæ ſunt domus p. C. in hac urbe: atq; haud
ſcio, an pœnæ cũctæ iure optimo, ſed tamẽ iure priuato,
iure hæreditario, iure autoritatis, iure mãcipij, iure ne
xi. Itẽ p Cecin. Sylla ipſe ita tulit de ciuitate, ut nõ ſuſtu
lerit eorũ nexa atq; hæreditates. Et p Mu. Quod ſi in
rebus repetẽdis quæ mãcipi ſunt, is piculũ præſtare de-
bet. Qui

bet. Qui se nexu obligauit, profecto etiã rectius in iudi
consulis designati, is potissimum consul qui consulem
clarauit, autor beneficij populi Ro. defensorq; pers
esse debebit. Var. li. 2. de re rust. de pastoribus loque
emptionibus (inquit) dominũ legitimũ sex ferè res
ficiunt, si hæreditatem iustam adijt, si ut debuit ma
pio ab eo accepit à quo iure ciuili potuit. Aut si ei in
re cessit qui potuit cedere, & id ubi oportuit, Aut si
cepit, Aut si è præda sub corona emit. Tum ue cũ u
nis sectione ue cuius publice uenit. In horum autem
tione solet accedere peculium. Aut si excipietur, sp
latio intercedere sanum esse, furtis noxisq; solutũ.

Mancipio dare

si mancipio non detur, dupla promitti, aut si ita pa
simpla. Mancipio dare est nexus solennitate abali
re, ita ut rem omnino accipientis, faciamus. Ea
mancipia quæ sub corona aut in sectionibus, id est, p
scriptorum hominum auctionibus uenibant, manc
non dabantur, sed periculo ac fortunis (ut uulgo lo
mur) ementis accipiebantur: quod cum ex loco Var

Pileati serui

nis supra dicto intelligimus, tum uero Gellius scripo
reliquit lib. 7. his uerbis. Pileatos seruos uenum so
ire, quorum nomine uenditor nihil præstaret, Celiu
binus iurisperitus scriptum reliquit. Cuius rei cau
esse ait, quod huiusmodi conditionis mancipia ins
esse in uendendo deberent, ut emptores errare &
non possent, neq; lex uendendi opperiunda esse, sed

lis perciperent quodnam esset mancipiorum genus: si-
cut antiquitus mãcipia iure belli capta coronis induta
uenibant, & idcirco dicebantur sub coronis uenire. Nam

Sub corona uenire

ut ea corona signum erat captiuorum uenalium, ita pi-
leus impositus demonstrabat eiusmodi seruos uenunda
ri, quorum nomine emptori uenditor nihil præstaret.
Plautus in Persa. Iste qui tabellas affert adduxit simul
formã expetenda liberalem mulierem, furtiuam, addu-
ctã ex Arabia penitissima. Eam te uolo accurare ut istic
ueneat, ac suo periculo is emat qui eam mercabitur, mã

Mancipio ꝓmittere

cipio neq; promittet neq; quisq; dabit. Verba sunt episto
læ adulterinæ & circumueniendo Lenoni à Toxilo uete
ratore seruo conflctæ. Et paulo post respondet Leno. Ni
hil mihi opus est litibus neq; trichis quamobrẽ ego arge
mũ numerẽ foras, nisi mãcipio accipio qd eo mihi opus
mercimonio? Et paulopost, mercator subditius à seruo
ueteratore fraude alligatus in tradẽda Lenoni puella ita
inquit. Prius dico, hanc mancupio nemo tibi dabit. Ex

Mancipio accipere

quibus satis apparet mancipio dare, esse dare rem ita dare
ut emptionẽ præstaturos nos spondeamus: & mancipio
accipere ea lege emere. Mancipium enim dominiũ &

Mãcipiũ

possessionẽ significat, uel dominij traditionẽ. Cic. in. 1.
de Orat. Cum enim Marius Cratidianus ædes Auratæ
uendidisset, neq; seruire quandã earũ ædiũ partẽ in mã
cipii lege dixisset, defendebamus q̃quid fuisset incõmo-
di in mancipio, id si uenditor scisset neq; declarasset,

præsta-

præstare debere. Quo quidem in genere Bucculeius
mo neq; meo iudicio stultus & suo ualde sapiens,
iuris studio non abhorrens, simili quodam modo
errauit. Nam cum ædes Lucio Fusio uenderet, in
pio lumina uti tum essent ita recepit. In mancipio,
ædium dominio transferendo cedendoq;. Vnde

Epistolæ Curij ad Ciceronẽ locus

Curius Ciceroni libro septimo Epistolarum. Si
ne est, sum enim κτήσει μοῦ tuus, κτήσῃ δὲ Attici
stri. Ergo fructus est tuus, mancipium illius. Vsu
(inquit) tuus sum, possessione uero Attici. Mancip
autem pro iure dominij posuit, qd' ab usu distingu

Sui mancipij esse Significata mancipij

Vnde Brutus ad Ciceronem, Quærenda esse arma
tasti quibus dominari prohiberetur Antonius, sc
ut illo prohibito rogaremus alterum qui se in eius lo
reponi pateretur? an ut esset sui iuris ac mancipij
lica? nisi forte non de seruitute sed de conditione
endi recusatum est à nobis. Sui mancipij rempubli
dixit Brutus, quæ nullius dominio subiecta esset
scilicet Augustus imperium occupasset. Mancipium

κτῆμα κτῆσις δεσπότεια χείρωσις

tur & κτῆμα significat, id est, ἀνδράποδον, &
μάλωτον, hoc est, hominem in bello captum
& seruituti mancipatum, & κτῆσιν, id est, do
nij comparationem possidendiq; ius, atq; etiam
πίαν, id est, dominium, & χείρωσιν, id est, mancip
tionem. Propterea uaria ac multa exemplа collegi
Lucre. li. 3. Sic aliud de alio nunq; desisset oriri, ut

mancipio nulli datur, omnibus usu, id est nulli ita datur
ut propriam ac perpetuam habeat. Mancipium latine
dici debet proprie id quod sæsinam lingua uernacula di
cimus, & mancipare sæsire, cum scilicet aliquem rei si-
bi titulo iusto quæsitæ possessorem efficere uolumus, ut
im illo plinniano. Fundos emancipauit, & cætera quæ in
emancipatione exigi solent consumauit, id est, ut nunc
loquimur dominio et possessione se deuestiuit desæsiuitq;.
Huiusmodi moris antiqui uestigia adhuc uisuntur, cum
notarij publici hodie quoq; in syngraphis uenditionum
oppignerationumq; ascribunt, uenditorem oppignera-
torem ue fundo se dispoliasse, & huiusmodi uerba eo-
dem pertinentia. Mancipare igitur fundum est, manci-
pio alicui dare. Emãcipare aũt è mancipio suo emittere Emanci-
& alteri possidendũ permittere. Ex supradictis (ut arbi pare
tror) satis intelligitur qd sibi uelint illa uerba mancipi
& nec mancipi in codice Iustin. de usucapione transfor.
Age uideamus quid sit qd' Gel. li. 4. noctiũ Atticarũ ait.
Pellicẽ aũt appellatã Ser. Sulp. ait in li. de dotibus, pbro
saq; habitã esse, quæ iũcta cõsuetaq; esset cũ eo in cuius
manu mãcipioq; alia matrimonij causa foret. Boëtius igi- In mancipio mari-
tur in. 2. Topi. cõmẽ. Tribus (inquit) modis uxor habeba- ti esse
tur, usu, farre, emptiõe. Sed cõfarreatio solis põtificibus In manũ
cõueniebat. Quæ aũt in manũ p coëmptionẽ cõuenerãt cõuenire
hæ matres familiãs uocabãtur. Quæ uero usu, uel farre,
minime. Coëmptio uero certis solẽnitatibus pagebatur,

& sese

& sese coëmendo inuicem interrogabant. Vir ita, ... bi mulier materfamiliâs esse uellet? illa respondebat ... le. Mulier, an sibi uir paterfamiliâs esse uellet? ille ... respondebat. Itaq; mulier uiri conueniebat in ma... & erat materfamiliâs uiro loco filiæ. Quam sole... tem in suis institutionibus Vlpianus posuit. Hæc ille... cero in Topicis. Si ita Fabiæ pecunia legata est à uiro

Vxor materfamiliâs

ei uiro materfamiliâs esset, si ea in manũ non con... rit, nihil debetur. Genus est enim uxor, eius duæ fo... una matrumfamiliâs, hæ sunt quæ in manum conue...

Vxor nõ materfamiliâs

runt, altera earum quæ tantummodo uxores habe... qua in parte cum fuerit Fabia, legatũ non debetur. S... pitius igitur eam quæ in manum conuenerat, in ma... mancipioq; mariti esse dixit, id est, iustam esse matro... familiâs, eamq; concubinam quæ cum uiro huius...

Iusta pellex

di uxoris consuesset, iustam pellicem esse. Est c... pellex proprie quæ cum eo consueta est qui uxorem...

Pallaca

bet. Quæ cum cœlibe consuescunt non pellices, sed p... ca, dicuntur uerbo græco Plinio & reliquis: quanq... ces apud Curtium errore librariorum aut etiam e... datorum legatur. Gellius lib. 12. Idonei (inquit) uo...

Matrona

enarratores tradiderunt matronã dictam esse pro... quæ in matrimonium cum uiro conuenisset, quod in... trimonio maneret, etiam si liberi nondum nati fo... dictamq; esse ita à matris nomine non adepto iam... cũ spe et omine mox adipiscẽdo: unde ipsum quoq; m...

monium dicitur. Matrem autem familiâs esse appella... tam eam solam quæ in mariti manu mancipioq;, aut in eius cuius maritus manu mancipioq; esset. Quoniã non in matrimoniũ tantum, sed in familiam quoq; mariti & in sui hæredis locum uenisset. Secundũ hoc moribus no stris uxores & matronæ & matresfamiliâs sunt, quæ consortes non modo lecti genialis, sed etiam bonorũ sor tunarumq; sunt, quod non est in ijs locis quæ iure scrip to reguntur. Hactenus de mancipio mancipandoq; & nexu & reliquis. Transeundum ad alia, quorum in pri mis occurrit ex iure manu cõsertũ, quod uerbũ est anti qui iuris. Varrõ libro secundo de lingua latina. Conse rere manum dicimus cum hoste, inde ex iure manu con sertum uocant. Quid sit autem manu consertũ, Gellius lib. 19. docet, cuius uerba huc pauca transcripsimus. De uindicatione enim loquens, id est, rei uendicatione quæ olim in re præsenti ex. 12. tab. iure fiebat, ita inquit. Sed postq; prætores ppagatis Italiæ finibus latis iurisdictiõi bo negocijs occupati, paciſci uindiciarũ dicẽdarũ causa longinquas res grauabantur, institutũ est cõtra. 12. tabu las tacito consensu ut litigantes non ex iure apud præto rem manũ conſererent, sed ex iure manu consertum uo carent, id est, alter alterum ad conserendam manum in rem de qua ageretur, uocaret. Atq; pfecti simul in agrũ, terræ aliquid ex eo uti unam glebam, in ius in urbem ad prætorẽ deferrent, & in ea gleba tanq; in toto agro uin...

Vxor matrona & materfamiliâs Ex iure manu consertum

In gleba uindicare

dicarent. Cicero pro Murena formulæ uerbá huius
di fuisse ait. Fundus qui est in agro qui Sabinus uoca
meus est. Eum ego ex iure meum esse aio. Ibi ego te
re manu consertũ uoco. Hæc erãt uerba eius qui uin
bat. A quo uero uindicabatur, eius hæc erant uerba
de tu me ex iure manu consertũ uocasti, inde ibi te
reuoco. Idem de Oratore lib. 1. metaphoricôs hac lo
tione usus est in persona Scæuolæ. Quod uero in
extrema oratione tua Crasse, quasi pro tuo iure
sti, oratorem in omnis sermonis disputatione copio
me uersari posse, hic nisi in tuo regno essemus, nam
lissem: multisq; præessem qui aut interdicto tecum
tenderent, aut te ex iure manu consertũ uocarent,
in alienas possessiones tã temere irruisses. Agerẽ
tecum lege primum Pythagorei omnes atq; Dem
tici, cæteriq; in suo genere Physici, uindicarentq;
ti in dicendo & graues, quibus cũ iusto sacramento
tendere non licet. Aut interdicto (inquit Scæuola
cum philosophi illi contenderent, utpote à poss
disciplinarum quæ propriæ sunt eorum, deiecti,
quas tu uniuersas oratoriæ facultati tribuis. (D
enim Crassus oratoris esse propriũ de re quacunq;
posita copiosissime dicere.) Aut ex iure te manu
sertum uocarent, id est, uindiciarum litem tibi
rent, illarum disciplinarum facultatem poss
sibi scilicet uindicantes asserentesq;. inde illa uer

pionis ad Annibalem apud Liuium lib. 10. de. 2. bel. Pu-
nico. Quod ad me (inquit) attinet, & humanæ infirmi
tatis memini, et uim fortunæ reputo: & omnia quæcũq;
agimus subiecta esse mille casibus scio. Cæterum quemad
modũ superbe & uiolenter me facere fãterer, si priusq;
in Africam traiecissem, te tua uoluntate cedentem Italia
& imposito in naues exercitu, ipsum uenientem ad pa-
cem petendam aspernarer, sic nunc cũ prope manu con
sertũ restitantem ac tergiuersantem in Africam attra
xerim, nulla sum tibi uerecundia obstrictus. Sic (ut opi
nor) melius legitur, q̃ manu conserta. Quorũ uerborũ
huiusmodi est sensus, nõ ante tu Annibal ad pacẽ q̃ nũc
petis adduci potuisti, q̃ ego te ex Italia reuocatũ, de pa
tria tua in Africa dimicare coẽgi, & quasi te in Africa
manu cõsertũ uocaui: q̃ scilicet ita nũc mihi Romanisq;
uindico, ut tu dudũ Italiã tibi & populo Carthagi. uin-
dicabas. Annibal enim ad tuendũ patriam frendens fre
menq; (ut idẽ Liui. inqt) alijs super alios nũcijs reuoca
to erat. Sed qđ in illo Scæuolæ exẽplo dicitur, iusto sacra Sacramẽ-
mento contendere, uerbũ est et ipsum iuris. Cic. pro Mi to iusto
lone. Eum deniq; cui nulla lex erat, nullum ius ciuile, contende
nulli possessionum termini: qui non calumnia litiũ non re
iniustis uindicijs ac sacramentis alienos fundos, sed ca-
stris, exercitu, signis inferendis petebat. Clodius (in-
quit) non iam aliquo iuris prætextu alienas inuade-
bat possessiones, ut calumniatores & litigiosi solent: sed

Vindiciæ Sacramẽtum

ui armata apertaq; et tanq̃ hostili prælio. Exquibus bis apparet uindicias & sacramentũ, & uindicatio formulam, qua in iure manu consertum uocabant, les quodãmodo inter se ac cognatas actiones formu fuisse. Quanq̃ in alijs quoq; litibus sacramenti form locum etiam haberet, ut idem pro domo sua ad pont ces. Maiores (inquit) nostri etiã si decemuiri sacram tum in libertatẽ iniustũ iudicassent, tamen quotie uellet quis, hoc in genere rem iudicatã referre poss luerunt. Valer. lib. 7. ca. 7. Nam L. Sextilius et P. Pu lius quos Marcus Ancus sanguine sibi cõiũctos, ea parte qua Tullianum hæredes fecerat, sacramento adolescentulo contendere ausi non sunt: tametsi pr puis eo tempore Pompeij uiribus ad defendendas l las testamenti imitari poterant. Et rursus cap. 8. Ap

Sacramẽtum

nia tum cum sorore sacramento contendere nolui cramentũ autem non absimile fuisse sponsionis ex ronis uerbis intelligi potest lib. 2. de lingua latina. E enim petebat (inquit) & qui inficiabatur, de alijs utriq; quingentos æris ad pontem deponebant, d item rebus certum numerũ astum. Qui iudicio uicerat, suum sacramentum à sacro auferebat, ærariũ redibant, id est, uictus ea pecunia quam d rat mulctabatur in pœnam iniustæ litigationis, qu rio cedebat. Sacramentũ igitur à sacro dictum, q ponte (ut arbitror) intelligendũ. Valerij enarra

apud Valerium non intellexit, quemadmodũ nec apud Ciceronem. Pœnales igitur lites erant sacramentum & sponsio. Iusto autem sacramento cũ Pythagoreis & Democritis de physiologia et reliquis philosophiæ inuentis contendere oratori non licere dixit Scæuola, propter præstantiam ingenij eorum hominũ qui fundatores au- ctores q; fuerunt magni nominis sectarum, quibus cum sacramento & uindicatione contendendo de physicæ spe culationis explicationis q; professione, nullus sanè ora- tor litem uincere posset: uel propter tanti nominis præ iudicium, uel quia impudentiæ daretur si quis illis uiris doctrinarũ possessione non cederet, qui nomina sua pro fessione earum rerũ usqueadeo illustrarunt. Non admodum absimile supradictis est, in rem præsentem uenire. Cicero lib. 1. de Oratore. An uero si de re ipsa, si de finibus cũ in rem præsentem nõ uenimus, si de tab. & præscriptionibus controuersia est, necessario perdiscimus. Idem in primo Officiorum. Vt si constitueris te cuipiam aduocatum in rem præsentem uenturũ atq; interim gra uiter filius ægrotare cœperit, non sit contra officiũ non facere quod dixeris. In rem præsentem olim tum uenie bant, cũ locũ oculo ac digito designare uolebant, ut homo designari, aut testibus per inquisitorem demonstrari die cum aut iudex pronunciat, aut inter litigantes conuenit, agrum quem controuersum facere uolumus aut certis finibus circumscriptum: uidelicet ut ille delibera-

Iusto sacramento contendere

In rem præsentẽ uenire

re de re controuersa poßit, cedere nec ne uindicanti
beat, hi ut certi sint testimonij sui. Qua in re certe f
lis est impostura, nisi litigatores inuicem intensißime
bi caueant ubi aut de re, aut de finibus cõtrouersia
uisiq; sunt sæpißime qui absente altero litigatore in
non controuersam dolose testes perducerent, inquis
ri iudicibusq; ac testibus bellißime imponentes: u
nunc ueutam facere iurisperiti quasi latinæ uocis in
uocant, qd'in rem præsentem perducere dici debet.
lib. 3. Epist. Non potui te magis in rem præsentẽ per
cere, id est, non potui planius omnia ut acta sunt scr
re, ut perinde omnia teneres atq; si in re præsenti
ses. Quinti. in. 4. de narratione loquens. Multũ co
adiecta ueris credibilis rerum imago, quæ uelut in
præsentẽ perducere audientes uidetur, & in. 6. de
ctibus. Quarũ rerum (inquit) ingens plerunq; uis
lut in rem præsentem animos hominũ ducentiũ, id
rerũ gestarum tantã fidem facientiũ & repræsenta
nem, quantã uisus & oculus faciunt, hoc est, ut uulg
quuntur, rei inspectionem per figurã facientiũ, q
latine dicere possumus imaginario uisu rem ipsam
præsentare: imaginariã rei præsentiã iudicibus fi
imaginaria repræsentatione in rem præsentem iu
perducere, ut fit interdum cum aut rusticorum pr
rum ichnographia, aut urbanorum pægmata qua
ligneola aut simulacra ædium chartacea in iudicũ
spec

In rẽ præsentem ꝑducere

Imaginaria rei representatio

spectum afferuntur. Dicebant etiam in re præsenti con
stituere, cum quid statui transigiq; non posse nisi in loco
ipso significabant, ut fit hodie in ijs actionibus quas Cri
das parlamentarias (si dicere liceat) latinitas appellat,
aut in diplomatibus illis aut rescriptis, quas quærelas di
cimus, à quibus interdicta retinendæ possessionis auspi
cari solemus, & in huiusmodi rebus alijs quæ non nisi
in locis ipsis explicari disceptari ue solent. Idẽ Quint.
in. 7. Quare plurima petamus à nobis, & cum causis
deliberemus, cogitemusq; homines ante inuenisse artem
quàm docuisse. Illa enim potentißima est quæq; uere di
citur totius causæ dispositio, quæ constitui nisi uelut in
re præsenti non potest. Idem in. 9. Occasionibus uten
dum, & cum re præsenti deliberandum. Sunt & illa uer
ba iuris, uadari, uadimonium promittere, uadimonium
obire, uadimonium deserere, uadimoniũ differre, ad ua
dimonium occurrere. Vadimonium est sponsio sistendi
in iudicio. Varro libro tertio, de lingua latina. Vas (in
quit) dictus est qui pro altero uadimonium promittebat.
Inde uadari uerbũ, pro uadimonio obstringere. Cicero
pro Quintio. Debere tibi dicis Quintium, procurator
negat, uadari uis, promittit, in ius uocas, sequitur. iudi
cium postulas, non recusat: quid aliud sit absentem de
fendi ego non intelligo. Plautus in Aulula. de sene præ
parco loquens. Pulmentum pridem ei eripuit miluus,
homo ad prætorem plorabundus deuenit, infit ibi po

Cridæ Querelæ

Cũ re præsenti deliberare

Vadimoniũ ꝓmittere &c.

Vadimonium

Vadari

stulare, plorans, eiulans, ut sibi liceret miluum uadari

Cõuadari Veneria Vadimonia

rier. Idem in Curgul. Vbi tu es qui me conuadatus es nerijs uadimonij? Vbi tu es qui me libello uenerio citasti? Ecce me sisto: ades contra, sisto ego tibi me, & contra itidem te ut sistas suadeo. Verba sunt amicae amatorem adolescentẽ. Inde uadimoniũ promittere. Cicero in Verrem Acti. 4. Iam uero illud contra omnia iura Siculorũ quæ habent à senatu populoq; Romano

Vadimonium promittere

ne extra suum forum uadimoniũ promittere cogatur, statuit iste ut arator, decumano quo uellet decumanus uadimoniũ promitteret, ut hic quoq; decumano cuiusque Leontino Lilybæũ usq; aliquẽ uadaretur, ex miseris istoribus calumniãdi quæstus accederet: à Græcis ἀναδίκεσθαι δίκην. dicitur, et ἐγγυᾶσθαι apud Demosthenem hoc est, iudiciũ recipere & sponsorum fide promittere. Vadimonium obire est ad diem se sistere, unde obire uadimonium. Cicero pro Quintio. Vadimonium ἀναδίκεσθαι δίκην. ἐγγυᾶσθαι

hi non obijt quidam socius & affinis meus, qui cum mihi necessitudo uetus controuersia de re pecuniaria recens interdicit, postulo ne à prætore ut eius bona mihi possidere liceat? Idem. Qua tibi hora uadimonium non sit obitum, eadem te hora consilium capisse hominis propinqui fortunas euertendi. Ex quibus uerbis & alijs in eadem ratione satis apparet multam fuisse olim deserti uadimonij, id est, non obiti. De capite enim & fortunis Quintij se

Cicero in oratione testatur, id est, de existimatione & fama facultatibusq;. Petebat enim Neuius aduersarius, ut ei ex edicto bona possidere liceret, ideo quod Quintius uadimoniũ non obierat. Vnde Cicero, Ad hæc extrema (inquit) & inimicissima iura decurrebas, ut nihil in posterum quod grauius aut crudelius facere posses, reseruares? quo in loco Cicero copiose docet, quid sit bona ex edicto possidere; cuius rei multa in iure mẽtio. Obire uadimoniũ græci ἀπαντᾶν ἐπὶ τὸν δίκην dicunt. & ἀπαντᾶν ἐπὶ τὸν κυρίαν, id est, occurre re ad uadimonij diẽ. Quo Tranq. in Calig. usus est. Demosthenes μετὰ δίκην identidẽ utitur. Vadimoniũ deserere ab illis φυγοδικεῖν dicitur, & καταλείπειν τὸν δίκην. Hoc autem nõ nisi iustissima causa, & maxime sontica fiebat. Propterea Plinius in præfatione, in scriptiones (inquit) propter quas uadimoniũ deseri possit, id est, festiuissimas & magna multaq; promittẽtes, ita ut uel uadimoniũ propter eorum librorum recitationem deseri possit. Iuuenalis simili fermè modo differre uadimonium dixit, quod iudicum erat, nec nisi magnis ex causis fiebat, ut in luctu publico, & ubi iustitiũ indicebatur, & huiusmodi causis. Si magna Asterij cecidit domus, horrida mater, Pullati proceres, differt uadimonia prætor. Vadimoniũ desertum ἐρημα δίκη, dicitur à Demosthene sæpissime, unde uno uerbo eremodicium dicitur, quod in titulo de minoribus infra, & Cod. de

Bona ex edicto possidere.

Vadimonium deserere.

Differre uadimonium.

Eremodicium. iudicijs hermodicium corrupte legitur. Est enim δίκη
græce causa, & iudiciũ latine. Cicero in Verrem Acti.
Dica. 3. Scribitur Heraclio dica Primo mirantur omnes im
probitatem calumniæ, deinde qui istum nossent parti
suspicabantur, partim uidebant adiectum esse oculũ h
reditati. Interea dies aduenit, quo die sese ex institu
ac lege Rupilia dicas sortiturũ, Syracusis iste edixera
id est, sortitione causas cogniturum. Terentius. Si tu i
Dicã impingere lam attigeris secus quàm dignum est, dicam tibi impi
gam grandẽ. Dicitur hoc à iurisconsultis dictare acti
Dictare actionem nem. Paulus in. l. non distinguemus, de arbitris. Dicitu
& iudiciũ dictare in. l. si seruus. de noxalib. acti. Trã
Formulã intẽdere in Vitel. formulã intendere dicit. Cum Libertino cui
acerbius debitũ reposcenti iniuriarũ formulã, quasi c
ce ab eo percussus intendisset λαγχάνειν δίκην, à gr
cis dicitur, quasi sortiri iudiciũ. Sorte enim cognosc
darum causarũ diem capiebant autore Seruio. lib. 6
Aeneid. in illũ locũ Virg. Nec uero hæ sine sorte dat
sine iudice sedes. Est aũt ἐρήμη δίκη ὅταν μὴ ἀπ
τήσας ὁ διωκόμενος καταδικασθῇ. latine eti
Indicta causa. indicta causa dicitur: unde indicta causa dãnari, id e
per contumaciã ut nunc loquimur, ἐρήμην καταδι
σθῆναι, quod compendio loquendi dicitur, ἀντὶ τ
ἐρήμην δίκην καταδικασθῆναι autore Eustath
Cice. lib. 1. de Leg. Num idcirco iusta lex illa quã inte
rex noster tulit, ut dictator qui esset, quẽ uellet ciui
indic

indicta causa impune posset occidere? id est, non auditũ
& indefensum. Qui locus corrupte uulgo legitur. Cur
tius lib. 7. de Calisthene loquens. Itaq; nullius cædes ma
iorem apud Græcos Alexandro excitauit inuidiã, q̃ q
prædicũ optimis moribus artibusq; nõ tantũ occiderit,
sed etiam torserit indicta quidẽ causa, id est, ἀκρίτως, ἀκρίτως
quo Isocrates utitur. Cicero in Verrẽ Acti. 3. Num per
deos immortales quid interest, utrũ prætor imperet,
uiq; cogat aliquẽ de suis bonis decedere? an huiusmodi
iudicium det, quo iudicio indicta causa fortunis omni
bus euerti necesse sit? Sunt & exempla apud Liuiũ. Va Vadimoniũ missũ facere.
dimonium missum facere, est uadimonij obligationem
remittere condonareq;. Cicero. Qui quo tempore pri
mum agere cœpit, in uadimonijs differendis tẽpus om
ne consumpserit, qui postea uadimoniũ missum fecerit,
& reliqua. Vadimonio obstricti hodie dici possunt, qui Vadimonio obstricti.
ob crimina in iudicium uocati, ab iudicibus (ut fit) im
petrauerunt, ut aut sua aut sponsorũ fide dimittantur,
ea lege, ut in diem certum, aut quandocunq; iudici ui
sum fuerit ad iudiciũ sistantur: quos elargitos uocant,
id est, ἐξηγγυημένους. Vades sponsores in re capitali Vades.
dicuntur, autore Festo. Cicero in Officijs lib. 3. de duo
Pythagoreis loquẽs. Cum is qui morti adictus esset, pau
cos sibi dies commendãdorũ suorum causa postulauis
set, uas factus est alter eius sistendi, ut si ille non reuer
tisset, moriendũ esset sibijpsi. Liuius lib. 5. secũdi bel. Pu.

Tribu

Tribuni omissa mulctæ certatione rei capitalis di
Posthumio dixerunt, ac ni uades daret, prehendi ui
re, atq; in carcerem duci iusserunt. Posthumius uadi
Vadari datis non affuit. Vadari etiam dicere possumus pro
tare personaliter (ut nunc loquimur) affuturũ. Sum
alia uerba iuris, ut bona prædia, & prædibus præ
cauendum. Cicero in prætura urbana de sartis tec
Bona præ quens. Vbi illa consuetudo in bonis prædibus præ
dia. uendendis omniũ consulum, censorum, prætorum,
storum deniq; , ut optima cõditione sit is cuia res
cuium periculum. Excludit eum solum cui propè
soli potestatem factam esse oportebat. Locatur opu
quod ex mea pecunia reficiatur. Ego me refectur
Prædibus dico. Probatio futura est tua, qui locas. Prædibus
et prædijs prædijs populo cautum est. Quæ uerba enarrans A
cautum. nius, Bona (inquit) prædia dicuntur bona satisdatio
bus obnoxia, siue sint in mancipijs siue in pecunia
Prædia. merata. Prædia uero domus & agri. Hæc autẽ om
uenduntur, si rationi publicæ locator sartorũ tec
non respondit. Tu autẽ Verres (inquit) cum ego
obnoxius & prædibus, id est, fideiussoribus, & præ
appositis, non mihi exactor es operis, sed domitius
luntatis: qui non sinis me optima mea conditione
uolo de redemptione agere, cum periculum sit meũ
reipub. Prædes igitur homines sunt fideiussores, q
res Bona prædia nunc uno nomine dicuntur. Hæc

me. Liuius lib. secundo, secundi bel. Pu. de Cannensibus
captiuis loquens. Ibi cum sententijs uariaretur, & alij
redimendos de publico, alij nullam publicã impensam
faciendam censerent, nec prohibendos ex priuato redi-
mi, si quibus argentum in præsentia esset, alij dandam
ex ærario mutuam pecuniã, prædijs prædibusq; cauen-
dũ populo cẽserent: et reliqua. Varro, Sponsor (inquit)
& præs & uas, neq; res quibus insedere similes. Itaq; Præs &
præs est, qui à magistratu interrogatur in publicum ut uas.
præstet, à quo cum responderit dicitur præs. Vas appel
latus est, qui pro altero uadimoniũ promittebat. Præs
est (inquit Festus) qui populo se obligat interrogatus à
magistratu. Idem alibi, mancipem etiam prædem dici
ait, quia tam debet (inquit) populo præstare quod pro-
misit, q̃ is qui pro eo præs factus est. Cicero Epist. lib. 2.
Laodiceæ me prædes accepturũ arbitror omnis pecu-
niæ publicæ, ut & mihi & populo cautum sit sine ue-
cturæ periculo. Gel. lib. 7. Si Lucius Cornelius Scipio
Asiaticus collegæ arbitratu prædes dabit, collegæ ne eũ
in uincula ducat, intercedemus. Prædes hodie sunt, qui Prædes
spondent reipub. uel principi facti sunt pro ijs, qui pe-
cuniam publicam dispensant, quos receptores uocant, Receptores.
eorumq; bona prædia dici possunt, id est, ut græci dicũt
ὑποθήκας. Ii etiam qui publicanos in locationibus uecti ὑποθῆκαι
Galliũ, aut eorũ fideiussores locupletes affirmant (quod
idoneos & sufficientes testificari uocant) prædes dici

propte

Suppræ-
des.

propterea possunt, quod locupletes eos esse ipsi præ-
re debent. Supprædes autē dici debent, quos contra-
gios uocant. Prædes etiam interdum pro bonis præ-
accipiuntur. Cicero in Antoniana secunda. Et domi-
dem causam amoris habuisti, foris etiam turpiorem.
Lucius Plancus prædes tuos uenderet, id est, bona
sponsioni obnoxia. Liuius etiam usus est lib. 5. circa
nem. Possumus etiam hic prædes pro sponsoribus in-
gere, quodam loquendi schemate non inuenusto, ut
prædes uendere, sponsorū bona prædia auctioni ad-
re. Idem Cicero ad Atticum lib. 6. metaphori. usus
Itaq; (inquit) irascatur qui uolet, patiar, τὸ γὰρ ἐν
ἐμοῦ, præsertim cum sex libris tanq̄ prædibus me ip-
obstrinxerim, quos tam ualde probari tibi gaudeo.
ne (inquit Cicero) mecū agitur. Itaq; semel statui
contra honestatē agere, ad quam perpetuo ample-
dam, sex illis libris de repub. scriptis me obstrinxi
pub. tanq̄ sponsoribus datis. Cadere causa dicebam
qui plus petebat: quanq̄ mēdose à causa cadere, in
to institutionū Iustiniani legatur. Cicero de Orato
primo. Ridens & stomachans Scæuola cū Hypseu-
xima uoce plurimis uerbis à Marco Crasso prætor
tēderet, ut ei quē defendebat, causa cadere liceret.
autem Octauius homo consularis non minus long-
tione recusaret, ne aduersarius causa caderet. Qu-
uerbis inscitia duorū oratorū reprehenditur, qui

Causa ca-
dere.

ciuilis ignorantia non intelligebant quid esset causa ca-
dere. Quintil. lib. 7. Est enim certa seruitus ad certa se-
uerba astringendi: idq; faciēdū in lib. Ciceronis de Ora.
uetat Marcus Antonius. Nam est etiā periculosum, cū
si uno uerbo sit erratū, tota causa cecidisse uideamur.
Dicitur & cadere formula. Idem in tertio. Neq; ignoro
multa transferri, cum in omnibus ferè causis, in quibus
cecidisse quis formula dicitur, hæ sint quæstiōes, an huic
an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore
liceat agere. Tranq. excidere formula dixit. id Cicero
pro Roscio Comœdo, locū in iudicijs habuisse nō in ar-
bitrijs dicit, cuius hanc rationē affert. Iudiciū enim est
pecuniæ certæ, arbitriū incertæ. Ad iudicium enim hoc
modo uenimus, ut totā litem aut obtineamus, aut amit-
tamus. Ad arbitrium hoc modo adimus, ut neq; nihil,
neq; tantum quantū postulauimus consequamur. Com-
perendinare ampliareq; uerba & ipsa iuris, nusquā ut
arbitror in iure leguntur. Valerius libro octauo. Lucius
Scipio Aemilianus Cottam apud populum accusauit,
cuius causa grauissimis testimonijs erat confossa, septies
ampliata, & ad ultimum octauo iudicio absoluta est.
Quia homines uerebātur, ne præcipue accusatoris am-
plitudini damnatio eius donata existimaretur. Dicitur
& amplius pronunciare. Cice. in Prætura urb. Verū ut
opinor Glaucia primus tulit ut cōperēdinaretur reus,
antea uel iudicari primo poterat uel āplius ꝓnūciari.

Cadere
formula

Formula
excidere.

Iudiciū et
arbitriū.

Cōperen-
dinare.

Amplia-
re.

Amplius
ꝓnūciare

Vtram

Vtram igitur putas legem molliorem? Opinor illam
terem, qua uel cito absolui, uel tarde condemnari li
bat. Idem paulo pòst. Puto te non hac tam atroci, sed
lege mitissima causam dicere, accusabo, respondebis
stibus editis, ita mittam in consilium, ut etiam si lex
pliandi faciat potestatē, tamen isti turpe existiment
primo iudicare. Primo, pro prima actiōe dixit. Mitt
uero in consilium quid sit, nos paulo pòst ostendem
Verba autem Ciceronis exponens Asconius, ante le
(inquit) Glauciam de comperendinatione, aut sta
sententia dicebatur, si absoluendus esset reus, aut a
plius pronunciabatur, si uideretur esse damnandus
dixisset iudex nō liquet, hoc est, obscura causa est. It
ea pars interposita dilatione dicebat, in cuius pere
tione uidebatur obscuritas. Comperēdinatio uero u
usq; partis recitatio est. alij sic adnotāt. Cōperēdin
est secūda actio. Itē cōperendinatio est ab utrisq; in
toribus inuicē sibi denūciatio in perendinū diē. Idē
lo pòst. Cū aūt (inquit) omnino suadebatur iudicibus
na causa, absoluebant eā: si mala, nō statim damna
sed hac excusatione parcebant. Nam cum condem
nota esset C. litera. absoluendi A. ampliādi signū. N
dabant, quod significabat non liquere. Vnde ampli
nascebatur. Idem in Diuinatione. In causis (inquit)
ioribus iudices uniuersi in cistam tabulas simul con
bant suas, insculptas literas habentes absolutionis
cond

Comperē dinatio

C.A.N.L De more iudiciorū

condemnationis cum de alicuius capite agebatur. N. &
L. amplitionis: his enim literis significabant non lique
re. Tabulas iudicum Asconius tabellas cereas intelligit,
quibus sententias ferebant. Erant enim sententiæ nō uo
cales sed tabellariæ. Omnia aūt hæc apud Asconiū men
dosissime leguntur, uix ut sensus elici possit. Quantū ta
mē intelligi potest, ampliationē nō multū differre à com
perendinatione colligimus. Ampliatio numerū certum
actionū non habebat, ut ex illo Valerij loco supradicto
intelligimus: et ex Liuio, comperendinatio iteratā actio
nem in tertiū diem, id est, perendinū significare uide=
tur. Hoc est, enim perēdie qd' græci μετάυριον dicūt,
quasi postcastrinū. Cic. Scies igitur cras aut ad summū
perendie. Inde perendinus dies uerbū olim iurisconsul-
torū. Vnde illud Cice. pro Murena. Iam illud mihi mi-
rū quidē uideri solet tot homines tam ingeniosos per tot
annos etiā nunc statuere non potuisse utrū diem tertiū
an perendinū, iudicem an arbitrū, rem an litē dici opor
teret, de iurisconsultis loquens. Perendinus dies hodie
dici potest cum iudex statuit aut inter partes conuenit ut
omne instrumentū litis apud acta utrinq; proferatur in
tra triduū, hoc est, ut sacculi apud graphiariū deponan
tur. Tunc enim lis et res comperēdinata est, quasi iudex
post tertiū diem, aut etiam die tertio sententiam laturus
sit. Est enim comperendinatio mutua denunciatio (in=
quit Asconius) in perendinū diem, uidelicet ne alter liti

Tabulæ iudicum

Ampliatio & perēdinatio

μετάυριον

Perendinus dies

Perendinus dies Apd' acta

gatorũ fugitator fortasse causari posit cum in rem p
sentem uentum est,, se imperatum uenisse: cuius mod
illa denunciatio qua litigatores in parlamento no
utuntur cum audientiam à præsidibus impetrarunt
alter ignorantiã excusare posit, si extẽpore respond
dũ sit. Abea aũt significatione qua cõperendinare p

Comperẽdinatus reus.

crastinare est & diẽ de die ducere, cõperẽdinati re
possunt in causis criminalibus, quos curia dimissos
sua esse uoluit, hoc est, quos suæ ipsorũ custodiæ cõ
ut aut urbem carceris loco iusti habeant, aut priuatã
domũ, ut sit interdũ ex personarũ dignitate & ge
causarũ. Comperendinati aũt ideo dici possunt quia
plane absoluti sunt, sed ueluti uadimonio quodã ob
cti, uel quia nondum comperta satis crimina, uel
nondum se innocentes approbauerunt. Comperen
tos uidemus interdũ qui criminũ postulati, suffragat
opera iterũ & sæpius ampliari primũ solent, donec
centium criminũ inuidia sensim deflagrare posit. d
de quouis modo, atq; etiã interdũ uilissimo quoq; e
dem criminis reo quasi piaculari subiecto incende
annũ cõperendinari. Sic enim uiuitur. Quos etiam
nere est dãnationũ fulmine afflatos in tenuiores
eorundẽ criminũ affines priscos tamẽ aut etiã ma
spiritus resumere. Hos quum ea improbitate infer
uideo et oculis innocẽtiũ incurrere, abrupta sua uin
secũ trahere puto. Nam luctata canis nodũ abrip

men illi. Cum fugit à collo trahitur pars longa catenæ.

Ampliati uero sunt quorũ damnatio differtur, aut quia cora sistendi testes sunt, & cũ illis cõmittendi, aut quia nondũ plane liquet, aut de crimine, aut de pœnæ modo.

Ampliati rei

Non liquere de causa dicebant, quando probationes & argumenta nõ satis erant idoneæ ad dijudiandã causam. Gell. li. 13. Vt absoluerem tamen inducere in animũ non quiui: & propterea iuraui non liquere, atq; ita iudicatu illo solutus sum. Cõperendinatorũ exẽplũ est apd Cic. in Verrem Actione quinta. Videte (inquit) hominis amentiã. Posteaq; est cõperendinatus, cũ iam pro damnato mortuoq; esset, ludis Circensibus apud Sisennam primarium uirũ cum essent triclinia strata argentumq; expositum, contemplari unũquodq; ociose & considerare cœpit. Mirari stultitiã alij, alij amentiam. Cui cõperendinato cum multi testes dixissent, quicq; illorum ueniret in mentẽ? Cõperendinatũ Verrem, id est, qui in secundam actionẽ impetrauerat iudiciũ differri, Cic. damnatũ imudiose appellat, ppter ingentia crimina testimoniaq; prætia, et præiudicia ab ipso multis rebus de se facta, utpote qui accusatus repetundarũ qd' Sicilia prouincia argenteis uasis cælatisq; spoliasset, tamẽtẽperare sibi apd Sisennam nequiuisset, quin cupiditatem illã prænimiam cælatæ supellectilis ingenitam sibi proderet. Amplia-

Non liquere

torum apud eundem exemplum est in oratione pro Ceeinna his uerbis. In eundem quid dicam? nisi id quod

negare non poßit, uenisse in consiliũ pub. quæstionis
eius consilij iudex non esset: & in eo consiliũ cũ cau
non audisset, & potestas esset ampliandi, dixisse sibi
quere, dum incognita re iudicare uoluisset, maluisse
dẽnare q̃ absoluere. Ab eiusmodi iudiciorũ more di
est illud eiusdẽ in oratione ꝓ Milo. cũ de Pompe. loq
retur, q illi quæstioni iudicioq; præfuerat. Vidit (inq
confeßione facti, iuris tamẽ defensionẽ suscipi posse.
nisi uidisset posse absolui eũ q fateretur, cũ uideret
fateri, nec quæri unq̃ iußisset, nec nobis tã salutarẽ h

Salutaris litera. A. Tristis litera. C. Theta. Tabulæ ternæ iudicum

in iudicãdo literarũ q̃ illã tristem dedisset. Salutaris
tera à Cic dicitur A. quæ absolutionis nota erat, ut
stis C. quæ condemnationis. Sic Persi. Saty. 4. Græc
morẽ tãgens. Et potis es nigrũ uitio præfigere theta
grã theta mortiferũ dixit. Significabat enim thana
id est, mortẽ, cuius est prima litera th. Dabantur a
bellæ ternæ iudicibus ab eo q iudicio præerat quæsi
dicebatur, absolutionis, cõdemnationis, ampliationis
autor est Asconius. Cæterũ mittere in consiliũ est d

Dixi

tere iudices ad sententiã dicẽdã ubi orator dixerit,
autore Asconio. Ci. pro Clu. Cur Stalenũ cũ in con
iretur Cluentius & Canutius abesse patiebantur: &
in consiliũ mittebant, Stalenũ iudicem cui pecuniã d
rant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Si ho
(inquit) uerũ quod Cluen. & Canutius iudiciũ corr
rint, quo modo id explicari potest quod cum iudices
in co

in consilium mitterent, id est, cũ iudiciũ iam ex pectare
se dicerent dicendi finẽ facientes, non requirebant Sta-
lenũ unum iudicum quem constat redemptorem totius
corruptionis fuisse, sed facile patiebantur illũ abesse, nõ
aũt Oppianicus qui erat Cluentij aduersarius. Mittere
in consiliũ hodie dicere possumus eos qui à iudicibus po
stulant, ut ex tempore ius dicatur, id est, super campũ ut
nostrates dicunt, ut fit in Parlamento interdũ, cũ aduo
cati exactionibus suis perpetuis, aut etiã ex altercatio-
nibus ius reddi sibi postulant ex sentẽtia curiæ, quo tem
pore iudices assurgente præside capita conferentes de li
te aut postulatis, uel ex tẽpore statuunt, uel iuris discep
tationẽ esse pronunciant & cõsilio agitandã. Inde illud
Plinij in Panegyrico ad Traianũ. Alij (inqt) se supersti
tes reip. optabant faciebantq;, tibi salus tua inuisa est si
nõ sit cum reip. salute cõiuncta. Nihil pro te pateris op
tari nisi expedit optãtibus, omnibusq; annis de te in cõ
siliũ deos mittis, exigisq; ut sententiã suã mutẽt si talis
esse desieris qualis electus es. Sed ingẽti cõsciẽtia Cæsar
pacisceris cũ dijs ut te si mereberis seruent, cũ scias me
rearis ne neminẽ magis q̃ deos scire. Quo in loco præpo
stere legitur ne merearis. Hunc tamẽ locũ interpres uir
alioqui doctus nec mediocri diligentia præditus ꝑperã
interpretatus est. Est enim hæc Plinij sentẽtia. Nuncupa
tionẽ uotorũ quæ quotannis pro salute et incolumitate
principis fieri solet, tu his uerbis Cæsar concipi iubes, si

Mittere in consilium

Emendatus locus Plin.

bene remp. exq; omnium utilitate rexeris. Digna (in
uota quæ semper suscipiantur semperq; soluãtur. Q
tannis dijs ipsis (inquit) tanq̃ iudicibus calculũ de te p
mittis an dignus sis incolumitate. Interpres hoc in lo
oscitans (ut fit interdũ) facis (inqt) ut dij te consul
an dignus sis esse sospes. Sed quandoq; bonus dormi

ἐπιτρέπειν τὴν ψῆφον

Home. Mittere in consiliũ iudices à Græcis ὠνιτρέ
τὴν ψῆφον dicitur, id est, calculũ ꝑmittere, προσθέσθαι
φον censendi potestatẽ facere et calculũ ꝓponere: Q
Demosth. utit. ψῆφον ἐπαγαγεῖν. Thucydides, ψῆφ

Censere opinari

ἐπήγαγον τοῖς ξυμμάχοις πᾶσιν, id est censere
iusserunt, & ut nunc loquimur opinari. Galenus in
mo Therapeu. τούτους εἰς τὸ συνέδριον συνάγ

συνάγειν δικαστὰς & καθίζειν

δικαστάς. Et rursus, καὶ καθίζεις μὲν ἐν ταῖς λ
δεσί σου βιβλίοις δικαστὰς τοὺς ἕλληνας. Qu
quendi modi eunden ferme intellectũ habent, id est,
tere in consilium, censendi potestatem facere, calculũ

Calculum porrigere & proponere

mittere, calculum porrigere, calculum ꝓponere. Qu
ijs litigatoribus dici possunt, qbus hoc inter se con
ut processus in statu suo iudicetur, ut uerbis nostris u
Solent enim in actis testari se iã nihil morari iudices
minus ex instrumento litis apud acta prolato sente

In consilium

dicant. Iudices autem ipsi in consiliũ ire dicuntur
aut capita conferunt, aut in interiore consilio inst
menta litis percensere aggrediuntur, cum processus
super burellam dicitur, id est, in medium positus. C
ro

ro pro eodem Cluentio. In consilium erant ituri iudices
triginta duo, sententijs decem & sex absolutio confici
poterat. Idem. Itum est in consilium, omnibus sententijs
præter unam quam suam Stalenus esse dicebat, Scaman
der prima actione condemnatus est. Verum ut obiter
nonnulla quoq; dicamus, cõstituere iudicium dicebant,
& constituere quæstionem, quod uulgo euacuare finem

Constituere iudiciũ & quæstionem

non procedendi dicunt. Cicero in Partitionibus. Atq;
etiam ante iudicium de constituendo ipso iudicio solet
esse contentio, cum aut sit ne actio illi qui agit, aut iam
ne sit, aut num esse desierit, aut illa ne lege, his ne uer-
bis sit actio quæritur: quæ etiam si anteq̃ res in iudici-
um uenit ut concertata, aut dijudicata, aut confecta non
sunt: tamen in ipsis iudicijs permagnum sæpe habent
pondus. Concertata dixit pro eo quod debatuta depug-

Res concertata

nataq; dicimus. Dijudicata pro appuncta, confecta pro
euacuata. Idem. Quare de constituendis actionibus,
accipiendis subeundisq; iudicijs, de excipienda ini-
quitate accusationis, quia hæc generis eius sunt ut an-
te iudicium tractanda uideantur, & reliqua. Quin-

Quæstio. Constituere disceptationẽ.

tilianus quæstionem pro iudicio dicere solet. Constitue-
re uero disceptationem, id est, quod accordare scrip-
turas dicunt. Cicero in ijsdem Partitionibus. Ex rationis
autem et ex firmamenti consultatione & quasi concur
su quæstio quædam exoritur quam disceptationem uoco,

in qua quid ueniat in iudiciũ & de quo diſceptetur
ri ſolet. Idem. Diſceptatio aũt cum eſt conſtituta, pr
ſitum eſſe debet oratori quo omnes argumentation
petitæ ex inueniendis locis conijciãtur. Summã aũt q
ſtionem dicebant, quod nunc principale punctum d
mus, cuius acceſsiões ſunt reliquæ quaſi liticulæ. Q
li. 3. Quæſtio latius intelligitur omnis de qua in utr
partem uel in plures dici credibiliter poteſt. In iudic
li aũt materia dupliciter accipiẽda eſt altero modo q
dicimus multas quæſtiones habere cõtrouerſiã, quo
minores omnes complectimur. Altero quo ſignifica
ſummã illã in qua cauſa uertitur. De hac nũc loqu
qua naſcitur ſtatus, an factũ ſit, an recte factũ ſit. Y
tur aũt et caput ab eodem. Idẽ in ſeptimo. Itaq; infer
quoq; ſcrutabimur, quæ tractata faciliorẽ nobis indic
ſumma quæſtione facient. Tractare Quint. ubiq; m
qđ attingere noſtri in foro dicũt: qui etiã rei tract
cat, cuius exemplũ inferius ſubijciemus. Iuuenalis S
ra ſeptima. Quis color, & qđ ſit cauſæ genus, atq;
ſumma Quæſtio, quæ ueniant diuerſa partæ ſagitta
re uolunt omnes. Conſtituere aũt ſtatũ cauſæ iudex
tur cũ aut iuris diſceptationẽ eſſe pronunciat, aut f
Cũ igitur ſignificare uolumus nos appunctatos eſſe
trarios, latine dicere debemus ſtatũ cauſæ coniectur
aut inficialẽ eſſe, cauſãq; inficialiter, aut cõiecturã
conſtitutã eſſe. Cum aũt iuris diſceptatio eſt, iuridi
ſta

Summa quæſtio

Caput

Conſtituere ſtatum cauſæ

ſtatus eſt, & cauſam dicemus iuridicialiter conſtitutam
eſſe. Quint. in tertio. Huic diuerſa ſentẽtia eorũ fuit qui
duos quidem ſtatus eſſe uoluerunt, unum inficialem, al
terũ iuridicialem. Inficialis eſt quem nos dicimus con
iecturalem, cui ab inficiando nomen alij in totum dede
runt, alij in patrem, quia accuſatorem coniectura, reum
inficiatione uti putauerunt. Iuridialis eſt qui græce δι δικαιο
λογικὸς dicitur. Hactenus ille. Eſt tamẽ ſtatus ter λογικὸς
tius finitiuus, atq; etiam plures ſecundum antiquos, ſed
ſed nihil ad rem pertinet quam agimus. Firmamentum Firmamẽ
aũt & continens cauſæ dicitur latine quod punctũ litis tũ & con
deciſorium uocant. Quinti. in tertio. συνέχον aũt quod tinẽs cau
continens alij, firmamentum alij putant. Cicero firmiſſi ſæ.
mam argumentationem defenſoris & appoſitiſsimã ad
iudicationem. Quibuſdam id uidetur eſſe poſt quod ni
bil queritur. Quibuſdam id quod ad iudicationem firſ
miſsimũ affertur. Meminit & Cicero in libro Partitio
num. Cardinem aũt cauſæ in aliquo ponere dicebant,
quod nũc dicimus accipere ius per hoc uel illud. Quint.
in quinto. illuc hoc loco monere inter neceſſaria eſt, nul
la eſſe firmiora q̃ quæ ex dubijs facta ſunt certa. Cædes
à te facta eſt, cruentã enim ueſtem habuiſti. Non eſt tam
graue argumentum ſi fatetur quàm ſi conuincitur. Nam
ſi fatetur, multis ex cauſis potuit cruenta eſſe ueſtis. Si
negat, hîc cauſæ cardinem ponit. In quo ſi uictus fuerit,
etiam in ſequentibus ruit. Non enim uidetur in negando

mentiturus fuisse nisi desperasset id posse defendi si-
fiteretur. Et lib. 11. Negligentium (inquit) oratorũ
refert ubi litium cardo uertatur, dum sint quæ extra
sam ex personis ac cõmuni tractatu locorũ occasio
clamandi largiantur. Dicitur & summã totius litis
stituere. Idẽ lib. 7. Sed nonnũq; etiam reus hic totius
mam constituit, si exhæredatum à se filium pater
tus fuerit elogio, propterea quod is meretricem am-
rit. Nam omnis hic quæstio, an huic delicto pater de-
rit ignoscere, & centumuiri tribuere debeant ue-
Rem controuersam dicebant quam nos cõtentiosam
camus. Et qua de re agitur, pro eo quod nunc dici-
hoc de quo nunc quæstio est, id est, quod maxime
candum est, ut græci appellant τὸ κρινόμενον.
Cicero in Topicis. Constituere etiam iudicium dicebat
quod nunc recipere in processum ordinarium dicebat
Idem libro 3. Diuersum his genus quod dicitur con-
ratiuum, cuius rei tractatus in parte causæ frequen-
ut cum apud centumuiros post alia quæritur &
uter dignior hæreditate sit. Rarum est autem ut in
iudicia propter id solum constituantur, sicut diui-
nes quæ fiunt de accusatore constituendo, & nonn
inter delatores uter premium meruerit. Forũ appo
Quintil. in quo iudicia publica exercebantur. Cicero
Verrem Act. tertia. Amici recusare ne quod nouum
dicium, neq; ipsius cognitio illo absente de existima-
cium

Litium cardo

Summam totius litis constituere

Res controuersa

τὸ κρινόμενον

Forum

cius constitueretur. Dicitur & dare actionem iudex quando actorem ad intendẽdam actionẽ admittit. Item in eadem. Si quis eum pulsasset, edixit se iudicium iniu-riarum non daturum, quicquid ab eo peteretur, iudicem de sua coborte daturum, quicquid ab eo peteretur, iudicem nem sese daturum. Ipsi autem nullius rei actio-ei dicunt tendere ad finem non procedendi. Idem pro Cluentio. Aulus Cluentius eques Romanus causam di-cit ea lege, qua lege senatores, & hi magistratum habue-runt soli tenẽtur. Mihi per eum recusare, & in arce le-gis præsidia cõstituere defensionis meæ non licet, id est, nõ uult me præscribere accusatori se hac lege nõ teneri si suo iure uti uelit. Est enim recusare accusationẽ actio nemẽ depellere. Ponitur & pro eo quo debatuere dici-mus. Idem pro Quintio. Dolabella prætor iniuriam fa-cere fortissime perseuerat, aut satisdare, aut sponsionem iubet facere, & inter ea recusantes nostros aduocatos acerrime submoueri. Altercari etiam hoc dicitur. Idem in Bruto de Crasso loquens. Hic in altercando (inquit) Parem inuenit neminem. Et paulo post de L. Philippo. Summa ei libertas in oratione, multæ facetiæ, satis cre-ber in reperiẽdis, solutus in explicandis sententijs. Erat in primis (ut tẽporibus illis) doctrinis græcis institutus, in altercando cũ aliquo aculeo & maledicto facetus. Al-tercatio quæ à græcis διαδικασία dicitur, à cõtinua oratione differt, cuius præcepta Quintil. libro. 6 posuit.

Dare actionem

Dare iudicium

Recusare

Altercari

Altercatio

Bonus

Bonus (inquit) altercator uitio iracundiæ careat. S
lus enim rationi magis obstat affectus, et fert extra
sam, & plærunq; difformia conuitia facere ac m
cogit, & ipsos nonnunq; iudices incitat. Et paulo
Sunt enim quidam præduri in hoc oris, ut obstrepe
genti clamore, & medios sermones intercipiãt, &
nia tumultu confundãt: quos ut non imitari, sic a
propulsare oportebit, & ipsorum improbitas re
da, & iudices uel præsidentes magistratus appe
Refellere testes, tabulas. frequenter, ut loquendi uices seruentur. Refellere
monia & testes & tabulas dicebant, quod contra
re & reprochiare dicimus. Cicero pro Flacco. No
oratio testium refelli solet, aut uita lædi. Qua di
tione orationem refellam eius, qui dicit dedimus
amplius nisi in hominẽ dicendũ est. Tranq. in Aug
stẽ se in iudicijs & interrogari & refelli æquissimo patiebatur. Dicitur & eleuare. Quintil. lib.
Eleuare testimonia. inartificialiũ probationũ genere sunt præiudicia
res, tormenta, tabulæ, iusiurandũ, testes. in quibus
maxima contentionũ forensiũ consistit. Sed ut ipsa
rent arte per se, ita summis eloquentiæ uiribus, &
Eleuare uanda sunt plærunq; & refellenda. Eleuare enim
lem leuemq; uerbis demonstrare. Valer. lib. 8. C
gloria ne ab ijs quidẽ qui contemptũ eius introd
conantur, negligitur. Quoniã quidẽ ipsis uolumi
nomina sua diligenter adijciunt, ut quod profiteb

mant, usurpatione memoriæ consequantur. Eleuant (in-
quit) id est, aspernandũ dicunt. Vtitur hoc sæpissime Li
uius. Refutare etiam dicitur & reprehendere. Cice. in Refutare.
Vatinium testem. Nemo enim horum te ita refutandũ ut Reprehẽ
grauem aduersariũ, aut ita rogandũ ut religiosum testẽ dere.
arbitrabatur. Subleuare autem testimonio dici debet, Subleua-
quod deonerare uulgo dicimus. Idem pro Cluentio. Pa- re testimo
ter adolescentis, quem propter animi dolorẽ pertenuis nio.
suspicio potuisset ex illo loco testem in Aulũ Cluentium
constituere, is hũc suo testimonio subleuat. Idem pro do
mo sua. Quid cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia
Pisoni, ut tibi omnia permitterent, te adiuuarent, tibi
manũ, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecu-
nias, tibi familias compararent, te suis sceleratis cõcio-
nibus subleuarent, id est, defenderent, & tibi suffraga-
rentur, & pro te orationem haberẽt, & testimonio suo
tuerentur. Huic contrariũ est premere. Pli. lib. 5. Epist. Premere
Legati Vincẽtinorũ non modo non presserunt eum, ne testimo
rum etiam subleuauerũt, de Nominato loquẽs, qui præ nio
uaricationis accusatus in senatu fuerat. Quas uulgo sal Contradi
ationes uocamus, contradictorũ dissolutiones dici de ctorũ dis-
bene Quintil. lib. 4. Quæ probationũ sit fides, seu pro- solutiões.
posita cõfirmamus, seu contradicta dissoluimus. Inter- Eleuare.
dum eleuare, pro saluare dici potest. Idem in eodẽ. Ver
bis eleuare quædã licebit, luxuria hilaritatis, auaritia
parsimoniæ, negligentia simplicitatis nomine lenietur.

Suble-

Subleuare. Subleuare etiã dici potest, ut Cice. in Tuscu. lib. 4. O
multa in cõuentu collegisset in Socratem Zopyrus
se naturã cuiusq; ex forma perspicere profitebatur,
risus est à cæteris qui illa in Socrate uitia non agno
rent. Ab ipso autem Socrate subleuatus est, cum illa
Iudicatũ facere. bi signa inesse, sed ratione à se deiecta diceret. Iudica
facere uocabant, quod furnire ad sententiã nostrat
cunt. Cicero pro Flacco. Itaq; recuperatores cõtra
rem minime dubiam prima actione iudicauerunt, e
iudicatũ non faceret, additus Hermippo & ab hoc
ctus est. Quo uerbo usus est Celsus in. l. ult. infra. Si
Prima actione. tũ petatur. Verbũ est ex. 12. tab. ut ex Gel. apparet
19. Prima actione Cicero, pro in re præsenti dixit,
Superior causa. est, eo ipso in campo, ut nostri loquuntur. Superior
causam dicebant pro eo quod nunc dicimus causam
Inferior causa. cõmuni fundatã, uel ius apparentius: cuius contrar
inferiorem causam uocabant. Idem pro Quintio. A
causa pari Quintius discedere inferior uideretur, t
esset non mediocriter conquerendũ, nunc in causa
riore ne ut par quidẽ sit postulat, inferiorẽ esse pa
dũtaxat usq; eo ne cum bonis fama fortunisq; om
Neuij cupiditati crudelitatiq; dedatur. Idem in Br
de Leontino Gorgia, Protagora, Hippia, alijsq; sp
stis loquens. Hi (inquit) alijq; multi tẽporibus ei dẽ
cere se profitebãtur arrogãtibus sanè uerbis, quẽ ad
dum causa inferior (ita enim loquebãtur) dicendo
super

superior possit. Hoc à græcis dicitur τὸν ἥττονα λόγον
κρείττονα ποιεῖν. Dicebant & pro testimonio dicere, Pro testimonio dicere.
quod nũc dicimus deponere. Idẽ pro Archia. Ego uero
si quid eiusmodi dixi, neq; cognitũ cõmemoraui, neq; p
testimonio dixi, et illa oratio potius tẽporis mei quã iudi
cij & autoritatis fuit. Reuocare testes qd' recolere dici Reuocare testes.
mus. Et cum elogio mittere reum, id est, cũ oneribus &
informationibus, ut Martianus in. l. Diuus. de custodia
& exhibitione reorũ. Elogiũ enim testimoniũ est de ali Elogium.
quo: ἀνάκρισις græce dicitur. Decernere quæstionem Decernere quæstionem.
pro eo quod nunc dicimus ordinare ut fiat informatio,
& ut cõtra delinquẽtes procedatur. Cice. pro Milone.
Comprehensus est in templo Castoris seruus. P. Clodij,
quẽ ille ad Pompeium interficiendũ collocauit. Extorta
est cõfitẽti sica de manibus. Caruit foro postea Põpeius,
caruit senatu, caruit publico. Num quæ noua quæstio de
creta est? Dicitur & decernere ut legibus quæratur. Decernere ut legibus quæratur.
Idem in eadem. Quod si per furiosum illum tribunũ se=
natui, quod sentiebat perficere licuisset, nouam quæstio
nem nunc nullam haberemus. Decernebat enim ut uete
ribus legibus tantũmodo extra ordinem quæreretur.
Quærere enim, est informationem facere, & legibus
uindicare, Idem. Tulit enim de cæde quæ in Appia uia
facta esset, in qua Publius Clodius occisus fuit. Quid
ergo tulit? Nempe ut quæreretur. Quid porrò quæren
dum est? factum ne sit? at constat. A quo? At patet.

Senatus

Senatus autem raro quæstionem de aliquo crimine
bendam decernere solebat. Erant enim iudicia leg
certis constituta, de quibus aliquando utdebimus
eus inciderit. In causa aũt Miloniana decreta est q
stio, propterea in superiori exemplo Cicero quæ
nouæ meminit. Ab ista quærendi significatione qu

Quæstio pro iudicio publico accipitur, unde iudex quæ
Quæsitor prætor dicebatur. Idem qui et quæsitor, qui iudicijs
Prætor iu licis præerat ut docet Asconius. Martianus in leg
dex quæ ma ad legem Cornel. de sicarijs. Qui ue magistra
stionis. dex ue quæstionis sub capitalem causam pecuniã
rit ut publica lege reus fieret. Quem locũ an Accu

Quærere intellexerit, Accursiani uiderint. Quærere iudic
Inquirere & magistratuũ, inquirere aliorũ. Cicero in Diuin
ne. Itaq; cũ ego diem inquirendi in Sicilia perexig
postulauissem, inuenit iste qui sibi in Achaiam bidu

Inqsitor. uiorem postularet. Vnde & inquisitor apud eun
Erat aũt Cice. accusator Verris idemq; inquisitor
ctan. Tantaq; est autoritas uetustatis ut inquirere

Anquirere scelus esse dicatur. Liui. anquirere dicit quod Cic
rere. Vnde apud eum sæpe pecunia anquisitum leg

Disquisitor id est, conclusum pro mulcta uel emenda, & anq
capite, pro criminaliter contra aliquẽ procedere
quisitionem autem uocabant iudicium per opinio
nunc loquimur, cum opinionem uel sententiam
rogantur. Liuius. Sed nõ quid ego fecerim in disq

nem uenit, sed quid isti pati debuerint, id est, non rogan
tur sententiæ de me. Idem. Nec tamen à dictatore comi
tia sunt habita, quia uitio ne creatus esset in disquisitio
nem uenit. Tranquil. in Cæsa. Primo prætura die Catu
lum de refectione Capitolij ad disquisitionem populi uo
cauit. Idem in Nerone, ad disquisitionem senatus uocare
dixit. Decernere quæstionem hodie aliter usurpamus, de Decerne-
torquendis reis loquentes. Cice. in Ver. Reus (inquit) ad re quæstio
causam dicendam admissus, pro eo quod nunc dicunt nem. Ad
audietur in defensionibus suis. Conferre pedem antiqui mitti ad
dicunt quod nos ad punctum uenire dicimus, & causam di
iungere: quod non faciunt fugitantes litigatores. Cicero cendam
pro Plancio. Non possum magis pedem cõferre, ut aiũt,
aut propius accedere. Quid taces? quid dißimulas? quid
tergiuersaris? Proferre, quod nos producere dicimus, id Proferre
est apud acta deponere. Idem in Verrem acti. 4. Scio te
dicta superiorum omnium correxisse: & possessio-
nes hæreditatum non secundum eos qui proferrent,
sed secundum eos qui dicerent testamentum factum,
dedisse. Producere autem, de testibus dici debet non de Produce-
litis instrumento. Instrumentum autem litis à Quinti- re
liano dicitur quod nos productionem uocamus. Præ- Præcidere
cidere, latine dicendum quod uulgus quotare appellat,
id est, designare quotũ quemq; articulũ, quotum quodq;
caput oppugnare uelit litigator, ne inuniuersum ad-
missus licenter tergiuersari & identidẽ euariare possit.

Cicero in Acade. Stoicis placet peccata esse paria.
Antiocho hoc uehementißime displicet. Liceat tan
considerare utram sententiam sequar. Præcide (inq
statue quid libeat, id est, signanter & præcise desi
Tracta à fabris metaphora, qui id quod abscindere
lunt, ducta linea præcidunt, uel ab ijs qui ex re com
ni partem sibi eligunt prius signantes, postea de
Præcidere ctam auferentes. Præcidere igitur est non simpli
& inuniuersum aliquid dicere, sed designate & p
ἀφορίζειν. cise, quod græci ἀφορίζειν dicunt. Confusa testim
latine dicenda sunt, quas turbas uocamus quasi tu
tim testificantium testimonia. Liuius libro 16. Iuß
de inire confusum suffragium, ad unum omnes non
turiæ modo, sed etiam hominis. Publ. Scipioni
Formula. rium esse in Hispania iusserunt, Formula etiam d
dum quod nos stylum uocamus. Cicero de optimo
re oratorum. Et ad quam eos dicendi formulam
Formularij. cent, intelligant. Vnde formularij dicti à Fabio in
rum alij ad rubricas, uel ad album se transtulerun
Legulei. formularij, uel (ut ait Cicero) legulei esse malu
Subscribere. Subscribere dicebant quod nunc adiungere se d
Subscribendi igitur facta potestas dicendum, quod
dicunt dictum est quod adiungere se poterit. Ci
Prætura urba. Ei qui istius quæstor fuisset, & ab
sus inimicitias iustas persequeretur, nõ mõ defere
minis, sed ne subscribendi quidem cum id post

fecerunt potestatem. Hoc etiam à Cicerone dicitur, ac- Accedere
cedere ad causam, & ascendere in causam, & incum- ad causam
bere in eandem causam, & dimittere se in causam: cæ-
terum subscribere, aliter accipitur ab Vlpiano in lege
ultima, de priuatis delictis. Ideo alibi latius explican-
dum. Apponere sibi præuaricatorem dicebant, pro eo Appone-
quod dicimus curauit se per tertium adornandum, ut re sibi pre
colluderet scilicet. Idem in Antoniana secunda. Iam ue- uaricato-
reor patres conscripti ne quod turpißimum est, præ- rem.
uaricatorem mihi apposuisse uidear. Dicebant etiam
ius postulare eum qui requæstam rationabilem facere.
nunc dicitur. Idem in eadem. Ius postulabas, sed quid Ius postu-
ad rem? plus ille poterat. Et sublata interceßione, quod lare.
nunc non obstante oppositione dicimus. Idem in eadem.
Cum auspicia augur, interceßionem consul sustulisses.
Et libro tertio de Legibus. Nihil est enim exitiosius ci-
uitatibus, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil
minus ciuile & humanum quàm composita & constitu
ta republica quicquam agi per uim: parere iubet lex
intercessori, quo nihil præstantius: impediri enim bonam Interces-
rem melius q̃ cõcedi malæ. Et paulo post. Intercessor rei sor.
malæ salutaris ciuis esto: à græcis διαπορεία dicit. Vn- διαπο-
de cedere interceßioni dicebant, ut cedere prouocationi, ρεία.
id est, non procedere ultra & admittere oppositionem.
Quod autem nunc dare congedium dicimus, illi eximere Eximere
ex reis dicebãt, in criminalibꝰ causis scilicet. Idẽ in Ver. de reis.

acti. tertia. Etenim si posset reus absente accusatore d
nari, non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio in
fugitiuorum ac prædonũ ac tua tela uenissem. Quo
pore omnis illa mea festinatio fuit cum periculo cap
ob eã causam ne tu ex reis eximerere si ego nõ affuis
ad diem. Et acti. quinta. Condonare Diodorum non
det, absentem de reis eximit. Sic eximere ex ærarijs
condonare mulctam, id est, quitare emendam. Idem
secundo de Oratore. Is enim qui te ex ærarijs exemi
strum condidit, & taurũ immolauit: tanta suspitio
ut religione ciuitatem obstrinxisse uideatur Mũmiu
ster, quod Asellum ignominia leuarit. Asellus enim
uocabatur. Eximere noxæ, est gratiam criminis fac
hoc est remißionem dare. Liuius libro. 8. ab urbe co
ta. Bene habet (inquit dictator) Quirites, uicit disci
na militaris, uicit populi maiestas: non noxæ exim
Fabius qui contra edictũ Imperatoris pugnauit, sed
xæ damnatus donatur populo Romano, donatur tr
nitiæ potestati, precarium non iustum auxilium fe
ti. Eximere notæ, remittere infamiam. Gel. libro. 4.
cum ille deierasset inuitißimum sese oscitatione uic
teneriq; eo uitio quod oscedo dicitur, notæ iam de
tæ exemptus est à censoribus. Legitimos dies dice
quas nunc dilationes ordinarias uocamus. Ex Cic
& Asconio in prætura urbana. Ius suum obtinere
posse, dicebant eum quem nunc iusticiam habere uel

Eximere de reis

Eximere noxæ

Eximere notæ

Legitimi dies.

sequi nõ posse dicimus: ab Isocrate et Demosthene τυγχάνειν τῶν δικαίων dicitur, à Demosthene etiam τὸ δίκαιον ἔχειν. Cicero in eadem. Hic Philodamus post quam ius suum obtinere non potuit, ut humanitatem consuetudinemq; suam retineret laborabat. Alibi ius suum retinere dixit, in eundẽ actione quarta. Hoc edicto non Siculi sed istijspsi equites Romani qui ius suum retinere se contra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines & alijs prætoribus gratiosi, uincti Apronio traditi sunt. Rem uel causam ad exemplum pertinentem uocabant, quam nunc materiam consequentiæ importantiæq; dicunt. Plin. ad Traianum epist. 21. quæ uulgo non reperitur. Quid ergo debeam sequi rogo domine scribas, præsertim cum pertineat ad exemplum. Idem alibi ad Geminium libro. 9. referre exempli pro eodem ferme dixit. Constitutam diem dicebant, quã nunc præfixam, aut aßignatam dicunt, & statos dies quos nunc ordinarios, & edere quod nunc perscriptum dare uel per declarationem dicunt: & amittere è manibus, pro uacuare manus & se desæsire. Idem in eadem. Tamen hoc nouum genus iniuriæ ferre nemo posset, te cum tuos omnes fructus publicano tradidisses, & rẽ de manibus amisisses, tum bona tua repetere ac persequi iudicio. Idem in quinta. Num te cum pluribus confirmasses redditurum, posteaq̃ Cordius pro testimonio dixit te sibi reddidisse, finem retinendi fecisti? quod intellexisti te præda

τυγχάνειν τῶν δικαίων

Res & causa ad exemplum pertinens

Exempli referre

Dies constituta

Amittere è manibus.

de manibus amissa testimoniũ tamen effugere non p
se. Amittere alioquin dimittere significat. Terentius
Phor. Nũc amitte quæso hunc. Idẽ. Ego in eum infelix
cidi locum, ut neq; eius sit mihi mittendi nec retinen
copia. Circumducere edictum dici debet, quod nunc l
gua uernacula rabatuere defectum appellat, quo uer
Vlpianus usus est in l. & post edictum, de iudic
Quod nunc dicimus defensor ex parte sua poterit in
mare: illi dicebant, Reus testimonium denũciare pot
& inquirere. Plinius libro. 6. Epist. Addidit etiam pe
dum à consulibus ut referrent sub exemplo legis am
tus de lege repetundarum an placeret in futurũ ad e
legem adijci, ut sicut accusatoribus inquirendi testib
denunciandi potestas ea lege esset, ita reis quoq; fie
Quam nunc qualitatem procedendi in litibus dicim
latine persona dicitur. Cicero pro Plancio. Multo
menses à capite meo non disceßit abiecta quæstiora p
sona, comitisq; sumpta. Quintilianus in quarto. In e
logo uero licet totos effundere affectus, & fictam ora
nem induere personis. Idem alibi. Declamaturus au
positas in affectibus causas proprijs litigatoris pe
nis debet induere. Vnde ferre alienam personam, Li
in tertio ab urbe condita dixit. et Plinius in Epistolis
assumere qualitatem, ut forenses loquuntur. Hæc ha
nunc obiter quæ dicerem ad instaurationem latinit
pertinentia, quod ad mores nostros attinet: dicemus
alia

Amittere

Circumducere edictum.

Reum testimoniũ denunciare.

Inquirere

Persona

alia nonnulla sparsim prout locus quisq; poposcerit, &
in mentem nobis uenerit. Nunc longius quàm instituemus
euagati, eò tandem reuertamur unde digreßi sumus. Cernere hæreditatem dicebant pro adire, autore
Festo, Cicero ad Atti. libro. 6. Quare adiunges Aufidium nostrum hominem semper amantem me, nunc credo eò magis quod debet etiam fratris Appij amorem erga me cum reliqua hæreditate creuisse. Et libro. 11. Literas tuas accepi pridie nonas Febr. eoq; ipso die ex testamento creui hæreditatem, id est, adiui: est enim accusatiui casus. Idem ad Dolobellam. A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere. Vtitur & Liuius libro. 3. secundi bel. Punici. Sic accipitur in. l. Cretionũ, de iure deliberandi in cod. Iustin. Videamus quid apud antiquos iurisconsultos gentilitas fuerit. Cic. in Topicis. Gentiles sunt (inquit) qui inter se eodẽ nomine sunt, qui ab ingenuis oriũdi sunt, quorum maiorũ nemo seruitutem seruiuit, qui capite nõ sunt diminuti. Nihil enim uideo ad hanc definitionẽ Scæuolã pontificẽ addidisse. Gentiles sunt (inqt Boëtius) qui eodẽ nomine inter se sunt, ut Bruti, ut Scipiões: qd' si serui sunt nulla gentilitas esse potest, qd' si libertinorũ nepotes eodem nomine nuncupentur, gentilitas nulla est, quoniã ab antiquitate ingenuorũ gentilitas dicitur, qd' si rursus in familia gẽtis suæ non mãserint, gentiles iam esse non possunt. Fuit aũt ius gentilitatis ut ius stirpis apud antiquos

Cernere hæreditatem.

Gentilitas

Vnde Cic. lib.1. de Oratore. Quid qua de re inter No-
cellos & Claudios patricios centumuiri iudicauer-
cum Marcel. Auli liberti filij ſtirpe, Claudij patricij
dem hominis hæreditatē gente ad ſe dicerēt rediſſe,
ne in ea cauſa fuit oratoribus de toto ſtirpis ac gen-
tatis iure dicēdū? Simile illud eiuſdē, p Corn. Bal. Si
illud (inqt) neſciebat, prædiorū nullā eſſe gentem.
tionibus ea ſolere ſæpe ad alienos homines, ſæpe ad
mos, nō legibus tanq̄ tutelas puenire. Inde illud pue-
le apud antiquos: ad agnatos et gentiles eſt deduce-
Varroli.1. rerū ruſt. de uitibus loquēs. Duo in primis
ctaſſe uidētur Italici homines in colendo, poſſent re-
ctus pro impenſa ac labore reddere: & utrum ſalubr
eus eſſet an non. Quorum ſi alterutrū decollat, &
lominus uult colere, mēte eſt captus, atq; ad agnat
gentiles eſt deducendus. Columel. lib.1. Portius quid
Cato cenſebat in emendo agro inſpiciendoq; præci
duo eſſe conſideranda, ſalubritatem cæli & uberta
loci: quorum ſi alterutrum deeſſet, & nihilominus
let incolere, mente eſſe captum, atq; eum ad agn
& gentiles deducendum. Quū igitur furere homi
ſignificare uolebant, ad agnatos et gētiles deducen
dicebant. Vnde Iuſtinianus lib.1. inſtitutionum. Fu
quoq; et prodigi licet maiores uigintiquinq; annis
in curatione ſunt agnatorum ex lege.12. tab. Tria ha
hæc erant iura apud antiquos, agnationis, gentiliu
ſtirpis. Papinianus de probationibus. Quoties quæritur

Ad agnatos & gētiles deducendi

Decollare pro fallere.

Furioſi Prodigi

genus uel gentem quis haberet nec ne: eum probare opor
tet. Sed nobiliorum fuiſſe uidetur gentilitas, ut ex illa de
finitione Ciceronis apparet, eorum ſcilicet qui imagines
generis ſui proferre poterant. Inde Tranq. in Veſpaſi.
Flauia gens (inquit) obſcura illa quidem, ac ſine ullis ma
iorum imaginibus, ſed tamen reipub. nequaq̄ pœnitenda
Vnde imagines pro nobilitate generis accipi ſæpe ſo-
let. Cic. de lege agraria ſignificare uolens ſe nouū homi
nem, id eſt nulla generis nobilitate cōmēdabilem, conſu
lem tamen factū, ita ad populū inquit. Quemadmodū
eum petebam nulli me uobis autores generis mei cōmen
darunt, ſic ſi quid deliquero nullæ ſunt imagines quæ
me à uobis deprecentur. Idem in Piſonem. Obrepſiſti ad
honores errore hominum, cōmendatione fumoſarū ima
ginum, quarum ſimile nihil habes præter colorem. Fu-
moſas imagines appellauit Cicero antiquiſſimi generis
Stemma, ut legi omnino debeat apud Iuuenalem. Fumo
ſos equitum cum dictatore magiſtros. Hoc aūt ius quæ-
ſtionis Verrē acti. Ob earum rerum laborem ac ſolicitu
dinem fructus illos datos, antiquiorem in ſenatu ſenten
tiæ dicendæ locum, togam prætextam, ſellam curulem,
ius, imagines ad memoriam poſteritatemq; prodendam.
Ex quo loco apparet ex honoribus geſtis imagines fami
liarum comparari, aut etiam retineri ſolitas eſſe. Vnde

Imagines. Nouus homo.

Fumoſæ imagines.

in principio legis agrariæ. Est hoc in more positũ C
rites institutoq; maiorum, ut ij qui beneficio uestro
gines familiæ suæ consecuti sunt, eam primam habe
cõtionem, qua gratiam beneficij uestri cum suorum
de comũgant. Qua in oratione nõnulli aliquando di
maiorum loco reperiuntur. Pleriq; autem hoc pers
unt, ut tantum maioribus eorum debitum esse uide
unde etiam quod posteris solueretur redundaret. Ill
autem orationem de lege agraria Cicero cum in co
latu esset, ad populum habuit. Qui autem ius genti

Terræ filij à sese orti.

tis & maiorum imagines nullas habebant, ij terræ
& à sese oriri & homines noui uocitabantur: quib
cutionibus Cice. non semel usus est, ut libr. 7. Epist. c
nelius quidem tuus familiaris summo genere natus,
ræ filius. Summo autem natus genere per ironiam

Terræ progenies.

eo dictum est. Persius. Præsto est mihi Manius hae
Progenies terræ: & Iuuenalis. Vnde fit ut malim
terculus esse gigantum. Lactantius libro primo inst

Fratercu lus gigantum.

tionum de Saturno loquens cæli & terræ filio. Q
ramus ergo (inquit) quid ueritatis sub hac figura
teat. Minutius Felix sic argumentatus est. Satur

Cæli filij.

cum fugatus esset à filio, in italiamq; uenisset, cæl
lium dictum, quod soleamus eorum quorum uirtu
miremur, aut eos qui repentine aduenerint, de cæl
cidisse dicere. Terræ autem, quod ignotis parentibus
tos terræ filios nominemus. Hæ imagines Semm

etiam uocabantur, ut in illo Satyrici loco. Stemmata quid faciunt? Verbum est græcum, quemadmodum & genealogia. Cereæ autem erant simulacra per armaria dispositæ: unde illud eiusdem. Tota licet ueteres exornent undiq; ceræ Atria, nobilitas sola est, atq; unica uirtus. Tranquillus in Galba. Neroni Galba successit, nullo gradu contingens Cæsarum domum, sed haud dubie nobilissimus, magnaq; & ueteri prosapia, ut qui imperator in atrio Stemma proposuerit quo paternam originem ad Iouem, maternam ad Pasiphaën Minois uxorem referret. Mos autem fuit olim Romæ, ut imagines maiorum in funeribus ducerentur ad gentilitatem ostendendam: id quod Cicero ostendit in secundo de Oratore Brute quid sedes? quid anum illam patrui nunciare uis tuo? quid illis omnibus quorum imagines duci uides? quid maioribus tuis? de anu Iunia agnata Bruti loquens, quæ funere efferebatur. Et pro Milone. Hæc uero non eadem ira deorum hanc eius satelliti bus iniecit amentiã, ut sine imaginibus, sine cantu ac lu dis, sine exequijs, sine lamentis, laudationibus, spoliatus illius supremi diei celebritate q̃ concedere etiã inimici so lent, amburetur etiam abiectus. Quo in loco cerimo rias omnes funerũ Cicero strictim enumerauit. Plinius libro trigesimo nono. Apud maiores (inquit) in atrijs imagines erant quæ spectarẽtur: expressi uultus singulis

Semmata.

Imagines maiorum in funeribus.

Funerum cerimoniæ

dispo-

disponebantur armarijs, ut essent imagines quæ co-
rentur gentilitia funera, semperq; defuncto alig-
Stemmata. tus aderat familiæ eius qui unq; fuerat populus. St-
ta uero lineis discurrebant ad imagines pictas. T-
uero codicibus implebantur & monumentis rerũ
gistratu gestarum. Aliæ in foribus & circa limina
morum ingentium imagines erant, affixis hostium
lijs, quæ nec emptori refrigere liceret, quæ etiam
nis mutatis domus ornamenta erant. Hactenus Plin
Insignia gentilitia. Pro ijs (ut opinor) posterioraẽ tpora insignia gen-
habuerunt, quæ arma uulgo uocantur: quæ ipsa q-
primũ ut simile est ueri, uirtutis premia fuerunt,
rum præclare gestarum decora. Quæ tamen gest-
nonnulli hodie atq; etiam pleriq; moribus ac uita
tuto hoc certe perficiunt, ut tantum maioribus
honoris debitum esse uideatur, unde etiam quod p-
ris solueretur redundaret, ut Cicero supra de im-
bus dixit. Verumenimuero huiusmodi imagin-
ra ac nobilitate insignia damnatione reorum a-
bantur: id quod Cicero docet his uerbis in oratio-
Sylla. Nam ipse quidem si erit uestro iudicio
tus, quæ habet ornamenta, quæ solatia reliquæ uit-
bus lætari & perfrui possit? Domus erit credo e-
ta, aperientur maiorum imagines, ipse ornatum &
stitum recuperabit. Omnia iudices hæc amissa sun-
nia generis, honoris, nominis, insignia ornamenta

iudicij calamitate occiderũt. Fuerat autem Sylla antea
ambitus damnatus, qua damnatione omnia hæc amise-
rat. Tunc autem altero crimine repetebatur. Plinius li-
bro nono Epist. Subitas imagines appellat nobilitatem
parum antiquam, sed repente fortunaq; beneficio quæ-
Subitæ imagines
situm. Quo modo nostris temporibus multi extiterunt
ignotis natalibus orti, qui ne auum quidem aut etiã pa-
trem ciere, aut possent aut auderent, qui subitarijs prin
cipum beneficijs et aulicorum suffragationibus supra ci
uile fastigium euecti, ingentiũ splendidarumq; gentilita
tum fundamenta iecerunt: partim eorum tantis orna
mentis digni, partim indignissimi: quæ magna est mul-
titudo. Sed sic illa statuit rerum humanarum arbitra, ua
Fortuna.
ga, inconstans, incerta, indignorumq; fautrix, à pleris-
etiam cæca existimata, & quæ in tota ratione mortali-
um sola utranq; paginam facit: sed tamen deorum cul-
tu iampridem explosa una omnibus horis, omnium ore
colitur, fidei iam numine uirtutisq; neglecto. Plinius igi
tur ad prosocerũ libro. 9. Epist. Neq; enim ardentius tu
pronepotes q̃ ego liberos cupio. Quibus uideor à meo
tuoq; latere pronum ad honores iter & audita latius no
mina & non subitas imagines relicturus: nascantur
modo, & hunc nostrum dolorem gaudio mutent. Ve
rum hæc epistola & aliæ non paucæ in codicibus im-
pressis non leguntur, nos integrum ferme Plinium ha-
bemus,

Iucundus. bemus, primũ apud Parisios repertũ opera Iucundi cerdotis, hominis antiquarij architectiq; famigera-

Gentiles. temere igitur lingua uernacula Gẽtiles homines pro bil bus appellat, quasi ingenuos ab origine gẽtis, cu rũ maiores seruitutem nullã prorsus seruierũt: uide-

Aſcripti- tij ab aſcriptitijs et cõditiõe quadã obnoxijs distinguen- uolens, qui ob id eadem lingua Villani dicuntur, qd

Villanus (unde villici dicti) aſcripti, & colonariæ conditio dicti, aut ipſi ſint, aut eorũ maiores fuerint: quarũ ue ſtigia non obſcura multis in locis extãt: quod to-

nomen loquentium inſcitia in cõtumeliã iam uerti-

Vilis. lanum enim & uilem uernacula ſimplicitas conſue Dicemus & nonnihil ad hoc pertinens de libertin ingenuis. Dicẽtur & alia fortaſſe ad antiqtatis cog nitionem pertinentia, ut quiſq; locus dicendi nobis Jam præbuerit, & dicendorum admonuerit.

Ex eadẽ. l. paulo poſt. de tribu. mili.

Interdũ. 20. fuerunt, interdũ plures: lego, ſeni ſu Liuius li. 4. ub urbe cond. Peruicerunt igitur a

Tribuni militum bunorũ militũ potius q̃ conſulum comitia habe Haud dubij quin ſex locis (tot enim iam creari & plebeij crearẽtur. Idẽ li. 5. Comitia utriuſq; po ge diuerſa ratione facta ſunt. Ro. auxere tribuna tũ conſulari poteſtate numerũ: octo (quot nunq̃ creati. Veientes contra tædio annuæ ambitionis

creauere. Deinde li. 6 ad conſularia comitia reditũ eſſe cit. Fuerũt et tribuni militares in legionibus, ſed alterius erant generis nec conſulari poteſtate: de quibus idẽ Liui. libr. 9. Duo imperia eo anno dari cœpta per populum, utraq; pertinentia ad rem militarẽ. Vnũ ut tribuni mi liũ ſeni deni in quatuor legiones à populo crearentur: quæ antea perq̃ paucis ſuffragio populi relictis locis di ctatorũ & conſulum fermè fuerant beneficia. Alterum duumuiros nauales & reliqua. Hi à græcis Chiliarchi Chiliar- dicuntur, pro quo Hierony. tribunũ Exo. 18. dixit, id eſt chi. mille uiris præfectum & decem centurionibus. Fuit enim hic ordo caſtrenſis, ut miles Centurionis, centurio Ordo ca- tribuni, tribunus legati, legatus cõſulis, magiſter equitũ ſtrenſis. dictatoris pareret imperio: ut autor eſt Liuius li. 8. ab urbe cond. Hunc aũt errorem ſic irrepſiſſe autumo: cũ enim ſeni hoc modo ſcriptũ librarij reperiſſent VI. cum ni ſyllaba ſupra poſita, ita ut V & I. ſex facerent, & ni ſuper poſitum eſſet, exiſtimauerunt uiceni legen- dum eſſe, literas numerales pro ſyllaba accipientes. Tri Tribuni buni militũ fortaſſe diei hodie poſſunt quos Mareſchal- Præfecti eos uocamus, aut certe præfecti militum. militum

Ex eodem paragrapho.

Populiq; cõſenſu partim in carcere necati, ita rurſus reſpub. ſuũ ſtatũ recepit. Deſunt hic haud dubie. 4. uer ba. Ad-

ba. Addo igitur, partim in exilium acti. Nunq̃ enim

Partim particula partim non geminata reperitur. Cic. in

do de Oratore. Sed eorum partim in pompa, parti

acie illustres esse uoluerunt. Idem. Eorum partim

uia sunt ut cõtẽnenda sint, partim etiam si quid hab

adiumenti, sunt nonnunquam eiusmodi ut insit in

quid uitij. Hoc etiam ex Liuio intelligi potest, is enim

fert ex decemuiris Appium & Oppium in uincula

iectos spontanea morte iudicium præuenisse. Eorum

collegas exilij causa solum uertisse. Apud autores

tinos multa sunt huiusmodi librariorum hallucinat

mutilata loca, cum duo incisa membra ue ab eadem

ctione incipiunt.

Et paulo post.

Tunc ut aliquos plures patres haberent: legi

quot septimo casu, id est, aliquot magistratibus. L

us lib. 6. in fine. Ita ab diutina ira in concordiam

ctis ordinibus cũ dignam eam rem senatus censer

ut ludi maximi fierent, & dies unus ad triduum

ceretur, recusantibus id munus ædilibus plebis, cõ

tum à patricijs est iuuenibus, se id honoris deorum

Aediles mortalium causa libenter acturos ut ædiles fierent.

curules. bus cum ab uniuersis graciæ actæ essent, factum

tusconsultum ut duos uiros ædiles ex patribus di

populũ rogaret. Idem libro 7. Annus hic insigni

duobus magistratibus prætura & curuli ædilitate: hos si

bi patricij qnæsiuere honores pro concesso plebi altero

consulatu. Plutarch. in Mario. Post tribunatũ (inq̃t) ma

torem ædilitatem petiuit. Duo enim erant ordines ædili Aedilium

um. Vnus in quo ipsi ædiles in iure dicendo sellis incur- ordines

uos pedes habẽtibus utebantur, & hic nomen magistra- duo.

tus retinebat. Alterum popularem magistratum appel-

labant. Eodem die de utroq; comitia habebantur. Curu- Curules.

les à curru prima breui scribendũ, ut disertus à dissero,

& ligula à lingua, ofella ab offa, et mamilla à mamma.

De plebeia adilitate Iuuenalis. Et de mensura uis dice-

re, uasa minora Frangere pannosus uacuis ædilis Vlu-

bris. De patricia Cicero in Verrem Acti. ultima. Nunc

sum designatus ædilis, habeo rationẽ quid à Populo Ro.

acceperim: Mihi ludos sanctissimos maxima cũ cerimo-

nia Cereri, Libero Liberæq; faciendos: mihi Floram ma

trem populo plebiq; Romano ludorũ celebritate placan

dam mihi ludos antiquissimos qui primi Ro. sunt nomi-

nati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni,

Mineruæq; esse faciendos, mihi sacrarum ædium procu

rationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam.

Ob earum rerum laborẽ et solicitudinẽ, & reliqua: quæ

supra transcripsimus de gentilitate loquentes. Inde illa

uerba. 12. tabularum. Suntoq; ædiles curatores urbis, an

nonæ, ludorumq; solennium, ollisq; ad honoris amplio

ris gradum is primus ascensus esto.

Ex eadem lege.

Deinde cum esset necessarius magistratus, qui h
præesset, decemuiri litibus iudicandis cõstituti sun
go centumuiri. Centũuiralia iudicia à centumuiris
dicta: nam cum essent Romæ. 35. tribus, quæ & c
sunt dictæ, terni & singulis tribubus sunt electi ad
candum, qui Centumuiri appellati sunt: & licet q
amplius quàm centũ fuerint, tamen quo facilius n
narentur, centũuiri sunt dicti. Autor Festus. Hasta
omnino legendũ est, licet Accursius aliter senti
enim hasta centũuiralis idcirco dicta, quod centu
hasta in foro suo posita iudicabant. Vnde Tran
Aug. Autor & aliarũ rerũ fuit. In quis ne acta se
publicarentur, ut cura ærarij à quæstoribus urba
prætorios prætores ue transiret: ut centũuiralẽ ha
quã quæstura fiuncti consueuerant cogere, decemu
gerent. Nec tamen ex uerbis Tranquilli iure quis
derit decemuiri hoc in loco recte lege. Centũ enim
litibus iudicandis constituti sunt, cogendis uero c
uiris decemuiri, qui etiã fortasse ex eorũ numero e
Nos alibi latius de centũuiris dicemus. Enimuer
de centumuiris Festus ait, qui cũ centũ et quinq;
id est, ter triginta quinq;, centũ tamen appellantu
pter numeri integritatẽ appellandiq; compendiũ
le est illi de septuaginta interpretibus, autore Aug
no lib. 18. de Ciuita. dei. Cum enim duo & septu

Cẽtũuiri. Tribꝰ Romæ. 35. curiæ.

Hasta. Centũuiralis hasta.

Decẽuiri.

essent, utpote ex singulis tribubus seni, septuaginta tamen interpretes appellati sunt. Cui loquendi consuetudini cõtrarius error irrepsit. Lucæ. 14. de duobus & septuaginta discipulis domini nostri. Post hæc autẽ dixit dominus et alios septuaginta duos, et aliquãto post. Reuersi sunt autem septuaginta duo cum gaudio. Signauit dominus et alios septuaginta duos, et aliquãto
Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Septuaginta græce utrobiq; legitur. Nec uero ignoro theologos undiq; reclamaturos, ut quẽ ipsi falso Hieronymũ fuisse credũt) receptæq; iam tot sæculorũ consensu huius nostræ interpretationis, quã ipsi ut sacrosanctã attingi nõ posse sine ingenti pia culo uociferantur. Quod uero ad me attinet, sacrosanctã prorsus Lucæ historiã puto, qui ipse græce scripsit. Hãc aũt nostrã permultis in locis ab illa matrice sua degene rantẽ ostendere facile posim, si tamẽ ueritatem audire quoquo modo sibi persuaserint. Sed sic est ingeniũ eorũ ubus in erroribus parentũ cõsenescere contigit, ut ne si tis noui testamenti hallucinationes haud aspernandas adnotauit, edito de hoc opere, in quo morosiuscule minima quæq; persequitur. Nos uero alias præterea mul tas obseruauimus, quas ille prætermisit, animaduer sione ut existimauimus dignas, ut in hoc ipso Lu

Hieronymi nõ est noui testamẽti translatio.

In translatione noui testa. errata.

ca non paucas, sed non est hoc tempus eas percens-
di. Vt tamen specimen aliquod earum præbeamus, i-
primum uideamus proœmiũ eiusdem an recte tradu-
sit, imo an omnino sensus consentaneus ex eo elici p-
sit. Quod idem Lucas scriptum ita reliquit, ut nos in-
emplari græco legimus uisendæ antiquitatis qd' est ap-
diui Victoris ad urbem. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπεχείρη-
ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορη-
νων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμ-
οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τ-
ἔδοξε κἀμοὶ παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀ-
βῶς, καθεξῆς σοὶ γράψαι κρατίστε θεόφιλε, ἵνα
γνῶς περὶ ὧν κατηχήθης λόγον τὴν ἀσφάλ-
Quæ uerba nos ita uerti potuisse ad uerbum sens-
arbitramur. Quandoquidem multi aggressi sunt e-
rationem astruere de rebus inter nos compertis-
quemadmodum tradidere nobis qui spectatores ip-
runt iam inde ab initio ministriq; ipsius uerbi, c-
est & mihi assectatori pridem omniũ assiduo, de-
tibi scribere optime Theophile, ut agnoscas eorum
monũ certitudinem in quibus ipse institutus es. Ve-
aũt hic pro filio dei intelligendum Laurentius Va-
cte censuit, non pro sermone, ut interpres transtu-
huius proœmij sensum non percepisse mihi certe
tur, quod alioquin non cuiuis est facile intellectu. O-
si idem Laurentius tam græce doctus fuisset quam

Laurẽtius Valla græce nõ tam doctus q̃ latine.

ne acutus fuit, profecto non inemendatum hunc locũ re-
liquisset. Se autem Lucas propterea idoneum fuisse testa-
tur qui euangelicam historiam scriberet, quod diligẽter
sectatus sit & audierit discipulos Christi, q oculati testes
rerũ eius gestarum fuerunt, auritiq; uerborum. Confe-
rant igitur isti obstrepentes utramq; interpretationem,
uideantq; utra sit congruentior. Multa sunt ualida ar-
gumenta, hanc interpretationem Hieronymi non esse,
sed nullum maius quàm iudicium eorum qui stilum eius
nouerunt. Hic autem noster ut non indoctus fuit, sic sæ-
pe oscitator deprehenditur: atq; etiam nonnunq̃ latini-
tati uim affert, dum schemata græca pugnante latino-
rum idiomate reddere totidem uerbis nititur. Quale est
illud eiusdem Lucæ. 19. Videns ciuitatem fleuit super il-
lam dicens. Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac
die tua quæ ad pacem tibi, nunc aũt abscondita sunt ab
oculis tuis. ὅτι εἰ ἔγνως καὶ σὺ, καί γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ
σοῦ ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σοῦ, νῦν δὲ ἐκρύβη. Qui
locus uerti sic dilucide et recte (ut arbitror) potuit. Qd'
si cognouisses & tu, & in hoc saltem die tuo ea quæ ad
pacem tuam pertinebãt, nunc aũt abscondita sunt, et re-
liqua. Hoc sensu, o si agnouisses tu quoq; salutare tuum
quam bene olim tecũ ageretur? quam felix futura eras?
Est enim oratio defectiua, qualis esse solet hominis mise-
ricordia doloreq; affecti: cuius hic sensus, Iudeos cæcita-
te mira tẽpus aduentantis gratiæ non intellexisse, imo

Hierony. non esse interpretationem noui testamẽti quã habemus

post aduentũ inter eos uersantẽ gratiã non agnouis-
quã pacem ipse uocat, maxime Iudæorũ gratia cæle-
missam. Vnde paulo pôst,, tempus uisitationis suæ n-
cognouisse eos dixit. Quẽ locũ Lyranus nõ intellex-
nec mirũ, cum ex illis uerbis sensus elici uix possit. In-
terpres enim nimiũ fidus (ut inquit Horatius) dum u-
ba totidem adnumerare latina græcis uerbis uoluit, s-
tentiæ pondus sæpe non retinuit. Quo in genere in m-
tis locis iuris perniciose erratũ est. Tribonianus e-
ea quæ à iurisconsultis græce scripta inuenit, eodem s-
mone transcripsit. Indoctiore uero sæculo quodã e-
pauci iam græce scirẽt, in latinũ græca illa uersa s-
sed a[illegible] qui nec græce nec latine satis scirẽt. Huius
neris est bona pars tituli de excusationibus, & m-
Pandectarũ loca. Nec maior fuit solertia in multis l-
bus Codicis, quas stilus facile prodit. Eiusdem Lucæ
Proferte stolã primã, & induite illã, & inducite ui-
saginatũ, ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην, u-
ti sic debuit: proferte uel promite stolam illam pri-
ἐξενεγκόντες τὸν μόσχον τὸν σιτευτόν, educentes
tulũ illũ saginatilẽ. Non enim de quacunq; stola, u-
quolibet uitulo in genere, sed de certa quadã ueste,
de certo quodã uitulo, quasiq; in delitijs habito, & q-
dominus oblectabatur intelligendum: ut ex ui arti-
græci constat ijs qui græce satis intelligunt. Cui si-
est illud Ioan. 1. Propheta es tu? respõdit, non. Et pa-
po-

Gratia. Pax.

Interpretis officiũ

Tribonianus.

Lucæ locus.

Articuli græci uis

post, & cõfessus est quia nõ sum Christus. Sic aũt uerti
debuit. Ille ne propheta es tu? ὁ προφήτης εἶ σύ, Vir
gil. Tu ne ille Aeneas? en nõ sum ego ille Christus. Non
enim Ioannes negare potuit se esse prophetam, sed se
non maximũ illum esse prophetã, cũ Christũ illum uati
cinijs prophetarum decantatißimum, cuius esset tanta
expectatio. Hæc autem sine emphatica dictione prolata
quæ per articulũ græce significatur, sensum congruen-
tem non habent. Quid illud eiusdẽ Lucæ. 13. de ficu. Di
mitte illam & hoc anno, & siquidem fecerit fructum:
sin aũt in futurũ succides eam. Nonne mutilatum ui-
detur ijs qui græce non legerunt? cum tamen ad uerbũ
traductum sit. κἂν μὲν πριήσῃ καρπὸν, εἰ δὲ μήγε, εἰς
τὸ μέλλον ἐκόκπτης αὐτήν. Hunc locum sic uertis-
sem. Et si quidẽ fecerit fructũ sinas eã uiuere, sin secus,
in futurũ succidas eã. Est enim schema græcũ qd Anan
tapodoton dicitur Atticæ linguæ ꝓprium, oratio scicet
uno membro defecta, quo schemate Aristophanes in Plu
to usus est. κἂν μὲν ἀποφήνω μόνην ἀγαθῶν οὖσαν
αἰτίαν ἐμὲ ὑμῖν, δι' ἐμέ τε ζῶντας ἡμᾶς. εἰ δὲ μὴ,
ποιεῖτον τοῦθ' ὅτι γ' ἂν ὑμῖν δοκῇ. ubi ἐάσατε, id est
sinite me abire, subintelligẽdũ. Hoc tamẽ schemate Cic.
in fine Bruti usus est de oppressa rep. loquẽs. Equidẽ (in
qt) etsi doleo me in uitã paulo serius tãq̃ in uiã ingressũ,
priusq̃ cõfectũ iter sit in hãc reip. noctẽ incidisse, tamen
ea cõsolatiõe sustẽtor, q̃ tu mihi Brute adhibuisti tuis sua
uißimis literis: qbus me forti animo esse oportere cẽsebas

Ioan. loc.

Lucæ locus.

Anantapodoton.

quod ea geſsiſſem quæ de me tacente ipſa loquere
mortuoq; uiuerent: quæ ſi recte eſſet ſaluti reip.
cus, interitu ipſo teſtimonium meorũ in rep. con
darent. Quo in loco præpoſtere uulgo legitur mo
uiuerentq;, pro mortuoq; uiuerẽt. In quibus uerbis
mutilata eſſe aliquando credidimus, quatuor hæc
ſubintelliguntur, perpetuam mihi gloriam cõpara
ante hanc particulã, ſin ſecus. Quid ſi legatur ſalu
ablatiuo, plena erit oratio, quod magis probandũ
diſtinguamus poſt uerbum eſſet. Hoc autem ſchema
bus modis uſurpatur, in principio, in medio & in
ut docet interpres Ariſtophanis. In illo autẽ loco
& in hoc Ciceronis, in medio eſt anantapodoton.
plum autem eius quod ſit à fine inuenimus &
dem lib. 7. Epiſt. ad Atticũ. Reſponſa Pompeij
pulo & probata concioni eſſe dicuntur. Ita putarã
quidem ille ſi repudiarit, tacebit, ſi acceperit.
tur mauis inquies? Reſponderem ſi quemadmodũ
ti eſſemus, ſcirem. Quorum uerborum hæc ſen
tentia eſt. Cæſar in bello ciuili ad Pompeium &
tum legatos miſerat. His Pompeius pacis cõditio
lit ad Cæſarem referendas, quod factum Pompeij
populus habuit ut in concione declarauit: hoc
futurum Cicero præuidiſſe ſe dicit. Si igitur (in
cero) Cæſar conditiones latas non acceperit,
ſponderit, ſed rem armis geret: ſin acceperit, le

rum mittet. Quam clauſulam aut aliam non abſimilem
Cicero figurate reticuit. Non igitur uitio dandum eſt in
terpreti quod ad hunc locum pertinet. Figurã enim græ
cam imitandum eſſe iudicauit. Hoc autem uerboſius for
taſſe dixi, ſed res mihi digna cognitione uiſa eſt. Nos
enim aliquando (ut diximus) in huiuſmodi locis hæſi-
mus. Alibi hic noſter interpres intelligentia (ut uide
tur) lapſus eſt eiuſdem Lucæ capitulo. 12. Videte Lucæ lo-
& cauete ab omni auaritia, quia non in abundantia cu cus.
iuſquam uita eius eſt ex ijs quæ poſsidet. ὁρᾶτε & φυ- Erratum
λάσσεσθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας. ἐπεὶ οὐκ ἐν τῷ περι- in ſenten-
ἀυτῷ. Vbi pulcherrima ſententia inepto uerborum in- tia.
uoluero ſepulta mihi uidetur et obruta. Videte (inqt do
minus noſter) & cauete ab acquirendi cupiditate, ſiqui
dem non in redundando cuiq; ſibi uita eſt ex facultatibus
ſuis. Significare autem his uerbis uoluit uitam hominis
non in eo ſitam eſſe uel eo ſubnixam, quo facultates eius
iuſtam & ſufficientem ſortem exuperant, & quo per
interuerſas res alienas auctiores factæ ſunt. πλεονεξία
enim quo uerbo Lucas uſus eſt, non quamuis auaritiam
ſignificat, ſed affectionem illam animi circumſcribendi
quidam & ex communi aceruo pleniores ſibi partes de
ſumere paratam. Omni autẽ auaritia in græco non legi
tur. Eodẽ pertinet illa Heſiodi celebris ſentẽtia. Νήπιοι
οὐκ ἴσασιν ὅσῳ πλέον ἥμισυ παντός, ſtulti (inquit)

Lucæ locus.

nesciunt quanto plus dimidiũ sit toto. Nam illud
dem cap. Ignem ueni mittere in terram, & quid uo
si ut accendatur? græce aliter legitur. καὶ τί θέ
ἤδη ἀνήφθη, Et qd uolo si iam accensus est? Sed uit
fuit exẽplaris, qd' interpres secutus est. Sed iam sati
perq; de his diximus: quæ certe destinatã sibi ocios
disputationẽ desiderãt. Hæc enim pauca ex multis
nus inciderunt, ex uno tantũ Euangelista, quæ tam
rentius nõ attigit, tametsi ex ꝓfesso id aggressus, qu
huius instituti inuidiã omnẽ ad sese pertraxisset, no
bũ de hac re facere haudquaq̃ auderemus. Tame
est multis iã in hac etiã urbe nota aut certe æstima
id est, literarũ græcarum studiosis, ne nos impostu
te facere ne inter nescios linguæ peregrinæ uideam

Ex eadem lege in §.

Et hæc omnia qui præfectus olim constituebatur.
Legendũ fortasse cõstituebat urbem. Hunc aũt pr
urbis Augu. primũ instituisse uidetur. Et Tranq. i
gusto. Quoq; plures partẽ administrãdæ reip. cap
noua officia excogitauit, curam operũ publicorum
rũ & aquarũ, aluei Tyberis, frumenti populo diui
præfecturã urbis. De præfecto aũt Latinarũ Gel. li

Præfictus latinarũ.

Præfectũ urbi Latinarũ causa relictũ senatũ habere
se Mutius negat, quoniam ne senator quidem sit, neq
habeat sententiæ dicendæ. Marcus autem Varro &

teius Capito. ius esse præfecto senatus habendi dicunt.
Idem alibi: Var. eos ponit per quos more maiorum sena
tus haberi soleret, eosq; nominat dictatores, consules,
prætores. trib. pleb. interregẽ, præfectũ urbis. Ex his uer
bis Gellij præfectus urbis & Latinarũ idem fuisse uide-
tur. De ferijs Matinis Macrob. lib. 1. Conceptiuæ (inq̃t)
feriæ sunt quæ quotannis â magistratibus uel sacerdoti.
bus concipiuntur in dies certos uel incertos, ut sunt La
tinæ, Sementinæ. Idem. Quare nec Latinarũ tẽpore quo
publicæ quondam induciæ inter Ro. populũ Latinosq;
firmatæ sunt, inchoari bellum decebat. Sensus est igitur
(ut arbitror) præfectũ urbis olim cõstituendæ urbi crea
tum esse. Deinde Latinarum causa plerumq; creari so
litum: quod obseruabatur quotannis. Quod aũt hic de
quæstionibus publicis dicitur à Sylla institutis, id Cic. ita
scribit in Bruto de Carbone Oratore loquens. Hic opti-
mus illis temporibus est habitus, eoq; forũ tenente plura
iudicia cœperunt. Nam et quæstiones perpetuæ hoc ado
lescente constituæ sunt, quæ antea nullæ erant. Lucius
enim Piso Trib. pleb. Legem primus de pecunijs repetun
dis, Censorino & Manilio consulibus, tulit. Quæstiones
hic pro iudicijs publicis intelligi debent, quemadmodum
supra satis disseruimus:

Senatus per quos haberi poterat.

Latinæ feriæ.

Quæstiones perpetuæ.

Ex eadem lege §.

Fuit post. Quem Populus Rom. Sophyn appellauit.

Legen-

Sophi. Legendum Sophon. Sophi dicti sunt non modo sap-
tes, quales septem illi æquales qui ἑπτὰ σοφοὶ, id est
ptem sapientes dicuntur, sed etiam docti et acuti. V
antiqui cum aliquem laudare uolebant, Sophon app
bant. Hinc illud Plinianum in Epistolis. Sequuntur
ditores actoribus similes, conducti & redempti ma
pes, conuenitur à conductis & redemptis, in media
silica tam palam sportulæ quàm in triclinio dantur
iudicio in iudiciũ pari mercede transitur: unde iam
σοφοκλεῖς. inurbane σοφοκλεῖς ἀπὸ τοῦ σοφοὶ καλεῖσθαι dic
tur. Iisdem latinum nomen impositum est Laudic
Sophocleis. & tamen crescit in dies fœditas utraq; lingua no
Actores causarum (inquit Plinius) sportularum m
de laudatores sibi redimebant, qui orantibus succ
σοφὸς. rent sophos, id est, scitus, uel scite potius circum
σοφῶς. posteriore syllaba σοφῶς: ut cum dicimus scitè a
dictum, id est, docte & acute. Ex quo Sophocleis
uocabulo dicti sunt illi, & latine Laudicœni, hoc
na pacta laudari sese iubentes. Inde illud Martialis
de sophos, id est, magna uoce acclamatum.

Et paulo post. De Marco Portio.

Sed plurimi filij eius. Cato unicum filium supe
reliquit. Plurimi igitur libri intelligendum non pl
filij. Hæc est ille Cato elogio Liuiano clarus, libro

mo de bello Mace. & Marci Tullij libro primo de Ora.

Ex. l. eadem. §. Etiam Lucius Crassus.

Hunc Cicero ait iurisconsultorum disertißimum, de quo & Quinto Scæuola idem in Bruto ita inqt. Noli (inq̃) Brute existimare his duobus quicq̃ esse in nostra ciuitate præstantius. Nam cũ constet (ut ante dixi) consultorum alterum disertißimum, disertorum alterum consultißimũ fuisse, sic in reliquis rebus dißimiles erant inter sese, statuere ut tamen non poßis utrius te malles similiorem. Crassus erat elegantium pareißimus, Scæuola parcorum elegantißimus. Crassus in summa comitate habebat etiam seueritatis satis. Scæuolæ multa in seueritate non deerat tamen comitas. Cicero igitur non Publium Mutium iurisconsultorum disertißimum dixit: sed Quintum Mutium huius filium, cuius meminit Pomponius sequenti. §. Ita hallucinatus uidetur Pomponius hoc in loco. Nam si de Crasso intelligas, eodem reuoluêre, fuit enim disertorum consultißimus, non disertißimus consultorum.

Lucius Crassus, et Quintus Scæuola.

Et paulo post de Seruio Sulpitio.

In causis orandis primum locum, aut pro certo post Marcũ Tullium obtineret. Lego aut certe, pro aut saltem, quæ locutio frequentior est apud doctos quàm ut egeat nunc exemplo: unum tamen nunc subit Ciceronis

in Bru-

in Bruto. Quo enim (inquit) uno uincebamur à Græcia, id aut ereptum illis est, aut certe nobis com nicatum: de eloquentia loquens.

Ex eadem paulo post.

Cumq; eum sibi respondisse de iure. Aut sensus erit, aut respondentem legendũ. De hoc Seruio & rone Brutus, ad Ciceronem ita inqt in Bruto Cicero hi & tu uideris tantum iuris ciuilis scire uoluisse, tũ satis esset oratori: et Seruius eloquentiæ tãtũ ac se, ut ius ciuile facile posset tueri. Et paulo inferius ad Brutũ. Sic enim (inq̃) Brute existimo, iuris ciuili gnũ usum, et apud Scæuolã, et apd' multos fuisse, hoc uno: qd' nunq̃ effecisset ipsius iuris scientia præterea didicisset artẽ, quæ doceret rem unã unam tribuere in partes, latentẽ explicare definiẽdo, explanare interpretãdo, ambiguã primũ uidere, distinguere, postremo habere regulã qua uera et dicarentur, et quæ quibus ppositis essent, queq; cõsequentia. Hic enim attulit hanc artẽ omniũ ximã, quasi lucẽ ad ea quæ cõfuse ab alijs respõdebantur aut agebant. Dialectica mihi uideris dicere inqt (inquã) intelligis sed adiunxit etiã & literarũ & loquendi elgantiam, quæ ex scriptis eius, quorum lia nulla sunt, facillime perspici potest, et reliqua sequitur Cic. his consentanea quæ à Pomponio Vtinã uero tres nũc Seruios haberemus & sexcen

Dialecticæ laus.

Accursianis, id est, tres ueros iustos germanosq;, & (ut ita dicã) maiorũ gẽtiũ iurisc5sultos, omniũ disciplinarũ politicarũ cogitatiõe instructos, p spurijs et degeneribus cõsultorũ nomẽ emẽtitis: illorũ tamẽ iamdiu succida neis Huic Ser. Sul. in legatiõe defũcto Ci. statuã p rostris ponẽdã à senatu impetrauit, habita oratione illa quæ lip. nona dicitur, in q̃ multa de Sulpicij laudibus cõgesit.

Legulei carpuntur.

Philippica nona.

Ex eadem de Cicerone.

Et eius extat oratio satis pulcherrima. Sane non Lego non, satis sane, sed uel omnibus quæ uidi exemplari satis cum bus refrangantibus. Tran. in Cæsare Cũ Ptolemæo rege superlatiuo. à quo sibi insidiari insidias uidebat bellum sanè difficillimum gessit. Satis aũt particula cum superlatiua significatione diffidet. Et alioquin non pulcherrima tantũ, sed etiam quam pulcherrima oratio illa dici debuit, à Quin Commendatio oratilliano maxime cõmendata. Admirari enim non cessat tionis pro ille quosdam orationis eius locos, ut illum. Quid enim Ligario. Tubero tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? & reliqua. Et rursus illũ. Quid autem agimus Tubero? Et ita illum. Suscepto bello Cæsar, gesto iam ex magna parte: & reliqua. De hac oratione apud Plutarchũ in Tullio ita legimus. In causa Quinti Ligarij quæ Cæsar apud Cæsarem dictatorem acta est, fertur Cæsar ita animatus fuisse ut Ligarium omnino pro condemnato haberet, & cum Cic. defensurus uenit, dixisse ad amicos.

Reum

Reum quidem damnare certißimũ est, nihil tamen
hibet Ciceronem audire. Verum idem ille qui hoc di
rat, mox agente oratore, propositum damnandi te
non potuit. Prudentißima enim & artificiosa ora
cum gratia & plenitudine ad aures eius peruenie
tam uarie mentem eius affecit, ut sæpe uultũ colore
mutaret. Vbi uero ad commemorationẽ pugnæ de
nit, cum in accusatorem acriter conuersus illa uerba
xit. Quid enim Tubero, tuus ille gladius, & relig
eo ista dicente, Cæsarem ita extra se positum & me
alienatum ferunt, ut toto corpore excusso libellos q
manu tenebat, abijceret: deniq; ui coactus contra p
positum animi reum absoluit.

Idem de Tuberone.

Sermone etiam antiquo usus affectauit scribere
lius in quibusdam libris non usus, sed uersus leg
Versus Versus autem intelligendi .12. tabu. Huiusmodi
12.tab. uersibus compositæ erant.

Iuris disceptator, qui priuata iudicet, iudicari ue iu
prætor esto.

Iuris ciuilis custos esto. Huic potestati parento.

Quotcũq; senatꝰ creuerit populusue iusserit, tot
Vnde Cicero lib. 2. de Oratore. Discebamus enim
Duodecim. ri. 12. ut carmen necessariũ, quas iam nemo discit
decim autem loquendi compendio appellabantur

12. tab. ut hoc in loco Ciceronis. Et alibi apud eundem.
Iam cætera in duodecim minuendi sunt sumptus lamen
tionesq; funeris, trãslata de Solonis ferè legibus. Huius-
modi autem uersus nonnulli erant obscuri propter uer
borum antiquitatem ut ille.

Mulieres genas ne radunto, ne ue lessum funeris ergo
habento. Ledum eiulatio funebris.

Antiquarij aũt homines dicti sunt qui uoces priscas &
iam diu desitas curiose consectãtur, Quo uerbo Tranq.
usus est: hos græci φιλαρχαίους appellant. Huiusmodi
scriptores nostra memoria quidam extiterũt usqueadeo
in hoc uitio immodici, ut interpolandã linguam priscam
suscepisse uiderẽtur. Quo nomine Tyberius ab Augusto
sæpe reprehensus est. De quo ita inqt Suetonius. Sed nec
Tyberio parcit, exoletas interdũ et recõditas uoces au-
cupanti. Marcum quidem Antoniũ ut insanũ increpat, Verba exoleta fugienda.
quasi ea scribentem quæ mirentur potius homines q̃ in-
telligant. Antiquarium quendam his uerbis Fauorinus
apud Gellium reprehendit lib. 1. Curius (inquit) & Fa-
britius, & Corũcanus antiquißimi uiri plane ac dulcide
cum suis fabulati sunt, neq; Auruncorũ aut Sicanorum
aut Pelasgorum, qui primi coluisse Italiam dicuntur, sed
ætatis suæ uerbis loquebantur. Tu autem perinde qua-
si cum Euandri matre iam loquare, sermone multis an-
nis iam desito uteris, quod scire atq; intelligere nemi-
nem uis quæ dicas &c. Antiquarij etiam dicuntur anti

m quitatis

quitatis nondum exoletæ ſtudioſi peritiq;, quorum ſ
pta iucunda quadam rediuiuaq; interdum antiquat
ueluti diſtincta ſunt. Qualis fuit olim Salluſtius, & n
ſtro tempore Theodorus Gaza doctorum elogijs co
xime nomine commendatus. Propterea Quintili. lib
Verba (inquit) à uetuſtate repetita non ſolum mag
aſſertores habent, ſed etiam afferunt orationi maie
tem Nam & autoritatem antiquitatis habent, & q
intermiſſa ſunt gratiã nouitati ſimilem parant. Sed o
eſt modo. Et paulo poſt. Ergo ut nouorum optima e
maxime uetera, ita ueterum maxime noua. Iucund
Ignotosq; mihi tenet antiquaria uerſus.

Salluſtius Theodorus Gaza

Ex eadem de Maſſurio Sabino.

A Tyberio Cæſare tamen illi conceſſum erat. Hi
cus in omnibus (quæ uidi) exemplaribus parum emen
te legitur. Ego uero ſic legendũ arbitror A Tyberio
ſare hoc tum illi conceſſum erat, & ut obiter hoc q
(ſcium

Et paulo poſt de Labeone.

Labeo ingenij qualitate & fidutia doctrinæ, qui & p
teris operis ſapientiæ operam dederat. Lego. Vt qui
teris temporibus. Ingenij autem qualitate corruptu
puto, fortaſſe pro facilitate.

Et paulo poſt de Díuo Adriano.

Cium ab eo uiri prætorij peterent, ut ſibi liceret de
reſpo

reſpondere, reſcripſit eis, non hoc peti ſed præſtari ſole
re, & ideo ſi quis fidutiam ſui haberet, delectari ſe po
pulo ad reſpondendum ſe præparet.

Hunc locum Accurſius intelligendum putauit, ut hoc
peti à principe honeſte non poſſit, licet à principe hone
ſte concedatur. Ego uero hoc dictum apophthegmati
cum eſſe puto, hoc ſenſu, ut Adrianus dicat non ſe id ex
peſſum beneficijs, ſed acceptum potius ferre ſolitũ eſſe.
Fidutia eſt, non exiſtimare ſe beneficium ijs conferre qui
indulgentia ſuo de iure reſponderent, ſed ab eis accipere, ut
quorum opera maxime delectaretur. Siquidem Spartia
nus de eo ita inquit. Omnes profeſſores & honorauit
& ditites fecit, licet eos quæſtionibus ſemper agitaue
rit. Poteſt autem & commode ſic intelligi. Non hoc pe
tendum eſſe à principe, ſed efficiendum eſſe. Hoc enim
præſtare ſignificat. Cicero in tertio Officiorum. Sin au
tem dictum eſt non omne præſtandum, quod dictum non
eſt, id præſtandum putas? id eſt. Si etiam non omnia imo
plenda efficiendaq; ſunt, quæ in uenditione dicta ſunt.
Præſtare enim perficere eſt. Quimtilianus. Quamuis nõ
tam me uinceret præſtãdi quod exigebatur fidutia, quã
negandi uerecundia: Senſus eſt igitur. Non oportere ue
niam à principe peti publicè reſponſitandi, ſed impe
trandæ ueniæ ipſi ſatis eſſe documentum ſui dare, indu
ſtriæq; ſuæ unũquemq; eousq; ſpecimẽ edere ut uideatur
præſtare implereq; id munus poſſe. Proinde ſi quis ea

Præſtare.

fidutia fretus esset, in medium prodiret. Cicero lib. Oratore in persona Crassi loquens. Equidem sæpe a ui de patre et de socero meo, nostros quoq; homines excellere sapientiæ gloria uellēt, omnia quidem quæ hæc ciuitas nosset, solitus esse complecti. Meminer enim Sextum, Heliū, Marium uero Manlium nos e uidimus transuerso foro ambulantem, quod erat in eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus consilij piam. Ad quos olim & ita ambulantes, & in solio tes domi sic adibatur, ut non solum de iure ciuili uerum etiam de filia collocanda, de fundo emend agro colendo, de omni deniq; aut negotio aut offi ferretur. Hæc fuit P. Crassi illius ueteris, hæc Titi cani, hæc Scipionis prudentissimi hominis sapien ad eos de omnibus diuinis atq; humanis rebus tur: ijdemq; & in senatu, et ad populū, & in cau corum, & domi & militiæ consilium suum fidem stabant. Præstare interdum à iurisperitis pro exi in se recipere, uel alienæ culpæ dispendium uelle ut præstare euentū, præstare promissum alienū. ad Vatinium, De seruo Dionysio: si me amas, quācunq; fidem dederis, præstabo. Idem de Orat ge uero Crasse: istam enim culpam, quam uere præstabo, id est, ego in me recipio: hoc græce ἐγγυᾶσθαι dicitur Demosthe. τοῦτο τοίνυν ἐπίκρα τοῦ κρ ἐρωτῶντος αἰσχίνη, τίς ἀγορεύειν βούλεται,

Iurisconsulti copiam sui faciebant

Præstare fidē et culpam &c.

ἐγγυᾶσθαι

αἰτιάσασθαι περὶ τῶν προελκυθότων, οὐδὲ τὶς ἐγγυᾶσθαι τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι, id est, præstare rerum futurarum euentum. Dicitur & ἀναδέχεσθαι.

Ex lege secunda de legibus.

ἀναδέχεσθαι.

Lex est cui omnes homines: & reliqua. Hæc uerba in antiquis exemplaribus non leguntur, sed lacuna relicta est textu græco implenda, quemadmodum & in multis Pādectarū locis. Sed pleriq; eiusmodi sunt ut expleri nō possint, cū ab autoribus q hodie extant repeti nequeāt. Hic uero locus facile restitui potest ex Demosthene, cuius hodie oratiōes extāt numero supra sexaginta. Hic est ille Demosthenes orator nobilis, qui bonā partem orbis gloria sui nominis impleuit. Is igitur in oratione quæ in Aristogitonē prior inscripta est, ita inquit, καὶ τοῦτ' ἐστὶ νόμος ᾧ πάντας προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλά, καὶ μάλιστ' ὅτι πᾶς ἐστι νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν. δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων. ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων. πόλεως δὲ συνθήκη κοινὴ, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῶν τοῖς ἐν πόλει, Id st, Lex est cui omneis hoēs obtēperare conuenit, cū ob alia multa, tū uel eò maxime, qd' lex omnis inuentum qdem ac munus deorū est, decretum uero prudentū hominum. Ad hæc flagitiorum consultorum inconsultorumq; emendatio. Conspirantis deniq; ciuitatis conuentū, ad cuius præscriptum omnes in ciuitate

Demosthenes.

Lex.

agentes uitam instituere par est. Aristo. lib.3 Polit.
καὶ ὁ νόμος σωθήκη, καθάπερ ἔφη Λυκόφρων ὁ
φιστὴς, ἐγγύητὴς ἀλλήλοις τῶν δικαίων, ἀλλ
οἷος ποιεῖν ἀγαθοὺς καὶ δικαίους τοὺς πολ
Lex est inquit consensus (ut Lycophron Sophista di
sponsor inuicem iuris inter ciues, sed qui ciues bono
stos efficere nõ possit. Cic. l. 3. de Legibus. Lex est
rũ iniustorumq; distinctio, ad illã antiquissimã &
omnium principem expressa naturam, ad quam leg
minum diriguntur: quæ supplicio improbos affi
& defendunt & tuentur bonos. Idem libro .1. Le
ratio summa insita à natura, quæ iubet ea quæ fa
da sunt prohibetq; contraria. Eadẽ ratio cum est
minis mente confirmata & confecta est lex. Itaq;
trantur prudentiam esse legem, cuius ea uis sit u
facere iubeat, uetet delinquere. Eamq; rem illi gra
tant nomine suum cuiq; tribuendo appellatam, eq
stro, à legẽdo. Nam ut illi æquitatis, sic nos delectu
Lex unde dicta. in lege ponimus. Et paulo post. Sed quoniam in po
ri oratione omnis nostra uersatur oratio, popul
interdum loqui necesse erit: & appellare eam leg
scripto sancit quod uult aut iubendo aut uetando
stituendi uero iuris ab illa summa lege capiamus
dium, quæ seculis omnibus ante nata est quàm
lex ulla, aut quàm omnino ciuitas constituta. Lex
Cic.) à græcis νόμος παρὰ τὸ νέμω, id est, à tribu

Eunomia

Eunomi.

Pragmaticorũ imposturæ.

In dysnomiam Franciæ.

Litium miseriæ.

ta est, latine à legẽdo. Inde εὐνομία dicta, quasi recta iuris legumq; constitutio: quo nomine dea illa uocatur, quam Demosthenes alteram iudiciorũ præsidem facit, uel superius diximus. Et εὔνομοι populi dicuntur qui recta legum institutorumq; ratione utuntur. Hac ut uidetur Eunomia Gallia non regitur: in qua multa flagitiorum impunitas, & rara præmia uirtuti. Vbi nulla arx bonis munita, nulla perfugia improbis obstructa: ubi tanta calumniaria licentia, tam ambagiosi litiũ anfractus, ita iuris reddendi ratio constituta, ut modestißimo cuiq; & innocentiæ prædito ius suum obtinere plerunq; non liceat, aut certe in illis mæandris forensibus hærere, in labyrinthosis dilationũ finibus consenescere: ueteratorias pragmaticorum imposturas, plurima iudicum fastidia fastusq; quorundam perpeti, mille indignitates deuorare necesse sit. Quas tot tantasq; molestias ut quisq; optimi est stomachi, id est, æquißimi animi, ita minime conquere potest. Est sanè cur hoc probe norim, cui in fõrensi pistrino molam uersare diutule contigit, quod ut uerum faciam ne Cræsi quidem fortunam mercam. Tametsi consilium hic anceps, neq; si maxime cupias hoc loco deprehensus facile te explicare hic possis. Litium fugientem te ostenderis? omnis undiq; uicinia quasi ex composito negotium facessere tibi adorietur. Agellum tuum improbe uindicanti de iure tuo litiũ tædio decessuram de latifundijs, mox de focis & lare familiari

dimicandum tibi erit. Rursus litigiosis & improbis
nua obuerteris? ad hanc fori molestiã aliquandiu de
randam animũ induxeris? salus tibi multa tranquil
uitæ atq; etiã postremũ dicenda. Ad unam te pugna
alterã æternæ pacis desiderio confirmaueris? belliũ
num alijs super alia prælijs consertũ, nec rei tuæ fun
ri incruẽtis habebis. In hoc enim certamine ut præ
pe (nec id tamẽ citra puluerẽ sudorẽq; ut aiunt) sic
nũq; uincitur. Siquidẽ causæ alijs sup alias sententijs
fossæ (quasq; tu iugulatas putes) restibili fertilitate
tiplicato reuiuiscunt, iuraq; damnata & cõfecta,
Autolyci. catorũ solertia quasi recidiua pullullãt. Proinde au
tolyci tibi uicini expectandi, aut dicarũ mucrones
ter intentandi, et sæpe digladiandum. Sic enim mor
nostris receptum est, ut patrimoniorũ ueluti redun
tem sanguinem forensis ille exorbeat, non missura
nisi plena cruoris hirudo, id est, litiũ ducendarũ nec
tas. Positis aũt hinc & inde calculis, si recte ration
ris ancipitem rationem inuenies. Vtrũ enim consi
cœperis ex re utraq; (ut arbitor) parem in fraudem
des. Hoc tamẽ uicium non tam uarium aut alterius
uineiæ est q̃ temporis & ætatis nostræ: cui causam
Iuris uolu runt & materiam tot uolumina iuris enarratorum
mina interpretum, in perniciem ipsa & captionem ma
torum ac simplicium hominum excogitata. Hæc ig
est illa quæ ab cadẽ origine Δυσνομία dicitur, per

uris legumq; cõstitutio, Eunomiæ è regione posita. Quã
Hesiodus poëta Atæ, id est, offensionis & noxæ contu
bernalem appellat. Δυσνομίην δ' ἄτην τε συνήθεας ἀλ
λήλῃσιν Atam autem, id est, noxam, dæmonem esse hu
mano generi noxium. Homerũ existimasse constat, hoc
carmine lib. 9. Iliados. Φθάνῃ τε πᾶσ' ἐπ' ἄρουραν, Βλάπ
τουσ' ἀνθρώπους. Grassatur (inqt) Ate per uniuersam ter
ram hominibus infesta. Hanc Aten dæmonẽ esse humano
generi infensum & aduersariũ qui diabolus dicitur, au
tor est Suidas. Ἄτην (inqt) ὁ διάβολος ὁ ἀνθρώπινος.
Eius autẽ lapsum è cælo Home. lib. 19. Iliados describit.
Διὸς δ' εἰλ' ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλοκάμοιο
Κούρην Φρεσὶν ἧσι, τῇ ὤμοσε καρτερὸν ὅρκον.
Κάππτ' ἐς οὐλυμπόν τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα
Ἄσπερχὲς ἐλέυσεσθαι ἄτην ἣ πάντας ἀᾶται.
Ἔκπεσε δ' ἐκ οὐρανοῦ ἀστερόεντος
Κεκλήγουσ' ἔρριψεν ἀπ' οὐρανὸν ἀστερόεντος
Hos uersus sic latinos fecimus.
Protinus abripuit speciosis crinibus Atam
Iuppiter, adiuratq; instinctus sanctius ira,
Haud iterum posthac stellantis culmina cæli
Scansuram esse deam, quoniam esset noxia cunctis.
Ilicet dicto superis ibi feruidus Atam
Sedibus exturbat, mortalia lapsa laceßit.
Propterea Bessario lib. 3. in calumniatorẽ Platonis, de
Platone & Aristo. loquens. Luciferũ uero (inqt) sua cul

pa eiectũ in terram execrandumq́;, illi quoq; didic
ab Home. suo theologo, qui siue beneficio quodã n
ræ, siue Mosis prophetæ scriptis carmine suo exp
rat lapsum luciferi, quã ille Atam appellat. Quã
le igitur cum ijs agi populis existimandũ est, qui d
mia reguntur Atæ, id est, noxæ cõtubernali? Solon
sapiens unus ex septẽ & legum scriptor solus ex s
fuit, is remp. duabus rebus cõtineri dixit præmio e
na, si Ciceroni credimus in quadã ad Brutũ epistola
pter quod Democritus duos esse omnino deos ce
pœnã & beneficiũ, ut autor est Pli. lib. 2. naturalis
storiæ. Quonã modo igitur Galliã recte atq; ordin
stitutã habere remp. ciuilemq́; defendemus: in qu
reliqua nunc mittamus) primorũ ordinũ sacerdot
est, doctrinæ uirtutisq́; præmia, in homines interd
ne infantißimos nõ singula, sed bina, terna, conge
rius q̃ conferri uidimus, quosdã tam stolidos tam
teis, tam literas uirtutemq́; perosos, tanta morũ
tia (nihil enim significantius dicere possum) senes
obbrutescentes, ut facile animã illis pro sale datam
à natura credas: ideo tantũ scilicet ne putrescerẽt
de suibus olim animali stolidißimo dictitatũ est: q
nõ tam his honoribus ornati, q̃ obruti esse iniquis
bus uidẽtur. Quid aliud ipsi q̃ terræ inertia põder
inqt Homerus) nõnũq̃ nõnihil agẽtes, ut uno uer
soluã, magno fortunæ crimine oculis hominũ inc

Solonis respub.

Dij Democriti.

In indignos sacerdotio.

Animã q̃ busdã pro sale.

tes? Qui cũ ipsi ad pontificatus nõ uenerint, sed uel ob
repserint uel irruperint: tamẽ se nobis colẽdos inter di-
gniores obijciũt, sacrosanctos sese & delitias Christi,
& reuerendos, & (quod sæpe cachinnos excitauit) pa-
tres à grauitate morum appellitantes. Idq; ipsum etiam
credere conniuentibus oculis instituto publico cogimur.
Sunt quorum humeris ista sedeant inquis? sunt certe,
ijq; hodie nõ pauci, quos ab ista turba dignitas oris exi
mit, & morum modestiæq́; maiestas. Alioquin qui fieri
posset, ut primaria illa dignitas tamdiu sacrosancta esse
posset? Sed hoc non est in pluribus & futurum mox ui-
demus, ut quorundam indignitate honoratißimus ordo
in ordinem cogi poßit. Honestiorum igitur interest tan
tam indignitatem non sileri. Quorundam enim tene-
bræ totius ordinis splendori officiunt. Age uero ut
hoc etiam missum faciamus, quonam modo præterea ad
ministrandæ reipub. nostræ rationem tueri possumus
quasi recte institutam? Etenim si Aristoteli credimus
lib. 4. Politicôn. Duplex est Eunomia, una q̃dẽ recta iu
ris cõstitutio, altera uero recte iuri cõstituto obtẽpera
tio. Neq; enim satis est bene institutã positãq́; esse ratio
nẽ reip. nisi et hoc omnibus p̃suasum sit, institutioni tali
omnino parẽdũ esse. διὸ μίαν μὲν εὐνομίαν ὑπληπτέ
ον εἶναι τὸ πείθεσθαι τοῖς νόμοις. ἑτέραν δὲ καὶ κα-
λῶς κεῖσθαι τοὺς νόμους οἷς ἐμμένουσιν. Nos uero
nec recte satis institutam ciuilitatis rationem habemus,
quatenus etiam per monarchiã licet: ut supra diximus.

Eunomia duplex.

Nec si

Nec si quæ leges nostræ commode positæ sunt(ut
iam diu permultæ sunt)parendum eis hoc tempore
semus. Quotus enim quisq; est,qui modo in aula
re alicuius sit nominis, aut etiam ex eorum gente
in aula potentes sunt: qui non se dignum censeat,
pter quem leges & constitutiones quantūuis gra
ctione munitæ,uiolari debeant? Cum tamen(ut Ci
inquit in oratione pro Cluentio)mens & animus
silium & sententia reip. posita sint in legibus. Et
pora nostra sine mente,sic respub. sine lege,suis
bus ut neruis ac sanguine & membris uti non
Legum ministri magistratus. Legum interpretes
ces. Legum deniq; idcirco omnes serui sumus,ut
esse possimus. Enimuero eam demū bene regi
credendū est,in qua qui gubernacula summæ rei
excutere nouerunt,quem cui potissimū muneri
par sit:ut inquit Persius,dignoscere cauti quid
crepet et pictæ tectoria linguæ. Alioqui si res ex
libet aulici sententia statuatur:in consiliū inter
bentur homines,aut ueteratores,aut nebulones
dempti etiam laudatores,nonnulli usq; adeo aut
aut præposteri,ut uel muscam leoninis laudibus
re sese non sentiant(ut inquit Firmianus)aut
tæmuestram etiam Busirimq; laudare, Socratem
perare non dubitent,ut Polycrates quondam scri
terū & hæc & alia administrandæ reipub.errata

Legū præstantia.

nostra memoria Gallicam rempub. fœdè deuexauere,
feliciore aliquo principatu, atq; ideo hoc ipso quo nunc
regimur emendatū iri spes est. Indicia enim iam multa,
nec ea obscura ab aula affulserunt aduentantis iamiam
melioris æui, si modo diuina benignitas reipub. princi-
pem, principi mentem istam ad extremum seruauerit,
atq; menti isti principis aulicum istud consiliū nō desit.
Vnum est omnino uitium inexpiabile,& (ut ita dixe-
rim)deploratum, ita multos magnosq; assertores habet
& indies serpit, ut ea solent ulcera, quæ Chironia à Ga
lene & Cacoëthe dicuntur. Id uero quale quantumq;
sit, si secratis uerbis intelligi poterit in ea oratione quæ
inscribitur Areopagiticus, cuius ego locum quendam
Latinum ut potui feci. De Areopago enim loquens(de
quo alibi uidendum)in hanc propemodum sententiam
inquit. Maiores autē nostri Areopagiticum consilium
Athenienſium moribus ad omnem molestiam compo-
nendis cum imperio & potestate præesse uoluerunt,
haud dubie existimantes longe illos falli, qui apud eos
demum populos optimos esse uiros arbitrantur, apud
quos leges exquisitissima scribentiū diligentia latæ sint.
Quod si admittatur, nihil iam obstiterit quo minus si-
miles moribus omnes Græciæ populi euadant, utpote
cum scriptæ statim leges in omnes facile populos pro-
pagari exemplarium traducibus possint. Sed enim illi
non ex bisce inuentis incrementa uirtutis proficisci, sed
ex uitæ

Chironia ulcera.

Areopagitarū consilium.

ex uitæ quotidianæ potius institutis existimauerũt. C
pe multitudinẽ similẽ euadere ijs moribus recesse est
bus moribus siguli instituti fuerint. Nam qd' ad legũ
titudinem atq; exactiorẽ circa eas diligentiã attine
diciũ certe, id est parum bene cum ciuitatibus illis
Multitudinem enim legum ueluti cancellos quos
flagitijs hominum circumdatos existimari necesse
At qui ciuitates recta reipubl. ratione constitutas
quaq; porticus scriptorum plenas habere, sed in am
De multis potius condita iura tenere expedit. Neq; uero decr
legum uo rum redundanti copia, sed compositione morum pr
luminibus ræ urbes habitantur. Homines enim perperam c
iura quamlibet exacte præscripta facile præuarica
terunt. Rursusq; recte homines instituti, uel dec
positis acquiescere facile sibi persuaserint. Εως τ
πλήθη ⟨ι⟩ τὰς ἀκριβείας τῶν νόμων σημ
ναι τ' κακῶς οἰκεῖσθαι πλὴν σπάνιον αὐτὴν. ἐμφ
αἴτια γὰρ αὐτοὺς πλημμύρης τ' ἁμαρτημάτων π
γίνεσθαι τοὺς νόμους ἀναγκάζειν. διὸ ὁ τ
πολιτευομένους, οὐ τὰς ὁσας ἐπιπλάνας
μᾶλλον ἀλλ' ὀλιγας φυλακὰς ἔχειν δίκαιον
his (ut opinor) tanti autoris uerbis intelligimus
miam, id est rectã felicemq; iuris cõstitutionẽ, ha
mensis innumerisq; librorum uoluminibus consta
emendata potius ratione uitæ publicè transigẽda.
ta igitur humani generis pernitie posteriorum de

rumq; sæculorum moribus receptum esse arbitramur,
aut ciuuis (qui modo se professorem iuris dicere posit) li
ceat per publicam conniuentiam leges nobis alias atq;
alias quotidie ferre, & ueluti terræ, mari, populis impe
ritare? id est enim nimirum ad Pandectas & reliqua im
peratorũ põtificiũq; monumẽta per se satis numerosa uo
lumina, sexcenta certatim uolumina nõ mõ cõmentario
rũ sed iã etiã cõmẽtitiorũ addidisse, quæ iã cã autorita
tem antenerint ut p legibus decretisq; citẽtur. Vsque a
deo nihil intemerabile, nihil sacrosanctũ ingenia scriptu
rientia duxerunt, ne Iustiniano quidem in codice suo
imperatoria potestate seueriβime interminante altero
etiam edicto, quod maxime mireris, ne reclamante qui
dem Accursio. Proinde Iustinianus cũ Triboniano (atq;
etiam cum Paulo, Vlpiano, et reliquis illis iuris conden
di proceribus, qui ex officina Papiniani tanq; ex equo
illo Troiano prodierũt,) si qua forte ad eum fama huius
indignitatis peruẽit, nunc miserũ exclamat ut Stentora
uimere posβit, aut potius quantũ Gradiuus Homericus,
exclamat inquam satyricum illud, Tenet insanabile mul
tos scribendi cacoẽthes. Hoc igitur malum, id est, praua
Perinaxq; ambitio qnæ animis iurisperitorũ nostri tem
poris penitus insedit, nõ aliter domari quasi ulcus cacoẽ
thes potest, q si ferro cauterio uẽ pcuteretur, id est, si ad
actiũ usq; resecẽt, aut paulo clemẽtius, ut certũ nec ma
rumq; numerũ interpretũ iuris utriusq; habeamus, reliquo

rumq;

rumq́; autoritas abrogetur. Vel etiam ut uolumina
Vulcano consecrentur. Sic enim ut arbitror Iustin
iurisq́; conditorum manibus bellißime litari potest,
ipse tam imperia sua pro nihilo duci indignãtur, q
hi scripta sua lamentantur cõmentitijs scriptis sœd
humaniorumq́; disciplinarum autoribus parentari,
rum isti scripta eorũq́; sequaces homines Mineruæ
sioris, nihil ad uitam degendam pertinere arbitra
ut parum quæstuosa, idq; ipsum improbißime dicti
non dubitant homines, ut sententia sua prudentiß
ita nostra sanè impudentißimi. Sed transuersum me
pi quodam ueritatis aquilone sentio: cum tamen h
nostri operis institutum poscere uidetur, ut blandi
cuiusdam orationis fauonio uelorũ sinus orationis
derem. Certe præter institutum aura quadam liber
solicitante prouectus, nimium me à portu emere
uoris receßisse uideo. Hactenus tamen nusq̃ obtre
tioni aut odio cuiusq̃ uela dedisse sanctè adiurare
Neq; quenq̃ (ut spero) offendet oratio nostra, nisi
improbiores liti ita se obtulerint (ut iuris uerbo lo
ut ipse in eos non inuasisse, sed in nos illi incurrisse
antur. Neq; enim odimus quenquã, nec inuisos no
quã esse putamus. Proinde hæc atq; alia non m
reipublicæ nostræ ulcera uiderint, ad quos reip
constituendæ cura pertinet. Quæ tamen attingi
libet non licet. Manus enim quasdam Chironi

Liti se offerre.

Pœnias poscunt. Vt ad rem reuertamur, quod nostri
theologi legem naturæ uocant, Cicero summam legem
uocauit in loco superius dicto: alibi autem æternam,
his uerbis. Hanc igitur uideo sapientißimorum fuisse
sententiam, legem neq; hominum ingenijs excogita-
tam, nec scitum aliquod esse populorum, sed æternum
quiddam quod uniuersum mundum regeret imperan-
di prohibendiq́; scientia. Ita principem legem illam &
ultimam, mentem esse dicebant omnia ratione aut ue-
tantis aut prohibentis dei, ex qua illa lex quam humano
generi dij dederant recte est laudata. Est enim ratio
mensq́; sapientis ad iubendum et ad terrendum idonea.
Laudata, pro uocata à Cicerone dictum est uerbo iuris,
de quo alibi dicendũ. Nostri igitur philosophi legem na
turæ appellant rationem communem cultum unius dei
dictantem, hominumq́; inuicem charitatem, quam in
communem sensum, id est, notiones anticipatas cade
re uoluntiut, alibi diximus. Cicero summam & æter-
nam legem, appellat prudentiam illam rationemq́;
communem naturæ humanæ ingenitam, quasi particu-
lam quandam diuinitatis: quæ sectandæ nobis autor est
iustitiæ, auersandæq́; iniustitiæ. Mentẽ enim mundi Stoi
ci πρόνοιαν, id est, prouidentiam appellauerunt, quem
deum esse putabant, ut docet Cicero li. 2. de natura deo
rum. Vnde Quintil. de deo loquens Prouidentiam fe-
re dicit, ut primo. Oratione inquit nihil præstantius ho-
mini dedit

Naturæ lex.
Aeterna lex.
summa lex.
Laudatũ.
Lex naturæ.
Pronœa.
Mẽs mũdi
Prouidentia.

Prouidē tia.

mini dedit Prouidētia. Ei alibi de Cicerone loquens
no quodam Prouidentiæ genitus, in quo omnes
res eloquentia experiretur. Ex ea autem mente qua
prouidētia dicitur, animos humanos defluxisse atq
quasiq; destillasse. Vnde Iuuenalis Saty. 14. Sensu
cœlesti demissum traximus arce: Cuius egent prona
terram spectantia: mundi Principio indulsit commu
conditor illis Tantum animas, nobis animum q
mutuus ut nos Affectus petere auxilium & prę
re iuberet.

Ex lege tertia.

Iura constitui oportet ut Theophrastus ait in ij
entonyma frequenter accidunt. Nos cum essemus
Pandectæ Pisanæ. tiæ Pandectas Pisanas (quas Archetypos esse puta
palatio uidimus, sed raptim & quasi per transe
(ut dicitur) prætereuntes. Has si aliquot diebus
nobis tractare licuisset, pauca ut existimo loca
tellecta reliquissemus, tametsi lectu per difficiles
iam miltis in locis exolescentibus uerbisq; non
punctis. In his autem hunc locum ita scriptum leg

Iura in quibus cō stituenda.

Iura constitui oportet (ut dicit Theophrastus) in
ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ accidunt non in ijs quæ ἐκ τύχης
id est, ijs quæ plerunq; accidunt, non in ijs quæ
nato, uel præter hominum opinionem. Huc pertin
lonis illud dictum, cuius meminit Cicero in orati

ff. de
44. 7.

D. Bay. de re uest. lib.
c. 7.

Roscio Amerino. Solon (inquit) cum interrogatus esset
cur nullum supplicium constituisset in eum qui paren-
tem necasset, respondit, id se neminem futurum putasse.
Dicitur sapienter fecisse, cum de eo nihil sanxerit quod
ante commissum non erat, ne non tam prohibere quàm
admonere uideretur.

Ex lege legis uirtus.

Legis uirtus.

Legis uirtus hæc est, imperare, uetare, permittere, pu
nire. Quintil. in septimo. Lex inquit omnis aut tribuit,
aut adimit, aut punit, aut iubet, aut uetat, aut permittit.
Quod aūt sequitur, iura nō in singulas personas sed ge-
neraliter constituuntur, sumptū id est, ex duodecim, ubi
fere cauebatur. Priuilegia ne irrogāto. Quæ uerba Cice.
li. 3. legē exponens ita inquit. Tum leges præclarissimæ
de. 12. tabul. translatæ duæ: quarum alera tollit priule-
gia, altera de capite ciuis rogari nisi maximo comitio
uetat. Maiores enim in priuatos homines ferri leges no
luerunt (id est enim priuilegium) quo quid est iniustius?
cum legis hæc uis sit scitum & iussum in omnes, ferri
de singulis centuriatis comitijs uoluerunt. Descriptus
enim populus censu, ordinibus, ætatibus: plus adhibet in
suffragium consilij, quam fuse in tribus conuocatus. Sed
hæc uerba corrupte uulgo leguntur ut pleraq; in illis
libris. Gellius libro. 9. Neq; de imperio Gnei Pom-
peij, neq; de exitu Ciceronis, neq; de Publij Clodij, neq;

priuilegiū primum.

Iussum.

alia id genus populi plebis ue iussa leges uocari po
Non sunt enim generalia iussa, neq; de uniuersis
Priuile-gium. bus, sed de singulis cõcepta. Quocirca priuilegia p
uocari debent, quia ueteres priua dixerunt quæ
gula dicimus. Cicero in paradoxo quarto. Sed qui
communes leges profero, quibus omnibus es exul
liarissimus tuus Cornificius de te priuilegium tuli
in opertum bonæ deæ accessisses, exulares. Idem pr
mo sua. Quo iure, quo more, quo exemplo legẽ
Priuile-gium. tim de capite ciuis indemnati tulisti: uetant leges
tæ, uetant .12. tab. leges priuatis in hominibus irro
id est enim priuilegium. Ex prædictis apparet
satis intelligere quid sit priuilegium, qui nihil ali
credimus quam prærogatiuã & principium ind
Idem de proscriptione sua loquens. Licuit tibi ser
Centuria ta comitia legem sed nefarium priuilegium. Priuilegia igitur
leges ad priuos homines singulosq; pertinentes
centuriatis comitijs irrogari poterant, quæ Cic.
Magna comitia. Leg. supradicto magna comitia appellat. Enim
hũc titulũ pertinere illud Liuianũ arbitror lib.
lo Macedo. Nulla lex satis commoda omnibus
quæritur si maiori parti & in summã prodes
cuiq; priuatum officiet ius, id destruet ac de
quid attinebat uniuersos rogare leges quas
gare in quos latæ sunt posint? Verba sunt Cato
Oppiã tuentis. Contra quẽ Valer. Trib. plebis

Lege enim quemadmodum ex ijs legibus quæ non in tem
pus aliquot sed perpetuæ utilitatis causa in æternum la
tæ sunt, nullã abrogari debere fateor, nisi quam aut usus
corrigit, aut status aliquis reipub. inutilem fecit, sic
quæ tempora aliqua desiderauerunt leges mortales (ut
ita dicã) et tẽporibus ipsis mutabiles esse uideo. Quæ in
pace latæ sunt, plerunq; bellũ abrogat: quæ in bello pax:
uim nauis administratione alia in secunda, alia in ad
uersa tempestate usui sunt.

Ex lege, non possunt.

Si quis omnes species quæ hac lege cõprehendi pos
sunt scire cupit, legat Quinti. lib. 7. ubi de syllogismo &
ratiocinatione loquitur.

Ex. l. fraus & quod distat uerb. ab intel.

Petrus Crinitus. Cum aliquando apud Petrum Crinitũ Florentinũ esse
mus, hominem & comitate & doctrina singulari præ
ditum, cuius nunc liber de Honesta disciplina alijq; sua
uissimi in manibus habentur, inter contrectandos non
nullos eius libros in quaternionem incidimus manu Poli
tiani scriptum: in quo annotationes pauculæ erant, con
fulsæ (ut uidebatur) obscuritate congestæ, ut si forte in
ercidierent à nullo legi possent: sic enim erat ingenium
hominis. Pleræq; tamen frigidæ scrupulositatis & con

temnendæ. Has cum celeri lectione per Criniti facili-
tem saltuatim nobis licuisset. (Strati enim frena
equi ad uestibulum nos expectabant, & ille me amic
causa ad mansionem primam deducturus erat) unā
tum & alterum locum quæ ad hoc nostrum institu
pertinerent memoriæ mandauimus: quorum hic u
erat. Sic autē Politianus legebat ex Pandectis Pisa
Et quod distat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας, hoc distat fra
& reliqua. Id est quod distat dictum à sententia. Sic
esse ab Vlpiano scriptum facile mihi persuadeo, qu
doquidem in antiquo exemplari tria illa uerba desu

Ex lege Princeps.

Princeps legibus solutus.

Princeps legibus solutus est. Aristoteles libro 5. P
ticôn, huius dicti rationem memorabilem afferre
uidetur. Est enim is autor qui res omnes ratione &
scientifice tractare solet: eas etiam quæ sui natura
ficiose tractari non posse uidebantur. Is igitur in
bro in hanc propemodum sententiam inquit, si tam
cte uertimus. In republica autem optime constituta
mum ciuis esse dici debet, qui & regere & regni &
luntate & aptitudine ad uitam paratus est secundū
tutem agendā. Aegedū sit aliquis unus, aut uno etiā
res (pauciores tamē q̄ ut ciuitatis numerū implere
sint) tanto cæteris uirtutis exuperantia præstātes si
res, aut præstans si unus sit, reliquorū ut uniuersorū
tus ca

tus cū illius aut illorū non sit comparabilis: dico (inqt)
huiusmodi uiros non iam ciuitatis partem existimandos
esse. Quippe iniuriam illis haud dubie factum iri creden
dum est, si æquas ferre partes digni ipsi uidebuntur, tan
to cæteris inæquales uirtute ciuiliq; facultate. Huius-
modi enim quasi deum quendam censeri inter homines
par est. Proinde legum quoq; lationem inter æqualeis
necesse est esse & genere & facultate ciuili. In illos au-
tem huiuscemodi nulla est prorsus legislatio: quippe qui
ipsi lex sint. Quàm enim ridiculum fore putemus
eum qui legem de huiusmodi ferre aggrediatur? Quare
ciuitates illæ quæ populari imperio administrantur, non
aliam ob causam Ostracismon excogitauerunt, utpote
quæ omnium maxime rerumpublicarum ciuilem conse-
ctentur æqualitatem. Etenim qui apud eas plus æquo
præualere cæteris aut opibus aut necessitudinibus nu-
merosis, aut ciuili facultate uidentur, solum eos uerte-
re exilij causa ad certum quoddam tempus adigunt.
ἀδικήσοντες γὰρ ἀξιούμενοι τὴν ἴσων ἄνισοι το-
σοῦτον κατ' ἀρετὴν ὄντες τὴν πολιτικὴν λύω-
μιν. ὥσπερ καὶ θεὸν ἐν ἀνθρώπεις εἰκὸς εἶναι τὸν
τοιοῦτον, ὅθεν δηλονότι καὶ τὴν νομοθεσίαν ἀναγκαῖον
εἶναι περὶ τοὺς ἴσους καὶ τῷ γένει καὶ τῇ λυνάμει.
κατὰ δὲ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος, αὐτοὶ γάρ εἰσι
νόμος. καὶ γὰρ γελοῖον ἂν εἴη νομοθετεῖν πει-
ρώμενον κατ' αὐτῶν. καὶ τὰ λοιπά. Quid sit

Legislatio

Ostracismus Ciuiũ inter se æqualitas

autem Ostracismus, id est, Athenienſium exc
docet plane Plutarchus in Ariſtidis uita. Enim
quod Ariſtoteles de æqualitate generis dicit inter
ues, uidendum quo pertineat: ne nimium ſibi iſti pla
ant Cecropidæ: qui beatos ſeſe putant eſſe nobiliore

Holoſericati

dro, ſi holoſericati & machærophori uiſantur, no
in humerum ueſte ſubnixi, graſſantes magis quam
dientes, proteruiſſime obuium quemq; protrudent

Nobiles carpuntur.

bus ad nobilitatem facere uidetur præter litera
nium ignorantiam & odium, prædictis etiam re
dens & conſentanea uerborũ quædam improbita
ſiq; caſtrenſis uel aulica potius eloquentia: ſed qua
teruiſſimum quemq; maxime deceat inter modeſta
res ipſa putidiſſima. Ariſtoteles igitur lib. 4. Poli
Cum tria ſint (inquit) quæ de æqualitate ciuili co

Nobilitas

dant, libertas, opulẽtia, uirtus: (Nam quartum qu
cant generis nobilitatem, ex duobus concretum eſt
enim generoſitas uetuſtæ opes cum uirtute) Cum
tria hæc de æqualitate contendant, manifeſtum eſ
rum mixturam, id eſt, opulentorum & inopum,
tem eſſe dicendam. Trium uero Ariſtocratiam
ptimatiũ ſtatũ. Idẽ l. 3. εὐγένεια γὰρ ἐστὶ ἀρετὴ γέ

εὐγένεια. Generoſitas.

Generoſitas enim (inquit) uirtus eſt generis. Ag
quinq; ſint genera regni, quintum genus eſt quod
baſilia dicitur, quaſi regnum numeris omnibus
tionis conſumatum: cuius modi erant principes

ni Vlpiani tempore, nihil iam priſcæ ciuilitatis retinen
tes, omnia arbitrio ſuo ſtatuentes: ut & nunc Reges no

Reges Galliæ.

ſtri qui omnia in poteſtate habent, quicq; (ut Homericus
ille Iupiter) quoquo ſe uerterint omnia circumagunt, nu
tu etiam ſolo omnia quatientes: humani deniq; Ioues

Ioues humani.

(ut inquit Plautus in Caſina) ſed qui tamen nonnunq; re
pente morianeur, ut eius uerbis utar. Hoc autẽ regni ge
nus eſt inquit Ariſtoteles, cum unus omnium poteſtatem
habet communium & publicarum rerũ, non aliter atq;
ciuitas una aut populus unus habent. Hæc aũt ſpecies

Oeconomia.

quinta, œconomica ratione inſtituta. Vt enim œcono
mia regnum eſt domeſticum, ſic regnum œconomia eſt
ciuitatis aut populi unius aut plurium, id eſt domeſtica
diſpenſatio. Ex ſupradictis igitur demonſtrari poteſt (ut
arbitror) Principem non modo legibus eſſe ſolutum, id

Princeps legibus nõ tenetur.

quod Vlpianus dixit, ſed etiam legibus non teneri. Iam
primum cũ leges ferri debeant in homines genere facul
tateq; omni politica æquales, nec legibus teneantur, qui
multo cæteros rebus his præſtare uidentur. Reges aũt
generoſitate, id eſt, opulentiæ antiquitate, & claritate
natalium nemo omnium æquare poſſit aut contendat.
Virtute porro & animi & corporis omniq; morum ma
ieſtate humanum captum modumq; excedere, heroasq;
æquare aut debeant, aut credantur: manifeſtum eſt legi
bus in ciues, id eſt, in populum latis ſacroſanctos homi
nes non teneri, auguſta illa dignatione eximios. At hæc

cum nullum ius ciuile inter patrem & liberos & i
dominũ & familiam intercedat, ut Aristote. docet li
Ethicorum, & nos alibi diximus: sit autem eadem r
inter principem & populum, satis (ut arbitror) e
ctum est id quod efficere meditabamur: Augustu
principem non modo legibus solutum esse, sed etiam
teneri. Id quod de Augusta dici eadem ratione non
test. Verba Aristotelis de regno subiecimus, quæ sup
latina fecimus. πέμπτον δ' εἶδος βασιλείας ἐ
ἢ πάντων κύριος εἰς ὢν, ὥσπερ ἕκαστον ἔθ
καὶ πόλις ἑκάστη τῶν κοινῶν τεταγμένη ἐπὶ
οἰκονομικὴν. ὥσπερ δὲ οἰκονομικὴ βασιλεία τῆς
ας ἐστὶν, οὕτως ἡ βασιλεία πόλεως καὶ ἔθνους
ἢ πλείονος οἰκονομία. Legibus soluere, id est
nunc dispensare uocamus. Liuius libro. 10 ab urbe
dita. Fabius legem recitari iussit qua intra decem
nos eundem consulem refici non liceret. Vix præ
pitu audita lex est, tribuniq; plebis nihil id imp
mento futurum aiebant, se ad populum laturos u
gibus solueretur. Idem libro. 9. de bello Macedo
Pars tribunorum plebis negare rationem habe
esse quod duos simul unus magistratus præsertim
rules neq; capere posset neq; gerere. Pars legibus
ui eum censere. Vtitur & Tranquill. in Cæsare, &
cero in Philippica secunda. Asconius in orationem
Cornelio. In omnibus (inqt) senatusconsultis quibus

Legibus soluere.

quem solui legibus placebat, adijci erat solitum, ut de ea
re ad populum ferretur. Sed paulatim ferri erat desitũ:
resq; iam in eam consuetudinem uenerat, & postremo
ne adijceretur quidem in senatusconsul. de rogatione
ad populum ferenda. Eaq; ipsa senatuscõ. per pauculos
admodum fiebant. Actum deinde ea de re in senatu est
magnis contentionibus. Cum Cornelius ita ferre rursus
cœpit quis in senatu legibus solueretur, nisi ducenti af-
fuissent. Soluere igitur canonibus dicendũ pro dispensa-
re, quod & gratiam canonis legisq; facere dici potest.
Vlpianus hic solutum esse legibus accepit pro eo quod
est non teneri. Quo uerbo Iulianus lege sequenti usus
est, & antiqui sæpe usi. Cicero Philippica undecima.
Ille homo summo ingenio, summa potentia, qui ex
ædilitate consulatum petit, soluatur legibus, quamuis le
ges eum non tenent. Verba sunt ironica significantia ho
minem perditissimum & exlegem. Quoniam uero mul
ta in legibus sequentibus de consuetudine dicuntur, libu
it huc transcribere uerba quædam Quintil. Hic enim de
consuetudine sermonis loquens ita inquit. Constituendũ
igitur in primis idipsum quid sit quod consuetudinem
uocemus: quæ si ex eo quod plures faciunt nomen accipi
at, periculosissimum dabit præceptum non orationi mo
do, sed quod maius est, uitæ. Vnde enim tantum bo-
ni ut pluribus quæ recta sunt placeant? Et paulo post.
Nam ut transeam quemadmodum uulgo imperiti lo-
quuntur

Soluere canonibus.

Consuetudo.

quuntur, tota sæpe theatra & omnem circi turbam
clamasse barbare scimus. Ergo consuetudinem serm
uocabo consensum eruditorum, sicut uiuendi consen
bonorum. Quod autem Vlpianus in fine huius titu
cit. Totum autem ius & reliqua, plenum id nõ uide
Melius & plenius Quintil. in quinto. Nam ferè (in q
uersatur ratio faciendi circa bonorum adeptionem,
crementum, conseruationem, usum, malorum eui
nem, liberationem, imminutionem, conuersionem.

Ex lege secunda de statu hominum.

Edictum prætoriũ.

Ac post de cæteris ordinẽ edicti perpetui secuti
conius in oratione pro Cornelio de maiestate ita
Aliam deinde legem Cornelius, etsi nemo repugna
sus est, multis inuitis tulit: prætores ex edictus suis
petuis ius dicent. Quæ res gratiam ambitiosis præ
bus qui uariè ius dicere solebant, sustulit. Cicero uer
Prætura urbana Verri obijcit criminose, quod mul
tra morem maiorum in edicto suo proposuerit, q
interdũ ex edicto suo ius non dixerit. Idem in eadẽ
lurimum (inquit) trbuunt edicto prætoris, edictu
gem annuam esse dicunt, tu edicto plus complec
lege. Si finem edicto prætoris afferunt calendæ Ia
riæ, cur non initium quoq; edicti nascitur à calen
nuarijs? An in eum annum progredi nemo poteri

cto quo prætor alius futurus est, in illum quo prætor alius
fuit regredietur? Ne igitur iuris dicendi ratio arbitraria
prætoribus esset, & pro eorum libidine subinde mutabi-
lis, lata lex est de edictis perpetuis. Edictum autem per
petuũ postea scripsit Saluius Iulianus temporibus Adria
ni principis, autore Eutropio. Hoc autem Accursius
non intellexit, ut ex glossemate eius apparet super uer-
bo perpetui.

Ex. l. vulgo concepti. de statu hominum.

Qui & spurij appellantur. Plutarchus in probl. de
hoc uocabulo loquens ita inquit. Spurius primum nomẽ
est apud Roma, ut Sextus & Decimus & Gaius. Prima
autem nomina non tota scribunt. Sed aut una litora, ut
T. Titum, aut duabus ut Gn. Gneum, aut tribus ut Sex.
Sextum, & Ser. Seruiũ. Sic spurius Sp. scribebatur. Eos
autem qui sine patre erant, qui Ἀπάτορες græce dicũ-
tur s. & p. designabant quasi sine patre. Hoc errore
factum ut spurij sine patre dicerentur. Hæc ille. Cæterũ
quos uulgo Bastardos uocamus interdũ spurij dici pos-
sunt, ut hi quos principes agnoscere solenniter solent,
quasiq; adoptare, quod uulgo aduouere dicimus. Nothi
enim uerbo græco appellantur, non spurij. Quinti. li. 3.
Nothus ante legitimum natus, legitimus filius sit. Post
legitimum natus, tantum ciuis. Et paulo post. Nothum
qui non

Spurius.

Apatores

Adoptare

Nothus.

νόθος

qui non sit legitimus græci uocant, latinum rei n
ut Cato quadam quoq; oratione testatur non hab
Nothia. ideoq; utimur peregrino. Nothia græci appellant
tro genere et numero plurali, eam partem quæ ex
paternis lege Atheniensium nothis dari poterat.
factum ut græci nothum appellant quicquid non
timum esse uolunt nec uerum, ut νόθον ἀττικισμ
cunt, non uerum schema atticum sed adulterinum
riumq́;, contra γνήσιον ἀττικισμὸν dicunt, uer
manam, legitimamq́; atticorum elegantiam signi
tes. Bessario spuriam cogitationem appellat, qu
Spuria cogitatio. ci νοθὴν διάνοιαν dicunt, quasi Spurius latine
thus, ut spurios uersus dicimus, non quod nullam
rem quasi patrem habeant, ut nonnulli putant, sed
græci huiusmodi uersus νοθευομένους appellant
adulterinos. Plato igitur autore Bessarione) aut
Bessario. tius uiro latine doctissimo qui auspicijs eius latin
Hyle. lum librum fecit) materiam elementarem, id est,
ὕλη. primam informem ex qua elementa discreta sunt
tione tantum spuria intelligi posse ait, hoc est, ma
tantum, sequestrata omni forma, diuisione, figu
nitudine: quæ apta sit omnes has & huiusmodi
tes recipere. Quia enim non per formæ innixum
mitatem, sed per negationem sequestrationemq́;
rum omnium quasi uacillante cogitatione mate
telligitur, ideo cogitatione spuria dicitur compre

Nam ea quæ per habitum & formam fit, legitima cogi- Legitima
tatio est. Aristoteles autem per analogiam, id est, propor cogitatio.
tionem hanc intelligentiam fieri autumat, quod idem la
te explicat. Spuria cogitatio νόθος λογισμὸς dicitur. Spuria co
Philoponus in primo posteriorum analy. Διόπερ καὶ ἡ gitatio.
ὕλη τῷ ἑαυτῇ λόγῳ ἄγνωστος, ὡς ἀνείδεος νόθῳ Νοθὸς λο
δὴ λογισμῷ λυπτὴ, ὡς ὁ Πλάτων φησί. Id est. Itaq; γισμὸς.
materia sua ac propria ratione incognita, ut quæ forma
careat, spuria cogitatione utiq; comprehendi potest, ut
inquit Plato.

Ex lege quarta de adoptionibus.

Magistratū apud quē legis actio est. Accursius existi- Actio le-
mauit legis actionē legitimos actus significare, qui uolū gis.
tariæ iurisdictionis sunt, ut emancipatio & huiusmodi. Lege age-
Nos aūt aliter existimamus. Lege agere uerbū est iuris re.
antiq. Cic. p Murena de Gn. Flauio q Appij Claudij librū
uulgauit. Posset agi lege nec ne pauci quondā sciebant.
Fastos enim uulgo nō habebāt, erant in magna potentia
qui consulebantur, à quibus etiā dies tanq̄ à Chaldeis pe
tebantur. Iuuentus est scriba Gn. Flauius q Cornicū ocu
los confixerit, & ab ipsis cautis iurisconsultis eorum sci
entiam compilauerit. Itaq; irati illi quod sunt ueriti ne
dierū ratione peruulgata & cognita, sine sua opera lege
posset agi, uerbosa eadem composuerunt, ut in omni
bus rebus

bus rebus ipsi interessent. Liuius de eodem in non
uile ius positum impenetralibus Pontificum euulg
fastosq; circa forum in albo proposuit, ut quand
ge agi posset sciretur. Inde legis actiones, quarum
minit Pomponius supra de origine iuris. Magistr
igitur apud quem legis actio est, magistratus is est
plenam iurisdictionem habet et ordinariam, apud q
experiri omni actiõe aduersus unumquemq; possu
Valer. lib. 7. Egregia Pisonis præfecti urbis consti
Cum enim ad eũ Teren. ex octo filijs quos in adoptio
perduxerat, ab uno in adoptationem dato exhære
se quærelam detulißet, bonorum adolescentis poss
nem ei dedit, hæredesq; lege agere passus non est.
agere dixit, pro bonorum possessionem secundum
las petere, uel ex testamento agere. Terent. Vna
est tecum. DEM. Lege agito ergo, id est, scribito
cam. Cicer. in Ver. Quis unquam isto prætore
inuita lege agere potuit? id est iure legibus constitu
tare. Erant enim certis legibus iudicia constituta
de Campanis loquens. Fuluius acceptas literas ne
solutas, cum in gremio reposuisset præconi impe
ut lictorem lege agere iuberet, id est, ut ex offi
ageret, et sentẽtiam in damnatos exequeretur. Ide
ctor uiro forti adde uirgas: & in eum primum le
inde legibus interrogari apud eundem Liuiũ. Val
libro. 3. aliter accepit. Deligatis ad palũ hostibus
pa

Legis. actiones.

Interrogari legibus

patribus cõscriptis nequaq̃ Capuanis salutares accepit.
In sinistra enim manu sicut erant traditæ reposuit, ac
iusso lictore lege agere, tũc demũ aperuit postq̃ illis obtẽ
perari non poterat. Lege agere, pro uinctos uirgis cæ
dere et deinde securi ferire posuit, exequẽdo scilicet sen
tentiã q̃ eis tulerat, qd' uulgo dicimus expletare, id est,
implere explereq; iussum iudicis, et ultra ꝓgredi, hoc est
nõ cedere interceßioni. In superioribus aũt exemplis le
ge agere, pro eo accipitur qd' uulgo dicimus, facere de
mandam. Cice. in primo de Orat. Alter plus lege agen
do petebat, quàm quantum lex in. 12. tabulis permise
rat: quod cum impetrasset, causa caderet. Idem. Cum
egisset lege in hæreditatem paternam testamento exhæ
res filius, quæsitũ est de iure ciuili posset ne paternorũ
bonorũ exhæres esse filius. Lege agere Tull. pro actionẽ
& querelam inofficiosi intendere dixit.

Ex. l. arrogato eodem titulo.

Spado arrogando suũ hæredẽ accrescere potest. Le
gendũ accersere, id est, asciscere, uel arcescere, qd' idem
est. Val. lib. 4. Vt nimia pietate causam sibi mortis ar
cesseret, id est, acisceret, attraheret.

Ex. l. intantum de rerum diuisione.

Cenotaphium Accursius male pro loco intelligit ad
sepeliendum para. o. Est enim Cenotaphiũ imaginarium

sepulchrum, quale Vergil. describit libro. 3. Aeneid. ius loci meminit hic Martianus.

Solennes tum forte dapes & tristia dona
Libabat cineri Andromache, manesq; uocabat
Hectoreum ad tumulum, uiridi quem cespite inanem
Et geminas causam lacrymis sacrauerat aras.

Quo loco Seruius tumulum inanem Cenotaphium dicit. græce κενὸς inanis dicitur, et τάφος sepulchrum unde nomen compositum. Suetonius honorarium tumulum appellat in Claud. Cæterum (inquit) exercitus honorarium ei tumulũ excitauit, circa quem deinceps die quotãnis miles decurreret, Galliarũq; ciuitates lice supplicarent. Quibus uerbis significat cenotaphium Druso in Germania extructũ cum corpus eius Romam deuectum esset. Sic uocari possunt hodie quas representationes in anniuersarijs exequijs uocamus.

Honorarius tumulus.

Ex l. sanctum. eodem hoc titulo.

Sanctum: Sagmina.

Sanctum dictum est à sagminibus. Sagminum templum est apud Liuium libro. 1. Iubes ne me rex patre patrato populi Albani sœdus ferire? Iubente sagmina inquit rex te posco. Rex ait, puram tollito. Pontificialis ex arce graminis herbam puram attulit. Pontifex regem interrogauit, Rex facis ne me tu regium nomen populiq; R. Quiritiũ, uasa comtesq; meos? Rex respondit

quid sine fraude mea populiq; Ro. Quiritiũ fiat facio. Hactenus Liuius. De sagminibus Plinius libro. 22. Hæc etiã herba uerbenaca uocatur latine, à græcis ἱεροβοτάνη dicta, id est, sacra herba, ut idẽ Pli. docet li. 25. κηρύκεια autem dicuntur à græcis, quæ latine caducea dicuntur, quibus græci utebantur, ut inqt Martianus. Ceryx enim caduceator est. Nostrates autem caduceatores spintere hodie utuntur, quæ armilla etiam dici potest, blasonum lingua uernacula uocant, in prælijs autem utuntur paludamento, quod eos uelamentum sacrosanctos (ut ita dicam facit, id est, ab omni uiolentia tutos, uulgo cotta armorum uocatur. In caduceo autem serpentes inuicẽ complexi insculpebãtur, quale illud Mercurij pictũ uisitur, cuius meminit Plini. libro. 29. naturalis histo. & Macrobius lib. 1. Saturnalium.

Ceryx

Paludamentum.

Caduceũ.

Ex. l. sequenti. §. primo.

Solent qui à religione locum illum liberare uolunt, sacra inde euocare. Quid sit sacrorum euocatio & quomodo fieri olim solita sit, si quis scire cupit uideat Macrobium lib 3. Saturnal. cap. 8. ubi de euocatione deorũ larium loquitur, ex urbibus quas Romani capere expugnatione instituerant. Illic enim uidebit uerba solennia quibus Ro. loca profana reddere se existimabant. Apud Liuium autem libro quinto ab urbe condita, dictator è

Euocatio deorum.

Veijs deos euocans, tuo ductu inquit Pythice
tuoq; nomine instinctus pergo ad delendũ urbem
tibiq; hinc decimam partem prædæ uoueo, simul
Regina quæ nunc Veios colis, precor ut nos uictores
nostram tuamq; mox futuram urbem sequare, ubi
gnum amplitudine tua templum accipiat.

Ex. l. vltima de senatoribus.

Cõsulares

Senatores autem accipiendum est eos esse qui à
cijs & consulibus. Legendum cõsularibus, id est,
aliquando consulatum gesserunt. Hic locus nos
net ut de senatu senatoribusq; latius (quatenus
ria suppetet) disseramus, cum propterea quod res
qui cognitu digna est nec cuilibet obuia, tum uel
xime quod eam opinionem inualuisse uidemus,
nostram supremam instar esse senatus Romani,
tumuiralis iudicij, uidelicet centenariam & ipsam
numeratis omnibus suis partibus. Idq; affirmantem
gno assensu audiuimus haud ita pridem aduocatum
dam primi nominis, cum causam non ignobilem
ageret celeberrimo conuentu. In qua nunc hære
stratium (ut parcißime dicam) plerosq; esse uid
quendi quoq; omnium ferme usu plenißime id ante
te. Huius autem erroris (ut aliorum multorum
bus nunc hallucinamur) fundamenta iecit
sius digna flagris ignorantia, uel potius confi

Senatus Parisiensis.

Nam

Nam uenia ignorantiæ eius sæculo indulgenda est: qui
in titulo de petitione hæreditatis et de liberis præteritis
Cod. & in l. qui repudiantis, infra de inofficioso test.
alijsq; in locis cõstanter hoc affirmauit. Vt aũt hanc opi
nionẽ multorũ ad hoc æui sæculorũ persuasione confir
matam, quasiq; penitus fibratam conuellamus, aut cer
te labefactemus, altius res ipsa tota repetenda est. Iam
primum igitur constat senatum à Romulo primũ insti
tutum fuisse, uel hoc Liuij testimonio. Cum iam uirium
haud pœniteret, consilium deinde uiribus parat. Cen
tum creat senatores, siue quia is numerus satis erat, si
ue quia soli centum erant qui creari patres possent. Pa
tres certe ab honore, patricijq; progenies eorum appel
lati. Hæc ille de Romulo loquens. Hic senatus paulo post
in duas uelut factiones maiorum scilicet minorumq; gen
tium, & ex centenario ducenarius factus. Idem de Tar
quinio Prisco loquens. Ergo uirum cætera egregium, se
cuta quam in petendo habuerat etiam ambitio est. Nec
minus regni sui firmandi quàm augendæ reipu. memor,
centum in patres legit, qui deinde minorum gentiũ sunt
appellati, factio haud dubia regis cuius beneficio in cu
riam uenerant. Idem de Tarquinio Superbo eius filio lo
quens. His muliebribus instinctus furijs Tarquinius, cir
cumire & præhensare minorum maxime gentium pa
tres, admonere paterni beneficij, ac pro eo gratiam re
petere. Tacitus libro. 11. de Claudio principe loquẽs. His

Senatus Ro. institutio.

Senatores Ro. centum.

Maiorum minorũq; gentium senatores

dem diebus in numerum patriciorum asciuit Cæsar
tustißimum quemq; è senatu, aut quibus clari par
fuerant, paucis iam reliquis familiarum quas Rom
maiorum, & Lucius Brutus minorum gentium ap
lauerant: exhaustis etiam quas dictator Cæsar. l. C
& princeps Augustus lege Senia sublegêre. Ex his
Patricij. paret patricios dictos esse nobiles Romanos, qui à
mis senatoribus oriundi erant. Suetonius in Augus
gens (inquit) à Tarquinio Prisco rege inter Rom
gentes allecta in senatũ, mox à Seruio Tullio in p
cias traducta, procedente tempore plebem se co
ac rursus magna ui per diuum Iulium in patri
Patricia- tum redijt, Non omnes autem patricij senatores
tus. ut idem alibi ostendit. In locum (inquit) tribuni
forte de mortui candidatũ petitorem se ostendit, q
patricius necdum senator. Patriciatus hic alius est
sus ab illo patriciatu antiquitati incognito, cuius m
nit Iustinianus in titulo de consul. libro. 12. Cod.
nulla prorsus apud antiquiores scriptores fit mẽ
πατρί- qua dignitate Sudas πατρίκιος ὁ πατὴρ τοῦ κ
κιος. Patricius (inquit) pater est communis reipublic
autem in prima dignatione erant supremi cõsilij
autore. Accursius hæc duo confundens libro 1. In
in titulo de iure naturali, ubi patriciorum & ple
stinianus meminit, hi inquit erant patres imper
Sed uidendum de hac appellatione maiorum mi

gentium. Cicero libro. 1. Tusculana. Si uero scrutari ue-
tera, & ex ijs ea quæ scriptores Græciæ prodiderunt
eruere coner, illi ipsi maiorum gentiũ dij qui habentur,
hinc à nobis profecti in cælum reperientur. Cicero me-
taphoricôs maiorum gentium deos appellat eos qui cœ-
lestes habiti sunt semper, qui selecti dicti sunt ab anti-
quis: quos etiã August. libro septimo de Ciuitate dei,
Deos præcipuos & selectos appellat his uerbis. Fieri Dij maio-
enim potest ut saltem deos selectos atq; præcipuos quos rum gen-
Varro uolumine complexus est ultimo, quisquam co- tium &
lendos propter uitam quæ non æterna est, opinetur. Hi. selecti.
20. numero fuerunt, duodecim mares, octo fœminæ,
ut idem latißime exequitur. Et libro. 4. Quis enim fe-
rat (inquit) quod neq; inter deos Consentes, quos Consentes
dicunt in consilium Iouis adhiberi, nec inter deos quos
selectos uocant, felicitas constituta est? Minorum Dij mino
autem gentium dij secundum hoc dicebantur, ascriptitij rum gen-
quidam & allecti in deorum numerum, qui exhomi- tium qui
nibus diuinos honores meruerant, ut illi senatores qui & ascri-
à Tarquinio in senatum (ut supra diximus) allecti sunt ptitij.
minorum gentium senatores dicebantur. De his au-
tem duobus deorum generibus sic in lege duodecim ta-
bularum cauebatur. Diuos & eos qui cœlestes sem-
per habiti sunt colunto, & illos quos in cælum merita
uocauerunt, Herculem, Liberum, Aesculapium, Casto-
rem, Pollucem, Quirinum. Idem Cice. in Acade. Zenoni

& reliquis ferè Stoicis æther uidetur summus deus
te præditus, quo omnia regantur. Cleanthes qui
maiorũ est gentiũ Stoicus, Zenonis auditor: solem
nari & rerum potiri putat. Cic. maiorũ gentium
eos appellat eos qui ueri legitimiq; Stoici sunt, qui
damenta Stoicæ sectæ iecerunt, ut Zeno primus, et
eum Cleanthes. Nam fuerunt & alij postea, ut Chr
pus qui à præceptore suo Cleanthe dissentire cœpe
Tarquinij prædicta institutio fecit ut interdum
res conscripti uocentur. Plutarchus in Romulo. Ipse

Patres cõscripti.

tem Romani (inquit) patres conscriptos id collegi
pellant. Quod nomen & dignitatis plurimum &
diæ minimum præ se fert. Sed ab initio tantum pa
cti. Postea ascriptis in eũ ordinẽ pluribus, patres co
pti uocati sunt. Vnde Festus: Patres dicti sunt,
qui sunt patricij generis, cõscripti qui in senatu

Allecti.

ptis adnotati. Allecti etiam dicebãtur eodem auto
propter inopiam et ex equestri ordine in senatus
merum ascripti. Vnde illud Tranquil. in Cæsare.
grinis in senatum allectis libellus propositus est,

Ascriptitij.

senatori nouo curiam monstrare uelit. Hodie auto
cti ascriptitijq; uocari possunt latine in collegijs
stratuum, qui uulgo creati & extra ordinarij uoca
tur, ut nonnulli sunt hodie inter rationales & p

Rõnales.

ctos ratiociniorum, quos clericos magistrosq; co
torum appellamus. Hi autem ascripti allectiq;

παρεγγεγραμμένοι dicuntur. Itaq; Lucianus hos deos
παρεγγεγραμμένους appellat, quos Cice. maiorum gen-
tium uocitauit, quasi iam inde ab initio in deorum albo
connumeratos. παρεγγεγραμμένους uero Herculem,
Liberum, Ganymedem, etiam μετοίκους uocat, qua-
si incolas aduenasq; deos, hoc est, ascitos, ascriptitios,
adoptiuos. De Apolline enim loquens ita inquit. ἐγγε-
γραμμένος εἰς τὸν δώδεκα λιξιαρχικόν, id est,
scriptus in duodecim deorũ albo. Erat aũt unus in sena
ta q princeps senatus dicebatur. Plutarchus in Aphri-
cano. Sequentes (inquit) censores alij atq; alij principem
senatus Aphricanum legerunt. Quod genus honoris ijs
tantum deferri consueuit, qui autoritatem & gloriam
maximis in rempublicã meritis præstantißimisq; rebus
gestis essent consecuti. Quantum autem autoritatis se-
natus fuerit licet ex Liuio intelligere libro. 1. ab urbe con
dita. Cum sensissent (inquit) ea moueri patres, offeren-
dum ultro rati quod amissuri erant, ita gratiam ine-
unte summa autoritate populo permissa, ut non plus da-
rent iuris quàm detinerent. Decreuerunt enim cum po-
pulus regem iussisset, id sic ratum esset si patres autores
fierent. Hodieq; in legibus magistratibusq; rogãdis usur
patur. Id enim ius ui adempta, prius quam populus suf-
fragium ineat, in incertum comitiorum euentum patres
autores fiunt. Cicero huius rei meminit in oratione pro
Plancio. Apud eundem Liuiũ li. 4. de bello Macedo. ita

Dij ascriptitij.

παρεγγεγραμμένοι.

μέτοικοι

De autoritate senatus.

inquit Tyrannus Lacedæmonius ad Quintium
Romani imperatorem. Vos à censu equitem, à
ditem legitis, & paucos excellere opibus, plebem
ctam esse illi uultis. Noster legumlator rempub
in paucorum manu esse noluit, quem uos senatum
pellatis, nec excellere unum aut alterum ordinem
uitate. Autoritas autem senatus, & maiestas po
cebatur. Cicero Philippica tertia. Tantus autem co
sus municipiorum coloniarumq; prouinciæ Gallia
omnes ad autoritatem huius ordinis maiestatemq;
li Romani defendendam conspirasse uideantur.
sæ maiestatis & imminutæ autoritatis crimina d
alibi dicendum. Senator nomen ordinis erat non
stratus. Tres enim erãt ordines Romæ, senatorius,
stris, & plebeius. Ab Aristotele τάξις dicuntur.
nius libro. 33. Sed annuli plane medium ordinem
tiumq; plebi & patribus inseruere, ac quod anu
litares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ
tribuunt. Nec pridem id factum, diuo Augusto de
ordinante maior pars iudicum in ferreo annulo
non equites sed iudices uocabantur: equitum nom
sistebat in turmis equorum publicorum. His uerbis
nificat Plinius equestrem ordinem annulum aureum
insigni habere cœpisse, ut distingueretur à plebe. Et
etiam iudices uocabantur, quia iudicũ decuriæ ex
stri ordine deligebantur: ut uidebimus fortasse

Autoritas senatus et maiestas populi.

Maiestas læsa.

Tres ordines Romæ

ultima de muneribus & hono. §. iudicandi quoq; necessi
Sue. Tranquil. in Cæsare. Ludis Decius Laberius Eques
Romanus mimum suum egit, donatusq; quingentis se
stertijs & annulo aureo sessum in quatuordecim ex scæ
na per Orchestram transijt. Laberius (inquit) poeta
cum in scæna poëma quod composuerat egisset, dona
tus est ordine & censu & dignitate equestri. Annulus
aureus insigne erat ordinis equestris. Census autem
equestris quadringenta sester. Hic etiam ordo ius habe
bat spectandi in quatuordecim ordinibus theatri, id est,
quatuordecim gradibus, ut senatorius ordo in Orche
stra spectabat. Iuuenalis Satyra decimaquarta. Effice
summam bis septem ordinibus quam lex dignatur
Othonis, id est, quadringenta sester. Et paulo post. Sume
duos equites, fac tertia quadringẽta, id est, opta tibi du
plicem triplicemq; censum equestrem. Ex equestri aũt
ordine ad senatorium transitus erat. Vnde Alexander
imperator Romanus dicere solebat: seminarium senato
rum equestrem locũ esse. Senatorij ordinis insigne latus
clauus erat, & calceus lunatus: qui tamen communis
nobilitati fuisse putatur. Iuuenalis de Quintiliano. Ap
positam nigræ lunã subtexit alutæ. Cic. Phil. tredecima
Est etiam Asinius quidam senator uoluntarius lectus
ipse à se, apertam curiam uidit post Cæsaris mortem:
mutauit calceos, pater conscriptus repente factus est,

Annulus aureus.

Orchestra

Quadringenta.

Exequestri ordine ad senatum transitus.

id est,

Laticlauium. id est, lunatos calceos sumpsit. Latusclauus, quod Laticlauium etiam dicitur, pro senatoria dignitate ponitur.

Ius annulorum, calcar aureū Miles Eques. ius annulorum aureorum pro equestri ordine, & calcar aureum. Inualuit error ut iurisperiti militem equite dicant, cum nusq; in iure legatur. Miles enim caligatum gregariumq; peditem significat, quam militantem & honoratum. Miles enim à togato recentiores loquūtur à pagano distinguitur. Plinius nuli distinxere alterum ordinē à plebe, ut semel rant esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tum. Quanq; & hoc sero, uulgoq; purpura latior

Tunica. nicæ usos inuenimus, etiam præcones. Tunicæ pu ram, Plinius Latumclauum uocauit: Tranq. in Ag sto. Sumenti uirilē togā tunica laticlaui resuta ex parte ad pedes decidit, Fuerunt qui interpretare non aliud significare, quam ut is ordo cuius insig esset aliquando ei subijceretur. Aliqui clauum simp

Laticlaui Clauus. ter appellant, ut Lampri. in Alex. Qui etiam latic uocat. Tunica autem uestis est cui toga superind nostri sericum uocant lingua uernacula. Quintil libr. 11. Cui laticlaui ius non erit, ita cingatur ut prioribus oris infra genua paulum, posterioribus dios poplites usq; perueniant. Nam infra mulierā pra centurionū. Vt purpuræ recte descēdant leuis est. Notatur interim negligentia latum habentium uum, modus est, ut sit paulum cinctis submissior.

togam rotundam esse & apte cæsam uelim. Ex dictis ap
paret Latumclauū tunicam fuisse purpura prætextam,
latiorem tunica uulgari longioremq; ac discinctam, cui
toga superinducbatur, ut tunicæ. Plinius in Epist. Ego
ui. Latumclauum à Cæsare nostro, ego quæsturam impetra
Herodianus de Plantia libro. 3. Siquidem latūclauū per
petuo habebat, atq; in secundis consularibus numerabā
tur. Ensem præterea gestabat cæteraq; omnia supremæ
dignitatis insignia. Laticlaui ppetuo gestandi, autoritas
inter primas dignitates habebatur Herodiani tēpore:
ut ipse autor est libro. 3. A græcis πλατύσκμος ἐσθὴς
dicitur: quasi uestis lato signo distincta ab alia. Herodi.
ἀλλὰ τοῖς πλατύσκμον ἐσθῆτα καὶ ἐν τοῖς
ἑστρατευσασιν ἐτέτακτο. Hæc de latoclauo
semel acta sint: ne sicubi in Pandectis hoc uerbum oc-
currerit, dicendum iterum habeamus. Hæc autem insig-
nia in luctu publico deponebantur. Liuius lib. 9. de Cau
dina pace loquens. Exemplo sine ulla publica autorita
te concessum in omnē formā luctus est. Tabernæ circa
forū clausæ, iustitiumq; foro sua sponte cœptū priusq; in
dictū. Laticlaui, annuli aurei positi, pene exercitu ipso
maiestior ciuitas esse. Ordo senatorius amplissimus ordo
uocitabatur. Cic. p domo sua ad pontifices. Quid cū se-
natū pro me nō mō ppugnare amplissimū ordinem: sed
etiā plorare et supplicare mutata uestē prohiberent, ne

Latusclauus.

Latus clauus.

Luctus publici forma.

Amplissimus ordo.

tum qui

tum quidem uis erat? Et de prouincijs cons. Redu
cum illo in gratiam ordo amplißimus, & ordo is
& publici consilij & meorum omnium consiliorum
tor & princeps. Itidem sæpe Liuius. Et Paulus in
nutu. de legat. tertio. Maiestatem eius ordinis dig
tionemq; Liuius his uerbis significauit de Alexan
magno loquens. Victus ne esset consilijs iuuenis
(ne singulos nominem) senatus ille, quem qui ex
bus constare dixit, unus ueram speciem Romani
tus cœpit. Nunc uidendum de legendis senatoribus
igitur plerunq; à censoribus legebantur, à quibus
natu interdum mouebantur. Liuius tamen libro
cundi belli Pun. Dictatorem inquit qui censor an
set, uetustißimusq; ex ijs qui uiuerent censorij
creari placuit qui senatum legeret. Et paulo post
teone loquẽs, qui ob id dictator creatus erat. Na
senatu quenquam se moturum dixit ex ijs quos C.
minius & L. Aemilius censores in senatũ legissent
scribi tamen recitariq; iusserunt) ne penes unum
nem iudicium arbitriumq; de fama ac moribus
ris fuerit, & ita in demortuorũ locum sublectus
do ordini nõ homo homini prælatus uideretur. Ro
ueteri senatu inde primum in demortuorum loc
git, qui post L. Aemilium & C. Flaminium cens
rulem magistratum cœpissent, necdum in senatu
erant, ut quisq; eorum primus creatus erat. Tum

Maiestas senatus.

Senatorũ lectio.

qui ædiles, tribuni, prætores, quæstores ue fuerant. Tum
ex ijs qui spolia ex Romano hoste fixa domi haberent,
aut ciuicam coronam accepissent. Ita centum septua-
ginta septem cum ingenti approbatione hominnm in se-
natum lectis extemplo se magistratu abdicauit. Cice-
ro in Verrem Actione tertia. Decreuit senatus honori-
fico senatusconsulto, ut Halesinis Claudius Pulcher præ
tor de senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius
adhibitis omnibus Marcellis qui tum erant, de eorum
sententia leges Halesinis dedit: in quibus multa sanxit de
ætate hominum, ne quis minor. 30. annis natus: de quæ-
stu, quem qui fecisset ne legeretur: de censu, de cæteris
rebus. Census senatorius duplex quam equestris erat,
atq; etiam sub Augusto triplex. Tranquillus in eo-
dem. Senatorium censum ampliauit, ac pro octingento-
rum milium summa duodecies centies sestertium ta-
xauit, suppleuitq; non habentibus. Et senatores igitur
& equites ex quibus iudices fiebant, à censu sumebãtur
ætate posteriori: quod Plinius libro decimoquarto his
uerbis reprehendere uidetur. Posteris laxitas mundi &
rerum amplitudo damno fuit. Postquam senator cen-
su legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducemq;
nil magis exornare quam census: pessum iere ui-
tæ precia, omnesq; à maximo bono liberales dictæ ar-
tes in contrarium cecidere. Varia autem ratio legendi
senatus fuit diuersis temporibus. Tranquil. in Augusto.

Census senatorius

Senato

Senatorum affluentem numerum deformi & in
turba. Erant enim supra mille, & quidem in
& post necem Cæsaris per gratiam & præmium
quos abortiuos uulgus uocabat) ad modum pri
& splendorem redegit, duabus lectionibus: prima
rum arbitratu quo uir uirū legit. secunda suo &
pæ. Quosdam ad excusandi se uerecundiam co
seruauitq; excusantibus insigne uestis & spectac
chestra epulandiq; publice ius. Idem in Claudio
clauū (quamuis mitio affirmasset non lecturum
torem nisi ciuis Romani abnepotem) etiam Liber
lio tribuit: Sed sub conditione si prius ab equite
no adoptatus esset, ac sic quoq; reprehensionem
etiam Appium Cæcum censorem generis sui pre
rem, Libertinorum filios in senatum allegisse dic
narus temporibus Appij & deinceps aliquamdiu

Libertini tinos dictos, non ipsos qui manu mitterentur, sed
nuos ex ijs procreatos. Ex quibus uerbis appare
tinos aliter olim accipi solitos quam nūc in iure
sit. Vnde Liu. lib. 10. in persona. P. Decij loquen
nobilitatem. An unq̄ fando audistis patricijs pro
factos non de cælo demissos? Sed qui patrē cier

Ingenui. possent, id est, nihil aliud quam ingenuos: cons
patrem ciere possum, auumq; iam poterit filius
Instar est huius hodie quod locorum quorundam
bus receptum est, ut ne ista nobilitas esse censeat

in pronepote & deinceps eius qui natalibus restitutus
est. Idq; ad ea quæ de gentilitatis iure diximus haud dubie pertinet. Natalibus autem restituere hodie nobilitare uo
camus: & nobilitationem, natalium restitutionem. Ver
bum est in iure frequens. Dicitur autem natalibus resti
tuere non modo libertus, ut patronatus obseruantia libere
tur, sed etiam plebeius cū ad nobilitatē asciscitur, quā
uis antea nunquam inter nobiles fuerit. Cuius rei ratio
nem hanc esse existimo, quod gentiles de quibus multa di
ximus, ab eis distinguuntur qui ingenuitate intactam il
libatamq; non habent, sed aliqua conditione obnoxiam
eius modi sunt plebei omnes qui ipsi maiores ue eorum
seruitutem aliquam seruierunt. Propterea igitur nata
lium restitui dicuntur qui ad nobilitatem uocantur,
quasi abstersa natalium plebeiorum sordida conditio
ne, & in priscam communemq; ab imitio generi hu
mano ingenuitatem repositis illis qui hoc beneficio affe
cti sunt. Plinius ad Traianum. Postulantibus quibus
dam ut de agnoscendis liberis restituendisq; natalibus,
secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Rus
fo, & secundum exempla Proconsulum ipse cognosce
rem, respexi ad senatusconsultum pertinens ad eadem
genera causarum. Ius autem annulorum donare apud
antiquos erat id ferme quod equitem facere dicimus.
Tranquil. in Cæsa. Promissumq; ius annulorum cū mi
libus quadringenis fama distulit, id est, diuulgauit. Idem

Natalibus restituere.

Natalium restitutio.

Gentiles.

Ius annulorum donare.

in Vitel. Prouincia deinde accepta Asiaticũ mand
Ac primo imperij die aureis donauit annulis sag
cum mane rogantibus pro eo cunctis detestatus e
uerißime talem equestris ordinis maculam. Virgi
horum meminit Vlpianus in l. Sed si hac, in fra de
uocando: ubi maius esse docet natalibus restitua
iure annulorum donari. Dignitas autem equest
hodie à regibus & regum legatis aut exercitum
fectis donatur, decus est militiæ, licet & in toga
conferatur. Instar autem esse uidetur antiqui mo
ques enim aurei militibus ob rem strenue gestam

Torques. ri ab imperatoribus solebant, unde torquati dic

Torquati duorum generum erant, simplares duplares
libro 2. Torquati (inquit) duplares erant qui
quis aureus solidus uirtutis præmium fuit. Q
meruissent, præter laudem interdum duas con
tur annonas. Duplares duas, simplares unam
consequebantur annonam. Torquati tamen
citari debent equites qui uulgo cochleati dicun
Rex noster gestamine suo regio; insigniit: q

Collegiũ. regium gestare dicuntur. Collegium est &
cuius princeps caput est, torque ecnehulato
quem diebus solennibus collo circundãt, à diuo
le denominati, quem pro sodalitio numine colu
ximus quisq; procerum in eam cohortem coop
lect. Vidimus aliquando ex eo numero unum ex

grauissimi criminis reum: q de collegij sentẽtia exauto
ratus, curiæ deditus est ad pœnam quam curia statuisset
crimini. Duces Burgundiæ Chrysomallon cohortem in-
stituerunt aureo uellere insignem. Reges Angliæ proce- Chryso-
rum sodalium cohortem periscelide donant. Vt ad Li- malli.
bertinos redeamus, Liuius libro. 9. autor est luctu pub- Libertino
lico testatam Appianæ censuræ indignitatem, qui Liber rũ allectio
tinos in senatum allegerat. Cæterum (inquit) Flauium
adilem dixerat forensis factio Appij Claudij censura
uiter facta, qui senatum primus Libertinorum filijs le-
ctis inquinauerat. Et posteaquàm eam lectionem nemo
ram habuit, nec in curia adeptus erat quas petierat
opes urbanas, humilibus per omnes tribus diuisis forum
& campum corrupit, tantumq; Flauij comitia indigni-
tatis habuerũt, ut pleriq; nobiliũ aureos annulos et pha
lerus deponerent. Mouebantur autem senatores senatu Censores
à censoribus, qui etiam ipsi ordinibus omnibus notas ig senatum mo
nominiæ inurere poterant. Liuius libro uigesimo nono. uebant se-
Censores Marcus Portius, & Lucius Valerius metu mix natores.
ta expectatione senatum legerunt: septem mouerunt
senatu, ex quibus unum insignem & nobilitate, &
honoribus Lucium Quintium Flaminium consula-
rem, Patrum memoria (inquit) institutum fertur, ut
censores motis è senatu ascriberent notas. Catonis &
aliæ quidem acerbæ orationes extant ineos quos aut
senatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. Longe

grauissima in L. Quintium oratio est, qua si ac
antea notam non censor post notam ujus esset, re
Quintium in senatu ne frater quidem Tuus Q
si tum censor esset, potuisset. Asconius in diuina
Ciceronis de notis censorijs loquēs ita inqt. Regio
Censores. ribus ciuitatis censores quinto quoq; anno creab
bant. Hi prorsus ciues sic notabant, ut qui senator
eijceretur senatu, qui eques Romanus, equum pub
perderet. Qui plebeius, in Ceritum tabulas rejer
Aerarius. & ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo ce
suæ: scilicet ad hoc ut esset ciuis, sed tantum
pro capite suo tributi nomine æra penderet. Hoc
tam triste seuerumq; nomen populus Rom. sic odi
intermissum esset per plurimos annos tempore C
nis, quod tamen Cicero propter infamiam corrig
iudiciorum dicit in illa oratione plebem ipsam
Censoria iudicia. recusabat, exposcere: de qua censura idem pro C
ita inquit. Hic primū illud commune proponam,
quam animaduersionibus censorijs hanc ciuitat
contentam ut rebus iudicatis fuisse. Et rursus, C
deniq; ipsi sæpenumero superiorum censorum
(si ista iudicia appellari uultis) non steterunt. Ap
ipsi inter censores sua iudicia tanti esse arbitra
alter alterius iudicium non modo reprehendat,
rescindat: ut alter de se natu mouere uelit: alter
at, et honore amplissimo dignū existimet. Vi alter

reos referri aut tribu moueri iubeat: alter uetet. Asco-
nius uero in orationem eiusdem in L. Pisonem multas
leges perniciosas. P. Claudium in tribunatu suo Pisone
& Gabinio consulibus tulisse dicit. In quis & illam, ne
quem censores in senatu legendo præterirent, neue qua
ignominia afficerent, nisi quis apud eos accusatus &
uerusq; censoris sententia damnatus esset. Vnde Cicero
in tam dicta oratione pro Cluen. Videte (inquit) quid
agatis, ne unumquemq; nostrum censoribus in posterum
potestatem regiam permittatis. Ne subscriptio censoria
tio minus calamitatis ciuibus quam illa acerbissima pro
scriptio possit afferre. Ne censorium stilum cuius mucro
nem multis remedijs maiores nostri retuderunt, æque
possint atq; illum gladium dictatoriū pertimescamus.
Hæc & alia mihi Cicero multa ad eleuandum censo-
rij iudicij pondus commentus est, causæ tum inseruiens.
Itaq; in Lucium Pisonem ueluti palinodian caneret. Cē
tum propè annos (inquit) legem Heliam & Fusiam te-
nueramus, quadringentos iudicium rationemq; censo-
riam. Qui potestatē minuere (quo minus quinto quoq;
anno de moribus nostris iudicaretur) nemo tam effuse
petulans conatus est. Hæc o carnifex in gremio sunt se
pulta consulatus tui. Liuius libro. 4. ab urbe cond. Cen-
sores ægre passi, Mamercum, quod magistratum populi
Rom. minuisset, tribu mouerunt, octuplicatoq; censu æra-
rium fecerunt. Hæc de censura censorijsq; notis obiter

dicta sint, atq; etiã de ærarijs, quod uerbũ frequen-
scriptores antiquos à paucis satis intelligitur. Apud
ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει cos similes erant qui ἐγγεγραμμένοι ἐν ἀκροπόλει
ideo dicebantur ex more Atheniensium, quia in ar-
relata eorum nomina essent: ut enim latine in ar-
relati dicuntur, sic illi in arcem relati erant. Qui
ὄφλοντες. κατάδικοι. φλοντες dicuntur & κατάδικοι & ἐξημιωμένοι
Qui ignominia interim notati erãt quoad iudicatum
cerent, hoc est, omnia ex sententia persoluerent. Ex
Ex ærarijs eximere. admodum nostri eximere ex ærarijs dicebant, cum
quem hac ignominia leuabant, sic illi ἐξ ἀκροπόλει
ἐξαληλιμένους uocabant, hoc est ex arce expun-
id quod ex Demosthenis oratione in Aristogiton-
Censorum animaduersio. Libanij argumẽto intelligere licet. De huiusmodi
rũ animaduersionibus Gel. l. 4. ita inqt. Si quis ag-
passus fuerat sordescere, cumq; indiligenter cura-
ac neq; arauerat neq; purgauerat, siue quis arb-
suam uineãq; habuerat derelictui nõ id sine pœna
sed erat opus censorium, censoresq; ærarium fac-
Item si quis eques Ro. equũ habere gracilentũ au-
nitidum uisus erat, impolitiæ notabatur: quasi
Senatus conuocandi ratio. incuriæ. Sunt & alia exempla apud eundem cod-
ultimo. Videamus de conuocando habẽdoq; senatu
lib. 13. ex libro quodã Varro. enumerat eos magis-
per quos more maiorum senatus olim haberi solit-
cosq; nominat dictatorem, consules, prætorem, ...

Interregem, præfectũ urbi. neq; alij preter hos ius fuisse
dicit faciẽdi senatusconsulti. Quotiensq; usu uenisset ut
omnes isti magistratus Ro. essent, tum quo supra ordine
scripti essent qui eorũ prior alijs esset, ei potißimũ sena-
tum consulendi ius fuisse. Addit deinde extra ordinario
iure tribunos quoq; militares qui p cõsulibus fuissent, itẽ
decẽuiros qbus imperiũ consulare tũ esset, item triũui-
ros reip. cõstituendæ causa creatos, ius cõsulendi sena-
tum habuisse. Senatus aũt habebatur aut legitimus aut
indictus. Capitoli. in Gord. Non legitimo (inqt) sed indi-
cto senatus die consul iam domi cõuentus, cũ prætoribus
ædilibus & tribunis in curiã uenit. Legitimus senatus
statis diebus habebatur. Tranq. in Aug. Sanxit (inquit)
ne plus quam bis in mẽse legitimus senatus ageretur: sci-
licet Calẽ. & Idi. neue Septem. Octobri ue mense ullos
adesse alios necesse esset q̃ sorte ductos, per quorũ nume-
rum decreta confici possent. Spartianus in Adriano. Se-
natui legitimo cum in urbe uel iuxta urbem esset sem-
per interfuit. Edictus autem uel indictus erat, qui ob ne-
gocia incidentia repente indicebatur. Idem in Cæs. Post
quẽ senatus Idibus Mar. in Pompei curiã edictus est, fa-
cile tẽpus et locũ prætulerunt. Sic apd' Atheniẽses νόμι-
μος ἐκκλησία dicebatur ἡ κυρία καὶ ὡρισμένη τρίς
τοῦ μηνός. σύγκλητος δὲ ἡ ἐξαίφνης γενομένη διά
τι κατεπεῖγον Legitima concio dicebatur fixa stataq;
concio quæ ter in mense habebatur, Conuocata aũt &

Senatũ cõsulendi ius

Senatus legitimus & indictus.

indicta quæ repente noua quadam de causa fiebat.
tores Sudas & interpretes Demosthenis in oration
πρεσβείας, exponẽtes illud, ἐφοβεῖτο δὲ μὴ
φυὴς ἐκκλησία γένηται. Appianus libro. 1. de bell.
libus. Consulum alter Opimius nomine ut in trep
tione mos est, nõnullos cum armis in capitolium
re iubet, senatumq; per præconem conuocari. Cæt

Senatusconsulti legitimi locus & tẽpus.

Gellius autor est, iustum senatusconsultũ esse non
se, nisi quod in loco per augures constituto quod t
appellaretur, factum esset. Propterea & in curia H
lia & in Pompeia & post in Iulia cum pr. fana e
fuissent, templa esse per augures constituta, ut in
sta senatusconsulta more maiorum fieri possent. S
tumq; Varron. in reliquisse non omneis ædes sacra
pla esse. Senatusconsul. autem ante exortum aut post
sum solem factum, ratum non fuisse. Opus etiam
riũ fecisse existimatos, per quos eo tempore senatus
factum esset. Immolareq; hostiam prius auspicare
debere qui senatum habiturus esset. De rebus quoq;
uinis prius quam humanis ad senatum referendum
Tum porro referri debere aut infinite de repub.
singulis rebus finite. Senatus autem consulta duob
dis fiebant, aut p discessionem inquit Gellius, si co
retur, aut si res dubia esset per sententias singulo
quisitas Tranquil. in Tiberio. Cum senatusconsul
per discessionem forte fieret, transcucurrem cum in
ram

ram partem in qua pauciores erant, secutus est nemo.
Cicero Philip. 3. Cum de repub. relaturus fuisset, allato
nuncio de legione quarta, mente concidit. Effugere festi
nans, senatusconsũ. de supplicatione per discessionem fecit,

Discessionem facere.

cum id factum esset antea nũq;. Idem in ulti. in has sen
tentias meas si consules designati discessionẽ facere uo
luissent, omnibus istis latronibus autoritate ipsa senatus
iam pridem de manibus arma cecidissent. Gellius lib. 5.

Pedarij senatores.

de pedarijs senatoribus loquẽs. Non pauci sunt (inquit)
qui opinantur Pedarios senatores appellatos qui senten
tiam in senatu non uerbis dicerent, sed in alienam sen
tentiam pedibus irent. Quid igitur cum senatusconsũ. per
discessionem fiebat, nonne uniuersi senatores sententi
am pedibus ferebant? & paulo post. Marcus Varro (in
quit) in satyra quæ Hippocyon dicitur, equites quosdam
dicit pedarios appellatos, uideturq; eos significare qui
nondum à cẽsoribus in senatum lecti, senatores quidem
non erant: sed quia honoribus populi usi quidem erant:
in senatum quidem ueniebant & sententiæ ius habebant.
Nã et curulibus magistratibus functi qui nondum à cen

Non omnibus senatoribus dicendæ sententiæ ius erat in senatu.

soribus in senatũ lecti erant, senatores nõ erant. Et qui
in postremis scripti erant non rogabantur sententias,
sed quas principes dixerãt in eas discedebant. Hoc signi
ficabat edictum quod nunc quoq; consules cum senato
rem in curiã uocant, seruandæ consuetudinis causa tran
slatitio utuntur. Verba edicti sunt hæc. Senatores qui-

busq; in senatu sententiam dicere licet, & re
Translatitiũ edictum Gellius appellat ex antiqua
suetudine desumptum, quomodo & Cicero appe
in prætura urbana. His autem Gell. uerbis facile in
gimus nõ frustra ab Vlpiano hoc in loco præfinita
cumscriptamq; senatorum appellationem esse. Cice
Atticum libro. 1. Cum est actum, neq; animaduer
est, & raptim in eam sententiam pedarij concurre
Inde illa locutio in sententiam ire, & pedibus in
tentiã ire. Liui. li. 5. Primores patrũ censuere non
ctandum iustum tempus comitiorum, sed extemp
uos tribunos militum creandos esse qui à calendis
bribus magistratum occiperent. In quam senten
cum pedibus iretur, cæteri tribuni militum nihil
dicere. At enimuero Sergius Virginiusq;, propter
pœnitere magistratuum eius anni senatum appar
primo deprecari ignominiam, deinde intercedere
tusconsulto. Idem libro. 9. Cum omnes laudibus
prosequentes uirum, in sententiam eius pedibus
tentata paulisper interceßio est à Lucio Liuio &
to Melio trib. Plinius libro 2. Epist. Sed cum fiere
ceßio, qui sellis errulibus astiterant in Cornuti
tiam ire cœperunt. Tum illi qui se collegæ adnum
patiebantur, in diuersum transierunt. Cicero Phil
11. Dixit tamen si quis eorum qui post se rogati
grauiorem sententiam dixisset, in eam se iturum

In sententiam ire.

Facere disceßionem

hodie id ad idem dicere uocamus. Quod ignari ignauiq;
aut assentatores plerumq; factitare dicuntur. Graues
etiam interdum si res ita poposcerit. Hoc autem Tran-
quillus in Augu. eleganter & breuiter expreßit. Sen-
tentias (inquit) de maiore negotio non more atq; ordi-
ne, sed prout libuisset perrogabat. Vt perinde quisq; ani
mum intenderet, ac si censendum magis quàm assentien
dum esset. Plinius in Panegy. de Domitiani temporibus
loquens. At quis antea loqui quis hiscere audebat præ-
ter miseros illos qui primi interrogabantur? Cæteri qui
dem defixi & attoniti, ipsam illã naturã ac sedentariã
assentiendi neceßitatẽ, quo cum dolore animi, quo cum
totius corporis horrore perpetiebantur? unus solusq;
censebat quod sequerentur omnes, & omnes improba-
rent, in primis ipse qui censuerat. Verba sunt Plinij si-
gnificantis tyrannicam uiolentiam imperatoris, in cu-
ius sententiam omnes ire cogebantur. Est igitur censere
quod uulgo opinari uocant, id est, sententiam suã expli
cata ratione approbare audientibus. Idem in Epist. Iam
censendi tempus dixit Domitius consul designatus. Gel
lius tamen libro 13. docet nullum fuisse senatusconsultũ
in quo disceßio non esset necessaria. De ordine uero ro
gandarũ sententiarũ quẽ Augustũ non seruasse Tranq.
dixit, idẽ Gel. li. 4. ita inqt. Ante legẽ quæ nunc de sena
tu habẽdo obseruatur, ordo rogãdi sentẽtias uarius fuit.
Alias primus rogabatur q à cẽsoribus princeps in senatũ
lectus

Censere.

De rogandis sententijs.

lectus erat. Alias qui designati consules erant. Cu
è consulibus studio aut necessitudine aliqua addu
ijs usum erat honoris gratia extra ordinem senten
primum rogabant. Obseruatum tamen cum extra
nem fieret, ne quis quenq̃ ex alio quàm consular
sententiam primum rogaret. Hactenus Gellius. L
bat autem per legem de senatu habendo, rationem
tentiæ suæ senatores censentes exposcere, id quod
Plinij uerbis intelligi potest ad Valerium libro. 5.
la. Absolutus est reus sententia designati consulis
nij Dexteri. Assenserunt omnes præterq̃ Licinium
terdicendum ei aduocatione per quinquennium e
Et quamuis neminem autoritate traxisset, con
in sententia mansit: quin etiam Dexterũ qui pri
uersum censuerat, perlata lege de senatu habendo
rare coëgit è repub. fuisse quod censuisset. Cui qua
gitimæ postulationi à quibusdam reclamatum est
brare enim censendi ambitionem uidebatur. Sed
sententiæ dicerentur, Nigrinus tribu. pleb. recita
bellum disertum & grauem quo quæstus est uen
uocationes, uenire et prævaricationes, in lites
gloriæ loco poni ex spolijs ciuium magnos &
redditus. Recitauit capita legum, admonuit senat
sultorum, & reliqua quæ Plinius de mercenarijs
cationibus exequitur, aduocatus ipse memoris
lebratissimus. In rebus uero momentosis aut ad

Lex de senatu habendo.

plum pertinentibus senatores non minus Centum sena
tusconsl. facere poterant, ut uidetur ex Liuio libro. 9. de
bel. Macedonico de Bacchanalibus loquente. Si quis (in
quit) tale sacrum solenne & necessarium duceret, nec
se religione ac piaculo se dimittere posse, apud præto
rem profiteretur, prætor senatum consuleret. Si ei
permissum esset cum in senatu cẽtum non minus essent:
id sacrum faceret. Asconius tamen Cornelium Cice
ronis tempore legem tulisse dicit, ne quis in senatu legi
bus solueretur nisi ducenti affuissent, quæ sine tumultu
actus res est. Nemo enim negare poterat p autoritate se
natus esse eam legem. Verum duo senatusconsulta uno
die non fiebant, id quod innuit Capitolinus in Maximi
no his uerbis de Gordiano loquens. Hic annum agens
agens quartumdecimum statim raptus est, & nouo ge
nere senatusconsulti, cum eodem die senatusconsultum
fictum esset, inductus in curiam Cæsar est appellatus.
Quo modo autem senatores in senatũ ire cogerentur,
Cicero Philip. 1. docet. Quid autem (inquit) erat causæ
cur in senatũ hesterno die tam acerbe cogerer? solus ne
aberam? an non sæpe minus frequentes fuistis? an ea res
agebatur ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal
erdo ea ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur. Ad q̃
enũ causam Appiũ tuũ & senẽ & cæcũ delatũ esse me
mone proditum est: de supplicationibus referebatur,
quo in genere senatores deesse nõ solent. Coguntur enim
non pi-

Senatorũ ad senatus consl. faciendum nu merus.

Duo senatusconsulta uno die non fiebãt

Senatus coactio.

non pignoribus, sed eorum quorum de honore
gratia. Quod idē fit cum de triumpho refertur. Li
cura cōsules sunt, ut pene liberum sit senatori nō
se. Et paulo pòst. Quis autem unquam tanto dam
natorem coëgit? aut qd est ultra pignus aut mul
Verba sunt Ciceronis conquerentis iniuriam
consulis, qui non contentus pignoribus captis
cta dicta cogere in senatum uenire Ciceronem,
est etiam frequentißimo senatu cum fabris se
ad disturbandam subuertendamq; domum eius
libro. 3. de Oratore, de iurgio Philippi consulis
tu & L. Crassi magni illius oratoris loquens. Hi
homini & uehemēti et diserto et im primis fort
stendum Philippo, quasi quasdam uerborum
sus admouisset: non tulit ille, & grauiter exar
noribusq; ablatis Crassum instituit coërcere. Pi
autem capere uel auferre est quod nunc dicimus
nem bonorum. Coërcere igitur pignoribus capi
ro dixit, quod nos cogere per bonorum captionem
mus. Demosth. ἄφαιρῆς τῶν κτημάτων dicit, pro
num facultatibus inijcere: quod etiam græce τῶν
ρων λαμβάνειν dicitur, hoc est pignora capere
lius libro. 7. pignoris capionem hinc esse dictam
tiquis affirmat ut usu capionem. Prehendere
apud eos id quod nos corpore prehēdere dicimus
exemplum statim subijcimus. Quibus autem mod

Pignora capere & auferre.

rent in senatū uenire, ijsdem etiā censere cogebantur
mis tribuni intercederent. Li. li. 8. secundi bel. Pu. Itaq;
Q. Ful. postulauit à consule ut palā in senatu diceret,
pmitteret ne patribus ut de prouincijs decernerēt? statu
ratio esset qd censuissent? an ad populū laturus? Cū
Scipio respondisset se qd è rep. esset esse facturum, tum
Fulvius ego (inqt) ignarus quid responsurus facturus ue
esset quæsiui: qppe cū præ te feras tentare magis q̄ cōsu
lare senatū. Itaq; à uobis tribunisple. postulo (inqt) ut
sententiā mihi ideo non dicenti, q̄ si in meam sententiā
disputatur, non sit ratū habiturus consul, auxilio sitis.
Inde altercatio orta, cū consul negaret æquū esse quo mi
nus suo quisq; loco senator rogatus sententiā diceret. Tri
buni decreuerunt si consul senatui de prouincijs permit
teret, eo q̄ senatus cēsuerit, nec de ea re ferri ad popu
lum patiemur: si nō pmittit, q̄ de ea re sententiā recusabit
dicere, auxilio erimus. Cōsul diē ad colloquēdū cū colle
gas dixit. Postero die pmissū senatui est. Prouinciæ ita de
cretæ. Prehendi uero senatores iussu consulis poterant.
Valerius libro 1. L. uero Philippus consul aduersus eun
dem ordinem libertatem exercere non dubitauit: nam
frequentem pro rostris exprobrans, alio sibi senatu opus
esse dixit. Tantumq; à pœnitentia dicti abfuit, ut etiam
L. Crasso summæ dignitatis & eloquentiæ uiro id in cu
ria grauiter ferenti manū inijci iuberet. Ille reiecto licto
re, nō ex (inquit) mihi Philippe consul quia nec ego tibi
senator

Prehensio senatorum.

senator sum. Id est, quia dixisti te alium senatū quæ
Gellius libro. 4. Capito Atteius in libro quem de of
senatorio composuit, scriptum hoc reliquit. C
Cæsar (inquit) consul Marcum Catonem sententiam
gauit. Cato rem quam consulebatur, quoniā non e
uidebatur, perfici nolebat. Eius rei gratia ducendæ
ga oratione utebatur, eximebatq; dicendo diem. E
enim ius senatori ut sentētiā, rogatus diceret ante
quid uellet alius rei, & quoad uellet. Cæsar consul
rem uocauit, eumq; cum finem non faceret, prehen
quentem, & in carcerem duci iussit. Senatus con
xit et prosequebatur Catonē in carcerem. Hac (in
inuidia facta Cæsar destitit, & mitti Catonem iussit
ctenus ille. Quid sit autem prehendere, & qui m
stratus prehensionem, quiq; uocationem habuerint
qui utrunq; aut etiam neutrum, idem Gellius lib.
cet. Vocationem (inquit) habent consules & cæteri
habent imperium. Prehensionem tribuni ple. & ...
habent uiatorem: neq; uocationem neq; prehensionem
ut quæstores et cæteri qui neq; lictorem habent neq
torem. Qui uocationem habent ijdem prehendere
nere, abducere possunt. Qui autē iure prehendi, ...
in uincula duci potest. Sed quærentibus nobis ...
ob causam tribuni qui haberent summam coërcendi
testatem, ius uocādi non habuerint: illud occurrit
tribuni plebis antiquitus creati uidentur non iuri

Libertas dicendi in senatu.

uocationē & prehēsionem habentes magistratus

do nec causis querelisq; de absentibus noscendis, sed in-
tercessionibus faciendis quibus præsentes fuissent, ut in-
turia quæ coràm fieret arceretur, ac propterea ius ad se
uocandi ademptum, Quoniam ut uim fieri uetarent assi
duitate eorum & præsentium oculis opus erat. Labeo
igitur Antistius legum morumq; popu. Ro. peritissimus
per uiatorem tribunorum ple. uocatus eodem Gellio au
tore, respondit, ius eos non habere neq; se neq; aliū quen
quam in causa uocandi, cum moribus maiorum trib. ple.
prehensionem haberent, uocationem non haberēt. Posse
igitur eos uenire & prehendi se iubere, sed uocandi ab-
sentē ius nō habere. Inijci aūt manū Vale. in superiore
exēplo ꝓ prehendi dixit: licet inijcere manum proprie
sit uerbo antiquo iuris, quoties nulla iudicis expectata
autoritate rem nobis debitam, aut etiam nostram uendi
camus: quo modo usus est Quintilia. in septimo his uer-
bis. Aut alteri enim aut inuicem de iure fit cōtrouersia:
ut in re tali, patri in filium, patrono in libertum manus
iniectio sit, liberti hæredem sequantur. Liberti filium qui
dam fecit hæredem, inuicem petitur manus in iectio: &
patronus negat ius patris illi fuisse quia ipse in manus
patroni fuerit. In eadē significatione usus est Vlpia. in.
l. Sed si hac, de in ius uocādo. Et Paulus. l. in penul. de
seruis exportādis. Inijcere manū latine dici debet quod
lingua uernacula sæsire appellamus. Virgi. Iniecere ma
num Parcæ. Sic dominus in prædium (ut nunc dicitur)

Inijcere manum.

Manus in iectio.

feudarium manum inijcere solet. Hoc græci τὴν χ
ἐπιβολὴν appellant. Inijcitur etiam manus in aliq
uel in eius bona uel merces aliquas, quando inde ille
re uel res inde moueri autoritate aliqua uetantur, q
nos arrestare dicimus. Pli. ad Traianũ Epist. 56. hoc
bo μεταφορικῶς usus est. Itaq; et quieti eius inicet
num, & exegi ut me in Bithynia consilio instruere
ille amicißime & senectutis & ocij ratione post
& iam fecit & facturus est. Quæ uerba corrup
uulgo leguntur. Ociosum (inquit Pli.) Nymphid
ctus continuo nauare mihi operam coëgi, quasi
meo uendicaui ut me consilijs suis adiuuaret. Rece
res nullo antiquo exemplo inijcere manum pro uim

Afferre et inferre manus.

ferre dicunt: quod latine afferre manus uel etiam
re dicitur. Quo utroq; Aug. lib. 1. de Ciuitate dei
Lactan. li. 3. Instit. Multi ex ijs qui æternas esse
suspicabãtur, tanq̃ in cælũ migraturi essent, sibi ips
nus intulerũt, Cleãthes & Chrysippus et Zeno &

Intercedere senatusconsul. tribuni poterant.

pedocles. Ceterũ intercedere senatusconsul. trib. ple.
rant, ut ex Liuiano illo exemplo intelligere licet.
Tacito li. 20. Cũ rogarent (inquit) sententias con
Vulcatius Tertulinus tri. ple. interceßit ne qd super
re principe absente statueretur. Gel. lib. 13 Varro
de interceßionibus scripsit, dixitq; intercedendi ne
tusconsul. fieret ius, fuisse ijs solis qui eadẽ potestate
qui senatusconsultum facere uellent maiores ut

Qui

Qui autem hi fuerint nos supra eodem Gellio tradente
uidimus. Valerius libro. 2. capi. 1. Illud quoq; memoria
repetendum est, quod tribunis ple. intrare curiam non
licebat, ante ualuas autem positis subsellijs decreta pa
trum attentißima cura examinabant, ut siqua ex ijs im
probassent rata esse non sinerent. Itaq; ueteribus senatus
consultis. T. litera subscribi solebat, eaq; nota significa
batur illa tribunos quoq; censuisse. Qui quamuis pro
commodis ple. excubabant, inq; imperijs compescendis
occupati erant: instrui tamen ea argenteis uasis & an
nulis aureis publice præbitis patiebantur, quo talium
rerum usu autoritas esset ornatior. Est autem interces-

Interces-sio tribunitia.

sio id quod oppositionem uocamus. Liuius libro. 5. ab ur
be condita. Camillus plebem sceleris palàm arguere,
quæ iam in suos uersa non intelligeret se prauo iudicio
de tribunis interceßionem sustulisse, qd' interceßione sub
lata tribunitiam potestatẽ euertissent. Idem li. 3. Tribu-

Tribunitium auxiliũ & prouocatio.

nitiũ auxiliũ et ꝓuocationem duas arces libertatis tuen
de. Appellabãtur enim tribuni cõtra uim magistratuũ:
unde in 12. tab. Plebes quos contra se auxilij ergo de
cem creaßit, tribuni eius sunto. Quodq; hi prohibeßint
quodq; plebem rogaßint, ratũ esto. Plutar. in Problema
tis autor est, moribus Romano constitutũ esse ut domus
tribunorum noctu ne clauderẽtur, sed interdiu noctuq;
indigenti cuiq; eorum auxilio paterent, quasi portus
quidã & præsidiũ perclitantiũ. Maiores enim cõmunẽ.

tribunum esse uoluerunt, & tanq̃ aram omnibus acce-
sibilem: proinde honore quidem sacrosanctos eos esse
luerunt nec sine inexpiabili scelere uiolabiles. Max
autem populares eos faciebat, si nihil supra plebe
sortem sese extollerent, sed specie & cultu & omni
uendi ratione in ordinẽ se cogerent. ὅθεν οὐδὲ οἰκίας
αὐτοῖς κλείεσθαι νενόμισται θύραν, ἀλλὰ καὶ νύκ
τωρ ἀνέῳγε τὴν μεθημέραν, ὥσπερ λιμνὴν καὶ κατα
φυγὴ τοῖς δεομένοις. ὅσῳ δὲ μᾶλλον ταπεινοῦ
τοῦ σώματι, τοσούτῳ μᾶλλον αὔξεται τῇ δυνάμει
κοινὸν τὴν αὐτὸν ἀξιοῦσι τῇ δεξιᾷ καὶ πᾶσιν ἐφ
τὸν, τῇ δὲ τιμῇ τριοῦσιν αὐτὸν ἱερὸν καὶ ἄγιον καὶ
ἄσυλον. Plinius libro. 1. Epistolarum. Ipse cum tri-
nus essem abstinui causis agendis. Primum quod
forme arbitrabar, cui assurgere, cui loco cedere om
oporteret, hunc omnibus sedentibus stare. Et qui iu
posset tacere quemcũq;, huic silentium clepsydra
ci. Et quem interfari nefas esset, hunc conuicia au
His uerbis significatur magnam uim fuisse interce
nis tribunitiæ: de qua Cicero nonnihil libro. 3. de Le
bus. Quo modo interceßioni tribunitiæ parendum
sic etiam obnunciationi augurum, de qua Cicero de
natione libro. 1. Et Plutarchus in Crasso. Et Asc
in orationem Ciceronis in Pisonem. Sed nihil nu
rem. Si quis aũt in senatu loqui uellet sententiã nõ
tus, ueniã à consule petebat. Vnde Capitol. in Max

Obnunciatio augurum.

Post

Post hæc (inquit) tacentibus cunctis cum Maximus qui
& natu grandior erat, & meritis & uirtute ac seueri
tate clarior, dicere sententiam cœpisset, qua ostenderet
duos principes esse faciendos: Vectius Sabinus ex fami
lia Vlpiorum rogato consule ut sibi dicere atq; inter-
fari liceret, sic orsus est. Licebat etiam senatoribus uenia
prius petita eos qui in senatum inducebantur, interro-
gare. Liuius libro. 20. de legatis Carthaginensium lo-
quens in senatum admißis. Cum more (inquit) tradito
a patribus, potestatem interrogandi si quis quid uellet le
gatos prætor fecisset, seniores q; qui fœderibus interfue-
rant alia alij interrogarent: nec meminisse se per æta-
tem (etenim omnes fermè iuuenes erant) dicerẽt legati,
conclamatum ex omni parte curiæ est, Punica fraude
lectos, qui ueterem pacem repeterent cuius ipsi non me-
minissent. De senatu senatoribus q; in. 12. tab. ita cau-
tum erat. Omnes magistratus iudicium auspiciumq; ha-
bento, exq; ijs senatus esto. Eius decreta rata sunto: is or
do uitio uacato. Cæteris specimen esto. Senatori qui nec
aderit, aut causa aut culpa esto. Causas populi teneto.
Quæcunq; in populo, quæcũq; in patribus agentur, mo
dica sunto. Erat autem autoritas in senatu, & potestas
in populo, ut autor est Cicero libro. 3. de Legibus. Vnde
senatus censere, & populus iubere dicebatur. Liui. li. 7.
de bello. Maced. Senatus eam pacem seruandam cen-
suit, & paucos post dies populus iußit. Cicero libro su-

De senatu

Censere senatus est, ui iubere populi.

Autoritas senatus.

pradicto Senatori (inquit) iussa tria sunt, ut adsit: ut
grauitatem res habet cum frequens ordo est: ut loco
cat, id est, re gatus: ut modo, ne sit infinitus. Nam hu
uitas nō modo senatoris sed etiam oratoris magna la
est in sententia: nec unquā longa oratione utendu
nisi ubi spectante senatu (quod fit ambitose sæpissim
nullo magistratu adiuuante tolli diē utile est. Aut e
tanta causa est ut opus sit oratoris copia, uel ad hortā
dum uel ad docendū: quorū generum in utroq; magn
noster Cato est. Quodq; lex addit causas populi tr

Senatori quæ cognoscenda.

senatori necessariū nosse remp. idq; late patet. Q
beat militū. Quid ualeat ærario. Quos socios reip. h
beat. Quos amicos. Quos stipendiarios. Qua qualq
lege, conditione, fœdere, tenere consuetudinē decer
di, nosse exempla maiorum. Ex his Ciceronis uerb
illis. 12. tab. satis (ut arbitror) apparet litium cogni
nem et iudicandi necessitatē nō fuisse muneris senat
Tametsi decuriæ iudicū ex senatu aliquādo sumebā
ut exequestri ordine: ut alibi uidebimus si locus inci

Iudicū decuria unde.

rit. Verū quid Cic. de tollenda die dixit in exemplo
mo, uideamus quid significet. Cic. igitur ad illud re

Dies tollenda.

respiciens. Quæcunq; in patribus agentur modice di
to, senatori modice dicendum ait, nisi si forte ē re
esse putarit ut longiore oratiōe utatur. Q. tū dem
cū res in senatu decernēda, oratiōis copia aut suad
aut docētis indiget. Aut cū ita tēpus tulerit ut mora

decernendæ rei quærenda sit, id quod tum usu uenit cū
pernicioſæ alicui relationi nullus interceſſor magiſtra-
tus impræſentiarum inueniri poteſt. Tunc enim tolli
diem dicendo neceſſe eſt, quod & eximi diem frequen-

Diem tollere.

tium dicitur: ut in illo exemplo Gellij ſuperius tranſcri-

Diem eximi.

pto de Catone, quem Cæſar ob id prehendi iuſſerat. Hu
ius autem hiſtoriæ meminit Plutarchus in Cæſare. Pom
peius enim referebat de prouincia Galliarum & Illyri-
ci in quinquennium Cæſari decernenda. Quam relatio
nem reipub. pernitioſam ut diſcuteret Cato, diem di-
cendo eximebat, id eſt, prælonga oratione cenſendi tem
pus conſumebat de induſtria. Liui. lib. 3. ſecundi belli
Punici. Interim publicani Caſcæ inſtare ut diem conci-
lio eximeret. Idem libro. 2. ab urbe cond. Tarquinius mo
nitus à proximis ut purgaret ſe quod id tēporis uenisſet,
diſceptatorem ait ſe ſumptum inter patrem & filium,
ea a reconciliandi eos in gratiam moratū eſſe, & quia
ea res eximiſſet illum diem, poſtero die acturum quæ
conſtituiſſet. Cicero Philip. 6. Succurrendum eſt Decio
Bruto. Omnes undiq; copiæ colligendæ, horam eximere
illi in tali ciue liberādo ſine ſcelere non poſſumus: ubi

Eximere actionem

corrupte exhibere in impreſſis libris legitur. Inde exi-
mere actionem iudex dicitur ab Vlp. in titulo, ex quibus
cauſis maiores, cū per dilationem eius effectū eſt ut iam
agi legi non poſſit, & actio exempta, cum iam deſijt agi
poſſe. Nec; uero omittendū illud q. apud Macrobium

legimus libro.1.Satur. Mos antea fuit(inquit)senatoribus in curiam cum prætextatis filijs introire. Cum tur in senatu res maior quæpiam consultaretur, ea diem posterum prolata esset, placuit ut hanc rem qua tractauissēt ne quis enūciaret priusq̄ decreta esset & reliqua, quæ ille de Papyrio puero memorabilis lis prosequitur. Tranq. in Augusto. Liberis senatoribus quo celerius reipub. assuescerent, protinus uirilem gam, latumclauum inducere & curiæ interesse permisit. Prætextati autem pueri dicebantur qui prætextati huc & bulla utebantur, quod fiebat usq; ad annum mūseptimū, quo tempore togam uirilem sumebant posita prætexta puerili, ut meminit Cicero in pro Lælij, & nos alibi dicemus. Hinc anni prætextæ à Pl libro.33. pro annis pueritiæ: & ætas prætextata libro 1. noctium Atticarum. Et mores prætextati in integris codicibus, & Macrobio, & Iuuenali. Sic textatos referunt Artaxata mores. Quod tamen bum diuersissime ab autoribus latinis accipitur. Hoc tem uerbū si intellexisset Accursius, locū illum in to institutionum in titulo de iniurijs. §. primo, non inepte enarrasset. Si ue quis matrem famil. aut prætextatum prætextatam ue assectatus fuerit. De prætextatum pueris Iuuena. Saty .10. Nec prætextatum rapuit loripedem uel Strumosum. Prætextatæ etiam puellæ cebātur à prætextis quas nubentes deponebant. Fe in

Prætextati filij cū senatoribus in curiam ibant.

Prætextati.

Toga.

Anni prætextæ.

Prætextati mores.

in integris codicibus, Prætextatum sermonē(inquit) ab eo dictum putant, quod prætextatis nefas sit obscœno uerbo uti. Alij dici putant quod nubētibus depositis prætextis à multitudine puerorū obscœna clamētur. Ideoq; prætextatum sermonem appellabant qui nihil obscœnitatis habet. Contra hanc tamen Festi opinionē Tranq. Gel. Macrobius prætextatū sermonem acceperunt pro eo qui aperte rem obscœnam significat. Assectari autem prætextatum aut prætextatam à Iustiniano dictum est in loco prædicto, pro eo quod est pudorem pueri ingenui aut puellæ suggillare, & notam infamiæ tanq̄ scorto masculo fœmininoq; inurere. Solēt enim hodie quoq; perditissimi homines dum suggillare uolunt puellæ aut matronæ opinionem, improbiore petulātia in publico eis adambulare, quasi scortum ad constitutum assectantes. Sed nec illud silentio prætereundum, quod senatusconsulta olim statim ut facta erant ad ædiles plebis deferebantur, nec ultra in potestate senatus erant. Liui. l 3. Institutum etiam ab ijsdem consulibus ut senatusconsulta in ædem Cereris ad ædiles plebis deferrentur, quæ ante arbitrio consulum supprimebantur nunciabanturq;. Postea aūt senatuscons. ad ærariū deferri institutū, ubi & leges in æs incisæ erant, autore Cicerone Phil. 5. his uerbis. Neq; solum commentarijs cōmentitijs chirographiq; uenalibus innumerabilis pecunia congesta in illā domum est, sed senatus etiam consulta pecunia accepta

Assectari prætextatum.

De senatusconsulto.

Senatusconsu ad ærarium deferebantur.

falsa referebantur. Syngraphæ obsignabantur. Sena-
consulta tanq̃ facta ad ærarium referebantur. Tu-
in Aug. Autor est Iulius Marathus ante paucos
ceretur menses prodigiũ Romæ factum publice, q
nunciabatur Regem populo Romano naturam
rire. Senatum exterritum censuisse, ne quis eo anno
nitus educaretur. Eos qui grauidas uxores habe-
Senatus. quod ad se quisq; spem traheret, curasse ne senatu
Populus. sultum ad ærarium referretur. Verũ enimuero
more maiorum, à senatu non etiam à populo con
bantur. Cicero in Vatinium. Ne hæc quidem senat
linquebas quæ nemo unq̃ ademit, ut legati ex ciui
nis autoritate legerentur. Adeo ne tibi sordidum
lium publicum uisum est: adeo afflictus senatus
curatores, non interpretes, non bellici consilij
non ministros muneris prouincialis senatus mo
rum deligere possit? Eripueras senatui prouinci
nendæ potestatem, imperatoris deligendi iudicium
rij dispensationem, quæ nunq̃ sibi Po. Ro. appetiu
nunq̃ hæc à summi consilij gubernatione auferri
tus. Contra lib. 3. de le. ex lege. 12 tab. it a inquit.
magistratuũ, iudicia populi, iussa, uetita eius
quum sciscentur, optimatibus nota, plebi libera
natus uero nihil nisi referẽtibus cõsulibus aut
De relatione cõsulum. senatum habere cogereq; licebat, decernere
quod ostendit Cic. in oratione de reditu suo

At pro me superiores consules semper ut referrent effla
gitati sunt, sed ueriti sunt ne causa gratiæ facere uiderẽ
tur, quod alter mihi affinis erat, alterius causam capitis
receperam. Qui prouinciarum fœdere irritati, totum
illum annum, querelas senatus, luctum bonorum, Italiæ
gemitum pertulerunt. Vnde paulo pòst addit. Cum sena
tus equites Ro. flere pro me ac mutata ueste uobis sup-
plicare edictis atq; imperijs uetarentur: & rursus ali-
qui pro me præsente senatu, hominumq; præterea uigin
ti milia uestem mutauerunt. Quibus uerbis Cicero sig-
nificabat senatum & equites luxisse exilium suum, &
populo supplicasse pro reditu suo, sed imperio consulum
hoc facere inhibitos postea desijsse. Nam & postulata
prouincialium consulibus edebantur ut de ijs ad popu-
lum referrent, et (ut inquit Tacitus) aditum patrũ præ
berent. Idem in Verrem Acti. 3. Dixit præterea testimo
nium tota Sicilia, quæ in communibus postulatis ciuita
tum omnium consulibus edidit: rogare se atq; orare pa
tres conscriptos ut statuerent ne absentium reorum no
mina reciperẽtur. Legimus & apd̃ Liu. postulãtes puin
ciales interdũ à senatu ad po. reiectos, ut li. 7. ab urb. cõ.
Legatos Ceritũ, et li. 9. Legatos Sanitiũ: sed utriq; depre
cantes ad senatũ uenerãt. Senatui etiã nõ licebat iniussu
populi de ciue Ro. statuere, id qd̃ ostendit Liu. li. 6. secũ
di bel. pu. apd̃ quẽ eo im loco Atti. Regulus in cõsilio ita
inq̃. Per senatũ agi de Campa. qui ciues Ro. sunt iniussu
populi

Prouincia lium postu lata consu libus ede bantur ut de ijs ad populum referrent.

populi non uideo posse. Idq; & apud maiores in Sutrianis factum est cum defecissent. Vt M. A trib. plebis prius rogationem ferret, sciretq; p senatui de Sutrianis sententiæ dicendæ ius ess censeo cum tribunis plebis agendum esse, ut cor plures ue rogationem ferant ad plebem qui nobis endi de Campanis ius fiat. Attilius tribu. plebis ritate senatus plebem in hæc uerba rogauit, & Nec silentio prætereundum quod sententiæ de interdum à censentibus dicebantur in senatu. ex Cicerone intelligere possumus. Philippica. 10. Fusij Caleni sententiam reprehendens ita inquit uero Q. Fusi sine offensione nostræ amicitiæ, cum aut à te dissentiens senator, quæro: ita enim sti (& quidem de scripto) literas Bruti recte atq; scriptas uideri. Quod quid est aliud quã libenter ti laudare non Brutum? Ostendit id etiam Plancum Epistola idem autor his uerbis libro. ipso senatusconsulto poteris cognoscere: ita est scriptum, ut à me de scripto dicta sententia est, natus frequens secutus est summo studio. Tranq gust. Nam deinceps neq; in senatu neq; ad pop apud milites secutus est unquam nisi meditata posita oratione, quamuis non deficeretur ad sub temporali facultate. Ac ne periculum memoriæ aut ediscendo tempus absumeret, instituit recita

Sententiæ recitabantur interdum à censentibus.

ria. Recitare (inquit) id est, legere & de scripto dicere Plinius in Epistolis. Hortaris ut orationem amicis plu ribus recitem, quamuis uehementer dubitem. Neq; enim me præterit actiones quæ recitantur, impetum omnem calorem q; ac propè nomen suum perdere. Idem. Recitan tium uero præcipua pronunciationis adiumenta oculi, ma nus præpediuntur. Quibus uerbis apparet pronuncia re eos qui memoriter dicunt. Recitare uero qui de scrip to. Sic accipitur libro. 7. codicis, in titulo de sententijs ex periculo recitandis. Vbi tamen periculo corrupte le gi Iulius est intelligere, quàm quo modo emendari de beat comminisci. Dicimus enim de scripto recitare & ex scripto. Liuius libro. 4. de bel. Maced. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum. Deinde scripto re cum ea uana & sine effectu nihil proficerent, eò dedu ctæ res ut his conditionibus quæ ex scripto paucis ante diebus editæ erant, induciæ fierent. Tranq. in Claudio. De quodam negocio, & ita ex tabella pronunciasse di citur, secundam eos se sentire qui uera proposuissent. Idem alibi è libello dixit. Sermones (inquit) cum singu lis etiã etiam cum Liuia sua grauiores, non nisi in scri pti, & è libello habebat. Legendum igitur fortasse de sententijs ex breuiculo recitandis. Pronunciare aũt uerbum est iuris in alio significatu, pro eo quod est ex pr. se & nominatim prædicer, profariq; ex bona fide in rebus contrahendis. Vlpianus in. l. prima de ædili

Pronun ciare. De scrip to & ex scripto re citare.

tio edi

tio edicto, sæpe in ea significatiõe usus est, & in l. C
si nolit. Qui mancipia uendũt, nationem cuiusq;
ditione pronunciare debent. Hoc græci ἐκφωνεῖν
cunt. Vsus est & Scæuola in titulo de euicti. Et C
tertio Offi. Igitur Cato iudex ita pronũciauit, cũ
dendo eam rem scisset & non pronunciasset, em
damnum præstari oportere. Hoc etiam nuncupa
tur. Idem in eodem. Nam cum ex 10. tab. satis
præstare, quæ essent lingua nucupatata: quæ qui
tus esset, dupli pœnam subiret: à iuris consultis
reticentiæ pœna est constituta. Quicquid enim
prædio uitij, id statuerunt, si uenditor sciret, nisi
natim dictum esset, præstari oportere. Hactenus
enim nuncupare non scripto, sed uerbo cauere
re, quod græce ὑπαγορεύειν dicitur. Vnde testam
nuncupare dictum est. Pli. lib. 14. de ebrietate loq
Alij testamenta sua nũcupant, alij mortifera loqu
redituras q; per iugulum uoces non continent. Iu
li. 34. De Perdicca loquens: Nam etsi non uoce
patus hæres, iudicio tamen electus uidebatur. Iu
in. l. de bonorum poss. secundum tab. Testamentũ
in tabulis sibi fecit, filio aũt impuberi per nuncu
nem substituit. Et ibid. iurisc. scriptũ hæredẽ à nu
to distinguit. Sic nũcupata uoluntas dicitur à Iust
uel Triboniano in titulo de testamẽtis in fine. Et
pata uita Liuio et Tranquillo & Valerio. Mor

Pronunciare.

ἐκφωνεῖν.

Nuncupare & nuncupatum testamentum.

ὑπαγορεύειν.

ro non fuisse ut senatus reos iudicaret, uel ex uerbis Ci-
ceronis intelligi potest, qui in Verrem acti, ultima ad iu
dices repetundarum loquens ita inquit. Quo confugient
socij? quem implorabunt? qua spe deniq; ut uiuere uelint
tenebuntur, si uos eos deseritis? ad senatum deuenient
qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum, non
est senatorium: ad populum Romanum confugient? faci-
lis est causa populi. Legem enim sociorum causa iußisse,
& eius legis custodes ac uindices præposuisse dicet. Hic
locus est igitur unus quo perfugiãt, hic portus, hæc arx,
hæc ara sociorum. Senatusconsultorum formam exa-
ctam si quis uidere uelit, adeat Ciceronem in Philip. 3.
5. & 19. Illic enim senatuscõsulta à Cicerone perscripta
uisuntur: ex quibus unius formulam exempli gratia tran
scripsimus, in laudem Cæsaris (qui postea Augustus
dictus est) censente Cicerone facti. Hoc autem (inquit)
tempore ita censeo decernendum. Quam Caius Cæsar
Caij filius, pontifex, proprætor, summo reipubli. tem-
pore milites & ueteranos ad libertatem populi Roma
ni cohortatus sit, eosq; conscripserit. Deinde enumeratis
omnibus eius in rẽp. meritis ita subdit. Ob eas causas se
natui placere Caium Cæsarem Caij filium, pontificem,
proprætorem, senatorem esse, sententiamq; prætoris lo
co dicere. Eiusq; honoris rationem quemcumq; appe-
tet ita haberi, put haberi liceret si anno superiore quæ-
stor fuisset. Quibus uerbis & tota illa oratione Cic. sena
toriam

Senatum non iudicasse reos

Senatuscõ. forma.

toriam dignitatem Cæsari, & dicendæ sententiæ lo
amplum impetrauit, id est, prætoris loco, ut perin
beretur ac si quæsturã iustamq; præturam gessisset.
fuit. (ut arbitror) status, hæc conditio prisci illius
tus senatorumq; sub imperio populi: cuius quanta
fuerit maiestas, cum ex ijs quæ dicta sunt intelligi
uero uel uno Liuij exemplo liquere potest. Is enim
de Cincinnato loquẽs, q absens dictator in maxim
scrimine reip. creatus erat, ita inquit. Opere præcium
audire qui omnia præ diuitijs humana spernũt, neq
nori magno locum neq; uirtuti putant esse, nisi
effluant opes. Spes unica imperij Ro. quatuor iug
colebat agrum, quæ prata Quintia uocantur. Ibi
tis seu forsan fodiens palo innixus, seu cum araret
certe (id quod constat) agresti intentus, salute da
uicem redditaq;, rogatus ut (qd' bene uerteret ipsi
pub.) mandata senatus audiret, admiratus rogit
tis ne salua essent omnia, togam propere proferre
gurio iubet, qua simul absterso sudore ac puluere
tus processit, dictatorem eum legati consalutant
sare autem dictatore oppressa repub. languere
autoritas, ac deinde post Augustũ interire etiã cœp
unius iam arbitrio omnia regerentur. Quo dem
pore mutari senatoria munera cœpta sunt. Non
natus in mandandis exercitibus, in prouincijs de
dis, in legationibus dimittendis admittendisq;, in

Maiestas prisci senatus.

tuenda repub. occupatus ultra fuit, sed in adulationem
principum conuersus, insontes sontesq; nullo discrimi-
ne condemnare, sæuientibus principibus damnatos per
mittere, flagitiosissimos ciues in gratiam principum ex
reis eximere, ac principibus condonare, innocentissimis
hominibus negotium facessere, delatoribus fauere. Prin
cipũ deniq; impotentissimis factis subscribere, autorẽq;
se præbere premente seruitute coactus est. Tunc senato
rij muneris cœpit esse reorum iudicatio. Accusationes
enim apud senatũ ex eo tempore factas legimus. Tran
quil. de Caligula. Solebat etiam prosperis oratorũ actio
nibus rescribere, & magnorũ in senatu reorum accusa
tiones defensionesq; meditari. Idem de Domiti. Quos
dam maiestatis reos in curiam induxerat. Et cum dixis
set experturũ se illa die quàm charus senatui esset. faci
le perfecerat, ut etiam more maiorum puniendi cõdem
narentur. De quo tẽpore Plinius in epist. ita inquit. Per
speximus curiam, sed curiam trepidam & elinguem,
cum dicere quod uelles periculosum, quod nolles mise
rum esset. Et ibidem. Priorum (inquit) temporum serui
tus, ut aliarum optimarũ artium, sic etiam iuris senato
rij obliuionem quandam & ignorantiam induxit. Idem
Tranquil. autor est Neronem inter alia hoc quoq; insti
tuisse, ut omnes appellationes à iudicibus ad senatũ fie
rent. Iudices etiam à senatu peti postea cœperunt Do
mitiani instituto, eodem autore. Autor (inquit) tribunis

Senatui quãdo adẽpta potestas.

Accusationes reorum in senatu.

Appellationes à iudicibus ad senatum.

ple. fuit ædilem sordidum repetundarũ accusandũ
cesq; in eum à senatu petendi. Pli. ad Arrianum
Epist. Marius Priscus accusantibus Afris, quibus p
sule præfuit, omissa defensione iudices petijt. Ex
Cornelius Tacitus adesse prouincialibus iussi, cru
uimus fidei nostræ conuenire, notum senatui facere
cessisse Priscũ immanitate & sæuitia criminũ, q
iudices dari possent, cum ob innocentes condem
interficiendosq; pecunias accepissent. Respondit Fro
deprecatusq; est, ne quid ultra repetundarũ legem
reretur. Ex his Plinij uerbis facile intelligimus

Quærere iudices ex legis præscripto iudicare oportebat.

à senatu peti solere, qui certo ac statuto iudicio
rent in reos, id est, qui uel repetundarũ lege uel
statis, uel alia quærerent, id est, quæstionẽ haberent
quo uerbo satis alibi diximus. Iis autem iudicibus
gis præscripto iudicare necesse erat, nec legitimo
excedere. Cum uero maiora crimina uidebantur
ut constituta pœna ordinariaq; in reos animadver
tur, tum demum senatus ipse in reos inquirebat,
qui nullius legis præscripto astringeretur. Quo

Curia Parisien.

hodie curia nostra centenaria, cuius summa
principem omniũ causarũ est cognitio, liberam
criminũ inquisitionẽ, nec certa legis formula
creditur, duntaxat quod sine fraude sacerdotali
fiat: de profanis enim causis loquimur. Nulla
hoc pertinẽtia ex illo loco Plinij intelligere licet.

illud memorabile. Dixi (inquit Pli.) horis penè quinq;. Missus deinde senatus & reuocatus in posterum. Neq; enim iam inchoari poterat actio, nisi ut noctis interuẽ tu scinderetur. Postero die dixit pro Mario Saluius Li beralis, uir subtilis, acer, disertus. Huius actionẽ uespe ramiusit, non tamẽ sic ut abrumperet. Itaq; in tertiũ diem probationes exierunt. Iam hoc ipsum pulchrũ (in quit Plinius) & antiquũ, senatũ nocte dimitti, triduo uo ci, triduo contineri. Vtinã in hac nostra curia, id est, in Parlamento ita factitari institutũ esset, præsertim in his causis, quæ certũ priuatumq; accusatorẽ habent, & iniuriæ suæ uindicem, quæq; legitimo ordine agitatæ hunc accusatorẽ, illinc defensorem admittunt. Criminũ enim inuidia, quæ recenti accusatione calere solet, & ad animaduersionẽ uindictamq; iudicum animos perpellere, comperendinata re (ut assolet) forensi artifi cio refrigescit. Etenim longa die accusatorũ iusta ira re languescit, & lacrymæ iudicum exarescunt, qui prius iudicarũ orborũq; calamitati ingemiscere uidebantur. Quæ moribus nostris cõparatũ esset, ut accusatiões de fectiõesq; pbationibus ac testimonijs instructæ in iudi cio afferrentur, sicq; præsentanea cognitione cõtinuaq; discussione dijudicarẽtur: pfecto audaciss imis ac cõfi dentissimis hominibus impunitatis spes præcisa esse ui deretur. Vt ad rem reuertamur, senatus cognitio cer tæ legi astricta non erat. Quintilianus libro tertio de

Memorabile de senatus cognitione.

Criminales causæ non differendæ.

controuersijs loquens simplicibus & coniunctis. V
controuersia est per se furti, per se adulterij: plures
eiusdem generis, ut in pecunijs repetũdis, aut diuer
ut si quis sacrilegij & homicidij simul accusetur. Q
nunc in publicis iudicijs non accidit: quoniam pra
certa lege sortitur. Principum autem & senatus co
tionibus frequens est, & populi fuit. Hæc uerba Qu
liani cum illis Plinij congruunt de iudicibus, qui cer
formulæ astricti erant, non autem senatus: quo m
nec princeps, nec olim populus in cuius locũ princ
succeßit. Idem lib. 7. de qualitate loquens. Cum de p
na iudicium est, à parte eius qui causam dicit, aut d
sio est criminis, aut imminutio, aut excusatio, aut
quidam putant) deprecatio. Et paulo post. Vltima
autem omnium deprecatio, quod genus causæ pl
negarunt in iudicium unquam uenire: quin Cic. q
pro Quinto Ligario hoc testari uidetur, cum dicit
sas Cæsar egi multas, & quidem tecum dum te in
tenuit ratio honorum tuorũ. Certe nunquã hoc m
ignoscite iudices, errauit, lapsus est, non putauit, si
post hæc, & cætera. In senatu uero & apud popu
& apud principem, & ubicunq; iuris clementia
habet locum deprecatio. In qua plurimum ualet ex
qui reus est hæc tria in uita præcedere. si innocen
bene meritus, si spes in futurum innocenter uictur
in aliquo usu futuri. Idem alibi Apollodorus q

Princeps in populi locũ succeßit.

Deprecatio.

In qbus cognitionibus iuris est clementia.

ἀντικατηγορίαν

ἀντικατηγορίαν duas esse controuersias dixit, & sunt
re uera secundum forense ius duæ lites. Potest tamen
hoc genus in cognitionem uenire senatus aut principis.
Est autem anticategoria recriminatio, siue ut idem lib.
3. interpretatur, mutua accusatio: cuius genera duo.
Alterum quo litigatores idem crimen inuicem inten-
tant. Alterum quo aliud atq; aliud. Non absimile huic
genus est quod ἀντέγκλημα dicitur, de quo idem in
septimo ita inquit, de assumptiua defensione loquens.
In hoc genere fortißimum est, si crimen causa facti tue-
mur. Qualis est defensio Orestis, oratio Milonis. An-
tenclema dicitur, quia omnis nostra defensio constat
eius accusatione qui uindicatur. Occisus est, sed latro.
Execatus, sed raptor. Hactenus ille. Vbi fortasse exectus
aut excæcatus legendum. Est autem antenclema con-
traria insimulatio & recriminatio, quasiq; criminis re
latio. Autor est etiam Capitolinus Marcum philosophũ
qui in iure Antoninus appellatur, senatum multis co-
gnitionibus ad se pertinentibus iudicem dedisse. Pœna-
les porro prouocationes ad senatum fuisse instituto Ne
ronis principis, Tacito tradente comperimus. Sic enim
inquit lib. 14. Auxit patrum honorem, statuendo ut qui
à priuatis iudicibus ad senatum prouocauissent, eiusdẽ
pecuniæ periculum facerent, cuius ij qui imperatorem
appellauere: nam antea id uacuum solutumq; pœna fue
rat. Non igitur sine exemplo est, qd' prouocatores apud

ἀντικατηγορία.

Anticategoria.

ἀντέγκλημα.

Antoninus qui et Marcus philosophus.

nos mulctæ periculum faciũt. Priscis uero Romanorum temporibus prouocatio à magistratibus ad populũ ex lege à Publicola perlata, ut autor est Liuius libro. 2. urbe condita. Illud uero cognitu dignum Romanis principibus morem olim fuisse, ut abeuntes redeuntesq; pro regre, senatum oscularentur: id quod ex Tranq. intelligimus qui in Nerone ita inquit. Multas nec dubias significationes sæpe iecit ne reliquis quidem se parsuram senatoribus, eumq; ordinem sublaturum quandoq; ex pub. ac prouincias & exercitus equitibus Romanis libertis permissurum. Certe neq; adueniens neq; proficiscens quenq̃ osculo impertiuit, ac ne resultatione quidem. Illud non omittendum quod Tacitus libro 11. memoriæ prodidit. Cum de supplendo senatu agitaretur primoresq; Galliæ quæ comata appellatur, fœderis ciuitatem Romanam pridem assecuti ius adipiscendorum in urbe honorum à Claudio principe expetere primi Hedui senatorum in urbe ius adepti sunt. Datur id fœderi antiquo, & quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Roma. usurpant. Memorabile illud eiusdem principis factum: famosos enim prodiquonam mõ senatu depelleret anxius, mitẽ et recentem pertam quandam ex seueritate prisca rationem adhibuit monendo secum quisq; de se consultaret, peteret ius exuendi ordinis, facilem eius rei ueniam, & modo senatu & excusatos simul propositurum, ut iudicium censorum

Osculãdi senatus cõsuetudo principibus suis.

Galli senatoria dignitate.

Hedui.

Galli fratres Romanorum

censorum ac pudor sponte cedentium permixti ignominiam mollirent. Addendum etiam illud Plinij Iunioris dictum, de quodam senatusconsulto aut senatussententia loquentis, quod quamuis sibi non probare significans. Sed hoc pluribus (inquit) uisum est: numerantur enim sententiæ, non ponderantur. Nec aliud publico consilio potest fieri, in quo nihil tam inæquale est quàm aequalitas ipsa. Nam cum sit impar prudentia, par omnium ius est. Idem libro .9. ad Aristonem (sed in Epistola manu scripta quæ uulgo non reperitur, ut & aliæ non paucæ) de iure senatorio loquens ita inqt. Erat autem antiquitus institutũ, ut à maioribus natu non auribus modo uerumetiam oculis disceremus quæ facienda mox ipsi ac per uices tradenda minoribus haberemus. Inde adolescentuli: statim castrensibus stipendijs imbuebantur, ut imperare parendo, duces agere dum sequuntur assuescerent. Inde honores petituri aßistebant curiæ foribus, & consilij publici spectatores anteq̃ consortes erant. Suus cuiq; parens pro magistro, aut cui parens nõ erat, maximus quisq; & uetustißimus ꝑ parẽte. Quæ potestas referentibus, quod ius censentibus, quæ uis magistratibus, quæ cæteris libertas. Vbi cedendũ, ubi resistendum, quod silentij tempus, qui dicendi modus, quæ distinctio pugnantiũ sentẽtiarũ, quæ executio prioribus aliqd addentium. In eadem autẽ Epistola Plin. multa de iure senatorio dixit, quæ quoniam longũ esset huc trãsferre,

Numerabãtur sententiæ.

De iure senatorio

Adolescentes quomodo instituendi.

& alioqui corrupta multis in locis inuenimus, ita
potuimus breuissime atq; explicatissime rei summa
gimus. Qui diuersa igitur in senatu censebant, in
Ja discedebant. Inde in sententiã pedibus ire, de qua
tea latissime diximus. Referebatur (inquit) in sena
libertis Afranij Dexteri consulis, incertum sua an
rum manu, scelere an obsequio perempti. Hos ali
ego, (sed nihil refert) post quæstionem supplicio lib
dos, alius in insulam relegandos, alius morte pu
dos arbitrabatur. Quarum sententiarũ tanta di
tas erat, ut non possent esse nisi singulæ. Quid c
mune habet occidere & relegare? non Hercule m
quàm relegare & absoluere. Quanq; propior ad
est sententiæ relegantis quæ soluit quàm quæ oc
utraq; enim ex illis uitam relinquit, hæc adimit:
terim & qui morte puniebant, & qui relegaba
sedebant, & temporaria simulatione concordia
diam differebant. Ego postulabam, ut tribus sen
constaret suus numerus, nec se breuibus indic
iungerent. Volebam (inquit Plinius) æquum
sebam, ut discessio in tris partes fieret, nec duæ
tempus iunctæ occidentium scilicet & relegantiu
tiam, id est, nostram absoluentium perimerent, &
berti secundo certamine morte aut relegatione
tarentur, nulla iam absolutionis spe reliquæ. Ex
ergo (inquit) ut qui capitali supplicio afficiendos

In sententiam pedibus ire.

bant, discederent à relegante, nec interim contra absol
uentes mox dissensuri congregarentur: quia paruulum
referret an idem displiceret, quibus nõ idem placuisset.
Illud etiam permirum mihi uidebatur, cum quidem qui
libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos cen=
suisset, coactum esse diuidere sententiã: hunc autem qui
libertos morte mulctaret cũ relegante numerari. Nam
proponuisset diuidi sententiã unius, quia res duas com
prehendebat: non reperiebam quemadmodũ posset iun
gi sententia duorum tam diuersa censentium. Et paulo
post. Fingamus tris omnino iudices in hanc causam da
tos esse. Horum uni placuisse perire libertos, alteri rele
gari, tertio absolui. Vtrum ne sententiæ duæ collatis ui=
tibus nouissimã periment, an separatim unaquæq; tan
tundem quantũ altera ualebit? nec magis poterit cũ se
cunda prima connecti, quàm secũda cum tertia? Igitur
in senatu quoq; numerari tanq; contrariæ debent, quæ
non quam diuersæ dicuntur. Quod si unus atq; idem &
perdendos censeret & relegandos: num ex sententia
omnino sententia putaretur, quæ tã diuersa coniũgeret?
Quemadmodũ igitur cum alter puniendos, alter cen=
set relegandos, uideri potest una sententia, quæ dicitur
a duobus, quæ non uideretur una si ab uno diceretur?
Quid lex, non aperte docet dirimi debere sententias oc
cidentis & relegantis? cum ita discessionem fieri iubet,

De diuidendis sententijs.

qui hæc ſentitis, in hanc partẽ, qui alia omnia, in
partẽ ite qua ſentitis. Et paulo póſt de cõparatione
tentiarũ loquẽs per Anthypopborã ita inquit. A
futurũ eſt, ut ſi diuidantur ſententiæ interficitis
legantis, præualeat illa quæ abſoluit. Quid iſtud a
ſentes? quos certe non decet omnibus artibus, omn
tione pugnare ne fiat quod eſt mitius. Oportet
eos qui morte puniunt & qui relegant, abſoluen
primũ, mox inter ſe cõparari. Scilicet ut in ſpe
quibuſdã ſors aliquẽ ſeponit ac ſeruat, qui cum
cõtendat. Sic in ſenatu ſunt aliqua prima, ſunt ſe
certamina, & ex duabus ſentẽtijs eam quæ ſuperi
ierit tertia, expectat. His uerbis ſignificat Plinius
tentias morte & relegatione mulctantiũ ſingulas
diuiſas, cũ abſoluentiũ cõparari debuiſſe, ut ſi
mero præualerent abſoluentiũ ſententiæ, inter ſe
eædẽ altero certamine cõpararẽtur. Et aliquamd
Optimũ quidem (inquit) quod poſtulabã. Nihilom
tamen quæro an poſtulare debuerim. Quemadmo
abſtinuit is, qui ultimũ ſuppliciũ ſumendũ eſſe cr
Neſcio an iure, certe æquitate poſtulationis mea
omiſſa ſententia ſua acceſſit relegãti, ueritus ſe
ſi diuiderentur ſententiæ (quod alioqui fore uide
ea quæ abſoluendos eſſe cenſebat, numero præu
Etenim longe plures in hac una q̃ in duabus fo
erant. Tum illi quoq;, qui autoritate eius trahebã
grau

tranſeunte illo deſtituti reliquerũt ſententiã ab ipſo au
tore deſertã, ſecutiq; ſunt quaſi transfugã quẽ ducem
ſequebãtur. Sic ex tribus ſententijs duæ factæ, tenuitq;
ex duabus altera tertia expulſa, quæ cũ ambas ſuperare
non poſſet, elegit, ab utra uinceretur. Quibus uerbis ſi
gnificatur tres autores trium fuiſſe ſententiarũ, in quo
rum ſententias trifariã itum fuerat. Tres aũt diſceſſio
nes ad duas redijſſe, cũ ultima ad ſecundã ſe cõtuliſſet,
ſeq; ſequaces ſuos traxiſſet. Cicero pro Milone. Qd̃
per furioſum illũ tribunũ ſenatui, quod ſentiebat per
ferre licuiſſet, nouã quæſtionẽ nunc nullã haberemus.
Diuidere ſententiã.
Decernebat enim ut ueteribus legibus tantũmodo ex
traordinẽ quæreretur. Diuiſa ſententia eſt poſtulãte ne
quis quo: nihil enim neceſſe eſt me omniũ flagitia pfer
re. Sic aliqua autoritas ſenatus inepta interceſſione ſub
lata eſt. Quæ uerba exponẽs Aſconius, ita inquit. Cum
aliquis in dicẽda ſentẽtia duas pluresue res cõplectitur
& ſi nõ omnes eæ res probãtur, poſtulat ut diuidãtur,
id eſt, ut de rebus ſingulis referatur. Nonnunq̃ aũt ſena
tusconſulta imcõſultius facta contrarijs ſenatuſconſultis
antiquabantur, ut ex Cicerone ad Atticum lib. primo
facile conijcimus his uerbis. De Sicyonijs (ut ſcripſi ad
te antea) non multum ſpei eſt in ſenatu. Nemo eſt
enim iam qui quæratur. Quare ſi id expectas, lon
gum eſt. Alia uia, ſiqua potes, pugna. Cum actum
eſt, neque animaduerſum eſt ad quid pertineret, &
Senatuſconſulta antiquabantur interdum.
raptim

& raptim in eam ſententiam pedarij concurrerunt
ducendi ſenatuſconſulti maturitas nondũ eſt, quod
ſunt q̃ querãtur, & multi partim maliuolẽtia, pa
opinione æquitatis delectantur. Inducere Cicero pro
literare, abrogareq; dixit uerbo iuriſconſultis u
to. Liuius lib. 29. Vectigalia ſummis precijs ultro
ta cenſores locauerunt. Quas locationes cum ſe
precibus & lacrymis uictus induci iußiſſet, cen
edicto ſummotis ab haſta qui ludificati priorem lo
nem fuerant, omnia eadem paulo imminutis preci
cauerunt. Inducere ſententiam aut decretum nihil
nihilum ponere dicimus, quo modo & circumdu
edictum, de quo alibi diximus. Eſt enim inducere,
prie ducto per cæras ſtilo tegere & interlinere &
moriam ſcriptorum obliterare. Poſtremo ſenatus
natum miſſum iam faciamus) his uerbis à conſulib
mittebatur. Nihil iam uos moramur patres conſcr
Autor Capitolinus. Hic adnotabimus quod cauſſa
torum in prouincijs ortæ, Romam interdũ reijciebã
à præſidibus & proconſulibus. Cicero hoc his uerbi
ſtendit libro 13. Epiſto. ad Ser. Sulpitium ſcribens.
præterea ſi non alienum dignitate tua putabis eſſe
ris mihi pergratum, ſiqui difficiliores erunt, ut ne
ne controuerſia confici nolint, ſi eas quando cum ſe
tore res eſt, Romam reieceris. Verumenimuero qua
natus Romæ, hoc fermè fuit γερουσία Spartæ, id ci

Inducere.

Inducere ſententiã aut decretum.

Senatus dimiſſio.

ceædæmone, ipſa quoq; à ſenibus dicta, qui græce γέροντες dicuntur. De quia Cicero in Catone ita inquit. Conſilium, ratio, & ſententia niſi eſſent in ſenibus, non ſum mum conſilium maiores noſtri ſenatum appellaſſent. apud Lacedæmonios quidem ij qui ampliſſimũ magiſtratum gerunt, ut ſunt ſic etiam appellantur ſenes. Interpres Demoſthenis in oratione quæ πρὸς Λεπτίνην inſcribitur. Geruſia inquit magiſtratus apud Lacedemonios, ad quem ij demum euadunt qui integritate uitæ & uenerãda ſenectute cæteris præſtare uidentur. Demoſth. ipſe de Spartanorum republica loquens. ἐπαινῶ δὲ ἐγὼ καλλιμήδην τὸν ἐκ τῆς γερουσίας ἐκεῖνον, ὅτι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ πόλει γέγονε, δεδόσθαι δὲ τῷ πολλῷ χρόνῳ γέρα δίκαιον ἀρετῇ ἄθλον τῇ πολιτείας (inquit) in eam quæ Geruſia dicitur cooptatus eſt, ſi modo ſe quem decet præſtiterit, ita dominus eſt multitudinis. Siquidem apud eos uirtutis præmiũ eſt reipub. gubernacula cum ſimilibus ſui pro poteſtate tenere. Aristoteles libro ſecundo Politicôn Geruſiam apud Lacedæmonios, id eſt, in geruſiam cooptari, uirtutis præmium eſſe ait. Quod tamen inſtitutum reprehenſione non carere putat, quod & perpetuus ille eſt magiſtratus, & cauſa dicendæ immunis. Si enim (inqt) illi uiri numeris omnibus æqui boniq; conſumati eſſent, ſi tanta quãta ſatis eſt ad uiros ꝓbos efficiẽdos doctrina præditi, fortaſſe

Geruſia uirtutis præmium

hoc eorũ

hoc eorum institutum è republica esse contendere
haud immerito posset: tametsi rursus illud contr
sum est, quoad quis uixerit ingentium controuer
disceptatorē perpetuū cū potestate esse. Quippe
pori, ita animo sua quoq; senectus est. Cū uero ita
ita instituti sint, ut ne Legislator quidē ipse satis
crediderit qui nullis legibus quasi uiri boni
tur: nimirū non tutum est tantarū eos rerū perp
potes esse. Enimuero multa & sordide et ambitio
ministrare ueri simile est eos qui ad huiusmodi
tum adoptati sunt: ut qui causæ dicendæ usque
munes sint. καίτοι τόγε διὰ βίου κυρίους εἶναι
ωρ μεγάλων, ἀμελεστάτοις ἐπιτετραμμένους.
ηχὴ σώματος, διαφοίας γῆρας. Et paulo post
νονται δὲ οἱ διαφοροδικέμενοι ἐν καταχαρεῖ
πολλὰ τῶν κοινῶν οἱ κεκοινωνηκότες τῆς
της. διόπερ βέλτιον αὐτοὺς μὴ ἀνόητους
νεῖν δ' εἰσί. Eodem pertinet illud Platonis in leg
κασὼ δὲ ἀνυπεύθυνον οὐδένα δικάζειν. Nihil
quit) omnino iudicē iudicare oportet causæ dicē

Causam dicere. obnoxium. Est autem nunc causam dicere, quod
tum κρίνεσθαι. tum ἐυθύνεσθαι, dicunt. Hoc est
subire, & culpas fraudesq; iudiciorum suorum
umq; præstare. Hoc nunc iurisperiti nullo amig
exemplo syndicari uocant. Quod Cicero ratio
ta & magistratus gesti reposci uocat; & edere

ponere quod in magistratu quisq; gesserit: quod olim fie
bat apud censores. Dici etiam potest, repetundarum aut
residuum pecuniarum iudicio subijci, hoc est, ἐυθύνας
δοῦναι. Nam ἐυθύνας ὄφλειν uel ἁλῶναι ἐφλκέναι est
damnatum esse repetundarum, apud Aeschinem & De
mosthenē. Inde ἀνυπεύθυνος magistratus dictus, & ἀνεύ
θυνος, qui causæ dicendæ aut immunis est, aut quouis
modo eximitur: ut qui abolitionem apud nos à principe
impetrauerunt. Moribus tamen nostris contra duorum
philosophiæ antistitum autoritatem receptum est ut
centumuirorum tribunalium iudices perpetuos causæq; di-
cendæ securos habeamus, etiam singulos ne dum consef-
sores. Quanquam constitutione Philippi regis co-
gnomento Pulchri statutum esse legimus, ut in eos qui
conuentus Parlamenti peragerent, tertio quoq; anno
cum acerbissime inquireretur. Sed priscam seueritatem
posterior ætas non tulit. Ecce autem (quod pene præ-
terij) senatus quoq; muliebris in ordinem incurrit, mu-
lierosq; itidem senatusconsulta præteriri se non si-
munt. Lampridius in Heliogabalo. Fecit & colle
gium Quirinali senaculum, id est, mulierum senatum,
in quo ante fuerat conuentus matronalis solennibus
celebrat diebus. Facta & senatusconsulta ridicula
de legibus matronalibus, quæ quo uestitu incede-
rent, quæ cui cederent, quæ pilento, quæ æquo fagina-
rio, quæ asino uecherentur, quæ carpento mulari, quæ
boum

Anypeu-thyni.

Senaculū.

Senatus-mulicbris

quæ boum, quæ sella ueherentur. Vtrũ pellicea, an
an eborata, an argentata. Et quæ aurum uel gem
calciamentis haberent. Huius rei meminit & Vop
in Aureliano. Vtinam Parisijs huiusmodi senatu
certe senatusconsulta haberemus, quæ de nostratib
tronis statuerent, quæ cuiq; cedere, quæ cuiq; du
comes esse deberet, quæ quid gestare, quid indui,
amiciri, quid ue cingi deberet, ut quotidianis illis
tatibus atq; etiã interdũ digladiatiunculis muliebr
ciuitas nostra defungeretur. Illud silentio non præ
undum, fuisse & senatusconsulta quæ tacita dicebam
quæ necessitates publicæ apud ueteres reppererunt
si forte aliqua uis immineret, quæ cogeret senatum
milia capere consilia, uel aliqua cõstituere quæ nõ
oporteret dici q̃ effici: uel si nollẽt ad amicos aliqu
manare, senatusconsultũ tacitũ fieret: ita ut non
nõ serui publici, non censuales illis actibus interesse
natores exciperẽt, senatores omniũ officia cẽsualiũ
barumq; implerent, ne qd forte proderetur. Autor
tolinus in Gordianis. Cuius instar est qd' hodie in
mente retentũ dicũt, uel arcanũ regestũ. Videam
centumuiris. Centumuiralia iudicia inquit Festus
tumuiris dictæ sunt. Nam cum essent Romæ 35. tribu
quæ & curiæ sunt dictæ, terni ex singulis tribubus
electi ad iudicandum, qui centumuiri appellati sunt
licet quinq; amplius quàm centum fuerint, tamen
fac

Senatusconsulta tacita.

Centumuiralia iudicia.

facilius nominarentur, centũuiri sunt dicti. Cice. lib. 1.
de Oratore. Nã uolitare in foro, hærere in iure, ac præ-
torum tribunalibus iudicia priuata magnarũ rerũ obi-
re: in quibus sæpe non de facto, sed de iure atq; æquita
te certetur, iactare se in causis centũuiralibus, in qui-
bus usucapionũ, tutelarum, gentilitatum, agnationum,
alluuionũ, nexorum, mancipiorũ, parietum, fluminum,
stillicidiorũ, testamentorũ, ruptorum aut raptorum, cæ
terarumq; rerum innumerabilium iura uersentur: cum
omnino quid suum, quid alienũ, quare deniq; ciuis aut
peregrinus, seruus aut liber quispiam sit, ignoret, insi-
gnis est impudentiæ. Tranq. in Vespa. Litiũ series ubiq;
maiorem in modum excreuerant, manentibus antiquis
intercapedine iurisdictionis, accedentibus nouis ex con
ditione tumultuq; temporũ, sorte elegit per quos rapta
bello restituerentur. Quiq; iudicia centumuiralia, qui-
bus peragẽdis uix suffectura litigatorũ ætas uidebatur,
extra ordinem dijudicarẽt, redigerentq; ad breuissimũ
numerum. Hactenus ille. Simile autem id est Vespasia-
ni institutum, atq; si hodie uiros quosdam industrios
princeps spiritu diuino instinctus ex centenariæ curiæ
numero, aut etiam aliunde deligendos curet, qui illos
sacculorum aceruos, aut apud actuarios publice, aut
apud unumquemq; iudicum priuatim non tam asserua
tos magna ex parte quàm abstrusos, atq; etiã in condi-
torio obliuionis sepultos, in lucem proferant à blattisq;

Memorabile institutum.

Actuarij.

uindicent, & minutulas causas ducenarias fortas
trecenarias, aut cuiuscunq; modi commodum uide
extra ordinem, id est (ut nunc loquimur) per com
rios dijudicent. Maiores uero causas, aut etiam
emplum pertinentes (quas consequentiæ uocamus
quenti curiæ reseruent recte atq; ordine iudica
Quod si aliquando fiat, ærumna illa antelacana
etiam dispendio porrigendorũ tot libellorum sup
litigatores mox defungentur, haud dubia charta
iactura in posterum. Idem in Domitia. Ius diligen
industriæ dixit. Plerunq; & in foro pro tribunali
ordinem ambitiosas centumuirorũ sententias re
Plinius lib. 2. Epist. Distringor centumuiralibus
quæ me exercent magis quàm delectant. Sunt
ræq; paruæ, & ex illis raro incidit, uel perso
ritate, uel negocij magnitudine insignis. Ad hoc
quibuscum iuuat dicere. Cæteri audaces atq;
gna ex parte adolescentuli obscuri, ad declama
transeunt, tam irreuerenter & temere, ut mihi
noster expresse dixisse uideatur, sic in foro puer
tumuiralibus causis auspicari, ut ab Homero in

Centumuirales causæ. Erant autem centumuirales causæ in duas hastas, autore Quintiliano lib. quinto, cap. de

Cẽtũuiralium hastæ. Tranquillus in Aug. Autor etiam fuit, ut cura quæstoribus urbanis ad prætores prætorios
ret. Vt centumuiralem hastam, quam quæsitura

consueuerant cogere, decemuiri cogerent. Valerius lib.
septimo. Notæ insaniæ Tuditanus testamento filium im-
stituit hæredem. Quod Titus Longus sanguine ei pro-
uenus hastæ iudicio subuertere frustra conatus est. Ma
gis enim centumuiri quid scriptũ esset in tabulis, quàm
qui eas scripsisset considerandum existimauerunt Au-
stius est autem postea centumuirorũ numerus, manente
eodem semper nomine, diuisusq; in quatuor consilia.
Plinius lib. 6. Epistolarũ. Fœmina splendide nata, nu-
pta prætorio uiro, exhæredata ab octogenario patre in
tertium undecim dies quàm ille nouercam ei amore captus
duxerat, quadruplici iudicio bona paterna repete-
bat. Sedebant iudices centum & octoginta (Tot enim
quatuor consilijs conscribuntur.) His autem præerat
prætor, ut ex eodem intelligimus libro quinto, his uer-
bis. Hoc facto nepotis commotus prætor, qui centumui
ralibus præsidet, deliberaturus an sequeretur exemplũ,
inopinatum nobis ocium dedit. Quo in loco falsi sunt,
qui locum illum Plinij de iudicum decurijs intellexe-
runt, quasi eadem essent consilia centumuiralia, & de-
curiæ iudicum, qui in foro iudicabant. Erant autem
centumuirorum consilia quatuor in quadam basilica
inter se usq; adeo proxima, ut actiones unius tribunalis
ab alio exaudiri possent, ut ex eodem Plinio lib. secun-
do intelligimus. Quintil. lib. 12. de Trachallo loquens.

Centũ uiri aucti numero.

Prætor cẽtumuiris præsidebat.

Iudicũ de curiæ.

Centũuiralia iudicia.

Tribunalia & centũuiralia.

Certe (inquit) cum in Iulia basilica diceret primo tri-
nali, quatuor autem iudicia (ut moris est) cogerent
atq; omnia clamoribus fremerent, & auditum eum
intellectum, & quod agentibus cæteris contumelio-
fuit, laudatum quoq; ex quatuor tribunalibus memi-
Hanc autem rationem iudiciorum Romanorũ fuisse
bitror, ut causæ priuatæ, quæ certam formulam habe-
rent, quales Cicero lib. primo de Oratore enumerauit,

Publica iudicia

à centumuiris iudicarentur. Publica uero iudicia apud
consilium iudicum agitarentur, quos prætor sortieba-
tur subsortiebaturq;, ut alibi uidimus: qui peculiari no-
mine iudices uocabantur in decurias distributi, quorum
iudicium fori appellatione apud antiquos intelligitur,

Iudices. Forum.

ut in illo exẽplo Ciceronis supra scripto, & apud Quin-
tilianũ in. 3. Rarum est autem (inquit) ut in foro iudi-
propter id solum constituantur, sicut diuinationes quæ

Prætoris iurisdictio.

fiunt de accusatore constituẽdo. Prætor uero in ijs pro-
quæ imperij sunt occupatus esset, in sortiẽdis iudicibus
in quæstionibus habendis, in constituendis iudicijs. (Di-
cebatur enim quæsitor à quærendo: de quo satis antea
diximus) in bonorũ possessionibus dandis, in cautio-
bus decernendis, & huiusmodi alijs: atq; interdum in
sartis tectis exigendis. Valerius lib 5. Tam admirabilis
spectaculi nouitas ab ipso custode ad triumuirũ, à tri-
uiro ad prætorem, à prætore ad cõsilium iudicum per-
lata, remissionem pœnæ mulieri impetrauit. Triumui-

capitales erant, quorũ interuentu in facinorosos anim-
aduerti solitum erat. Prætor consiliũ iudicum cogebat,
qui propterea iudex quæstionis uocabatur: quo uerbo
Martianus usus est in. l. prima, in principio ad. l. Corne-
liam de sicarijs. Iudices autem præsente prætore præsi-
denteq; sententias ferebant tabellares non uocales. Cõ-

Tabellares sentẽtiæ.

sulũ uero munera quæ fuerint, partim ex ijs quæ supra
diximus, partim ex Tacito lib. 13. intelligere possumus.
Consulum (inquit) tribunalibus Italia & publicæ pro-
uinciæ assisterent, illi patrum aditum præberent, se man-
datis exercitibus consulturum. Verba sunt Neronis in
auspicatu imperij formam sibi futuri principatus præ-
scribentis. Consules (inquit) Italiæ & prouincijs publi-
cis ius dicent. Ego priuatis principalibusq; prouincijs
ac mihi mandatis exercitibus consulam. Reliqua etiam

Imperij munera

munera quæ postea imperij fuerunt, consules olim obi-
bant. Consularis enim cognitio, summa cognitio uoca-

Consularis cognitio.

batur. Quintil. in tertio. Non debes apud prætorem pe-
tere fideicõmissum, sed apud consules. Maior enim præ-
toria cognitione summa est. Hæc habui quæ de senatu

Epilogus centumuiralis curia.

centumuirisq; dicerem, cum ijs quæ obiter dicenda mi-
hi uisa sunt. Ex quibus nemini non apparet senatum et
centumuirale iudicium, non idem, sed diuersa prorsus
consilia fuisse, quod tamen bona uenia Accursianorum
dictum sit. Supremamq; curiam nostram non recte se-
natum uocitari, senatumq; ordinis magis nomen fuisse

ab imitio quàm collegij aut decuriæ. Nec tam centum
ralis iudicij instar esse curiam nostram quàm uocit
posse, ad iudicum numerũ uocabulo congruente. C
rum ut nullam propemodũ similitudinẽ senatus sui
fortuitam in curia nostra centenaria extare contend
rim: sic res eius iudicatas constitutasq;, & autorita
exemplo & præiudicio instar esse senatusconsulto
haud dubitanter affirmauerim: duntaxat quod ad
pertinet, qui intra terminos ditionis eius conclud

Areopagus. quæ sane pleraq; Gallia est. Age iam uideamus de Ar
pago, quẽ Iuuenalis curiam Martis appellat. Liban
igitur qui argumenta orationum Demosthenis comp
suisse creditur, in eã orationẽ quæ κατ' ἀνδροτίωνος
inscribitur, duo Athenis consilia fuisse tradit, quæ
Bulæ Athen. λὰς appellant. Vnum perpetuum, quod de cæditibus
dicebat, & huiusmodi rebus, in eo loco qui Areopag
dicitur, quasi uicus Martis. Alterum quotannis mitta
Quingenaria curia. le, quod rempub. constituebat, & quingenariũ uocab
tur. Tres autem erant inter hæc duo differentiæ, q
rum prima secundaq; iam dictæ. Tertia quod quing
tenarium certo ac statuto numero hominum cõstabat
Nouẽuiri Sexuiri. Areopagiticum uero non item. Magistratus enim
qui nouemuiri dicebantur, aut etiam sexuiri, id e
Thesmothetæ, prout alij alio modo tradunt, in Areop
gi consilium quotannis adoptari solebant, propterea
Areopagitæ certo numero circunscribi non pote

Thesmothetæ. Thesmothetarũ autem magistratus apud Athenienses annuus erat. Hi antequã ad magistratum illum assume-rentur, de omni retrorsus uita acta causam dicere sole-bant, & (ut ita dicam) de moribus actionibusq; suis in disquisitionẽ uocari iudiciorumq; aleam subire. Quod si nec sic quidem ullam dedecoris labem perpetua inno-centia contraxisse uidebantur, tum demum ad magi-stratum illum Thesmotheſiæ assumebantur. Deinde an-nuo uertente magistratus gesti denuo causam dicentes, populum quoq; innocẽtes usq; quaq; apparuissent, ad Areo-pagiticum consilium conscribebãtur. Areopagitæ uero Areopagitæ. (inquit) interdũ in summo reipub. discrimine ad admi-nistrationem reipub. euocabantur. Sudas autẽ Areopa-gitas & sicarios iudicare, & rempub. grauissime admi-nistrare solitos esse scribit. Cur autem Areopagus di-ctus sit. Augustinus docet li. 8. de Ciuitate, cap. decimo. Stephanus περὶ πόλεως, Areopagum promontorium Athenis fuisse dicit, in quo iudicia necis ferro factæ exer-cerentur. Lucianus in Anacharside, & Pollux lib. 8. de uocabulis, Areopagum tradunt cædis & uulneris consulto illatorum iudicia factitasse, & incendij & ue-neficij duntaxat exitiabilis. Ternis autem deinceps diebus in menses singulos iudicare solitum, id est, tertio & quarto Calend. ac pridie Calendarum, idq; subdiali in loco. Cicero lib. 1. de Offi. Quãuis enim Themistocles iure laudetur, & sit eius nomẽ quàm Solonis illustrius,

citeturq; Salamina clarißimæ testis uictoriæ, quæ an-
ponatur cõsilio Solonis, ei quo primũ constituit Are-
pagitas, non minus præclarũ hoc quàm illud iudicand-
est. Illud enim semel profuit, hoc semper proderit ci-
tati, hoc consilio leges Atheniensium, hoc maiorũ ins-
tuta seruantur. Et Themistocles quidem nihil dixit, i-
quo ipse Areopagum adiuuerit. At ille uero potuit di-
re uere à se adiutum Themistoclem. Est enim bellum ge-
stum consilio senatus eius, qui à Solone erat cõstitutus.
Idem in secundo de natura deorum, Quemadmodũ si
quis dicat Atheniensiũ rempub. consilio regi, desit illud
Areopagi: sic cum dicimus prouidentia mundũ admini-
strari, deesse arbitror deorum. Valerius lib. 2. Athena-
rum sanctißimũ consiliũ Areopagus, quid quisq; Athe-
niensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, dili-
gentißime inquirere solebat, ut homines honestatẽ uitæ
rationẽ memores reddendã esse, sequerentur. Areopa-
gitarum iudicium memorabile memoriæ proditum est,
cuius meminit Quintil. lib. 5. Nec mihi (inquit) uidẽtur
Areopagitæ, cum damnauerunt puerum coturnicũ oc-
los eruentem, aliud iudicasse, quàm id signum esse per-
niciosißimæ mentis multisq; malo futuræ si adoleuisset.
Iudiciũ capitis apud Areopagum primũ factum, testis
est Pli. lib. 7. Memorabile & illud, qd' apud Areopagi-
tas oratoribus non licebat affectus mouere, quibus iudi-
cum animi à ueritatis luce sæpenumero abducuntur.

Areopagitarũ iudicia memoratu digna.

Idem

Idem Quintil. libro. 6. ubi de epilogo loquitur. Athenis
(inquit) affectus mouere ꝑ præconem prohibebatur ora-
tor. Philosophos minus miror, apud quos uitij est loco
affici. Nec boni mores uidentur sic à uero iudicem auer-
ti, nec conuenire bono uiro uitijs uti. Necessario tamen
affectus fatebuntur si aliter obtineri uera & iusta &
in commune profutura non possunt. Lucianus in Ana-
char. de Areopago loquẽs. ἢν δέ τις ἢ προοίμιον εἴπει
πρὸ τοῦ λόγου ὡς εὐνουστέρους ἀπεργάσαιτο αὐτοὺς, ἢ
οἶκτον ἢ λείνωσιν ἔξωθεν ἐπάγοι τοῦ πράγματι,
εἰς τὴν ἀρετόρων παῖδες ὑπὸ τοὺς δικαστὰς μη-
χανῶντι, προσελθὼν ὁ κήρυξ κατεσιώπησεν εὐθὺς
οὐκ ἐῶν λήρειν πρὸς τὴν βουλὴν καὶ περιπέττειν τὸν
πράγμα τοῖς λόγοις, ὡς γυμνὰ τὰ γεγενημένα
οἱ ἀρεοπαγίτῃ βλέπειεν. Quod si quis inquit in auspi-
canda oratione prooemium ad conciliandos eorum ani-
mos, aut commiserationem exaggerationem ue extrin-
secus ductam agendæ causæ accommodaret, qualia mul-
ta machinamenta oratorum natio capiendis iudicũ ani-
mis comminisci solet, extemplo præco prodiens tacere
eum iubebat, non ultra sinens maniter uerba fundere,
uerborum inuolucris qua de re agitur implicare, ut nu-
da apertaq; ipsa facta cernere Areopagitæ possent.
Propterea Quintili. libro. 10: de Demosthenis Cicero-
nisq; comparatione loquens. Salibus certe (inquit) &
commiseratione, qui duo plurimum affectus ualent, uin-

 cimus. Et

cimus. Et fortasse epilogos illi mos ciuitatis abstulit. Lex inquit aut institutum Athiensium Demosthenes orationibus cõmiserationem & amplificationẽ adhibere duo acerrima tela artis oratoriæ. Et lib. 2. eloquentiæ Lacedæ. ciuitate expulsam, Athenis uero ueluti receptam orandi potestatẽ, ubi orator mouere affectus uetabatur. Idẽ Lucia. in Hermotimo, de recte iudicãdo loquens inqt. μήπε ἡλικίαν τοῦ λέγοντος ἑκάστου, μήπε δόξαν ὧν σοφίας αὐθάδως, ἀλλὰ ἤδη καὶ ἀρετῆς παρεσκευασμένους ἀυτὸ τοῦτο, οἱ ἂν νυκτὶ καὶ ἐν σκότῳ δικάζωσιν, ὡς μὴ ἐς τοὺς λέγοντας, ἀλλὰ ἐς τοὺς λεγομένους ἀποβλέπωσιν. Nec ætatem dicendi modum, nec in philosophiæ studijs existimationem uerebitum, nec in philosophiæ studijs existimationem uerebitum, nec in philosophiæ studijs existimationem uerebit

κρύβδην ψηφίζεσθαι.

ad iudices loquens, οὐ γὰρ ἐι κρύβδην ἐστὶν ἡ ψῆφος λήσει τοὺς θεούς. Neq; uero (inquit) si occulta est sen-
tia idcirco deos latebit. Antiqui cũ Areopagitã dic-
omnibus numeris grauitatis & seueritatis perfect-
dicem significabant, aut etiam censentem. Cicero ad
ticum lib. 1. Romanæ autem res sic se habent, sena-
ἀρειόπαγος, id est Areopagus, nil seuerius, nil fortius
reliqua. Idẽ alibi de Clodiano iudicio loquens. Clam-
re præclari Areopagitæ se non esse uenturos, nisi præ-
dio constituto referretur ad consilium. Areopagitæ (in-
quit) id est seuerißimi ac innocentißimi iudces. Sequ-
enim. 25. iudices ita fortes tum fuertũ ut summo pro-
periculo uel perire maluerint quàm perdere omnia
fuerunt quos fames magis quàm fama commouerit.
uerbiale autem est apud græcos ἀρεοπαγίτου στεγα-
νώτερος, id est Areopagita subticentior. De hom-
dictum qui arcanum optime nouit continere, & ling-
suæ imperitare. Alciphron in Epistolis. γένου μοι
νῶν ἀρεοπαγίτου στεγανώτερος: Esto mihi nu-
Areopagita conticentior, id est, uide ut quàm max-
consilescas. Agedum cuiusnam potißimum sup-
ctorum consiliorum, aut instar aut similem esse
am nostram centenariam, id est, Parlamentarem
centumuiralem dicemus? Nempe Areopagi nisi
etsi non usquequaq;. Vt enim Areopagitæ crimin-
primum dijudicandis instituti, & cædibus uindic-
reg-

Areopagita subticẽtior.

egendisq; Athenienienſium moribus, ad rem tamen
publicam administrandam interdum aduocabantur: sic
curia hæc nostra utrumq; munus antplectitur cum opus
est. Rursus ut populo sciscente aliquid (unde plebis-
cita dicta) senatum autorem fieri oportebat, quod nunc
uerbo græco homologare dicimus (sic enim legi de-
bet, lege Ne in arbitris: cod. de arbitris, non emologa-
re) ita principum constitutionibus ut uim sanctionum
habeant, & huiusmodi actis ad rempub. pertinentibus
autorem curiam fieri hodie necesse est, eaq; in curia pro-
mulgari. Et ut senatus Ro. cognitiões nulla certa lege for-
mula illigatæ erãt, si curiæ nostræ liberã disceptationẽ
rerũ iudicãdarũ ac maximã secundũ principem (qua-
tenus ditio eius patet, id est tota penè Gallia) nemo ho-
die negauerit. Liberã disceptationem uoco q̃ facultatẽ
iudicandi secundũ conscientiam uulgo dicimus. Sunt
enim liberæ quædã disceptationes, sunt et legitimæ, quæ
& legitima iudicia dicuntur, id est iuri scripto aut mori-
bus recepto astricta. Cicero in Partitionibus. Nam quæ
motu animi & perturbatione facta sine ratione sunt,
ea defensiones contra crimen in legitimis iudicijs non
habent, in liberis disceptationibus habere possunt. In To-
picis autem legitimas disceptationes appellat quas hic
legitima iudicia dixit. Liberæ autem disceptationes erãt
ut olim apud populum, sic postea apud principem &
in senat. Quint. de defensionũ generibus loquẽs. Vltima
est (inqt)

Plebiscita Homologare.

ὁμολογεῖν.

Disceptationes liberæ et legitimæ.

Legitima iuditia.

est (inquit) deprecatio, quod genus pleriq; negauer
in iudicium uenire. In senatu uero & apud pop
et ubicunq; iuris clementia est, habet locum deprec
Constantinus igitur sublato iam senatu & imperio
zantium tralato, merito ad præfectum prætori scrip
Inter æquitatē iusq; interpositam interpretationem
lis nobis, & oportet & licet inspicere. In suprema
curia nostra (quam & amplissimam uocitare soleo, ex
emplo antiquitatis quæ amplissimum ordinem pro se
tu dictitabat, ad maiestatem dignationemq; ordinis re
spiciens, non ad numerum qui ordinum omnium mi
mus erat.) In ea igitur curia in qua summa iurisdictio
nis Gallicæ atq; etiam iudicialis imperij sita est, omn
inesse mihi uidentur quæ & in senatu & in centum
ratu & in Areopago erāt, duntaxat quod ad iurisdic
nē imperiumq; iuridiciale attinet. Quod de uniuersa
ria intelligi uolo quæ omnibus suis aduocatis parti
aut certe membris in corpus plenum coijt, ut in cau
actibusq; arduis aut maioribus solet. Maiestas uero p
puli apud Roma. dicebatur, & autoritas senatus. Po
lus sciscere solebat & iubere: Senatus censere & au
esse. illa igitur popularia ad principem lege regia
lata sunt, hæc senatoria ad curiam translata esse cre
tur. In hac præfecti prouinciolarū, quos Balliuos, sen
callos, & huiusmodi nominibus uocamus, in leges iu
re solent. In huius acta referri diplomata regiaq; be
ficia

Amplissimus ordo Curia amplissima.

Maiestas populi.

ficia solent, ut perpetua esse possint, ac nunq̄ antiqua-
bilia. Huius autoritate, rata irrita ue principum acta
ne ipsis quidem recusantibus fiunt. Vna hæc curia est
à qua sibi ius dici principes legibus soluti ciuili animo
ferant: quam autorem fieri sacrandis promulgan-
disq; sanctionibus suis uelint. Cuius censuræ constitu-
tiones suas eximi edictaq; sua nolint, immo cuius decre-
tis huiusmodi sua acta consecrari æternitati uelint: id
quod senatui Romano Probus imperator honoris ingen
tis loco indulsit. Huius deniq; autoritate res iudicatæ
præiudicatæ in omne æuum creduntur. Postremo huius
opinio tanta est iam apud omnes quanta Pythagoræ
apud Pythagoricos fuit. Eius enim decreta ius ab autore
sumunt. Tantum opinio præiudicata maiestatis eius ua
let, ut nullus non satis esse putet dicere, curia ipsa ita
censuit. Ipsa autem est curia amplissima ut ipse olim Py
thagoras erat. Porro & centumuiri in quatuor consilia
distributi erant tanq̄ in quatuor membra, sic curia no-
stra duabus decurijs constans, sacerdotum scilicet & pro
fessorum, in tria aut etiam quatuor tribunalia diuisa
est, quas classes proprie appellare possumus. Primum
illud ac summum tribunal omnibusq; patens. Parlam-
entum peculiari nomine olim appellatum est. Reliqua
sua nomina habent inquæstas maiores minoresq; & re-
quæstas, non temere imposita uocabula si quis antiqui-
tatē scrutetur. Nihilo secius tamen curiæ huius nostræ
originem

Centūuiri in quatuor consilia distributi.

Parlamentum.

originem à conuentibus iuridicis manasse haud d
coniectura crediderim, quorum multa mentio apud
quos extat. Cæsar libro. 5. belli Gallici. Cæsar conue
bus Galliæ peractis in Illyricum proficiscitur. Idem
Quieta Gallia Cæsar (ut instituerat) in Italiã ad cõ
tus peragendos proficiscitur. Tranquillus. Transi
citeriorem Galliam conuentibusq; peractis Rauen
substitit. Plinius libro 3. de Betica loquens. Iuridici
uentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astygi
nus, Hispalensis. Vnde uerbum conuenire. Idem. Car
ginem conueniunt populi. 72. exceptis insularum in
lis. Nos id hodie resortiri appellamus, ab antiqua
tasse consuetudine. Causæ enim sortibus ex urna d
cognoscebantur. Vnde illud Vergilianum. Nec uero
ne sorte datæ sine iudice sedes. Quæsitor Minos urn
mouet. Idem Plinius. Tarracone disceptant populi. 4
id est conueniunt. Et libro. 5. Pergamea uocatur eius
ctus, ad eam conueniunt Mygdones, Mosini, alia
in honore ciuitates. Huiusmodi conuentuum hodie
gia expreßißima extant nonnullis in locis, quos dies
gnos uocant. His interesse cõuẽtibus olim principes
esseq; solebant, propterea indictiui erant, nec loco
tempore stati. Quam rationem fuisse consessus Par
menti facile est conijcere. Vagam certe fuisse con
quasiq; prætorianũ principis consilium. Quẽadmo
etiam Traiani Adrianiq; temporibus & antiquis

Eiusdem origo ex conuentibus iurisdicis.

Resortiri.

Cõuenire.

Sortes iudiciorum.

Disceptare.

Dies magni.

seculis hunc morem fuisse tradente Spartiano, accepimus, ut cum Romani principes causas cognoscerent, senatores equitesq; Romanos in cõsilium adhiberent, sententiasq; ex omnium opinione ferrent. Et Alexandrũ Cæsarem autore Lampridio numerosißimũ consilium secum habuisse legimus, in quo iurisconsulti non pauciores uiginti fuerunt, in quis Fabius Sabinus, Cato temporis sui dictus, Domitius Vlpianus, & Iulius Paulus, qui uertices legum dicti sunt, Pomponius legum peritissimus, Alphenus, Florentinus, Africanus, Martianus, aliq; permulti iuris ipsi professores discipuliq; Papiniani, qui iuris asylum uocitatus est. Sine quorũ cœtu nullam unquam constitutionem sacrauit, nullam legẽ sanxit, de re nulla grauiore statuit, sed ita ut iretur per sententias singulorum, ac scriberetur quid quisq; dixisset, dato spatio ad disquirendum cogitandumq; priusquam dicerent, ne immeditati de rebus ingentibus dicere cogerentur, eoq; censentium numero, qui senatusconsultum conficere posset. Quo modo igitur antiquiores illos imperatores consilium sibi comparauisse grauißimorũ doctißimorumq; uirorũ nouimus, sic nostrates principes olim centenarium illud consilium instituisse censuerim, ex omniũ ordinum hominibus profeßionumq; coactũ. Indeq; illos quos Pares Franciæ dicimus, quasi duodecimuros reipub. constituendæ, ad eum numerum adhibitos esse, senos ipsos pontifices ducesq; militares, quos

Consiliũ Alexãdri imperatoris.

ego patricios esse censeo, id est, ut Sudas inquit, τ
ρας τοι κοινοῦ τοὺς ἐν τῇ κορυφαίῳ ἐστι συγκλ
βουλῆς τελοῦντας ἀξία. Patres cōmunis reipub.
suprema dignitate indictiui consilij esse censentur
siq; consilij principalis uertices: ab ijs fortasse reg
instituti, qui ipsi imperatores quoq; fuerunt. Quare
stinianus patres eos ab imperatore delectos esse
quasi reipub. patronos tutoresq;. His autem olim
tum ut dominia quædam, & primores possessionū
gnitates iure patriciali obtinerent, quas eodem iure
posteros transmitterent. Comperimus tamē huiusce
di patricios pares ire apud alias etiam gentes creat
litos esse. Anno. M. ducentesimo uigesimo quarto
nes quidam Nigellanus fœminam quandam Flan
Comitem à duobus equitibus citandam ad curiā re
curauit, quod diceret se ius suum apud eam obtinere
potuisse, uel lege agere nequiuisse. De defectu iuris a
pellare uocant. Sic enim in antiquis commentarijs le
mus. Comes cum Parisios ad iudicium uenisset, ubi
sa illa agitata est, cum aliud quiddam refellēdo ua
nio dixit: tum illud etiam causata est, prouocatorem
res suos habere in Flandria, per quos se iudicari p
illum debuisse in curia Comitis. Ille ad hæc dicere, C
mitem se semel iniquam ei iudicem præbuisse, id q
reuincere ipse paratus erat. Quare ad eius curiā u
reijci se haud dubie non debere. Secundum quem a

Patres

Ius patriciale.

Ius suum obtinere.

De defectu iuris appellare

timū iudiciū datū est, pronunciatūq; patricios Franciæ
(Sic enim appellare libet) illius cōtrouersiæ disceptato
res fore. Cum interim inter patricios Frāciæ ac primo-
res regiæ ministros altera lis suborta est. (Hi sunt Can
cellarius, Magister equitū, camerarius uel summus ad-
missionalis, & pincerna maximus, siue ille potius à
cyathis uocari debet, qui græce οἰνχόος dicitur, quos
uno uerbo ministeriales hospitij appellatos esse uideo).
Hi se ad iudiciū patriciorū cū patricijs instituto patri
ciali adhibēdos esse cōtēdētibus. Illis iudicia patriciorū
solis sibi uendicātibus. Pronūciatūq; tandē secundū mi
nistros regiæ, iudicādis patricijs primores regiæ mini-
stros moribus Frāciæ adhiberi solitos esse adhibitūq; iri.
In quo quidē iudicio prius illud (ut diximus) notādū, pa
triciolos quosdā aut certe patriciastros in Flādria crea
tos olim fuisse. Deinde illos qualescūq; patricios, nō pa
res Comitis, sed pares Nigellani appellari, uidelicet q̄si
pares inter se dicātur ut municipes, ut populares, ut tri
bules. Qd si in nostris admittamus, pares certe patri-
cios non esse necessario dicemus, sed ueluti sodales &
eiusdē collegij pariq; iure utētes. Quasiq; pari iure bene
ficia à patrono obtinētes, id qd' satis ex usib. feudorū in
telligitur, q iuris ciuilis q̄si appēdices cēsētur. Ac ne sic
quidē tamē hæc dignitas à patriciatu differre admodū ui
debitur. Indidē etiā illas distinctas eē existimarim sacer
dotū, p̄sonorūq; decurias, quos clericos laicosq; appellāt

Primores regiæ ministri.

Summum tribunal curiæ centenariæ.

Quãquam etiam legimus in antiquis certissimæ f
bris, anno M. ducentesimo nonagesimo quarto, e
sus trecentesimo sexto regnãte tum Philippo cogn
to Longo hunc statum curiæ fuisse, ut iudices trifa
neris essent in primo tribunali quod Parlamentum
liariter dicitur, antistites, id est, prælati, (à quibus
latorum cameram interim uocitatam esse inueni,
mores nobilium, id est, barones. Iurisperiti aut lite
potius, qui clerici laiciq; uocantur. Hi autem posse
antistitibus & proceribus una cũ cancellario ut p
dum haberẽt in disceptãdis controuersijs & iure
do, atq; in omni negocio transigendo quod ad
disceptationem pertineret. Illi uero ut terni uerq
ordine essent, ac p singulos tamẽ res transigi posse
mo enim in loco binis creatis, bini alteri substituti
& his iterum tertij subsidiarij ueluti succenturiati
quando illud tribunal moderatoribus careret, quos
sides appellamus. In mentione tamen curiæ antiqui
mentarij quos unum & alterum uenerandæ antiqui
tis atq; etiam plures uidi nusq; (quod equidem mi
rim) parium meminerunt. Hoc loco prætermitti
non uidetur, qd in cõstitutione quadam anni M.
tesimi nonagesimi quarti à rege (nisi fallor) Philip
cognomine Pulchro sacrata, caput unum, uerbis
culis in hanc sententiam legimus. Quod si ij iudices
in maximo tribunali erunt sententijs suis diuersa

Constitutio Philip. Pulchri.

fuerint, primeipes aut præsides curiæ (Hi autem sunt an
tistes & primores nobilium) ex maioris partis senten
tia rem decernendam habebunt, aut etiam ex potioris si
quando ex censentium grauitate & meritis, aut ex rerũ
decernendarũ qualitate eis ita uideatur. Ex quibus uer
bis intelligimus perpetuum hunc morem non fuisse nu
merandarum sententiarum non appendendarũ. Vtrũ
autem præstare uideatur, nos in medio iamdiu positum
reliquimus. De quo tamen Plinius ad Adrianum ita
inquit, de quodam senatusconsulto loquens, quod ipse
quamopere improbandum censebat. Sed hoc (inquit)
plurium uisum est. Numerantur enim sententiæ non
ponderantur. Nec aliud publico consilio potest fieri, in
quo nihil tam inæquale quam æqualitas ipsa. Nam cum
sit impar prudentia, par omnium ius est. Eadem consti
tutione cautum esse comperimus (quod minime crede
remus) qui omnia in scientia iuris ponunt) ut tertium
genus iudicum in eo tribunali ex profanis sacerdoti
bus, p constaret, Profani autem partim ex equitibus
qui milites appellant, partim ex promiscuo genere ho
minum assumerentur. Quos omnes nominatim ibidem
adnumeratos legimus, sed appellationibus nihil litera
tura præferentibus nisi humanioris fortasse & uelati
militaneæ, qualis in nonnullis est hodie talarem uesti
tum non gestantium. Sacerdotes uero legimus non suis
nominibus sed sacerdotiorum suorum adscriptos, archi

diaconos decanos & alijs sacerdotiorũ nominibus. Eo-
dem pertinet quod alio capite eiusdem constitutionis
uetur (ne quippiam forte comminisci aut causari
isti poßint) id est autem huiusmodi, ut disceptandis p
uinciarum iuridicialium causis (Sic enim nũc nobis
misimus dicere) tres à præsidentibus ex numero con
dentium deligantur apprime literati, Præsertim ubi
criminibus agetur. Alio rursus capite sancitum ut pr
cipes aut præsides Parlamẽti, id est, antistites & pr
rij nobiles, qui quandocunq; in curia aderunt, de con
liarijs uel cõsidentibus potius statuant, qui ad quodq;
nus obeundum mitti potißimum debeant, qui in pr
tribunali consideant, qui ad dijudicandas causas iuri
cialium locorum, id est, quæ iure scripto reguntur, de
legari debeant, qui audiendis postulationibus præfici
tur. Hic mihi satyricum illud succurrit. Quondã hoc
digenæ uiuebant more: aureo (inquit Iuuenalis) sec
anteq̃ illa deorum superorum inferorumq; turba fi
mentis poëticis inuenta esset, cum nulla dum infero
cruciamẽta esse putarentur, id est, cum nulla dum ter
cula sceleratis obiecta essent, humanum genus inno
gentißimam uitam duxisse perhibetur. Cum nondũ (in
uit) aliquis sortitus triste ꝓ fundi Imperiũ, aut Sic
oruus cum cõiuge Pluton. Nec rota, nec furiæ, nec
xũ, aut uulturis atri Pœna, sed infernis hilares sine
bus umbræ. Improbitas illo fuit admirabilis æuo. Nu
si de

si depositum non inficietur amicus Prodigiosa fides. Eo
dem autem modo nobis quoq; dicere in mentẽ uenit, an
tiquioribus illis seculis florente tamen hoc regno (quod
ex numismatis antiquis apparet auro obryzo percus-
sis) simplicem et facilẽ iuris reddendi rationem ratasq;
lites nec diuturnas (ut nunc) aut etiam seculares fuis-
se, quam nondum ista turba interpretum iuris rempub-
licam inuasisset, necdum scientia iuris latißime atq; etiã
in infinitũ patere crederetur: sed æquum bonumq; &
iudex prudens integritate præditus (quæ temporum ip
sa magis quàm hominum fuisse uidetur. Vbi enim tum
peccandi locus illa rei forensis constitutione?) instar sex
centorum uoluminum essent. Nunc uero quo res recide
rit nemo non uidet, sed omnes dicere mussant. Aequi bo
nique nomẽ & maiestas apud nos obsoleuit, succidaneaq;
alia habemus præclara uocabula cauillamentorũ quas
cautelas iuris uocant, uolumina certe si uerum fateri uo
lumus titiuillitio non emenda, ut Plautino uerbo lo-
quar. Quod si aliquando in hanc causam unus & alter
incubuerint eorum ad quos Galliæ Nomophylacia dela
ta est, id est, legum morumq; regimen & tutela: & qui
primos ordines in re iudiciaria ducunt, id est, qui capi
ta uulgo iustitiæ dicuntur: haud dubie hoc inceptũ om-
nes boni plausu uotisq; ꝓsequentur. Nec tãtæ tãtiq; no-
minis ꝓuinciæ autoritati, id est, nostræ subscribere, fini
timæ atq; etiã ulteriores dubitabũt. Nã qs istã iurisdicẽ

di rationem improbare nõ poßit, cum nemo quant
litium fugitans satis circunspecte litem aut inten
aut depellere poßit in tanta opinionum discrepan
ubi nemo tam iure lapsus est, quin ansam facessend
gotij apprehendere poßit, aut prætextum abnegãdi
diti, aut cauillandi comminisci: atq; ita ut bienniũ
etiam triennium improbitate sua fruatur, ut sæpe
res litium uideamus Cadmeam (ut aiunt) uictoriã
tulisse se querẽtes, id est, plus damni quàm lucri in
ctoria cœpisse: non absimiles Pyrrho, qui cum bis
manos ingenti suorum strage uicisset, ne (inquit) si
tiã uictoriã habuerimus, funditus perijmus, ἐὰν ἔτι
αν ἔφη μαχὴν ῥωμαίους νικήσωμεν ἀπολώλ
μεν. Experti enim norunt quanti hodie litigare lic
Verũ ab isto ulcere manus abstinere nequeo, qd' certe
si manu ualida et pæonia ad uiuũ (ut alibi diximus)
cetur, exacerbari magis tactu quàm cõpesci aut le
potest. Nunc ad id quod instat reuertamur. Enim
curiã nostrã nec statariã nec perennẽ fuisse, sed cõ
tuũ modo indictiuã, nec loco nec tẽpore statam, n
nisi rerum nostrarum ignarißimus ambigit. Anno
ducentesimo quinquagesimo octauo iudiciũ perac
fuisse in monumentis nostris extat in Parlamento
natalem diuæ dei genitricis habito de Comitatu Cl
montensi. Contendebant autem de eo cum rege Co
tes Pictauensis & Andegauẽsis. In eoq; iudicio affu
reg

Curia olim stataria, sed indictiua erat.

regem cum consilio Regio, affuisse etiam episcopos Remensem, Rotomagensem, Trecensem, aliosq; non paucos episcopos abbatesq;, & maximum fratrum prædicatorum. Ad hæc magistrum militum, id est, constabulatium, Comites ac primores nobilitatis, consiliariosq; permultos, tum sacerdotes, tum profanos. Duo autem tum quotannis Parlamenta cogebantur, ad natalẽ purificationemq; diuæ dei genitricis. Quomodo & duo quæ dicũtur Scacaria apud Normãnos ad Paschæ et ad diui Michaëlis. Anno autẽ M. ducentesimo trigesimo eodem (ut opinor) rege utrobiq; imperitante, id est, Ludouico nono, qui inter diuos relatus est, iudicium castrense Enceniaci coactũ est. In quo archiepiscopus Senonensis, episcopi Parisiensis & Carnutensis, Comites Flandriæ, Campaniæ, Niuernẽsis, Blesiensis, Carnutensis, Vindocinensis. Matthæus quidam magister militũ, Vicecomes Bellomontanus, alijq; nobilium primores equitesq; eo quo enumerauimus ordine in eo decreto inscripti: quorum etiam signaculis obsignatum decretum illud fuit, Comitem Britanniæ, quæ est in continenti, tutelam Britanniæ ab uxore (ut arbitror) ad eum delatã commisisse, præsente & uidente rege pronunciauerũt, id est, (ut uerbis nostris loquar) Ballium Britanniæ amisisse. Exautoratiq; eo decreto ad unum, & religione soluti Britanniæ proceres ac nobiles, qui ei se eo nomine sacramento obstrinxerãt, id est, fidelitate absoluti,

Anno etiã. M. trecẽteſimo uigeſimo cõſtitutũ eſſe
mus, ut bina Parlamenta quotannis haberentur. C
tempore Parlamentum Toloſanum ea lege decreti
ſi id Toloſanis è re ſua eſſe uideretur. Ex quo autem
rennis curia eſſe cœpit, multo etiam tempore annu
ſario principis edicto poſtridie diui Martini inſtaura
tiam fuiſſe nemo eſt qui ignoret. Quoad haud ita
dem indulgentiorum conniuentia principum perpe
ille magiſtratus nedum perennis eſſe cœpit: etiamſi
tannis edicto inſtaurari, hodie quoq; in more ſit
Proinde ſimile ueri eſt curiam hanc noſtram (id
ante diximus) à cõuẽtibus illis ortã quos celebri
principes agitare ſolebant. Eoſq; principes qui ea
ſtituerunt, quiq; inſtitutam auxerunt ornauerunt
maxime uoluiſſe, ampliſſimam eam curiam cauſarum
omne genus diſceptatricem iuſtam ac legitimam
Atq; ideo ex iuris omnifarij conſultis ciuilis, pontifi
militaris, atq; adeo rerum omnium politicarum
ueluti chorum iudicum concinna mixtura uiſendum
ſtituiſſe. Vrgente porro cauſarum multitudine &
rum commoditate poſcente, hoc (ut ita dicam) corp
in membra quædam diſtractum eſſe quas claſſes pro
Decuriæ & claſſes appellare decurias q; poſſumus. Hæ tres primum
runt. Vna in maximo tribunali conſtituta, quod P
mentum olim peculiariter ab actionibus altercati
bus q; aduocatorum appellatum eſſe uideo. Alter
ſecun

ſecundo conſilio, quod ab iudicandis inquiſitionibus no
men accepit. Quæ ipſa rurſus conſtitutione Philippi co
gnomento Longi anno. M. trecenteſimo uigeſimo men
ſe Februa. urgente cauſarũ multitudine in duas claſſes
ſubduiſa eſt. Iis aũt nouem homines diſtributi, octoni iu
dices, duodeni relatores, id eſt, reportatores appellati,
quos renunciatores latine dicere poſſumus. Horũ enim
munus erat inquiſitiones iudicibus renũciare: nũc munus
promiſcuũ factũ eſt renunciandi iudicandiq;. Eiuſdem
principis conſtitutione anno M. trecenteſimo ſextode
cimo quo tempore non dũ rex ſed rector tantũ erat, tri
buna in prima claſſe iudices fuiſſe uideo, eorumq; prin
cipem Cancellariũ fuiſſe. In ſecunda, iudices binos epiſ
copos abbatesq; ac cum his tredecim alios, renunciato
res octo. Epiſcopi fuerunt Mimaten. & Sueſſionen. ab
bates diuorum Dionyſij & Germani ad urbem. Alia de
inde conſtitutione cum religio principibus inceſſiſſet di
ſiderii antiſtites munere iudicãdi quo minus libere diui
no cultui uacarent, exacti ſunt curia, & ad obſequium
diuinum ablegati præter unicum abbatem diui Diony
ſij. Cautumq; ne ultra in curiam aſciſcerentur. Eorumq;
in loco Cancellarius cum uno ex aulicis primarijs ſuf
fecti. Nunc numerus legitimus eſt octogenarius: cui
excedunt octo magiſtri libellorum, qui in primo tribu
nali ſedendi ius habent inter præſides & conſiliarios:
Octonarium numerum explent duodecim patricij ſeni
antiſti

Inquiſitio
num con
ſilium.

Relatores

Renuncia
tores.

Cancella
rius.

antiſtites & proceres, in quo numero allectos, qui in
dũ aſcribuntur non adnumero. Adhibitos etiã comp
famigerata illa conſtitutione Philippina anno .M. tr
centeſimo ſecundo obſeruatores curiæ ex aulico com
tatu, binos antiſtites proceresq́; qui ueluti exploratore
aßidui induſtriæ & ſeueritatis eius eſſent, interceſſore
etiã futuri ſi quãdo quid decerneretur quod è dignitate
curiæ aut è repub. non uideretur. Quos Nomophylac
proprie appellare poſſumus: ut paulo poſt docebimus
Quod quidem inſtitutum proximus principatus appro
bauit. Multa autem alia eodem pertinentia conſulta
præterimus, quæ hic commemorare non neceſſe habu
mus. Multa ſunt enim quæ huius temporis cõditio hab
quaq̃ ferre poſſe uidebatur. Quicquid igitur ſupra de
curia diximus, de ea ſublimitate & amplitudine aug
ſtaq́; illa maieſtate intelligi uolumus, ad quam memor
noſtra curia aut certe patrum noſtrorum, indulgentia
principum euaſit. Si quando autem una claßis ad calc
lorum æquilibrium deuenit, id eſt, ad ſententiarum pa
rem utrinq; numerum, duo de maioribus curiæ quaſi
tentiarum autores mittuntur ad alterum claſſem re
turi, qui ſuæ uterq; factionis ſententiam tueantur. Q
facto altera illa claßis in conſilium mittitur ut rei am
biguæ Colophonem imponat, id eſt, ut diſſentiendi inter
eos finem faciat, & ultimum calculum ac totius rei de
finitiuũ adijciat. Hoc enim uerbo proprie in ea re ſig
ficanda

ficanda uti poſſumus: qd'ut obiter dicatur, Colophona
(inqt Feſtus) dicunt cũ qd finitũ eſſe ſignificatur. Hoc
aũt ex more Ionũ populorũ tractũ eſt, ut inqt Lecape
nus græcus autor. Siquidem .12. urbes Ioniæ conuenire
olim ſolitæ dicuntur ad id conſiliũ qd' Panionion diceba
tur, de rebus cõmunibus cõmentaturæ diſceptaturæq́;: Commen-
quo in loco ſi forte totidẽ utrinq; calculis diuerſa cen- taturæ.
ſuerant, aduocatis tum Colophonijs rem ita cõponebãt,
ut in utrius partis ſentẽtiã irent Colophonij, illinc uicto
ria calculorũ eſſet. A quo more in ꝓuerbiũ uenit ἐπὶ κο
λοφῶνα ἐπιτιθέναι. id eſt Colophona imponere, uel Co Colopho-
lophonẽ addere, hoc eſt, ultimũ & potentißimũ ſuffra- nẽ addere
giũ adijcere, quaſiq́; ultimã manũ imponere poſt q̃ nihil
ultra hæſitandũ ſit. Plato in ſecundo de legibus circa fi
nẽ hoc uerbo uſus eſt, pro eo quod eſt ſermonẽ claudere
ac finem diſſerendi facere, ultimã cõmentationem quaſi
ultimam manum adhibere. ἐπὶ τοίνυν τῆς μέθης θεία
τὸν κολοφῶνα ἐπιθῶμεν. & rurſus τὸν κολοφῶν
ἐπὶ τῷ πρὶ οἴνου λόγῳ ῥηθέντι εἰρήσθω. Tertia claſ-
ſis eorũ eſt qui requæſtarũ, id eſt, libellorũ ſupplicũ ma-
giſtri dicũtur: de qbus mox dicẽdũ. Nũc etiã quarta atq;
adeo .5. adiecta eſt eorũ q̃ cauſas priuilegiariorũ iudi- Priuilegia-
cãt, id eſt, q̃ aut in muneribus publicis occupati ſunt, aut rij,
qui fori priuilegiũ à principe impetrauerũt, hi delegatã
iuriſdictionẽ habent. Nouimus et ab antiqs principibus
aliud eſſe conſiliũ inſtitutũ, qd'ſtrictũ iã inde appellatur

Nos au

Nos aulicũ & interius consiliũ appellare possumus, propinquis & necessarijs & interioribus amicis principis proceribus & antistitibus cũ Cancellario consiliũ solitũ, certo tamen numero circũscriptũ. Alibi magni consilij monumẽta antiqua meminerũt: ad quod Parlamento aliquot assumi solitos esse legimus, ita ut miscuã operã nauarent, & in curia, & in magno consilio Nõnullis aũt temporibus strictũ & magnũ consilium idem fuisse deprehendi, nisi fallor. Hodie alia est ratio. Postremo addenda & alia duo capita. Eorũ prius est ex cõstitutione anni. M. ducen. nonag. quarti. Est autem eiusmodi. Sancitũ præterea & statutũ ut princeps præsidensq; Parlamenti de considẽtibus in eo iudicibus statuãt, qui cuiq; muneri obeũdo deligi potissimũ debeãt. Qui in maximo consessu retineri, qui ad iurisdictionem ex iuris præscripto exercendã destinari, qui postulationibus quotidianis uacare debeant. De reliquis item sacerdotibus profanisq; in consiliũ regis allectis, & rebus & præsidentes statuant: ita ut eorũ opera utantur in rebus disceptãdis cõstituẽdis ue, quæ ubiuis locorũ in regno aliæ atq; aliæ extiterint si ita eis uideatur. i. (ut uulgo dicimus) ad eas res quæ quotidie de nouo emerserint. Alterũ caput est nobilis illius cõstitutionis Philippinæ. id est aũt in hanc propemodũ sententiã. Sanximus etiã statuimusq; ut iudicia, aresta, sentẽtiæ, quæq; à curia nostra, quæq; à cõmuni consilio nostro exierint, rata sint omnino

Magnum consiliũ

Strictum consilium

Constitutio Philippina.

omnino, ac citra ullã ꝓuocationẽ ij ad quos ea res pertinebit exequi ea poßint. Qd' si quid in ijs extiterit uel ambiguitatis uel erroris, qd' modo momẽtũ aliquod habere uideatur, uolumus & sancimus ut eorũ enarratio, emendatio, interpretatio, atq; etiã si opus sit inductio, ad nos uel cõsiliũ nostrũ cõmune maiorẽ ue partẽ eius pertineat. Quæ tamẽ omnia cũ ingenti animaduersiõe, nec iniussu nostro, nec citra rescriptũ nostrũ fieri uolumus iubemusq; Ex his (ut arbitror) apparet antiqores illos principes nostros numerosa sibi consilia amplißimaq; instituisse, à quibus curiã nostrã amplißimã ortã esse diximus. Sed ita ut eã nõ membrũ ab eo uelut corpore auulsum esse dicas, sed ueluti robur cõsilij delectũ: reliquos uero cõsiliarios q ad curiæ numerũ cõscripti nõ essent, partim eximios quosdã fuisse quasiq; extra ordinarios, qui latera principis cingerẽt, & ab eo pedem latũ nõ discederẽt, partim subsidiarios & (ut ita dicã) succẽturiatos sicubi ad uarios euẽtus opus eẽt. Eius aũt curiæ sentẽtiæ arresta uulgo dicũtur cũ aresta fortasse p unũ r dici debeãt, quo uerbo græce placita significantur. Cuius me uerbi dudũ Paul. Aemil. admonuit. Gallicarũ historiarũ scriptor, quæ qdẽ cũ hæc scriberẽ in magna expectatiõe inter nostrates erãt. Placitũ aũt latine et decretũ dicitur, qd' græce dogma et psephisma et areston dicitur. Pli. de Thess. metho. principe. Eadẽ (inquit) ætas Neronis principatu ad Thessalũ transiliuit, delen-

Aresta.

Placitũ.

Decretũ.

delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam
omnis æui medicos perorantem. Placita Plinius ap-
lat maxime ratas opiniones medicorũ, sententiasq;
stantes inter medicos de ratione medicinæ: quales
ἀφορισμοί Hippocratis. Vt igitur populi scita, et
tusconsulta, sic curiæ nostræ aresta, id est, placita inte-
gere possumus. Addendum & illud corollarij nomine
fuisse & celeberrimũ conuentum Amphictyonũ, quem
Plinius lib. 35. publicum Græciæ conciliũ appellat. De
quo Sudas & Arpocration in glossematis ita tradunt.

Amphictyones. Amphictyones consessus quidam fuit græcus ad Thermopylas conuenire solitus ab Amphictyone Deucalionis filio sic dictus, qui & ipse populos cum regnaret conuentus conuocasse dicitur. Hi autem erant numero 12. Iones, Dores, Perrhæbi, Bœotij, Magnetes, Achæi, Phthiotæ, Melienses, Dolopes, Aenianes, Delphi, Phocenses. Alij quod accolæ Delphorũ essent Amphictyonas dictos putãt. Amphictyones enim uicini dicũtur. Legimus apud Demosth. Aristidem ut pro cõmuni causa diceret Atheniensium nomine apud Amphictyonas patronũ, id est, syndicũ esse missum. Inde illa nobilis controuersia, declamatoria tamen, apud Amphictyonas Quintiliano referente, agitata. Alexander cũ Thebas euertisset, inuenit tabulas quibus centum talẽta mutuo Thessalis dedisse, Thebanos cõtinebatur. Has quia ex usus commilitio Thessalorum donauit ultro. Postea re-

Nobilis controuersia.

stituti à Cassandro reposcunt Thebani Thessalos. Apud Amphictyonas agitur. Cẽtum talenta & credidisse eos constat & non recepisse. Lis ex eo pendet quod Alexander ea Thessalis donasse dicitur. Constat quoq; illud non esse ijs ab Alexandro pecuniam datam. In qua controuersia multa de iure belli disputantutr. Sed apud Amphictyonas uel potẽtissima æqui tactatio est. Strabo li. 9. de Delphico templo loquẽs, quod ipse καὶ ἑλλάδος ἐν μέσῳ πως εἶναι τῆς συμπάσης, id est, in medio quodammodo uniuersæ Græciæ esset dicit, quæq; intra Isthmum quæq; extra est, & terræ umbilicum appellari, id est, καὶ γῆς ὀμφαλὸν καλέσθαι. Cum huiusmodi autem (inquit) commoditas circa Delphos esset, eo facile conueniebant finitim, maxime ex quibus Amphictyonicũ consiliũ constitutũ est: quod & de rebus inter eos cõmunibus consilia agitaret, & templi curam suscipere communem: utpote in quo pecuniæ peumultæ & donaria recondita essent, cum custodia magna tum uero sacrificijs indigentia. Acrisius uero (inquit) eorum qui posteritatis memoriæ traditi sunt, primus instituisse putatur ea quæ ad Amphictyonum consilium pertinent, urbesq; destinasse huius consessus participes. Iusq; suffragij illis dedisse. huic per se, illi aũt communiter cum altera uel etiam cũ pluribus. Demostrasse etiã Amphictyonicas causas quæ à ciuitatibus inter se disceptarentur. Post quem etiam aliæ deinceps multæ con-

Vmbilicus terræ.

stitutiones factæ sunt, quoad tandē institutum illud
lutum est. Fertur autem .12. primū ciuitates eò con
πυλαγόρας. re solitas, singulasq; pylagoram mittere, cum bis
tannis conuentus cogeretur. Vere scilicet & autūno
stea autem & plures conuenerunt ciuitates. Pylag
autem Cereri immolabant. Ad Pylas autem conuen
Thermophylæ. bant, quæ & Thermopylæ dicuntur.

Ex titu. de offi. proconsulis.

Sed non potest qui apud alterum nomina edidere
apud alterum manumittere. Accursius nomina interp
tatur probationes causarum Cum edere nomen sit
rare nomen inscribendum, & ueluti eius nomen pro
Edere nomina. teri in actis quem manu missuri sumus: id quod fieb
te cognitionē consulis. Edere nomina hodie dicere
Dare nomen. sumus eos qui prouocatores apud acta curiæ præsen
ri dicuntur. Hoc autem etiam dare nomen dicitur
dare nomen militiæ in. lege. 3. infra de re militari. Q
post desertionem in aliam militiam nomen dederunt
gi ue se passi sunt, & reliqua. Liuius libro. 5. Omn
primum tribunis militum fuit delectum haberi. Nec
niores modo conscripti, sed seniores etiam coacti no
na dare, ut urbis custodiam agerent. Inde illa locutio
nomina respondere. Idem libro. 7. Acerbitas in delect
non damno modo ciuium, sed etiam laceratione cor
rum lata, partim uirgis cæsis qui ad nomina non re
dis

dissent, partim in uincula ductis inuisa erat. Id est qui
nō cōparuissent, ut uerbis nostris loquar. Et mittere ad
nomē Quint. in declama. (Si tamē is est autor) Ad no
mē mittere filios parētes festinarūt q̄uis asperrimo bello
ut sub te ponere rudimēta militiæ contingeret. Inde etiā
nomen accipere, ꝓ eo qd' uulgus dicit, recipere ad mon
strā, qd' et ad rationē habere dicitur. Li, li. 7. secūdi belli
Pun. itaq; si suum nomē dictator acciperet se comitijs
intercessuros tribuni dixerunt. Si aliorū præterq̄ ipsius
ratio haberetur, comitijs se moram non facere. Idē li. 4.
Vicerūt patres, quia plebs patricijs seu hunc seu illū de
latura honorē, frustra certare supersedit. Et principes
plebis ea comitia malebant quibus non haberetur ratio
sui, quàm quibus ut indigni præterirentur.

Mittere ad nomē.

Nomen accipere.

Ratio alicuius habere.

Ex ti. de offi. præfecti prætorio.

Breuiter cōmemorare, & reliqua. Nugatur hoc in lo
co Accursius, ut ferè in ijs locis solet quæ ab antiquitate
repetenda sunt, utpote qui diuinaci coniectura potius
quam rerum cognitione fretus nihil fermè intactum re
linquere instituerit. Nos autē de dictatura duo tantum
dicenda putauimus, unum quod Plutarchus in Fabio
memoriæ prodidit Fabius (inquit) dictator designatus,
magistrum equitū L. Minutiū dixit: à senatuq; petijt,
ut equo sibi uti dictatori liceret. Non enim antea equi
tare dictatori fas erat, sed per quādā ueterē legē prohi

De dictatura.

Dictator.

bitum fuerat. Siue quod maiores uires inesse pediti,
pedes manumq; conserere arbitrarentur, ac prop
hoc imperatorem in legione permanere oportere,
locum deserere. Siue quoniam ad alia omnia tyran
magnaq; sit potentia magistratus ille, ut in hoc app
ret dictatorem uolente populo indigere. Alterum est
eodem in Probl. Dictator (inquit) creatus omnium
gistratuum imperium inhibet, ad seseq; transfert,
terq̃ tribunorum ple. Hi enim soli dictatore creato
cessant. οὐδὲ γὰρ παύονται δικτάτωρος ἀρχὴν
τος οἱ δήμαρχοι, ἀλλὰ πᾶσαν ἀρχὴν ἐκείνου
τατιθέντος εἰς ἑαυτὸν, αὐτοὶ μόνοι διαμένου
Hic creari nisi silentio noctis non poterat, ut auto
Liuius libro nono. Dicebatur autem à consule, ut
magistrum equitum dicebat. Noctis (inquit) silentio
mos est) Fabius L. Papyrium dictatorem dixit. Cæter
dictatura post mortem Cæsaris senatusconsulto sublata
est in perpetuum. Cicero in Philip. 1. Ad singulare
Marci Antonij factum festinat oratio. Dictaturam
uim iam regiæ potestatis obsederat funditus è repub.
stulit. De qua ne sentẽtias q̃dẽ diximus, scriptũ senatus
cõsul. qd' fieri uellet attulit. Quo recitato summo
autoritatem eius secuti sumus, eiq; amplissimis uerbis
senatusconsultũ gratias egimus. Lux quædã uidebatur
oblata, non modo regno qd' pertuleramns, sed etiã
gni timore sublato, magnũq; pignus ab eo reip. dat
liber

Tribuni plebis.

Dicere dictatorem.

liberam ciuitatem esse uelle, quod dictatoris nomẽ qd' sæ
pe iustum fuisset, propter perpetuæ dictaturæ recentem
memoriã funditus ex repub. sustulisset. Regnũ appellat
Cicero perpetuam Cæsaris dictaturam, quæ inuidiosissi
mum nomen dictaturæ reddidit. Idem. Maximũ autem
illud quod dictaturæ nomen sustulisti. Hæc iniusta est
à te, à te inquã mortuo Cæsari nota ad ignominiã sem-
piternã. Vt enim propter unius Mar. Manlij scelus de
creto gentis Manliæ neminem patriciũ licet Mar. Man
lium uocari, sic tu propter unius dictatoris odiũ nomẽ
dictatoris funditus sustulisti. De præfectura prætorij
Tranq. in Tito. Præfecturã quoq; (inquit) suscepit, nun
quam ad id tempus nisi ab equite Ro. administratam.
Vnde Plinius in præfatione ad eundẽ Titum loquens.
Et quod his (inquit) nobilius fecisti, dũ illud patri pari
ter & ordini equestri præstas præfectus prætorij eius.
Quibus uerbis Plinius significat & equestrem ordinẽ
& præfecturã prætorij Titum ingenti honore affecisse,
cum præfectus patris sui Vespasiani & dici & esse uo
luit, quod antea equestris tantum ordinis munus fuerat
non etiam senatorij: præfectus autẽ prætorij à cohorte
prætoria dictus est. Apud antiquos enim cohors quædã
erat quæ prætoria uocabatur, quæ consuli aut prætori
in prouincia præsto semper erat, quasiq; latus eius cin
gebat. Cicero ad Q. fratrem Asiæ proconsulem lib 1.
Quos uero aut ex domesticis conuictoribus, aut ex ne-

Mar. Manlius.

Præfectura prætorij.

Præfectus prætorij.

Cohors prætoria.

cessarijs apparitoribus tecum esse uoluisti, qui quasi
cohorte prætoria appellari solent: horum non modo
cta, sed etiam dicta omnia præstanda tibi sunt. Ita
quod Cic. cohortem prætoriã in prætura urbana dixit
Asco. cõsulares comites interpretatur. Veteres enim
(inqt) omnem magistratũ cui pareret exercitus, præ-
rem appellauerunt: unde & prætoriũ tabernaculũ eius
& in castris porta prætoria, & hodie quoq; præfectus
prætorio. Hactenus Asco. Cũ igitur imperiũ Ro. ad mo-
narchiã deuenit, principes Rom. equitẽ unũ Rom. præ-
toriæ cohorti aut cohortibus etiam præfecerunt, & præ-
rio suo, id est, aulæ, q̃ lingua uulgaris hospitiũ regis ap-
pellat, unde præfectus prætorio hodie dici potest, qui ma-
gnus magister hospitij dicitur, multũ tam en ab antiquis
differens. Hunc aũt antiqui principes potentia militari
ri secundũ sibi esse uoluerunt: qualis Burrus primus (ut
arbitror) Neroni fuit, de quo Tacitus li. 8. ita inqt. Ibi
tur in cædes nisi Affranius Burrus et Anneus Seneca ad-
uiam issent. Hi rectores imperatoriæ iuuentæ & parti-
societate potentiaq; cõcordes, diuersa arte exaquo pro-
lebant. Burrus militaribus curis & seueritate morũ. Se-
neca præceptis eloquentiæ & comitate honesta. Idẽ de
morte eius loquens ita inqt li. 14. Ciuitati grande desi-
riũ eius mansit per memoriã uirtutis, & successorũ ul-
terius segnẽ innocẽtiã, alterius flagrãtißima flagitia &
adulteria. Quippe Cæsar duos prætorijs cohortibus in-
posuerat

Prætor.
Prætoriũ

posuerat, Feniũ Ruffũ ex uulgi fauore, qui rem frumen-
tariam, sine quæstu tractabat, Offoniũ Tigillinũ, uete-
rem impudicitiam atq; infamiã in eo secutus. Præfectu-
ram igitur prætorij Titus ampliorem honoratioremq;
reddidit, ut Pli. in exẽplo superiore inqt. Plin. uero iu-
nior in Panegyr. Traiani uerbis loquens ita inquit. Ego
quidem in me si omniũ utilitas ita posceret etiã præfecti
manũ armaui: Tangens historiã huiusmodi à Dione cõ-
memoratã. Traianus cũ præfectũ prætorij cingulo do-
naret, dignitatis eius insigni, ita dixisse ad eũ fertur. Ac-
cipito hunc ensem, ut si quidẽ recte atq; è repub. impera-
uero, pro me, sin secus, in me utaris. Huius magistus me-
minit Lamprid. in Alex. à quo dignationem eius auctã
esse refert. Ab alijs autem atq; alijs principibus auctio-
rem in annos atq; etiam in dies factam esse ex multis
iuris locis conijcere possumus. Huius autem in Francia
instar esse magis q̃ similem Cãcellariatũ haud ab re (ut
arbitror) dici potest. A q̃bus aũt initijs ad quantũ fasti-
giũ euectus sit, nemo mediocri rerũ nostrarũ cognitiõe
imbutus nescit. Verum eius aliud exemplar apud Pla-
tonem reperisse mihi uideor, idq; expressum non adum-
bratum. Plato igitur in eo libro qui Minos uel de lege
inscribitur, Minoëm ab Homero tradit laude longe om-
nium præstantißima inter omnis Heroas laudatum esse.
De Creta enim loquens nonaginta urbibus insigni, ea-
rum unam Gnossum urbem ingentem esse ait, in qua

Traiani memorabile uerbũ

Cancellarius in Francia.
Plato.

Minoën regnasse, Iouis consuetudine ac colloquio
annos usum. Hoc enim significat (inqt) illud carmi
νέωρος βασίλευε διὸς μεγάλω ὀαριστής. Nam
regnauit cũ Ioue cõmentatus. Qd' sic dicere possu
Ter tribus his annis regnauit cũ Ioue suetus. Propter
(inqt) mira laus hæc existimãda est. Et supra q̃ nihil
nino dici cogitari ue posit, nõ modo Iouis esse filium
etiam unum omnium ab Ioue institutum. Nam
Hesiodus de eodem loquens inquit.

ἕλκων σκῆπτρον ὃν ἡ πόλεων βασίλευε
Sceptra Iouisq; tenens, queis urbibus imperitabat.
Nihil aliud intelligi uoluit q̃ Iouis habẽs disciplina
Cretẽsiũ urbibus moderabat. Hũc igitur Minoën
Rhadamã thus. regendo regno suo Rhadamãtho usum esse, in hanc
modum sententiã cõmemorat. Enimuero (inqt) Rha
ut uir qdẽ bonus erat, ita artis regiæ numeros haud
nes pdoctus. Regiæ tamẽ artis (ipse basilicã uocat)
ministrã quandã operã egregie nauare didicerat.
iudicijs præfectus. Quare etiã iudex bonus dici
meruit. Hoc enim Nomophylace, id est, præsidem
decq; legũ Minos utebatur in urbe. Talœ uero extra
bẽ utebatur. Hic enim Talos ter in singulos annos
nem paßim obibat custodiæ legũ intentus, ærea
tabulas ipagatim circũferẽs. Verba ipsa Plat. subiecimus

βασάμανθυς δὲ ἀδελφὸς ἦν αὐτῷ, ἐπεπαιδεύ
το μὲν τοι οὐχ ὅλως τὴν βασιλικὴν τέχνην, ἀλλὰ

μοῖραν τῆς βασιλικῆς ὅσον ἐπῃσατῶν τοῖς δικασ
ταῖς, ὅθεν καὶ δικαιοτάτους ἐλέχθη εἶναι. νο
μοφύλακι γὰρ αὐτῷ ἐχρῆτο ὁ μίνως καὶ τὸ ἄσυ
τῷ δὲ τάλῳ ἄλλῳ τῷ τάλῳ. ὁ δὲ τάλως τρὶς
τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ τὰς κώμας φυλάττων
τῶν νόμων ἦν αὐτάις, ἦν χαλκοῖς γραμματείοις ἐ
γεγραμμένους τοὺς νόμους. Aristo. aũtli. 4. Po
lis. autor est in quibusdã rebuspublicis Græciæ probu
los nomophylacas instituisse, qui eos rogatio
nes quæ ad populũ ferẽdæ essent, præiudicio quodã dis
cernẽt examinarẽtq;, nequãdo forte populus contra
rem aliquippiam legibus, aut qd' è repub. non esset, sciscere
deliberẽtq; posset. Hi aũt nomophylaces Athenis (ut apud
eosdem legimus) fasciolis albis pro redimiculis uti sole
bant in spectaculis exaduersum sedentes nouem magi
stratibus qui reipub. gubernacula tenebant: cogẽtes magi
stratus omnia recte atq; ordine & ex præscripto legum
agere. In concionibus uero cum probedris considere so
lebant, interfessuri si quis rogationem promulgationem ue
contrariam ferret aut contra instituta patria, aut quæ è
republ. è dignitate ue eius futura nõ uideretur. Probedri
dicebãtur quasi præsides, magistratus qdã primi sub
quibus ceteri omnes sedẽdi loco cedebãt. ἦν ἐγκαθεζόμενος τοῖς νόμοις, ἢ ἦν ταῖς ἐκκλη
σίαις ἐκάθητο μετὰ τῶν πρόεδρων, κωλύοντες
εἴ τις παράνομον εἶναι δόξειε ἢ ἀσύμφο

Probedri. πρόεδροι.

ρον τῇ πόλει. Eadē penè Pollux lib. 8. de nomoph
cibus dicit. Ci. li. 3. de Leg. Legū (inquit) custodiā n
habemus. Itaq; hæ leges sunt quas apparitores nostr
lunt, à librarijs petimus, publicis literis consignatā
moriam publicā nullā habemus. Græci hoc diligentiu
apud quos nomophylaces creantur. Nec ij solū liter
(nam id quidē & apud maiores nostros erat) sed e
facta hominū obseruabāt, ad legesq; reuocabāt. Si h
iusmodi magistratibus Frācia uteretur, mores certe
instituta nostra, iusq; omnino moribus nostris introd
ctū receptūq; (quas cōsuetudines dicimus) nō tā inter
ta obscuraq; essent q̄ dudū esse deprehēsum est. Non
enim multis cōuentibus actis cōstitui potuerūt: adeo
hoc tempus tantū aduocatis ac pragmaticis in iura
scripta licuit, q̄ in iura scripta iuris professoribus, id
antea satis, liberiusq; paulo (ut arbitror) diximus. Neq
enim ignoro, si quādo libellus hic noster exierit, & a
quo forte rumore Accursiani rescierint nos in hac de
ctorū hominū esse hæresi. Accursianos nūc appello
nō tam ingeniosos q̄ fuit Accursius aut Bartolus, ali
(ut ita dicam) maiorū gentiū Accursiani, uiri hau
bie industriæ singularis si in meliora tēpora incidisse
tēporū enim ignorātia magis q̄ sua lapsi sunt, sed
stupidiores, qui homines latine nescientes autores
latinißima Pandectarū scripta optime interpretari
tuisse conniuentibus oculis credi uolunt. Si igitur
quoq

Nomophylaces.

Consuetudines.

Accursiani.

quoquo modo resciuerint nos hæc & huiusmodi de nu
minib. suis dixisse (neq; enim nostra legēt quæ intellectu
ri nō sint) id est si à politioribus iuris aut peritis aut stu
diosis (quales iam multi sunt) audierint nos hæc scrip
sisse, cōtinuo agmine facto in nos gladiatorio (ut aiunt)
animo inuasuros esse scio. Nostra aūt nūc uoco quæ ex
alijs accepta nostra fortasse fecimus, siquidē recte et cō
cinne suo quidq; loco accōmodauimus. Amentata enim
tela (ut dicitur) suggerētibus magni nominis autoribus
nullo aut prauo negocio accipiētes, haud incōmode for
tasse in istos contorsimus. Neq; uero eo ingenio uideri
nos uolumus, ex quo ueluti fonte huiuscemodi multa
manasse credi poßint. Abundeq; esse nunc putamus, si
clasicorū autorū primæq; autoritatis antiquorū dicta
quasi pluuias aquas colligētes, ingenij nostri ariditatē
aliena ubertate adiuuimus. Verumenimuero isti qui in
suorū dicta inquirere nefariū esse putāt, nunq̄ (ut arbi
tror) collato pede nobiscū manus cōserere audebūt: sed
missilibus, id est, arreptis ex triuio macelloq; conuicijs,
ut quodq; atrocißimum in buccā quasi ad manus uene
rit, depugnabūt. Quorū & si maledicta nō magis me
obruere possunt q̄ aquæ pluuiæ fungum: ne tamē bellicū
cecinisse uidear, eos oro obtestorq;, ut ne prius dictis
nostris obstrepere in animū inducant, q̄ ea semel atten
tius auscultauerint. Tum demum si intellecta displice
bunt, ignorantiæ sane aut tarditatis me damnent.

Modo

Modo ne hoc elogium addant, quod disciplinæ suæ
tistitibus non credere sustinuerim: aut quod deorũ
rum Ioui (doctorum enim suorũ idolum Accursium
pellant) conuicium fecerim, ideo temeritatis esse me
etiam maiestatis damnandum. Neq; enim Pythago
eorum lege teneor, ut omnia credere ipso dicente, id
Accursio debeã. Accursium tamen auscultare ubiq;
plerisq; etiam in locis auscultare Accursio soleo, id
ubi Vlpianum & alios iurisperitorũ proceres nõ
do ipse auscultasse, sed etiam exaudisse uidetur. Pro
nisi me priscorum magis propugnatorem quàm rec
tium, id est, suorum impugnatorem audierint, (si
aures audiendi habent) causam haud dico quin de
excarnificando animis suis obsequantur. Quod si
nus ipsi pugnare aduersis gladijs in animũ induxer
ne homines ipsos inermes, aut armis certe nec
nec fulgentibus munitos, ab elegantioribus eiusdem
ris studiosis iam diu destitutos, suo etiam gladio
re possumus, id est, edicto Iustiniani (ut alibi dixi
non uno sed altero, id est autem huiusmodi. Nos
autem consumationẽ quæ deo annuente compon
Digestorum seu Pandectarum nomen habere uolu
nullis iurisperitis in posterum ausuris cõmentarios
applicare, & supradicti codicis compendium con
re, quemadmodum & antiquis temporibus factum
cum per contrarias interpretantium sententias

Edictũ Iustiniani contra enarratores.

ius penè conturbatum est. Sed sufficiat per iudices tan
tummodo & titulorum subtilitatem, quæ paratitla græ
ce dicuntur, quædam admonitoria eius facere. Paratit-
la Iustinianus summas rerum appellat titulatim apposi
tas, quales extant Azonis. Hoc in loco Accursius isto-
rum Plato, ingenua simplicitate manus (ut aiunt) dedit,
fassus ipse nec sua nec aliorum glossemata iure scripta
defendi potuisse contra imperatoris edictum. Iustinia-
ni autem autoritatem refellere, aut quoquo modo ele-
uare, homini quidẽ qui se iuris studiosum profiteatur,
non minus inter istos improbum esse putatur, quàm in
ter philosophos axiomata quæ dicuntur negare, id est,
disciplinarum principia, & propositiones quasdã inde
monstrabiles, quæ in communi sensu conceptuq; uersan
tur. Vt si quis lineam longitudinem sine latitudine ne-
get esse, aut superficiem longitudinem & latitudinem
sine altitudine: & huiusmodi alia. Perfricent igitur isti
frontem, & Iustiniani imperium negligendum esse, aut
quoquo modo refellendum dicere audeant, & una ea-
demq; opera totam iuris ciuilis autoritatẽ subuertant:
aut etiam Accursium disciplinæ suæ antistitem ignauè
manus dedisse contendant. Iam certe in hoc certamine
cuius insolentes sumus herbam eis porrigemus, id est,
uictoria impudentiæ cedemus. Tametsi non ad exterio
rem nunc sermonem loquimur, qui autoribus Aristote-
le & Themistio omnia asserere atq; inficiari potest, &
ne ax-

Paratitla

Axiomata.

Interior & exterior sermo.

ne axiomata quidē quæ proloquia dicuntur ore
cogitur, sed ad interiorem illum (ut ipsi uocant) sermo-
nem quasi ad æquum iudicē, qui interior est, sensu
mentis conceptus, qui & proloquijs & rebus demō-
tis cōtumaciter obsistere nequit. De quo Aristoteles
priore posteriorum Analyticôn, οὐ γὰρ πρὸς τὸν ἔξω
λόγον ἡ ἀπόδειξις, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐν τῇ ψυχῇ ἔσω
οὐδὲ συλλογισμός, ἀεὶ γάρ ἐστιν εὐσῆναι πρὸς τὸν
ἔξω λόγον, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἔσω οὐκ ἀεί. Non enim
(inquit) ad exterius sermonē demōstratio est, sed ad
qui est in anima, quando ne syllogismus quidē: si quid
obsistere est semper exteriore uerbo, interiore uero
item semper. Hæc autē cū sint eiusmodi (ingenue
fatebimur) uertere tamen stilum non semel in animo
bis fuit, cœpitq; me impetus hæc quæ in offensionē
rundam incursura uidebantur, delendi. Ne id quidē
do, sed etiam laborē hunc semestrem aut paulo amplius
rem perdendi, ne Antaccursios scripsisse me cauillan-
tur. Neq; enim is sum qui nominis mei illustrandi cupi-
dus, innotescere uel indigno aliquo facinore uel bono
num offensione uelim. Ibi me anxium animi uelut
nij duo (Philepijciæ Philalethiæq; nomina fuere) ocu-
obuersantes, altrinsecus certatimq; adhortari insti-
runt, spondentes quicquid candido proposito animi
stituissem, id non posse ad extremum (tametsi inter-
cuariare contigerit) nō bene ac feliciter uertere.

Philepijcia.

Philalethia.

quod felix faustumq; esset, pergerem, & deo diuisq; be-
ne iuuantibus huic qualicunq; incœpto ultimā manū ad
derem. Philepijcia æqui boniq; studium profitetur. Phi-
lalethia præ se fert ueritatis amorem. His autoribus (id
quod cautiores non solent) periclitari quàm hærere ma-
lui, aut iā orsa retexere. Ne igitur religione me obstrin-
gerem, humanorū iudiciorū aleam sane ancipitem sub-
eundam mihi putaui. Quanquā etiam non tam pericli-
tari me puto quàm accipiendam plagam mihi uideo.
Scio certe utcunq; bonorū iudicia mihi cesserint, male
me ab improbioribus nostratiū auditurum, atq; eo ma-
xime nomine, quod homo Parisiensis aliquid in literis
promittere audeam, præsertim nulla exotica doctrina
fretus, ut qui domi tantū literis operam mihiq; soli de-
derim. Sed quid cum illis agas, qui ea quæ ex græco la-
tina feci, ab alijs compilasse me dictitant, qui tamē nus-
quam extant? Hi sunt qui alienam industriam ex sua in-
ertia metiri soliti sunt. Quorum ego maliuolentiam im-
pudentiorē adhuc putaui, quàm ut ei respondendū ha-
berem. Bonorū tantū iudiciū formido, quibus utinā ipsis
ita libeat primū exporrecta fronte libellū hunc nostrū
excipere, ut nullius odio aut offensione adducti ad eū
scribendū accessimus: deinde si qd' dictū nostrū ut nouū
& inauditū explodendū mox eis uideatur, id nō ante
dānare q̄ diligētius æstimauerint. Philip. Alex. Mag. pa-
ter cū causā Machætæ cognoscēs dormitare uideretur.

Φιλεπιείκια.

Φιλαλήθεια.

Budæus literis sibi soli operā dedit.

nec sa-

nec satis animaduertere, quæ ille pro suo iure dic[illegible]
ad extremum Machætam damnauit, quo uociferāt[illegible]
prouocare se dictitāte. Philippus ira percitus, ad q[illegible]
tandem? inquit. Ibi uero Machætas, ad te (inquit) ip[illegible]
ô bone rex, siquando experrectus animum aduerte[illegible]
ὦ σε ὦ βασιλεῦ αὐτὸν, ἐὰν ἐγρηγορὼς καὶ προ[illegible]
χὼν ἀκούσῃς. sic ego si à bonis & doctoribus nūc d[illegible]
ner nouitate rerum me premente, ad eosdem prouoc[illegible]
turum me testor, cum res primo occursu duras, iter[illegible]
lectione æstimatas, exolescente sensim nouitatis inu[illegible]
mollescere senserint. ut enim in rebus expendendis [illegible]
cesse est lancem ponderibus impositis pessum ire, sic [illegible]
mus hominum cogitur perspicuis dictis cedere. Si [illegible]
tur Nomophylaces Atheniensium similes haberem[illegible]
profecto leges moresq; & instituta cum certa fixa[illegible]
tum uero uoluminibus haud ita multis contenta [illegible]
remus, nulliq; literato iuris finiti ignorantiā exc[illegible]
citra pudorem liceret. Nunc uero quotus quisq; [illegible]
etiam consultus, consultor tamen esse in suscipien[illegible]
tibus erubescit? nec id magnopere mirādum. Quis [illegible]
securus esse eius rei potest quæ nulla certa ratione [illegible]
stat, sed in arbitrio sita est hominū alia atq; alia [illegible]
comminiscentium? Verum ista sunt scilicet alimen[illegible]
tium, id est, eorum hominum pabulū, qui rationes [illegible]
neis suas in spolia ciuilia coniecerunt: quæ tertia [illegible]
pars est nunc huminum, qui aliquo nomine esse [illegible]

Iudicium nō præcipitandū

Lites procuratores pabulum

tur. Iis si hanc quæstus spem præcideris (id quod haud
dubie fiet si res iuridicialis aliquando constituatur) qui
ritantes continuo uideas, ac diuinam hominumq; fidem
fanatice implorantes. Cancellarius igitur in Francia,
cuius id munus est, eæ primæ sunt partes, uidere ut nul-
la principis constitutio, nulla sanctio, nullum diploma,
nullum rescriptum, nulli codicilli regij, non è republica
atq; etiam è dignitate reipub. principaliq; exeant. Cu-
ius censuræ aut stilo principum maiestas acta sua eximi
nunquam uoluit. Deniq; qui principis præsentis uica-
rius, & peregre agente principe interrex quodāmodo
esse cēsetur, iure ac proprie (ut arbitror) nomophylax,
id est legum præsidium, iuris asylum (id quod de Papi
niano quondam dictum est) morum institutorumq; ue-
terum ara, æqui boniq; columen appellari potest, atq;
etiam esse debet. Id quod etiam credere me cogit cōsen-
sus ferè hominum institutumq; quoddam quasi per ma
nus traditum, caput eum ac uerticem iusticiæ appellan
tium. Antiquissimū autem esse magistratum ex uetustis
monumentis apparet. Comperi anno. M. centesimo un
decimo, Stephanū quendā Cancellariū diplomati regio
subscripsisse, à Ludouico rege cognomento Crasso mo
nachis diui Dionysij indulto. Legi & multo antiquius
diploma Caroli cuiusdā, in quo uerba hæc addita erant.
Gauzelinus notarius uice Rogerij archiepiscopi sum-
miq; Cancellarij recognouit, Indictione, 8. anno uigesi-

Cācellarij partes.

Interrex.

mo octauo regnante Carolo rege glorioso. Videtur
fuisse Carolus magnus. Anno etiam. M. centesimo
quagesimo septimo, Hugonem alterum cancellariũ
scripsisse comperi diplomati cuidã quo Ludouicus,
Pius cognomento dictitatus est, ius regaliorũ antis
Aureliensi remisit, quatenus ad suppellectilem elegan
tiorem & instrumentũ fundorũ episcopalium attin
Aliumq; item Bartholemeum anno centesimo quadra
gesimo septimo eiusdẽ generis beneficio principali
scripsisse. Regalia autem (ut obiter id dicatur) plura
numero in antiquis monumentis uocitari ubiq; uidi
quam regaliam numero singulari uulgo nunc appel
mus uerbo ab errore usurpato. Regalia enim neutro
nere ut dicatur latinitas exposcit, Græcorum more
Euãgelia neutro genere & pluraliter dicunt sacrifi
& supplicationes, quæ pro iucundo nuncio decerni
sueuerunt, uel etiam mercedem allati iucundi nun
Cice. ad Atticũ. O suaues duas epistolas, quibus Eua
gelia deberi fateor. Plutarchus in uita Demosthenis
εὐθὺς οὖν ἔθυον εὐαγγέλια. Athenien. (inquit) Iuba
ta Philippi morte Euangelia sacrificauerunt. Isocrates
in Areopag. εὐαγγέλια δὲ δὶς ἢ τρὶς τεθύκαμεν
Ob iucundũ huius rei nuncium iterum & tertio sacri
cia & supplicatiões decreuimus. Apud nos hodie sti
untur pyræ, & supplicationes indicuntur. Vlpianus
l. falsus, de furto. §. qui alienũ quid. Ergo si ea quæ di

Regalia

Euãgelia

Pyræ.

græci εὐαγγέλια, euangelia petat, id est, mercedẽ pro
rei muẽtæ aut repertæ nũcio. Existimo tamẽ μηνυτρα
legendũ menytra, hoc est, indicij præmiũ. Huius enim
uocabuli tenuia quædã uestigia in antiquissimo exem
plari mueni. Simile est nutritia, in titulo de uarijs & ex
traordinarijs cognitionibus circa finem, quæ græce
τρόφια dicuntur, id est, nutricis merces. Et niceteria p
præmio uictorum, & pro sacrificio uel epulo uictoriæ
gratiæ facto, quod etiam ἐπινίκια plurali numero dici
tur. Iuuena. Et ceromatico fert niceteria collo. Lucia
nus, καὶ ἐπινίκια ἡσιῶντο. Regalia igitur dicenda sunt
cum ius illud utendi fruendi significare uolumus, quod
rex in bonis & patrimonijs nostratiũ pontificũ habet,
interim dum alter in locũ demortui substituitur & ad
mittitur, & iureiurando in uerba principis adigitur,
quod nunc sacramentũ fidelitatis appellamus. Hoc aũt
sacramẽto rogare Quintilianus appellat. Quod ius re
galiorũ maximũ olim fuisse, ac qd' magnopere fiscũ ad
uare posset, ex antiquis monumẽtis apparet. Quod
aũt hodie hoc nomine uocatur, nõ tam instar est antiqui
q̃ uestigiũ, quasiq; quoddã monimẽtũ. Sed ex hoc diuer
ticulo in uiã redeũdũ. Cãcellarij nomẽ apud nos uereor
ut tã cõsentaneũ tantæ rei esse possit. Quæ est enim ho
die dignatio ac maiestas huius honoris: tenuis hæc appel
latio atq; apud alias gẽtes pculcata, significatũ suũ su
stinere ac pferre nõ põt. Latinũ certe nomẽ nõ est, nisi

Nutricia & trophia.

Niceteria

Regalia

In uerba principis adigi.

fortasse credimus à cancellando (quod nec ipsum s
latinũ est) cancellariũ dictum. Atqui ne ijs quidem
lis quæ hoc uerbum genuerunt, satis festiuũ nomen
Cãcellarij. Diploma quoddã legimus comitis Viro
duaui, in quo addita uerba hæc erant. Ego Cancellar
scripsi ac subscripsi. Fuit autem apud alios honorat
ris scribæ nomen, qui græce Archigrammateus dicit
ut quidam tradiderunt, quasi princeps scribarũ. Apud
nos uero iam inde ab initio magnũ huic magistratu
norem habitũ esse, præter ea quæ diximus etiam ex
conijcere possumus, quod anno. M. ducentesimo uig
moquinto. Guarinus quidam Antistes Siluanectensis
gessisse eum magistratũ traditur: uir magni nominis
seculo ut conijcere licet. Cuius cõmentarios sui ac
rioris æui uidimus, uel collectanea quædam potius
gnante Philippo secundo (qui Augusti cognomen
meruit) cõgesta: quo tempore nondũ Cancellarius
Ex quibus multa antiquitatis cõiectura nec dubia
pot st. Antea autem, id est, ab anno. M. centesimo
nagesimo quinto interregnum diuturnũ cancellarius
fuisse uidetur, id est, diu nullus cancellarius in demo
locũ suffectus. In codicillis enim regijs illis temporibus
indultis additum ferè legimus uacante cancellaria
gnante tum Philippo Augusto, qui annis quatuor
quadraginta imperitauit. Anno autem Millesimo tre
centesimo uigesimo, cõstitutione Philippina interdicta
esse

Archigrãmateus.

Interregnũ cãcellariatus.

esse comperi consiliarijs Parlamenti, ut ne ab urbe ab-
noctarẽt, duntaxat quo minus omnibus consessibus cu-
riæ interessent, citra commeatũ aut regium aut cancel
larij cum principe curiæ, qui tum supremus appellaba-
tur. Nunc uero cum in curiam amplissimam arbitratu
suo ingredi Cãcellario licet, tum uero à principe curiæ
primo ei loco ceditur quasi magistratuũ omniũ antisti
ti. Nec me tamen præterit in celeberrimo trium ordinũ
conuentu (quos status dicimus) uno uerbo fortasse Pan
ction appellare possumus, ea forma qua antiqui Pa-
nionion dixerunt, ut apud Lecapenum legimus, & Pa
netolion, id est, uniuersæ Aetoliæ concilium: cuius me-
minit Liuius lib. primo de bello Macedo. In eo igitur cõ
cilio nouimus magistratum militum, id est, Constabula-
rium, principis ubiq; legatũ in re quidem militari, pri-
mo loco inter magistratus sedisse, proximeq; eum Can-
cellariũ. Sed illius iam magistratus nomen sublatũ esse
uidetur, quo tamdiu respub. caruit. Itaq; Cancellariatus
summũ est hodie honorũ fastigiũ, ultra quod nihil spe-
rare licet, homini quidẽ priuato et togato, quasiq; quod
dam summa quæq; ambientis animi solstitiũ. Ab eo iam
progressus nullus, sed qui se cõmouerit regredi tantum
potest. Restat ut ibi cõsistere, nec de gradu (ut dicitur)
deijci felicissimum esse putetur: quæ enim progredi ne-
quit, ruina quadã retro ferè reuoluũtur. Proinde hũc
qui norma est omniũ iura reddentiũ, qui in omni fermè

Abnoctare non licet cõsiliarijs Parl.

Princeps curiæ.

Cãcellarius triũ ordinũ conuentus.

parte constituendæ reipub. principis uicem implere
certe obtinere creditur. Cuius ore facundi reges mo
bus nostris esse solent. Cuius oculis uelut emissitijs cir
spicere omnia ac perlustrare creduntur, ne quid alie
subsultet nõ suo loco positũ. Cuius auribus (ut dicitur
perpurgatis plenã ac iustam operã postulatoribus de

Sanctius consiliũ. didicerunt. Qui caput est sanctioris interioris; con
lij (Sanctius nũc appello consiliũ, quod à nostris sena
appellatũ esse dixi: quo nomine Liuius lib. 5 de bel
ced. Actorũ consilium appellauit ex delectis atq; ce

Apolecti. mijs uiris constans, quos Apolectos appellabant.) P
deniq; qui (ut ita dicam) promus condus clementiæ
nignitatisq; princi palis factus est, id est, qui illius æq

Officina æquitatis tatis officinæ quam Cancellariã dicimus, liberam
nistrationem habet. Qui morum legumq; regimen
petuũ recepisse uidetur, (qđ munus primus omniũ
gu. imperator Ro. accepisse sibi delatũ, non ipse
pisse dicitur.) Hunc inquam tot nominibus exim
multiplices ac uariæ prudentiæ fiducia subnixũ ipse
cesse est In hoc uno acumen dialecticorũ, sententia
losophorũ, uerba oratorũ, memoriã iurisconsultorũ,
genium Portianũ pariter ad omnia uersatile, acre
pigrum, indefessum esse oportet. Hunc omnia quæ
ista capit complecti & perdiscere conuenit: quæ
ad instituendum excolendamq; politicũ uirum uide

Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris

toritas, & regendæ reipub. ratio & scientia, tanquam
muneris huius materies quædam subiecta esse debent,
quæsitq; in numerato condita Hunc deniq; id autorita
tis esse oportet, cui omnes magistratus honorũ suorũ
submittere non indignentur. Permultum enim in

Magistratus à gerẽte uel ignominiã accipit uel decus

terijs quis à quo magistratus geratur. Etenim idem ho
pro maiestate contemptu ue gerentis nunc sublimis
ximius esse, nunc (ut ita dicam) in ordinem cogi ui
Quantos enim ex quantulis magistratus factos
us interdum gerentium eos uirorum claritate? &
rsa eorundem obscuritate? Cæterorũ magistra
imperium suis ac certis finibus circũscribitur: sub
iure imperioq; omnes nostræ prouinciæ sunt, ut
omnes erant Romanæ sub consulis. Itaq; domum
totius imperij Gallici conciliabulum quoddam atq;
oraculum esse par est, ueluti quandam iuris æqui
(ut diximus) officinam. Eius ianuam ac uestibu
omni postulanti, omnibus horis patere, nulli tamẽ
re, id est, à nullo quicq̃ poscere oportet. Imò uero nõ
di, ut Romæ olim tribunorum (si Plutarcho autori
uissimo credimus) ueluti perfugiũ ac portũ disiectis
& leges iuraq; implorantibus quæ ipse tuenda suscepit
diximus) aram atq; asylum ijs qui contra uim aut
probitatem ius suum obtinere nequeunt. Hunc de
qui tantam, tam augustam personã ab optimo prin
impositã sibi sustineat, omnib. numeris grauitatis,

constantiæ, seueritatis, prudentiæ, temperantiæ, fo-
dinis, integritatis absolutum esse uirum, undecunq;
ctum, undiq; placentem, omniũ deniq; horarũ hon-
esse oportet. Earumq; rerum seueritatem multis co-
mentis humanitatis comitatisq; cõmitigare. Nõ pr-
enim atq; adeo haud ita dudum uidimus quem de ca-
(ut aiunt) detraxit tetrica quædam præduraq; seueri-
tas, id est, cuius præstantißimas uirtutes & alioqui in-
primis cõmendabiles, subinuisas mox nec satis popula-
res reddidit truculentia quædam uultuũ & sermonis.
Nec tamen hæc omnia ad Stoicorum normã exigimus,
ut eum prudentem quæramus qui nondum inuctus sit,
quasiq; mathematicum quoddam specimen, quod non-
dum natura ediderit, id est, quod intelligentia perdi-
nõ oculis uideri poßit: & qui uel ligurino Momo (ut
in prouerbio) satisfacere uideatur. Est enim quatenus
uenia præstantißimis animis dari poßit, si (ut sunt hu-
mana) uitiolum aliquod naturæ obrepserit. Nec rursus
ex quolibet ligno (ut aiunt) Mercurius fingitur. Hoc
igitur eum esse uolumus in quem bonorum suorum
num natura mira benignitate effuderit: qui (ut ita di-
cam) magistratui, non qui magistratu donatus esse uide-
deatur: cuius uita censura sit (ut inquit Plinius) ea-
perpetua, ad quã cæteri magistratus dirigãtur, ad q-
ij cõuertantur, qbus nõ tam imperio opus est q̃ exẽpl-
Cuius tot tãtæq; sunt animi dotes, ut cuius esse plurim-
maxima

Mathematicum naturæ specimen.

maximæq; uidentur, profectitiæ illæ quidem & domi-
nicæ (quas gratias uulgo uocant) non hominum pe-
culiares. Atqui eum qui heroico quodam animo præ-
stare hæc omnia & poßit & uelit, peßime de sese me-
reri necesse est, perpetuumq; sibi amœnioris uitæ atq;
omnis hilarioris conuictus exilium consciscere, sola
innocẽtiæ conscientia gloriaq; uirtutis cõtentũ. (Quis
enim aut quando eo loco positus feriari uoluptarijs
rebus poßit?) Quod qui sibi facere imperauerit, næ
ille in cælum laudibus ferendus est. Neq; uero peri-
culum erit (ut arbitror) ne tanti non esse hoc præmi-
um uideatur uiro ad ueram germanamq; gloriã na-
to: quæ ipsa in sola uirtutis cõmendatione à sapientibus
sita esse creditur. Ea est autem consentiens laus bono-
rum, incorrupta uox bene iudicantium de excellente
uirtute. Ea uirtuti resonat tanq̃ imago, ut inquit Mar-
cus Tulli. Hic est enim unus omniũ magistratus, cuius
res in utramq; partem gestæ minime in tenebris latere
aut quoquo modo abditæ esse poßint. Quippe qui in lu-
ce occidentis, in oculis clarißimæ omnium prouinciæ,
id est Galliæ, in auribus tot tantarumq; gentium sit po-
situs, id est finitimarum nobis, aut etiam ad quas fama
nostri peruenit. Est igitur est plane cur homini ab amœ-
nitatibus uitæ & festiuiore uictu non abhorrenti, emi-
grandum ex ingenio suo sit (ut dicitur), est cur alius (ut
ita dicam) induendus homo sit. Qui si se ueluti in me-
dio am-

Gratiæ.

Gloria in uirtute.

dio amplißimi imperij theatro positum, omnibus
spicuũ esse secũ reputauerit, ad spectaculũ coëunti
non modo indigenis sed finitimis etiam & ulterior
nimirum nullum habitum absurdum, nullum motum
concinnum, nullum flexum indecorum ediderit. An
gonus rex cum filium Demetriũ cum magnis copijs
liberandam seruitute græciam mitteret, dixisse fert
(autore Plutarcho) gloriam rerum egregie gestarum
Græcia tanquam è specula ignem, per orbem terrarum
conspicuam emicare. Haud alio modo famam rerum
aula gestarum, ut è specula prænũtios ignes quoquo
sus latißime pertinere dixerim. Huic porrò non mo
optimatibus atq; sibi, id est conscientiæ inseruiendum
est, & sibi & musis canendum (ut dicitur) sed etiam
pulo & scenæ, id est multorum existimationi quantum
per naturam rerum licet. Arduum sanè opus & alio
quin etiã intractabile, seuerũ & popularem esse. Supe
cilium aduersus delicta aulicorum distringere. Impo
tißimis cœptis quorundam opibus atq; aulicis factio
bus præpollentium obsistere. Principem ira nonnunq
aut alio uehemẽtiore affectu percitũ demitigare &
uerbo Ciceronis utar) molli articulo tractare: caute
circumspecte fortem & intrepidium cum opus est
esse ne fortitudo in neruũ erumpat, ut inquit Comi
ne si immani illa & Stoica integritate utatur, ne
quam procellis temporum cedendum esse putet, ex

plo à

plo à gubernaculis deiectus, reip nauem turbinibus fa-
ctionum auferendam relinquat, ueluti è litore publicum
naufragiũ securis oculis inspectaturus, postremo in co
mitatu regio philosophicum animum, integrum ac sar-
tum (ut dicitur) & tectũ ab insidijs assentatorũ, ab ob
repitionibus uersutorum, à formidine potentiorum auli-
ca terricula nonnunq̃ intentantiũ cõseruare. Mira enim
Bardimenta genuit aulici uictus ratio, quibus præstan-
tissima etiã uirtus sæpe cõsopita cõniuere uisa est. Adde
(ut inqt Brutus) durior est cõditio spectatæ uirtutis
incognitæ. Benefacta enim ab ea ꝓ debitis exigũt: quæ
alter eueniunt, ut decepti infesto animo reprehẽdimus.
Vna ad hoc cautio (ut arbitror) si unde surrexerit aßi-
dus meminisse, unde casurus sit si sibi ignoscere cœperit,
animo præsentiscere poßit. Sed uereor ne q̃ littus legere
sorbẽdo instituerã, interim rerũ dulcedine captus aufer
rem in altũ nõ sentiã. Cautius enim (ut arbitror) fecis-
sem si Timanthis nobilis pictoris exẽplũ secutus essem.
Qui (ut Pli. Fabiusq; tradiderunt) cũ in tabula Iphige-
niæ immolatæ, Agamẽnonis patris dolorẽ exprimere pe
nicillo arbitratu suo non posset, uelauit caput eius, ut q̃
maximum mœrorem uniuscuusq; animo æstimãdum re
linqueret, Sic ego fortasse ea quæ stilo assequi nequeo, me
lius uelo quodam silentij contexissem.

Ex ti. de offi. præfecti urbis.

Et ideo forum suarium. Forum suariũ inquit Varro

libro. 1.

libro.1.de lingua latina, in quo sues uenduntur, ut b
rium in quo boues. Et piscarium olitoriumq; in qu
ces oleraq; . Sicut forum cupedinis in quo cupedin
negociantur. Quæ omnia (inquit) in unum locum c
tracta postq̃ ædificatus est locus, appellãtur macell
Forum cupedinarium Parisijs Cossonaria uocatur: u
lepusculi, cuniculi, perdices, phasiani, & aliæ id ge
delitiæ epularum ueneunt.

Macellũ. Forũ cupedinarium.

Ex titulo de officio quæstoris.

Ex quæstoribus quidam solebant prouincias sortiri.

Quæstores.

Quæstoris appellatio apud antiquos latissime pa
bat. Tacitus libro.11. Iisdem consulibus Publius Dola
la censuit spectaculum gladiatorum per omnes an
celebrandum pecunia eorum qui quæsturam adipisc
rentur. Apud maiores uirtutis id præmium fuerat, e
ctisq; ciuium si bonis artibus fiderent, licitũ petere m
gistratus: ac ne ætas quidem distinguebatur, quin pri
iuuenta consulatus ac dictaturas inirent. Sed quæstor
regibus etiam tum imperantibus instituti sunt, man
cõsulibus potestas deligendi donec eum quoq; honor
populus mandaret. Creatiq; primum Valerius Posth
mius, Aemilius Mamercus, anno. 63. post Tarquin
exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliscen
bus negotijs duo additi qui Romæ curarent. M
duplicatus numerus stipendiaria iam Italia & acce
tibus pr

dentibus prouinciarum uectigalibus. Post lege Syllæ ui
ginti creati supplendo senatui cui iudicia tradiderat. Et
quanq̃ equites iudicia recuperauissent, quæstura tamen
ex dignitate candidatorum aut facilitate tribuentium
ex aliquo concedebatur, donec sententia Dolabellæ ue
nundaretur. Ex his uerbis apparet quæstores ua
rij generis fuisse. Ii igitur quos Vlpianus dicit prouin
cias sortiri solitos, comitandæ rei militari primum crea
ti fuerunt. Cum imperatoribus enim pop. Ro. mitteban
tur, id est, cum consulibus & prætoribus, ad admini
strandã rem pecuniariam, & prædam ac manubias in
rationes publicas referendas, ut uidere est apud Liuium
multis locis. Pro ijs habemus hodie thesaurarios belli
cos. Propterea magna esse necessitudo putabatur insti
tuto antiquorum quæstori cum imperatore suo, cum quo
communem prouinciam sortitus erat & discrimina bel
lica obibat. Cicero in Diuinatiõe. Sic enim à maioribus
nostris accepimus, prætorem quæstori suo parentis lo
cis esse oportere: nullam neq; grauiorem neq; iustiorem
causam necessitudinis posse reperiri, quàm coniunctio
nem sortis quàm prouinciæ, quàm officij, quàm publi
cam muneris societatem. Quamobrẽ si iure possis cum
accusare, tamen cum is tibi parentis numero fuisset, id
perficere non posses. Meminit etiam in libris de Orato
re, & Plini. ad Fundanum libro.4. Episto. Quemadmo
dum autem in castris prætorium dicebatur prætoris ta
bernacu

Necessitudo quæstoris prouincialis cum prætore aut consule.

Quæsto-rium. bernaculum: sic etiam quæstorium quæstoris. Liui
bro 10. Itaq; captum quæstorium, quæstorq; ibi P
occisus. Cicero ꝓ Plancio. Thessalonicam me in qu
rium perduxit. Hi autem quæstores, lictores & ue
& insignia quæstoria habebant: quod Cicero ibidem
stendit his uerbis. Nam simul ac me Dyrrhachium a
gisse audiuit Plãcius, statim ad me lictoribus dimissis
signibus abiectis, ueste mutata profectus est. Et pau
post. Vi me inquam Plancius & complexu suo ret nu
multosq; menses à capite meo non discessit abiecta q
storia persona comitisq; sumpta. Quibus uerbis expr
mitur affectus Plancij exilio Ciceronis amici cond
tis. Asconius in diuinationem. Hæc erat (inquit) pri
senatoris administratio quæstorem fieri, & in prou
cia curam gerere publicæ pecuniæ in usus diuersos er
gandæ. Inde Cicero in prætura urbana. Ne diutius
neam (inquit) pecunia attributa numerata est, pro
Quæsto-res. ctus est quæstor in prouinciam, uenit in Galliam exp
ctatus ad exercitum consularem cum pecunia. Qui
tem urbani quæstores erant, ij ærariũ curabant, eiusq
pecunias expensas & acceptas referre in tabulas pu
cas consueuerant. Pro ijs nunc præfectos ratiocinio
habemus, quos magistros computorum dicimus. Va
rius libro. 2 capi. 3. de lege triumphi loquens. Cæter
ne tam præclara cupiditate laureæ obliteraretur, leg
alterius adiutorio fulta est: quam L. Marius & M. C
to tri

to tribu. pleb. tulerunt. Pœnam enim imperatoribus mi
natur qui aut hostium occisorum in prælio aut amisso-
rum ciuium falsum numerum literis senatui ausi essent
referre. Iubetq; eos cum primum urbẽ intrassent, apud
quæstores urbanos iurare de utroq; numero uere ab ijs
senatui esse scriptum. Hi autem quæstores signa ex æra
rio promebant exeuntibus ad bellum consulibus aut
alijs imperatoribus: autor Liuius libro septimo. Iis æra
rij curam Augustus abstulit. Tranq. in eodem Aug. Au
tor etiam fuit ut cura ærarij à quæstoribus urbanis ad
prætorios prætores ue transiret. Tacitus in. 13. de Ne-
rone loquens. Deinceps curam tabularum publicarum
à quæstoribus ad præfectos transtulit, uarie habita ac
sæpe immutata eius rei forma. Nam Augustus permisit
senatui deligere præfectos. Deinde ambitu suffragio-
rum suspecto, sorte ducebantur ex numero prætorum
qui præessent neq; id diu mansit, quia sors deerrabat ad
parum idoneos. Tunc Claudius quæstores rursus impo
suit. Iisq; ne metu offensionum segnius consulerent, ex
ordinem honores permisit. Sed deerat robur ætatis
cum primum magistrum capessentibus. Igitur Nero præ
fectura perfunctos et experiẽtia probatos delegit. Quæ
stores ærarios hodie uocare possumus eos quos mulcta-
rum, id est, emẽdarum receptores uocant: unde homines
ærarij de quibus alibi diximus, qui à græcis ὄφλοντες
dicuntur, & ἐζημιωμένοι. Tacitus libro. 13. Censuit
Piso

Piso designatus consul ne mulctã à tribunis dictã q
stores ærarij in publicas tabulas ante quatuor mens
ferrent, medio temporis contradicere liceret: de
consules statuerent. Apud antiquos quæstores ærarij
& quæstores urbani dicebantur, munera multa obiba
pro quibus nunc præfectos ratiociniorum, ut diximus
& receptores mulctarios habemus, diuersissima nu
munera. Erat enim alia prorsus ratio apud eos ærar
administrandi atq; nunc apud nos. Pecunia enim pub
Aerariũ. lica uno in loco condita erat, quod ærarium dicebant
quam tribuni ærarij cum opus erat promebant. Nun
autem priuatim asseruatur priuatimq; ratio eius co
stat: quo fit ut ærarium nostrum dispersum in potest
sit paucorum. Hæc autem quæ antea de antiquitate
mana diximus, quæq; posthac dicturi sumus, de tem
re aut reipub. Romanæ aut monarchiæ eius intellig
lumus, quæ Constãtinum principem antecessit. Qua
nouissimis libris Codicis leguntur, nihil ferè antiqu
Codicis libri à græcis. tis redolent: à græcis enim sumpta sunt, & ob id
gna ex parte non intelliguntur autorum eius tempo
penuria. Cæterum imperatores exercituum ex pro
cijs decedentes rationes suas ad ærarium referebant
est, computos reddebant ut nunc loquimur, Cicero in
sonem. Rationem ad ærarium rettuli continuo Cæsar
sicut lex tua iubebat, neq; alia ulla in re legi tuæ par
Quas rationes si cognoris intelliges nemini plus quam
mihi

mihi literas profuisse. Ita enim sunt perscriptæ scite &
literate, ut scriba ad ærarium qui eas rettulit perscrip-
tis rationibus ipse caput sinistra manu perfricans com-
murmuratus sit: ratio quidem hercle apparet, argentum
decoctũ œchetæ. Quem locũ nos (ut arbitror) primũ re
stituimus. In omnibus enim exemplaribus legitur argen
tum & doctũ te thecæ. Verba sunt Plauti in Trinũmo
à Cicerone per parodian in orationem illam suam tra-
ducta, hoc sensu: ratio quidem comparet, sed reliqua nõ
extat, οἴχετη œchetæ, abijt, excessit, nõ extat: uerba sũt
enim Pisonis ex prouincia reuersi significantis rationes
se optime cõfecisse, sed reliq̃ cõsumpsisse: ita se cũ ratiõi
bus paria facere nõ posse, ut Columellæ uerbo utar. Erat
aũt ærariũ in æde Satur. ut autor est Macro. in. 1. Satur.
Cuius rei hanc rationẽ affert. Aedẽ uero (inqt) Satur.
Eo ærariũ esse uoluerũt, quod tẽpore quo incoluit Ita
lum fertur in eius finibus nullum esse furtum cõmissum:
aut quia sub illo nihil erat cuiusq̃ priuatũ, Nec signare
sed aut partiri limite campũ Fas erat, in mediũ quære
bant omnia. Meminit & Plutar. in Proble. Eo aũt sena
tus consultum deferebantur. Tranq. in Claudio. Colle-
gio quæstorum pro stratura uiarum gladiatorum mu-
nus iniunxit, detractaq; Hostiensi & Gallica prouin-
cia curam ærarij Saturni reddidit. Quam medio tempo
re prætores aut utiq; tunc prætura functi sustinuerant.
Aerarium etiam apud Atheniẽses cella erat post ædem

Locus apud Ciceronem restitutus.

Aerariũ in æde Saturni.

ὀπισθόδομος. Mineruæ, ob id Opisthodomos dictũ, ut apd' Demo-
συντάξεως. De ærario ita inqt Pluta. in Publicola.
quæstoria etiã lege ferenda maximã est laudem con-
tus. Vbi enim opus erat ad bellũ pecunias pro facul-
bus ciues cõferre: cũ neq; ipse id munus obire uellet,
ab eo obeundo amicos deterreret, nec omnino publ-
pecunias priuatã in domũ inferri æquũ duceret, ærar-
Præfecti ærarij. Satur. ædem cõstituit, itaq; hodie manet. Præfectos ad
ærarij hodie (ut arbitror) uocare possumus quos Gene-
Quæstores. rales finãtiarũ dicũt, q etiã quæstores uocitari possu-
quod munus olim prætores prætorijq; uiri obibant. T-
bunos uero ærarios quos receptores generales appel-
Coactores. lant, ut statim ostendemus, Coactores dicebantur, q
receptores particulares, ut apud Tranq. in Vesp. et Cic.
pro Cluẽ. Et coactio argentaria pro ipso munere coge-
di penunias: ἀπεδέκται à græcis dicuntur. Aeschines
χον δὲ τὴν τῶν ἀπεδεκτῶν ἀρχὴν. Vtitur et Demo-
κτ δημοκράτους. in titu. de defẽsoribus ciuitatũ. Co-
Susceptores. susceptores uocãtur ex imitatione græci uocabuli. Eos
aũt obseruatores quos nunc Cõtrarotulatores dicun-
ἀντιγραφεῖς dicebantur à græcis: actaq; eorũ ἀντίγρ-
Antigraphei ratio φα, quasi cõtrascripta. Nos antigrapharios appella-
possumus & custodes. Demost. contra Androtionẽ. ἐν-
ςος ἀντιγραφεὺς ἔμελλεν ἔσεσθαι τῶν εἰσενεγκό-
των, Vnusquisq; (inqt) futurus erat antigrapheus eo-
qui in publcũ conferebant. Hos Cic. custodes appella-
Orati-

Oratione p. l. Agraria contra Rullũ, et de reditu suo. Et
Vlp. in l. 3. de administ. tutorũ. De antigrapho Arist. in
Poli. τὸ μὲν οὖν μὴ κλέπτεσθαι τὰ κοινὰ ἡ πρᾶδοσις
γινέσθω παρόντων τῶν πάντων τῶν πολιτῶν, καὶ
ἀντίγραφα κατὰ φρατρίας καὶ φυλὰς τιθέσθωσαν. Ne
igit interuertãtur (inqt Arist.) pecuniæ publicæ institui
oportet ut palam omnibus ciuibus tradantur, antigra-
phaq; earum fiant per phratrias & tribus singulas, id
est phratriatim tributimq;. Sunc autem phratriæ apud Phratriæ.
Aristotelem (ut id obiter dicam) conuentus quidam ho-
minum aut etiam conuenticula quasi pagi, propria si-
bi sacra peculiariaq; communiter habentium, ab eo di-
ctæ phratriæ quod communi puteo utantur, quod græ-
ce φρέαρ dicitur. Quo nomine primum quas confra-
trias hodie dicimus, id est communem quãdam religio- Confra-
nem, appellatas esse puto, non autem ab eo quod fratres triæ.
sint illi inter quos cultus ille sanctorum quorũdam inter
cedit. Phratores autem græce dicuntur, id est eiusdem
phratriæ ut tribules, hodie epulones coëpulonesq; dici φρατό-
fortasse possunt, ut qui plerunq; epulandi magis quàm ρες.
cultus diuini gratia conueniant more gentilium epulo- Epulones
num. Sed redeundum ex diuerticulo in uiam. Quos ho-
die Thesaurarios dicimus Franciæ, præfecti fisci ap-
pellari possunt. Differt enim fiscus ab ærario. Aera- Præfecti
rium dixerunt pecuniã publicam & imperium: fiscum fisci.

uero pecuniam imperatoris, quam Domaniũ dici
quod uerbum à fiscis dictum est, id est sportulis, ut
Asconius his uerbis. Sportæ sportulæ sportellæ, m
rum sunt receptacula. Sacci sacculi saccelli crumen
uellere et scorteæ, et manticæ, et marsupia. Fisci fisc
fiscellæ spartea sunt utẽsilia ad maioris summæ pecu
capiendas. Vnde quia maior summa est pecuniæ pu
cæ quam priuatæ, factum est ut fiscus pro pecunia pu
Cõfiscare lica, & inde confiscare dicatur. Hactenus ille. Fiscus
priuata ratio idem sunt, ut satis significat Alexan
Augustus in. l. procurator. C. de edendo: licet Accur
aliter censuerit. Vlpi. in. l. secũda ne qd in loco pu
fiat. Res (inqt) fiscales quasi propriæ et priuatæ p
pis sunt. Strabo de Aegypto prouincia loquens sub A
gusto: Qui uero recturus (inquit) prouinciam mili
Dicæodotes. is uicem principis obtinet: sub eoq; est is qui dicæodo
dicitur, id est, iura reddẽs & iurisdictionem habens
Priuata ratio. cuius potestate sũt iudicia. Est et alius magistratus q
uata ratio dicitur, earum rerum indagator & exp
tor quæ assertorem nullum habẽt, quasi nullius do
mancipatæ (à græcis adespotæ dicuntur) & earum
nino rerum quæ in Cæsarem recidunt. ἄλλος δ' ἐστὶ
ὁ προσαγορευόμενος ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσ
των καὶ τῶν εἰς καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντ
ἐξεταστής ἐστι. Fiscis hodie quæstores & coactores
cuniã publicam deferunt, binos fiscos singulis clitellæ

equis imponentes. Cicero in Ver. Acti. 1. Reperiebam
fiscos complures cum pecunia Siciliensi à quodam sena
tore ad equitem Ro. esse translatos. Ex ijs quasi decem
fiscos ad senatorem illum relictos esse comitiorum nomi
ne. Post tempora aũt Ciceronis fisci nomen ad eam si
gnificationem traductum est qua nunc utimur. Vnde
fisci aduocatus dictus, ab Adriano primũ institutus. As
conius tria pensitationum genera apud antiquos fuisse
dicit, canonem, oblationem, indictionem, ut sit hodie ca
non quod Domanium dicitur, ut portoria, uectigalia, &
huiusmodi. Oblatio quæ auxilia nunc dicimus, ut octa
ua uini heminatim diuenditi, & uicesima eius quod
cuppatim culeatimq; uenit, reliquarumq; mercium
quæq; à solidarijs negociatoribus uenduntur, quos gros
sarios appellant: quæq; à minutarijs & uenditatoribus
qui & propolæ dicũtur, hoc est non sua uẽdentes, sed à
negociatoribus emptitata pluris postea uenditantes. In
dictio est quam Taleam uocamus, antiqui collationem
uocabant. Cic. etiam collectam dicit Græci ἔρανον ap
pellant & συμβολήν. Hodie igitur coactores canona
rios, oblationales, indictionales, & fiscarios, et ærarios
alijsq; nominibus appellare licet latine loquentibus. Sed
de ærarij fisciq; differẽtia exẽplũ est apd' Trãq in Aug.
Tertio (inqt) uolumine cõfecit breuiariũ totius imperij,
quantũ militũ sub signis ubiq; esset, quantum pecuniæ in
ærario & fiscis & uectigaliorũ residuis. Pli. in Panegy

Tria pensitationũ genera.

Solidarij: Minutarij uenditatores.

rico. At fortasse non eadem seueritate fiscum qua ar-
rium cohibes? imo tanto maiore quanto plus tibi li-
re de tuo quàm de publico credis. Et paulo post. Q
præcipua tua gloria est, sæpius uincitur fiscus, cuius
la causa est nunq̃ nisi sub bono principe. Meminit
Spartianus in Hadri. Breuiariũ aũt in proximo Trãq
exemplo, id uolumen est fermè aut libellus quem gener-
lem uocamus, quo singulis annis princeps tam de ærari-
pecunia quam de fiscali statuit quid eo anno fieri uelit
quam summam instrumento ministerioq; omni aulico
expensam ferri placeat: argentariam nunc & officia-
les domesticos uocãt. Quam etiam rei militari attribui,
quam stipendijs, quam liberalitatibus, quam uenatio-
apparatui, quã auitio equitioq;, id est falconariæ seuta-
riæq; ut uerbis nostris loquar. Dici etiam potest acci-
pitraria ratio. Quam deniq; in euentus uarios & ad
incerta rerum casuumq; (quo nomine præfecti æra-
rij immaneis summas suæ potestatis faciunt) in legatio-
nes dimittendas admittendasq;, at etiam in lautiam de-
stinari: sic enim appellantur munera & xenia quæ le-
gatis exterarũ gentiũ dono mittũtur. Plutarch. in Pro-
ble. Romanis. ἐκαλεῖτο δὲ λαύτεια τὰ πεμπόμενα
τοῖς πρεσβεῦσι ξένια. Liui. libr. 8. secũdi belli Punici.
Aedes libera loca lautiæ legatis decreta. Alibi. Libera
loca lautiæ legatis decreta. Ei libro. 28. Lautia & loca
legatis præberi iussa. Lautiæ igitur appellatione con-
netur

Breuiariũ principale.

Instrumẽtum aulicum.

Auitiũ et æquitium

Lautia.

netur ea pecunia quæ in legationes suscipendas quouis
modo consumitur. In eo etiam breuiario princeps anni
uersaria cõstitutione stipẽdia quædã augeri, quædã cir
cũcidi quædã expũgi eradiq; iubet. Vnde erasi appellati
à Plinio in Panegy. quos extra statũ positos dicimus. Ex
quo uelut archetypo quini quotannis ueluti traduces
ducũtur. Quorum unũ præfecti fisci communẽ inter se
sumunt. Reliquos præfecti ærarij habent: suum quisq;
cum suo tribuno cõmunẽ. Ex quibus rursus secundaria
quædam breuiaria coactoribus prouinciæ suæ faciunt, in
quibus attributas prouinciæ suæ pecunias uarijs nomi-
nibus expensant, ut Plautino uerbo loquar. Nomina nũc
intelligenda sunt capita breuiarij, id est rationis argen-
tariæ, tituliq; earum rerum & huiusmodi quas paulo
ante enumerauimus, quibus expensæ pecuniæ feruntur.
Ex his autẽ ueluti subbreuiarijs fiunt rursus quæ pycta-
cia breuiaq; dicuntur, & breues uulgo nostri borderel-
los appellant, id est commentariolos summam rerum
continentes. Cuius significationis exempla sunt in. l.
Actuarij. & l. iubemus. & l. excellentia, de erogatione
militaris annonæ libro duodecimo. Codicis πυκτὰς καὶ
πυκτία græci uocant. Attributæ autem pecuniæ ab
antiquis dicebantur quas nunc assignationes latino uer-
bo dicimus. Var. li. 1. de lingua latina. Tributum (inqt)
dictum à tribubus, quod ea pecunia quæ à populo im-
perata erat, tributim à singulis proportione census exi-
gebatur

Erasi.

Secundaria breuiaria.

Nomina.

Pyctacia.

Breues.

Attributa pecunia.

gebatur. Ab hoc ea quæ aßignata erat, attributum
ctum. Ab eo quoq;, quibus attributa erat pecunia ut
liti reddant, tribuni ærarij dicti. Id quod attributū e
Aes militare. æs militare dictum. Cicero in præt. urb. Ne diutius
neā, peecunia attributa numerata est, profectus est q
stor in prouinciam. Quæ uerba exponens Asco. Pecu
(inquit) attributa est quæ in stipendium militū de ærar
à tribunis ærarijs adnumerari quæstori solet. Cic. in Pi
so. Nonne sestertiū centies et octogies ex ærario tibi a
tributū Ro. in quæstu reliqsti? Erat igitur ꝓprie attr
buta pecunia ea quæ imperatoribus ad ꝓuincias eunti
bus aßignabatur. Sed in quodcunq; negocium aßign
Tribuni ærarij. tur, attributum hodie uocari potest. Tribuni igitur ær
rij secundum Asconium ea munera obibant quæ nunc
generales receptores obeunt, attributam pecuniam qu
storibus prouincialibus adnumerantes ex ærario prom
ptam. Secundum Varronem ij erant qui militibus ip
protinus adnumerabant, qui nunc Thesaurarij sunt
bellici. Hæc igitur diuersis temporibus uarie constitu
Lex Aurelia. fuerunt. Tribuni autem ærarij lege Aurelia cum sena
toribus equitibusq; iudicabant, id est iudicia publica ex
ercebant, ut autor est Asconius in Diuinatione Cicero
nis. Vnde Cicero ad Atticum quadam episto. de Clo
diano iudicio tanquam corruptißimo loquens. Vt pri
mum (inquit) iudices consederunt, ualde diffidere bo
cœperunt. Non enim unquam turpior in ludo talar
conse

consessus fuit. Maculosi senatores, nudi equites, Tribu-
ni non tam ærarij quàm ut appellantur ærati. Aeratos Aerati.
tribunos Cicero pro obæratis dixit, id est, ære alieno ob Obærati.
rutis. Gallia uero memoria nostra alterius generis æra
tos, huiusmodi tribunos omnesq; argentariā factitātes Tribuni ærati.
semper habuit, id est bene nummatos. Quæstores etiam
orationes epistolasq; principum in senatu recitabant.
Tranquil. in Nerone. Orationes ad senatū missas præte
rito quæstoris officio, per consulem plerunq; recitabat.
Idem in Tito. Vt orationes etiam recitaret quæstoris
uice. Tacitus li. 16. Oratio principis in senatu per quæ
storem eius audita est. Nemine nominatim compellato
patres arguebat quod publica munia desererēt, eorūq;
exemplo equites Romani ad segniciem uerterentur. De
quæstoribus candidatis Lamprid. in Alex. Quæstores, Quæstores candidati.
inquit, candidatos ex sua pecunia iußit munera populo
dare, sed ut post quæsturā præturas acciperent, & inde
prouincias regerent. Aerarios uero instituit qui de ære
ipsi ederent munera, eaq; parciora. Fuerunt autem &
alij qui candidati principis aut Cæsaris potius diceren Cādidati principis.
tur, non quæstores quidem, sed quicunq; candidati, id est
magistratuū petitores in comitijs. Tranquil. in Augu.
Quotiens magistratuū comitijs interesset, tribus cum
candidatis suis circuibat supplicabatq; more solenni.
Ferebat & ipse suffragium in tribus ut unus è populo.
Candidatos Augusti Tranquil. appellat eos petitores

quos ipse populo commendabat, & quibuscũ singulis ex more ambientium præhensabat, ciuilem se Romanis præbens tanquã princeps nõ esset. Inde iocus ille apud Quintilianũ in sexto. Iungitur (inquit) amphibologia similitudo, ut Augu. Galba, qui pilam negligenter petenti, sic (inquit) petis tanquam Cæsaris candidatus. Nam illud petis ambiguum est, securitas similis. Cæsaris autem candidati propterea negligenter petebãt ambibantq; (quod brigare uulgo dicũt) quod sciebant principum commendationẽ non frustra futuram. Nostro tamen sæculo principis cãdidati, id est, pontificatus aliaq; primi nominis sucerdotia ambientes, non negligenter petunt. Cum literis enim principum satis per se imperiosis, legationes etiam undiq; expediẽdas ad collegia, id est, ad comitia sacerdotum curant nonnulli. Emissariosq; eblandiendis suffragijs, ac mancipes etiam (si res ita tulerit) redimendis allegant, homines ad unguem fictos duntaxat quod ad hoc artificium attinet. Quod si hæc quoq; frustra sint, sunt qui ad ualidiora etiam machinamenta quasi ad sacram (ut dicitur) anchoram confugiant, literis principi expalpatis, supera inferis territantes. Quæstor etiam quæsitorq; dicebatur prætor, qui publicis iudicijs præerat: de quo sæpe diximus.

Prouerb.

Petere.

Ambire.

Quæstor.

Quæsitor

Vergilius.

Quæsitor Minos urnam mouet.

Ex. l. obse-

Ex. l. obseruare. de offi. proconsulis.

Hoc etiam eum obseruare oportet, ut per eam partẽ prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est, quam græci appellant. In annotatiũculis Politiani manuscriptis hunc locum ita legi. Et quas græci ἐπιδημίας appellant, siue κατάπλουν obseruare. Quæ uerba hoc significant, & quas græci epidemias appellant, id est, accessus. Est enim epidemia accessus ad ciuitatem aliquam obseruari plerunq; solitus. Siue cataplũ obseruare, id est, portum ad quem plerunq; proconsules applicare solent. De maritimo enim terrestriq; accessu Iulianus loquitur. Et paulo post. Rescripsit proconsuli necessitatẽ impositã per mare Asiã applicare et primã attingere, legendũ pro more Asiam applicare. καὶ τὴν μητροπλέων ἔφεσον primã attingere, & de metropoleon Ephesum primam attingere. Plinius ad Traianum cum ipse in prouinciam iret. Quia confido domine ad tuam curam pertinere, nuncio tibi me Ephesum cum omnibus meis ὑπὲρ μαλέαν nauigasse. Ephesus urbs erat Ioniæ clarissima, ut est autor Stephanus de urbibus. Plinius lib. 5. de Asia loquens. Smyrneũ cõuentũ magna pars Aeoliæ frequentat. Ephesum alterũ lumen Asiæ remotiores conueniũt Cæsarien. metropolitæ, Cilbiani, inferiores & superiores Mysomacedones. Ephesi igitur cõuẽtus erat, id est, summa iurisdictiõis Ioniæ. Metropolis aũt dicitur urbs ex qua Coloniæ deductæ sunt,

Metropolis.

quales

quales multæ Athenis & ab urbe Ro. Sic enim se hab
Metropolis ad Coloniam, ut mater ad filiam, id quod
lo Thucydidis loco manifeste declaratur. ἀπικίας
μὲν πάσχουσα τιμᾷ τὴν μητρόπολιν, ἀδικουμένη
δὲ ἀλλοτριοῦται. Colonia (inquit) beneficio quidē af
cta honore Metropolin suam prosequitur: iniuria aut
affecta, ab ea alienatur. Metropoleis (inquit Sudas) di
cuntur quæcunq; ciuitates colonias deduxerunt. Non
igitur Metropoleis à mensura dicuntur urbium, ut Gra
tianus uerbis Isidori dixit distin. 21. alioqui primam bre
uem natura haberet, cum habeat lōgam. Melius igitur
illud dictum est distin. 63. ad episcopi electionem suffice
re ecclesiæ matricis arbitrium. Matrices enim urbes la
tine dicuntur, quas græci Metropoleis appellant. Inde
Ortygometra, id est, coturnicum matrix, & Tettigome
tra cicadarū, & similia nomina quæ legimus apud Pli
nium & alios. Tranquil. in Aug. Ex ea arbore conti
nuo nata soboles adeo paucis diebus adoleuit, ut non
æquipararet modo matricem, uerum etiam obtegeret.
Matricem arborem dicit ex qua stolones succreuerūt.
Fuerunt etiā urbes proprio nomine sic appellatæ, quas
Stephanus enumerauit. Ceterū quod paulò ante in hac
lege dicitur. Recte autem atq; ordine faciet si edictum
decessori suo miserit: uerba sunt certe cuiusdam signifi
cationis, quibus senatus uti solebat interdum cum abso
lute commendare res alicuius gestas uolebat. Cic. Phi
lip.

Matrices urbes.
Ortygometra.
Tettigometra.

lip. 1. Quamobrē his uerbis patres conscripti senatus
con. faciendum censeo. Cum D. Brutus imperator con
sul designatus prouinciam Galliam in senatus populiq;
Ro. potestate teneat. Cunq; exercitum tantum tam bre
ui tempore summo studio municipiorum coloniarumq;
prouinciæ Galliæ optime de repub. meritæ merentisq;
conscripserit, id eū recte & ordine exq; repub fecisse.
Et rursus undeci. Quintum Hortensium proconsulem
recte atq; ordine exq; repub. fecisse. Et itidem in tertia
ubiq; senatusconsultorum uerba concipiens.

Ex. l. solent. quantum uero ad exenia pertinet.

Legendum Xenia. Politianus autem hunc locum in
Miscel. Ex Pandectis Florentinis ita legit. Vetus pro
uerbiū est οὔτε πάντα οὔτε πάντοτε, οὔτε πρὰ πάν
τῳ, id est, nec omnia, nec paßim, nec ab omnibus. Xe
nia autem dona sunt hospitibus dari solita. Martialis li
brum alterum distichorum Xenia inscripsit. Libro etiā
Maccabæorum pri. 11. cap. enxenia corrupte, pro xenia
legitur. Apuleius munus hospitale appellat. Demosth.
τῆς πρὸς πρεσβείας, Xenia appellat dona quæ à Phi
lippo rege legatis Atheniensium donabantur. Lautia à
Romanis uocabantur, ut paulò ante diximus. Volens
autem Philippus legatos Atheniensium corrumpere do
nis, xenia splendidißima eis mittebat: quod Demo
sthenes unus ipse legatorum cauere uolēs, orare cœpit
Philip

Xenia
Lautia

Philippũ, ut ijs xenijs captiuos Athenienſiũ redd
legatis dono mitteret, ὡς Φίλιππον (inquit) ἐξ ἡμῶν ἐσθίοντα ξενίων τότε λύσων. Propterea
ſæ peruerſæq; legationis Aeſchinẽ collegatũ inſimu
xeniorum cum obtentu corruptum eſſe à Philippo
nis ingentibus dicit. ξένια δὲ ἦν ἡ πρόφασις. Xeni
rum (inquit) prætextus à Philippo quæſitus eſt. Hoc
autem (ut arbitror) quod Vlpianus ſignificare his
bis uoluit. Sed nec xenia producenda ſunt ad numer
qualitatẽ, hoc eſt, munuſculorũ prætextu quæſito
ſunt aucupanda munera quæ ſumptu onerare pro
Xenia. ciales poſſint. De xenijs Vitru. lib. 6. ita inquit. Xe
cum fuerunt Græci delicatiores & opulentiores a
tuna, hoſpitibus aduenientibus inſtruebant tricli
cubicula & cum penu cellas. Primoq; die ad cœnam
uitabant, poſtero mittebant pullos, oua, olera, pom
liquaſq; res agreſtes. Ideo pictores ea quæ mittebant
ſpitibus picturis imitantes xenia appellauerunt. Ha
Hoſpitalia. treſa. in hoſpitio non uidebantur eſſe peregre, habe
ſecretã in hoſpitalibus libertatẽ. De huiuſmodi hoſpi
bus loquitur Vlpianus in l. ſi uero, infra de ijs qui
Hoſpitia priuata. cerunt. Erant autem hoſpitia priuata apud antiq
quæ magna erat neceſſitudo. Propterea hoſpitiũ
Teſſera hoſpitalis. pe pro amicitia ponitur. Fuit autem antiqui mo
ſeram dari hoſpitibus dimidiatã, quã quicunq; ad
ſet ad hoſpitẽ cõtinuo agnoſci poſſet, & hoſpitio ac

tamquã amicus & uetus hoſpes. Hoc autẽ ius neceſſitu
dinis ad poſteros tranſibas. Propterea teſſeram hoſpi
talem diligenter obſeruabant. Plautus in Pœnulo. Deũ
hoſpitalem & teſſeram mecũ ſero. Qui aũt ius hoſpitij
uiolabat, is teſſeram hoſpitalem confregiſſe dicebatur.
Idem in Ciſtel. Abi quærere ubi tuo iureiurãdo ſatis ſit
hoſpitij, hic apud nos iam fidei confregiſti teſſerã. Deus
hoſpitalis dicitur, quẽ hoſpites inuocabant ſi quan
hoſpitium uiolaretur, qui Iupiter Xenius dicitur.
Quemadmodũ amici Philium Iouem inuocabant, & ſo
Hetærium, & gentiles, id eſt, cognati. Homogniũ
qui eiuſdẽ phratriæ erant, Phratrium. Et fœdere cõ
Enhoricon, quaſi iuriſiurandi uindicem. Si quem
contracti hoſpitij pœnituiſſet renũciare hoſpitiũ
ne hoſpitij ius uiolaret. Cicero in Ver. Acti. tertia,
uehemẽter Sthenio infenſus hoſpitiũ ei renun
Et apud Liuium lib. 5. ſecundi bel. Pu. Badius ciuis
panus Quinto Criſpinio Ro. in conſpectu duorum
rum hoſpitiũ renunciaſſe ſolenniter perhibetur, ut
eo hoſtili animo congredi poſſet. Erat autẽ ſan
hoſpitij neceſſitudo, ut ipſe paulo pòſt inquit.
hoſpitiũ autẽ publice interdũ contrahebatur, quæ græ
proxenia dicitur. Liuius libro quinto de Timaſitheo
Liparenſi, qui legatos Romanorum Delphos
ſecutus Romam inde ſoſpites reſtituit à piratis libe
Hoſpitiũ (inquit) cũ eo ſenatuſconſulto eſt factũ,
donaq;

Teſſeram confringere.
Deus hoſpitalis.
Iupiter.
Homogniũus.
Phratrius
Renũciare hoſpitium.
Proxenia

donaq; publice data. Enimuero consulibus olim in
uncias aduenientibus honoris loco dabatur aduen
illud donum quod honorariū dicitur: qualia hodie
cipibus suas primum urbes ingressis porrigi uetus
ne ominandi gratia solent. Honorarium ob id dic
quod honoris causa dabatur, non tanquam debitū ex
gebatur. Quomodo & honorariū aduocationis pa
cinijq; gratia præberi solitum quod tamen hodie
scum nomen prorsus retinere nō potest. Non enim
honorarium sed arbitrariū iure uocari debet, id q
arbitratu eorum statuitur, qui accipiunt non cor
præbent. Proinde Aemilio dabitur quantū petet. T
est enim honorarium quanta est fama cuiusq;. Nam
tur Sallustianum illud uel potius Catonianum
rit. Iampridem quidem nos uera uocabula rerum
simus, ex quo bona aliena largiri liberalitas, ma
rerum audacia fortitudo uocari cœpit. De hono
prouinciali ita inquit Cicero in Pisonem. Qui
tibi fuit frumenti æstimandi, qui honorarij, si quid
test ui & metu extortum honorarium nominari. Q
cum peræque omnes, tum Bœotij, Byzantij, Thes
ca sensit. Inde honorarium dictum id quod à decu
bus pro curiæ introitu dari solitum est. Plinius ad Tr
ianum. Superest ergo ut ipse dispicias, an in omni
ciuitatibus certum aliquid omnes qui deinde bulea
guntur, debeant pro introitu dare. Ad quam epist

Honorarium.

Aduentitium munus.

Honorariū decurionum.

rescribens Traianus. Honorarium (inquit) decuriona-
tus omnes qui in quaq; ciuitate decuriones fiunt, infer-
re debēt nec ne à me non potest statui. βουλὴ in ciuita
tibus Græciæ & Asiæ dicebatur senatus & consilium,
& βουλευταὶ senatores & decuriones. Quod autem
hic legitur, ut neq; modose in totū abstineat: legendum
puto morose, ut sit quod græci δυσκόλως dicunt.

Ex. l. sequenti.

Cum plenissimam aūt iurisdictionem proconsul ha-
bet, omnium partes qui Romæ uel quasi magistratus.
Aduersus excipiendum putat consulem & præfectum
Prætorio, quasi consul maiorem Romæ potestatem habe
at quàm proconsul in prouincia, aut etiam præfectus
Prætorio. Cum tamen nullus magistratus iniussu senatus
intra urbem statuere de capite ciuis Romani præter di-
ctatorem posset, à quo nō erat prouocatio. Decuriæ aūt
iudicū quæ publica iudicia præside prætore exercebant,
inter magistratus nō numerabantur. Lex autem de pro
uocatione ad populum lata est aduersus magistratus à
Prætorio Publicola, ut docet Liuius lib. 2. ab urbe cond.
Lex autem prouocatio intra urbem tantum erat & ex
tra ad mille passuum, quam nunc Banleucam uocamus.
Liuius libro 3. Igitur tribuni ut impediendæ rei nulla spes
erat, de proferēdo exercitu agere: eo magis quod & au
gures iussos adesse ad Regillum lacum fama exierat, lo

Prouocare ad populum.

Prouocatio ad mille passuū.

cumq; inaugurari, ubi auspicato cum populo agi p
ut quicquid Romæ ui tribunitia rogatum esset, id
mitijs ibi abrogaretur: omnes id iussuros quod co
les uellent. Neq; enim prouocationem esse longius
urbe passuum mille, & tribunos si eo uenisse
alia turba Quiritium subiectos fore consulari imp
Terrebant hæc, sed ille maximus terror animos
bat, quod sæpius Quintius dictitabat se consulem
tia non habiturum, dictatore opus esse reipub. ut
mouerit ad solicitandum statum ciuitatis, sentias,
prouocatione dictaturam esse. His uerbis significa
terror tribunorum ple. qui uerebantur ne si exercitu

Extra primum lapidem.

tra primum lapidem, id est extra banleucam eius
tur, cõsules in se & alios Quirites animaduerteri
sent, aut si dictator intra urbem crearetur. De dict
ra ita idem inquit in secundo. Creato dictatore p
Romæ, posteaquam præferri secures uiderunt, mo
plebẽ metus incessit, ut intentiores essent ad dicto
dum. Neq; enim ut in cõsulibus qui pari potestate

Interdum prouocationi magistratus non cedebant.

alterius auxilium, neq; prouocatio erat, neq; ulla
nisi in cura parendi auxilium. Cicero tamen de
natus Lentulũ & alios coniurationis affines per
uiros interfecit, ut autor est Sallustius. Multiq; alij
dem pernitiosos ciues, prouocationi ipsi non cede
supplicio affecerunt. Quod tum fieri solebat cũ sena
consulta in hanc formam facta fuerant. Videant co

let ne qd respub. detrimẽti capiat. Cic. in Cati. Decreuit
quondam senatus ut. L. Opimius uideret ne quid respub.
detrimenti caperet, nox nulla intercessit, mox interfe-
ctum est propter quasdam seditionum suspitiones Caius
Gracchus clarissimo patre natus, auitis moribus. Occi-
sus est cum liberis. M. Fuluius consularis simili senatus-
cõsulto. Idem pro Milone. Quanq; quis hoc credat Gnæ
um Pompeium iuris publici moris maiorum, rei denique
publicæ peritissimũ, cum senatus ei commiserit ut uide
ret ne quid respublica detrimẽti caperet, (quo uno uer
bo satis armati consules fuerunt etiam nullis armis
datis) hunc exercitu, hunc delectu dato iudicium expe
ctorum fuisse in eius consilijs uindicandis qui uel iu-
dicium tollere? Tunc autem cõmissa respublica con Cõsulibus
sulum dicebatur, permissaq; ut apud eundem Philippi. permissa
pro. Quapropter ne multa nobis quotidie decernen respub. &
dum. consulibus totam rempublicam committendam commissa
esse, ijsq; permittendam, ut rempublicam defendant
prouideant q; ne quid respub. detrimenti capiat. Idem in
Caio Mario & Lucio Valerio consulibus permis-
sa respublica. Num unum diem postea. L. Satur-
nino tribunis plebis & Caium Seruilium prætorem
necem reipubli. pœna remorata est? Fiebat autem &
senatusconsultum sub alijs uerbis, ut in tumultu ur-
bano, ut apud eundem Ciceronem pro Rabyrio, fit se-
natusconsultum: ut Caius Marius. L. Valerius consu-

les adhiberent tribunos plebis & prætores, quos ei
retur: operamq; darent ut imperium Popu. Roma
ieſtasq; conſeruaretur: adhibent omnes tribunos
præter Saturninũ, præter Glauciam: qui rempubl
uam eſſe uellent, arma capere, & ſe ſequi iubent. Q
mum autem in prouincia proconſulis imperium
uel ex hoc uno intelligi poteſt, quod principes Ro
in auſpicando imperio proconſulare ius et impe
cum tribunitia poteſtate aſſumere ſolebant, ut ſe
ſtiores ſacroſanctosq; facerent. Capitoli. in Mar
loſopho, qui Antoninus cũ Seuero fratre in multis
noſtri locis uocitatur. Poſt hæc (inquit) Fauſtinam
xit uxorem, & ſuſcepta filia tribunitia poteſtate
tus eſt, ac imperio extra urbem proconſulari. L. A
in Alexand. Accepit imperium Alexander, cum
Cæſar eſſet à ſenatu appellatus: mortuo ſcilicet Ma
no, Auguſtumq; nomen idem recepit. Addito ei
patris patriæ nomen, & ius proconſulare & trib
tiam poteſtatem & ius quintæ relationis deferen
natu uno die aſſumeret. Et rurſus Capitolinus in
mo & Bal. Decretis ergo omnibus imperatoriis ho
bus atq; inſignibus, percepta tribunitia poteſtate
proconſulari, pontificatu maximo, patris patriæ
ne, meruerunt imperium. Vopiſcus in Probo. Dec
igitur patres conſcripti uotis omnium concinen
nomen Cæſareum, nomen Auguſtum, addo procon

re imperium, patris patriæ reuerentiam, pontificatum
maximum, ius tertiæ relationis, tribunitiam poteſtatem
Neq; uero mirum eſt pleniſſimam uocitari proconſulis
iuriſdictionem: cum proconſul is ſit qui pro conſule, id
eſt conſulari imperio in prouincia præeſt. De conſulis
porro imperio in .12. tab. ſcriptum erat. Regio imperio Conſulis
duo ſunto, ijſq; præeundo, iudicando, conſulendo, præto imperium
res iudices, conſules appellantor, militiæ ſummũ ius ha
bento, nemini parẽto. Cic. in Phili. 4. Hũc ſi conſulẽ illa
prouincia putaret neq; eũ reciperet, magno ſcelere ſe ob-
ſtringeret. Omnes enim ſub cõſulis iure & imperio de-
beant eſſe prouinciæ. Quod dictũ Cice. intelligẽdũ eſt ubi cõ
ſul ipſe adeſt: Tũc enim in ſua prouincia eſſe cenſetur, cũ
omnes prouinciæ populi ſint Ro. Cõſularis etiam cognitio
prouincia cognitio uocabatur, ut autor eſt Quint. li. 3. Hic
eſt eidem prætoris ſententias reſcindere poterat, & præto
riam iuriſdictionem abrogare: ut ex Valerio intelli-
gitur lib. 7. cap. 7. ubi de Genutio loquitur. Itaq; Pli. in
Pan. Pr. taxans quoſdã principes. Ro. qui aut ppetuos
conſulatus gerebant, aut quotannis nouis aſſumptis cõſu
libus, poſt aliquot menſes alios ſibi ſufficiebant conſu
latumq; iam delibatis. O miſeros (inquit) ambitionis, qui
bus conſules ſemper, ut ſemper principes erant. Quan-
quam non ambitio magis quàm liuor & malignitas ui-
dere poteſt omnes annos poſſidere, ſummumq; illud pu-
blicæ decus non niſi præcerptum præfloratumq; trans-

mittere. Summum decus purpuræ prætextam pu-
ream appellans, id est consularem togam. Omnes au-
annos possidere dixit, quia anni consulum nomi-
notabantur. Hic tamen tantus, tam augustus magi-
tus tribunipleb. iussu in carcerem duci poterat. V-
Cicero pro lege Agraria contra Rullum. Ego is con-
qui concionem metuam? qui tribunumple. perhorres-
sæpe & sine causa tumultuer? qui timeam ne mihi
carcere habitandum sit si tribunisple. duci iussisset? e-
uestris armis armatus, insignibusq; amplissimis ornatu-
imperio, autoritate, non horreo in hunc locum pro-
di posse, uobisq; autoribus improbitati hominis resi-
re. Verba sunt Ciceronis ad populum cum consulatu-
agens tribunople. agrariã legem ferenti obsisteret. P-
ro prouinciæ quædam consulares, quædã pconsulare
fuerunt. Capitol. in M. philosopho. Prouincias (inqu-
è proconsularibus consulares, aut ex consularibus p-
consulares, aut prætorias pro belli necessitate fecit. S-
natores uero prouincias sortiri proconsulares solebant
Pli. in Epist. li. 2. Firminus inductus in senatum respo-
dit crimini noto. Secutæ sunt diuersæ sentẽtiæ cons-
signatorum. Cornutus censuit ordine mouendum, S-
ua in sortitione prouinciæ rationem eius non habẽdam
quæ sententia tanquam mitior uicit, cum sit alioqui
stior duriorq;: & reliqua quæ Plinius prosequitur, à se-
gnificans Firminum Prisci consulis legatum, à se-

Consul iussu Tribunipleb. in carcerem duci poterat.

Prouinciæ consulares et proconsulares.

damnatum, illa irrogata pœna, ut in sortitione qua uiri
senatorij proconsulari imperio prouincias sortiebãtur,
ratio eius non haberetur, id est nomen eius non recipe-
retur in sortibus ducendis. Hoc enim signficat hoc uer-
bũ. Priuatus est igitur facultate tenẽdi pconsulatus, ut
uulgo loqmur, uel ut antiqtas locuta est ablata est ei po-
testas capiendi proconsulatus. Cicero pro .l. Manilia.
Quid tam singulare quam ut ex senatuscõsulto legibus
solutus consul ante fieret, quam ullum alium magistratũ
per leges capere licuisset? Propterea Cic. in eadem ora-
tione. Pompeio propter singularem eius uirtutem à se-
natu concessum hoc esse affirmat, ut eques Romanus ac
nondum senator proconsulare imperiũ acciperet. Quid
tam inusitatũ (inquit) quam cum duo cõsules clarissimi
fortissimiq; essent, ut eques Ro. ad bellum maximum for-
midolosissimumq; p consule mitteretur? missus est: Di-
cebant autem ueteres proconsulem aliquem esse & pro
consule esse, licet frequentius pro consule dicerent, id est
consulari imperio. Cicero in eodem loco. Quo quidem
tempore cum esset non nemo in senatu qui diceret non
oportere mitti hominem priuatum pro consule. L. Phi-
lippus dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro con-
sule, sed pro consulibus mittere. Tanta in eo reipub. bene
gerendæ spes constituebatur, ut duorum consulum mu-
nus unius adolescentis uirtuti committeretur. Vopiscus
in Probo. Accepto igitur hoc senatuscons. pmisit patri-

Rationẽ alicuius haberi

Capere magistratum.

Pro consule esse.

bus, ut ex magnorum iudicum appellationibus ipſi gnoſcerent, proconſules crearent, legatos conſulibus rent, ius prætorium præſidibus darent: leges quas bus ederet, ſenatuſconſultis proprijs conſecrarent. Q

Status pcõſulis in prouincia

autem fuerit ſtatus proconſulis in prouincia, ex epi lis Ciceronis ad Quintum fratrem libro .1. intelligi teſt, quibus eum docet, (interim artificioſiſſime gans) quæ ſint proconſulis partes in regenda prou ſua, quem unicuiq; adire licet qui hoc plene intelleg concupierit. Quem locum totum utinam memori nerent qui præſides à regibus noſtris regendis prou cijs mittuntur: quos gubernatores patriarum appe

Harmoſtæ.

mus. Harmoſtæ uerbo græco dici poſſunt quaſi pro ciarum cõſtitutores. Licet. n. hinc copioſe ſumere niſtrandæ prouinciæ præcepta ijs qui ſe inculpate uinciarum rectores eſſe atq; uideri uolunt. Quid ſummum imperium proconſulis appellat. Quidam nantur proconſules dici poſſe eos quos Balluos, callosq; uocamus. Ego uero eos non modo proconſ ſed ne iuſtos quidem præſides eſſe cenſeo, ut qui cognitionem ſecundum principem in ſuis prouinci

Prouinciolæ

habeant. (Quanq; eorum ditiones non tam prou quam prouinciolæ appellari debeant.) Curia etiam pliſſima ſummam in omnibus ijs locis iuriſdictionem bet (nullo etiam reclamante) quæ ad diſceptandas uocationes Pariſios conueniunt. Appellatione pra

(inquit Martianus) & Proconſules & legati Cæſaris, id eſt, quos locũ tenentes regis dicimus, & omnes pro uincias regentes continentur. Regere autẽ prouincias his dici non poteſt, quorũ præter iuriſdictionẽ eamq; omnem nullæ ferè ſunt partes in prouincia. Rectorũ autẽ munus laxioribus finibus circũſcribitur. Tranq. in Aug. Prouincias ualidiores, & quas annuis magiſtra tum imperijs regi, nec facile nec tutum erat, ipſe ſuſce Cæteras pro conſulibus ſortito permiſit. Adde quod Macedonia una prouincia erat, & Syria & Aſia et bu Rhodi, ut ex oratione Ciceronis de prouincijs conſu lari apparet, & Gallia deniq; comata, quæ nũc Frã dicitur, una prouincia erat: quas nunc in plurimas prouincias inſcita appellatione partiri ſolemus. Proin de Balluos & Senaſcallos noſtros, præfectos potius ap pellandos cenſuerim, aut etiã iuridicos q̃ præſides aut proconſules, eorumq; ditiones præfecturas potius q̃ pro uinciat. Præſides uero non alios eſſe quàm quos tum gu bernatores, id eſt, rectores dicimus, tum locũ tenentes, id eſt legatos regis, quos & uicarios regis dicimus, id eſt uicereges. Hi enim demũ omniũ magiſtratuũ Roma rum uicem implere uideri poſſunt. Spartianus in Had. autor eſt Hadrianũ imperatorẽ quatuor conſulares iu dices Italiæ regendæ conſtituiſſe, quorũ Antonius Pius unus fuit: ut etiã autor eſt Capitol. in Antonino. Itaq; dicit de Marco philoſopho loquẽs, datis (inquit) iuridi

Rectores prouinciarum.

Præſides prouinciarum.

cis Italiæ consuluit, ad id exemplũ quo Hadrianus ... sulares uiros reddere iura præceperat. Præfectura ... aũt meminit Cice. in Pisonẽ. Neq; enim (inquit) reg ... ulla, neq; municipium, neq; præfectura, aut colonia ... qua nõ publice ad me uenerint gratulatũ. Idem ... secũda. Horũ flagitiorũ iste uestigijs omnia municip ...

Nomi & Nomarchiæ.

præfecturas, colonias, totã deniq; Italiã impreſſit. Fue ... runt præfecturæ in Aegypto, quæ Nomarchiæ dicun ... tur & Nomi. Pli. lib. 5. de Aegypto loquens. Sũma ... contermina Aethiopiæ Thebais uocatur. Diuidit ... præfecturas oppidorũ (quas Nomos uocant) duode ... Traianus ad Pli. epiſt. 7. quæ uulgo non reperitur. ... tatem Alexandrinã ſecundũ inſtitutionẽ principũ ... temere dare propoſui. Sed cum Iatraleptæ tuo ... Romanã impetraueris, huic quoq; petitioni tuæ ... non ſuſtineo. Tu ex quo Nomo ſit, notũ mihi face ... bebis. Diodo. lib. 2. Aegyptũ in ſex & triginta ... diuiſit, ſed interpres æquiuocatione deceptus ... præfecturis trãſtulit. Cũ tamẽ apud græcos Nomi ... præfectura accentũ in poſteriore ſyllaba habeat, ... ge uero in priore. Nomos Herodotus & Satrapias ...

Satrapia,

eodẽ poſuit. Darij regnũ in. 20. Satrapias diuiſit ... demq; Nomos, id eſt regiões: unde Nomarchæ ... gionũ præfecti. Diodo. pro regiũculis accepit, quo ... & Pli. præfecturas, & nos nũc accipere poſſumus, ... liam in triginta plus minus Nomarchias diuiderit.

Ex. l. nec quicquam eſt.

Vbi decretum neceſſariũ eſt, per libellũ id expedire proconſul non poterit. Accurſius multus eſt in expoſitione iſtius uocabuli libellus quaſi in uerbo abſtruſiſſimo: ne ſic quidem ſibi conſtat, quadruplici expoſitione contentus. Cum tamen ſenſus huius loci latine ſcientibus (niſi longe fallor) planus ſit ac dilucidus. Libellus eſt enim quam uulgo requæſtam appellamus. Libellus.

Tranquim Aug. Promiſcuis ſalutationibus admittebat plebem, tanta comitate adeuntium deſideria excipere, ut quendã ioco corripuerit quod ſic libellũ porrigeret dubitaret quaſi elephanto ſtipem. Libellũ Tranq. uocauit ſchedulam ſupplicem qua poſtulata populares principibus exponere ſolent. Idẽ in Domitiano. Stephanus proteſſus cõſpirationis indiciũ & ob hoc admiſſus, libellum traditum à ſe libellũ & attonito ſuffodit inguini. Idem in Augu. In diplomatibus libellisq; & epiſtolis

Miniſtri à libellis.

Alexandri initio ſphinge uſus eſt, mox imagine Magni Alexandri, id eſt, ut nunc dicimus in reſpondendis reſcriptis. Vnde à libellis dicti miniſtri, qui principi in hoc negocio ſubſeruiunt. Idem. Epaphroditum à libellis capitali pœna condemnauit. Lampridius in Alexandro. Meridianis horis ſubſcriptioni & lectioni epiſtolarum ſemper dedit operam, ita ut ab epiſtolis, à libellis, & à memoria ſemper aſsisterent: nonnunquam etiam ſi ſtare per ualetudinem non poſſent, ſedeo

ſederent: relegentibus cuncta librarijs & ijs qui ſcri-
um gerebant. Ita ut Alexander ſua manu adderet
quid eſſet addendum, ſed ex eius ſcientia qui diſerti
habebatur. Sic autem accipitur in lege Reſcriptũ, in
de diſtractione pignorum. Reſcriptum eſt ab impera-
re libellos agente Papiniano, id eſt, libellis apud imperi-
torem præfecto. Erat autem Seuerus Pertinax, à cui
deinde filio Antonio Caracalla tyrannica ſæuitia Pa-
nianus contrucidatus eſt. Non indignentur igitur quo-
hodie magiſtros requæſtarum uocamus, poſt Papinianũ
tanti nominis iuriſconſultum, qui iuris Aſylum dictus
eſt, (ex cuius officina quaſi ex equo illo Troiano Vlpi-
nus, Pomponius, Celſus, alijq; permulti interpretãdi iu-
ris proceres prodierunt) præfectos ſe libellorum uoca-
ri, aut etiam poſtulationum. Qui tamen (ni fallor) ad-
quando magiſtri ſcriniorum appellati ſunt. Qualis Vl-
pianus ſub Alexandro fuit, qui etiam tutor eius fuerat.
Scrinia autem ſunt plutei & armaria, quibus commen-
tarij & libelli literari aq; monumenta concludi ſolent.
Plinius lib. 7. Illa fuit uera & incõparabilis inuicti ani-
mi ſublimitas, captis apud Pharſaliam Pompei Magni
ſcrinijs epiſtolarũ, iterumq; apud Tapſum Scipionis
ea optima concremaſſe fide atq; non legiſſe. Sunt &
ſcrinia ungentorum & rerum quæ in delicijs habentur
apud eundem ubi de ſcrinijs Darij loquitur ab Alexan-
dro captis. Hæc autem duorum ſunt generum. Quæ-

Magiſtri requæſtarum.

Præfecti libellorũ.

Magiſtri ſcriniorũ

Scrinia duorũ generũ fuerunt.

enim ſunt ſcrinia ſtataria, in regia uel alibi condita, in
quibus monumenta antiqua ad imperiũ regnum ue per-
tinentia, & (ut ita dicam) inſtrumentum imperij regni
ue aſſeruantur. Qualia ſunt Pariſijs in receſſu editiore
ſacelli palatini, Theſaurus chartarum appellatur. Scri-
niarium dici latine poteſt, & præfectus ſcriniorum qui
thesaurarius chartarum nunc dicitur: quo munere auus
olim meus Draco Budæus, & deinde pater, cũ alio ma-
iore munere functi ſunt: nunc uero frater meus nomine
Draco. Regis Secretarius fungitur. Qui etiã uerbo græ-
co Chartophylax appellabatur, id eſt, chartarũ princi-
pium cuſtos, & locus ipſe Chartophylacion. Aliud
autem erat munus chartulariorũ in lege tertia de ca-
none largiti, titul. lib. 10. codicis. Huiuſmodi ſcriniorũ
exemplum eſt apud Plinium in Epiſt. ad Traianum, his
uerbis. Recitabatur autem apud me dictum quod dice-
batur diui Auguſti ad Anniam pertinens. Recitatæ &
epiſtolæ diui Veſpaſiani ad Lacedæmonios, & diui Titi
ad eoſdem & Achæos, & Domitiani ad Auidium Ni-
grinum & Armenium Brochum proconſules, quæ ideo
ibi non miſi, quia & parum emendata, & quædam nõ
certæ fidei uidebantur: & quia uera & emẽdata in ſcri-
nijs tuis eſſe credebam. Altera ſunt ſcrinia uiatoria, quæ
in comitatu principali circumferuntur, in quibus libelli
ſupplices principiã poſtulantibus porrecti conduntur,
quoad ſubſcribantur, id eſt reſpondeantur, ut noſtrates

Præfectus ſcriniorũ

Chartophylax.

loquun

loquuntur, id est, quoad principi uacet libellis & p
lantibus operam dare: cuiusmodi exempla superius
posuimus. Hæc autem subscriptio duobus modis fiebat
aut sponte principis, ut in ijs assolet quæ principes
ralitatis suæ, aut beneficij sui fecerũt, id est, quæ sui
tum arbitrij esse uoluerunt. Aut ex consilij sententia
ijs quæ disceptationis sunt, quo in loco primæ erant
tes eorum, quos præfectos libellorũ & magistros
niorum appellatos esse diximus. Libellorũ in hoc
ficatu & scriniorum in utroq; fortasse, exempla
titulo de proximis sacrorum scriniorum, lib. 12. codi

Postulationibus etiam uacare dicitur, pro eo quod
dire requæstas dicimus. Plini. in Epist. Senecio
ploraſſet consules postulationibus uacaturos, com
me. Adeamus (inquit) consules, petamusq; ne bona
pari sinant, quorum esse in custodia debent. Inde
stulationes iudiciales. Tranq. in Nerone. in iurisdi
ne postulationibus nisi sequenti die ac per libellos
temere respondit. Antiquitatis autem uestigiũ aut
instar quoddam in antiquis monumentis nostris
nisse mihi uideor. Siquidem anno supra millesimum
citer trecentesimo uigesimo constitutum esse compe
ut quicunq; libelli per dies singulos à postulãtibus
cipi porrigerentur, qui modo gratiæ ac liberalitatis
etiam clementiæ principalis essent. (Iuridiciales
primo quoq; tempore disceptari placuit) ad finem

Postulationibus uacare.

Rusq; mensis reijcerentur, ac tum demum princeps ex
consilij sententia, si tamen ita ei uideretur, de omnibus
statueret. Moris autem fuit, ut in singulos menses con-
silium aulicum cognomento magnum, in aulam indice
retur, ibiq; omnis generis postulata recitarentur, atq;
ijs sententijs consilij disquisitis. Princeps tamen (ut ferè
solet in regno) de ijs omnibus ex animi sui sententia
statueret, sicq; aut diplomata & codicillos & rescri-
pta prorum uarietate concederet, aut quouis alio pa
postulantes dimitteret. In hoc menstruo conuentu,
per aliquot dies (si res ita tulisset) instaurabatur, ua
de rebus referri solitum fuit. De ratione atq; habitu
tationis aulicæ, quæ descriptio ministerij, quis
instrumenti aulici, de rationibus ad Fiscum refe-
de residuis, de omni deniq; apparatu & instru-
regni, si quid perperam positum, aut institutum
id ut ibidem agitatum constitueretur, id est refor-
retur: simul ut huius censuræ metu non modo aulica
ria in officio retinerentur, sed cuiuis etiam curæ
fecti accuratius munera sua obirent, diutius fallen-
præcisa in posterũ: usq; adeo frugalitatis studiosi
antequam hæc quæ nunc est ærarij opulentia, lu
incuriamq; peperit, ac fisci (propè dixerim) nomẽ
nemq; obliterauit. Eodem etiã tempore constitutũ
esse comperi, atq; etiã antea anno trecẽtesimo septimo,
ut eorũ magistratuũ qui magistri requæstarũ dicuntur,

Animad uerte.

duo om-

duo omnino à comitatu regio non abnoctarent: quia
alter sacerdos, alter profanus esset, quibus ea cura
iuncta erat, ut quotidie statis horis in loco patenti
rent, audituri ac lecturi quod quisq; postulasset. Qua
re uicarij principis haud dubie fuerunt. Eis enim li
bat postulationes admittere & libellis subscribere si
ri aut æquitati consentanea uiderentur, atq; etiã in te
cedere moramq; eis facere, qui cõtra constitutiones
quid impetrauissent. Iisdem autem constitutionibus
tubernales esse iubentur, id est, eodem hospitio uti, com
tesq; habere eodem contubernio totidem Secretarios
Hos uero ius rectæ cœnæ habuisse cum singulis assecla
inuenio, id est buccam ad curiam, & præterea sportu
las iumentorum nomine, id est id genus erogationis
liberatas liberationesq; uocabãt. At uero extra comi
tum regium hanc eorum conditionẽ fuisse nouimus con
stitutione Philippina, ut quinq; semper in eo loco esse
apud quem curia, id est Parlamentũ haberetur: quorũ
duo profani, tres sacerdotes essent: ijq; omnes ut mat
tino ad locum statutum uentitarent, atq; eadem hora
qua curia cogeretur, ibi iugi animaduersione postula
tionibus uacarent, uel ad meridiem usq;, si quando au
per frequentiam postulantiũ, aut alio quouis loco
tius defungi non possent. Qua in re administranda
tariorum qui nunc secretarij dicuntur, opera utere
tur, qui pro rerum uarietate libellorum argumenta

Recta cœna et sportulæ.

aut

aut illa formula in rescripta regia componerent: stre
nuam in eo operam nauare ipsi quoq; obstricti. Hanc
aũt magistratuum decuriam amplißimæ curiæ appendi
cem fuisse, atq; adeo tertiam tum classem, cum ex alijs
multis tum ex eo conijcere possumus, quod si quid ma
ioris difficultatis in eorum munere obeundo accidisset,
ad primum illum curiæ consessum, id est ad magnum tri
bunal referre antiqua constitutione iubentur: duntaxat
a meridie, id est curia iam dimissa ne quid interpella
rent. Quod si aut per maiorem rei difficultatem, aut
quia res forte ad exemplum ptineret, ne sic quidem ex
plicari id potuisset, tum demum inter medium cõsessum,
atq; ijs etiam diebus quibus illud tribunal admissa cir
cumstantis populi corona iura reddere solet, referre de
re iubentur. Mitto & alia eodem pertinentia, ut ius
ingrediendæ curiæ etiam non accersitis, præter causam
prædictam etiam si eorum interesset aut sui negocij gra
tia aut cuiusuis amicorum. Non me latet eo tempore re
questarũ magistros (nisi me antiqua scripta fefellerũt)
non esse appellatos, sed à requæstis potius, ut apud pris
cos à libellis, aut etiam uiri requestarum. Sed rara tum
erat hæc quæ nũc est paßim honorificẽtia appellationũ.
Numerus autem eorum alius atq; alius diuersis tempo
ribus fuit. Anno ducentesimo octogesimo quinto paulo
ante tempora Philippi Pulchri constitutum esse com
peri, ut duo literati uiri cancellario aßisterent: tres

Numerus libellis præfectorum.

A autem

autem iura redderent ad ianuam regiæ, quos libellorum postulationumue fuisse magistros propterea autumo, in antiquitatum commentario, inter uiros requæstarum eorũ fit mẽtio. Antea triũuiros audiẽdis admittendis libellis creatos fuisse lego. Anno aũt trecẽtesimo quadragesimosecũdo numerũ eorũ ad sex auctũ esse, quo tẽpore requæstarũ magistros uocitari cœpisse uideo. Postea constitutione regis Ioannis quatuor ea lege creatos ut hi in comitatu regio alternis mensibus essent. Postremo anno quadringentesimo septimo, octo (quot nunq̃ antea) creatos esse. Alia deinde constitutione ad eos delata est officiorũ cognitio, & earũ litium disceptatio quæ iis intenderentur qui in comitatu principis officio aliquo fungerentur. Nunc & in curia & in aulico cõsilio honoratissimo loco sententiã dicunt, atq; in ordine magistratuũ secundas partes ac proxime primas obtinere uidentur, si modo cancellariũ è numero exemeris. Verũ quando quidem aulici illius consilij mentio in ordinem incurrit, hoc etiam addendũ, eodẽ etiã tempore constitutũ fuisse ad antiquitatis (ut uidetur) effigiem, ut earũ rerũ quæ in cõsilio decernerentur, Diarium fierret (iornale appellabant) in qd' acta cuiusq; consessus referrentur, duntaxat quæ memorabilia uiderentur, adderenturq; eorum nomina qui in eo decreto affuissent. Creatus autem primum actuarius Petrus consilij prætoriani quidam Barrierius, cui hoc munus iniunctum, ut cõmentarios illos &

Octo libellorum magistri.

Diarium. Institutũ antiqum

illos & conficeret & asseruaret: quem morem si ad hoc æui principes tenuissent, antiquorũ sanè principũ acta nõ usqueadeo ignorarẽtur, scireq; nostra hæc ætas posset quantum quisq; maiorum nostrorum de repub. meritus esset. Nunc uero omnia in tenebris latẽt incuria temporum, in patriaq; sua Galli peregrinari uidentur: soli propè hominũ rerũ suarũ ignari. Itaq; instrumentũ regni nullũ ne publicũ qdẽ habemus. Sed hic est ꝑpetuus huius regni genius, rerũ gestarũ monumenta ut nihil ad rempub. ꝑtinere uideantur. Quo enim unq̃ seculo historiarũ etiã nostrarũ scriptor gregarij militis stipendiũ, aut etiã uenatoris meruisse uisus est? in diem certe uiuimus, futuri æui securi, nihil per literarũ monumẽta consecrandũ esse memoriæ putantes. Macro. tamen li. 1. Satur. ad Ianum (inquit) solum Italiæ regnũ redactum est, qui creditur geminam faciem prætulisse, ut quæ ante quoq; post tergũ essent, intueretur: qd' procul dubio ad prudentiã regis solertiãq; referendũ est, qui & præteritis nosceret & futura ꝓspiceret. Antiq igit̃ nostri illi reges eius & instituti autores, rerũ à se gestarũ rationem atq; etiam suorũ temporũ posteritati constare omnino uoluerunt. Fuisse autem huiusmodi institutum apud priscos multis monumentis literarum probatur, quale est illud Taciti. Signo ultionis in delatores dato, petit à Cæsare Iunius Maricus ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret

Acta consilij prætoriani.

Ianus bifrons.

quem quisq; accusandum poposcisset. Traianus ad P
nium. Dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tr
quillo ea conditione qua assueui, referri in cõmenta
meos iussi. Dicemus alibi non nihil de huiusmodi co
mentarijs. Non me præterit libellum non unius esse sig
ficati, sed hoc in loco clara mihi esse significatio eius u
sa est. in l. si publicanus, infra de publicanis, pro epi
stola assertoria accipitur, quam uulgo certificatoriam
uocamus.

Ex lege Legatos.

Legatus mandata sibi iurisdictione iudicis dand
non habet. Politianus in Miscellaneis affirmat ne
tionem hic non legi in archetypis Florentinis, ma
hic additam.

Ex lege proconsules.

Proconsules non amplius quam sex fascibus utuntur.
Accursius fascibus pro mensibus interpretatur, et
locum quendam Pomponij de orig. iuris: de dictat
semestri, quasi proconsulatus sit semestris. Cum
proconsulatus non ante reuocationem, id est succ
missionem desinat. Fasces fasciculi erant uirgarum
quas uirgas securis obligata erat, ita ut ferrũ in
fasce extaret, ut in antiquis picturis uidemus. Plut
proble. Διὰ τί τῶν ῥαπτῶμ αἱ ῥᾶβδοι σὺν

μβάλλ. προσκρτκμμένων τῶν πελέκεων φέρονται.
Cur prætorum (inquit) Romanorũ uirgæ colligatæ ad
necessis securibus feruntur? nimirum hoc indicium est ma
gistratuum iram promptam ac solutam minime esse de
berere: certe ideo id constitutũ est, ut mora tantisper
magistratuũ iræ fiat, dum uirgæ dissoluantur, id quod
sepe pœnitentiæ occasionẽ magistratibus attulit. Enim
uero quoniam facinorosi partim sunt emendabiles, par
tim perditissimi, ut uirgæ admonendis illis, sic secures
necessariis de medio institutæ sunt. Hactenus ille. ἐπεὶ
δὲ κακίας τὰ μὲν ἰάσιμόν ἐστι, τὸ δὲ ἀνήκεστον. αἱ
μὲν ῥάβδοι νουθετοῦσι δ μεταθέμεν λωφάμενον,
αἱ δὲ πελέκεις ἀπεκόπτουσι τὸ ἀνυθέτκτον. Hos aũt
fuerint lictores magistratibus præferebant, id est, magi- Lictores.
stratuum uiatores, qui ob hoc à græcis Rabduchi dicun
tur, id est uirgas tenentes. Liuius de Romulo loquens.
Ad ea, inquit, ad consilium multitudine, quæ coalescere in
unius corpus nulla re præterquã legibus poterat,
se dedit, quæ ita sancta generi hominũ agresti ratus
esse, si ipse uenerabilem insignibus imperij feciſſet,
cum cetero habitu se augustiorem, tum maxime licto-
rum duodecim sumptis fecit. Idem in secundo de pri-
mis consulibus loquens. Omnia iura, omnia insignia pri
mos consules retinuere: id modo cautum est, ne si ambo
fasces haberent duplicatus terror uideretur. Brutus
prior cedente collega fasces habuit. Hactenus Liuius.

Bini igitur consules.12. fasces habebant non duodenos. Vnde ibidem libro.8. Aemilius cuius tum fasces erant collegam dictatorem dixit, id est qui ea die imperium habet. Alternis enim diebus imperabant consules cum ambo aderant. Ab huiusmodi fascibus sumpta est illa locutio summittere fasces. Plinius libro.7. Gn. Pompeius confecto Mithridatico bello intraturus Poßidonij professione sapientiæ clari domum, fores percuti de more à lictore uetuit, & fasces lictorios ianuæ submisit, is cui se oriens occidensq; submiserat. Cicero in Bruto. Nam mihi Brute in te intuēti crebro in mentem uenit uereri quod nam curriculum aliquando sit habitura tua et natura admirabilis, & exquisita doctrina, & singularis industria. Cum enim in maximis causis uersatus esses, & cū tibi ætas nostra iam cederet fascesq; submitteret, subito in ciuitate cum alia ceciderunt, tum etiam ea ipsa de qua disputare ordimur eloquentia obmutuit. Est autem fasces submittere insignia uimq; imperij maiestati uel reuerentiæ alicuius submittere, ut Publicola qui primus hoc instituit. Cum enim posset imperij summi, id est consulatus iure uti agendo cum populo: fasces tamen maiestati populi Romani submisit, hoc est lictores à se tantisper abire iußit quoad concionatus esset, ut autem est Liuius in secundo. Et Pompeius laureatos fasces, id est triumphum expectantes ianuæ philosophi Poßidonij submisit. Nostro tempore si princeps ad curiam ueniens

Summittere fasces

ueniens stipatores suos & omnem illum regium ac terrificum comitatum subsistere in area palatina iubeat, & ciuiliore habitu assumpto consessus iuridici reuerentia aut reddere ipse iura, aut etiam audire reddentes sibi iura, aut fisco suo uelit, iustitiæ fasces submittere dici poßit, id est, si cum legibus non teneatur, immodicam illam ac regiam potentiam quam absolutam dicimus, id est legibus non obstrictam, inhibere in animum induxerit, & iuri æquitatiq; cedere ciuili animo constituerit. Vt ad rem redeamus proconsul cum proconsule præsit & consulare imperium habeat: sex tamen lictores non habet, ut meminerit iustum consulem se non esse.

Ex lege diuus Marcus de officio præsidis.

Textus hic duobus in locis uulgo corruptè legitur. Cum forte eo momento, legendum num forte, ex emendatioribus libris: & cum si poßit uideri sentire commiserit, legendum si cum poßit. Minutula sunt ista aliaq; huiusmodi, sed quæ lectorem remorentur, stilumq; iurisconsultorum dehonestent. Quorum tamen pleraq; conniuentibus oculis transmissuros nos testamus. Et paulo pòst. Cum aūt ex literis tuis cognouerimus tali cum loco atq; ordine esse. Ordo hic ponitur pro eo quod

Taxis. uulgus statum uocat, græci taxin appellant. Diximus
Tres Romæ ordines. alibi tres fuisse Romæ ordines, senatorium qui amplissimus dicebatur, equestrem, & plebeium, suis quemq; insignibus distinctos, ut ex Plinio docuimus. Vitruuius in præfatione libri secundi. Dinocrates architectus cũ Alexander rerum potiretur profectus à Macedonia ad exercitum regis, à propinquis & amicis tulit ad primos ordines & purpuratos literas. Cicero in Diuinatione. Vobis autem tanta inopia rerum ut mihi causam præripere conemini potius quàm aliquos à colũna Menia uestri ordinis reos reperiatis, id est fures & seruos nequam, qui apud triumuiros capitales puniri solent ad columnam Meniam, ut inquit Asconius. Et in Verrem Acti. 2. Homo tamen ordinis sui frugalissimus Petirius hæc eadem Lampsaci cognosces dixit, id est (ut nũc uulgus loquitur) homo status sui honestissimus. Sic intelligendum illud Apostoli pri. ad Corinthios. 15. de resurrectione generali. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur, unusquisq; autem in suo ordine: ubi græce sic scripsit Apostolus. ὅτω καὶ ἐν τῷ κυρίῳ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. Diximus etiam alibi prouerbiale antiquis fuisse cũ furere aliquem significare uolebant aut mente captum esse, ut dicerent ad agnatos & gentiles deducendum esse: honestiores enim furiosi qui gentilitatis ius habebant suorum custodia permit-

Menia columna.

permittebantur. Quo modo iste Helius Priscus cuius hic meminit iurisconsultus in uilla sua continebatur à necessarijs suis, tanq̃ ordinis honestioris furiosus. Cæterum antiqui cum significare uolebant hominem inter suæ conditionis homines retinendum continendumq́; id est (ut uulgo loquimur) suo statu contentum esse cogendũ, in ordinem eum redigendum, uel etiam cogendũ, dictitabant, hoc est inter uulgares & gregarios adnumerandum. Plinius ad Falconem. Consulis an existimem te in tribunatu causas agere decere. Plurimũ refert quid esse tribunum putes. Inanem umbram & sine honore nomen? an potestatem sacrosanctam, & quam in ordinem cogi ut à nullo ita ne à se quidem deceat? Idem libro. 2. Epistol. Frugalitatem enim suam ostendere uolens, & in uictu parsimoniam eleganter hoc uerbo usus est. Liberti (inquit) mei non idem quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti: et me hercule si gulæ temperes non est onerosum quo utaris communicare cum pluribus. Illa ergo reprimẽda, illa quasi in ordinẽ redigẽda est si sumptibus parcas, id est de rango aliorũ ponẽda est, ut uulgus loquitur, hoc sensu. Si parsimoniam cõsectari uelis, satius est te ijsdem cibis potuq́; eodem cũ quolibet conuiua uesci utiq;, quàm tibi primarium panem unumq́; cum reliquorum contumelia stomachationeq́; seponi, quos non ijsdem cibis digneris. Bibendum igitur cum quolibet conuiua tuo, id est populari uino utendum. Sunt &

In ordinẽ redigere uel cogere

exempla crebra apud Liuium. Huic autem oppon[illegible]
Eximere numero. eximere numero. Quintilianus in primo de Criticis [illegible]
quens. Iudicio quidam ita sunt usi ueteres Grammati[illegible]
ut non uersus modo censoria quadam uirgula nota[illegible]
& libros qui falso uiderentur inscripti, tanq̃ subditi[illegible]
summouere familia permiserint sibi, sed autores alio[illegible]
in ordinem redegerint, alios omnino exemerint nume[illegible]
ro. Eximere igitur numero est eximiũ habere, id est nom[illegible]
inter uulgares connumerare: sed tanq̃ præcipuum ha[illegible]
bere. Græci eadem ratione ἐγκρίτους appellant, & ἐν[illegible]
πεταγμένους in ordinem in numerumq; redactos, quos
& ἐγκυκλίους dicunt, id est circulares, hoc est uiles &
uulgares, ut inquit Priscianus. Contra uero numero
exemptos ἐκκρίτους & προκρίτους, id est eximios &
præcipuos.

Ex. l. diem functo. de officijs assess.

Salarium comitibus residui temporis qd' legatis præ-
stitum est, debetur. Accursius præstitum pro præstan-
dum intelligi uoluit, pugnante latine loquentium consue-
tudine. Malim igitur præstitutum legi, ut ad tempus re-
feratur legatis præstitutum, id est præfinitum.

Ex. l. secunda de in ius uocando.

Sed nec cũ qui cũ equo publico in causa publica tra-
suehatur. Accursius præconem Theobaldum intelligit.
Nos transuectionem equitum intelligimus à Fabio Ma-
ximo institutam. Liuius libro nono in fine. Ab eodem
Fabio institutum dicitur, ut equites idibus quintilibus
transueherentur. Tranq. in Aug. Equitum turmas fre-
quenter recognouit, post longam intercapedinem re-
ducto more transuectionis. Sed neq; detrahi quenquam
in transuehendo ab accusatore passus est, quod fieri so-
lebat. Valerius libro secundo, capite de instit. antiquis.
Trabeatos uero equites idibus Iulij. Quintus Fabius
transuehi instituit. Idem. Equestris uero ordinis iuuen-
tus omnibus annis bis urbem spectaculo sub magnis au-
toribus celebrabat die lupercalium & equitum pro-
batione. Equitum probationem huiusmodi transuectio-
nem appellans, à græcis ὀρχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς di-
cebatur Demosthe. κατὰ μειδίου. ἐχειροτονηκατετοῦ-
τον ἵππαρχον ὀρχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς ταῖς πομ-
παῖς οὐ δυνάμενον. Hunc (inquit) equitũ præfectũ
ostensis q ne in transuectione quidem quæ per forum
fieri solet equo uehi potest. Similem autem legem fuisse
apud Athenienses testis est idẽ Demost. in eadem oratio-
ne. Qui etiam eius legis uerba ponit, cuius Euagorã la-
torem fuisse dicit. Ne scilicet in pompa Liberi patris
prehendi aliquem aut pignora capi eius liceret. Trans-
uectionem hodie monstram uocamus, cum equites solen-
niter recensentur.

Transuectio.

ὀρχεῖσθαι διὰ τῆς ἀγορᾶς

Ex eadem

Ex eadem. l. iusta ue mortuo facientem.

Idem Accursius obsequia intelligit, ut lauare corpus quod pollinctoris officium est, ignorans quid sint funebria iusta. Liuius lib. primo. Nec cœlestes modo cerimonias, sed iusta quoq; funebria, placandosq; manes ut idem pontifex edoceret. Iusta sunt exequiæ, id est sacrificia quæ mortuis impenduntur & funerandi solennitas. Et iusta peragere est funerandi officium implere, quod & parentare dicitur, quo Plinius usus est cap. ult. lib. secundi. Et Vlp. in. l. p hærede, de acquirēda hære. à græcis id sumptum, qui ὁσίαν appellāt, τὴν κηδείαν, quasi sanctum iustumq; officium. Propterea Cicero soluere iusta dixit, quasi officium debitum exhibere, pro Roscio Amerino. Hunc miserum luctu præditum, qui nondum etiam omnia paterno funeri iusta soluisset, nudum cicit domo, atq; focis patrijs dijsq; penatibus præcipitem exturbat. Sunt enim iusta, id est officia quæ deo, sunt quæ parentibus debētur. Plutarchus. καὶ διαφρόντιος τότε πρὸς θεοὺς τὰ πρὸς γονεῖς καὶ φίλους διαφυλάττων, id est, iura siue iusta & officia in deos hominesq; & amicos eximie conseruans. Cui conuenit parentandi uocabulum ab antiquis usurpatum. Liuius. Iusta quoq; funebria, placandosq; manes, ut idem edoceret.

Funebria iusta.

Iusta facere.

Iusta peragere.

Iusta.

Parentatio.

Ex

Ex l. Sed si hac lege. §. pri.

At si uenditor qui manus iniectionē excepit. De manus iniectione nos alibi satis diximus. Recipere autē manus iniectionem, est retinere facultatem reprehendendæ rei alienatæ, uel ut citra ullam in ius uocationē alienator poßit in prædium alienatū si quid factum aut nō factum fuerit, rursus ingredi, & in possessionē sese ipse mittere, hoc est suapte potestate sæsire, ut nostri loquūtur: ut fieri assolet in alienatione prædiorum, quæ aut in emphyteusin dantur, aut uectigali imposito emancipantur, ut Cod. si seruus exportandus ueneat. Hoc aūt Accursius non intellexisse uidetur: quemadmodum & suggillare pudorem circa finem legis, quamuis hoc uerbum sæpe in iure legatur. Suggillare autem proprie de facie dicitur, cum contusa facies liuidis maculis dehonestata est. Sic enim suggillata in facie dicuntur, ut uibices in corpore. Plinius lib. 13. de sale loquens. Vtilis ex ictu suffusis eruore oculis, suggillatisq; cū myrrhæ pari pondere. Inde metaphoricōs pro inusta infamiæ nota ponitur, ut Plinius lib. 7. de Augusto loquēs. Iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius fœda suggillatio. Vtuntur Liuius & Valerius sæpe. Tertullianus. Atq; ideo præfatus hæc ad suggillandam odij erga nos iniquitatē, tam de causa innocentiæ consistam. Ad suggillandam (inquit) id est ad taxandam gentilium iniquitatē in nomen Christianum. Suggillata à græcis ὑπώπια dicuntur, ob

Recipere manus iniectionē.

Sæsire suapte sponte.

Suggillare pudorē

Sugillata Vibex.

tur, ob eam causam quod sub oculis maxime appare-
hoc autem uerbo μεταφορικῶς Cicero usus est lib.
ad Atticum. Auli uero (inquit) filius ita se gerit ut e
consulatus, cõsulatus nõ sit, sed magni nostri hypopi
id est, ita se gerit Aulus in consulatu, ut consulatus e
nihil aliud quàm suggillare Pompeij pudorẽ uideatur,
qui eum consulem interposita autoritate sua fecit: ho
latine Tertul. suggillationem dixit. Suggillatio est (in-
quit) in cælo iusticia uestra: hoc sensu cum uos Roma
legibus uestris in facinorosos homines aduertere solea
tis seuerißime, dijs uestris inuidiã facitis ac notam inu
ritis infamiæ, utpote qui de hominibus ipsi flagitiosißi-
mis in deos recepti sunt errore antiquorum & consen-
su tamen gentium. Secundũ hæc Ciceronis uerba interio-
res aulici, id est aures & oculi regis, qui primos ordi-
nes sanctioris cõsilij ducunt, qui indignos homines su-
fragatione sua nonnunquam promouent, & primarijs
sacerdotijs & magistratibus alijsq; uirtutis præmijs ut
natos nebulones colendos populo nonnunquam infer-
sißima Nemesi præbuerunt: perpetuis notis faciem suam
inußisse uidentur, memoriamq; nominis sui multiplici
liuore atq; indelebili suggillasse. Quid enim ij in sese ad-
misisse existimentur quibus excutienda dedit iuuenum
præcordia princeps, si aut studio aut offensione aliqua
ducti, præteritis & ingentis meriti & compertæ inte-
gritatis uiris, aut inertißimos homines aut indignis-
mos a-

In aulicos qui indignos promouent.

mos atq; interdum non tam nobiles quam nothos ad re-
rum administrationem obtrudunt, diris omnibus cun-
ctis hos illosq; prosequentibus? (In quo quidem genere
nonnulli pseudocatones pernitiosißimi, qui bonis uiris
fronte magis quam mente student). Nonne tot suggilla-
ta in facie gestare uideri possunt quot huiusmodi non di-
co homines promouerũt, aut uirtute præditos facta prin-
cipi impostura suppresserunt: sed quot huiusmodi homi-
nes indigna facinora ediderunt, quodq; in repub. errata
Gentiorum meliorumq; uirorum inopia contigerunt?
Cuius dicti ratio Ciceronis uerbis reddi potest libro ter-
tio de legibus. Ego autem (inquit) nobilium uita uictuq;
mutato mores mutari ciuitatum puto: quo pernitiosius
de republi. merentur uitiosi summi in ciuitatibus uiri,
quod non solum uitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt
in ciuitatem. Neq; solum obsunt quod illi ipsi corrum-
puntur, sed etiam corrumpunt, plus exemplo quàm pec-
cato nocent. Eorum aulicorum opera factum ut omnem
non modo succum & sanguinem, sed etiam colorem &
speciem priscam amitteremus administrandæ nostræ
republicæ: quam tamen propediem instauratum iri spe-
ramus, nisi hominũ de se expectationẽ ij q primos ordi-
nes ducũt, quoquo mõ destituerint. Cæterũ Lucæ. 18. de
mulo iudice. Et si deũ nõ timeo nec hominẽ reuereor: ta-
men quia molesta est mihi hæc uidua, uindicabo illã, ne in
nouissimo ueniens suggillet me, ὑπωπιάζῃ μὲ recte
abinter

ab interprete uersum, sed perperam à Lyrano enarratum. Oratores græci hoc uerbo raro utuntur, quantum ego memini, sed pro suggillatione λωβὴν dicunt, καὶ προπηλακισμόν. Et suggillare ἐφυβρίζειν, καὶ ὑβρίζειν, λωβᾶσθαι. Huiusmodi tamen multa silentio prætereunda nobis sunt, quæ iam nisi ab indoctioribus ignorari non credimus.

Suggillatio.

Suggillare.

Ex lege ultima.

In ius uocati ut eant. Ex promißione nõ uidetur eos stetisse: sic quidẽ hic & in multis locis titulorũ sequentium legitur. Sed stitisse fortasse legendũ. Gellius lib. 1. Indocti (inquit) ignorant stitisses uadimonium à Catone dictum non stetisses, quoniam sisteretur uadimonium non staretur. Apud Ciceronem tamen pro Quintio stitisse ubiq; legitur, fortasse eodem errore. Si stitisse legimus, uadimonium subintelligendum est, & homo enim & uadimonium sistitur.

Stitisse.

Ex lege secunda.

Siquis cautionibus, Si iudex uel alter ex litigatoribus morbo sontico impediatur, lex iubet diem iudicij esse diffusum. Politi. in Miscel. cap. 41. legendum existimat diffisum, sicq; in archetypis Florentinis legi affirmat. Diffindi enim non diffundi diem dicendũ esse contendit Gellius lib. 13. cap. pri. Sed enim ego homines considerabam, alterum fidei, alterum probri plenum, spurcißimæq; uitæ ac diffamatißimæ, nequaquã ad

Diffusus dies.

potui ad absoluendum. Iußi igitur diem diffundi, atq; inde à subsellijs pgo ire ad Phauorinũ philosophũ. Vbi etiam corruptum esse uerbum Politianus cõtendit. Et apud eundem (quod uulgo legitur). Atq; in rerum quidem definitionibus comperendinationibusq;, & alijs quibusdam legitimis rebus, legendum existimat, atq; in rerum quidem diffisionibus. Nec aliud quicquã aut ipse aut alius quispiam quod equidem sciam de hoc uerbo dixit. Ego uero ne Politiano in totum assentiar eo loco Liuij adducor libri noni ab urbe cond. Papyrius dictator unium Bubulcum magistrum equitum dixit, atq; ei legem Curiatam de imperio ferenti triste omen diem diffudit, quod Faucia curia fuit principium duabus insignibus cladibus captæ urbis & Caudinæ pacis: quod uroq; anno eiusdem curiæ fuerat principium. Macer Licinius tertia etiam clade quæ ad Cremeram accepta est abominandam eam curiam facit. Dictator postero die auspicijs repetitis pertulit legem. Ex hoc Liuij loco, & illo Gellij conijcere facile possumus, diffundere diem id esse aut olim fuisse, quod nos rem in crastinum continuatam dicimus uel remissam. Tria enim erant apud antiquos pronunciandi genera: aut enim dies diffundebatur, id est, res in posterum diem reijciebatur, aut comperendinabatur, id est in tertium diem differebatur, aut iudex non liquere pronunciabat, quod & amplius pronunciare dicebatur: unde ampliatio in publicis iudicijs

Diffundere diem.

Tria pronunciãdi genera.

Comperẽdinare.

dicta. De qua ipsa & de comperendinatione nos d
diximus. Gellius igitur cum diem diffundi iussisset ut
die Phauorinum consulere posset, postridie ad iudi
reuersus iurauit sibi non liquere. Erat enim res eius
di, ut neq; absoluere petitione actoris reum, neq; dam
nare cõmode posset. Vt absoluerem tamen (inquit) i
animũ inducere non quiui: & propterea iurauit me
non liquere. Atq; ita iudicatu illo solutus sum. Defun
ctus est igitur Gellius iudicandi necessitate inter prin
tos iudices à prætoribus lectus, iurando sibi non liqu
re de iure litigantiũ. Ex quibus uerbis intelligere poss
mus quid illa significent Vlpiani uerba in. l. Si de me
infra de receptis arbitris. Proinde si forte urgeatur à
prætore ad sententiã, æquissimũ erit si iuret sibi non
de causa liquere, spatiũ ei ad pronunciandũ dari. Aug
stinus lib. 17. de Ciui. usus hoc uerbo mihi uidetur. Iud
rum (inquit) populus propter Solomonis offensam te
pore filij eius Roboam, qui patri successit in regnũ de
uindicante diffusus est, id est, in Iudam & Israel di
ctus. In recent oribus tamen exemplaribus nõ diffusus
sed diuisus legitur. Dirimere tempus & diffundere, ut
diffindere diem, cognata sunt uerba Cice. de Diuin
lib. 1. Quid enim habet aruspex cur pulmo incisus e
in bonis extis, dirimat tempus & proferat diem? E
enim dirimere διακόπτειν, διαλαμβάνειν, διαλ
νειν, διαλύειν. Sic dirimi auspicia dicuntur cum r
esse

Dirimere tempus.

esse nequeunt. Plinius lib. 8. Nam soricum occentu diri
mi auspicia annales refertos habemus.

Ex lege prima de edendo.

Eum quoq; edere Labeo ait, qui producit aduersariũ
suum ad aliũ. Legendũ album, ut Politianus in Miscel.
adnotauit. Intelligẽdumq; de albo prætoris, in quo edi
cta prætorũ proponebantur: cuius crebra in iure men
tio. Erat etiã albũ iudicũ, de quo illud Plinianũ in præ
fatione intelligendũ. Quid te iudicem facis? cum hanc
operã condicerẽ nõ eras in hoc albo. Album uulgo ma
tricula dicitur, ut album decurionũ & similia. A qui
busdam matrix, à quibusdã recentiorũ Pyctatiũ, à græ
ce leucoma quasi albũ. Vnde apud Pollucẽ περὶ λήξι
ἔγχων legimus, ἐγγεγραμμένοι ἐν τῷ λευκώματι.

Albũ prætoris.

Albũ iudicium.

Matrix Pyctatiũ.

Ex lege ueluti, eodem in titulo.

Hæc uox iterum duas res significat. Altera est qua
demonstratur tempus secundũ, quod græci dicunt. Le
gendum ex uestigijs antiquorum exemplariũ, quod græ
ci δεύτερον, deuteron dicunt, id est secundo, hoc est se
cunda editione. Et paulo post. Altera quæ ad sequen
tia quoq; tempora pertinet quæ græce. Legendum quæ
græce dicitur πάλιν, palin, hoc est rursus. Hoc sensu
edicti iterum edi iubebo, hoc est altera editione: & ite
rum hoc est rursus, quod significat iterum iterumq;.

Δεύτερον.

πάλιν.

Ex lege prima de ijs qui notantur infamia.

Qui pro socio, tutelæ, mandati. Huc pertinere uidetur Ciceronis illud dictum pro Roscio Amerino. In perspicuis rebus si qui rem mandatam non modo malitiose gessisset sui quæstus aut commodi causa, uerumetiam negligentius, eum maiores summum admisisse dedecus existimabãt. Itaq; mandati constitutũ est iudicium non minus turpe quàm furti. Credo propterea quod quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in ijs operæ nostræ uicaria fides amicorũ supponitur, quam qui lædit, omnem spem ac fiducias gnat omne cõmune præsidiũ, & quantũ in ipso ijs, de quibus turbat uitæ societatẽ. Non enim possumus omnia per nos agere. Alius est in alia re magis utilis. Idcirco amicitiæ cõparantur, ut cõmune commodẽ mutuis officijs gubernetur. Ergo idcirco turpis hæc culpa est, q̃ in res sanctißimas uiolat amicitiã & fidẽ: nam neq; credit ei nisi qui fidẽ dat quisquã ferè nisi amico, neq; credit ei nisi qui fidẽ putat. Et paulo post. In rebus minoribus socium fallere turpißimũ est, æque q̃ turpe atq; illud de quo ante dictum est, neq; iniuria propterea q̃ auxiliũ sibi se putat adimere ei se, qui cũ altero rem cõmunicauit. Ad cuius igitur fidẽ confugiet cũ per eius fidẽ lædetur cui se cõmiserit? Propter ea sunt animaduertenda peccata, maxime quæ difficillime præcauentur. Tecti esse ad alienos possumus, intus multa apertiora uideant necesse est, socium cauere q̃ possi-

In uiolatores mãdati & societatis..

mus? quem etiam si metuimus ius officij lædimus. Recte igitur maiores eũ qui socium fefellisset, in uirorũ bonorũ numero haberi noluerunt. Idem pro Roscio Comœdo. Si qua enim sunt priuata iudicia summæ existimationis, & penè dicam capitis, tria hæc sunt, fiduciæ, tutelæ, societatis. Aeque enim perfidiosum & nefariũ est fidem frangere quæ cõtinet uitam, & pupillũ fraudare, qui in tutelam peruenit, & socium fallere, qui se in consortio coniunxit. De fiducia nos alibi diximus.

Ex lege secunda.

Autorare & autorati.

Sed etsi eum exautorauerit, id est, insignia militaria detraxerit, infamem effecit. Autorare obligare est, autorati milites, sacramento astricti & quasi obærati, hoc est, ære stipendiario obstricti, ac iam non sui iuris. Cuius exempla multa apud Liuium & alios. Vide autoramentũ. Cice. in. 1. Offi. Illiberales autẽ & sordidi quæstus mercenariorũ omniũ, quorũ opera nõ artes emuntur. Est enim in illis ipsa merces autoramentũ seruitutis. Tranq. in Tyb. Munus gladiatorium dedit primũ in foro, secundũ in Amphitheatro rudibus quibusdã reuocatis autoramento centũ milium. Exautorare autoratam & astrictum dimittere & de sacramento facere, & suo arbitrio reddere. Id quod citra ignominiã fieri potest & fit hodie, quod quietare sacramentum dicimus lingua uernacula. Liuius lib. 8. Sine cõsilio milites in pacato, in hostico errent. Immemores

Exautorare.

ſacramenti licentia ſola ubi uelint exautorentur. Ita
quentia deſerantur ſigna, neq; cõueniatur ad edictu
Idem lib. 6. de bello Maced. Poſtero die concione ad
cæta de rebus ab ſe geſtis cum diſſeruiſſet milites ex
toratos dimiſit. Hi græce ἀφειμμένοι, ab Ariſtotele
tertio Politi. dicuntur: ab alijs ἀφ' ἑμμένοι τοῦ ἕστη
ἐνδῆς: & aliter ἀπεζωσμένοι, id eſt, diſcincti. Hero
dian. τόπε σεβῆρος ὑποδείγμα ὃς τοὺς ἀπρεπεῖς ἀπέζωσεν ἐκ τῆς αὐτοῦ, id eſt, ex
emplumq; generi ſubit eorum in mentem, qui eos
rauit, qui Pertinacem interemerant. Ignominioſe
exautoratiõis exemplũ eſt apud Lampridiũ in Alex
dro. Seueritatis autem (inquit) tantæ fuit in milit
legiones integras exautorauerit, ex militibus Quir
appellãs. Idem de exautorata legione apud Antio
cum nihilominus fremerent, exclamauit. Quirites
ſædite, atq; arma deponite. Mirando exemplo depo
tis armis, depoſitis etiam ſagulis militaribus, omnes
ad caſtra, ſed ad diuerſoria uaria receſſeruni. Simi
lud Lucani in. 7. Vadite meq; meis ad bella relin
fatis, Inuenient hæc arma manus. Et paulo poſt. Vo
fecta ſen: s exhauſtaq; ſanguine turba, Cernetis
iam plebs Romana triũphos, id eſt, iam pagani
rites ex militibus facti. Et rurſus. Iam certe mihi
geram, diſcedite caſtris, Tradite noſtra uiris ignau
gna Quirites. Eſt etiam apud Herodianũ in ſcribe

caſtrẽſe, exautoratorũ prætorianorũ exemplũ. Tranq.
in Augu. Legiones immodeſte miſſionem poſtulantes,
extra commoda emeritorum præmiorum exautorauit.
Quãta autẽ fuerit ſeueritas caſtrenſis apud Romanos, *Seueritas caſtrẽſis.*
ex his uerbis Ciceronis pro Cluentio intelligi poteſt. Sta
tuerant enim ita maiores noſtri, ut ſi à multis eſſet fla
gitium rei militaris admiſſum, ſortitione in quoſdam
animaduerteretur, ut metus uidelicet ad omnis, pœna
ad paucos perueniret. Quibus uerbis Cicero morem
ſignum ſignificat, quo in decimũ quemq; militem ſor
ſors enim aduertebatur capitaliter: unde decimatas le- *Decimatæ legiões*
giones legimus. Cæterum quos quaſſatos nunc dicimus, *Sortito in milites animaduertebantur.*
antiqui ære dirutos uocabant. Feſtus. Aere dirutum (in
quit) militem dicebant, cui ſtipendium ignominiæ cau
ſa non eſt datum, quod æs diruebatur in fiſcum, non in
militis ſaeculum. Hoc uerbo Cicero facetiſſime in Verrẽ
de eſt Acti. ſexta. Dij faciant ut rei militaris, ut belli
mentionem facere audeas. Cognoſcentur enim omnia
illam æra illa uctera, ut non ſolum in imperio, uerum
etiam in ſtipendijs qualis fuerit intelligatis. Renouabi-
tur prima illa militia cum iſte è foro abduci, nõ (ut ipſe
dicebat) perduci ſolebat. Aleatoris Placentini caſtra
commemorabuntur, in quibus cũ frequens fuiſſet, tamẽ
ere dirutus eſt. Id eſt quamuis nõ eſſet emanſor, ſed fre
quens in caſtris aleatorijs: tamen ære dirutus eſt, id eſt
ſtipendia perdidit, alea ſcilicet omnia abſumente.

Idem in Antoniana.15. Fraudator creditorum Trebe-
lius, homo dirutus diruptusq; Quintus Cælius, id est
tum herniosus, tum dißipato patrimonio expeculiatus
atq; omni ære exhaustus. Lusit enim Cicero per pa-
nomasiam dirupti, id est herniosi & diruti. Siquidem
ære diruti milites æra non merebant, & quasi sine ar-
erant. Tales enim sunt qbus nihil reliqui esse dicimus, id
est qbus ad mãticã res redijsse uulgari ꝓuerbio dicitur,
antiqui ad incitas reductos dicebãt, uel etiã ad incitos.
Isidoro credimus, id est ad ultimũ inopiæ. Qd ꝓuerbiũ
à calculis lusorijs deductũ est, qui loco cieri nequeunt.

Diruptus Herniosus

Ad manticam res redijt.

Ex.l.athletas.

Neq; themelici neq; sexustici. Thymelici xystici le-
gendum nemo non nouit. Quanq̃ ego xustici ab Vlpia-
scriptum esse autumo, ut Sullanus dicitur, quo Cicero
ad Atticum utitur, & sullaturit, à Sylla deducta uoca-
bula, & poluposus in lege qui clauum: infra de ædilitio
edicto. Sic enim habent uetustißima exemplaria, &
purrrhicharius pro pyrrhicharius in.l. aut damnum, de
pœnis. Verum ut locus iste melius intelligatur & quæ-
dam alia etiam iuris loca, complectenda semel com-
pendio quodam genera ludicrorum duxi, quibus an-
tiqui Græci ac Romani sunt usi. Theatricorum igitur
artificum partim gymnici, partim scenici fuerunt: nam
gladiaturam & agitatoriam satis erit prestringere. Sce-
nici sunt

Sullanus. Sullaturire.

nici sunt qui Scenicos agonas exercent, qui & musici
agones & Dionysiaci dicuntur, quasi Libero patri di-
cati. Quare & homines ipsi scenici uno uerbo à græ-
cis Dionysiaci artifices dicuntur, autore Aristotele &
Gellio lib.10. In his sunt comœdi & tragœdi, id est, fa-
bularum actores, Mimi, pantomimi, archimimi, etholo-
gi, ethopœi, omnes uno nomine hypocritæ, id est, alie-
næ personæ simulatores dicti, & eorum actio hypocri-
sis, id est alienæ personæ simulatio. Latine histriones lu-
dionesq; aut etiã ludij dicuntur. Mimi imitatores sunt.
Pantomimi omniũ personarũ imitatores effictoresq;.
Plinius in Panegy. Idem ergo populus ille scenici impe-
ratoris spectator & applausor, nunc in pantomimis
quoq; aduersatur, & damnat effœminatas artes et in-
decora studio sæcula. Tranq. in Calig. Nestorem pan-
tomimum etiam inter spectacula osculabatur. Archimi-
mi principes sunt histrionum. Tranq. in Vesp. Fauo ar-
chimimus personam eius ferens, sustinensq; (ut est mos)
ficta ac dicta uiri, interrogatis palam procuratoribus
quanti funus & pompa constaret, ut audiuit sestertiũ
centies, exclamauit centum sibi sestertia darent, ac se-
tel in Tyberim proijcerent. Verba sunt histrionis signi-
ficantis, extremam principis parsimoniã. Ethologi mo-
rum sunt effictores affectuumq; cuiuscunq; personæ.
Cicero lib.2. de Orat. Mimorum est enim ethologorũ
si nimia est imitatio, sicut obscœnitas. Quibus uerbis

Dionysiaci artifices.

Hypocritæ.

Histriões.

Ludiões.

Pantomimi.

Archimimi.

Ethologi.

Cicero nimiam in oratore imitationem reprehendit
quasi mimicam non oratoriam. Hæc est enim huius ge-
neris (inquit) ut ita facta demonstres, ut mores eius a
quo narres, ut sermo, ut uultus omnes exprimantur, ut
his qui audiunt tum geri illa fieriq; uideantur. Etholo-
gos Sudas inter theatristas enumerat. Sunt & Ethopœi
ijdem, ut opinor, atq; Ethologi, id est histriones qui mo-
res imitantur eius personæ quam sustinent, autore Suda.
Vnde Ethopœia Quintil. libr. 9. id est morum alieno-
rum imitatio: cuius exempla licet apud eundem uidere.
Meminit & Priscianus in præexercitamentis. Ethos
autem inquit Quintil. uno uerbo latine dici non potest.
Hoc enim omnes mentis habitus continentur. A quo pi-
ctores quidam statuarijq; Ethici dicti sunt, ut Poly-
gnotus & alij nonnulli, in quorum operibus mores &
sensus expressi cernebantur. Huiusmodi enim artifices
non modo iconicas imagines effingunt, id est omnibus
lineamentis ad exemplar expressas, sed etiam ethicas, id
est sensibus expressis propemodum spirantes. Sunt &
inter Scenicos Thymelici, saltatores, chironomi. Thyme-
lici sunt citharœdi, citharistæ, lyristæ, tibicines. Citha-
rœdi qui & fidicines dicuntur, citharæ accinunt. Cithari-
stæ citharam tantum pulsant non etiam accinunt. Thy-
melici in Orchestra actiones suas peragebant. Comici
autem & Tragici actores (qui proprie Scenici dicun-
tur) in scena, ut autor est Vitruuius. Propterea (in qua

Ethologi.
Ethopœi.
Ethopœia.
Ethos.
Ethici statuarij.
Ionicæ imagines.
Thymelici. Citharœdi.

apud græcos Thymelici à Scenicis separantur. Erat
enim scena proscenium, id est locus ante scenam porre-
ctus ubi pulpitum excitatum erat, quo actores fabula-
rum prodirent, ita ut scena altior esset pulpito, pulpi-
tum autem altius Orchestra, quæ ipsa locus erat saltan-
tium, ob id orchestra dicta quasi saltatorium. Eodem er-
rore Themelici apud August. libro. 7. de Ciuitate circa
finem legitur, glossularijs ipsis ita lectitantibus. Confor-
mationem uero theatri ac omnium partium eius descri-
ptionem scire cupientibus Vitruuius adeundus est libro
quinto de Architectura. Tametsi non cuisuis est homi-
nis adire Corinthum, ut est in prouerbio, οὐ παντὸς
ἀνδρὸς ἐς κόρινθον ἐσθ' ὁ πλοῦς. Chironomi sunt
gesticulatores, & Chironomia saltatio gesticulatrix:
qualis est quam Mauricam uocamus. Iuuenalis. Chiro-
nomon Ledam molli saltante Batillo, Tuscia uesicæ non
imperat. Leda autem Chironomica erat saltatio. Alio-
qui Chironomia lex gestus à Quintiliano dicitur in. 1.
Ab heroicis ipsa temporibus orta, & à summis Græciæ
uiris atq; ab ipso etiã Socrate probata, à Platone quoq;
in numero ciuilium posita uirtutũ, à Chrysippo in præ-
ceptis de liberorum educatione compositis non omissa.
Quam artem oratori necessariam esse ipse idem late in
undecimo docet. Hæc etiam Palæstra uocatur & qui
eam docent Palæstrici dicti sunt. Ab his enim præcepto
ribus motus gestusq; formantur, ut recta sint brachia,

Scena
Pscenium
Orchestra
Pulpitum
Chironomi.
Maurica.
Chironomia.

ne indo

ne indoctæ rusticæ ue manus. Ne status indecorus. S
qua in proferendis pedibus inscitia. Ne caput oculiq; a
alia corporis parte dissideant. Quæ omnia antiqui ing
nuis pueris & liberaliter educatis necessaria cogni
existimauerunt. Nostrate uulgus uno uerbo continentia
hæc omnia significat. De hac intellexit Cicero. 1. de Ora
tore, his uerbis sic censeo, neminem esse in oratorum nu
mero habendum qui non sit omnibus his artibus quæ
sunt libero dignæ perpolitus: quibus ipsis si in dicendo
non utimur, tamen apparet atq; extat utrum simus ea
rum rudes, an didicerimus. Vt qui pila ludunt, nõ utun
tur in ipsa lusione artificio proprio palæstræ, sed ipse
motus indicat didicerint ne palæstram an nesciant. Et
in Oratore pfecto. Etenim (inquit) athletas nec multo
secus gladiatores uidemus nihil nec uitando facere cau
te, nec petendo uehementer, in quo non motus hic ha
beat palæstram quandam ut quicquid in his rebus fiat
utiliter ad pugnam, idem ad aspectum etiam sit uenu
stum: sic oratio nec plagam grauem facit nisi petitio
fuit apta, nec satis recte declinat impetum nisi etiam in
cedendo quid deceat intelligit. Propterea idem in Bruto
de Phalereo loquens. Sed non tam armis (inquit) insti
tutus quam palæstra: itaq; delectabat magis Athenien
Palæstra. ses quàm inflammabat. Quanq̃ hoc in loco palæstram
pro luctatorum certamine accipi puto: hoc sensu, circa
magis ac ludricis certaminibus Phalereum quàm iusto
ac uero

de uero prælio ac certamini uulnifico aptum fuisse, hoc
est concionibus magis & epidictico dicendi genere ua-
luisse quàm forensi & concitatiore, ut ex sequentibus
apparebit. Palæstra igitur decentiam illam significat
qua status, motus flexusq; corporis, ac omnes omnino
habitus uenustatem quandam leporemq; præ se ferunt:
quam qui non didicerunt, ij apalæstri ab antiquis dicti Apalæstri
sunt, ut apud eundem Ciceronem in Oratore perfecto.
Itaq; qualis eorum motus quos apalestros græci uocant,
talis eorum mihi uidetur oratio qui non claudunt nu-
meris sententias. Itaq; Quintil. in nono significare uo-
lens orationẽ forẽsem, nec plane numerosam esse debe-
re qualis Panegyricus ille famigeratus Isocratis, nec rur
sus numeris uacare, ita inquit. Sicut enim quos palæ-
stritas esse nolumus, tamen esse nolumus eos qui dicun-
tur apalæstri, & reliqua. Hodie autem huiusmodi insti
tutores nulli sunt, id est palæstrici, quemadmodum nec
phonascos habemus, id est formandæ uocis magistros
quales apud antiquos fuerunt, quorum ars Phonascia Phonasci.
a Theophrasto dicitur. Qui tamen utriq; hodie non in Phonascia.
utiles (ut opinor) essent ijs qui causas in foro agunt, aut
quibus in magna hominum celebritate aliquando dicen
dum est. ¶ Saltationis antiquæ species tres fuerunt,
Pyrrhicha quæ & enoplia à q̃busdã dicitur, id est arma
ta, à quo pyrrhicharij uel purrhicharij dicti in. l. aut
dantium, de pœnis, ubi corrupte puricharij legitur: sunt
enim pyr

enim pyrrhicharij qui à græcis pyrrhichistæ dicuntur, hoc est saltatores armati. Cordax saltatio est obscena & comica. Tertium genus saltationis Sicinnis appellatur, quæ Satyrica esse dicitur. Plinius libro. 7. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhicen Pyrrhus. Et alia quæ emmelia dicitur, id est pacata saltatio. Plato libr. 3. de Legibus. Δύω δὴ τῶν ὀρχήσεων τῶν καλῶν εἴδη, τὸ μὲν πολεμικὸν πυῤῥίχην, τὸ δὲ εἰρηνικὸν, ἐμμέλειαν ἐπωνόμασαν. Duo (inquit) saltationis honestæ genera: unum quidem bellicum, quod pyrrhichē, alterum pacatū quod emmeliam appellauerunt. De generibus saltationum multa Lucianus in capite ἀρχήσεως, id est, de saltatione. In gymnicis artificibus sunt athletæ, qui & pyctæ, id est pugiles dicuntur, quod nomen & ad gallinaceos pugnaces translatum est, cuius exempla sunt apud Columellam libro nono: quod genus & apud Græcos frequentabatur, ut idem Columella & Lucianus dialogo de gymnasijs docent. Pollux athletarum nomine gymnicos omnis intelligi voluit. Hi autem sunt palæstæ, id est luctatores. Dromeis, id est cursores. Pyctæ, id est pugiles. Discoboli, qui discum in sublime iaculantur. Haltici, qui saltus permutatione contendunt. Plautus de antiqua puerorum institutione loquens. Ante solem (inquit) exorientem nisi in palæstram ueneras gymnasij, profecto haud mediocri pœnas penderes. Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugilatu,

Cordax. Sicinnis. Pyrrhichistæ. Emmelia. Pyctæ. Gymnici. Athletæ. Haltici.

latu, saliendo sese exercebant magis quàm scorto. Quod de institutione græcorum intelligendum. Romani enim id genus exercitamentis non utebantur. Gymnici autem agones dicuntur quia nudi athletæ ijs ludis exercebantur. Plinius in septimo. Ludos gymnicos Lycaon in Arcadia primus inuenit. Inde gymnasia dicta exercitationis loca, quæ tria Athenis fuerunt, Lyceon Academia Cynosarges, quæ tamen ipsa ab exercitatione corporum ad animorum postea traducta sunt. Vnde Academia pro philosophorum schola ponitur. Cicero in Academia. Nam cum Speusippum sororis filium Plato philosophiæ quasi hæredem reliquisset: duos item præstantissimos studio atq; doctrina Xenocratem Calcedonium & Aristotelem Stagiritem, qui erant cum Aristotele. Peripatetici dicti sunt, quia disputabant inambulantes in Lyceo: illi autem qui Platonis instituto in Academia quod est alterum gymnasium, cœtus erant & sermones habere soliti, ex loci uocabulo nomen habuerunt. Apud Cynosarges Pueri nothi exercebantur, qui nec à patre nec à matre ciuitatis ius habebāt, autore Suida. Luctaturi uero antiqui ceromate, id est oleo cerato perfundebantur: unde qui eos ungebant ceromatistæ dicti. Aphe puluis dicitur quo post unctionem inspergebantur, ut corpora ceromate & sudore lubrica mutuas luctantium prehensiones admitterent. Vnde prouerbium illud natum, citra pulueris tactum quod græci

Academia. Peripatetici. Cynosarges. Ceroma. Ceromatistæ.

ἀκονιτὶ

ἀκονιτὶ. Citra pulueris tactum.

ἀκονιτὶ dicunt, id est ἄνευ ἀγῶνος, sine certamine quod de ijs dicitur qui facile aliquid assecuti sunt. Citra pulueris tactum, quod & citra pulverem dici potest. Plautus in Asinaria: Nisi tu mihi citra pulverem dicis. Et Ammonius libro. 35. Citra pulueris tactum quod græci dicunt ἀκονιτὶ, id est citra pugnam, pulueris ille imspersus significatur: quod Ouidius libro. 9. Metamorphoseon expressit his uerbis, de lucta Herculis & Acheloi loquens. Ille cauis hausto sparsit me puluere palmis. Inq; uicem fuluæ tactu flauescit arenæ. De ratione autem ac modo huiusmodi institutorũ. Lucianus in ea quæ palæstra dicitur, unde palæstritæ dicti qui eam

ἀμαχεὶ

quod græci dicunt ἀμαχεὶ, id est citra pugnam, Plautus enim à pugnantibus excitari solet. Sed melius tactum

ἄφη.

gitur. Aphe enim tactus græce dicitur, quo nomine

Palæstritæ Palæstrici periti, & palæstrici. Quintilianus de palæstra

Palæstra.

quens de qua paulo ante diximus, cuius pars esse libro nomia dicitur. Ne illos quidem (inquit) reprehendam to qui paulũ etiam palæstricis uacauerunt. Non de loquor quibus pars uitæ in oleo, pars in uino consu tur: qui corporum cura mentem obruerunt. Hos abesse ab eo quem instituimus quàm longissime sed nomen est idẽ ijs à quibus gestus motusq; formam Idem libro. 12. Et ut palæstrici doctores illos quos ros uocant, non idcirco discentibus tradunt, ut ijs bus quæ didicerint, in ipso luctandi certamine

Plus enim pondere & firmitate & spiritu agitur. Sed ut subsit copia illa ex qua unum aut alterum cuius se occasio dederit, efficiant. His uerbis Quintiliani satis apparet ad palæstra athletica à palæstra illa differat quæ nodos & flexus decentiã docet. Palæstræ tamen appellatio artem omnem athleticam complectitur, ut apud eundem libr. 2. Vt si quis (inquit) palæstræ peritus cum in aliquod gymnasium uenerit expertus eorum omnium corpus animumq;, discernat cui quisq; certamini præparandus sit. Et rursus. Namq; erit alius historiæ magis idoneus, alius compositus ad carmen, alius studiis, ut nonnulli rus fortasse mittendi. Sic discernet docendi magister quomodo palæstricus ille cursorem pugilem, aut luctatorem, aliud ue quid ex ijs quæ sunt sacrorum certaminum. Eodem pertinet illud Ciceronis supradictum de Demetrio Phalereo. At uero Halteres. Discoboli

Halteres. Qui autem halmate, id est saltu certabant ij halteres. Halteres. Halteres.

Stadiodromi. est ille Discobolus Myronis? Cursores pars Stadiodromi uocitati stadium percurrebant, pars Diaulodromi dicti, cum ad metam peruenerant flectentes, eo rursus recurrebant, unde cursum inierant. Diaulus enim

Diaulus. citur huiusmodi circumactus circuli, id est curriculus duplum. Vitruuius libro quinto. In palæstris peristylis quadrata sibi oblonga ita sunt facienda, uti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitionem, quam græci uocant Diaulon. Erant & Dolichodromi qui sexies

Dolichodromi. ut quidam putant stadium curriculo obibant. Dolichus certe longissimus cursus dicebatur. Inter Athletas etiam

Acrochiristæ. erant qui Acrochiristæ dicebantur, summis inter se manibus depugnantes, nullo complexu hærentes, ut Palæstritæ. Erant & Pancratiastæ qui manibus pedibusq; quasi omni ope omnibusq; (ut dicitur) ungulis connixi

Pancration. certabãt, à Pancratio, id est huiusmodi certamine dicti, de quo latius dicendum cum locus occurrerit. Autor est

Pentathli Festus Pentathlos græce dictos esse & latine quinquertiones qui generibus quinq; certarent, id est lucta, pugilatu, cursu, saltu, & Pancratio. Et Pentathlon latine

Quinquertiões quinquertium dictum quod certamina quinq; complectitur. Plinius libro. 34. de Myrone. Fecit & canem & Discobolon & Mineruam, Delphicos, Pentathlos, Pancratiastas. Xystici à xysto, id est porticu dicti sunt, in qua per hyemem sub tecto exercebantur. Tranquillus in August. Nec tamen eo minus Xysticorum concertationes

Pentathlon.

tiones aut gladiatorum pugnas seuerissime semper exegit. Vitruuius libro sexto de græcanicis ædificijs loquens. Xystos (inquit) græca appellatione porticus amplæ latitudine dicitur, in qua Athletæ per hyberna tempora exercẽtur. Nostri autem hypæthras ambulationes Xysta appellant, quas græci παραδρομίδας dicunt. Idem libro. 5. de Palæstrarum ædificatione loquens. Hæc autẽ porticus ξύστος apud græcos uocitatur, quod Athletæ per hyberna tempora tectis stadijs exercentur. Idem. Proxime autem Xystum & duplicem porticum designentur hypæthræ ambulationes quas græci Paradromidas, nostri Xysta appellant, in quas per hyemem ex Xysto sereno cælo athletæ prodeuntes exercentur. Xystus igitur & Xystum significatione differunt, cum tamen ambo græce sint idem, sed aliter latine usurpata sint. Palæstræ autem, id est ædificia exercendis & corporis & animi uicibus accommodata, græcorum consuetudinis erant, Roma. non erant: apud quos Ephebia non erant, id est loca puberibus exercendis cõstructa, ut illo Plautino exẽplo uidimus: nec etiam exhedræ in quibus philosophi apud græcos in palæstra sedẽtes disputabãt, ut docet Vitru. Quidã Sciamachos adijciũt. Est autem sciamachia umbratilis pugna, ut Gel. transtulit. Ad quam Iouena. alludẽs dixit. Ad pugnã q̃ rhetorica descẽdit ab umbra. Vmbratilis aũt pugna ꝓpterea dicebat̃, uel quasi cũ umbra sua, id est nullo aduersario depugnabãt

Xysto. s

Hipæthræ ambulationes.

Xystum. παραδρομίδαι.

Ephebion

Exhedra.

Sciamachia.

ut. Plato utitur in apologia Socratis: uel quia huiusmo
pugnæ simulacra sub tecto fieri solita erant, nõ ut ue
pugna in sole & puluere. Hinc illud à Cicerone libro
de legibus μεταφορικῶς dictum est. Post à Theophr
sto Phalereus ille Demetrius mirabiliter doctrinam e
umbraculis eruditorum ocioq́; non modo in solem atq
in puluerem, sed in ipsum discrimen aciemq́; perduxit.
Nam & mediocriter doctos magnos in reipub. uiros &
doctißimos homines nõ minus in reipu. uersatos multos
commemorare possumus. Qui uero utraq; re excelleret,
& doctrinæ studijs & regenda ciuitate princeps esset,
quis facile præter hũc inueniri potest? Demetrius (inq
Cic.) non modo contentiones illas disputatrices & phi
losophicas in scholis et sub tecto quasi umbratilia præ
lia exercuit, sed etiam in uerum iustumq́; prælium de
scendit armis illis philosophici studij instructus, id est ad
concertationes contentionesq́; administrandæ reipub.
cuiusmodi multæ in democratia maxime existere solent,
qualis erat Atheniensis respub. ubi Phalereus uitã egit.
Plinius in octauo Epistolarũ. Nisi forte uolumus scholas
sticas tibi atq; (ut ita dicam) umbraticas literas mittere.
Sed nihil minus aptum arbitramur, cum arma, cum ca
stra, deniq; cornua, turbas, sudorem, puluerem, soles co
gitamus. Id est cum ea meditamur quæ in senatu & in
luce forensi dicenda nobis sunt. Vmbratilis pugna est hi
die eorum lanistrarum qui digladiandi artem profitentur. Q

Demetrius. Phalereus

tur. Qui cum omnes numeros impetendi cedendiq́;,
uulnera inferendi uitandiq́; egregie tenere uideantur:
aut etiam ubi punctim cæsimq́; feriendum, siquando in
solem puluerem q́; prodeundũ sit, id est ex illa prolusio
ne ad uerum uulnificumq́; discrimen ueniendum, ani
mo pleriq́; concidere uidentur, nec artis suæ præcepto
rum meminisse. Enimuero athletæ certo quodam uictu
utebantur, & necessario ad comparandas uires firmi
tatemq́; corporis. Quintilianus libro duodecimo, de ijs
loquens qui ignorantiæ suæ atq; inertiæ patrocinantes,
nullam esse eloquentiam nisi naturalem dictitant, ita in
quit. Cõtenti illi quidem promere animi uoluntatem, ni
hilq́; accersiti et elaborati requirentes, quicquid huc sit
adiectum, id esse affectionis & ambitiosæ in loquendo
iactantiæ, remotum à ueritate, fictumq́; ipsorum gratia
uerborum, quibus solum natura sit officium tributum
seruire sensibus. Sicut athletarum corpora etiam si ua
lidiora fiant exercitatione & lege quadam ciborũ, non
tamen esse naturalia, atq; ab illa specie quæ sit concessa
hominibus abhorrere. Huiusmodi uictum athleticũ Ari
stoteles ἀναγκοφαγίαν appellat in Politicis, quasi cibi
sumendi necessitatem. Panis quo utebantur coliphium
dicebatur, ἀπὸ τοῦ κώλου καὶ τοῦ ἴφι, id est robore mem
brorum. Iuuenalis. Luctantur paucæ, comedunt coli
phia paucæ. Vos lanam trahitis. Celsus libro quarto. Si
malum (inquit) inueterauit athletico uictu corpus fir

Athletarũ uictus.

Anancophagia. Coliphiũ.

mandum est. Athletico pro ualido & ad uires firma-
das accõmodato dixit. Quintilianus de scribendi ex-
citatione loquens. Quapropter historiæ nonnunquam
ubertas in aliqua exercendi stili parte ponenda est, &
dialogorum libertate gestiendum. Ne carmine quidem
ludere contrarium fuerit, sicut athletæ remissa quibus-
dam temporibus ciborum atq; exercitationum certa ne-
ceßitate, ocio & iucundioribus epulis reficiuntur. Vn-
de athletica habitudo pro corpulenta & firma dicitur,
quam Aristoteles ἀθλητικὴν ἕξιν appellat. Inde apud
Plautum pugilice & athletice ualere, pro optime & fir-
mißime. De huiusmodi anancophagia loquens Apostolus
prioris ad Corinthios nono ita inqt. πᾶς δὲ ὁ ἀγω-
νιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. ἐκεῖνοι μὲν ἵνα
φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ὑμεῖς δὲ ἄφθαρτον.
Qui locus transferri sic potuit. Omnis agone conten-
dens in omnibus abstinens esse didicit. Illi quidẽ ut cor-
ruptibilem coronam accipiant, uos aũt ut immarcessibi-
lem. Quo loco Apostolus eleganti metaphora usus est,
quam semel susceptam ad extremum pertulit. ἐγὼ τοί-
νυν οὕτω τρέχω ὡς οὐκ ἀδήλως, οὕτω πυκτεύω
ὡς οὐκ ἀέρα δέρων. Ego uero sic curro quasi non te-
mere. Sic pugillor quasi non inaniter aërem cædens.
ἀλλ' ὑπωπιάζω τὸ σῶμά μου καὶ δουλαγωγῶ. Sed di-
ligenter obseruo corpus meum & seruiliter exerceo. Id
est, sed insto corpori meo, & obnoxiũ mihi reddo ac-
be omnia

Athletica habitudo.

Pugilice aut athletice ualere.

Locus apostol enarratus

be omnia officia exigendo. Sic enim hic locus à Su-
da enarratur. His autem uerbis Apostolus uitam no-
strã instituendã esse docet ad exemplar athleticæ. Cum
enim paria nobis athleticis certamina obeunda sint,
cautione certe pari & obseruatione uictus simili nobis
quoq; utendum est. Scilicet ne corpus nostrum continen-
tiæ & seuerioris uitæ lacertos in delicias mutet, atq; in
imbelliã uanescat licentioris uitæ. Interpres uero locũ
illum parum scite transtulit, quare enarrator Lyranus
nõ satis intellexit. Agitatores dicti sunt aurigæ in curu
certamine & ludis Circensibus, quorũ factiones erant
rossati, albati, prasini, ueneti, à colore panni dicti, qui-
bus Domitianus duas addidit. Iuuenalis Satyra unde-
cima. Totam hodie Romam circus capit, & fragor au-
rem Percutit, euentum uiridis quo colligo panni. Plini-
us libro octauo Epist. de Circensibus loquens. Quo ma-
gis miror tot milia uirorum tam pueriliter identidem
cupere currentes equos, insistentes curribus homines ui-
dere. Si tamen aut uelocitate equorum aut hominum
arte traherentur, esset ratio nonnulla, nunc fauent pan-
no, pannum amant, & si in ipso cursu medioq; certami-
ne hic color illuc, ille huc transferatur, studium fauorq;
transibit, & repente agitatores illos, equos illos quos
procul noscitant, quorum clamitant nomina, relinquet.
Tãta autoritas, tãta gratia in una uilißima tunica. Hæc
de factionibus agitatorũ loquens in ludis Circẽsibus,

Agitatores.

quibus quisq; fauebat obtrectabat ue pro suo arbitrato. Tranquillus in Calig. Agitatori Cythico comessationem quadam in Apophoretis uicies sestertiũ contulit. Erant & desultores qui duos equos absq; ephippijs agitantes, ex altero in alterum subinde mira pernicitate desiliebant. Liuius. Quibus desultorum in modum binos trahentibus equos in recentem equum ex fesso transsultare mos erat inter acerrimam pugnam. Hos Aelianus de aciebus instruendis ἀμφίππους appellat, de antistomo phalange loquens. Valet autem hoc (inquit) instruendæ aciei genus potißimum contra barbaros qui loca Histro amni uicina incolunt, quos Amphippos cognominant à mutatione equorum, ex alijs enim in alios transsultare consueuerunt. Ab ijs desultoria leuitas prouerbialiter dicitur. Ioan. Picus. Homo (inquit) uariæ ac multiformis & desultoriæ naturæ animal. Desultoriam hominis naturam dixit quasi uersipellem, & subinde sese in aliam aliamq; formam mutantem, ut Proteum factitasse fabulantur. A Martiano Capella hoc sumptum, qui leuitatem desultoriam dixit. Leuitate (inquit) pernix desultoria gestiebat. Vsus est etiam Apul. in principio Asini sui. Desultores ab alijs dicũtur quos græci Celetes dicũt, id est equites, nõ bigis aut quadrigis in certamine utentes, sed equo uno insidẽtes, cuiusmodi certamẽ hodie quoq; nõnullis in locis celebratur. Trãq. in Cæs. Quadrigas bigasq; et equos desultorios agitauerũt nobilißimi iuuenes

Desultores.

ἀμφίπποι.

Amphippi.

Desultoria leuitas

Celetes.

Plinius

Plinius lib. 34. græci κέλητας tantum dicebant in sacris uictores. Postea uero & qui bigis uel quadrigis uicissent, unde et nostri currus nati in his qui triumphasset. Eosdem celetas interdum Plinius celetizontas uocat participio græco. Varro lib. 2. de re rusti. Equiq; alij sunt idonei ad rem militarem, alij ad uecturam, alij ad admissuram, alij ad cursuram, alij ad prædam, non itidem sunt spectandi atq; habendi. Itaq; peritus belli dios eligit atq; alit, ac docet aliter, aliter quadrigarius ac desultor. Hoc uerbo usus est Papinianus in. l. apud Labeonem, infra de præscriptis uerbis. Gladiatorũ genera retiarij, secutores, mirmillones, hoplomachi, Thraces, quorum exempla apud autores crebra sunt. Horũ autem magistri atq; institutores lanistæ dicebantur. Verum ut ad sensum Vlpiani prædicta accõmodare possumus, adnotandum id quod Pollux lib. 3. de uocabulis rerum ad Commodum Cæsarem scripsit, agonũ quosdam stephanitas & phyllinas qui sacri dicuntur, appellatos: quorum præmia in corona & frondibus erant. Quosdam thematicos dictos quasi posititios, qui etiam argyrie dicebantur ab argenteo pecuniarioq; præmio. De nostro. πρὸς λεπτίνην. εἶτα μεγίστας λίδοτε ἐκ τοῦτος τοῦ χρόνου δωρεὰς τοῖς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας νικῶσι τοὺς στεφανίτας. Quatuor autem in Græcia certamina sacra fuerunt, quos agonas appellãt, nemæa, pythia, isthmia, olympia. Inde hieronicæ dicuntur

Celetizõtes.

Gladiatorum genera.

Lanistæ.

Agones stephanitæ et phyllinæ.

cuntur, qui in illis sacris certaminibus uicerãt, quo m
do olympionicæ qui in Olympico. Tranq. in Neron
Ac ne cuius ulterius hieronicarũ memoria aut uestig
extaret usquam, subuerti & unco trahi in latrinas o
nium statuas & imagines imperauit. Qui uero qua
tuor hæc obierãt & uicerãt, periodouictores dicti sun
autore Festo. Ingentes autem honores habitos esse olim
hieronicis, testis est Vitruuius lib. 9. his uerbis. Nobili
bus athletis qui olympia pythia isthmia nemæa uicis
sent, Græcorũ maiores ita magnos honores instituerũt,
uti non modo in conuentu stantes cum palma & coro
na ferant laudes, sed etiam cum reuertantur in suas ci
uitates cum uictoria, triumphãtes quadrigis in mœnia
& in patrias inuehantur, eq; repub. perpetua uita con
stitutis uectigalibus fruantur. Qui locus à Vitruuio ex
Panegyrico Isocratis sumptus est. Tranq. in Nerone.
Reuersus è Græcia Neapolim albis equis introijt disie
cta parte muri, ut mos Hieronicarũ est. Plinius in lib.
7. de Pompeio loquens. Postea ad tot maria, & deinde
solis ortus missus, hos rettulit patriæ titulos, more sa
cris certaminibus uincentium. Neq; enim ipsi coronan
tur, sed patrias suas coronant. Idem lib. 16. de coronis
frondeis loquens. Nouißime (inquit) & in sacris certa
minibus usurpatæ, in quibus hodieq; non uictori dant
sed patriam ab eo coronari pronunciatur. Cicero pr
Flacco. Quid si etiam occisus est à piratis homo nob
lis

Olympionicæ.

Periodouictior.

lis Acinas Olympionices? hoc est apud Græcos (quoniã
de eorum grauitate dicimus) prope maius & gloriosius
quam Romæ triumphasse. Hactenus ille. Oleastri fron
dibus Olympionice coronabantur. Plinius lib. 15. Athe
næ quoq; uictores olea coronant. Græci uero oleastro
Olympiæ. Lucianus περὶ γυμνασίων autor est Hie
ronicarum præmium fuisse Olympiæ coronam ex olea
stro. Apud Isthmũ ex pinu. In Nemæa ex apio. In Py
thiis mala ex fano Apollinis. Athenis uero in Panathe
naeis oleum. Plinius de Apio lib. 19. Honos ei in Achaia
coronare uictores sacri certaminis Nemeæ. Iuuena.
Atq; apium Graiæ meruisse coronæ. Ex prædictis ap
paret quomodo intelligenda sit lex unica de athletis li
bro. 10. Codicis. Cæterum musicis agonibus, id est, sce
nicis præerant critæ, id est, iudices, à quibus Critici poe
matum iudices dicti sunt, qualis Aristarchus & Ari
stophanes grammatici fuerunt: de quibus Fabius lib. 10.
Apollonius (inquit) in ordinem à grammaticis datum
non uenit, quia Aristarchus atq; Aristophanes poëta
rum iudices neminem sui temporis in numerum redige
runt. Et in primo. Iudicio quidam ita sunt seuere usi
ueteres grammatici, ut non uersus modo censoria
quadam uirgula notare, & libros qui falso uideren
tur inscripti, tanquam subdititios summouere fami
lis permiserint sibi, sed autores alios in ordinem
redegerint, alios omnino exemerint numero.

Critici.

Gym-

Brabeutæ Rhabduchi.

Gymnicis agonibus præerant Brabeutæ, qui & Ma-
gonomi & Rhabduchi dicuntur à græcis, autori-
Polluce & Suda, latine designatores ab Vlpiano dic-
tur. Legendum igitur hic, designatores quos græci bra-
beutas appellant. Sic enim in antiquo exemplari leg-
mus literis pseudogræcis ut ab imitante exaratis. Tra-
quil. in Nerone. Luctabatur assidue, nec aliter certam-
na gymnica græcia tota spectauerat quàm brabeutæ-
rum more in stadio humi assidens, ac si qua paria lon-
gius recessissent in medium manibus suis protrahens.
Brabeutæ à uerbo brabeuo dicti sunt, quod constituere
& arbitrari significat. Isocrates in Panegyrico. Si
μὲν γὰρ τῇ κληρώσει τὴν τύχην βραβεύειν. In sorti-
tione enim fortunam omnia arbitrari & constituere.

Brauium

Inde brabion quod & brauium dicitur, præmium Hie-
ronicarum, hoc est corona, ut apud Apostolum ad Co-
rinth. Omnes quidem currunt, unus uero brabium ca-
pit. πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει ὁ βρα-
βεῖον. Athlothetæ etiam in gymnicis ludis dicti, ut ago-
nothetæ in musicis, hoc est curatores constitutores
certaminum, ijdem scilicet qui brabeutæ. Arcadius in
lege ultima de muneribus & honoribus. Mastigopho-
ri quoq; qui agonothetas in sacris certaminibus com-
tantur: quo in loco anothetas corrupte in uulgatis ex-
emplaribus legitur. Agonothetæ & athlothetæ decem-
ri erãt sacris certaminibus præpositi, ut inquit Pollu-
Eorum

Eorum autẽ uiatores mastigophori dicuntur à flagris
quæ gestabant, quasi flagriferi. Videamus cur desigãto-
res dicti sint latine, quos græci βραβευτὰς appellãt.

Designatores.

Designare (inquit Donatus in Adel.) est rem nouam fa-
cere in utramq; partem, id est, & bonam & malam. Et
designata recte & praue facta dicebantur. Inde illud
Terentianũ. Nam illa quæ facta sunt omitto, modo quid
designauit? fores effregit, atq; in ædes irruit alienas.
Nam et designatores (inquit) dicti qui ludis funebribus
præsunt, credo ob eam causam quod in ipsis ludis mul-
ta fiant noua & spectanda, ut turba retineatur. Idem.
Puto autem designationem contractionem conductio-
nemq; populi in unum intelligi. Hoc enim contingit ei
qui aliquo flagitio populi in se oculos oraq; conuertit,
& spectaculo est uulgo: quemadmodum designatores
qui ludis funebribus multitudinem retinent. Apul. lib.
1. de Asino. Infit uaticinatione clamosa conficto menda
cio semetipsum incessere atq; criminari, quasi contra
sanctæ religionis designasset aliquid. Insuper iustas
pœnas noxij facinoris ipse de suis manibus exposcere.
Idem lib. 10. Post dies plusculos ibidem designatum sce-
lerum & nepharium facinus memini. Sunt qui designa-
tores esse putent (& recte nostra quidem sententia) eos
qui constituendæ funebri pompæ, aut etiã cuicunq; præ-
sunt, unicuiq; incedendi locum ordinemq; præscriben-
tes, simili ferè munere eorum qui Romæ magistri ceri-
monia

Designare.

moniarum uocantur. Cuius significationis exempla inuenimus apud Plautum, qui designatores ludorum scenicorum uocat his uerbis in Prologo Pœnuli. Nec lictor uerbum aut uirgæ mutiant, neu designator praeteriens obambulet, neu sessum ducat dum histrio in scena siet. Propterea Vlpianus brabeutas non iudices & agonothetas intellexisse uidetur, ut Tranq. in loco supradicto: sed mastigonomos & rhabduchos, qui uirgas gestantes spectatores (ut fit) in officio continent in spectaculis, præsertim cum inter ministeria nominentur. Sudas tamē rhabduchos, id est, uirgas gestātes etiā pro iudicibus intelligi uoluit, ut fortasse designatores utrūq; munus obire solitos existimare poßimus, iudicandi arbitrandiq; ludorum rationem, & spectatoribus moderandi uirgarum terriculo. Verumenimuero quod paulo ante in fine legis secundæ dicitur, omnes in scenam propter præmiū descendētes famosos esse, mirari quisquam iure poßit quomodo intelligendū sit. An quod in scenam ambitiosa ostentatione prodeuntes infames nō sint? Augustinus li. 2. de Ciui. dei, docet artem omnem scenicam probrosam Romæ fuisse, atq; etiam omnes scenicos censoria nota tribu moueri solitos. Apud græcos uero etiam in honore nec eo quidem paruo habitos. Liuius tribu moueri solitos esse ait lib. 7. ab urbe condita circa principium. Nos certe hunc locum in compendio iuris ciuilis, quod est Romæ in bibliotheca pontificia per

ῥαβδοῦχοι.

per indicis seriem ordine alphabeti sermone græco cōpositum, in hæc uerba legimus, ὅτι πάντες οἱ διὰ πόρον εἰς ἀγῶνα κατιόντες ἄτιμοι εἰσί. καὶ οἱ διὰ ἀλλοτιμίαν ἐπὶ σκηνῆς προϊόντες. οὐκ ἔστι δὲ παντικὴ τέχνη ἡ τῶν ἀθλητῶν, τὸ τῶν ἄλλως ὑπουργάντων ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀγῶσιν. Id est omnes q quæstus gratia in certamen descendunt infames sunt, simul qui scenam per ambitionē prodeunt. Verum ludicra athletica ars non est, nec eorum qui quouis modo sacris certaminibus subseruiūt. Hæc igitur semel de ludis & agonibus antiquorū dicta sint, non modo ad hunc locum pertinentia, sed & ad alia multa & Pandectarū & Codicis Iustiniani. Quibus tamē & alia addemus, siquando locorum interpretandorum ratio id tulerit.

Ex lege non debet. in titulo de dolo malo.

Sed nec humili aduersus eum qui dignitate excellit, debet dari, utputa plebeio aduersus consularem præceptæ autoritatis. Præceptæ (inquit Accursius) id est prædijs acceptæ. Ego uero non præceptæ sed receptæ legendum affirmauerim, ea coniectura ductus quod nemo unquam latinus aliter locutus est. Receptum enim id dicitur quod plerisq; prudentium approbatum est. Fabius in primo. Cædi uero discipulos quamquā & receptum sit, & Chrysippus nō improbet, minime uelim. Receptū.

Et lib.

Et libro secundo. Libera enim uel contra receptas p
suasiones rationem sequenti sententia est. Et rursus
undecimo de chironomia oratoria loquens. Auerso p
lice demonstrare aliquid receptum magis puto q̃ ora
Recipere ri decorum. Inde recipere pro approbare. Idem lib. 8
de Metonymia loquens. Ex eo quod cõtinetur (inquit)
usus recepit bene moratas urbes, & poculum epotum
sæculum felix. Inde ius moribus receptum, & recepti
in mores: de quibus alibi diximus.

Ex lege prima de minoribus.

Et ideo hodie in hanc usq; ætatem adolescentes cu
ratorum auxilio reguntur, nec ante rei suæ administra
tio eis committitur. Hunc locum Accursius ita intelli
gendum putauit, duntaxat ut gestum ab adolescenti
bus ratum sit. Non enim cogi adultos curatorem acci
pere, ut libro primo institutionum cauetur, in titulo de
curato. Ego autem in hoc loco hærere soleo, moueor q̃
testimonio Capitolini, qui in Marco philosopho (qui
diuus Marcus uocitari in iure solet) ita inquit. Præto
rem tutelarem primus fecit, cum ante tutores à consu
libus poscerentur. De curatoribus uero cum ante non
nisi lege lectoria, uel propter lasciuiam, uel propter
dementiam darentur, ita instituit, ut omnes adulti cu
ratores acciperent non redditis causis. Ex

Ex lege tertia in §. minorem.

Eodem in titulo de bisexto. Nã id biduũ ꝓ uno die ha
betur, & posterior dies calend. intercalatur, id est ut in
quit Accursius, de medio tollitur ut pro die non cõpute
tur. Intercalare interserere est si Macrobio credimus, &
mensis Februarius intercalaris ob hoc dicitur quod ei
dies unus interseritur. Diesq; ipse insititius intercala- Intercala
ris latine dicitur, & græce ἐμβόλιμος atq; etiã ἐμ- re.
βολιμαῖος eadem ratiõe, & ἐμβολισμὸς intercala Intercala
tio. Quanquã apud antiquos præsertim græcos non ea ris men-
dem ratio intercalationis erat, id quod Libanius docet sis.
in argumento orationis Demosthenis quæ κατ' ἀνδρο-
τίωνος inscribitur, et apd' nos Macrob. Apud eos enim
dies et menses nõ intercalares dicti sunt, sed exhære
simi, id est exemptiles, propterea sic dicti quod ex men
se eximi solebant, ut annus cũ solis ac lunæ ratione con Exhæresi
gueret. Cicero in Verrem acti. 3. Consuetudo Siculorũ mi dies.
et cæterorũq; Græcorũ, qd' suos dies mẽsesq; cõgruere
uolunt cũ solis lunæq; ratione, ut nonnunq̃ si quid dis-
cepit, eximant unum aliquem diem aut summum bi-
duum ex mense, quos illi exhæresimos dies nominant.
Intercalare igitur interponere est & inserere, quod græ
ci ἐμβάλλειν dicunt, & παρεμβάλλειν. Vnde quod Parembo
Elianus de aciebus instruẽdis παρεμβολὴν appellat, le et inter
Theodorus eius interpres intercalationem dixit. Est calatio.
autem huiusmodi intercalatio in re militari, cum inse-

rimus per directum interuallis præpositorum mili
aliquos ex ijs quos postponi placuerat. Sensus est au
in hoc loco etiam si bisextili anno & intercalari die
tus est minor, id est sexto calen. Martij, qui dies est q
tus & uigesimus Februarij, nihilominus maiorem ce
ri anno 5. & 20. eodem die & momento: quippe sexto
dies calendarum pro uno die cedit. Posterior enim die
calendarũ intercalatur, id est posterior dies bidui (quo
biduum pro sexto die calendarũ cedit,) intercalari m
seriq; fingitur non prior, sicq; cum priore in unum die
confundi. Male igitur Accursius & inscite intercalari
de medio tollere interpretatus est, cum sit non eximere
sed inserere interponereq; Proinde nec sensum huius
ci satis assecutus esse uidetur.

Ex. l. minor, eodem titulo.

Dum ea quæ pro causa sunt dicti non allegat. Accur
sius hunc locum quadrupliciter interpretatur, & in eo
dem tamen luto (ut aiunt) hærere mihi uidetur. Ego ue
ro inuersum textum arbitror, qui si recte legatur dilu
dus apparebit, hoc modo. Dum ea quæ pro causa sunt
non dicta allegat, id est dum omissa esse causatur ea quæ
causæ conductura erant. Accursius uero quemcunq; te
tum arripuit, tuendum ad extremum arbitratur etiam
pugnante loquendi consuetudine, ut cum dicta pro
cenda ab Vlpiano usurpatũ esse credi sibi uoluit & a
bi p

bi præstitum pro præstandum. Cum interim multa com
miniscendo tam fœde sese implicat in huiusmodi men
dis quam mus in pice solet, ut græci dicunt.

Ex. l. succurritur.

Ex qbus causis maiores. Nam etiã inclusus ueluti la Prouer-
tumijs uinculorũ numero haberi placet: lego, Nã etiam bium.
inclusos ueluti latumijs, uinctorum numero, & reliqua.
Latumiæ, inqt Asco. lapidicinæ dicuntur, & loca cæsis Latumiæ.
lapidibus execta, & carcer Syracusanus. Cicero in præ
tura urbana. Lucius Suetius homo omnibus ornamẽtis
præditus, iuratus apud uos dixit, multos ciues Ro. in La
tumijs istius imperio crudelißime p uim morte esse mul
tatos. Idem in eundẽ Actiõe ultima. Latumias Syracusa
nas omnes audistis, pleriq; nostis. Opus est ingens, ma
gnificũ regũ ac tyrannorũ, ex saxo in mirandã altitudi
nem depressum, & multorũ operis penitus excisum. Ni
hil tã septũ undiq;, nihil tam tutũ ad custodias nec fie
ri nec cogitari potest. Sed ubiq; Lautumiæ p Latumiæ
legitur. Erat & carcer Romæ sic dictus, cuius meminit
Liuius. Sic autem appellari possunt omnia hypogea quæ
in saxo incisa sunt, Sunt alioqui latumiæ uel latomiæ Latumiæ.
lapidicinæ, uel potius ut Plautus protulit lapicidinæ, Latomiæ.
id est metalla saxaria & ueluti saxifodinæ, cuiusmodi Lapicidi-
sunt ad urbem Parisiensem. Et latomi artifices ipsi, id næ.

Philoxenus.

est lapicidæ, quo uerbo Liuius utitur. Philoxenus p
ta in latumias Syracusanas Dionysij tyranni iussu de
sus est ob egregium & memorabile facinus huiusmo
Dionysius in poëtica laude præter modum ambi
sus tragœdiam quãdam parum emendatam compos
rat, quam cum ab omnibus laudari uellet & obtinuisse
nouißime Philoxeno nobili poëtæ egregijq; spiritus uir
emendandam tradidit. Homo assentationis imperitus
tragœdiam protinus totam à fronte ad calcem (ut di
citur) una litura circũduxit. Sic enim inqt Plutarchus

πρηγράφειν. λατομίαι.

οἷος ἦν ἀνάπαλιν λιονύσιος ὁ τὸν πιντὴν φιλό
ξενον εἰς τὰς λατομίας ἐμβάλλων, ὅτι τὴν ἐπ
γῳδίαν αὐτῆς διορθῶσαι κελευσθεὶς εὐθὺς ἀπὸ τῆς
ἀρχῆς ὅλην μέχρι τῆς κορωνίδος πρηγράφειν. Fe
runt eum cum aliquanto post ex tenebris illis extractu
à Dionysio interrogaretur quale sibi uideretur poëma
quoddam eius (existimabat enim ferociam illam spiri
tuum Philoxeni in carcere perdomitam) confestim ex

Mitte me in latumias.

clamasse πέμψον εἰς τὰς λατομίας, id est mitte me
in latumias, uidelicet significans nullum carceris teter
rimi cruciatum uiro celsi animi tam grauem esse quam
ad laudes indignißimas cogi, more assentatorũ. Si due
Philoxenos ætas nostra in comitatu regio uel in aula p
tius interiore habuisset, quingentariam illam cohorte
assentatorum, quæ moribus nostris ne digitum quidem
transuersum discedere ab ijs solet, qui primos ordi

aulicæ autoritatis ducunt ingenti omnium approbatio
ne exautoratam ignominiose uideremus. Modo diuo
rum aliquis præstitisset, ut ne quo uis aulico machina
mento (ut assolet) deturbari inde præcipites possent &
(ut ita dicam) excuriari: sed rara hæc felicitas, quæ ut
omnibus sæculis exoptanda, sic paucis speranda est.

Ex. I. abesse. eodem titulo.

Qui ad ærarium delati aut in commentarium
principis delati sunt. Hanc legem Accursius prorsus nõ
intellexisse uidetur. Nos igitur alibi multa de ærario
diximus, in quis & illud ex Cicerone & Tranq. docui
mus: senatusconsulta ad ærarium deferri solita olim esse
legesq; in æreis tabulis incisas. In eodem autem æra
rio quod erat in æde Saturni acta quoq; publica recon
debantur ad memoriam publicam posteritati proden
dam. Commentarius autem liber est quem sibi quisq; no

Commentarius.

priuatim facere consueuit, quasi quoddã memoriæ

Diarium.

promptuariũ eorũ quæ agimus, id est Diariũ et epheme
ris actionũ nostrarũ. Registrũ uulgo uocatur. Quod la

Ephemeris.

tine regestũ dici potest, cũ Quin. regerẽdi uerbo utatur.
huiusmodi aũt librũ factitasse sibi principes Ro. multis
autoribus probari potest. Tranq. in Tyber. Cõmentario
(inquit) quem de uita sua summatim breuiterq; compo
suit, ausus est scribere Seianuũ se punisse qd' cõperisset
furere aduersus Germanici liberos filij sui. Tacitus Si

gno ultionis in delatores dato petit à Cæsare Iunius Ba-
ricus, ut commentariorum principalium potestatem
natui faceret, per quos nosceret quem quisq; accusan-
dum poposcisset: de commentarijs Claudij & Neronis
loquens. Cicero in. 1. Antoniana. An in commentarioli
& chirographis & libellis se uno autore prolatis acta
Cæsaris firma erunt? quæ ille in æs incidit, in quo popu-
li iussa perpetuasq; leges esse uoluit, pro nihilo habebun-
tur? Quibus uerbis Cicero significat commentarios pri-
uatam esse memoriam, acta autem debere esse memo-
ria publica testata, quæ in ærario esse solebat. Traianus
ad Pliniũ. Dedisse me ius trium liberorũ Suetonio Tran-
quillo ea conditione qua assueui, referri in commenta-
rios meos iussi. Huiusmodi commentarios, aut publicos,
aut priuatos principes nostri nec à maioribus accipiũt,
nec posteris relinquunt. Ita rerum nostrarum catenas
memoriam habemus, quatenus ab auis tantum ad nepo-
tes per manus tradi possunt. Vnde fit ut fabulamẽta mul-
ta pro rebus gestis recepta sint, unoquoq; auditis ali-
quid affingente: quibusdam etiam noua atq; inaudita
(quæ modo commoda uideantur aut plausibilia) com-
miniscentibus. Commentarius igitur & commentarium
dicitur quicquid ita conficimus, ut memoriæ tantum gra-
tia non plenæ narrationis facere uideamur, in quo scia-
licet capita tantũ & summas rerũ adnotare solemus. In
de cõmentarij Cæs. dicti, in quibus res eius in Galliæ &
bello

Commentarioli.

Acta.

Improbãdus mos Gallorum

Commentarius & cõmentariũ

bello ciuili gestæ non late & plene enarrantur, sed uelu-
ti perstringuntur, id quod ex Cic. in Bru. & Tranq. in
Cæsare apparet. Idem Cicer. alibi. Ipsa illa censoria con-
tra Catum Domitium collegam non est oratio, sed qua-
si capita rerum & orationis commentarium paulo ple-
nius. Commentariũ paulo plenius appellat id quod uul-
go dicunt memorias bene amplas, quales aduocatis dari
solent cum causas acturi sunt, aut ijs qui rescripta regia
conficiunt. Inde Cõmentarienses non à cõmentario car-
cere loco dicti sunt, ut Accursio diuinare libuit, sed quia
in commentariorum custodias referebant, & ueluti Dia-
rium custodiarum conficiebant. In proposito igitur sen-
sus est: proconsulares legatosq; eorum et prouinciarum
præsides, procuratores principum, tribunos præfectosq;
militum, eorumq; omniũ comitatum non aliter reipub.
causa abesse censeri quàm si in acta ærarij quæ publica
sunt, aut in priuatum commentarium principis refe-
rendos se curarint, id est registrandos, ut uulgo dici-
mus, ut fortasse in commentarium relati potius quam
delati legendum sit in fine legis. Deferre enim in æra-
rium dicebant & referre in commentarios. An autem
hunc sensum Accursius uel olfecerit tantum, ex glosse-
matis eius intelligere licet.

Ex lege sequenti.

Eos q notis scribũt acta præsidũ reip. causa nõ abesse
ratum est. Notis scribere est cõpendioso scribẽdi genere

Et mẽ: Nota r iuj.

Notis excipere, excipiẽdo uti Trãq. de Tito principe Ro. E plurib. cõ-
ri notis quoq; excipere uelocißime solitũ, et cũ amau-
sibus suis per ludũ iocũq; certantẽ, imitari chirograph-
quæcunq; uidisset. Huiusmodi exceptores sunt hodie
curia Parlamenti miranda solertia omnia propemodũ
dicta aduocatorum quoq; nedum iudicum excipientes.
Quales olim etiam in iudicijs fuisse Romanis multis te-
stimonijs constat. Tranq. in Cæsare. Orationes aliquas
reliquit inter quas temere quædam feruntur, ut pro Q.
Metello. Quam non immerito Augustus existimabat
magis ab actuarijs exceptam male subsequentibus uer-
ba dicentis, quàm ab ipso editam. Et Pædianus autor est
orationem Ciceronis pro Milone exceptam esse, quæ
adhuc tempore suo extaret. Et alteram quam nunc ha-
hemus à Cicerone scriptam illa multo absolutiorem.
Quidam autem oratores (ut Cicero docet in Bruto) ora-
tiones suas non edebant, contenti in foro egisse. Qui-
dam domi confectas in publicum emittebant. In curia
autem nostra aduocati actiones suas ab actuarijs ex-
ceptas, ociose recognoscere solent postridie, aut alio quo-
uis die. Olim uero in officio actorum, id est apud acta,
erant qui actuarij, qui scribæ, qui exceptores, quiq; sub-
adiuuæ dicerentur. Quæ ministeria hodie ferè omnia
aut eis similia in officio actorum amplißimæ curiæ esse
cernimus. Huiusmodi aũt exceptores quorũ hoc in loco
meminit Modestinus, prouinciales fuisse crediderim, et
illam

Exceptores.

Edere.

illam solertiam in qualibet prouincia profiterentur,
& præsidibus in prouincia aduenientibus operam na-
uarent: ideoq; reipub. causa abesse non uideri, licet in
comitatu præsidis essent.

Ex lege sequenti.

Qui operas in publico quod reipub. causa locatum
est dat, reipub. causa non abest. Publicum non pro re-
pub. accipitur hic, ut Accursius censuit, sed pro uectiga-
li, unde publicani dicti. Cicero ad Quintũ fratrem. Hic
ita uersari, ut & publicanis satisfacias, præsertim pu-
blicis male redemptis, ac socios perire non sinas, diui-
næ cuiusdam uirtutis esse uidetur, id est tuæ. Tranq. in
Caligula. Additumq; ad caput legis ut tenerentur pu-
blico, & quæ meretricium & quæ lenocinium fecissent.
Tacitus lib. 13. de publicanis loquens. Ergo edicit prin-
ceps ut leges cuiusq; publici occultæ ad id tempus, pro-
scriberentur, omissas petitiones non ultra annum pete-
rent. Vlpianus etiam alicubi usus est. Publicum aliquan-
do pro populi conuersatione & frequentia ponitur, ut
cum dicimus prodire in publicum, abstinere publico, uel
non credere se publico, quod uulgo dicunt non se mon-
strare. Tranq. in Claud. Senatum per præcones prope-
re conuocauit, lacrymisq; & uociferatione miseratus
est conditionem suam, cui nihil tuti usquam esset, ac diu
publico abstinuit. Et in Nerone. Quare nunquã postea

Publicum
Publicani

Prodire in publicum.

Publico se cõmittere.

publico se illud horæ sine tribunis commisit procul e occulte subsequentibus. Hoc à Græcis ἐπιδημεῖν dicitur. Demost κατὰ μειδίου. μυστηρίοις ἐπιδημοῦντες ἐπελάβετο. dicitur & in mediũ prodire.

Ex.l.tertia de receptis arbitris in fine.

Cõsularis

Et quidem arbitrũ cuiuscunq; dignitatis, coget officio quod susceperit perfungi etiam si sit consularis, nisi forte sit in aliquo magistratu positus consul forte, & reliqua. Hunc locum Accursius ignorantia uerborũ non intellexit, pudendo certe errore ac fustuario digno. Nemo enim hodie ignorat consulem tum dici cum est in consulatu, consularem cum magistratu abijt. Spartianus in Hadr. Consulares quatuor per omnem Italiam iudices cõstituit. Valerius libro. 7. de Quinto Metello. Fecit ea ut eodem tempore tres filios consulares, unum etiam censorium, duos triumphales, & quartum prætorium uideret. Consul igitur & prætor & dictator & censor & quæstor, à consulari prætorio, dictatorio, censorio, questorio differunt.

Consul.

Ex lege prima.

Nautæ, caupones, stabularij. §. qui sunt igitur. Nec enim debet (inquit Pomponius) per remigem aut mesonautam obligari, sed per se uel per nauis magistros. Mesonauta (ut Hermolaus existimauit) ita in naui uilissimi mancipij nomen est, ut mediastinus domi. Est enim mediastinus mancipium abiectius, quod uilissima & sordidissima ministeria obire domi cogitur, domum uerrere, purgamenta efferre, ligna congerere, & huiusmodi alia facere. Ipsum ob hoc ita dictum quod in media domo ad imperia omniũ nutusq; excubare soleat. Exempla sunt apud Col. lib. primo cap. 9. & 13. Sũt & apud Ciceronem, & apud Vlpianum in. l. Item apud, infra de iniurijs. Et in. l. Cum de serui. de operis seruorũ. Sic dicti sunt mesonautæ, qui in media naui simili seruitutis conditione omnibus præsto sunt. Hoc tamen uerbũ nusquam legi ne apud græcos quidem. Verum in naui multa sunt ministeria. Proreta est, qui proræ præfectus est, quemadmodũ gubernator qui puppi. Plautus in Rudens. Si tu proreta isti naui es, ego gubernator ero. Ipse est Vlpianus hoc uerbo in titulo de publicanis, græce πρωρεὺς & πρωράτης dicitur. Remiges sunt qui palmis hærent, id est labro nauis, ubi remi adnexi sunt, quo Interscalmia spatia inter remiges dicta sunt. Celeustes est qui remiges hortatur, quasi nauigationis moderator, qui à Plauto latine hortator appellatur, quod ex hortamenta faciat, quæ uerbo græco celeusmata dicuntur etiam à latinis. Hoc uerbo celeusma quod & celeuma dicitur in nauibus classiarijs assa uoce interdũ, interdũ tibia canebatur, ita ut remiges ꝓ modolorũ atq; harmoniæ ratione uel cõcitarẽtur uel inhiberẽt remos.

Proreta. Gubernator.

Remiges.

Celeustes & hortator.

Pædianus

Symphoniaci serui.

Pædianus autor est cani remigibus celeuma per Symphoniacos seruos solitum olim esse, et per assam uocem id est ore prolatam, & (ut in argo naui) interdum per citharam. Cicero in Diuinatione. Ab hac muliere præfectus Antonij quidam symphoniacos seruos abducebat per iniuriam, quibus se in classe uti uelle dicebat. Quem locum Pædianus exponēs: possumus (inquit) intelligere ad hoc symphoniacos seruos capi solere, ut in classe claßicū pugnantibus canunt, unde ipsi tubæ classis claßicum nomen est positum. Hieremiæ. 25. cap. Celeuma quasi calcantium cōcinetur aduersus omnes habitatores terræ. Quo uerbo allegoricôs propheta significauit hortamentum mutuum populos contrucidantium, quod per celeuma uuas calcantium quasi sanguinem exprimētium intelligitur: quod uerbum Lyranus interpres non percepit. Sic enim solens celeuma facere & nautæ & helciarij, id est, qui onera funibus moliuntur, uel qui naues deducunt, subducunt ue ad officia inuicem adhortantes, ut uno connixu pariter conspirantes, admoliri uniuersis uiribus poßint quod singulis nequeunt, ut fieri interim uidemus. Et cap. 28. Nequaquā calcator uuæ solitum celeuma cantabit. Sunt etiam in naui qui uectores dicuntur, qui ob hoc tantum in naui sunt ut uehantur, quo modo hoc in titulo accipiuntur: qui si milites sunt, Epibatæ dicuntur uerbo græco, sed latinis usitato, latine claßiarij uocantur. Quanquam epibates & uectorem & claßiariū significat apud Demosthenem: ac ne uectorem quidem modo, sed etiā equitem, qui equo uehitur. Grego. μηδὲ καθάπερ ἵππωσι βεβαιοῖ τοῦ δυσκάθεκτοι τὸν ἐπιβάτην λογισμὸν ἀφεῖ ψαντες. Et uerbum ἐπιβατεύειν in utraq; significatione accipitur apud autores magnos græcorū.

Celeuma calcantiū apud Hieremiam.

Helciarij.

Vectores

Epibatæ.

Claßiarij.

Nauicularij nauium sunt domini, qui græce naucleri dicuntur, meritorias naues habentes, quos patronos appellamus. Tacitus. Atq; inde decursu in littora uim in mercatores aut in nauicularios audebant. Vnde nauiculariam facere. Cicero in Verrem Actione ulti. Quid eos qui hoc audiebant arbitrabare? Inanem te nauem esse illam in Italiam deducturum? nauiculariam te cum Romam uenisses esse facturum? Hi & nauiculatores ab eodem dicuntur in oratione pro lege Manilia. Vegetius tamē lib. 4. Nauicularios eos esse dicit qui in classe singulis nauibus præsunt, quos græci nauarchos uocant. Cæterum uerba quædam græca hic desunt, quæ restitui nisi ab eo qui Florentinas Pandectas adierit, non possunt.

Nauicularij.

Nauiculariam facere.

Ex lege prima de iudicijs.

Qui tribunali præest, uel aliam iurisdictionem habet. Accursius parum constare sibi uidetur in huius uocabuli interpretatione. Videndum igitur quid sit tribunal. Asconius Pædianus in Diuinationē Cicerōis. Subsellia (inquit) sunt tribunorum, triumuirorum, quæstorum,

Subsellia.

rum, & huiusmodi minora iudicia exercentiũ, qui
in sellis curulibus nec tribunalibus, sed in subsellijs
sidebant. Erant & subsellia iudicum, id est, eorum
publicis iudicijs disceptandis operam dabant autore
dem Asconio in. 4. in Verrem Acti. Cicero pro Cluen
Tribunalia. Accusabat tribu. ple. idem in concionibus, idem ad
sellia. Ad iudicium non modo de concione, sed etiã cum
ipsa concione ueniebat. Idem in Vatinium. Quero ex
te num quis reus post urbem conditam in tribunal
quæsitoris ascẽderit, eumq; ui deturbarit, subsellia dis
siparit, urnas deleuerit: eas deniq; res in iudicio detur
bando commiserit quarũ rerum causa iudicia sunt co
stituta? Hoc in loco tribunal Cicero prætori assignauit
qui iudicijs publicis præerat, & quæsitor uocabatur.
Subsellia uero iudicibus qui reos sententijs suis tabel
ribus iudicabant. Itaq; in Verrem Actio. 4. Aram lege
tribunal prætoris & iudicum subsellia uocat. Fabius li
bro. 11. Multa ex his quæ diximus mutari necesse est ad
ijs qui dicunt apud tribunalia. Nam et uultus erectior,
ut eum apud quem dicitur, spectet & gestus ut ad eum
tendens elatior sit necesse est. Tribunal Fabius ad dign
rentiam subselliorũ dixit. Plinius minor. Cum dicturus
(inquit) apud centumuiros essem, adeundi mihi locus
nisi à tribunali, nisi per ipsos iudices non fuit, tanta si
patione cætera tenebantur. Hoc in loco tribunal præt
uis intelligo, qui centumuiris præsidebat, ut supra dixi

Quæ autem forma tribunalis fuerit, Vitru. lib. 5. de Ar Tribuna-
chitectura docet, de basilica Iulia loquẽs quam ipse ar lis forma.
chitectatus erat. In basilicis enim iura ferè reddeban
tur. In ea basilica ædem Augusti fuisse dicit, & in ea tri
bunal. Verba autem eius hæc sunt. Item tribunal est in
ea ædẽ hemicyclio schematis minoris curuatura forma
tum. Eius autem hemicyclij in fronte est interuallum pe
dum quadraginta sex, introrsus curuatura pedes quinde
cim: uti qui apud magistratus starent, negociãtes in ba
silicæ ne impedirẽt. Quibus uerbis Vitru. significat for
mam illius tribunalis non semicircularem fuisse, sed ar
cuatam. Non enim iusti ambitus pleniq; centri hemicy
clium illud fuisse, sed ita modulatum ut in fronte, id est
(ut mathematici dicunt) in chorda, sex & quadragin
ta pedes, introrsus uero, id est in linea perpendiculari
fere quasi sagitta est in arcu, quindecim pedes pateret.
Nam iustum plenumq; hemicyclium fuisset, linea hæc
perpendicularis trium & uiginti pedum esset intror
sus, quæ media pars est diametri. Propterea schema uo
cant Vitruuius curuatura hemicyclio minore formatũ
de prædictis apparet magnificum aspectum tribuna
lis fuisse, nec immerito maioribus iudicibus assigna
tum. In hunc uero locum Accursius multa cerebri affi
cione incurrisse uidetur, nec ad extremum etiam in
studiens non intelliget. Erat enim tribunal con-

sulum

sulum, prætorum, præfecti urbis, proconsulum & pr
sidum in prouincijs, & imperatoris in castris qu
Cespititiũ cespititium dicebatur. Plinius in Panegy. Decora fac
consulis, multa post sæcula tribunal uiridi cespite ex
tructum, nec fascium tantum, sed pilorum signorum
honore circundatum. Et ad tribunal igitur & ad sub
sellia in iudicẽ litigatoribus cõsentientibus, haud dubi
iusta & plena est iurisdictio, quanq̃ alioquin nõ futura.

Ex. l. secunda in fine, eodem titulo.

Mulctam dicere. Mulctam certare. Iis datur multæ dicẽdæ ius, q̃bus publice iudiciũ est.
Mulctam dicere antiqui tum dicebant cum ad popul
& in comitio mulcta disceptanda irrogabatur, quod
ipsi certare mulctam dicebant. Liuius lib. 5. secũdi bell
Punici. Sp. & L. Caruilij cum rem inuisam infamemq
cernerent, ducentum milium æris mulctã Marco Post
humio dixerunt. Cuius certandæ cum dies aduenisset
conciliumq; frequens plebis adesset, una spes uidebatur
esse si Casca tribu. ple. qui propinquus erat cognatusq
Posthumio, priusquam ad suffragium tribus uocaretur
interceßisset. Idem paulo post. Hæc cũ ab optimo quoq
pro atrocitate rei acta essent, uimq; eam contra rem
pub. pernicioso exemplo factam senatus decerneret
festim Caruilij tribu. ple. omissa mulctæ certatione
capitalis diem Posthumio dixerunt, ac ni uades dar
pre

prehendi à uiatore atq; in carcerem duci iusserunt. His
uerbis apparet moris fuisse, ut tribu. plebis mulctam di Tribuni ple. mulctam dicebant.
cerent, quæ postea populi suffragijs uel irrogaretur uel
abrogaretur, uel etiam remitteretur, quo tempore mul
cta certari dicebatur: non enim tribuni damnare mulctæ
poterant, sed tantum rogare populum, apud quem cum
reus non iure mulctatum se contenderet, lis illa mulcta
tiũ disceptabatur. Sic fit hodie cum iudicum edicta ge
stantes uiatores iubent uetant ue quid fieri, mulctam di
centes ni edicto pareatur. Cui si nõ paruerint ij ad quos
res pertinet: diem tum ad iudices dicunt à quibus edi
cto manarunt, quo die commissam esse mulctam pro Committere mulctã
nunciatione iudicum amplius audituri sint, id est se incur
risse pœnas, ut nunc diximus. Cicero in Antoniana. 11.
Crassus consul pontifex maximus, Flacco collegæ flami
ni martiali mulctam dixit si à sacris disceßisset, quam
mulctam populus Romanus remisit, pontifici tamen fla
minem parere iußit. Plinius in Episto. Licinius Nepos
prætor acer & fortis mulctã etiam dixit senatori. Egit
ille in senatu causam suam sic ut deprecaretur, remissa
est mulcta. In duodecim aũt de magistratuũ imperijs ita De magistratibus.
cautum olim esse legimus. Iusta imperia sunto. Iisq; ciuis
modeste ac sine recusatiõe pareto. Magistratus nec obe
dientem & nocuũ ciuem mulcta, uinculis, uerberibus ue
coercento, ni par maior ue potestas prohibeßit: ad quos
prouocatio esto. Cũ magistratus iudicaßit irrogaßit ue,

per populum mulctæ, pœnæ certatio esto, militiæ ab e
qui imperabit prouocatio ne esto. De hoc uerba Cicer
nis hæc sunt in tertio de Legibus. Nec uero solũ ut obt
perent, obediantq; magistratibus, sed etiam ut eos co
lant diligantq; præscribimus, ut Charondas in suis legi
bus facit. Noster uero Plato Titanum è genere statuit
eos, qui ut illi cœlestibus, sic hi aduersantur magistra
tibus. Plato de magistratibus loquens in libris de Legi
bus ita inquit. δεῖ γὰρ ὥσπερ ἐξ ἑτέρου τὸ σημόνιον
ἐρίου γίνεται τοῖς κρόκοις, οὕτω καὶ τοὺς ἄρχοντας
ἔχειν τοὺς ἀρχομένους. Quomodo enim stamen ex
alia ab licijs lana factitari uidemus, eandem rationem
eorum esse oportet qui rempubl. regunt ad eos qui re
guntur. Hoc autem dictum ad census differentias refe
rendum esse ex Aristotele apparet libro secundo Poli
ticôn. A Græcis τιμήματα dicũtur, Quemadmodum
enim Romani Seruij Tullij instituto ex censu in classes
quinq; distributi erãt, (id quod docet Liuius) sic Solon
Athenienses in quatuor timemata distribuisse dicitur,
ut autor est Aristoteles. Is autem politiæ suæ rationem
ita moderatus est, ut magistratus omnes ex optimatibus
ijsq; qui facultatibus excellerent, constitueret, qui ex tri
bus primis censibus constarent. Quartum autem clas
sem quæ mercenariorum ordinem complectitur à ma
gistratibus summoueret. τὸ θητικὸν græce dicitur
Propterea Aristoteles in tertio eorundem librorum

Classes et timemata

τὸ θητικὸν.

dubitans, utrum in bene constituta republica optima
tes an populum dominari præstantius sit, Solon (in
quit) & nonnulli legumlatores creandis magistrati
bus populum, & causæ à magistratibus dicendæ præfi
ciunt. Singillatim autem imperium habere non sinunt.
Etenim omnes in unum conuenientes satis intelligere
creduntur, & cum melioribus mixti ciuitatibus usui
esse possunt, (non aliter quàm impurum alimentum
cũ puro mixtũ, uniuersum alimẽtũ utilius pauciore ali
mento facit,) Singuli autem disceptandis rebus non suf
ficiunt. Hanc tamen quæstionem ut dubiam Aristote
les copiose ibidem exequitur. Alibi autem de hoc eo
dem loquens ita inquit. Solon autem uidetur potesta
tem maxime necessariam populo tribuisse, ut & magi
stratus crearet & eos ad dicendam causam cogeret,
ut est ut eos magistratus gesti rationem exposceret.
Cum autem populus harum rerum compos non fuerit,
eum seruum necesse est esse, & hostili animo in magi
stratus affectum. Apud nos uero cum magistratus cre
ando potestas ad principem qui populi loco est, de
lata sit, causæ dicendæ ratio omnino exoleuit, ut ali
bi diximus. Huius autem instituti ratio (syndicati
onem nunc appellant) ex his uerbis eiusdem autoris,
ubi de pleno regno loquitur intelligi potest. ὁ μὲν
οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν, λοκεῖ κελεύειν

Magistratus causam dicebant finito magistratu.

De imperio legis & hominis.

ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τοὺς νόμους. ὁ δ' ἄνθρωπον κα-
λεύων, προσίθησι καὶ δὲ θηρίον. ἥτε δὲ ἐπιθυμία τοῦ
τον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς
ἀρίστους ἄνδρας. διόπερ ἄνευ ὀρέξεως νοῦς ὁ νόμος
ἐστί. Enimuero inquit qui legem uolunt ciuitati domina-
ri, ij uidentur deum & leges dominari uelle. Qui uero
hominem dominari uolunt, ij addunt & feram. Siqui-
dem huiusmodi quiddam est cupiditas, excandescen-
tiaq; magistratus deprauat & uiros quamlibet etiam
bonos. Atqui lex mens est appetitione uacans. Eodem
pertinet illud Isocratis in Panegyrico: quod etiam in Pa-
nathenaico repetijt ut scite dictum. ἔστι γὰρ ψυχὴ πό-
λεως οὐδὲν ἄλλο ἢ πολιτεία, τοσαύτην ἔχουσα δύ-
αμιν ὅσην περ ἐν σώματι φρόνησις. Est enim anima
reip. nihil aliud quam politia, tantam in ea uim obtinēs
quantam habet in corpore prudentia. Non omittēdum
autem uidetur bimembre præceptum Marci Catonis uel
oraculum potius ad magistratus pertinēs, quod quidem
Plutarchus ita græce rettulit. τὸν δὲ ἄρχοντα ἢ κριτὴν
ἔλεγε δεῖν, μηδὲ ὑπὲρ τῶν δικαίων λιπαρεῖσθαι,
μηδὲ ὑπὲρ τῶν ἀδίκων ἐκλιπαρεῖσθαι. Magistratum
aūt (inquit) & iudicem dictabat nec de obtinendo iure
orari oportere, nec de iniuria exorari. Quod utinam
præceptum nostrates magistratus ac iudices meminisse
semper uelint, (mitto nunc alia) ut illa saltem ærumno-
sa antelucanarum salutationum necessitate litigatores
defunga-

Lex.

πολιτεία.

Præceptū Catonis.

defungantur in posterum, id est porrigendorum suppli-
cum libellorū illiberali instituto. Alibi in. 12. ita additū
fuit omnes magistratus auspiciū iudiciumq; habēto, exq;
ijs senatus esto. De quo Cic. lib. supradicto. Deinceps igi-
tur omnibus magistratibus auspicia & iudicia dantur.
Iudicia, ut esset populi potestas ad quam prouocaretur.
Auspicia ut multos inutiles comitatus probabiles impe-
dirent moræ. Sæpe enim populi impetum iniustum au-
spicijs dij immortales represserunt. Quo in loco comita-
tus pro conuentibus intelligo, hoc sensu: quod sæpe co-
mitia populi temere coacta auspicia disturbauerunt:
quod fieri solebat obnunciatione augurum. De hoc aūt
iure auguratus loquēs in secundo de Legibus ita inquit.
Quid enim maius est si de iure quærimus, quàm posse à
summis imperijs & summis potestatibus comitia tolle-
re & consilia uel instituta dimittere, uel habita rescin-
dere? quid grauius quàm rem susceptam dirimi si unus
augur aliter dixerit? Quid magnificentius quàm posse
decernere ut magistratu se abdicent consules? Idem
libro 3. de magistratuum imperio loquens ita inquit.
Videtis igitur magistratus hanc esse uim ut præsit, præ-
scribat quæ recta & utilia & coniuncta cum legibus.
Vt enim magistratibus leges, ita populo præsunt magi-
stratus. Vere dici potest magistratū legē esse loquētem,
legem aūt mutū magistratū. De mulctarū generibus &
mulcta dicenda, Gel. satis multa dixit li. 10. Noct. Atti.

Iudicia et auspicia omnibus magistratibus data

De iure auguratus & obnunciatione.

Ex lege hæres. §. si quis tutelam.

Et quasi à uiatore emit, uel ab eo qui trãsuehebatur. In Annotatio. Politiani, et in antiquo exẽplari legimus uel ab eo qui πρέπλει, id est ab eo qui præternauigabat.

Ex. l. sed etsi susceperit. eodem. ti. de iudi.

Si libertis suis tesseras frumentarias emi uoluerit. Tesseræ frumentariæ signa erant frumentaria, quibus exhibitis frumentum à principe dabatur populo Rom. ut hodie qubusdam in locis nummi plumbei uel æreiuel qd simile quod pro symbolo sit. Ex quo factũ est ut tessera pro iure percipiendi frumentum ponatur. Tranq. in Aug. Romani populi censum uicatim egit. Ac ne plebs frumentationum causa frequentius à negocijs auocaretur, in annum quaternorum mensium tesseras dare destinauit. Sed desideranti consuetudinem ueterem, conceßit rursus ut sui cuiusq; mensis acciperet. Alibi frumẽtationes appellat his uerbis. Impetũ se cœpisse frumentationes publicas in perpetuum abolendi, quod earum fiducia cultura agrorum cessaret. Idem. Frumentum quoq; in annonæ difficultatibus sæpe leuißimo, interdum nullo precio admensus est. Tesserasq; numarias duplicauit. Et rursus in Nerone. Sparsa & rerum omnium mißilia per omnes dies. Singula quotidie milia auium cuiuscunq; generis. Multiplex penus. Tesseræ frumentariæ, uestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta, atq; etiam feræ mansuetæ, nouißime naues, insulæ, agri. Quibus uerbis intelligimus tesseras argentarias, iumentarias, uestiarias, nauicularias, agrarias, insularias, & huiusmodi alias. Eæ autem Romæ tantum dari solebant, ut non sit mirum id quod Vlpianus hic autumat, frumentariæ tesseræ legatum Romæ tantum non etiam in prouincia deberi. Non admodum dißimiles erant tesseris frumentarijs quæ apud Athenienses σιτήσεις dicebantur, id est annonæ quæ bene de republica meritis dabantur, & ius epulandi publice in prytaneo. Itaq; Socrates in iudicio reus factus interrogatus à iudicibus ex more Atheniensium, quam pœnam commeruisse se maxime fateretur. Respondit se meruisse ut amplißimis honoribus & præmijs decoraretur, & sibi uictus quotidianus in prytaneo publice præberetur, q honos apud græcos maximus haberetur. Cuius in responso sic exarserunt iudices ut capitis innocentißimum hominem condemnarent. Autor Cicero libro primo de Oratore. Tesseræ tamen frumentariæ (ut arbitror) à græcis σιτηρέσια dicuntur, id est τὰ διδόμενά τισιν εἰς τροφὴν, quæ Pollux libro octauo inter honores publicos enumerat.

Sitiseis. σιτήσεις

σιτηρέσια.

Ex.l.antiqui.si pars hæ-re.petatur.

Sed & tres geminos senatores cũctos uidimus Ora-
tios. Non tres geminos sed tergeminos legendum cen-
seo atq; etiam affirmo, ne hoc in loco misere cum Ac-
cursio conflictemur. Plini.lib.8. Tergeminos nasci cer-
tum est Oratiorum Curiatiorumq; exemplo. Supra in-
ter ostenta adducitur, præterq̃ in Aegypto ubi fœtifer
potu nilus. Proxime supremis Augusti annis Fausta quæ-
dam è plebe Ostiæ, duos mares totidem fœminas enixa
famem quæ secuta est portendit. Idem. In Aegypto sep-
tenos utero simul gigni autor est Trogus. Li.li.1.de Ro.
& Albanis loquens. Forte (inqt) in duobus tũ exerciti-
bus erant tergemini fratres, nec ætate nec uiribus dispa-
res. Oratios Curiatiosq; fuisse satis constat, nec ferè an-
tiqua res est alia nobilior. Tamen in re tam clara nomi-
num error manet, utrius populi Oratij, utrius Curiatij
fuerint, autores utroq; trahunt. Plures tamen inuenio
qui Romanos Oratios uocent. Cum tergeminis agunt re-
ges ut pro sua quisq; patria dimicet ferro, ibi imperium
fore, unde uictoria fuerit. Apud Solinũ tamẽ Fausta quæ-
dam ex plebe quatuor geminos edidisse legitur, corrup-
te (ut arbitror) ꝑ quater geminos. Idẽ Soli. Trog. autor
(inqt) affirmat in Aegypto septenos simul gigni: qd ibi
minus mirũ cũ fœtifero potu nilus non tantũ terrarum
sed etiam hominum materna arua fœcundet. Sensus igi-
tur est

Tergemini.

tur est Pauli. Sed & nos tergeminos Oratios uidimus,
in ordine omnes senatorio. Quod de alijs Oratijs qui-
busdam intelligendum quàm quorum Liuius Pliniusq;
meminerunt. Verum quandoquidem Paulus hic super-
fœtationis meminit. (Sic enim uocatur secundarius cõ-
ceptus prægnantis, quam superimprægnationẽ uulgus
appellat, ut hic eius mulieris Alexandrinæ, quæ post
quadragesimum diem quintum edidisse dicitur) pauca
hic Aristotelis uerba ea pertinentia subijcienda puta-
ui. Ex libro quarto de generatione animalium, in quo li-
bro Aristoteles de ratione conceptuũ copiosißime disse-
ruit. Homo autem (inquit) cum omnibus generibus am-
bigit. Nam & uniparum, & pauciparum, & multipa-
rum interdum est (animal subaudiendum) sed maxime
sua natura uniparũ est. Humore profecto caloreq; cor-
poris multiparum est, seminis enim natura humida &
calida est. Sed suæ magnitudinis ratione pauciparum
atq; uniparum est. Hinc tempus etiã uteri ferendi enor-
me unum hoc animal sortitum est. Cæteris enim unum
est tempus: homini uero plura sunt. Quippe cum & se-
ptimo mense & decimo nascatur, atq; etiam inter se-
ptimum & decimum positis. Qui enim octauo men-
se nascuntur, & si minus, tamen uiuere possunt.
ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐπαμφοτερίζει πᾶσι τοῖς γένεσι.
καὶ μονοτοκεῖ, καὶ πολυτοκεῖ καὶ ὀλιγοτοκεῖ πρ-
τὲ μάλιστα δὲ μονοτόκον τὴν φύσιν ἐστί. διὰ μὲν

Superfœtatio.

τὴν ὑγρότητα τοῦ σώματος καὶ θερμότητα πλη-
κομ. τοῦ γὰρ σπέρματος ἡ φύσις ὑγρὰ καὶ θερ-
διὰ δὲ τὸ μέγεθος, ὀλιγοτόκομ. διὰ δὲ τοῦτο
τοὺς μὴ κυήσεως χρόνους μόνῳ τῷ ζώῳ ἀνοι-
λως εἶναι συμβέβηκε. Ambigere autem cum omni-
bus generibus. Theodorus Aristotelis in ijs libris inter-
pres pro eo accepit, quod est ancipitem naturā habe-
ad omnia animaliū genera, uerbo non minus propri-
quod ille optimus græcorū interpres fuisse à doctissimo
existimatur. Idē de urtica pisce. ἡ δὲ ἁκαλήφη ἐπι-
φοτερίζει φύτῳ καὶ ζώῳ. Vrtica autē (inquit) pis-
bigens & plantæ & animali, id est mediū quiddā inter
animal & plantam. Cuiusmodi sunt quæ mediā natu-
inter sensibilia & uegetabilia habent, ob hoc Zoophy-
ta dicta (nos fortasse plantaminantes dicere possimus)
uel plant animalia) ut ostrea, spongiæ, & similia inter
animalia & stirpes ambigua. Non aliā ob causam Mar-
Marci cap. ulti. dictum esse affirmant, πρὸ βουλεύσασθε τὸ
τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πα-
σῃ τῇ κτίσει. Euntes in mundū uniuersum prædicate
Euangelium omni creaturæ. Homini enim cum plan-
anima uegetabilis, cum brutis sensus, cum natura in-
ligibilibus, id est cum angelis mens & ratio conuenit.
Propterea omnis creaturæ appellatione significat-
Idē Aristotc. de superfœtatioe loquens. Animaliū

Ambigere.

Zoophyta.

Plantanimantes.

Marci locus.

Omnis creatura.

(inquit) alia nunq̄ superfœtāt, alia supfœtāt, Quæ autem
ex ijs magnitudine prædita sunt ut homo, si alter coitus
proxime ab altero accesſit, enutrire quod superfœtatiū
est possunt. Iam enim id euenisse usum est. Sed si iam
cum conceptu coitus adhibetur, superfœtari quidem
possit, sed raro, quoniā uterus magna ex parte ad par-
tum ipse se comprimit. Si tamen aliquando accidit ut
superfœtetur (iam enim id euenisse constat) perfici nō
possit, sed conceptus abiguntur similes ijs quos abor-
tum uocamus. Et paulo post. Sola (inquit) animaliū mu
lier & equa, grauida coitum patiuntur. Homo enim
propter naturæ præfœcundum animal est. Aliquid etiam in
utero tum spatij tum excrementi supereſt, quanquam
non tantum ut uel alterum possit alere. Mulier itaq;
ad eam causam coitum recipit. Equa autem soliditate
suæ naturæ, & quod aliquid spacij in utero supersit,
non plus quidem quàm ut ab uno occupetur, sed ar-
ctius quàm ut alterum perfecte possit superfœtari.
ἡ γὰρ τῷ ζώῳ οἰκείαν ἐπιδέχονται κυοῦται
καὶ οὐ πᾶσιν, διὰ δὲ τὸν ἄνθρωπον φύσει πλη-
θος εἶναι καὶ πλῆθος τε ἐν μεσέθει τῆς ὑστέρας
τοῦ σώματος, καὶ μὴν τοι τοσοῦτον ὥστε ἐκ
τοῦτο. Et rursus. Sunt autē nonnulla superfœtan
tia, quæ longo etiam interposito tempore coëundi
possint enutrire conceptum, quem superfœtarint,
uidelicet ea

uidelicet ea quorum genus ſemine genitali & magnā
dine corporis caret & multa generat. Ita enim corpo
eorum principio conſtitutum eſt. Quale corpus lepo
eſt. Hoc enim animal ſuperfœtat, uteri enim eorum
ſe comprimunt, quoniam excrementum purgationis
pereſt, quod mulieribus quoq; euenit. Fit enim grauid
nonnullis purgatio, & interdū quæ ad finem uſq; pr
ſeueret. Sed ijs præter naturam hoc euenit, quamobr
fœtus afficitur detrimento. Hæc nos ex Ariſtotele pau
ca de multis tranſcripſimus, nō quidem eo ordine quo
ab eo ſcripta ſunt: quæ enim ſparſim ab eo dicta ſunt,
nos in unius ſententiæ ſeriem collegimus, nihil tamē nō
ab eo dictum conſarcinantes. Idem libro. 7. de hiſtoria
animalium. Mulier & equa (inquit) omnium maxime
animalium grauidæ coitum patiuntur. Cætera ubi grau
uida fuerint, fugiunt mares, ea ſcilicet quorum natura
ſuperfœtare more leporis recuſat. Verū equa nunquā
ſuperfœtat, ſed magna ex parte unum taniū generat.
At uero in muliere raro quidē euenit ut ſuperfœtetur,
ſed factum tamen aliquando eſt. Qui itaq; longo poſt
tempore concepti ſunt, nihilo perfici poſſunt, ſed præ
maturius dolorem quo & ipſi & primus fœtus interi
reat mouent. At uero ſi proxime à primo concepto ſe
cundus ſit factus, abſolui ediq; poteſt quod ſuperfœta
rit, ut quaſi gemini naſci uideantur: quo modo Hercu
Gemini. lem & Iphiclem creatos eſſe fabulantur. Nam id etiam
conſti

conſtitit adultera quadam, quæ alterum ſuo marito,
alterum adultero ſimilem peperit. Iam & cum gemi-
nos quædam ferret, primum uitalem peperit, ſecun-
dum quinto menſe eliſit, qui ſtatim mortuus eſt.
μοιχευομένη γάρ τις, ὃ μὲν ἐκ τοῦ τέκνωμ ἐοικὸς
τῷ ἀνδρὶ ἔτεκε, τὸ δὲ τῷ μοιχῷ. ἄλλη δὲ ἐπὶ δίδυ-
μα κυοῦσά τις ἐπεκύησε πρῶτον. ἔπειτα μετὰ δὲ μῆνας
πέντε ἕκτον τὸ τελεόγονα τῷ ἑνὶ ἔτεκε. ἐν δὲ
τούτοις ῥητοῖς φαίνεται πλείοσι τὰ γεμελλίζοντα
ἀποθνήσκειν ἐν τῇ γαστρί. Ἀλλὰ τοῦτ' ἀπέβαινεν ἐνθυς. His Ari-
ſtotelis uerbis apparet geminos plerosq; uno concubitu An gemi-
concipi, nonnullos tamen pluribus. Id quod diuus Au ni uno cō
guſtinus ignoraſſe uidetur, qui lib. 5. de Ciui. cap. 6. con cubitu cō
tra Chaldæos loquens, qui ſe ex geneſi hominū fata præ cipiantur
dicere poſſe profitentur, ſic inquit. At enim (inquiunt)
plurimum uis horoſcopi ualet. Hoc quàm nihil ſit, iam
ſatis diſſerui. Sed qualecunq; ſit, in ortu ualere dicunt,
non quid nō & in conceptu? ubi et unum conceptū eſſe
manifeſtum eſt, & tanta naturæ uis eſt, ut cum concepe
rit femina, deinde alterū concipere omnino nō poſſit.
Vnde neceſſe eſt eadem eſſe in geminis momenta conce
ptus. Verum hoc fortaſſe ſecutus eſt Auguſtinus, quod
idem Ariſtoteles libro quarto de generatione dixit.
τοῦτο γὰρ ἐκθείσης ἀπῳδίας μᾶλλον ἄν τις θαυμά
σειεν ἐπὶ τῇ πλυτοκότῳ, ἐπεισὶ φαίνεται
πλάκις ἀπὸ μιᾶς ὀχείας κυίσκόμενα τὰ τοιαῦ
τα. Huius autem quæſtionis (inquit) illud maxime quis

mire-

miretur in ijs quæ multa pariunt, quo plerũq; uno initio
id genus animalia impleri cernuntur. Plinius lib.7. na-
turalis historiæ, uelut hæc ab Aristotele lib.7. de Histo-
ria animaliũ mutuatus. Præter mulierẽ (inquit) pauca
animalia coitum nouere grauida: unum quidẽ omnino
aut alterum superfœtat. Extat in monumentis etiã me-
dicorum, & quibus talia consectari curæ fuit, uno abor-
tu duodecim puerperia egesta. Sed ubi paululũ tempo-
ris inter duos conceptus interceßit, uterq; est perfectus,
ut in Hercule & Iphicle fratre eius apparuit, & in ea
quæ in gemino partu alterum marito similem, alterum
adultero genuit. Item Proconesia ancilla quæ eiusdem
diei coitu alterũ domino similem, alterum procuratori
eius. Et in alia quæ unum iusto partu, quinq; mensiũ al-
terum edidit. Aristoteles. ἤδη γὰρ γενομένης διαφθο-
ρᾶς, καὶ δέκα συνέβη καὶ λώδεκα ἐμπεσεῖν ἐπι-
κυηθέντα. Idem lib.8. Lepus omniũ prædæ nascens, so-
lus præter dasypodem superfœtat aliud educans, aliud
in utero pilis uestitũ, aliud implume, aliud inchoatam
gerens partẽ. Et rursus lib.10. Dasypodes omni mense
pariunt & superfœtant sicut lepores, à partu statim
implentur. In quibus duobus locis Plinius hallucinatus
esse creditur, qui dasypodem & leporem diuersa ani-
malia esse putauerit cum idem sit. Theodorus certe
dasypodem ubiq; leporem ex Aristotele uertit, & ex
Aristotele id satis percipitur, qui in locis supradictis

Dasypus.

Plinius hallucinatus.

dasyp

dasypoda non lagon dicit. Duobus id prouerbijs osten-
di satis putat: uno, πρότερον χελώνη πρᾶδραμεῖ-
ται τὸν δασύπουν, id est, prius testudo cursu leporem
præuerterit, quod in rebus quas usu uenire nõ posse con-
tendunt, usurpare solent. Altero δασυπους τὴν κρε-
ῶν ἐπιθυμεῖ. Quod Terentius transtulit, Lepus tute
es, & pulpamentum quæris. Si igitur Augustinus &
Plinius uiri tanti cum opera nobilia cõderent in rebus
tam apertis hallucinari potuerunt: ne homunculis no-
bis dari ueniam candidis à lectoribus par est, eorũ quæ
nonnunquam inscitius dicta uidebuntur. Quibus utinã
ipsis ita hoc opere delectari atq; nonnunquã adiuuari
etiam cõtingat, ut cum primũ in manus id sumpserint,
nihil præiudicatæ opinionis in utramuis partem ad eius
laudatum æstimationemq; attulerint. Verũ illi officij sui
rationem uiderint, nos ad institutũ reuertamur. Quod
ipsi circa finem huius legis dicitur. Quidã ergo pru-
dentissimi iuris autores, medietatẽ quandã secuti sunt,
quod fieri nõ raro admodũ potest intuerẽtur, id est,
quia fieri poterat ut tergemini nascerẽtur. quartã par
non superstiti filio aßignauerunt, ut ait Theophrastus.
Ego hunc locũ ita lego, ut post uerbũ aßignauerũt hanc
lacunam his uerbis impleam. τὰ γὰρ δίκαια ἐν τοῖς
ἐπιτοπλεῖστον καθεστηκέναι δεῖ, οὐκ ἐν τοῖς ἐκ πρᾶ-
λόγου, ut ait Theophrastus. Est enim dictũ Theophrasti
ex libris de Legibus, quorum meminit Cicero libro.5.

de Fini

de Finibus, quod Pomponius rettulit supra in titulo
Legibus, & nos illic ex Pandectis Florentinis restitu-
mus. Sic igitur uertēda latine hæc uerba sunt. Iura eni
constitui oportet in ijs quæ plerunq;, non in ijs quæ ne
opinato accidunt, ut ait Theophrastus. Quoniam igi-
tur plures quàm tergeminos nasci portentificum esse s
let, ut supra ex Plinio uidimus, ideo iurisconsulti ratio
nem eius speciei habendam non putauerunt.

Ex. l. utiq;. de rei uendicatione:

Culpa nō intelligitur si nauem petitam tempore na
uigationis trans mare misit, licet ea perierit. Vegetius
lib. 4. de mensibus loquens, quibus tutius nauigatur. Ex
die (inquit) tertio iduū Nouembris usq; ad diem sextū
iduū Martij maria clauduntur, nam lux minima noxq;
prolixa, nubium densitas, aëris obscuritas, uentorū, im
brium, uel niuium geminata sæuitia, non solum classes
à pelago, sed etiam commeantes à terrestre itinere de-
turbat. Post natalem uero (ut ita dicam) nauigationis,
qui solenni certamine publicoq; spectaculo multarum
gentiū celebratur, plurimorū siderū, ipsiusq; temporis
ratione usq; in idus Maias periculose maria tentantur.
His uerbis apparet quod tempus nauigationis Paulus
hic intellexerit.

Maria claudi.

Nauigādi tempus.

Ex. l. hactenus, de usufructu.

Hactenus tamē ut sartatecta habeat. Accursius n
hic

hic nec usquam alibi in iure quid sint sartatecta perce-
pit. Sarte (inquit Festus) ponebant pro integre, ob quam
causam opera publica quæ locantur ut integra præsten
tur, sartatecta uocātur. Sarcire enim est integrū facere.
Hactenus ille. Sartatecta exigendi cura ad censores spe
ctabat, interdum etiam ad ædiles, raro ad prætores,
nec nisi cum senatus decreuerat. Cicero in prætura ur-
bana. Cum L. Octauius C. Aurelius consules ædes sa-
cras locauissent, neq; potuissent omnia sartatecta exige
re, neq; ipsi neq; ij prætores quibus erat negocium da-
tum, factum est senatusconsultum, quibus de sartistectis
cognitum non esset, uti C. Verres, P. Cælius prætores
cognoscerent & iudicarent. Idem paulo post. Verres
quæsiuit quis ædem Castoris sartamtectam deberet tra-
dere. Et rursus. Monumentum illa amplitudine, illo ope
re quamuis sartumtectum integrumq; esset, tamen ali-
quid inuenturū in quo moliri prædariq; posset arbitra
batur. Ex cuius orationis lectione facile intelligimus quo
modo sartatecta locari solerent, exigiq;. Simile est enim
quod si hodie ædes diuæ Mariæ Parisiensis aut etiam ba-
silica Palatina tuenda locaretur, ea lege ut redempto-
res suo lapide sua calce ac sua etiam materie sartamte-
ctam præberent, certo precio in annos singulos addi-
ctum, quod fieri Romæ solebat minimo licitantibus, cu-
ra exigendorum huiusmodi operum ad eos quos dixi-
mus pertinebat. Locandorum uero cura ad censores per

Sarte.

Sarcire.

Sartatecta.

tinebat, ut & uectigalium anteq̃ censura sublata esset. Vnde in.12. tab. de censoria munere ita cautum legimus. Censores populi, ciuitatis soboles familias pecuniasq; censento. Vrbis templa, uias aquas, ærarium, uectigalia tuento. Populiq; partes in tribus distribuunto, & reliqua. Quod utinam institutũ in Francia hodie esset, ne basilicæ & regiæ ædes & magnificentissima proauorum atauorumq; nostrorum memoriæ monumenta, uetustati exedenda nostri seculi incuria relinquerẽtur. Huiusmodi sartorumtectorum exemplum est in lege secunda de conditis in publicis horreis cod. Nam si per incuriã officij grauitatis tuæ sartorumtectorum neglecta procuratione, aliqua pluuijs infecto perierint, ad damnum tuum referentur. Marcellus ad legem Iuliam repetund. Ne in acceptum ferantur sartatecta tuenda antequam perfecta, probata, præstita lege erunt. Et libro quarto Regum. Quare sartatecta non instauratis templi? Et rursus. Vt instaurent sartatecta domus si quid necessarium uiderint instauratione. Vbi sartatecta pro sarciendis tegendisq; diuus Hieronymus antiquitatis peritus posuit, quod interpres Lyranus inscite enarrauit. Itaq; Idem Hieronymus libro secundo Paralipo. quasi sese exponens. Vt instaurent (inquit) templum & infirma quæq; sarciant. Dicitur autem interdũ cum coniunctione, sarta tectaq;, & sartum & tectum cum plena est locutio ut inquit Asconius, quomodo Cicero

sæpe usus est. Ex hoc autem factum est ut sartumtectum habere sit integrum & incorruptum seruare, & ut uulgus loquitur intertenere, quod latine tueri dici debet: in qua significatione hic accipitur, & alibi non semel in Pandectis. Vtuntur & hac locutione antiqui metaphoricos. Cicero ad equites Romanos pridie quàm iret in exilium. Si igitur aliquo tempore ijs hominibus consuluistis, quorum animus religione pietatis est defunctus, debetis quoq; mihi prospicere qui numini deorum conseratum sartum ac tectum ab omni periculo conseruaui, & uos ut tutam & tranquillam fortunam trahere mea perfeci uigilantia. Quo tamen in loco non periculo ut omnibus exemplaribus legitur, sed piaculo lego: hoc sensu ut Cicero significet animum suum integrum intactumq; ab omni piaculo conseruasse, id est indigno honore & graui aliqua pœna expiando, ac nihil in sese scelestum admisisse. Idem ad Cælium libro decimoterto Epist. Si ullam in amicitia mea spem habes, si ea quæ in me officia Brondusij contulisti, uis mihi etiam gratio ea efficere, quanquam sunt gratissima si me à tuis omnibus amari uides, hoc mihi da atq; largire, ut Marcũ Curiũ sartũ & tectum (ut aiunt) ab omniq; in cõmodo detrimento, molestia syncerum integrũq; conserues. Plaut. in Trinũ. ioculari metaphora usus est hoc uerbo. Sartatecta tua præcepta pater usq; habui mea modestia.

Ciceronis locus.

Hoc est exacta & undiq; constante obedientia præceptis tuis parui, nec unum iota (ut uulgo dicitur) præteriui: quod latine dicitur omnibus numeris obedientiæ tibi parui, unguem latum aut digitum transuersum à tuis præceptis non discessi. Hæc habui quæ de sartistectis dicerem, uerbosa fortasse, sed ex his alijsq; quæ diximus decemusq;, intelligi uolumus quàm multa uerba in iure aut perperam, aut parum intelligantur à multis. Quorum non pauca scientes prudentesq; prætereunda duximus, ne uolumen in immensum excresceret. Cæterum ex instituto nostro etiam hoc addemus, quod sartatecta à græcis ἐπισκευαὶ καὶ κατασκευαὶ τῶν δημοσίων dicuntur. Polyb. τελλῶν ἔργων ὄντων τῶν ἐκδιδομένων ὑπὸ τιμητῶν διὰ πάσης ἰταλίας εἰς τὰς ἐπισκευὰς καὶ κατασκευὰς τῶν δημοσίων, id est cum multa opera locata essent à censoribus per omnem Italiam, ad sartatecta publica. Dicitur & ἐπισκευὴ. Plutarchus. τῇ πόλει δοὺς εἰς ἐπισκευὴν πεντήκοντα τάλαντα. Demosth. γενόμενος ἐπιμελητὴς καὶ τῶν τειχῶν ἐπισκευῆς.

Ex. l. item fundi. §. seminarios eodem titu.

Debet tamẽ conserendi agri causa seminariũ paratũ semper renouare quasi instrumẽtũ agri. Accursius hũc locum de frumẽto seminario intellexit, ut ex scholio uel glossula

glossula eius apparet super uerbo instrumentum, citata per eum lege quæsitum, infra de fundo instructo, ubi & hunc locum allegat. Qui etiam quodam in loco Pandectarum seminarium locum esse dicit ubi frumentum electum ad seminanda arua reponitur. Quod eius dictum quantum à uero aberrauerit, ex ijs quæ dicemus apparebit. Seminarium igitur locus est subactus, in quo semina aut uitium aut arborum panguntur, ut cum ad certam quantitatem excreuerint, in uinetum uel arbustum uel pomarium transferantur. Quo tempore quæ prius semina dicebantur uiuiradices uocantur, id est plantulæ cum sua radice translatæ in aliud solum: græce φυτευτήριον dicitur. De seminario uitiario & aubustiuo Columella. libro. 3. Qui uineam uel arbustum constituere uolet, seminaria prius facere debebit. Sic enim sciet cuius generis uitem positurus sit. Nam quæ precio parata disponitur certam generositatis fidem non habet: quoniam dubium est an is qui uendidit, legendis seminibus adhibuerit diligentiam. Semina Columella appellat nõ grana, sed surculos depactos, qui cũ radices egerũt, in uinetũ transferũtur. Idẽ paulo pòst Optimũ est itaq; eodem agro quo uitẽ positurus est uel certe uicino facere seminarium. Idem libro sexto de oleis loquens. Seminarium oliueto præparetur cælo libero, modo modice ualido & succoso, neq; denso neq; soluto solo. Idem de pomario loquens. Semina lege crassa non minus quã

Seminarium.

Viuiradices.

Semina.

manubrium bidentis, recta, leuia, procera, sine ulceribus, integro libro, ea bene & celeriter comprehendent.

Planta. Plantariũ

Semina huiusmodi aliquãdo etiam plantæ dicuntur, & seminaria plantaria. Plinius libr. 13. de palmis loquens. Ergo plantaria instituunt anniculasq; transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis. Et libro quinto. At nunc etiam in plantarijs ferunt oleæ translatarumq; altero anno decerpuntur baccæ. Et rursus libro decimo sexto. Vulgoq; dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Idem de stolonibus loquens & arborum sobole quos reiectos uulgo dicimus. Omnia ea (inquit) statim opus est nutrici dari atq; in seminarijs, adolescere, iterumq; migrare. Nutricem appellat Plinius seminariũ in quo tenella adhuc semina educanda depanguntur deponunturq;. Vnde ipse alibi. Quãobrẽ & seminaria curã ante conuenit dici q̃ transeatur in alia gentra. Nam & huic principio eligi solum refert, quoniam nutricem indulgentiorem esse quam matrem sæpe conuenit. Inde illud Virg. Mutata ignorent subito ne semina matrem. Seminarium nec uitiarium nec arbustiuum nostrates nunc faciunt, ut qui arbustiuas uites nullas habeant. quæ à græcis anadendrades dicuntur quasi arbores scandentes, instituendisq; nouelletis malleolis & mergis utantur, Marquotas Sotellasq; uocãt, quos humi depactos postea non transferunt, ut Itali solebant, quem morem nostrum Columella non ignorasse uidetur, qui

Stolones.

Nutrix.

Arbstiuæ uitis.

Malleoli. Mergi.

libro quarto de uite ponẽda loquens sic inquit. Sationis autem duo genera malleoli uel uiuiradicis, quod utrũq; ab agricolis usurpantur & in prouincijs magis malleoli. Hi enim seminarijs student nec usum habent facien di uiuiradicis. Pomariorum autem seminaria nonnulli pomatiũ instituere solent, ut Normanni, quæ pepinaria appellant, ex quibus uiuiradices adultas in pomaria transferunt. Theophrastus in libris de plantis serendi ge nera multa tradit. Quædam enim plantæ depositio semine feruntur, id est plantula (σπέρμα etiam græce dicitur) unde seminarium, quasi surcularium. Nam legumina & segetes fusim seri solent. Quædam igitur surculo seruntur, qui græce κλάδος dicitur. Quædam talea, quam Theophrastus ξύλον appellat, id est lignum, ut olea & salix, Plantale uulgus appellat. Quædam malleolo ramo ab arbore, πρασιὰς græce dicitur. Quædam cum prægrandi ramo qui ἀκρέμων dicitur. Quædam stirpiculo, id est ἀπὸ τοῦ βλαστοῦ. Quædam multiplici. De quibus idem libro primo, de causis plantarum inquit, ὅσα δὲ πλείους γωνίας πρὸς ἔχει καὶ πάντοθεν τὰ γὰρ ἀπὸ πρασιάδος καὶ ῥίζης καὶ κλῶνος καὶ πάντως σώματος ἢ ἀπὸ ξύλου καὶ ἀκρέμονος ἢ ἀπὸ ἀμπέλου ἢ συκῆς. τὰ δὲ πάλιν ἀπὸ τοῦ βλαστοῦ, ὥσπερ καὶ ἡ ἐλαία. Quæ aũt pluribus exeũt talea differentiã in ijs quoq; ipsis habere uidẽtur. Non

Serendi genera multa.

κλάδος

ξύλον.

πρασιὰς

ἀκνέμων

βλαστός.

e nimquod à uulsione & radice & ramulo proueuit, li
gno etiam prægrandiq; ramo exurgere potest, ut uitis
& ficus. Neq; quod contra hisipsis proueniat, ramulis
etiam potest, ut olea. Sunt etiam quædam quæ radice
μόσχευμα. proueniunt, id est ἀπὸ τοῦ μοσχεύματος, quales sunt
μοσχεύειν τὰ κλήματα. mergi, qui ubi radices egerunt, transferuntur, unde μο
σχεύειν τὰ κλήματα, id est uiuiradices ex sarmentis
efficere. Theophra. de palma loquens. τάς τε γὰρ ῥάβ
δους φασὶ μοσχεύειν περὶ βαβυλῶνα τὰς ἁπαλω
τάτας, καὶ ὅταν ἐμβιώσωσι μεταφυτεύουσιν. Id est
uirgas enim tenerrimas Babylonios uiuiradices effice
re aiunt adultasq; transferre. Hæc autem omnia Plini.
libro. 17. à Theophrasto, Catone, Varrone, & Columel.
pleraq; accepta, copiose prosequitur. Verumenimuero
seminarij significatio eleganti metaphora ad alia, trans
fertur. Cic. in Anto. 13. Huc accedunt alaudæ, cæteriq;
ueterani seminarium iudicũ tertiæ decuriæ, qui suis re
bus exhaustis, beneficijs Cæsaris deuoratis, fortunas no
Alaudæ. stras concupierunt. Alaudarũ legio Gallica quædã erat,
ex quibus Antonius tertiã iudicum decuriam fecit: qua
propter iudicũ seminariũ legionẽ illam appellat. Quem
admodum enim ex seminario pomaria arbustaq; conse
runtur translatis inde stirpibus, sic ex decuria illa iudi
cum numerus supplebatur. Idem in Pisonem de prouin
cia Maced. loquens ꝗ Piso ꝑ consule obtinuerat. Ex illo
(inquit) fonte & seminario triumphorũ cũ arida folia
laureæ

laureæ rettulisses, cum ea abiecta ad portum reliquisti,
tum tu ipse de te uideris fecisse iudicium. Macedoniam
Cicero seminarium triumphorũ uocat, significans pro Seminarium triũphorum
uinciam bellicosam & identidem rebellem, triumphorũ
materiam nunquam non affatim Rom. imperatoribus
suppeditasse, qui quidem strenui ipsi impigriq; essent.
Curtius libro. 7. de cohorte regia apud Macedonas lo
quens. Hæc cohors (inquit) uelut seminariũ ducum præ
fectorumq; apud Macedonas fuit, id est, hinc duces per
fectiq; sumi solebant. Vnde Alexander princeps Ro
manus dicere solebat seminarium senatorũ equestrem
ordinem esse, autore Lampridio. Propterea (inquit) li
bertinos nusquam in equestrem locum redegit. Et nos
alicubi diximus honestiorum causidicorum ordinẽ Pa
risijs seminarium amplissimæ curiæ esse. Qui enim &
ingenij & facundiæ & honestatis specimen patrocinijs Seminariũ curiæ
aduocationibusq; officiose benigneq; præstandis dede
runt, ij popularem fauorem emeriti, eoq; apud aulam
innotescentes. Principis mox beneficio in curiam ascis
cuntur. Proinde seminarium (inquit Celsus) quasi
instrumentum est agri. Quemadmodum enim instru
mentum id dicitur, sine quo re aliqua uti commode non
possumus, ita sine seminario utile satis arboratori aut
uinitori ager esse non potest: ut ex ijs quæ diximus ap
paret, duntaxat in ijs locis ubi seminaria institui solẽt,
ut hodie apud Normannos.

Ex.l.sequenti.

Ex sylua cædua pedamẽta & ramos. Accursius hoc uerbum perperam exposuit, quod & si hodie nemo missplane indoctus ignorat, tamen ut hæc res tota innotescat, aliquid ab autoribus rerum rusticarũ repetundũ. Columel.li.5. Adminiculãdæ (inquit) uineæ melior est ridica palo, neq; ea quælibet. Nam est præcipua cuneis fissa olea quercus & suber. Tertiũ obtinet locum pedamen teres: ubi tamen corruptè uulgo legitur pedamentares. Varro lib.1.de re Rust. Pedamentũ iam ferè triũ generũ. Vnum robustũ, quod optimũ solet afferri in uineam è quercu ac iunipero, & uocatur ridica. Alterũ palus è pertica, melior è dura. Tertiũ quod horum inopiæ subsidio misit arundinetũ. Pedamentũ igitur & adminiculũ, aut fissle, ut ridica, quo hodie plurimũ utimur, aut teres ut palus. Statumen etiam pedamentũ dicitur. Columel.lib.prædicto. Cum mensem trigesimum exceßit posita uinea, id est tertio autumno, uehemẽtioribus statuminibus statim impedanda est. Sic enim longe non impediendæ, ut uulgo impressum est. Vitiũ quædã pedatæ sunt, ut nostræ: quædam subrectæ quæ adminiculo non egent, ut Plinius lib.7. docet. Et multæ suas huiusmodi in Gallia. Pedatarũ autem quædã iugatæ, quædam complumiatæ sunt, quædã neutrum, ut circa Parisios. Sed nihil nunc ad rem. Et ista uix dignasunt quæ attingantur. Quemadmodũ & specularia in lege, Sed si

Pedamen
Pedamentum.

Ridica & Palus.

Impedata uitis.

Pedata uitis & subrecta.

hoc eodem titulo, quæ Accursius instrumenta domus esse dicit ab inspiciendo dicta. Plinius lib.36. Specularis (inquit) lapsis facillime in quamlibet tenues cruras findit. Idem de Phengite lapide. Hoc (inquit) Nero constituxerat ædem Fortunæ, quã Seiani appellatiõe dicebat à Seruio rege sacratã aurea domo complexus. Quare etiam foribus opertis interdiu claritas ibi diurnabat haud alio quàm specularium modo, tanq; inclusa luce non transmissa. Ab hoc lapide specularia dicebantur integumenta ex speculari lapide, quibus ambulatio nes in ortis tectæ erãt. Iuue. Saty. 4. Quæ uehitur clausa latis specularibus antro. Hic autẽ Vlpianus de ijs specularibus intelligi uoluit, quibus feneſtrarũ hiatus obstruebantur ad transmittendã lucem, quæ tamen exemplaria erant, ut cum liberet auferentur. Nunc uitro uti mur. Pli. in Arabia esse lapidem aiunt uitri mõ transludidum, quo utuntur pro specularibus. Possumus & de specularibus intelligere, quibus pars quædam domus adaptatẽ operiebatur, uarium enim usum specularia præstabant. Martialis. Hybernis obiecta notis specularia puros Admittunt soles & sine fece diem. Est etiam complũ apud Pliniũ lib.19. ubi de cucumeribus loquitur. Huiusmodi autẽ specularia hyeme usi erant, æstate remebantur interdum. Simile est illud in l. malum, de uerborum significationibus. Staturam loci alicuius ex tabulis factam, quæ æstate tollerentur, hyeme

Specularia.

hyeme poneretur, ædium esse ait Labeo, quoniam perpetuo usui parata essent. Neq; ad rem pertinere quod interim tollerentur. Et in eadem paulo superius. Plumbum quod pro tegulis poneretur ædificij esse Labeo ait. Sed id quod in ripa theij tegendi causa poneretur contra esse: ubi in antiquo exemplari legitur hypa ethrij tegendi, neutrobi recte. Itaq; locus ille sic à nobis restitutus est. Sed id quod hypæthrij tegendi causa poneretur. Ae enim diphthongus in secunda syllaba ab ignaris in duas syllabas diuisa est. Sũt autẽ hypæthria hypæthraq; loca sub dio exposita, id est cælo patẽte. Vitruuius li. 1. Ioui, fulguri, & cælo & soli & lunæ ædificia hypæthra constituentur. Horum enim deorum & species & effectus in aperto mundo atq; lucenti perlucẽtes uidemus. Idem lib. 5. Media uero spatia quæ erunt sub diuo interporticus adornanda uiridibus uidẽtur, quod hypæthræ ambulationes habent magnam salubritatẽ. Latine Subdialia dicuntur & subdiualia, unde subdiuales deambulationes. Plinius lib. 17. Et subdialia pauimenta lib. 36. Huismodi sunt loca quas terracias uocamus. Quod igitur ad obtegenda huiusmodi loca comparatum est siue uelum siue aliud integumentũ. Iabolenus ædificio nõ accedere censuit. Quo in loco Accursius hoc uerbũ se nõ intelligere fassus est.

Locus ex quinquagesimo digestorũ libro restitutus.

Subdialia Subdiualia.

Ex. l. æquissimũ. §. si ædiũ. eo. titu.

Nerua scribit, nec obstruere eum posse, id est claudere lu-

re lumina (inquit) Accursius. Obstruere luminibus uerbum est antiquum iuris. Cicero pro domo sua ad pontifices. Habitare (inquit) laxe et magnifice uoluit, duasq; magnas & nobiles domos coniungere, ac seuere cõtendit, ut Quintus Vestius sibi domum uenderet. Cum ille negaret, primo se luminibus eius obstructurum minabatur, & reliqua. Idem in Bruto per metaphoram usus est. Nam ut Philisti (inquit) & Thucydidis concisis sententijs, interdum etiam non satis apertis officit Theopompus elatione atq; altitudine oratiõis suæ (quod idẽ Lysiæ Demosthenes) sic Catonis luminibus obstruxit hæc posteriorum quasi exaggerata altius oratio. Qui locus Ciceronis corruptè impressus est. Quemadmodum enim (inquit) claritati antiqui nominis Thucydidis tanquam luminibus Theopompus officit historicus grandiloquentia stili tanquam altitudine ædificij, & Demosthenes orator Lysiæ, sic fusciorem illum splendore orationis Catonianæ recẽtiores oratores sublimiore ac florido dicendi genere quasi præumbrantes obscurauerunt. Proinde proprietatis dominus obstruere luminibus usufructuarij nõ potest. Propterea in. l. si is qui binas, infra eodem titulo, non obscurare luminibus, ut ibiq; legitur, sed obstruere legendũ contenderim. Hoc in Pandectis græcis ἐμποδίζειν τῇ ἀπόψει dicitur. Elegantius tamen ἐπιπροσθεῖν à Gregorio dicitur, ὁ ὄζοφος οὗτος ἐπιπροσθεῖ τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν.

Obstruere luminibus.

Cice. lo.

ησιν. Alibi. ἐπιπροσθοῦντος ὄρους φιλόπου. ἐπιπρο-
σθεῖτο ὁ ἥλιος ὑπὸ τῆς σελήνης ἐν τῇ ἐκλείψει. Dicitur
et ἐπισκιάζειν, quasi præumbrare, et ἀποκρύπτειν. Cū
accus. obstruere etiam significat contra obstruere, quasi
obædificare: quod græci πρακοδομεῖν uocant: quod
etiam ἐπισκοτεῖν significare potest, & hoc in loco
obstruere.

Ex. §. proximo.

Nec per cœnacula diuidere domū. Atqui locare po-
test, sed oportebit quasi domū locare. Hunc locum haud
dubie Accursiū non intellexisse affirmare ausim. Cœna-
cula loca sunt altiora domus, ad quæ scalis aut cochleis
ascenditur. Hæc aūt incolebant tenuiores & inquilini,
ut Iuuena. saty. 10. docuit. Lateranorū obsidet ædes To-
ta cohors, ratus uenit in cœnacula miles, id est ad inqui-
linos & pauperes qui in conducto habitāt. Cœnatio ue-
ro potentiorū erat, ut apud eundem. Et algentē rapiat
cœnatio solem. Tertij Regū cap. 6. Et per cochleā ascen-
debant in mediū cœnaculū. Cicero de lege Agraria. Ro-
mam in montibus positā & cœnaculis sublatā atq; su-
spensam, nō optimis uijs, angustißimis semitis, præ sua
Capua plenißimo in loco explicata, ac præ illius semitis
irridebūt & contemnēt. Quibus uerbis Cice. indecorā
urbis Romæ formā fuisse significat propter cœnaculorū
frequētiā, qualē Parisijs uidemus: qd' etiā Vitruuius li. 2.
archi-

Cœnacula.

Cœnationes.

architecturæ dicit his uerbis. Cum enim aucto mirū in
modum Romano populo necesse fuisset in cœnaculis ha-
bitari. (Nam antea cū per urbis laxitatē licebat unius
tantū contignationis erant ædificia) ad ædificiorū alti-
tudines deuentū & ædium frequentiā. Inde cœnacula-
rius Vlpiano infra de pigno. acti. in. l. solutū. Videtur
(inquit) tacite & cum domino ædium hoc conuenisse,
ut nō pactio cœnacularij proficiat domino, sed sua pro-
pria. Quo in loco Accursius modeste obmutuit. Propte-
rea cœnaculariā facere dicebātur, qui domus totas con-
ductas per singula cœnacula inquilinis locabāt, ut inde
questū facerent pluris in summā locando, quo modo ac-
cipitur in. l. si uero, infra de ijs qui deiecerūt. Ita enim
cœnaculariā facere dicitur, ut argentariā & furnariā
apud Cice. & Tranq. Cœnaculū à Græcis ὑπῤῥῶον di-
citur, uel ut Marci ulti. ἀνώγεων. Ipse uobis demon-
strabit cœnaculū grande stratū, & illic parate nobis.
ἀνώγεων μέγα ἐστρωμένον, ἕτοιμον, ἐκεῖ ἑτοιμά-
σατε. Sic autē uerti debuit, uel etiam uersum est, sed po-
stea corruptū, ut quædam alia loca. Cœnaculū grande,
stratum, paratū, illic parate. Et paulo ante. Vbi est refe-
ctio mea, ubi pasca manducem. Diuersoriū nō refectio
uerti debuit, τὸ κατάλυμα. Sed & totum illud caput
ordināter uersum est. In proposito aūt sensus est, usufru-
ctuariū ut locare posse uniuersam domū, ita distrahere
diuellereq; locationib. cœnaculatim cubiculatimq; non
posse, quod

Cœnacularius.

Cœnaculariam facere.

ὑπῤῥῶον.

ἀνώγεων.

κατάλυμα.

quod sine incõmodo domus fieri non potest, quæ à do-
mus uniuersæ forma ad cœnacula transfertur.

Ex lege usufructuarius.
eodem titulo.

Meo iure tuo iure, suo iure.

Quia tametsi meliorem excolendo ædificiũ domi-
causam facturus esset, non tamen id iure suo facere po-
test. Meo iure, tuo iure, suo iure, uerba sunt apud do-
ctos frequentissima, sed certæ cuiusdam significationis.
Est enim meo iure aliquid agere facere ue, idem quod
mea facultate uel autoritate, uel confessa mihi omnium
consensu libertate & potestate. Cicero in. 2. de Orato-
re. Duo illa quæ facillima uidentur (quoniam quæ difficiliora sunt non possunt) mihi pro meo iure sumo. Idem
pro Roscio. Tametsi meo iure possum si quid in hac par-
te mihi non placeat uituperare. Non enim uereor ne
quisquam alienum me animum habuisse à causa nobilitatis existimet. Id est, quanquam ego is sim cui maxime
omnium id facere licet citra reprehensionem. Et illud
Terentianum in Adelphis. Do, prætermitto, nõ necesse
habeo omnia pro meo iure agere. Verba sunt patris in-
dulgentissimi. Ius est (inquit Donatus, quod omnia re-
cta & inflexibilia exigit. Aequitas est quæ de iure mul-
tum remittit. Non necesse est ergo sæuire patrem, tame-
etsi potest suo iure. Cicero pro Cælio. Certe in armis mi-
litum uirtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum
classes, commeatus multum iuuant, maximã uero pa-
tẽ q

tem quasi suo iure fortuna sibi uendicat: & quicquid est
prospere gestum id pene omne ducit suum ac si diceret:
nemo unquam fortunæ in bello non primas detulit par-
tes. Vnde illud satyr. Plus etenim fati ualet hora beni-
gna, quã si te Veneris commendet epistola Marti. Inde
iure suo decedere dicitur, qui non omnia pro iure suo
agit. Idem pro Roscio Amerino: Esto, causam proferre
non potes, tametsi statim uicisse debeo, tamen de meo iu-
re decedam, & tibi quod in alia causa non concederem,
in hac concedam, fretus huius innocentia. Liuius libro.
3. Caius Iulius decemuir diem Sextio dixit, & accusa-
tor ad populum extitit, cuius rei iudex legitimus erat.
Decessitq; iure suo ut demptum de ui magistratus popu
libertati adijceret. ὑφίεσθαι τῆς δικαίως τῶν ἰδίων
λέγω τῆς δικαίως τῶν ἑαυτοῦ Plutarchus. καὶ ταῦτα
καὶ multis alijs modis dici. Vulgo dicunt præterire
Cui opponitur iure suo agere, uel pro iure suo age-
re. Quod etiam summo iure agare dicitur, id est rigo-
rose tenere, ut alibi docuimus, Hoc uerbo diuus Augu-
stus libro. 14. de ciuitate usus est pereleganter, de mem
bris enim generali loquens. Merito (inquit) huius libi-
dinis maxime pudet, merito & ipsa membra quæ suo
quodam (ut ita dixerim dixerim) iure non omni modo
ad arbitrium nostrum mouentur: aut non mouentur,
plectenda dicuntur, qualia ante peccatum hominis non

Decedere suo iure.

Suo iure agere.

Lu. fuerũt. Quinetiam ius pro poteſtate ponitur interdum. Pli.li.2.naturalis hiſt. Imperfectæ uero in homine natu-
ræ præcipua ſolatia ne deum quidem poſſe omnia, nul-
lumq; habere in prætoria ius præterq; obliuionis. Idem
de interciula uite loquens lib.14. Carbũculari hæc me-
gatur, magna dote ſi uerũ eſt aliqua in uite, cælo nõ eſſe
Matthæi locus. ius. Quid ſit aũt carbũculatio nos alibi dicemus. Mat-
thæi.7. Et admirabãtur turbæ ſuper doctrinã eius. Erat
enim docens ſicut poteſtatẽ habens & non ſicut Scribæ
& Phariſæi; ἦν γὰρ διδάσκων ὡς ἐξουσίαν ἔχων
Niſi ad uerbũ transferretur, transferri fortaſſe ſic ſignifi-
caretius potuit. Erat enim ueluti iure ſuo docens. Vn-
Lucæ lo- de Marci.1. & Lucæ.4. ὅτι ἦν ἐξουσίαν ἔχων λέγων
cus. αὐτός. Et ſtupebant in doctrina eius, quia in poteſtate
ἐξουσία. te erat ſermo eius. Admirabantur enim omnes Chriſtũ
diſſerentem, & merito, utpote qui de diuinis iure ſuo
diſſereret, quæ quidem ipſe unus omnium nouit.

Ex.l.quid ergo.eodem tit.

Interim tamen q̃ diu ſubmittantur & ſuppleantur
capita quæ demortua ſunt, et reliqua. Iuriſconſultus hic
proprio uerbo uſus eſt. Eſt enim ſubmittere propaga-
Submitte dæ ſobolis gratia matricibus ſupponere atq; alendos
re. præbere fœtus. Columella lib.8. de ouibus loquens. Hoc
qui faciet, ſeruare debebit ne minori quadrimæ neue ei
quæ exceſſit annos octo prolem ſubmittat. Neutra enim
ætas ad educandum eſt idonea. Idem de bobus. Sed non
eſt du-

eſt dubiũ ubi pabuli ſit lætitia, poſſe omnibus annis par
tum educari. At ubi penuria eſt, alternis ſubmitti. Idem.
Submitti tamen & in uicinia urbis quoq; oportebit,
cum præſertim boni paſtoris uel cura prima ſit omnibus
annis in demortuarum uitioſarum ue ouium locum to-
tidem, uel etiam plura capita ſubſtituere. Virgilius in.
3. Georg. Tu modo quos in ſpem ſtatuis ſubmittere gen
ti. Et in Tityro. Paſcite ut ante boues pueri ſubmittite
tauros. Quod uerbum etiam ad uites transfertur. Co-
lumella libro.5. At è contrario ad meridiem plures pal
mites ſubmittantur, qui laborantem matrem feruori-
bus æſtuis opacent. Idem. Itaq; una tantum materia iu-
go proxima, & unus infra eam cuſtos ſubmittendus qui
autem mox in annum renouet.

Ex lege quidam hyberus.
de ſerui.præ.ur.

Non licet aũt tribulos habere admotos. Sic quidẽ in
melioribus libris legit̃, ſed in emẽdatis tubulos legimus. Tubi
& tubuli canales ſunt fictiles uarijs uſibus accõmodati.
Tribuli uero uel ut græce dicitur ξίβολοι machinulæ Tubulus.
ferreæ, doloſæ, tetragona forma, quæ in quãcũq; par Tribulus.
tem incubuerint, unũ aut plures aculeos infeſtos pten-
dunt. Plutar. in Apoph. καταπείραι ξιβόλους σιδη-
ροῦς ὅπως μὴ διαμένοντες οἱ πολέμιοι πρόσμα-
χοιεν τοῖς χώμασιν. Spargere tribulos ferreos
ne hoſtes aggeribus inſiſtẽtes pugnã illinc ciere poſſent.

Politi. in Herodianum libro 4. Simulata fuga tribuli
alias; ferramenta acuminata proijciebant. latine muri
ces dicuntur. Curtius libro 4. Bion quidam transfuga
Murices. nũciat regi murices ferreos in terram defodisse Darii,
qua hostem equitem emissurum esse credebat. Valerius
libro. 3. de Scipione Aemiliano loquens. Suadent hu
quibusdam, ut circa mœnia urbis quam obsideret ferr
reos murices spargeret, ne subita eruptione hostes im
petum in præsidia nostra facere possent, et reliqua. Hinc
Muricati gressus Fulgentio, id est formidolosi & pauen
di intuemur (inquit) arua quibus adhuc impressæ bel
lantium plantæ muricatos (quod aiunt) sigillauerunt
gressus. Et formidine menti nondum extersa hostes in ue
stigijs ponebamus, terrorem enim pro sui memoria mi
les hostis hæredem reliquerat. Tribulorum meminit Ve
getius libro. 3. lingua uernacula calciattrappæ uocan
tur. A cuius similitudine eodem nomine herba spinosa
Matthei locus. uocatur utraq; lingua. Matthei. 7. μήτι συλλέγουσιν
ἀπὸ τῆς τριβόλων σῦκα, nunq̃ colligunt de tribulis
ficus? Hanc lingua uernaculo eodem etiam nomine quo
decipulam ferream appellat.

Ex lege si arborem eo=
dem titulo

Heliocaminus. Si uero Heliocamino uel solario. Heliocaminus ad
uerbum solaris fornax dici potest, Est autem solare ub
porarium in aprico situ, ad calorem solis excipiendum
quo a

quo antiqui utebantur. Plin. in Epist. libro. 2. de dieta
quadam loquens. in hac Heliocaminus quidam æstu
stum alia mare, utraq; solem prospicit, id est utraq; par
te soli opposita est. Solarium autem præter alia signifi Solarium
catalocum significat, in quo hora ad solem denotantur,
uerbi gratia umbram faciente, uel pinnula: cuius rei inuen
tionem & rationem Gnomici profitentur. Cicero pro
Quintio. Non ad solarium, non in campo, non in conui
uersatus est in foro Romano ubi erat solarium.

Ex lege qui in sella. de ser=
uitu. rust. præd.

Qui in sella, aut lectica uehitur, ire non agere dici
tur. Accursius male de equo intellexit. Sella enim curu
lis intelligenda est, ut sella qua magistratus Romæ uehi
solebant. Iuuenalis. Visne salutari sicut Seianus, habere
Tantundem, atq; illis sellas donare curules: illum exer
cuibus præponere? Sella enim curulis uectabulum erat Sella cu
quo sedentes magistratus gestabantur. Quod gestato= rulis.
rium etiam dicitur, & gestatoria sella. Tranq in Nero
ne. interdiu quoq; clam gestatoria sella delatus in thea
trum. Et gestationes loca gestãdis hominibus apta, quod Gestatio
ea gestatis causa facitabant, ea forma qua cœnationes am nes.
bulationesq; dicuntur. Plinius in Epistolis. Ortum &
cœnationem uidet, qua ortus includitur. Gestatio
buxus aut roremarino ubi deficit buxus, ambitur idem.
Adiacet gestatio in interiore circuitu uinea tenera &

umbrosa. Sicq; illud intelligi debet in lege æquissimum, supra de usufructu. Viridario uel gestationes arboribus infructuosis opacas gestari, ἀξελαύνειν à græcis dicitur & ἱππροφορεῖσθαι. Ephippium autem de equo dicitur non sella, unde ephippiarij equi dicuntur, ut elitellarij & dorsuarij, qui dossuarij dicuntur & iugales, & qui desultorij uocantur, id est quibus equites sine ephippijs insident, ut supra diximus.

Ephippiũ

Genera equorum.

Ex l. Lucius eodem tit.

Et dono tibi digitum in domum tuam quæ in hysothmo est. Digitus hic modulum aquarium significat, cuius diametros digitalis est. Omnis autem modulus aquarius (inquit Frontinus) colligitur aut diametro aut perimetro. Digitus igitur pro fistula digitaria intelligendus aut etiam unciaria. Vnciæ enim modulus habet diametri digitum unum & digiti trientem. Verum de modulis alibi fortasse uidendum erit. Accursius nescio quid nugatur hic diuinaciter (ut solet) de digitis & rostris statuarum. Hysothomum autem terram inter duo maria interpretatur: qd' si est, nõ hysothomũ sed isthmũ legendũ. Isthmus aũt pprie collũ significat, à cuius similitudine terra oblõga et angusta inter duo maria isthmos etiam dicitur: cui porthmos, id est fretum etiam opponitur, maris scilicet inter duas continentes angustiæ. Vnde per antonomasiam isthmus Peloponnesi dictus inter

Digitus.

Modulus aquarius.

Isthmus.

porthmos

Aegeum et Ionium mare quinq; milium passuum inter uallo, cuius fauces Corinthus obsidet. Plinius de Peloponneso loquens, Angustiæ (inquit) unde procedit Isthmos appellatur. Et paulo pòst. Angusta ceruice Peloponnesum cõtingit Hellas, Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatus sinus. Quibus uerbis Plinius significauidelicet Isthmi expressit. Sic enim Isthmus à latiore terra protinus gracilescit, ut ceruix à corporis compage deductior eminet. Vnde Parisitmia partes quædam in homine dicuntur à medicis circum fauces, quæ latine Tonsillæ dicuntur.

Paristhmia.

Ex lege proprium. in ti. communia prædiorum.

Seruitutem recipere nisi sibi nemo potest. Et paulo pòst. Ita ut tota seruitus ad eũ qui receperit pertineat. Recipere. Alias excipere inquit Accursius, uidelicet id commentus, quia uerbum hoc non intelligebat. Recipere (inquit Donius) est exceptum facere, Plautus in Trinummo. Vtinunc adolescens habet? posticulum hoc recepit eum ædes uenderet. Quo in loco habet pro habitat intelligendum. Est autem recipere antiquum uerbum iuris. Cato Voconiã legem suadens uerbis hisce usus esse dicitur. Principio nobis mulier cum magnam dotem attulit, Lemen magnam pecuniam recipit, quam in uiri potesta de non committit, eam pecuniam mutuam dat uiro.

Postea ubi irata facta est, seruum receptitiũ sestari atq; flagitare uirum iubet. Gellius quando mulier (inquit) dotem marito dabat, tum quæ ex suis bonis retinebat, neq; ad uirum transmittebat, ea recipere dicebatur. Sicuti nunc quoq; in uenditionibus quæ excipiuntur: neq; ueneunt. Receptitius ergo seruus mulieris est proprius quem cum cum pecunia reliqua mulier receperat, neq; dixerat doti. sed retinuerat. græce ἐξαίρετος dicitur. Recipere etiam repromittere significat & in sese suscipere. Marcus Tullius in primo de Orat. Quo quidem in genere Marcus Bucculeius homo neq; meo iudicio stultus. & suo ualde sapiens, & à iuris studio non abhorrens, simili quodam modo nuper errauit. Nam cũ ædes L. Fusio uenderet, in mancipio lumina uti tum essent, ita recepit. Fusius uero simul atq; ædificari cœptum est, in quadam urbis parte quæ modo ex illis ædibus conspici posset, egit statim cum Bucculeo, quod cuicunq; particulæ cæli officeretur, illa quamuis esse procul mutari lumina credebat recipere ergo est præstaturũ se ꝓmittere, sic græci ἀναδέχεσθαι dicũt, τὸ ἐφ' ἑαυτῷ δέχεσθαι.

Receptitius seræuus.

ἐξαίρετος.

Ex lege uenditor. eodem titulo.

Legem dederat ne contra eum piscatio tignaria exerceretur. Sic quidem Accursius legit, & nescio quid de huiusmodi piscatione dicit: Nos uero non tignaria, sed thynnaria legendum arbitramur, haud dubia cõiectura

Thynni

Thynni enim pisces sunt prægrandes, à quibus Thynnoscopi dicti, homines è littore editiore thynnos speculari soliti. Latine Tynnarij thunnarijq; dicuntur. Quo uerbo Thodorus Aristotelis interpres in libris de animalibus usus est. Sed cum hæc scriberem, non succurrebat Aristotelis locus. Est & uerbum apud Græcos, θυνοσκοφῶ, id est thunnos capto obseruoq;. Aristophanes ἱππεῦσι: de Cleone Atheniensi demagogo loquens, id est homine populariter factioso: quasi quodam plebicola. Sic enim apud Athenienses uocabantur duces quidam uulgi popularem auram concionibus aucupantes. κἀπὸ τῶν πέτρων ἄνωθεν τοὺς φόρους θυνοσκοπῶν, id est peruigili speculatione obseruans. Siquidem (ut inquit enarrator) thunnarij in editione rupe stantes, subeuntes retia thynnos: tanquam è specula despectant. Propterea factum est, ut Thynnoscopia pro accurata & inconniuẽti obseruatione accipiatur. Thynnos autem simulatq; in retia insinuasse uidebãt, fuscinis eos conficere adoriebãtur, unde thynniso uerbum & thynnazo apud Græcos pro lancino & configo. Vtuntur & hodie in Hispania huiuscemodi piscatione, ut ex Hispanis hominibus audiui.

Thynni.

Thynnoscopi.

Thynnarij.

Demagogo.

Thynnoscopia.

Ex lege sicuti.

Si seruitus uendicetur. Supraq; eum parietem columnas structiles imponere, quæ tectũ porticus ambula

Columnæ & pilæ.

toriæ ſuſtineant. Columnæ ſtructiles ſunt, quæ aut lapide quadrato, aut latereculis extructæ ſunt, quæ pilæ etiã dicuntur. Eſt enim hæc differentia inter columnas, quas à græcis κίονες, & pilas quæ σὺλαι ab illis dicũtur. Columnæ uno ſcapo cõſtant, id eſt lapide oblongo perpetuo. Pilæ ſtructura cõſtant aut lapidea, aut cæmentitia, aut lateritia. Propterea hic ab Vlpiano ſtructiles columnæ dicuntur. Noſtrates pilaria uocant. Plinius

Stelæ.

græce ſtelas uocat lib. 6. cap. 28. & 29. Stelæ autẽ ſunt proprie lapideæ pilæ ſurrectæ, in quibus fœdera inſcribi ſolebant, ut omnibus innoteſcerent, & in quibus etiã homines proſcribi ſolebant. Iſocrates in Panegy. circa finem utitur, & Demoſthenes identidem. Hodie ſtelæ proprie uocari poſſunt lapideæ cruces, uel huiuſmodi

Cippi.

monumẽta, quæ in militaribus uijs extructa uidemus, literis interdum inſculptis ad memoriam alicuius rei prodendam. Latine Cippi dicuntur. Columnæ partes ſunt ſcapus, quaſi columnæ corpus. Supra ſcapum capitulum, infra ſcapum ſpira, quæ baſis ſæpe appellari ſolet. Infra quã ſpiram ſtylobates. Autor Vitruuius libro 3.

Structilis

Structilis igitur à ſtructura dicitur. Idem libro 7. de Hypæthris ambulationibus loquẽs. Fodiantur & exinaniantur quàm altiſſime, & dextra ac ſiniſtra ſtructiles cloacæ fiant. Idem libro octauo. Ductus autem aquæ fiunt generibus tribus. Riuis per canales ſtructiles, aut fiſtulis plumbeis, ſeu tubulis fictilibus. Structiles canales ap-

pellat ſtructura & fabrica conſtantes, quales hodie Romæ ſemiruti uiſuntur. Idem libro ſecundo. Itaq; poſitis lapideis, ſtructuris teſtaceis, parietibus cæmentitijs extructæ, contignationibus crebris coaxatæ, cœnaculorum ad ſummas utilitates perficiunt deſpectationes. Structura etiam à contignatione differt. Idem libro quinto. Concamerationes uero ſi ex ſtructura factæ

Structura.

fuerint, erunt utiliores: ſin autem contignationes fuerint, ſingulinum opus ſubijciatur. Eodem pertinet uerba eiuſdem Vlpiani in l. ſi ſorte. §. modus, ſupra hoc eodem titulo. Forte ut reficiat lapide quadrato uel lapide ſtructili, uel quolibet alio opere. Structuræ enim genera tria ſunt. Quidam enim lapides quadrati uocantur,

Lapis quadratus.

id eſt orthogoni, & ad normam reſpondentes, quos uulgo cæſos uocamus. Sunt alterius generis lapides rudes & informes, quæ cæmenta uocantur, quibus ad

Cæmenta

fracturas operum utuntur inter pilares uel quadratas ædificationes, quas artifices gambas appellant. Vtuntur & his lapidibus ad parietes uillaticos extruendos. Hoc genus ſtructuræ incertum eſt, & ſine uenuſtate, quaſi lapide temere inuento conſtructum. Eſt & tertium genus inter hoc & illud medium, ex lapide ordinario, nec temere congeſtum, nec ad perpendiculum reſpondens, ſed tamen ordine coagmentatum. Vitruuius libro ſecundo. Itaq; nõ eſt contemnenda Græcorũ

Lapis ordinarius.

ſtructura. Non enim utuntur è molli cæmento polita.

Sed cum

Sed cum deceſſerunt à quadrato, ponũt de ſilice ceu de lapide duro ordinaria. Idem de hiantibus ſtructuris loquens & uitioſis. Quod ſi quis noluerit in id uitiũ incidere, medio cauo ſeruato ſecundum orthoſtatas intrinſecus ex rubro ſaxo quadrato, aut ex teſta & ſilicibus ordinarijs ſtruat bipedales parietes. Ordinarios appellat non incertos, ſed eiuſdem formæ & ordinis, & interſe ſimiles, Structilem autem lapidem Vlpianus, aut ordinarium, aut incertum intelligi uoluit. Hæc tamen magis lapidis genera quàm ſtructuræ dici poſſunt. Propterea Plinius li. 36. capite. 22. Structuræ genera quatuor ponit, iſodomon, pſeudiſodomon, ab æquali inæquali; ſtructura dicta, emplecton, dyctiotheton. Quæ ſi quis intelligere cupit, adeat Plinũ, ſatis eſt enim nobis locum notaſſe, quod ad hunc locum attinet. Structura autẽ exacta qualis eſſe debeat: idem Plinius his uerbis docet. Structurã ad normam & libellã fieri, & ad perpendiculũ reſpondere oportet. Normam noſtrates quadram uocitant, libellam uiuellũ: perpendiculũ plumbum. Vitruuius lib. 7. de tectorio opere loquens. Longitudines ad regulã & lineam, altitudines ad perpendiculum, anguli ad normam reſpondentes exigantur.

Ordinarij ſilices.

Structuræ genera

Norma. Libella.

Ex lege qua actione ad legem Aquiliam.

Si quis in colluctatione uel in pancratio. Diximus alibi multa de exercitamentis antiquis. pancratiũ autẽ dicen-

dum huc reiecimus. Eſt igitur pancration certaminis genus, ex eo dictum (ut uidetur) quod aduocatis omnibus corporis uiribus, omniumq; neruorum contentione tranſigitur. Calcibus enim etiam & cubitis non modo non pugnis pancraciaſtæ utebantur, omniq; impetendi reprehẽdendiq; modo. Lucianus, περὶ γυμνασίων, id eſt, de gymnaſijs, Anacharſin, Scythen, his propemodum uerbis Solonem de inſtitutis Athenienſiũ cogitantem: ut admirabundum inducit. Quam tandem ob rem ô Solon iuuenes ueſtri hæc faciunt? Quidam enim eorum mutuo ſe ſupplantant. Quidam obſtricta gula ſtrangulant. Nonnulli inter ſe ui flectuntur, & in cœno more ſuum uolutati mutuo ſe conſpergunt, iam primum poſitis ueſtimentis pingui: alter alterum affricantes placidiſſime, mox neſcio qua ui impulſi obtruduntur inuicem ſeſe nutatu obuerſario, frontesq; oblidũt pecudum more inter ſe obarietantes: & ecce tibi cruribus hic illum tollens, humi allidens, mox in eum ſeſe libratis: erigi ultra non ſinit in cœno proculcatum, cruribusq; comprehenſum cubitis in uentrem connixus ſœdiſſime miſerum angit. Et reliqua, quæ ille de exercitamentis græcorum luculentiſſime proſequitur. Ex quibus apparet huiuſmodi colluctationes, in cœno, & arena exerceri nudis corporibus ſolitas eſſe. Et paulo infra, in perſona Solonis. Huiuſmodi autem (inquit) exercitamentorum id quod in cœno exercetur pale (id eſt lucta)

Pancratiaſtæ.

luctæ) uocat. Qui uero in puluere exercẽtur, ipſi quoq; luctãtur. Cum uero feriũt uiciſsim cõcertatione arectã ria pancration dicitur. τὸ δὲ παίειν ἀλλήλους ὀρθοσάδην, παγκρατιάζειν λέγομεν. Et rurſus. οἱ δ' ὀρθοσάδην κεκονιμένοι καὶ αὐτοὶ παίουσιν ἀλλήλους προσπέσοντες καὶ λακτίζουσιν. Qui autem (inquit) arrecti puluere obſiti ſunt, feriunt & ipſi alter alterum impetentes procurſu calcitratuq;. Quintil. lib. 2. de inſtitu. Orato. Si uero liberalior natura contigerit, & in qua merito ad ſpem oratoris ſimus aggreſsi, nulla dicendi uirtus omittenda eſt, ſicut ille exercendi corpora peritus, nõ ſi docendum pancratiaſten ſuſceperit, pugnos ferire uel calce tantum, aut nexus modo atq; in ijs certantes aliquos docebit, ſed omnia quæ ſunt eius certaminis. Sunt qui pancratiaſtas pro pentathlis intelligi uelint id eſt ijs qui quinq; illa antiqua certamina Græciæ obierunt & uicerunt, παγκρατιάζοντας πάντων κρατοῦντας intelligi uolentes, id eſt omniũ uictores: idq; Hermolaus libro. 34. emendationũ ſuarũ ſcripſit. Quod unde acceptum ſit neſcio. Sudas certe pancratiaſten manibus pedibusq; pugnantem interpretatur. Gellius libro. 12. Panætij ſententiam quandam referens. Vita autem (inquit) hominum, qui ætatem in medio rerum agunt, ac ſibi ſuisq; eſſe uſui uolunt, pericula negociaq; ex improuiſo aßidua, & prope quotidiana ſert. Ad ea caueuda atq; declinãda perinde eſſe oportet animo ſem-

Pentathlis

Pancratiaſtæ.

mo ſemper prompto atq; intento, ut ſunt athletarum, qui pancratiaſtæ uocantur. Nam ſicut illi ad certandum uocati, proiectis ante brachijs conſiſtunt, caputq; & os ſuum manibus oppoſitis quaſi uallo præmuniũt, membraq; eorum omnia priuſquã pugna mota eſt, aut ad uitandos ictus cauta ſunt, aut ad faciendos parata: ita animus atq; mens uiri prudentis, conſilia cogitationeſq; contra fortunæ uerbera, contraq; inſidias iniquorum quaſi manus & brachia prætendens. Aliqui tamẽ apud Græcos παγκράλιον πένταθλον interpretantur. id eſt pancratium pentathlum, πυγμὴν, id eſt pugilatum, δρόμον curſum, ἅλμα ſaltum, δίσκον diſcum, πάλην luctam, quos Hermolaus ſecutus eſt.

Ex eodem loco.

Niſi domino committente hoc factum ſit. Committere eſt ad contentionem & concertationem exhibere. Vnde committi gladiatorum paria dicebantur in ſpectaculis & athletarum certaminibus, id eſt, ad digladiandum copulari comparariq;. Similiter & poëtæ, & oratores committi dicebantur, id eſt, bini ad ingeniorum oſtentationem exhiberi. Indeq; commiſsiones dicitæ ſcenicæ ſcilicet & poëticæ, & etiam ludicræ, quas prætores ludis præſidentes faciebant. Tranquillus in Claud.

Committere.

lus in Claudi. Circenses etiam frequenter in Vatica-
no commisit, nonnunquã interiecta per quinos missus
uenerationē. Idem in Augu. Componi tamen aliquid de
se, nisi & serio, & à præstantissimis offendebatur. Ad-
monebatq; prætores, ne paterentur nomen suum com-
missionibus obsolescere. Inde illud Saty. Committit ua-
tes, comparat inde Maronem. Ex hoc autē factum ut
committere pro irritare ponatur, & ad iram accende-
re. Tranq. in Calig. Non cessauit ex eo criminari alte-
rum alteri, & inter se committere: hoc Græci dicunt
συγκρούειν. Isocrates. τοσοῦτον διέστηκεν συκοφάν-
της ἑκὼν πραγμάτων ἢ ποιεῖν σασιάζειν. Inde
apud Liuiū cōmissum bellū legimus, id est (ut uulgo di-
cunt) guerram apertam esse, cum aliqua iniuria la-
cessente bellum inter duos populos irritatur, quasiq; re
ipsa inducitur.

Cōmissū bellum.

Ex. l. si fornicarius.

Fornacarius.

Lego fornacarius à fornace. Erat autem fornacarius
seruus idem qui pistrinarius uel pistor. Fornacalia (in-
quit Festus) feriæ sum institutæ farris torrendi gratia,
quod ad fornacem quæ in pristinis erat sacrificium fieri
solebat. Idem alibi Fornacalia sacra erant cum far in
fornaculis torrebant. Seruius autem grammaticus au-
tor est apud priscos molarum usum non fuisse, fruges
enim torrebant, & deinde in pilis pinsebant, & hoc
erat molendi genus, quod & suo tempore adhuc facti-

tatum esse ait. Ex quo more illud Vergilianū esse in pri-
mo Aeneidos. Et torrere parant flāmis & quædā fran-
gere saxo. Molæ autē posteā inuētæ sunt asinariæ, quæ-
dā trusatiles, id est hominum opera uersatiles. Gell. li. 3.
de Plauto comico loquens. Sed enim saturionem & ad
dictum & tertiam quandam comœdiam cuius nunc mi
hi nomen non suppetit, in pistrino eum scripsisse Varro
& plerique alij memoriæ tradiderunt, cum pecunia om-
ni quam in operis artificum scenicorum pepererat, in
mercationibus perdita, inops Romam redijsset, & ob
quærendum uictum ad circumagendas molas quæ tru-
satiles appellantur, operam pistori locasset. Hoc autem
non sine ingenti labore ac fatigatione utriū fiebat, pro-
pter quod factum est ut pistrinum pro loco fatigationis
pleno, & pro negocio operoso ac molesto uiresq; consi
ciente ponatur. Hieronymus in præfatione Danielis. De
nique ego adolescentulus post Quintiliani & Tullij le-
ctionem, cum me in linguæ Chaldaicæ pistrinum reclu-
sissem, & multo labore uix cœpissem anhelantia striden
tibusq; uerba resonare, & quasi per cryptam ambulans
rerum desuper lumen aspicerem, impegi nouissime in
Danielem. Pistrinum pro ærumna dixit studij difficilli-
mi. μυλῶν à græcis dicitur Lucianus de uili mancipio
τὸν μυλῶνα ὥσπερ ἀνάκτορον προσκυνῶν. Aqua-
rium aūt molarū loca quibus nunc utimur moletrinas, Moletri-
ni arbitror, appellare possumus, ut ex Nonio colligo. na.

Molæ asi-
nariæ & trusatiles.

Pistrinum

Ex eadem paulo post.

Inspurcare. Spurcum uinum. Spurcare

Cum eo plane qui uinum spurcauit uel effudit. Spurcum Nonio tradente multa habet significata, sed tamen ex Festo enarrandum hic uidetur. Spurcum (inquit) uinum dicebāt aut aqua mixtū, aut igne calefactum, aut mustum antequam defrueſcat. Vt ſit ſpurcare uinum aqua infuſa uiciare. Tametſi græcorum uina legimus perfundi aqua ſolere ad lenitatem excitandam, ſed marina & ſalſa, ut autor eſt Plinius libro. 14. In Italia autem condiri muſta mos erat. Prouerbium eſt apud græcos, ἀπώλεσας τὸν οἶνον ἐπιχέας ὕδωρ. Perdidiſti uinum aqua infuſa. De ijs dictum qui beneficia commode collocata importune commemorātes eorum gratiam perdunt: aut qui res præclare geſtas parumlo aliquo errato deboneſtant. Dici autem poteſt de ijs qui liberalitates alioqui commendabiles illiberali detractiuncula delibantes ueluti præſioratas mittunt, nec ſyncera nec meracas conferentes. Cuiuſmodi eſt eorum factum qui ſibi ius aliquod in res donatas receipiunt, aut ius repoſcendi ſiquando pœnituerit eos benignitatis, aut huiuſmodi aliquid nec candidi nec ingenui conſilij comminiſcuntur. Propterea Iſocrates ad Demonicon ſcribens inter prudentiæ præcepta & hoc addidit. μὴ δεῖν τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαρίζεσθαι, Ac ſi dicat ad uerbum, nec gratias ingrate gratificari: quod multi (inquit) faciunt, qui cum beneficij quidem re uera ſint iniucundi

iniucūdos tamen amicis opitulatores ſeſe præſtant. Noſtra aūt ætate inſpurcare uinū dici poſſunt, qui erogationes & benignitates ingentes ab ambitioſa pietate profectas gentilitijs inſignibus alijſq; commentis deprædicantes, quaſi aquula in uinum infuſa deperdere uideantur. eas enim non magis religioni (ut opinor) quàm ambitioni expenſas ferre poſſunt.

Aquulam in uinum infundere

Ex eadem paulo inferius.

Si mulier pugno uel equa ictu à te percuſſa eiecerit.

Eijcere

Eijcere uerbum eſt ad immaturum partum accommodatum. Vnde eiecti partus dicuntur pro abacti. Quo uerbo Plinius libro uigeſimo octauo uſus eſt: & eiectitia uulua, quæ à græcis ἐκβολὰς dicitur. Plinius libro undecimo. A quorū imitatiõe hæc loeutio tracta. Apud eos enim ecbolimi eiecti eiectitijq; & abortiui dicuntur. Et ἐκβόλια medicamenta quibus medici utuntur abigendis infantibus in utero enecti quæ & phthoria dicuntur. Verba ſunt crebra apud Dioſcoridem. Latine eiectoria & eiectrices medicinæ dici poſſunt. Plinius libro decimoquarto. Thaſiam uuam Aegyptus uocat apud ſe prædulcem quæ ſoluit aluum. Eſt contra in Lycia quæ ſolutam firmat. Aegyptus et ecbolimā habet abortiuos facientem. Vbi in quibuſdam libris ecbolada legitur, utrobiq; recte. Idem de Scammonite uino. Hoc

Eiectitius

Ecbolia.

Phthoria.

uinum (inquit) phthorium uocant, quoniam abortus fa-
cit. Si enim in antiquis exemplaribus legitur manu scri-
ptis, licet in impreßis ectromatium legatur uerbum sub-
dititium. Ea autem medicamenta quæ sterilitatem affe-
runt & conceptum adimunt, hoc est uim concipiendi,
Atocia. Atocia dicuntur. Dioscorides de cedria loquens. περι-
χρισθεῖσα δὲ αἰδοίῳ πρὸς τὴν συνουσίας, ἀτόκιόν ἐστι.
ἐκρύσεις. Circũlita (inquit) genitali ante coitũ atocij uim habet.
Effluctio & abortio. Aristoteles libro septimo de animalibus ἐκρύσεις, id est
effluctiones uocari tradit eas conceptus corruptiones
quæ intra septimũ diem fiunt. Abortiones uero ἐκξωσ-
μοὺς usq; ad quadragesimum uocitari. Cuius dicti cau-
sam Censorinus explicat in libro de die natali. A qua-
Partus immaturus. dragesimo igitur die partus immaturi dicuntur, eorum
partim uitales, id est ζώσιμοι καὶ βιώσιμοι, partim
non uitales, ut quinto sexto octauoq; mense.

Ex eadem lege si calicem diatetrum.

Calices diatreti. In antiquo emendate diatetrum legimus. Tretum &
diatretum græce foratile pertusum, tornatile aut torno
Toreumata. factum significat, à uerbo τιτρῶ καὶ διατιτρῶ unde διά-
τρητον. Sunt igitur calices diatreti cælati & tornatiles,
quæ toreumata græco uerbo dicuntur Sallustio, Cicero-
ni, Tranquillo. Martialis libro .12. epigramm. O quan-
tum diatreta ualent, & quinq; comati. Tunc cum pau-
per erat non sitiebat aper. Aliter tamen ab interpreti-
bus legi-

bus legitur ille locus. Quod autem sequitur de margari-
tis, ut pertusis in linea uteretur. Linea hic pro lineo fi-
lo intelligendum, id est funiculo qui per medios uniones
transigi solet. Vitruuius libro .4. cap. 4. Nam si duæ co-
lumnæ æquæ crassæ lineis circũmetiantur, è quibus una
sit striata altera non striata, & circa striglium caua, &
angulos striarum linea corpora tangat, tametsi colum-
næ æque crassæ fuerint, lineæ quæ circumdatæ erunt,
non erunt æquales: hoc loco qui uulgo corruptißime le-
gitur lineam Vitru. pro funiculo posuit. Extricatos aũt Extricatus.
uniones Vlpianus eos intellexit qui ex rudi & natiuo
habitu arte gẽmarij politi sunt. Est enim extricare quod
græce ἐκλέπειν dicũt, hoc est dempto cortice expolire.
Accursius extricatas margaritas abinuicem separatas
interpretatus est, naturam margaritarum ignorans: de
quibus Plinius libro .9. ita inquit. Dos omnis in cando-
re, magnitudine, orbe, læuore, pondere, haud promptis
rebus, intantum ut nulli duo reperiantur indiscreti, un-
de nomen Vnionum Romanæ scilicet imposuere delitiæ. Vniones.
Nam apud græcos non est nec apud barbaros inuẽtores
eius aliud quàm margaritæ. Cum ergo nulli duo repe-
riantur cohærentes, unde ab unitate uniones dicti, ex-
tricare Accursius male pro separare intellexit. Indiscre-
ti tamen uniones apud Plinium intelligi possunt omni-
no similes, id est similitudine indiscreta. Sic enim Plin.
id uerbum usurpare solet. Idem Plinius de his loquens.

Sani quidem concharum partus multiplici constant cu-
te, non improprie callum ut existimari corporis possit.
Itaq; purgantur à peritis.

Ex fine eiusdem legis.

Item si tectori locaueris lacum uino plenum curan-
Vietor. dum. Legendum puto Vietori. Viere (inquit Nonius)
Viere. uincire est & inflectere: unde illud Varronis libro pri-
mo de re rustica, ut habeam uimina in uiendo. Idem
Varro de lingua latina libro primo. Viere (inquit) est
uincire: unde apud Ennium. Ibant uiere ueneriam co-
rollam. Viere inquit Festus alligare, unde uimina & ua-
Vietus. sa uiminea. Donatus in Eunuchum. Vietus (inquit) mol-
lis flaccidusq; & flexibilis corpore, unde & uimina,
uites, uietores dicũtur, et uiere religare, quia uietis uir-
gis religare possumus. Hactenus Donatus. Terentius.
Hic est uietus uetus ueternosus senex. Plautus in Mer-
ca. Achæronticus senex uietus decrepitus. Gellius. Po-
ma præmatura uieta sunt & putria. Sunt igitur uie-
Vitilia. tores cupparij qui uitilibus cuppas sarciũt uinciũtq;. Vi-
tilia aũt sunt quæcunq; sic lenta sunt, ut commode fle-
ctantur, cuiusmodi sunt uimina. Græci ὑμαντώδη &
λυγιστικὰ uocant: exempla sunt apud Plinium li. 13. ca.
4. & libro. 34. cap. 16. Lacus autem sunt qui torculari
supponuntur ad excipiendum mustum, & labra ligne-
quibus

quibus uindemiæ apud nos importantur, quibusq; ad bal-
neũ utimur. Italia olim fictilibus uasis utebatur. Pli. li-
bro. 14. Magna & collecto iam uino differentia in cel-
la. Circa alpes ligneis uasis condunt circulisq; cingũt,
mitiores plagæ dolijs condunt infodiuntq; terræ tota.

Ex. l. si quis testamentum eodem titulo.

Quemadmodum (inquit) æstimatio inhibetur. Sic
quidem legit Accursius. Sed inibitur haud dubie legen-
dũ est. Inire æstimationem dicimus ut inire rationẽ, hoc
est inuenire modum & rationem alicuius rei æstiman-
dæ: cuius uerbi frequentior est usus apud autores quàm
ut exemplo opus sit. Meminit Laurentius copiose lib.
5. elegant. Teren. in Heaut. Crucior bolum tantum mi-
hi esse ereptum tam subito è faucibus. Quid agam, aut
quid comminiscar? ratio de integro ineunda est mihi.

Inire æstimationẽ seu rationem.

Ex. l. si ex plagis. §. pri.

Ille flagello quod in manu habebat in quo dolor ine-
rat, uerberare tabernarium cœpit. Beroaldus dolon hic
legendum censebat, nec ab re quantũ mihi uidetur. Cũ
Seruius li. septimo Aeneidos dicat, dolonẽ flagellũ esse
intra cuius uirgam latet pugio, à fallendo græce dictũ
id est dolo, quod decipiat ferro cum speciem ligni præ-
ferat. Tranquillus in Claudio. Reperti & equestris

ordinis duo in publico cum dolone ac uenatorio cubi tro, præstolantes alter ut egressum theatro, alter ut sa crificantem apud Martis ædem adoriretur. Huiusmodi hodie uisuntur.

Ex. l. si uero, de ijs qui deiecerũt

Exhedra. Ex cuius cubiculo uel exhedra deiectum est. Accursius diuinaci coniectura fenestram interpretatur. Vitruuius libro quinto de palæstrarum ædificatione loquens, quæ græcanica non italica ædificia erant. Constituantur autem (inquit) in tribus porticibus exhedræ spatiosæ, habentes sedes in quibus philosophi rhetores q; ac reliqui qui studijs delectantur sedentes disputare possint. Cicero libr. 5. de Finibus. Hoc tempore etiam multa in omni parte Athenarũ sunt in ipsis locis indicia summorum uirorum: tamen illã moueor exhedra. Modo enim fuit Carneades quem uidere uideor. Est enim nota imago, à sede q; ipsa tanta ingenij magnitudine orbata desiderari illã uocem puto. Verba sunt Ciceronis fingentis dialogum illum suum in academia Atheniensi habitũ, ubi academici disputare olim soliti erant. Idem de prouincijs consularibus. Itaq; ille alter & ipse est homo doctus, & suis Græcis subtilius eruditus, quibuscum iam in exhedra helluatur. Verba sunt Pisonem mordaciter taxantis, quasi sub obtentu philosophiæ cum græculis in exhedra, id est in loco disputationum pergeretur, id

retur: id est perpotaret uerius quàm cum græcis disseret. Exhedræ hodie dici possunt loca, quæ in peristilijs canonicorũ aut monachorũ, id est claustris, uulgo capitula dicuntur. Exhedra enim græce à sedium frequentia & sessitandi cõmoditate nomen accepit. Idem Cicero lib. primo de Natura deorum, apud Romanos exhedrarum usum fuisse docet his uerbis. Nam cum ferijs latinis ad eum ipsius rogatu accersituq; uenissem, offendi eum sedentem in exhedera, & cum Caio Velleio senatore disputantem. Hic autem pro cellula studiaria accipi uidetur, in qua grabbatulus ad meridianũ accõmodatus esse solet, quo modo & apud eundem Ciceronem in 3. de Orato. de meridiana enim quiete loquens. Tum debita (inquit) opera quiescẽtibus alijs in eam exhedrã uenisse, in qua Crassus lectulo posito recubuisset. Cũq; eum in cogitationem etiam defixum sensisset, statim recessisse. Hiero. lib. 1. Paralipo. cap. 23. Et erunt sub manu filiorum Aaron in cultu domini in uestibulis & in exhedris, & in loco purificationis & in sanctuario.

Quod autem sequitur, Quod si ex mediano cœnaculo quid deiectum sit, medianum pro medio architectonicũ uerbum est, ut apud Vitruuiũ medianæ columnæ ab angularibus distinguuntur, & medianæ testudines. Similiter medianũ cœnaculũ hic dicitur: quod tamẽ pro mediano cubiculo cœnaculi intelligo. Est enim cœnaculũ ut alibi diximus, superius membrum domus, quod in-

Medianũ

Cœnaculam.

quod inquilini Romæ habitare solebant, quasiq; corpusculum suis quoq; membris cõstans, cubiculo, exhedra, cellula, & huiusmodi cubiculi appendicibus. Quod uero superius paulo dicitur. Sed si quis hospitalia habeat solus ipse tenebitur, id quo modo intelligi debeat ex Vitruuio lib. 6. conijcere possumus. Sic enim inquit. Præterea dextra ac sinistra domunculæ constituuntur, habentes proprias ianuas triclinia & cubicula cõmoda, ut hospites, aduenientes non in peristylia, sed in hospitalia recipiantur. Adde quæ supra in titulo de officio proconsulis diximus.

Hospitalia.

Ex eadem lege, de ijs quæ deiecerunt.

Prætor ait ne quis in suggrunda protecto ue. Suggrundæ & suggrundia uocãtur partes tecti prominentes, quibus stiricidia à parietibus arcẽtur. Qualia sunt ferè Lugdunensia tecta. A Græcis γεῖσοι & ϛεῖϲα dicuntur. Inde uerbum suggrũdatio Vitruuio lib. 4. ca. 2 Sub tectis (inquit) si maiora spatia sunt, columen in summo fastigio culminis: unde & columnæ dicuntur & transtra & capreoli. Si cõmoda, columen & canterij prominentes ad extremã suggrundationẽ. Quæ uerba mendosissime in impressis libris leguntur, ut totus penè tractatus ille de architectura decem libris constans. Quare à paucissimis legitur. Alioquin etiam intellectu perdifficilis, & ut Euripides tragicus de libro Heracli

Suggrundæ.

ti cognomento Scotini dixit, si Laërtio credimus, δηλίου κολυμβητοῦ δεόμενος, id est Delio natatore indigens. In illa enim rerum uerborumq; obscuritate non mediocre etiam ingeniũ, quasi æstuoso freto obrutus natator submergitur. Nobis uero in ea lectione contigit præceptorem eximium nancisci Iucundũ sacerdotẽ architectum tunc regium, hominẽ antiquitatis peritissimum. Qui graphide quoq; non modo uerbis intelligendas res præbebat. Quo tẽpore Vitruuiũ nostrũ ociose, aliosq; nonnullos antiquos scriptores eodem benignissime adiuuante emendauimus. Accedit græcarũ literarũ mediocris uel modica potius cognitio, quæ in eius autoris lectione multum confert. Est tamen ille autor latinæ linguæ studiosis nedũ architecturæ utilissimus. Vt ad rẽ redeamus, suggrundationẽ græci, ϛείσωμα uocant, quod ad uerbũ suggrundamentũ dici potest: quod tamẽ uerbum Theodorus ex Aristotele grundam & imbricamentum transtulit. Idem Aristoteles lib. 5. de generatione animaliũ, nonnullorũ animaliũ aures suggrundatas esse dicit, ἀπογεϛεισωμένα ὦτα appellans. Quem locum interpres elegãter ita uertit. Auriculæ etiã longæ imbricatæq; amplius quasi grundis intusq; anfractu lõgiore intortæ (quales nõnullarũ quadrupedũ sunt) melius auditũ administrãt, quippe quæ motum eminus excipientes ad sensoriũ reddãt, ὅσοις ὦτα ἀποϛεγεισωμένα πόῤῥωθεν, καὶ ὅϲα τὴν ἑλίκην μακρὰν ἔχουσι.

Delio natatore indigens.

Imbricamentum.

Prote-

Protecta. Protecta autem & proiecta partes sunt domus prominẽtes, qualia sunt meniana & podia pensilia, unde aspectus est nobis in uicos & plateas. Proiecturæ Vitruuio prominentiæ sunt, & ueluti supercilia quædam parietum arcendis stiricidijs inuenta, fabri larmietos appellant & intabulamenta. Quanquam etiam proprio nomine coronæ uocentur, siue structura siue intestino opere constent, quod minutiariam lingua uernacula dicimus. Vitruuius lib. 2. Summis parietibus structura testacea sub tegula subijciatur altitudine circiter sesquipedali, habeatq; proiecturas coronarum. Ita uetari poterunt, quæ solent in ijs fieri uitia. Protecta à protegendo dicta sunt: est enim protegere tectum proijcere. Cicero in Topi. Quoniam Publius Scæuola id solum ædium esse dixit, quantum parietis communis tegendi causa tectum proijceretur: ex quo tecto in eius qui protexisset aqua deflueret, ius tibi uideri, & reliqua. Pergulã cuius hic quoq; fit mentio, pro parte domus exporrecta & propendẽte accipi debere hoc in loco eius generis, quas salientes artifices appellant, nemo semidoctus ignorat. Plinius lib. 35. de Apelle. Perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus. Atq; post tabulam latens uitia quæ notarentur auscultabat, uulgum diligentiorem iudicem quàm se præferens. In his autẽ pergulis uenales res proponebantur, sicq; intelligendum in lege hæres, supra de iudicijs.

Proiecturæ.

Coronæ

Opus intestinum.

Protegere.

Pergula

Ex. l. tigni.

Ex. l. tigni. in titulo ad exhibendum.

Vel ansam scypho iniunxeris, uel emblemata phialæ. Emblema uermiculatum opus significat ex tessellis insititijs aptum atq; consertum. Inde illud Ciceronis in Bruto de Marci Calidij oratione. Nullum nisi loco positum, & tanquã in uermiculato emblemate (ut ait Lucilius) structũ uerbum uideres. Et in Oratore perfecto de collocatione uerborũ loquens ex Lucilio. Quàm lepide lexeis compositæ, ut tesserulæ omnes, arte pauimento atq; emblemate uermiculato. Lexeis (inquit) id est dictiones in oratione tam lepide compositæ, quàm in pauimentis uermiculato opere factis tesserulæ. De quibus Plinius lib. 35. Interraso (inquit) marmore, uermiculatisq; ad effigies rerum & animalium crustis. Huiusmodi hodie uisitur in æde Senensi pulcherrimũ opus. Emblema etiam in uasis argenteis aureisq; & Corinthijs ornamenta erant apud antiquos, exemptilia cum libitum erat, cuiusmodi ætas ista non nouit (ut arbitror.) Id autem ex Marco Tullio intelligi facile potest in Verrem Actione. 5. In qua Verrem Siciliæ prætorem criminose refert Haluntinos uasa omnia, quæ tum apud Haluntium erant in unum aceruum cõferre coëgisse: quo facto Verrem ex omnibus uasculis emblema, id est, preciosissimam partem reuellisse, ita ut Haluntini domum pura nudaq; uasa referrent, id est, emblematis abstersis, &

Emblema

Vermiculatũ opus

sis, & toreumata, id est, celaturæ & emblemata apud Verrē remanerent impudentissimo latrocinio, propter quod factum Verrem per Paronomasiam uerriculū appellat. Verba Ciceronis hæc sunt. Vasa autem ad Verrem deferuntur, Cibiratæ fratres uocantur. Pauca improbant. Quæ probarent, ijs crustæ aut emblemata detrahebantur. Sic Haluntini excussis delitijs cum argento puro domum reuertuntur. Quod unquā iudices huiusmodi euerriculū in illa prouincia fuit? Et paulo post. Tum illa ex thuribulis & patellis quæ uellerat, ita scite in aureis poculis illigabat, ita apte in scyphis aureis includebat, ut ea ad illam rem nata esse diceres. Emblema insertum quid & insitum significat iiunctumq;, ideo factum ut emblema pro ornatu temporario & exemptibili ponatur. Inde illud Fabianum lib. 2. institutionis oratoriæ, de locis cōmunibus loquētis. Hoc (inquit) adeo manifestum est ad forenses actiones pertinere, ut quidā nec ignobiles in officijs ciuilibus scriptos eos, memoriæq; diligētissime mādatos in promptu habuerint, ut quotiens esset occasio, extemporales eorū dictiones his uelut emblematis exornarentur.

Ex lege Iulianus. §. quintum, eodem titulo.

Possit exequi actione quod destinauit, & in nullo casu quā intendit læsa. Sic quidem ubiq; legitur post Accursium. Causa uero non casu legendum esse nemo, nisi tardissimus non intelligit, ut sit causa quam intendit in nullo læsa, id est nullo modo. Quod autē sequitur, nisi paratus sit repetita die intentionem suscipere, simile illi in titulo de damno infecto repetita die repromittere. Repetita die.

Verbum est peculiare iurisconsultorū, quemadmodum & alia pauca ab alijs scriptoribus non recepta. Vt per aduersionem locare uel cōducere uel emere, in iure frequentissima, & castratus pro eunucho natiuo, ut uersicoloria, quæ nativum colorem mutauerunt: & reliqua quæ nunc in mentem non ueniunt. Repetere est retrorsus petere, ut cum alte repetitam orationem dicimus. Repetere

Cicero in. 3. de Oratore. Quorsum igitur hæc spectat tam lōga & tam alte repetita oratio? Alte repetita prorsus a principijs rerum exorsa dixit, quod ipsum interdum utilissimum est: unde illud Horatianū in arte. Nec reditū Diomedis ab interitu Meleagri, Nec gemino bellū Troianum orditur ab ouo. Et repetita longius interrogatio apud Fabium lib. 5. At in eo (inquit) qui uerum inuitus dicturus est, prima felicitas interrogantis est extorquere quod is noluerit. Hoc autem non aliter fieri potest quām longius interrogatione repetita. Respondentis enim quæ nocere causæ non arbitrabitur. Item paulo tardiores quoq; altius, & unde nihil suspecti sit repetita præcognitione, priora sequentibus applicando eo sæpe perduxit homines, ut inuitis quod prosit extorqueat.

Vulgo

Repetita consuetudo.

Vulgo dicimus longißime rem quærere, uel longißime ueſtigare. Inde etiam repetita cõſuetudo & inſtitutum dicitur, hoc eſt longo interuallo relata, id eſt (ut clarius dicam) à longißimis retrorſum temporibus petita. Cicero in Diuinatione. Neq; enim magis animos hominũ nocentium res ulla commouit, quàm hæc maiorum consuetudo longo interuallo repetita atq; relata. Non abre igitur hæc locutio repetita die à iuriſconſultis uſurpatur, pro eo quod Antidatam appellant, ut infra de fide inſtrumentorũ. Repetita quidem die cautionem interponi non debuiſſe, et reliqua die retrorſus ementita. Vbi dies pro tempore intelligi debet, cum fœminino genere ſit poſitum, ut in illa locutione annua bima trima die. Iuuenalis Satyra decima. Longa dies igitur quid contulit? Et Vergilius. Multa dies uariusq; labor mutabilis æui Rettulit in melius.

Ex. l. prima de ſer. corrup. §. quod ait prætor.

Suadere et perſuadere.

Sed perſuadet græce etiam bonum conſilium quis dando: poteſt ſuadere & malum. Lego ſed perſuadet, græce καὶ ἀπειθεῖ etiam bonum, & reliqua. Suadere eſt hortantis & impellentis, perſuadere exorantis & perpellentis. Suadere actus & affectus, perſuadere effectus. Cicero in Philip ſecunda. Duo tamen tempora inciderunt, in quibus aliquid contra Cæſarem Pompeio ſuaſerim, ea uelim reprehendas ſi potes. Vnũ ne in quinquennium Cæſari imperium prorogaretur. Alterum ne pateretur fieri, ut eius abſentis ratio haberetur. Quorum ſi utrumuis perſuaſiſſem, in has miſerias nunq; incidiſſemus. Propterea finem rhetorices nonnulli ad perſuadendi uim retulerunt, ut autor eſt Quintilianus in ſecundo, quod tamen ipſe non probat, ut qui officiũ oratoris in benedicendi ſcientia, non euentu poſitum eſſe cenſuerit. Laurentius Vallenſis perſuaſionem proprie Perſuaſio uocari poſſe contendit quã latini Chriſtiani fidem, græ Fides. ci πίστιν appellant, hoc eſt certam quandam opinionem & ſententiã quam nobis perſuaſimus. Id quod mihi Laurentius recte cenſuiſſe uidetur cum à uerbo græco πέποιθα, id eſt perſuaſi mihi. Piſtis apud eos dicatur, πίστις. quam nos fidem dicimus. Hoc autem ex Quintiliano liquet, qui libro. 5. ſic inquit. Pro certis autem habemus quæ legibus cauta ſunt, quæ perſuaſione ſi non omnium hominum eius tamen ciuitatis aut gentis in qua res agitur in mores recepta ſunt. Latine autem fides in hoc ſignificatu certam deriuationem non habet, ſed græcorum imitatione uſurpatum eſt anteſignanis fidei Chriſtianæ, qui aliud uerbum ſignificantius eſſe nullum exiſtimabant. Suadendi & perſuadendi differentiam Auguſtinus libro. 2. de Ciuitate, his uerbis expreſsit de Platonis politia loquens. Confer nunc Platonis humanitatem de ciuibus decipiendis poëtas urbe pellentem, cum

deorum diuinitate honori suo ludos scenicos expetente
Ille ne talia uel scriberentur, et si non persuasit, diss
tando tamen suasit leuitati lasciuiæq; Græcorum. Ut
talia agerentur, iubendo extorserunt grauitati mod
stiæq; Romanorum. Persuadere græce καταπείθειν
Pitho. dicitur, ut suadere πειθειν. Inde Pitho dicta est dea
Suada. cendi præses, quam Ennius suadam, Quintilianus p
Suadela. suadendi deam, suadelam Horatius, Cicero lepôrem
cat. Hæc & flexanima dicitur quasi animum flectens,
græcis Psychagogos, quasi ductrix & oblectatrix ani
mæ. Huius autem deæ quam sanctum olim numen apud
Galli olim Gallos fuerit: nos uerbis Luciani autoris græci ostende
elegantiæ mus, quæ nobis ob hoc uertenda esse duximus. Hercules
studiosi. (inquit) apud Celtas Ogmios lingua uernacula uocita
tur. Eius autem speciem multum ab Hercule Græcorum
Hercules abhorrentem monstrificamq; pingunt. Senex est illis Her
Gallicus. cules admodum confectus, inculto capite glabroq;, atq
extrema canitie, obrugata cute, uietus, retorridus, cu
iusmodi ferè maritimos artifices uidemus ad ultimam se
nectutem perustos. Omnia deniq; magis eum quàm Her
culem esse crederes. Et is huiusmodi cum sit habet nihil
lominus Herculis cultũ & gestamina. Amictus est enim
leonino tergore, dextera clauam tenet arcumq; sinistra
protendens, pharetram ex humero dependulã habet, u
semel dicam Hercules est usquequaq;. Hunc aũt eo hab
tu cũ uidissem, confestim arbitratus sum cõmentum c
illu

illud gallicum, ludibriumq; quoddam hominum Her
culis Græci diuinitatem suggillare maxime uolentium.
Verum (id quod imprimis in ea tabula admirandum
esse duxi) senex ille Herles confertissimam quandam ho
minũ multitudinem trahit, omneis auribus uinctos. Vin
cula porro illi sunt habenulæ pratenues, auro electroq;
fabrefactæ, spirulis collaribus honestissimis persimiles.
ἡ δὲ ἕτερα μὲν ὀλίγα, σφόδρα λεπτὰ καὶ χρυσᾶ κλέκ-
τρου πεποιημένα, ὅμοιος ἐοικυῖαι τοῖς καλλίσοις,
Atq; ij tam exilibus uinculis ducti (quod mireris) ne fu
gam quidem circumspectare uidentur, tametsi nullo pro
pe negocio explicare se possint. Nec omnino restitantes
aut in diuersum renitentes resupinatosq; uideas: hila
res etiam lætitiaq; perfusi sequuntur, ducentem se deum
laudibus efferentes, trahenti se ultro eousq; obsecundan
tes ut præueniendi studio uincula etiam laxa inconten
dãq; relinquant. Diceres eos tristes futuros si huiusmodi
uinculis eximi se sentiant. Age, quod absurdissimum mi
chi uisum est, id uero addere nõ uerebor. Cũ enim picto
ri reliquũ iam nihil esset unde catenularũ extrema imne
deret (quippe dextera quidem claua gestanda, sinistra
uero arcu tenendo occupata,) ptusa dei lingua alligatos
eos hões ductitari ab eius sũmo finxit, idẽtidẽ duce ri
dibũdo ad eos se cõuertẽte. Hæc ego (inqt) diutule cũ cõ
sideraſſẽ, admirabũdus et hæsitãs atq; adeo indignatio
me plenus, ibi Gallus qdã q tũ forte aderat, haud ignarus

ille quidem rerum nostrarum, ut qui linguam Græ-
cam exacte doctus esset, ut postea patuit græce eo
loquente, philosophiæ quoq; more gentis student quan-
tum conijcere licet, tibi (inquit ad me) mi hospes pictu-
ræ huius sacramentum interpretari uolo: Videris enim
nonnihil hac de re conturbari. Nos igitur Celtæ sermo-
nem, nõ quemadmodum uos Græci, Mercurium esse di-
ctitamus, sed Herculi similem sermonem affingimus,
quod uiribus admodum præualere eum Mercurio cre-
dimus. Quod si senex fingitur, ne id magnopere admi-
reris. Solet enim sermo in senectute demum uim suam
iustam plenãq; exhibere. τὸν λόγον ἡμεῖς οἱ κέλτοι
οὐχ ὥσπερ ὑμεῖς οἱ ἕλληνες ἑρμῆν οἰόμεθα εἶναι,
ἀλλ' ἡρακλεῖ αὐτὸν εἰκάζομεν, ὅτι πρὸ πολλοῦ ἑρμοῦ ἰσχυ-
ρότερος οὗτος. εἰ δὲ γέρων πετρίκτη, μὴ θαυμάσῃς.
μόνος γὰρ ὁ λόγος εὖ γήρᾳ φιλεῖ εὐτελῆ ἐπιδεί-
κνυσθαι τὴν ἀκμήν. Siqdẽ poëtæ uestri uere id autumæ
uerunt, iuniorũ hominũ mentem uolucrem instabilemq;
esse: senectutem autem scite dicere posse & commodius
iuuentute. Sic tibi apud Homerum ex Nestoris senis lin-
gua profluere mel creditur, & Troianorum oratores
floridam ore uocem emittere dicuntur. Proinde si auri-
bus homines ad linguam illigatos senex hic Hercules
idem & sermo trahit, ne hoc quidem est cur mireris:
utiq; qui linguæ auriumq; cognationem noris. Ad sum-
mam Herculẽ nos Celtæ hominem sapientem fuisse cen-
semus,

semus, sermone omnia perficientem, flexamina illa sua
da quam uos Pitho dicitis pleraq; eluctari peruince-
req; solitum. Telaq; ipsius sermones fuisse interpreta-
mur acutos, celeres, à scopo non aberrantes, plerunq;
collimantes, animas quoq; consauciantes. Vos certe ex
Homero uerba uolucria esse dictitatis. τὸ δ' ὅλον καὶ
αὐτὸν ἡμεῖς τὸν ἡρακλέα λόγῳ τὰ πάντα ἡγούμε-
θα ἐξεργασάσασθαι σοφὸν γενόμενον, καὶ πιθοῖ τὰ
πλεῖστα βιάσασθαι. Hui quamdiu de nugis? dixerint isti
fortasse qui nullum præsentius numen esse sancta rusti-
citate putant. Cuius spiritu sese actos esse significantes,
simplicitatem amare se & exosculari scriptorum cano-
nicorum aiunt, secularia q; scripta propterea auersari
quod inde dicendi lenocinia, non etiam sentiendi argu-
menta abunde comparari possint, bellissimum hoc na-
ctos se putantes inertiæ atq; inscitiæ patrocinium. Ceu-
uero fidei nostræ antesignani Tertullianus, Iustinus, Cy-
prianus, Lactantius, Hieronymus, Augustinus, Nazian-
zenus, Basilius, Eusebius, ac reliqui eiusdem notæ scri-
ptores, dicendi facultatem neglexerint, neq; his potissi-
mum armis contra gentilium scripta dictaq; depugna-
rint. Id quod tamẽ isti adhuc ignorasse se excusare pos-
sunt, ut qui barbara tantũ scripta intelligere atq; adeo
legere didicerint. Homines noctuinis oculis, qui clare in
clare in tenebris Cimmerijs autorum suorum cernentes,
splendore latinitatis atq; elegantiæ perstringuntur. Hos

Digressio in latinitatis cõtẽptores.

qd nōminis appellē nō satis cōminiscor. Antiq onos ly-
ras appellitauerūt. Vnde illud Var. dictū. Si quis mihi fi-
lius unus pluresue in decē mēsibus gignāt, ij si erūt ὄνος
λύρας (id est asini ad lyrā) exhæredes sunto. Hoc aūt
ex Menandro Comico in prouerbium assumptum est,
ὄνος λύρας ἤκουε καὶ σάλπιγγος ὗς. Asinus (inquit) ly-
ram audiebat & claßicum sus. Quod de ijs dici solet
qui nulla uoce harmonica titillantur. Quo modo & isti
Priscianomastiges (ut uulgus nostrum loquitur) alter-
nis uerbis impingentes, qui nullum uerbum nisi putidum
auribus percipere possunt, suauiloquentia offendi se fin-
gunt, cum reuera ad suauiloquentiam obsurdescant,
atq; etiam hebescant. Orationem enim latinam si au-
diant, superciliosos uideas contemptim transmittere se
fingentes quæ apprehendere nequeunt, ut sit quod græ-
ci dicunt ὄνος τὰ ὦτα κινῶν. Asinus auribus annuit,
quo uerbo craßioris Mineruæ homines significantur,
qui cum interdum auriti æque ut asini sint: nihil tamen
exaudientes omnia intellexisse se ementiuntur, una cum
ijs quæ dixeris dicenda etiam connectentes. Hi sunt qui
humanitatis nomen leue, atq; etiam probrosum esse pu-
tant. Quam cum se dicunt aspernari, eruditionem insti-
tutionemq; in bonas artes atq; adeo in bonis artibus &
literis eam esse nesciunt, ut doctißimi uiri tradiderunt.
Quas artes qui synceriter appetunt, hi ab antiquitate
dicti sunt humanißimi, eo quod uni omnium animātium
homini

Humanitas.

homini huius scientiæ cura & disciplina data est. Ve-
rum isti nesciunt hæc esse rudimenta atq; incunabula uir-
tutis quibus iuuenum animi ad ueræ gloriæ cupidita-
tem aluntur: hæc eadem esse potentißima uitæ retina-
cula autin rebus aduersis, aut infirma ualetudine, hoc
unum optimum esse ærumnarum condimentum. Cæte-
ræ res neq; temporum sunt neq; ætatum omnium, neq;
locorum, humanitatis studia adolescentiam agunt, se-
nectutem oblectant. Secundas res ornant. Aduersis
perfugium ac solatium præbent. Delectant domi, non
impediunt foris. Pernoctant nobiscum, peregrinan-
tur, rusticantur. Hæc deniq; in senectute animum tanq̄
emeritis stipendijs ambitionis, contentionū, cupiditatū,
uoluptatū receptui canere hortantur: omniumq; rerum
securū secū (ut dicitur) uiuere cogūt. Plena est exēplorū
uetustas, plena sententiarū, quæ iacerent in tenebris, ni-
si literarū accedente lumine (qd' isti obtueri nequeūt) in
columia seruarētur. Quod multas nobis imagines for-
tißimorū uirorū elegantiæ stilo expressas nō mō ad in-
tuendū, sed etiam ad imitandū, scriptores græci & lati-
ni reliquerūt? quas in administrāda reip. magistratus si-
bi pponētes, animū et mentē ipsa cogitatiōe hominū ex-
cellentiū cōformare debent. Nisi uero existimabimus ea
quæ acute aut sentētiose dicta sint, pinde auribus incide-
re sordide ac laute, aspere ac rotūde, barbare ac latine di-
cta, aut eodē mō in sensus irrepere, eundē aculeū in ani-

mis audientiũ relinquere. Quasi uero idem cibus fatu
iuxta conditusq́, fastidiose et suauiter sumptus per in
ad stomachũ faciat. An nihil interesse putãus, ex quo fi
lo textura quæq; fiat? An cõtexendo filo & cãdido et
reti, & egregie neto, artificis manum non referre, non
artem, non texturæ modum credimus? Quod si ipsum
cæcis etiam clarum est, nisi ab ijs defendi non posse qui
cãdida nigris, cretataq; (ut dicitur) carbone notatis,
pexplexa explicitis, dubia certis, controuersa confessis,
syncera adulteratis, proba reprobis, coherentia hiulcis,
quadrantia inconcinnis, apta collisis, consentanea dissi
dentibus, concordia pugnantibus, aientia negantibus,
optima deterrimis, odorata putidis, scita absurdis, acris
hebetibus, lucida obscuris, salsa insulsis, sapientia fa
tuis, digesta inconditis, descripta confusis, conuenientia
absurdis, culta horridis, selecta obuijs, latina barbaris,
& (ut pene dixerim) humana brutis, summa imis, &
lucem tenebris: & fas deniq; nefasq́; permiscent pla
cita omnis æui delentes: quid causæ est cur non ijsti in
temperijs acti uideantur, qui orationem ratione certa
contextam (unde nomen textus) qua una re maxime ge
nus humanum brutis animantibus præstat, nihil à ser
mone fortuito & incondito interesse contendunt? qui ad
ba (quod aiunt) linea discrimen rerum: & (ut inquit
Persius) frontẽ de rebus, & ppe dixerim hominẽ ex ho
mine tollunt? Quid? in dãnandis uitijs æque grauẽ pla

gam fa

cam faciẽt fortuita confusaneaq; uerborum congeries,
quam dictionum constructio concinna quadrataq;, aut
adamussim modulata? Eadem ui fertur effusus temere
sermo uixq́; ore excidens, qua artificiose emissa, ac tere
ti stilo intorta librataq́; oratio? Num uirtutibus com-
mendandis, artibus illustrandis, meritis hominum am-
plificandis, indignitate rerum exaggeranda, honestate
asserenda, uoluptate explodenda, commiseratione in
calamitosos citanda, ira placanda, componendis affe-
ctibus, hominibus in officio continendis, sæuitia execran
da, placabilitate emerenda, uenia extorquenda? Deniq;
uetustis nouitate danda nouis autoritate, obsoletis nito
re, obscuris luce, fastiditis gratia, dubijs fide, omnibus
eo qđ maxime interest aut temporũ, aut locorũ, aut pso
narũ aut causarum? Num his inq̃ omnibus transigendis
æque pollere potest nuda & inermis omniq́; ornatu de-
stricta oratio, nedum barbara atq; proprietate commen-
dabilis, translationibus atq; omni loquendi lepore in-
structa? Verborum sordibus horrida et tenebricosa, atq;
sermonis lautitia nitens, et figurarũ splendore illumina
ta? Nimirum pondera sensuum sententiarumq́; perferre
ictum suum nequeunt, nisi & uerborum emphasi quasi
liramento incitentur, & ambitu quodam complexuq;
certo incisorum membrorumq́; deferantur. Adde quod
M. in plerisq; rebus mire hoc natura fabricata est (ut
Marcus inquit Tullius,) sic & in oratione, ut ea quæ

maximã utilitatẽ in se continerent, plurimũ eadem ha
berent, uel dignitatis, uel etiam uenustatis. Hæc illa est
eloquentia, quæ orbem terrarũ duorum nominũ gloria
Demosthenis græci, latini Ciceronis impleuit. Quorũ
hodie quoq; permulta ingenij monumenta circũferun-
tur, ubiq; prope terrarum præterq̃ in Gallia ueneran-
da. A qua una prouincia & Minerua & Musæ et Mer
curius, atq; etiam (si dijs placet) celticus ipse Hercules,
Accursianorũ Momo (sic enim uocant derisionis deũ)
non modo cedere coguntur, sed etiam cum cõuitio qua
tiuntur. Quod eo indignius esse mihi uidetur, quod ab
ijs hominibus humanitas Francia ueluti fabula theatro
exigitur, exploditur, exibilatur: qui ne suspicari quidem
unquam potuerunt, nedum exaudire quid illa profitere
tur. Ab ijs iudicibus eloquẽtia indicta causa damnatur,
qui ne de facie quidẽ eam nouerũt. Qui alba ne an atra
sit, ignorant. Quod si fato non gallico sed Francorũ fa
cessere Gallia lepos omnis literarum cogitur, facessat
sane quando ita Genius fert huius regni. Sed suspendio
arbor eligenda (ut aiunt) & ut Aristophanes inquit,
ἐξ ἀξίου γοῦν ξύλου ἀπάγξασθαι. Si suspendio uita fi-
nienda est, ex digna saltem arbore pendendũ est. Sic si
hoc semel decretũ est, ut Francorũ suffragijs humanita
tis & eloquentiæ, id est rerũ pulcherrimæ studiũ dam-
netur, ab ijs certe damnetur qui eã permouerint. Nunc
uero quis cælũ terris nõ misceat & mare cælo, si cæcu-
tientes

tientes de dicendi coloribus, & de poëticæ canticis sur
dastri in consiliũ mittantur? qui eloquentiã blatteratri
cem quandã esse putant, cuius sit propositũ uoces inani
ter fundere, non sententiarũ pondera consectari. Igno
rantes eam esse disciplinã, quæ de magnis mire & subli
miter, de paruis proprie ac subtiliter, de mediocribus
iucunde & grauiter, de omnibus sententiose & luculen
ter dicere perdoceat. Quæ ut legibus soluta & inusita
ta quadã conditione, accusatrix eadem & causam di-
cens, atq; utrobiq; optima fide agẽs, suopte etiã tantũ
iudicio absolui damnariq; poßit. Hæc ipsa dicẽdi facul
tas permultos haud dubie amatores, sed paucos imitato
res habet, ut quondam de libertate dictum est. Quotus
enim quisq; est ex istorũ etiã numero durioris oris homi
num, qui hanc facultatẽ uerbis eleuare solent, atq; etiã
aspernandã dicere: cui si inter disserendũ censendũ ue
scitũ aliquod uerbũ in buccam forte uenerit, non flam-
mam ore inardẽti facilius opprimere poßit (ut dicitur)
quàm elegãs dictũ illud tenere? Vt enim hominis decus
omniũ confeßione est ingeniũ, sic ingenij ipsius lumen
est eloquentia. Quid igitur hoc hominũ genere facias,
qui humanitatẽ ex homine tollunt? Philippus Alexãdri
magni pater cum causam aliquando duorũ hominum
malitia præditorũ cognosceret, unũ græco uerbo fugere
iußit, id est exulare, & alterũ persequi. ἐκέλευσε τὸν
μὲν φεύγειν, τὸν δὲ διώκειν. Sic ego si arbitratu meo
de ijs

Eloquentiæ munera.

ijs statuatur qui resipiscere nequeunt, facere fortasse aut
Timonion sim, ut & qui sordibus sermonis oblectari, & qui puris
loquentibus obluctari solent, hos quidem in Timonion
quoddam, id est in auiam solitudinem deportandos esse
illos uero deportatis comites ire censeã, ut morari (pri
ma longa, id est ineptire) post hac isti inter homines de
sinam qui humanitate delectari nequeunt. Vt enim Ti
mon ille Athenië. philosophus, humani generis odio insa
Misan- mis, Misanthropi cognomentum propterea meruit, sic
thropos. isti nimirum pessime de genere humano mereri censen
di sunt qui homines humanitate abdicare se iubent. Atq;
ideo classicos & assiduos autores (ut antiquo uerbo iu
ris utar) ex quorum lectione humanitas quæritur, om
neis ad unum et à caluo (ut dicitur) ad calurum, uno illo
addito elogio damnarunt quod nihil ad stomachũ suum
facerent. Sed sic est natura comparatum ut prius cauum
Prouerb. à conuexo (ut inquit Aristoteles) quam sciolorum insci
tiam ab improbitate disiunxeris. Ex eorum sunt illi ge
nere qui literarum studium (ut negociationis) ad calcu
lum uocandum putant: non ut par sit ratio acceptorum
& expensorum, sed ut multo amplior acceptorum. Atq;
ideo eos in sese pessime consuluisse deprædicant qui hu
manioris studij curriculum ingressi sunt. Videlicet ijs
studiosis literas (ut ita dicam) decoxisse interpretantes,
quos capturas forenses expiscari non uident, aucupiaq;
illa subbasilicana consectari, quem unicum finem studio
rum esse

diorum esse credunt: uidelicet ignorantes pudicam olim
Mineruam huiusmodi mercedulis inter meritorias ar
tes haud ita pridem prostare consuesse. Sed quid cum
illis agas qui litium Labyrinthos architectari sapientis
hominis officium esse putent? qui calumniarum errores
irremeabiles implicare palmariũ arti suæ esse credant?
qui negocijs facessendis enecare ciues, ciuilis prudentiæ
facinus esse cẽseant? Verum illi beatæ suæ prudentiæ ra
tionem uiderint, nos quod agitur, agamus. Suada à sua Suada.
dendo dicta est: unde illud Virg. in sexto. Et male suada
fames. Imitatiõe cuius August. li. 14. de Ciuitate, de præ
uaricatione primorũ parentũ loquens. Male suada (in-
quit) uersutia in hominis sensum serpere affectans, &
reliqua. Inde Cornelius Cethegus propter suauiloquen
tiam Suadæ medulla dictus est. Cic. in Bru. Pitho uocant Suadæ
græci cuius effector est orator, hanc Suadam appellauit medulla.
Ennius. Eius autem Cethegũ medullã fuisse uult, ut quam
dẽ in Periclis labris scripsit Eupolis ießitauisse, huius
hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. Pitho Pitho.
autem ut Sappho declinatur & Echo & similia. Hæc
à græcis cognomento Psychagogos quasi flexanima di- Psychago
cta est, animos hominũ quoquouersus ductitans, quasiq; gos.
arbitrij frenos regens & iudicij.

Ex eadem lege.

Sed utrum ita demum tenetur ꝙ bonæ frugi seruum
perpulit ad delinquendum. Frugi bonæ & bonæ frugi

cum di-

cum dicebant probum officiosumq; consumate significabant, quanq; apud Gellium frugis bonæ legitur. Sic enim frugi bonæ dicunt ut frugi hominē, ut Piso frugi. Cum autem contrariū huius significare uolebant, nequam hominē appellabant, id est prodigum, asotum, libidinosum, improbum, nihili & scelestum, præsertim cum de seruis loquebantur. Hoc uerbo iurisconsulti interdum utuntur, ut hic & alibi non semel. Apud Plautum in Cas. cum Stalinus de uxore sua excandescente diceret, nunc in fermento totast ita turget mihi, edepol ego illam mediam ruptam uelim, respondit Olympio uillicus: credo pol esse, siquidem tu frugi bonæ es, id est, si tu uirilis maritus es, media dirupta est, alludens ad hymenem muliebris genitalis. Frugi bonæ seruum Græci οἰκέτλω ἐπιεικῆ appellant, quo uerbo consumata probitas significatur, ut alibi diximus. Isocrates in Areo pag. ᾧ καπκλείῳ δὲ φαγεῖμ ἢ πιεῖμ οὐδεὶς ἂμ οἰκέτης ἐπιεικὴς ἐτόλμησε. Id est, in caupona esse, aut potare nemo, ne seruus quidem ausus duntaxat frugi bonæ, de antiquis Athenien siū moribus loquens. Inde ad frugem bonam se recipere dicebant pro eo quod uulgaris sermo dicit ex nihili homine fieri hominem de homo, id est frugi. Cicero pro Cælio. Equidem multos & uidi in hac ciuitate & audiui nō modo qui primoribus labris gustassent genus hoc uitæ, & extremis (ut dicitur) digitis attigissent, sed qui totam adolescentiam uolup-

Nequam.

Ad frugē bonā se recipere.

uoluptatibus dedissent, emersisse aliquādo & se ad frugem bonam (ut dicitur) recepisse, grauesq; homines atq; illustres fuisse. Dicitur & euadere ad frugem bonam: de eo tamen qui ante nequam non fuerat Lactan. lib. 6. de Pythagorea litera loquēs. Si ducem nactus fuerit qui ducat ad meliora titubātem, hoc est philosophiā dixerit, aut eloquentiā, aut aliquid honestæ artis, quo ruadat ad bonam frugem, quod sine labore maximo nō potest, honestam uitam disputant peracturum. Ad frugem bonam redire. Lampri. in Heliog. Milites se pro iuros dixerunt si ad frugem bonam rediret.

Euadere ad frugē bonam.

Ad frugē bonā redire.

Ex lege liminarchæ. de seruis fugitiuis.

Legendum limenarchæ & hic & in l. munerum, in fra de muneribus & honoribus, λιμενάρχαι. Non enim à limine dicitur, ut Accursio placuit, sed dictio merè græca est non bigena. Raro enim antiqui huiusmodi dictionibus usi sunt, quæ ex latino peregrinoq; cōpo muntur, qualis est epitogij compositio, & epirhedij. Tota enim latinū est cum præpositione græca, & rheda gallicum. λιμὴν, limen græce, latine portus dicitur, unde limenarcha, qui locis maritimis præest, unde tractus est ad exteras nationes. Hos autem Aristoteles lib. 6. Politicōn circa finē limenophylacas uocat quasi portuum custodes. Limina uero imperij non eo modo di-

Limenarchæ.

Bigena uitanda.

λιμὴν

Seruus ad limina.

do dicuntur quo limen domus, unde seruus ad limina dictus pro atriensi, apud Apuleium in secundo de Asino. Et apud Vergilium libro. 9. Aeneidos. Fidusq; ad limina custos.

Stationarij milites

Stationarij uero milites (quorum hic fit mentio) milites sunt præsidiarij quos ordinarios appellamus, qui in locis hostium finitimis stationes agitare solent, ad repentinos hostium incursus intenti. Ex his limitanei à limitibus dicti sunt.

Ex lege ultima si mensor falsum modum dixit.

Machinarij. Geometræ et geodætæ.

Et si mensor machinarius fefellerit, hæc actio dabitur. Machinarius mensor ab Vlpiano dicitur ad decernendum pedatoris differentiam. Geometræ enim uel geodætæ potius, id est terræ diuisores, & agri mensores, non tantum pertica utuntur & decempeda, sed etiam machinula, qua formas quadratas aut trigonas designantes, earumq; latera metientes, arearum spatium facile ex ijs colligunt, quomodo hodie utuntur, partim eorum quadrata machinula utẽtes, partim orbiculata. Veriusq; autem genus arrectas in ambitu pinnulas habet rimulas perspicuas, & in meditullio columellam rimulentam ad æquilibrium & ad lineam rimularum pinnularum, ita inter se respondentis ut lineæ decussatæ à circumferentia ad centrum machinulæ contendentes, per columellæ rimulas nulla offensione pertineant. Per quarum lineas rum ductus mensores collimantes, orthogonos exacte deprehendunt. Tota enim machinula normarum anconibus conserta & apta est, quæ causa linearum responsus illos efficit. Quam machinam qui uiderit facile hæc uerba intelliget, alioqui subobscura. Gnomon hæc machina ab Herodoto uocatur, quod uerbum Laurentius latine normam uertit, & recte. Est enim norma latine (quemadmodum græce gnomon) & geometrici & architectonici instrumenti, qua recti anguli deprehenduntur à geometris, & lapides ac structuræ orthogoni, id est rectis angulis exactæ ab architectis & fabris. Vulgo quadra uocatur, id est squierra, ut canon id quod regula latine dicitur. Lucianus. ὀφεῖλον καὶ τὸν κανόνα εἶναι καὶ γνώμονα τοῦ κατ' ἀρετὴν βίου. Qualem (inquit) oportet canonem & gnomonem esse uitæ secundum uirtutem degendæ. Leo Albertus libro. 3. de ædificatoria. Normam (inquit) ueteres cõficiebant tribus regulis in unum triangulum coniunctis, quarum una erat cubitos tris, altera quatuor, tertia cubitos erat quinq; longa. Hoc autem inuẽtum est Pythagoræ, ut autor est Vitruuius libro. 9. unde Albertus mutuatus est. Quintilianus libro. 11. de pronunciationis gestu loquẽs. Sinistrum brachium eousq; alleuandum est, ut quasi normam illum angulum faciat, super quod ora ex toga duplex æqualiter sedeat. Normalẽ pro recto posuit quæ dam norma efficit. Eadem ratione Censorinus de die natali nor

Gnomon. Norma. Normalis angelus.

κάθετος Perpendicularis.

tali normalem lineam uocat, quam græci catheton dicunt, quam Albertus perpendētem uocat, id est perpendicularem. Talis enim linea à recto angulo normæ fit, & ipsa rectum angulum facit, propterea q; ancones dicuntur in norma quasi flexus cubiti quem normalis figura efficit uel describit. Vitruuius libro. 3. in fine de striatis columnis loquens. Columnarum striæ faciendæ sunt. 24 ita excauatæ uti norma in cauo striæ cum fuerit coniecta, circumacta anconibus striarum dextram ac sinistram tangat, acumenq; normæ circumrotundatione tangendo peruagari poßit. Et libro. 8. de chorobate loquens quo aquæ perlibrantur. Ea (inquit) regula habet ancones capitibus extremis æquali modo perfectos, inq; regulæ capitibus ad normam coagmentatos, & inter regulam & ancones à cardinibus compacta transuersaria. Ancones Vitruuius appellat conmplexum qui rectum angulum describit. Transfertur & ad alia. Vnde Plinius latine cubitum apellat libro. 3. de Ancone urbe Italica loquēs uulgo nota. In ipso (inquit) flectentis se oræ cubito sita, his uerbis significans cur Ancon dicatur: & libro. 2. Conflexa in cubitos, aut confracta in humeros, sic enim Hermol. emēdauit Vt enim in parietibus ancones, ita & in promontorijs dicuntur. Vitruuius uero libro. 7. Longitudines ad regulam & lineā, altitudines ad perpendiculū, anguli ad normā respondētes exigāt. Pli. li. 36. de reticulato opere loquēs

Ancones.

structu-

structuram ad normam & ad libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet: ad perpendiculum græce κατὰ κάθετον dicitur. Amußis autem filum est quod fabri materiarij rubrica oblinunt, aut alio colore, à græcis στάθμη dicitur: unde prouerbium natum, λευκὴ στάθμη autore Suda, latine alba linea dicitur. Gell. lib. ultimo. Hi uaria lectitantes in quas res cunq; inciderant, alba (ut dicitur) linea sine cura discriminis solam copiam sectati conuertebant. Hoc aūt prouerbiū in eos ualet qui sine discrimine aliquid faciunt, ut si in albo pariete alba linea utatur aliquis. Politianus hoc ita reddit, in albo lapide alba linea uel amußis alba, græcorum more qui ἐν λευκῷ λίθῳ λευκὴ στάθμη dicunt. Plato in Charmide ab eodem traducto. Quod enim ad formosos attinet, alba sum regula carpentarij, omnes enim ferè qui ea ætate sunt, formosi mihi uidētur, id est nullum discrimen facio, nullo delectu formosos omnes iudico. Amußis enim alba nullū discrimē in lapide albo etiam ipso facit. Ammonius in prædicamenta Aristo. ὡς γὰρ ὁ τέκτων τῇ στάθμῃ κέχρηται ὀρθάνῳ πρὸς διάκρισιν, τῶν δὲ ὀρθῶν ξύλων καὶ τῶν καμπύλων, ὁμοίως καὶ ὁ οἰκόδομος τῇ καθέτῳ διακρινούσῃ τοὺς ὀρθοὺς καὶ τοὺς μὴ τοιούτους τῶν τοίχων. Vt faber (inqt) utitur amußi instrumento ad exigendā materiæ rectitudinē, sic structor utitur ꝑpēdiculo, id est catheto ad parietes dirigēdos. Ex eo aūt factū ut gnomō forma geometri

Amußis. στάθμη. Alba linea.

ca dicatur normæ similis, hoc est parallelogrãmũ cum suis supplementis, cuius meminit Euclides in principio lib. 2. quæ forma à Martiano Capella latine norma uocatur in septimo: de qua Aristoteles in Prædicamentis. τὸ τετράγωνον γνώμονος περιτεθέντος ἤυξητ μὲν, ἀλλοτριώτερον δὲ οὐδὲν γεγένητ. Quo in loco Argyropulus normam pro gnomone recte transtulit. Quadrangulum (inquit Aristoteles) addito gnomone, id est norma, augetur quidem, non autem aliud fit quippiam, id est non transit in aliud schema geometricum. Quod si quis intelligere uelit, Euclides adeundus in primo ca. libri secundi. Constat aũt tetragonum, id est quadratum duobus gnomonibus, duæ enim normæ iunctæ absolutum quadratũ efficiunt. Sunt & alia significata huius uocabuli, ut gnomon pro umbilico solis, à quo ars gnomonice dicta quæ solariorũ rationẽ perquirit, ut supra diximus, nunc ad rem non pertinens. Sensus est aũt huius loci, siue mensor machinarius falsum modum renunciauerit, ut agrimensor & metator, siue architectus & redemptor, qui ipsi non machinula sed decẽpeda & pertica utuntur, hoc edicto teneri. Decẽpeda aũt à græco decapus dicitur, ut tripus, à masculino fœmininum factum, ut inquit Pris. eodem modo quo à crater fit cratera fœmininum. Hac etiam agrimensores & metatores interdũ utuntur. Cicero in Antoniana. 13. Si uero coloniarum & municipiorum sine ulla dubitatione hostis est, quid

Tetragonum.

est, quid tandem huius censetis urbis quam ille ad expediendas egestates latrocinij sui concupiuit, quam iam peritus metator & callidus decempeda sua Saxa diuiserat. Saxa in hoc loco propriũ est nomẽ amici Antonij. Ab hoc decempedator dictus qui decempeda metitur. Idẽ. Cauebat etiã Lucio Antonio qui fuerat æquismus agri priuati & publici decempedator. Nostri hodie mensores & metatores perticis uicenum pedũ aut uicenum quinum utuntur, qua etiam antiqui utebantur, unde natum prouerbium, una pertica metiri & tractare, ut Plinius. 8. Epist. Ex his etiam quos non una (ut dicitur) pertica, sed distincte gradatimq; tractaui, quanto quis melior & probior, tanto mihi obligatior abijt, id est quos non æqua benignitate prosecutus sum, sed pro cuiusq; merito, & quorum merita non ulna una (ut uulgo dicimus) mensussum. Ad metiendas uero structuras redemptores nostri perticis senum pedum utuntur: nos hexapedas appellare possumus, ut decempedas antiqui dixerunt. Est enim græce ut decapus, sic hexapus. Mensurũ nomina multa apd' antiquos legũtur. Stadiũ pedũ sexcentenum. Herodotus centenum orgyiarum dicit in secundo, ubi de labyrintho loquitur. αἱ δὲ ἑκατὸν ὄρσιαι δίκαιαί εἰσι στάδιον ἑξάπλεθρον, ἑξαπόδου μὲν καὶ ὀργυίης μετρεομένης καὶ τετραπήχεος, τῶν ποδῶν μὲν τετραπαλαίστων ἐόντων, τοῦ δὲ πήχεος ἑξαπαλαίστου. Iustæ (inquit) orgyiæ centum, stadium im-

Saxa.

Decempedator.

Hexapeda.

Orgyia.

dium implent sex plethrorũ, ita ut orgyia senũ pedũ sit & quaternũ cubitorũ. Cubitũ uero senũ palmorũ et pes quaternũ. Plethrũ mensura est centũ pedũ (ut inquit Sudas) & sexta pars stadij. Laur. iugerũ ex Herodoto uertit. Diaulus mensura est duorum stadiorum. Milium stadiorum est septem semis uel etiam octo. Dolichos stadiorum .13. unde diaulodromi & dolichodromi, de quibus alibi diximus. Schœnus mensura est Aegyptiaca sexaginta stadia capiens autore Herodoto, licet Plin. lib. 5. & .12. quadraginta stadia dicat, id est quinq; millia, nisi sit error notarum. Parasanga quod uerbum est Persicum, teste eodem Herodoto triginta stadia complectitur sic enim inquit in secundo de Aegyptijs loquens. ὅσοι μὲν γὰρ γεωπεῖναί εἰσιν ἀνθρώπων, ὀργύῃσι με μεξήκασι τὴν χώρην ὅσοι δὲ ἧσσον γεωπεῖναι, στάδιοισι. ὅσοι δὲ πολλὴν ἔχουσι, παρασάγγῃσι. δύναται δὲ ὁ μὲν παρασάγγης ξιήκοντα στάδια. ὁ δὲ σχοῖνος ἕκαστος μέξον ἐὼν αἰγύπτιον, ἑξήκοντα στάδια. id est, Quotquot enim inopes soli sunt ij terram suam orgyis metiuntur. Qui uero minus inopes soli sunt stadijs: qui autem latifundia habent, parasangis metiuntur. Constat autem parasanga triginta stadijs. Schœnus autem, quod ipsum uerbum est Aegyptiacum, sexaginta. Stathmos, id est mansio milia continet .28. semis. Inde mansiones militares quarũ mentio fit in Codice Iustiniani. Stathmi diuersoria sunt tabellariorum, id est

Milium. Dolichos. Diaulodromi. Schœnus. Parasanga. stathmos.

id est τῶν ἀγγελιαφόρων καταλύσεις. hoc est certa quædam spatia quæ cursores uno actu conficere debent, postas hodie uocant à pegasarijs cursoribus imposito nomine, qui statis locis mansiones suas positas habent. Stathmus autem maxima est mensurarum. Orgyia secundum Herodotum sex pedum est. Theodorus ex Aristotele interdum passum uertit, & Laurentius ubiq; ex Horodoto, interdum tres passus. Sudas ὀργυάφησι τὸ μετὰ τῶν ἰδίων χειρῶν μέξον. Orgyia (inquit) mensura est quæ inter manus expansas continetur: uulgo brassa dicitur quasi amplexus: est autem trisyllabum uocabulum, ut harpyia, diphthongum græcam in penultima habens. Plinius ulnam appellat libro .16. Arboris (inquit) craßitudo quatuor hominum ulnas complectentium implebat. Passus à paßis manibus dici uidetur, alij passum quinq; pedum esse putant, id est duorum gressuum, ut sit gressus, id est βῆμα, cubiti unius & pedis, hoc est pedum duorum semis. Cubitũ sesquiepdale. Pes quatuor palmorum. Palmus quatuor digitorum, græce palæste dicitur, antiqui doron uocabant: ideo (ut inquit Plinius) quod doron, id est donum proprie dicitur, munus qd' manu datur, unde antidoron remuneratio, quo uerbo Vlp. usus est in titulo, de petitione hæreditatis: inde dorodocia corruptio muneribus facta, q̃ iuriscõ. sordiũ uerbo significare solẽt: dicitur aũt et de corrũpente et de corrupto, unde dorodocos iudices Demosthenes

Pegasarij cursores. Orgyia. Vlna. Passus. Gressus. Cubitum. Pes. Doron. Antidoron. Dorodocia.

Sordidi nummarij

sthenes appellat, quos nummarios nonnulli latinorũ appellant, id est sordidos. Hesiodus dorophagos appellat, quasi doniuoros & dona esitantes. Nostro tempore non

Cupedipetæ.

nulli uisceripetæ et cupedipetæ uel etiã cupediuori appellitari possunt, qui nisi ferina aut cupedijs incitentur cunctantiores sunt Academicis aut ipso etiam cunctatore Fabio. Nam porrectio libellorum ieiuna, uix

Libellus ferentarius.

unq̃ apud eos litem satis instructam inuenit. Ad sacram igitur anchoram, id est ad libellum (ut inquit Plautus) ferentariũ recurrendum est, si litium finem, id est arumnæ exitum cupis. Hic autem ex fõro cupedinis in forum iudiciale ferendus. Viscératores autem sunt litigatores

Viscératores.

quidam qui uiscerationem factitare solent, quam græci

Viscératio.

creanomiam appellãt, id est carnis dilargitionem. Quæ tamen hodie plerunq; honeste fieri solet, ac citra sordidium suspitionem. Vt à donis ad dora redeamus, Vitruuius libro. 2. Doron autem (inquit) græci appellabant palmum, quod munerum datio græce doron appellatur, id autem spargitur per manus palmum: ita quod est quo quo uersus quinq; palmorum pentadoron, quod quatuor, tetradoron dicitur. Hactenus ille. Ab hoc doro te-

Tetradoros.

tradori lateres dicti sunt & pentadori. Idem. Quæ sunt

Pentadoros.

(inquit) publica opera, pentadoro, quæ priuata tetradoro struuntur. Palmus autem duplex est, maior & minor. Minor est quem diximus, id est quaternum digitorum. Maior est duodenum qui etiam Spithama græco

uocabulo

uocabulo dicitur, & latino dodrans, cuius exemplum apud Plinium lib. 7. Cubitus aut cubitũ sesquipede constat, id est digitis. 24. à Græcis pygon dicitur, unde pygmæi dicti autore Eustathio: uel ut quidam uolunt in se eũdo articulo digiti auricularis desinit, et .20. digitorũ est. Apud Herodotum ab eo cubito differt, qui græce πῆχυς dicitur. Sudas utrunq; pro eodẽ accipit. Sunt & alia nomina apud græcos, sed à latinis non usurpata. Pes sedecim digitis constat, id est palmis quatuor, & duodecim uncijs, id est pollicibus: unde in mensura illa nomina ab asse deriuata usurpantur Semis, Bes, Dodrans, & reliqua: de quibus alibi dicemus latius, si locus occurrerit. Verum quoniã & hoc in loco, ut in alijs multis in iure architectorũ fit mentio, dicendũ esse puto qui quid sit architectus. Parum enim (ut arbitror) uulgo id intelligitur. Accursius certe in. l. ultima, infra de iure immunitatis architectos tectorũ principes esse perhibuit, quasi ex græco & latino dictione coagmentata. Architectus est igitur quem Græci architectona uocãt, quasi structorum, qui græce tectones dicuntur, princi-

Dodrans.

Cubitus.

Pes.

Architectus.

pem. Hic ædificiorũ rationem comminisci & instituere didicit, & graphide, id est lineamentorũ ductu & umbratili pictura eas formas describere solet, quæ triplici specie dispositionum continentur. Ichnographia, orthographia, scenographia. Ichnographia est quæ uulgo plana forma uocatur. Hæc circini regulæq; modice cõ

Graphis.

Ichnographia.

tinet usus, ex ea enim capiuntur formarũ descriptiones
in solis arearum, ichnographiaq; dicitur quasi uestigij
descriptio, in quo quasi uestigio totũ opus insistit. Or-
Orthogra phia. thographia est cum iam non planũ opus imaq; opera
uestigia imaginamur, sed subrectũ & frontem attollẽ-
quasi erecti operis aduersiq; descriptio. Hæc est erecta
frontis imago, modiceq; picta futuri operis figura. Sce-
Scenogra phia. nographia uel (ut alijs placet) sciographia, est non tam
uestigiaria & frontalis aut aduersaria tantũ, operis fu
turi afformatio, sed etiam lateralis, id est frontis & la
terum abscedentiũ prominentiumq; adumbratio, et ad
Sciogra- phia. circini centrũ omniũ linearũ responsus, ut inquit Vi-
truuius: & propterea sciographia à nonnullis dicitur
quasi adumbrata descriptio. Scenographia uero dici-
tur quasi scenæ imaginaria excitatio, quod expræfatio
ne lib. 7. Vitruuij intelligi potest. Democritus (inquit)
& Anaxagoras scripserunt, quemadmodum oporteat
ad aciem oculorum radiorumq; extensionẽ certo loco
centro constituto, ad lineas naturali ratione respõde
re, uti de incerta re certæ imagines ædificiorũ in scena
rum picturis redderent speciem, & quæ in directis pla
nisq; frontibus sint figurata, alia abscedẽtia, alia pro-
Archite- ctura. minentia esse uideantur. Architectura (inquit Vitru.)
est scientia pluribus disciplinis & uarijs eruditionibus
ornata: cuius iudicio approbãtur omnia quæ à cæteris
artibus perficiũtur opera. Eius duæ sunt partes, fabrica

& ratiocinatio. Fabrica est cõtinuata ac trita usus me-
ditatio, quæ manibus pficitur. Ratiocinatio est quæ res
fabricandas solertia ac ratione proportionis demõstra-
re atq; explicare potest. Architecturã omniũ disciplina
rum cognitione constare, & (quod maxime quis mire-
tur) legum etiã ac iuris nõnulla peritia. Vitruuius li. 1.
persuadere cõtendit. Ne autẽ mirũ uideatur nonnullis
posse naturã humanã tantũ numerũ doctrinarũ addi-
scere, & memoria complecti, animaduertendũ omnes
disciplinas inter se coniunctionẽ rerum & cõmunica-
tionem habere: unde encyclopædia dicta quasi orbicu-
lata disciplinarũ series, ueluti ductus quidã scientiæ ex
multis disciplinis cõsertus & aptus, de quo nos alibi di
ximus. Quod tamẽ quẽadmodũ intelligi debeat in ar-
chitecto qui eraßiore Minerua in literis uersatur, Vi-
truuius ipse his uerbis docet. Neq; uero debet nec potest
architectus esse grãmaticus, ut fuit Aristarchus, nec mu
sicus, ut Aristoxenus, sed nec amusos. Nec pictor, ut Ap
pelles, sed graphidos nõ imperitus. Nec plastes quẽad-
modũ Myron seu Polycletus, sed rationis plasticæ non
ignarus. Nec denuo medicus, ut Hippocrates, sed non
iniatrologetos. Nec in cæteris doctrinis singulariter
excellens, sed in his nõ imperitus. Aniatrologetos dici
tur à Vitruuio rationis medicinæ imperitus. In omni
autem opere magnifico tres personæ cõsiderãtur, domi
nus, architectus, & structor, qui & officinator dicitur.

Fabrica & ratio- cinatio.

Encyclo- pædia.

Idem

Idem circa finem libri sexti. Itaq; omnium operum probationes tripertito considerãtur, fabrili subtilitate, magnificentia & dispositione. Cum magnificenter opus perfectum aspicitur ab omni parte, impensæ laudabuntur, cum subtiliter officinatoris probabitur exactio: cũ uero uenustate, proportionibus & symmetrijs habuerit autoritatem, tunc fuerit gloria architecti. Addendũ & illud ex eiusdem libro primo. Animaduertere autem debemus ex duabus rebus singulas artes esse compositas, ex opere & eius ratiocinatione. Ex ijs autẽ unum proprium esse eorum, qui singulis rebus sunt exercitati, id est operis effectus. Alterum commune cum omnibus doctis, id est ratiocinatio, ut medicis & musicis, & de uenarum rythmo, & de pedum motu. At si uulnus mederi, aut ægrum eripere de periculo oportuerit, non accedet musicus, sed id proprium erit medici. Item in organo non medicus, sed musicus modulabitur, & reliqua quæ de cæteris persequitur. Galenus lib. 9. Therapeu. omnis artis & scientiæ duas partes facit, ut alibi diximus, methodon & ascesin, id est uiam & exercitatiorem. Neq; enim possumus (inquit) alicuius nobis artis scientiam comparare, nisi ex commentationũ inuniuersum uiam quandam pernouerimus, & per singularum rerum exempla artis meditationem exercuerimus. χωρὶς τοῦ μέθοδον μὲν τινα διὰ τῶν καθόλου λεγομένων θεωρημάτων. ἄσκησιν δὲ διὰ τῶν ἐν μέρει

Omnis artis duæ partes.

μέρει λαμβάνειν παραδειγμάτων. Ab architecto, qui græce architecton à Plauto dicitur, architectonicus deriuatur, id est ad architectum pertinens: & architectonica ars ipsa architecturæ uocatur. Quintilianus libro. 2. Aliæ quoq; artes minores habent multiplicẽ materiam, uelut architectonicæ, naq; in omnibus quæ sunt ædificio utilia uersatur. Aristoteles in principio statim Ethicôn ad Nicomachum, architectonicas artes uocat, principes quasdam artes quæ suffectas sibi alias artes habent, ueluti suggestrices quasdam & ancillantes. Sic enim propemodum inquit. Multarum autem actionũ artium & scientiarum multi sunt & fines, medicinæ sanitas, fabricæ naualis, nauis, imperatoriæ artis, uictoria. Oeconomicæ, id est dispensationis domesticæ, diuitiæ. Harum autem & huiusmodi nonnullæ sub unam quandam facultatem coëunt, ut uerbi gratia sub hippicam, id est equitandi artem, artificium frenorum atq; omnis ad equitatum pertinentis instrumenti. Hæc eadẽ rursus & præterea actio omnis bellica, sub imperatoriam artem. Et itidem aliæ sub alias. In omnibus uero artium architectonicarum fines expetendi magis sunt omnibus ijs qui sub ipsos coëunt: quippe cum illa horũ gratia consectari soleamus. ἐν ἁπάσαις δὲ τὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τέλη, πάντων εἰσὶν αἱρετώτερα τῶν ὑφ' αὑτά. τούτων γὰρ χάριν κἀκεῖνα διώκετε. Idem libro. 6. de prudentia loquens. εἴη δ' ἄν τις καὶ ἀρχι

Architectonicæ quædã artes.

ἀρχιτεκτονικὴ. ἔστι δὲ καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ φρόνησις ἡ αὐτὴ μὲν ἕξις, τὸ μέν τοι εἶναι, οὐ τὸ αὐτὸ αὐταῖς. καὶ δὲ περὶ πόλιν, ἡ μὲν ὡς ἀρχιτεκτονικὴ φρόνησις νομοθετικὴ. ἡ δὲ ὡς τὰ ἕκαστα, τὸ κοινὸν ἔχει ὄνομα πολιτική. Quæ uerba sic mihi transferre posse uidentur. Fuerit autē fortasse & prudentia quædā architectonica. Siquidem ciuilis scientia et prudentia cū sint idem habitus non tamen eadem sunt essentia. Etenim eius quidem prudentiæ, quæ circa ciuilitatē uersatur,

Nomothetica.

Nomothetica, id est legum ferendarū peritia, tanquam architectonica prudētia est: at quæ in singulis rebus occupata est, nomen est ei commune politicæ, id est ciuili. Nomotheticen Aristoteles architectonicā prudentiam politicæ prudentiæ uocat, quasi principem prudentiā, architecturæ rationem obtinentem. Architectura enim structoriæ præscripta dare solet quæ sequi debeat, id est

Graphis

descriptionē operis futuri deliniatā, quā graphidem antiqui uocant, uulgus nunc geometriā uocat uernacula

Tres homines in omni arte considerandi.

lingua. Idem lib. 3. Politi. in omni arte tres homines considerandos esse dicit, opificem, architectonicum, & in arte institutū eruditumq;. Mouens enim illam quæstionem, an eiusdem sit mederi, & an recte medicina adhibita sit iudicare, & itidem de alijs artibus. Quemadmodum igitur (inquit) medicū approbare actiones suas inter medicos tantum oportet, sic & alios artifices inter sui similes. Medicus porro est & opifex & architectonicus, & tertius ille in arte eruditus. (Sūt enim huiusmodi nonnulli & circa omnes prope dixerim artes.) Iudicium uero concedimus nihilominus eruditis quàm scientibus, & reliqua. ὥσπερ οὖν ἰατρὸν δεῖ διδόναι τὰς εὐθύνας ἐν ἰατροῖς, οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἐν τοῖς ὁμοίοις. ἰατρὸς δ' ὅ, τε δημιουργὸς καὶ ὁ ἀρχιτεκτονικός, καὶ τρίτος ὁ πεπαιδευμένος περὶ τὴν τέχνην. εἰσὶ γάρ τινες τοιοῦτοι καὶ περὶ πάντας ὡς εἰπεῖν τὰς τέχνας. ἀποδίδομεν δὲ τὸ κρίνειν οὐδὲν ἧττον τοῖς πεπαιδευμένοις ἢ τοῖς εἰδόσιν. Huius autem uocabuli usus frequens est apud autores. Cicero libro primo de Finibus in persona Triarij Epicurei loquens. Sed ut perspiciatis (inquit) unde omnis iste natus sit error uoluptatem accusantium, totam rem aperiam: eaq; ipsa quæ ab illo inuentore ueritatis, & quasi architecto beatæ uitæ dicta sunt explicabo. Idem in secundo irridens Epicureos. Cur tandem sapientia tanto opere laudatur? an quod ita callida est ut optime possit architectari uoluptates? Architectari dixit, id est formam & rationem fruendarum uoluptatum comminisci & præscribere, quemadmodum architecti opera maioris sumptus & magnifica ingenti ratiocinatione architectari solent. Et in Bruto stoicos uerborum architectos appellat, & de lege Agraria. Nunc quisnam iam abstrusus usquam nummus uidetur quem non architecti huiusce legis olfecerint? Et pro Cluentio.

An illi

An illi qui Fabricij libertum quia minister in maleficio fuerat, patronum quia conscius condemnassent, ipsum principem atq; architectum sceleris absoluerent, id est qui omnia in scelere perpetrando arbitratus est. Et pro Roscio. Verum ut hæc missa faciam quæ iam facta sunt, ex ijs quæ nunc maxime fiunt, nonne quis potest intelligere omnium architectum & machinatorẽ unum esse

Pauli lo. Chrysogonum? Apostolus prioris ad Corinthios tertio architectum se uocat in ædificanda ecclesia, quanquam Christus dominus noster reuera primus eam architectatus est. Propterea dicit idẽ, κατὰ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ δοθεῖσάν μοι ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθηκα, ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ. Secundũ gratiam dei datam mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superstruit. Proinde & mensor & architectus & structor redemptor iue, & tabellarius, id est logistes, qui totius dimensionis rationem subduxit, à tabula abaci dictus tabularius, omnes hoc edicto tenentur si fefellerint.

Ex.l.si quis.de rebus cred.

Lustrum Nam & si colonus post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constat. Lustrum quinquennale spatium significat, autore Festo, in quot annos prædia locari olim solebant, ut nunc in ter ternos, id est novenos. Lustrum enim à luendo dictum est, id est solvendo,

ut Varroni placuit, ideo quod quinto quoq; anno uectigalia tributaq; exigebantur. Pli. iunior. Nam priore lustro quanq; post magnas remissiones reliqua creuerunt, inde pleriq; nulla iam cura minuendi æris alieni quod desperant posse persolui, rapiũt consumuntq; quæ natum est, ut qui iam putent se non sibi parcere. Lustrũ à latinis uocatur quod Olympias apud græcos dicitur, Olympias id est quinquennium, ita tamen ut quadriennio exacto quinto quoq; anno ineunte lustrum peractũ esse intelligatur. Plinius auunculus lib. 2. Omniũ quidem si libeat obseruare minimos ambitus, redire easdem uices quadriennio exacto Eudoxus putat, non uentorum modo, uerum & reliquarũ tempestatũ magna ex parte. Et est principiũ lustri eius semper intercalari anno caniculæ ortu. Intercalarem annum dixit, quẽ bisextilẽ dicimus. Intercalarem.

Ex lege ultima. eodem titulo. Labeo ait.

Cum decem tu dari stipulatus sis, ideo non posse te decem dari oportere intendere, quia etiam reum locupletiorem dando promissor liberari possit. Hunc locum deprauatũ esse puto, sicq; restituendũ. Cum decẽ tu dari curari stipulatus sis, non ideo posse & reliqua. Non ideo autem pro non continuo, non protinus intelligendum: nam quod Accursius dari curari legit, latinitas non admittit, nec loquendi iurisconsultorũ cõsuetudo.

Latini enim ita loqui solent, curabo faciendũ et mandabo faciendũ & delegaui et cõduxi et recepi, & talia huiusmodi. Pli. in Epist. Is petit ut si sunt istic imagines cribẽdas pingẽdasq; delegem. Idẽ. Petis ut libellos quos studiosissime cõparasti, recognoscendos emendandosq; curem. Cuius locutionis rationem si quis forte nõ nouit adeat Laurentium Vallensem lib. 1. elegantiarum cap. de gerundijs.

Ex lege iusiurandum. de iureiurando.

Si de quilitate iuramenti fuerit inter partes dubitatum, conceptio eius in arbitrio iudicandis est: & palam infra. Ideo si qd tale inciderit, officio iudicis concepti huiusmodi iusiurãdi terminetur. Hæc uerba Accursius neutrobi intellexisse uidet. Cõcipere iusiurandũ qd. Concipere iusiurandum. sit, ex uerbis Taciti intelligere possumus libro secundo. Sic enim inquit de delatoribus loquens. Signo ultionis in accusatores dato petit à Cæsare Iunius, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret quem quisq; accusandum poposcisset. Consulendum tali super re princeps respondit. Senatus inchoantibus primoribus iusiurandum concepit, quo certatim omnes magistratus cæteri ut sententiam rogabantur, deos testes aduocabant, nihil ope sua factum quo cuiusquam salus læderetur: neq; se præmium aut honorem ex calamitate ciuium cepisse, trepidis & ba-

baturisiurandi per uarias artes mutãtibus quis flagitij conscientia inerat, id est ijs qui delationum conscientiæ urgebantur, conceptionem hoc est formulam iuramenti mutantibus, ut solent qui fallaciter iurant. Idem alibi. Auxilia è Gallia hortantibus præfectis statim à Vitellio defciscunt, uetus miles cunctabatur, sed adigente Flacco dixit sacramentum, non uultu neq; animo satis affirmãs. Et cum cætera iusurandi uerba conciperent, Vespasiani nomen hæsitantes, aut leui murmure & plerunq; silentio transmittebant. Conciperent (inquit) id est exprimerent, & integram sacramenti formulam pronunciarent, ut illi qui asseuerantes & præsidenter iurant, conscientiæ fiducia. Est ergo concipere ad certam formulam exprimere. Celsus. Quicquid astringendæ obligationis causa dictum est, id nisi palam uerbis expriCõcipere.
mitur omissum esse intelligendum est. Aut certe secundam promissorem interpretamur, quia stipulatori libertum fuit uerba late concipere. Paulus. Libellorum inscriptionis conceptio talis est. Inde conceptis uerbis iurare, id est dictitatis à deferente iuramentum, & ex arbitrio Cõceptis. uerbis iurare.
iurantis, hoc est adigentis ad iusiurandum, peronatis. Plautus in Pseudulo. Iurastim te illam nulli uendurum nisi mihi? Bal. fateor. Cal. nempe conceptis uerbis. Bal. etiam consultis quoq;, id est non modo dictatis à te uerbis, sed etiam cogitatis, animaduersis, premeditatis. Idẽ in eadem. Rogato me uiginti minas si ille

si ille hodie illa sit potitus muliere: rogato obsecro, ho
cle gestio promittere. Sim. nullū periculū est (qd scia
stipulari ut concepisti uerba. 20. minas dabim? Bald. da
buntur. Idem in Bacchid. Ego iusiurandū conceptis ut
bis dedi daturū id me hodie mulieri ante uesperū: num
pater ne peierem cura. Est autē uerbis conceptis peie
rare inexpiabili periurio sese contaminare. Valerius li
bro. 4. de Aphricano loquens. Centurias recognoscen
equitū, post quā Licinium sacerdotē citatum proces
animaduertit, dixit illum se scire uerbis conceptis pro
rasse. Proinde si quis eum accusare uellet, usurum ip
monio suo. A græcis (ut arbitror) ἐπακτὸς ὅρκος di
citur, id est alio dictāte delatus. Isoc. ὅρκον ἐπακτὸν
προσδέχου διὰ δύο προφάσεις. Is autē qui iurisiuran
di uerba concipit, & iuraturo dictat, præire uerba iu
risiurandi dicitur. Pli. in Panegy. ad Traianū, de iureiu
rando consulari loquens. Nescio iam, nescio pulchrius
ne sit istud quod præeunte nullo, an hoc quod alio præ
eunte iurasti. In rostris quoq; simili religione te legibus
subiecisti. Quod uerbū uir quidā alioquin doctus per
peram interpretatus est. Hoc modo Cancellarius hodie
præire iusiurandū solet ijs qui ad magistratus assumun
tur & honores publicos, et curia amplissima præfectis
iurisdictionū. Hoc autē & sacramēto adigere dicitur,
quod græci ὁρκοῦσθαι dicunt. Idem. Adigendū te præ
bes in uerba principibus ignota nisi cū iurare cogeri
alios. Etrursus. Stabant candidati ante curulem prin
cipis, ut ipse ante consules ficterat: adigebantur in uer
ba in quæ paulo ante ipse iurauerat. Cancellarius in uer
ba principis adigere eos proprie dici potest, qui in fidē
principis assumuntur, id est feudarios. Idem in Episto.
ad eundem Traianū de quibusdā pseudochristianis lo
quens. Cum præeunte me deos appellarent, & imagini
tuæ (quam propter hoc iusseram cum simulacris numi
num afferri) thure ac uino supplicarent. Præeunte me
(inquit) id est uerba præloquente. Plinius enim Bithy
niæ proconsul nepharia uerba concipiebat in principis
sui gratiam, quibus meticulosi quidā nec germani Chri
stiani adacti, cultū Christo debitū, pœnarū terrore dæ
moniorum simulacris & imperatoriæ imagini exhibe
rent. Etrursus in Panegy. Tu comitijs nostris præside
re, tu nobis sanctissimū illud carmen præire dignatus
es. Capitol. in Marco philosopho, de saliatu loquens.
Fuit in eo sacerdotio & præsul & uates & magister,
& multos inaugurauit atq; exaugurauit nemine præ
eunte, quod ipse carmine cuncta edidicisset. Liuius lib.
8. de Decio deuouente se loquens. Agedum pontifex po
puli Ro. præi uerba, quibus me pro legionibus deouea.
Præire hodie uerba actuarij aut eorum subadiuuæ car
nifici solent cum damnati facinorosi ad supplicia tra
huntur, sed de scripto id faciūt. Id enim de scripto præ
ire dicitur. Plinius auunculus lib. 38. Vidimus certis

Peierare conceptis uerbis.

ἐπακτὸς. ὅρκος.

Præire uerba iurisiurādi.

Adigere sacramento.

Adigere in uerba.

Præire.

precationibus obsecrasse summos magistratus, & m
quid uerborum prætereatur aut præposterũ dicatur. d
Præire de scripto. scripto præire aliquem. A græcis præire ἀξιοῦσθαι
citur. Demosthenes περὶ παραπρεσβείας (si recte mem
ni). ὑπηρεταμματεύων γὰρ ὑμῖν αὐτὸς ἀξιοῦτο
τὸν νόμον τοῦτον ᾧ κήρυκι. Id est, Cũ enim scriba
officio fungeretur ipse apud uos (ad iudices loquens) re
citanti præconi legis huius uerba præibat. Dicitur &
προσοπτεῖν.

Ex lege Seruus. de condi-tione indebiti.

Seruus cuiusdam insciente domino magidem cõmo
Magis. dauit. Magis apud Pollucem in coquinario instrumẽto
enumeratur. Sic enim inquit lib. 2 ἡ δὲ μάκτρα καὶ μα
Mactra. γὶς ἐκλήθη καὶ σκάφη. Mactra (inquit) & magis &
scapha appellatur. Est aut mactra (ut Gellius inquit) ar
ca panaria, quæ alio nomine κάρδοπος à græcis ap
pellatur. Mactram lingua uernacula hucham appellat,
in qua & panis & conspersio reconditur. A uerbo græ
co μάσσω dicta, quod subigere, conspergere, pinsere,
Massa. commollireq; significat. Vnde massa dicta tritica uel
Magma. ordeacea conspersio, quæ græce maza dicitur. & ma
gmata apud medicos unguentorũ ueluti massulæ, qua
si & pastilli, quæ Plinius lib. 13. unguentorũ feces inter

pretatur, id est unde unguentũ expressum est. Dioſco.
μαγίδας & μάγματα, pro eodem accipit, quasi ma
Magis. gis sit magma. Sudas pro parte panis subacti, quasi pro
offula. idem Pol. lib. 7. Magis (inquit) & mactra uas in
quo farinæ subiguntur. Et rursus lib. 10. Quæ autẽ tri-
podibus imponuntur, & trapezæ, id est mensæ & ma
gides appellantur. Sic hodie uocitari potest orbiculatũ
instrumentum, quo panifices & dulciarij pistores quos
Dulciarij pistores pastillarios dicimus, subigendis farinis opificij utuntur,
Rondellum appellant: hoc tamẽ in loco pro genere lan
eis eiusdem formæ accipitur, ut ex Plinio lib. 33 patet
his uerbis. Cornelius Nepos tradit tympana se inuene,
Magas et Magadiũ appellata stateras & lances, quas antiqui magidas ap-
pellauerunt, platellam nostri uocant. Magas uero ma-
gadis instrumentũ est musicum quadrata tabula con-
stans leuiter conuexa intentis in ea citharæ fidibus. Di
citur etiam ea pars lyræ in quam plectrum illiditur, id
est ubi percussio fit chordarum manu dextra. Iugum ue
ro dicitur, ubi sinistra manu chordæ premuntur. Vnde
Gregorius per metaphoram, τίς ὀδοὺς τέτηκεν ἐπὶ
ἐπτὰ σύριγξι μαγάδα. Quis est qui cicadæ magadem
in pectusculo dedit? Lucianus μαγάδιον uocat de
Mercurio loquens citharam compingente. πήχεις γὰρ
ἐφαρμόσας τῇ χελώνῃ καὶ χορδὰς ἐπιτείνας, ἔπειτα κα-
λάμους ἐμπήξας τῇ μαγάδιον ὑπέθηκε.

Ex.l.si ut certo.§.interdum in ti.commodati.

Vel si quis ludo sedens prætor scenicis cõmodauit. Sic quidẽ ubiq; legitur, astipulante etiã Accursij glossemate. Perperam uero adhuc lectũ esse facile (ut arbitror) demonstrabimus. Prætor hoc in loco pro imperatore populi Ro. accipitur, qui ludos faciebat pro uictoria de hostibus habita. Iuue. Sa. 10. Quid si uidisset prætorem in curribus altis Sedentẽ, & medio sublimem in puluere circi? Et paulo inferius. Et sibi consul Ne placeat, curru seruus portatur eodẽ. Prætorẽ & consulem pro eodẽ posuit. Docuimus alibi ex Asconio, prætorem olim dictũ esse omnẽ magistratũ cui exercitus pareret. Vnde prætoria porta in castris, & præfectus prætorio dictus. Idem Saty. 8. Quanti sua funera uendant Quid refert? uendunt nullo cogente Nerone, Nec dubitãt celsi prætoris uendere ludis. Sic igitur legendũ haud dubie affirmauerim. Vel si quis ludos edens prætor. Dicimus enim edere ludos, & edere spectacula. Tranq. in Cæsa. Edidit spectacula uarij generis, munus gladiatorũ, ludos etiam regionatim urbe tota. Ludi etiã pluraliter dicuntur pro spectaculis, non ludus. Propter quod ludo sedens, pro ludis præsidens defendi omnino non potest. Potest etiam de prætore urbano intelligi, ad cuius curam pertinebat ludos Apollinares facere. Cicero Philippica decima de Bruto loquens. Qui cum

Prætor.

Edere ludos.

Ludi.

cum prætor urbanus esset, urbe caruit, ius non dixit, cum omne ius populi Roma. recuperauisset, qui ne Apollinares quidem ludos pro sui, populiq; Ro. dignitate apparatos præsens fecit, ne quam uiam patefaceret sceleratorum hominum audaciæ. Erat autem honorificum in prætura ludos quàm magnificentißimos facere, quare prætoris intererat, quippe qui Choragium præbendum scenicis locaret, id est instrumentum scenicum, quemadmodum & ædiles in ludis quos edebant. Plaut. in Persa. Pothen ornamenta? ab chorago sumito, præbenda ædiles locauere. Pothen græcũ est. Vnde (inquit) sumemus ornamenta, & alter respondet ridicule, sumito ab chorago, qui omnia suppeditanda scenicis redemit & conduxit ab ædilibus ut moris erat. Choragus autem à consuetudine Atheniensium dictus est, apud quos choragia redẽptura & munus huiusmodi dicebatur, qd' potentiores plerũq; ultronea liberalitate subibant. Vnde illud Isocratis in Panegyr. οὐ γὰρ τῶν τρωπῶν, οὐδ' ἐκ τῶν περὶ τὰς χορηγίας φιλονεικιῶν. οὐδ' ἐκ τῶν τοιούτων ἀλαζονειῶν τὴν εὐδαιμονίαν ἐδοκίμαζον, ἀλλ' ἐκ τοῦ σωφρόνως οἰκεῖν καὶ τοῦ βίου τοῦ καθημέραν. Est autem choragus ad uerbum, dux chori & suppeditator instrumẽti ludicri & expensarũ. Quo uerbo Tranq. in Augusto usus est. Vitruui. libro. 5. Post scenam porticus sunt constituendæ, uti cum imbres repentini ludos interpellauerint, habeat populus quò se reci-

Pothen.

Choragia

Choragus

choragiũ.

piat ex theatro, choragiaq; laxamentum habeant a
comparandum. Choragia pro instrumento ludorum p
fuit simul & pro ipsis choragis, ut sit choragium locu
unde omnia promuntur ad ludos necessaria. De chora
gis multa Libanius in argumento orationis Demosthe
quæ ὑπὲρ μεσῶν inscribitur. Choragia græce choregia
dicitur. Vnde perissochoregia uerbum compositum in
lege posteriore de frumẽto Alexa. li. ii. Cod. Perissocho
regiæ nomẽ penitus amputetur, et tesseræ designentur.
Quo in loco (ut comicũ uerbũ usurpem) purus putus ip

Perissochoregia.

se est Accursius, id est ipsissimus & sui simillimus. Perisso
choregius (inq;) officij nomen est, quo q; fungitur iuxta
regẽ est à peri quod est iuxta dictus. Et quia male in offi
cio uersatus est, ideo hoc nomẽ officij sublatũ est. Dixi
mus alibi quid sint tesseræ frumẽtariæ, loco aũt tesseræ
rum irrepserat aliud nomen perissochoregia, quasi re
dundans frumenti dilargitio, quod tanquam inuidiosum
& liberalitati principis non conueniens imperator
tollendum curauit iussitq;, & antiquum ac legitimum
tesseræ uerbum reponi. Operæprecium est pertinaciam
quorundam æstimare, qui portenti simile esse putant ali
quod in iure dictum eos qui doctores iuris uocantur fa
tuisse, quasi uero non trecenta iurisconsultorum uerba
in Pandectis tantum demonstrare possimus, quorum
ipsi partim perperam intellexerint, partim intacta præ
tericrint. Nec tamen in ijs numero eximia quædam iu
risconsultorum dicta ignorantia antiquitatis ab ipsis

Deuorata uerba.

deuorata (ut dicitur) id est quæ ipsi aure hebeti exaudi
ta ac non regustata transmiserunt. Quod si nobis ali
quando per ocium & ualetudinem facere licuerit, ijs (ut
spero) persuadebimus, qui non magis in recentiorum do
ctorum uerba quàm in priscorum autoritatem, & in
ipsius denique ueritatis nomen dignitatẽq; iurarunt. Si
nobis in hoc scribendi curriculo intersistentibus alius
quispiam doctiorum anteuerterit, præclare nobiscum
actum esse arbitrabimur, qui præterquam quod huic in
cepto impares nos esse sero tandem sensimus, rei etiam
inuidiam facilius cum alio perferemus. Quod uero ad
eos pertinet qui modo ignorantia præditi, sed etiam per
diti sunt, non magnopere laboro, immo uero certe
scio actum me (ut aiunt) agere, ut qui non ignorem ge
nimum in his opus esse, dedocendiq; quæ male didi
cerint, & docendi meliora, id quod ætas illa uix admit
tit quæ callum multum diuturni iam erroris obduxit.
Propter quod (inquit Fabius) Timotheus clarus in arte
tibiarum duplices (ut ferunt) ab ijs quos alius institu
isset, solebat exigere mercedes quam si rudes traderen
tur. Sed rursus illud Apollonij Tyanei in mentem ue
nit, quod memoriæ prodidit Philostratus libro. 5. in ui
ta eiusdem Apollonij. Vespasiano (inquit) Apollonium
interrogante quo pacto imperiũ Ro. constituere posset,

scelera-

ſceleratiſſimis imperijs Neronis ſuperiorumq; principū infame, ibi tū Apollonius, αὐλητὴς ἔφη τῶν πάνυ σφῶν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς πρὸ τοὺς φαυλοτέρους τῶν αὐλητῶν ἔπεμπε, μαθησομένους παρ' ἐκείνων μὴ αὐλεῖν. τὸ μὲν δὴ πῶς σε μὴ ἄρχειν μεμάθηκας ὦ βασιλεῦ πρὸ τύπου οὐ πονηρῶς ἦρξαν, τὸ δὲ πῶς σε ἄρχειν ἀσκήσω μὲν. Fuit olim (inquit) inter bibiarum arte quidam præſtantiſſimus, qui diſcipulos ad ſe uentitantes, ad uiliſſimum quemq; tibicinum audiendum ire iubebat, ut uidelicet ut ab eis diſcerent quo modo non canere tibijs oporteret. Agedum ô imperator cum tu iam didiceris quo modo imperitandum non eſt eorum exemplis qui male imperitauerunt, uideamus iam quo modo imperandum ſit. Fortaſſe igitur & nos iuuabit malis aliquando autoribus uſos eſſe: antequam literæ meliores octingentorum plus minus annorum in curia obrutæ emerſerunt. Literarum enim latinarum lucem quæ patrum memoria affulgere in Italia, eis ad pes noſtra cœpit, præ tenebris illis barbaricis uiſendam auidius intuebimur. Nos igitur pro cuiuſq; ingenio aut propositi compotes, aut irriti erimus. Vtra pars in ſuam uoti noſtri præualeat, id uero fors uiderit, quæ arbitrari rerum euenta, non hominum merita expendere ſolita eſt. Nos utcunq; ceſſerit æqui boni faciemus.

Ex. l. ſi neceſſarius. de pign. acti.

Si annua bima trima die. 30. ſtipulatus fuero. Hæc locutio frequens eſt apud Iuriſconſultos, de qua Laurentius libro. 4. elegan. ita inquit. Annua, bima, trima die apud Iuriſconſultos pro tempore biennij, triennij, quadriennij ponitur, quod tamen Iuriſperiti noſtri non intelligūt. Hactenus ille. Hæc locutio eiuſmodi eſt, ut cum à nemine non percipiatur (quotus enim quiſq; hæc uerba quid uelint non nouit?) à paucis tamen eius ratio ſatis intelligatur. Huiuſmodi & aliæ ſunt in iure, ut præiudicium, & iuſtum filium eſſe, & expenſum acceptūq; ferre, & locare conducereq; præbendum faciendum uel etiam redimere, & obreptitiæ preces, & huiuſmodi alia, quæ ſi quando in ordinem incurrerint dicētur.

Dies cum abſolute dicitur tempus ſignificat, & tunc Dies. fœminino genere pronunciatur. Verg. Multa dies uariusq; labor mutabilis æui Rettulit in melius. Iuuenalis de Priamo loquens. Longa dies igitur quid contulit? id eſt quid ei longæuitas profuit? Huius autem exemplum inſigne eſt apud Ciceronē in Verrem Acti. prima. Itaq; cum ego diem in Siciliam inquirendi poſtulauiſſem, inuenit iſte qui ſibi in Achaiam biduo breuiorem diem poſtularet: diem inquirendi uocat dilationem inquiſitionis faciendæ, quam nos informationem uocamus; quo in loco Aſconius. Dies (inquit) fœminino genere tempus Diecula. dicitur, & ideo diecula breue tempus & mora. Dies horum. 12. maſculini generis eſt, unde hodie aduerbium quaſi hoc die. Hactenus Aſconius. Terentius in Andria.

Eho tu

Eho tu impudens non ſat habes quod tibi dieculam ad-
do quantū huic promoueo nuptias? Dieculam id eſt ho-
ram inquit Donatus, & hypocoriſticôs (inquit) id eſt
diminutiue tempuſculum ſignificat. Ab eo enim quod eſt
hæc dies ſumitur diecula pro mora parui temporis. Pli-
nius libro nono Epiſto. Ero ergo ſuſpenſus pro homine
amiciſſimo, dum admittere auocamenta & cicatricem
pati poſſit, quàm nihil æque ac neceſſitas ipſa & dies &
ſatietas doloris inducit. Dies, id eſt tēpus longū quo do-
lendo ſatiamur. Quo in loco in omnibus expēlaribus ad-
uocamēta corrupte pro auocamēta legitur, perperā de-
interiecta. Sunt enim auocamenta negocia iucundiora
animū à mœrore auocātia, id eſt reuocātia. Ci. ad Att.
Dies autem (inquit) non modo non leuat luctum hunc,
ſed etiam auget. Nam cæteri dolores mitigantur uetu-
ſtate, hic non poteſt. Dies autem pro tempore poſitum
apud Eſaiam identidem legimus. Et erit in die illa. Au-
guſtinus libro ſecūdo de Ciuitate dei circa principium.
Scripturarum (inquit) more ſanctarum diem poni ſole-
re pro tempore, nemo qui illas terras quamlibet negli-
genter legerit, neſcit. Quin et ſenſu anagogico dies unus
pro mille annis ponitur, ut idem eodem libro docet in
capite ſeptimo in poſteriore Epiſtola Petri capite. 3.
ἓν δὲ τοῦτο μὴ λαν θανέτω ὑμᾶς ἀγαπητοί, ὅτι
μία ἡμέρα παρὰ κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη καὶ χίλια
ἔτη ὡς μία ἡμέρα. Vnum autem ne lateat uos cha-
riſſimi, quod una dies apud dominum, ut mille anni,
& mille anni ut una dies. Vnde Chiliaſtæ dicti ſunt qui
dam, quos ipſe Auguſtinus miliarios uocat, in quorum
errore ſe aliquando fuiſſe fatetur: cuius autor fuiſſe aut
aſſertor Lactantius uidetur, ut ex libro eius ſeptimo di-
uinarum inſtitutionum intelligere poſſumus cap. deci-
mo quarto, ad cuius operis imitationem Auguſtinus
opus illud egregium & operoſum de ciuitate dei inſti-
tuiſſe uidetur, atq; adeo ad eius præſcripta pleraq; affor
maſſe, ſed tanquam ex commentario ſumeret copioſius
omnia executus eſt, uidelicet maiore Chriſtianorum do
gmatum cognitione fretus, permultum tamen ab eo ad-
uersus, ut is antea nonnihil à Tertulliano & Cypria
no. Neq; uero mirum eſt diem pro tempore poni,
cum & horæ pro diebus ponantur. Cicero in Verrem
actī. ſecunda. Menſes mihi tres cum eripuiſſetis ad
agendum maxime appoſitos, reliquum omne tempus
huius anni me uobis remiſſurum putaſtis, ut cum horis
noſtris nos eſſe uſi, tu binis ludis interpoſitis quadrage-
ſimo poſt die reſponderes. Horas ſuas uocat (inquit Aſco-
nius) uigintı dies qui accuſatori dabantur ad ac-
cuſandum legitimi, totidemq; defenſori. Idem. Hic
ita fortaſſe eris diligens ne quam ego horam de meis
legitimis horis remittam. Horis (inquit idem Aſco-
nius) mire dixit cum ſint dies, ut oſtenderet nimiam
diligentiam, Legitimi autem hodie dies dici debent quas

Locus Pli nij emen-dandus.

Locus Pe tri.

dilatio-

dilationes ordinarias uocant. Annua igitur bima trima die stipulari, est anno biennio triennio soluendum stipulari.

Ex.l.solutum.§.solutam eodem titulo.

Friuola.

Non enim credibile est hoc conuenisse, ut ad uniuersam pensionem insulæ friuola mea teneantur. Friuola (inquit Festus) uasa sunt prorpie fictilia quassa. Vnde uerba friuola dicta quæ minus sunt fide subnixa. Plinius libro.7.de generatione hominis loquens. Miserat atq; etiam pudet æstimantem quàm sit friuola animalium superbißimi origo, cum plerunq; abortus fiat odor à lucernarum extinctu. Friuolam pro fragili & infirma dixit, & ueluti friabili, nam & friuolum à uerbo frio dictum non immerito existimatur, id est contero comminuo. Hic autem friuola pro supellectili tenui & uili accipiuntur, qualis eorum esse solet, qui in cœnaculis habitant, quo modo & Satyricus usus est Satyra. 5. Et ne te teneam Romanorum omnia regum Friuola Quibus uerbis paupertatem regum Romanorum significauit, quos etiam Samiolis uasis usos esse constat, Idem in tertia. Viuendum est illic ubi nulla incendia, nulli Nocte metus, iam poscit aquam, iam friuola transfert Vcalegon, tabulata tibi iam tertia fumant. A græcis γρυτάρια dicuntur, id est τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν σκευάρια λεπτά. Vnde & Grytopolæ ab eis dicũtur qui huiusmodi supellectilia uenditant, quos latine Friuolarios appellare possumus. Nonnulli fribolarios dicunt, ut Albeolos ꝑ alueolis. Nostrate uulgus qnquallierios eos appellat.

Ex.l.ultima eiusdem tituli.

Respondi secundũ ea quæ proponerentur, ob id qd eo nomine intertrituræ accidisset non teneri. Intertritura & intertrimentũ damnum rei detritæ significat. Varro libro primo de lingua latina, detrimentum (inquit) à detritu dicitur, quod ea quæ trita sunt, minoris precij sunt. Ab eadem mente intertrimentum, ab eo quod duo quæ inter se trita sunt, etiam diminuta sunt, à quo etiam intertrigo dicta. Hactenus Varro. Liuius lib.2.de bello Macedo. Carthaginenses eo anno argentum in stipendium aduexerunt, id quia probum non esse quæstores renunciauerũt, experientibusq; pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua sumpta intertrimentum argenti suppleuerunt. Intertrimentũ Liuius pro euanida argẽti parte accepit, quæ in excoctione deperit, Dechetum aurifices appellant. Vsus est & alibi eodem modo eadem decade. Cicero in prætu. urbana de æde Castoris loquens, quam P. Iunius sartam tectam tradere debebat. L. (inquit) Rabonio ædem Castoris tradi oportebat. Is casu pupilli Iunij tutor erat testamento patris, cum eo sine ullo intertrimento conuenerat iam quemadmodum traderetur. Quo tamen in loco in impreßis libris nutrimento mendose legitur.

Intertrimentũ & intertritura.

Asconius autem detrimentum (inquit) unius partis est
potest. Intertrimentum uero dantis & accipientis: se
cundum quod Cicero intertrimentum pro cõmuni co
ficiendi alicuius negocij iactura posuit, quam uulgus pu
ditam utrimq; appellat. Intertrigo malum est quod da
cum femina equitatu alia ue simili de causa atteruntu
aduruntur q;, à græcis παράτριμμα dicitur. Dioscorid
autem paratrimma, id est intertrigines uocat cum pe
pedem uel ungula ungulam terit, ut in genere uteri
nario contingit, id est in iumentis. Columell. libro 6.
Subluues & intertrigo picc liquida uel alumine & sul
phure atq; aceto mixtis litæ eruentur. Hodie in equis
& mulis intertalliare uocamus, cum scilicet uitioso in
gressu calces maxime posteriores, aut etiam suffragi
nes atteruntur. Verum quandoquidem in mentionem
incidimus intertrimenti & intertrituræ, quæ damnum
rei detritæ significant, ut intertrimentum auri & argen
ti excocti, addendum & aliud non absimile. Versuram
enim facere honesta locutione apud Romanos dicebatur
quod nos nunc dicimus pecuniam ad interesse mutuari,
uel ad perditam financiæ. Cicero ad Atticum libro. 5.
Salaminij cum Romæ uersuram facere uellent, non po
terant, quod lex Gabinia uetabat. Et paulo pòst. Fit gra
tia Bruti senatusconsultũ, ut ne ue Salaminijs, ne ue qui
eis dedisset fraudi esset, pecuniam numerauerunt, &
postea uenit in mentẽ fœneratoribus nihil se iuuare illu
senatus

Intertrigo. παράτριμμα.

Versurã facere.

senatusconsq. qd' ex syngrapha ius dici lex uetaret. Hacte
nus ille. Idem in Ver. Act. 3. Inspiciebamus Syracusis à
Carpinatio confectas tabulas societatis, quæ significa
bant multis nominibus eos homines uersurã à Carpina
tio fecisse qui pecuniam Verri dedissent, id est multis de
causis pecuniam fœneraticiã sumpsisse. Quo in loco in
uulgatis exemplaribus usurã pro uersuram corrupte le
gitur. Hinc natum prouerbium apud Lactantium lib. 2.
institutionum. Cum igitur (inquit) ortum rerum tribuis Versurã
naturæ ac detrahis deo in eodẽ hæsitans luto uersuram solueres.
soluis: quod ex Terẽtij Phorm. sumptũ est, cuius hæc uer
ba sunt. In eodem luto hæsitas, uersuram solues Geta,
præsens quod fuerat malũ in diem abijt, plagæ crescunt
nisi prospicis, id est ut uulgo dicunt tu nihil perdis nisi
expectationem, quia debitas tandem pœnas dabis etiam
eũ fœnore: simili conditione atq; ij solent qui ut syngra
phamunam dissoluant, & una cautione se liberent, pe
cuniam mutuam maiori fœnore iterum accipiunt. In
dies enim deteriorem conditionem suam faciunt, quod
frugi homines non solent. Huiusmodi commentis mul
tos quotidie uidemus fortunis omnibus euerti, qui dum
fueri in publico fidem suam uolunt, ære alieno usque
adeo se obruunt, quoad ad extremũ fide labefactata cũ
iam uersuram facere non possunt, aut foro cedere, aut
solum etiam uertere coguntur. Labefactatam autem fi
dem nunc appello qd' nos creditũ pditũ dicimus, Trãq.

Redijt certe nihilo opulentior, ut qui propè labefactata fide omnia prædia fratri obligaret, id est cũ iam uectigalem facere non posset à fœneratoribus. Tueri autem fidem suam, est seruare illæsam famam locupletis debitoris. Cicero ad Atticum lib. 11. Literas tuas accepi pridie nonas Februarij, eoq; ipso die ex testamento creuit hæreditatẽ. Ex multis illis & miserrimis curis est una enata, (si ut scribis) ista hæreditas fidem & famã meã tueri potest. Idem. Ego in cistophoro in Asia habeo ad sestertium bis & uicies. Huius pecuniæ permutationem fidem nostram facile tuebere. Et fidem suam liberare pro eo dicebant, quod nunc negociatores & coactores tenere promissum dicunt, & nõ deesse promisso. Idem pro Flacco. Pecunia petitur ab Hermippo. Hermippus ab Heraclia petijt. Ipse tamen Fusijs satisfacit absentibus, & fidem suam liberat. Vlpianus in. l. si uero, infra mandati. Si autem sub maioribus usuris fœnus accepit ut fidem suam liberaret, non dubito debere eum mandati iudicio, & usuras consequi. Est & illa locutio in usu frequens, fidem alicuius sequi, pro eo quod est eligere aliquem cum quo rem habere, aut negocium esse nobis uelimus, quod lingua uernacula dicit, uolo me faciendũ habere cum eo. Sic enim dici solet de ijs quos aut locupletes, aut probos debitores esse credimus. Vsus est Vlpianus in lege prima, supra de rebus cred. Est etiam exemplum in. l. secũda cod. de bonis auto. iudi. possid. Est & illa

Tueri fidem suã.

Fidẽ suã liberare

Fidem alicuius seq.

& illa locutio fide sua esse iubere, id est sponsorẽ se constituere, & appromissorem & periculũ in se recipere. Cuius exemplũ eiusdem in. l. Vbi autem, de uerb. obli. Paulus. Si filius fa. ita stipulatus fuerit, quantã pecuniã Titio credidero, fide tua esse iubes? Inde etiam alia locutio fide alicuius sumere, id est non sua sed aliena cautione. Cicero pro eodem Flacco. Nam hunc Hermippũ hominem eruditũ cui debeat esse notissimus percussit. Eius enim fide sumpsit à Fusijs. Securus Hermippus Tennum proficiscitur, cum iste sese pecuniã quã huius fide sumpserat à discipulis suis, diceret Fusijs persolutum. Aßidui autem fideiussores dicebantur locupletes, quam Burgesiacam cautionem nunc dicimus. Gellius lib. 15. Aßiduus in. 12. tabulis & pro locuplete & facile munus faciente dictus, ab aßibus, id est ære dando cum id tempora reipub. postularent, aut à muneris pro facultate copia faciẽdi aßiduitate. Cicero in Topicis. Ex uerbi ui argumentũ sumitur hoc modo. Cum lex Aelia Sentia aßiduo aßiduum uindicem esse iubeat, locupletem iubet locupleti. Locuples enim aßiduus ut ait Aelius, appellatus est ab asse dando. Idem Gellius lib. 18. Ite ergo nunc, & quando forte erit ocium quærite, an quadrigam & arenas dixerit è cohorte illa antiquiore uel oratorum aliquis uel poëtarum, id est classicus aßiduusq; aliquis scriptor non proletarius. Aßiduum hic Gellius pro locuplete & probatissimo autore posuit.

Fide sua esse iubere.

Fide aliena sumere.

Aßidui.

Aßiduus.

Claßicus. cuius sit tanta in literis autoritas, ut fidem eius sequi debeamus quasi idonei sponsoris alicuius uerbi. Claßicus eiusdem pene significationis est. Diximus alibi ex Liuio populum Romanum in classes ex censu distributũ fuisse. Quomodo & apud græcos τιμήματα dicebantur, ut ex Aristotele docuimus. Ab hoc igitur more claßici dicebantur nõ omnes qui in claßibus erant, sed primæ tãtum claßis homines, qui centum & uigintiquinq; milibus amplius ue censi erant. Apud græcos πρῶτον τίμημα dicitur, id est primus census. Infra classem aũt appellãtur qui in secunda & sequentibus claßibus erãt, id est qui minore summa censi erãt. Meminit Gel. in. 7. Propterea (ut inquit Festus) claßici testes dicebãtur qui signandis testamentis adhibebantur, hoc est primæ claßis homines quasi primæ autoritatis sponsores. Ita metaphoricôs Gellius autores claßicos appellat, quasi testes idoneos latinæ puritatis, & primæ notæ scriptores: quales sunt Cicero, Quintilianus, Liuius, Cæsar, Plini. Vergilius, Horatius, Catullus. Contra Proletarij capite censi dicti sunt. Gellius tamen libro decimo quinto. Qui in plebe (inquit) Romana tenuißimi pauperi imiq; erant, neq; amplius quam mille & quingenta æris in censum deferebant, Proletarij appellati sunt. Qui uenullo aut perquam paruo ære censebantur, capite censi uocabantur. Extremus autem census capite censorum æris

τιμήματα.

Claßici.

Infra classem.

Claßici autores.

Proletarij

rum æris fuit. 375. Proletariorum tamen ordo honestior aliquanto & re & nomine quàm capite censorum fuit. Nam & asperis reipublicæ temporibus cum iuuentutis inopia esset in militiam legebantur, armaq; ijs sumptu publico præbebantur, & non capitis censione, sed prosperiore uocabulo à munere officioq; prolis edendæ appellati sunt, quod cum re familiari parua minus possent rempublicã iuuare, sobolis tamen gignendæ copia ciuitatem frequentarent, à græcis τὸ θητικὸν τίμημα, dicitur, id est mercenariorum census uel opificum. In lege autem Aelia sanctia ita cauebatur. Aßiduo uindex aßiduus esto. Proletario ciui quiuis uolet uindex esto. Hodie igitur claßicos testes & aßiduos dicere possumus omni exceptione maiores, & irrefutabiles, quales in testamentis signandis adhibebantur. Contra uero proletarios & capite censos tenues & ex pullata turba sumptos, hoc est leues & (ut uulgus loquitur) diobolares, quo modo & antiqui Diobolares meretrices dixerunt autore Festo. Quos ipsos inopia ipsa refellit, quos fames magis quam fama commouere creditur. Vnde illud Iuuenalis. Iures licet & Samothracum, Et nostrorum aras contemnere fulmina pauper Creditur, atq; deos dijs ignoscentibus ipsis. Propterea græci huiusmodi plebeculam συρφετὸν apppellant, & συρφετώδη ὄχλον τὸν ἀγυρτώδη, id est qsquilias & quasi dicas turbã quisquiliosam, à leuitate inditis uocabulis.

Diobolares.

Cicero ad Atticum de iudicio Clodiano loquens. Elapsum scito esse de manibus uno hoc iudicio statum illum reipubli. si iudicium est triginta homines populi Romani leuißimos ac nequißimos nummulis acceptis iur & fas omne delere, & quod omnes non modo homines uerum etiam pecudes factum esse sciant, id Caluum & Plancum & Spongiam, & cæteras huiusmodi quiquilias statuere non esse factum. Vt ad uersuram re uertamur, uersuram facere uel soluere (ut inquit Donatus) est creditorem mutare, & fœnus fœnore dissoluere, quasi nudato Petro, Paulũ tegere (ut uulgo dicunt), et ut ita dicã nomen nomine expungere. Cui nõ absimile est illud græcum ἥλῳ τὸν ἧλον ἐκκρούειν, id est clauo clauum elidere, qd'etiã de ijs dicitur q̃ flagitiũ flagitio tegere & obliterare contendũt, qd'græce dicitur ἁμαρτήματι ἁμάρτημα σπεύδει ἐξελάσαι. Qd'Terent. his uerbis trãstulit, malitia alia aliã trudit. Ad uerbum dici potest, culpã culpa exigere, scelus scelere expũgere. Hoc tamẽ ꝓuerbiũ Arist. aliter in Politi. interpretat. Quos aũt huiusmodi uersuras facere diximus, de ijs ꝓuerbiũ lepidißimũ apud antiquos græcos fuit, ἔχινος τὸν τόκον ἀναβάλλει. Echinus parturiẽs cũctat. Echinus partũ ꝓcrastinat. Echinus parturiẽs diẽ de die ducit. Echini enim terrestres, id est erinacei existimãtur ꝓpter aculeos catulorũ suorũ partũ morari solere, ac deinde aculeatioribus factis catulis ægerrime eniti. Hoc igitur ꝓuerbiũ in eos usurpari solet qui in perniciem suam morarum causas innectũt, cuiusmodi sunt illi uersuram facientes, qui dum fidẽ suã labefactari ad tẽpus aliquod nolunt, ad extremũ fortunis omnibus euertũtur. Cæterũ creui hæreditatem, quo in superiore exemplo Cice. ad Atticũ usus est, uerbo antiquo iuris, adij hæreditatem significat, ut antea dictum est. Creui (inquit Festus) modo hæreditatem adij, modo maior ætate uel censu factus sum, modo dimicaui, modo diuisi. Quæ omnia à duobus uerbis cresco & cerno trahuntur. Idem Cicero ad Dolabellam A te autem peto, ut me hanc quasi falsam hæreditatem alienæ gloriæ sinas cernere, meq; aliqua ex parte in societatem tuarum laudum uenire patiare. Quãquam mi Dolabella (hæc enim iocatus sum) libentius omnis meas (si modo sint aliquæ meæ) laudes ad te transtulerim, q̃ aliquam partem exhauserim ex tuis. Peto à te (inquit) ô Dolabella, ut sinas, me hac fama frui rerum à te præclare gestarum, quasi particeps fuerim tuorum consiliorum, id qud omnes falso existimant. Alibi idem à cresco dixit, Galeonis hæreditate creui, id est locupletior & maiore censu factus sum. Porro Collybus id detrimentum pecuniæ est quod in ratiocinijs emptionem auri appellant, & uulgo cambium dicitur, cum pecunia ad exteras nationes exportanda est, & apud nummularios alijs speciebus commutanda. Vt si argentea moneta aurea mutetur, aut genera quædam pecuniæ abrogata &

Versurã facere.

Creui.

Collybus.

antiquata, aut quouis mõ repudiabilia in una pũmicia, alio quo genere permutanda sint raro receptoq; et pro mulgato in ea prouincia. Id enim quod ex summa apud nummulariũ decedit & ueluti deperit, Collybus uerbo græco appellatur. Cicer. in Ver. Actio. 4. Ex omni pecunia quã aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant. Primũ pro spectatione & collybo. Deinde p nescio quo cerario. Hæc omnia iudices nõ rerum certarũ, sed futurorũ improbissimorũ sunt inuocabula. Nam collybus esse qui potest cũ utantur oẽs uno genere nummorũ? Collybũ appellat pecuniæ permutationẽ & nummorũ quasi intertrimentũ. Trãq. in Aug. Manibus (inquit) collybo decoloratis Neruloneſis mensarius. Quo in loco pro cõtrectatione pecuniæ ponitur quã nũmularij liuentes manus habere solent. Collybus inquit Pollux, ἀργυρίου ἀλλαγὴ, id est pecuniæ permutatio. Ab hoc collybistæ dicti nũmularij. Spectatio aũt in exemplo Ciceronis probatio est pecuniæ. Spectatores aũt sunt quos græci argyrognomonas appellãt. Hæc ex diuerticulo et ut græci dicũt ἐκ παρέργου dicta sunt. Sed fidẽ nostrã liberare uoluimus. Circa principiũ enim opusculi nostri polliciti sumus, ut quisq; locus nos cõmonefecerit huiusmodi uerborũ iuris antiqui, aut etiã ad mores nostros pertinentium, ita nos esse dicturos, quid de ijs compertũ habeamus, atq; etiam fortasse quicquid de ijs ab antiquis autoribus seruari hodie potest, quidquidem

Collybistæ Spectatores.

quidem ipsi in manibus hominum uenerint.

Ex. l. pri. §. nauẽ. de exercitato. acti.

Siue sinedria sit. Legendũ puto siue schedia sit. Schedia græce, ratis est latine, id est, nauigiũ temere factum & inconditũ, ut trabes cõnexæ & sine fabrica compactæ, quæ nauigij uicem præbent, id est ut Sudas inquit, ἢ ἐκ τῶν τυχόντων πεπηγμένη ναῦς. Ponitur & pro ponte & pro loco fluminis quoquo modo iuncto eodẽ autore. Herodotus certe pontem quo Darius Bosphorũ iunxit, schediã uocat. Festus. Schedia (inquit) genus nauigij inconditũ, id est trabibus tantũ inter se nexis factũ, unde mala poëmata schedia appellãtur. Schedion dici tur à græcis extemporaneũ, id est quicqd inelaboratũ, quicquid temere factũ est, nec satis confectũ. A rate Ratiarius dicitur, ut nauicularius, non opifex, sed negocia tor, ut. l. qui ratiario, supra proximo titulo.

Schedia

Schedion

Ratiarius

Ex eadem lege. §. igitur.

Sed si ut certis mercibus eam locet puta legumini, cannape. Legendũ canabi. Canabis herba est ex cuius cortice funes intorquentur. Plinius lib. 19. Deinde utilissima funibus canabis seritur à Fauonio. Et paulo pòst. Ipsa canabis uellitur post uindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Canabis in Gallia & telis texendis, & funibus faciendis accõmodata est est à lino tenuitate differens & candore. Quod aũt sequitur,

Canabis.

Quædam

Quædam enim naues onerariæ, quædam (ut ipsi dicũt) emphatæ sunt, melius in quibusdam embatæ legitur. Est autem uulgare uerbum aut nauticum, quod ad hanc significationem attinet, alioquin tamen græcum, uerbum in hoc significatu apud scriptores nec græcos nec latinos repertum, à uerbo ἐμβαίνω deductum, quod conscendo nauem significat. Quod si epibatæ legatur sensus non alius erit. Epibatæ enim milites claßiarij dicuntur, hoc est milites in nauibus merentes, quo uerbo non nulli latinorum usi sunt: sed apud græcos epibatæ pro uectoribus accipiuntur, id est, ἀντὶ τῶν ὀχουμένων. Naues igitur epibatæ castrensi, aut etiam nauali uerbo dici possunt, quæ uectoribus traijciendis aptæ sunt. ἐμβαίνω enim conscendo nauem significat. Actuariæ naues à latinis dicuntur, id est quæ remis aguntur, non modo uelis.

Epibatæ.

Ex. l. secunda ad legem rhodiam. de iactu. §. primo.

Aut si quid exarmauerit. Hoc uerbũ Accursius inscite interpretatur. Exarmare ea forma dicitur qua excalciare, hoc est armis dispoliare, ut Cæsar locutus est. A græcis ἀφοπλίζω dicitur. Exarmare nauem, est nauem armamentis suis spoliare, ut malo, rostro, antenna, carchesio, clauo, pede, anchora, & reliquis. Exarmare feras, est dentes, ungues, uel alia noxia membra adimere, uel etiam tutamina quæ græci ἀμυντήρια appellant, quibus uim propulsare nata sunt. Lampridius in Heliog. Habuit & leones & leopardos exarmatos in delitijs, quos edoctos per mansuetarios subito ad secundam & tertiam mensam iubebat accumbere, ignorantibus cunctis quod exarmati essent, ad pauorem & ridiculum excitandum. Exarmare accusationem Plini. lib. 3. Epist. metaphoricôs dixit pro debilitare et infirmare his uerbis. E testibus quidam siue iratus quod euocatus esset inuitus, siue subornatus ab aliquo reorum, ut accusationem exarmaret, Norbanum Licinianum legatum & inquisitorem, reum postulauit tanquã in causa Castæ præuaricaretur. Huius uerbi usus multiplex esse potest, si quis uim eius intellexerit. Præterea in eodem titulo urinatores Accursius male interpretatus est. Sunt enim urinatores qui à græcis ὕφυδροι κολυμβηταὶ dicuntur, id est natatores subaquatiles. Latine eos quidam ab urna dici uolunt cum in aquam mergitur. Homerus cybisteteras uocat à uerbo κυβιστῶ, quod in caput ferri deuoluiq; significat. Huiusmodi est enim habitus urinantium cum gurgites subeunt. Et urinari in caput mergi est: quo uerbo Plinius sæpe utitur. Columella lib. 9. de anseribus loquens, inurinare dixit, neutra uoce. Cybisteteres etiam à græcis quasi urinatores dicti sunt saltatores quidam, qui in caput conuolui manibus pedibusq; adductis didicerunt. Quod genus saltationis

Exarmare.

Exarmare accusationem.

Vrinatores.

Cybisteteras.

tationis aut exercitij cybistema dicitur à Luciano in e
pite de gymnasijs. Factitari id hodie à petauristis uide
mus, cum corpore in spiram contracto in caput prou
uuntur, Trinabola lingua populari dicitur. A cubo, id
est tessera uerbum id deductum, qui cum in alueolū ia
citur hoc modo conuoluitur. Inter urinatores sunt pur
purarij, quos Græci porphyreis appellant. Laurentius
ex Herodoto purpuratores transtulit. Et spongiatores
id est spongiariū piscatores, σπογγεῖς à græcis dicūtur.
Et conchyliarij, id est, κογχυλιῶται. Plautus conchy
tas appellat, qui conchylia conquirunt in mari. In co
dice Iustiniani muri leguli dicuntur quasi muricarij, à
muricibus legendis. Vrinatorem dudum uidimus facer
dotem ranæ modo in caput se mergentem, diuaricatis
sursum cruribus pessum euntem, ac per riparum cauã
gurgitumq; pisces latitates perscrutantē referentemq;

Purpurarij.

Spongiatores.

Conchyliarij.

Vrinator insignis.

Ex eodem titulo. l. qui ieiuandæ.

Volutius Metianus ex lege Rhodia libro Epitoma
torum. In uetusto exemplari Epitomarum emendate le
gitur. Epitome genere fœminino, opus cōcisum dicitur,
& latine breuiarium. Tranquillus in Augusto. Fecit et
breuiarium totius imperij, quantum militum sub signis
ubiq; esset, quantum pecuniæ in ærario & fiscis & ue
ctigaliorum residuis, sic Plinius. Vt pariter (inquit) to

Epitome. Breuiariū

tius culturæ breuiarium quoddam peragatur. Pro eo
accepit quod uulgo borderellum dicimus. Breuis etiam
& breue dicitur in l. ultima de conueniendis fisci debi
toribus. Cic. li. 10. inter chartulas confiscati breuis qui
dam asseueratur inuentus, qui nomina debitorum con
tineret. Lamprid. de Alexan. Milites suos sic ubiq; sci
uit, ut in cubiculo haberet breues & numerū & tempo
ra militantium. Flauius in Aurei. Breue (inquit) nomi
num conscripsit. Diximus alibi quid sit Breuiariū prin
cipis bodie, quod & breue & breuis dici potest. Inua
luit autem peruersa consuetudo, ut Epitoma neutro ge
nere dicatur, unde Epitomata libros Flori inscribūt. Id
autem nec analogia, nec usu, nec autoritate doctorum
defendi potest, errore uero eorum inductū est, qui Epi
toma ut epithema & anathema, & similia dici putaue
runt. Quod autem sequitur deprecatio eudæmonis, ex
græco traductum est.

Epitoma.

Ex lege secunda. eiusdem tituli in principio.

Amissarum merciū domini si merces uehendas lo
cauerint, ex locato cum magistro nauis agere debent.
Hoc uerbum (inquit Accursius) promiscue accipitur.
Horum uerborum locare & conducere frequens est
apud hic & in titulo mandati. Propterea ut eorum
usus intelli-

Locare. Cōducere

usus intelligatur, scicndum est præter notam eorum si-
gnificationem esse, & aliam elegantem tum apud iu-
risconsultos, tum apud alios scriptores usitatam. Quam
quam enim locator sit plerunq; qui precium accipit, &
conductor qui dat, ut sit locator dominus, conductor in-
quilinus, tamen nonnunquam uiceuersa euenit, ut loca-
tor precium det, conductor accipiat. Cicero in Verrem
Actione. 2. Quum L. Octauius C. Aurelius consules
ædes sacras locauissent, nec potuissent omnia sartatecta
exigere, & reliqua. Idem. Locatur opus id quod mea pe-
cunia reficiatur. Et rursus. Hoc tu. D. milibus locauisti
atq; in illis colūnis dico esse quæ à tuo redēptore cōmo-
tæ non sint. Et iterū. Qui redemerit satisdet dāni infe-
cti. Iulianus. Si quis uitulos pascendos, uel sarciendum
quid poliendum ue conduxit, culpam eum præstare de-
bere. Vlpianus. Siquis seruum docendum conduxerit,
eumq; peregre duxerit &c. Conducere igitur de eo dici-
tur qui precium accipit, quod & redimere dicitur.
Vnde redemptor huiusmodi conductor dicitur, qui &
manceps à Cicerone & Tranquillo dicitur. Cicero lib.
secundo de Diuinatione. Magis enim id munere deo-
rum factum est quam casu: & redemptorum qui eolum
nam illam de Torquato conduxerant faciendam. Idem
in prætura urbana. Si opus pupillo redimeretur, si res
abiret ab eo mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullis
prædam esse uidet. Idem in secunda actione in eundem.

Locator. Cōductor

Cōducere Redimere

Etenim

Etenim qua stultitia ipse fuissem si quam diem qui istum
eripiendum redemerunt, in cautione uiderent, cum ita
cauerent, si post calendas Ianuarias in consilium iretur,
in eam diem cum potuissem uitare incidissem. Rede-
merunt (inquit,) id est qui susceperunt procurationem
corrumpendorum iudicum, & conduxerunt corrum-
pendum iudicium. Labeo in. l. ultima huius tituli, loca-
re & conducere pro eodem accepit. Laurentius Vallen
sis promiscuam huius uerbi loco significationem esse di
xit de gerundijs loquens libro. 1. Elegantiarum. Locare
enim sepulturam faciendam (inquit) tam significat da-
re alicui faciendam, quam se ad faciendam eam lo-
care. Cuius dicti exemplum nullū memini præterq̄ hoc
Labeonis uel Pauli. Vbi & ego errorem esse censeo, &
pro locasset legendum locasses secunda persona. Quod
enim nos locare opus dicimus uel locare fundū, hoc græ
ci μισθοῦν dicunt, & ἀπομισθοῦν, id est dare facien-
dum mercede constituta. Demosthenes. παρ' ὧν οὗτοι τάλαντον, τάλαντα μισθοῦσι τὰς ἐπιχαρχίας. Id est à quibus isti cum talentum exege-
runt, talento naues præbendas locant, quasi dicat nihil
hac pecuniæ impendūt. Idem. ἐμίσθωσε τὴν αὐλὴν τούτῳ, id est mensam huic Pasion locauit,
certa scilicet pecunia nō data uel promissa, sed accipien
da. Qui autē conducit, Phormio scilicet, ἐμισθώσατο,
id est conduxit à Pasione. Sic μισθοῦμαι τὸ ἔργον, con

μισθοῦν

et ἀπομισθοῦν.

Locare.

duco opus faciendũ, ut redemptores operũ solent. Idem
ἢ ὀπῶραν πρίαιντο, ἢ θέρος μισθοῖντο ἐκθερίζειν
aut poma legenda redimerent aut messem demetendam
conducerent. Idẽ in Timocratem, τὰ τέλη ὠνουμένους
ἢ μισθώματα μισθουμένους pro publicanis & man-
ἐργολαβοῦντες. cipibus dixit. Cõductores etiam ἐργολαβοῦντες dicũtur.
Quo uerbo etiã metaphorice uocantur apud oratores
homines forenses iudiciorum corruptores, & sycophan-
tæ: quos Cicero sequestres emissarios, & interpretes iu-
diciorum corrumpendorum uocat.

Ex. l quicunq; de insti-tutoria actione.

Idem ait. Si libitinarius quem græce uocant, seruum
pollicitorem habuerit. Lego, si libitinarius quem græci
ταφεὺς. ταφέα uocant, seruum pollinctorem habuerit. Pollince-
Pollincere. re est mortuum curare, à quo pollinctor dictus huiusmo-
di curator. Plau. in prologo Pœnuli. Eorũ alter est mor-
Pollinctor tuus. Propterea apud uos dico confidentius, quia mihi
pollinctor dixit qui eũ pollinxerat. Et in Sticho. Hodie
pollinctura est. Ezechielis trigesimo nono. Vt sepeliant
Pollucere eum pollinctores in ualle multitudinis Gog. Pollucere
autem est Herculi sacrificium facere, quod quia laute fie-
ri solebat, ideo pollucibiliter à Plauto in Mustel. pro lau-
te & splendide ponitur. Pergræcamini, parasitos pasci-
te, obsonate pollucibiliter. Et pollucibilis cœna à Macro-
bio pro opipara et splendida usurpatur. Pollucere enim
uerbum

uerbum est ad sacra pertinens, ut ex Marco Catone ap-
paret his uerbis. Ioui de pali culignam uini quantumuis
polluceto. Et rursus. Cum pollucere oportebit sic faci-
to. Polluctores igitur à pollinctoribus differunt, in quo Polluctor
Hermolaus Barbarus uir præstantis doctrinæ falsus est,
ut uidetur, qui duo hac uerba confundit in emendatio-
nibus Plinianis. Quare apud Plinium lib. 32. pollincere Plinij lo-
& pollinctũ contra fidem antiquorum exemplariũ le- cus.
git, in quibus sic legimus. Numa constituit ut pisces qui
scamosi non essent ni pollucerent patrimonia, commen-
tus ut conuiuia publica & priuata cœnæq; ad puluina-
ria facilius cõpararentur, ni qui ad polluctũ emerẽt, pre-
cio minus parcerent, eaq; præmercarentur. Polluctũ ut Polluctũ.
ex uerbis Plnianis apparet cœna est pollucibilis & opi- Pollinctũ
para. Pollinctũ uero cœna feralis, quæ gentili more in
rogum delata cũ corpore cremabatur. Persius. Sed cœ-
nam funeris hæres Negliget, iratus quod rem curtaue-
ris. Plautus in Sticho. Hæc uenisse iam opus est quantũ
potest, ut decimam partem Herculi polluceam. Idem
in Ruden. Spectatores uos ad cœnam uocem ni datu-
rus nihil sim, neq; sit quicquã pollucti domi, id est si no-
bis esset cœna tam laute apparata quàm esse solet eo-
rum qui uotiuum epulum faciunt, hoc est polluctum,
ad cœnam uos uocassem. Epulum autem funebre di-
citur quod in funere potentiorum fiebat, quale ho-
die quoq; factitari uidemus. A græcis πρίδειπνον

dicitur, quam circumpotationem à Cicerone uocatam existimo in secundo de Legibus. Moris autem fuit apud antiquos ut decimam partem bonorum suorum Herculi uouerent quæ pars Herculeana dicebatur. Plautus in Trinummo. Nam iam de hoc obsonio decimam minui modo quinq; nummos, mihi detraxi partem Herculaneam. Et in illo exemplo superiori, Vt decimam partem Herculi polluceam. Et pollucere patrimonium in illo exemplo Pliniano, pro decimare, hoc est decimam partem uotiuo epulo in Herculis honorem impendere. De huiusmodi decima (quod minime Accursius suspicaretur) intelligendum illud Vlpiani dictum in l. secunda de pollicitationibus. Si decimam quis bonorum uouit, decima non prius esse in bonis desijt, quam fuerit separata. Plautus in Must. de homine maxime prodigo. Is uel Hercules (inquit) conterere quæstum potest, id est decimas quæ Herculi uouentur. Pollucere hodie patrimonia dici possunt qui decimam facultatũ suarũ in sacrorum gationes pias uouerunt, quod nonnullos superstites factitasse scimus. Multæ sunt huiusmodi uoces antiquæ, quarum usus multiplex hodie esse potest, si quis uetustatem interpolare solertia quadam & in usum nostrũ instaurare didicerit. Libitinarij à Libitina dicti sunt, ut inquit, Varro in cuius æde (ut Acron autor est) constituti erant qui efferenda corpora conducebant, & funebribus necessaria præbenda. Tranquill. in Nerone. Tri-

Herculeana pars.

Libitinarij.

Libitina.

ginta funerum milia in rationem libitinæ uenerunt. Liuius. Pestilentia in agris foris; & conciliabulis, & in urbe tanta, ut uix libitina sufficeret, id est operæ libitinariorum. Horatius. Autumnusq; grauis libitinæ quæstuacerbæ. Ii igitur ad quos funera pertinebant (qui & fiunus facere, & parẽtare, & iusta facere, psoluereq; dicũtur) libitinarijs funera accurãda locabant, illiq; præbẽdã omnia cõducebant. In qua re administranda seruorũ opera utebantur pollinctorũ, q à græcis νεκροφόροι dicuntur, q̃si defunctiferi, quorum appellatione Vespillones, sandapilarijq; continentur. Huiusmodi sunt apud nos hodiæ uulturij illi codonophori, id est timtinabula gestantes, quos anteambulones atratos latine appellare possumus, & ferales præcones, ex quorum grege sunt funerum indictores, quorum omnium uota sunt eadem quæ orci. Hos diris ominibus ad morientium uestibula ultro aduolare uidemus, ut in puerbiũ uenerit horũ apud nos uota, ut apd' antiquos libitinariorũ. Quo tamen improbitas sacerdotali iã auaritia uincitur, dijs sup alia quotãnis capturarũ nominibus excogitatis.

Necrophori.

Codonophori.

Anteambulones.

In eadem l. §. sequenti.

Si pecunia accepta præsenti ut per dies singulos parem ei præstaret, conturbauerit. Hoc uerbum non esse intellectum ab Accursio minime mirandum est, cum à

nullo enarratorum recte interpretatum uideam. Cicero pro Plãcio. Verum fac me multis debere, & in his Placio, utrum igitur me cõturbare oportet? an cæteris cuius cuiusq; dies uenerit, hoc nomen debitoris quo urget nũc competitor dissoluere? idem ad Quintum fratrem. Iocum autem Cæsaris de sua egestate ne sis aspernatus: ad quem ego rescripsi nihil esse posthac artus nostræ fiducia. Conturbare decoquere & pecuniam suam dissipare significat: & proprie de seruis dicitur, qui cum rationibus dominicis paria non faciunt, ut in l. quidam infra de in rem uerso. Plena autem locutio est conturbare rationes, ut in Eunucho Teren. Ita conturbasti mihi rationes omneis. Vel conturbare fortunas, ut Cic. ad Cæliũ in octauo Epist. Sic intelligi debet cõturbabit Atlas apd Martialẽ in nono Epigrãmaton. Grãdis in æthereo licet auctio fiat Olympo, Coganturq; dei uendere quicqd habent, Conturbabit Atlas, & non erit uncia tota Decidat tecum qua pater ipse deum, id est cæliũ totũ tibi decoquet. Sic in decimo. Hic preciosa fames, conturbatorq; Macellus: sic cõturbatorẽ Macellĩ dixit, ut in 7. conturbatorem aprũ. Noster te non capit ignis Conturbator aper, utilius esurio: qui enim ex macello uiuebãt Romæ, & cupedijs mensas & apro onerabant: ad extremũ patrimonia uorabãt, & decoctores uel inopes erant fiebant. Iuue. Sic Pedo conturbat, Matho deficit. Quẽ locum nullus enarratorũ (nisi fallor) intellexit. Est enim uerbum

Conturbare.

Conturbare rationes.

uerbum iuris antiquum, quo Vlpianus & Alphenus tam quam uoto sunt usi.

Ex l. illud §. Si cuius dolo de trib. acti.

Sedare comparata si non tribuat dolo non caret. Le Zocomperta pro deprehensa, explorata, rescita.

Ex l. pri. ad senatusc. macc. in principio.

Qui pecuniã neqd amplius diceretur in certis nominibus crederet. Accur. hũc locũ inscite interpretatus est. Nomẽ interdũ pro causa ponitur Trãq. in Galb. Nam eũ in uerba eius absentis iurãtibus donatiuũ grãdius subito præpositi pronunciassent, neq; rem ratã habuit, & subinde iactauit se legere militẽ nõ emere, atq; eo qdem nomine omnes qui ubi q; erãt exacerbauit. Cic. in Ver. Act. 3. Inspiciebamus Syracusis à Carpinatio cõfectas tabulas societatis, quæ significabãt multis nominibus eos cões uersurã à Carpinatio fecisse qui pecuniã Verri dedissent. Nomina Cic. appellare solet causas et negocia et personas qbus in cõficiẽdis rationibus expensæ pecuniæ fiũtur. Idẽ in frumẽtaria. Ex omni pecunia q̃ aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebant: primũ pro expectatiõe, et collybo, deinde p̃ nescio quo Ceratio. Idẽ in 2. Act. His omnibus solis Gneo Dolabellæ ad sestertiũ tricies litẽ esse æstimatã, id est (ut inqt Asco.) his titulis et capitibus criminũ, articulos uulgo

Nomen.

dicimus. Arrianus iurisconsultus. Exautoratus (inquit) eo nomine non utiq; infamis erit. Sensus est igitur huius loci, Macedonem incertis nominibus in creditum ire instituisse, ne manifestus aliquando fraudis ac sceleris fieret. Non enim credendi causas & negocia in quæ pecuniam mutuam dabat in cautionibus ascribi uolebat, ut interdum fit cum turpi de causa mutuati, certa quadam de causa mutuum nos accepisse caucmus. De significatione huiusuocabuli satis multa diximus in titulo de officio proconsulis. Nomen igitur hic Accursius male pro cautione intellexit, quanq; sæpe ita accipatur. Vt apud eundem Ciceronem. Cum pecunias sumpsisse tuas, nomina sua exegisse, prædia uendidisse diceretur. Et apud Collumellam libro. 1. Nam uel optima nomina non appellando fieri mala fœnerator Alphius dixisse seuerissime fertur, id est non interpellando.

Ex l. quod si seruis. §. primo de in rem uerso.

Sed si pecunia accepta domum dominicam exornauit tectorijs. Et paulo pòst. Pati debet dominus creditorem hoc auferre sine domus suæ uidelicet iniuria. Mirari forsitan quis possit, quomodo tectorium sine domus noxa possit auferri. Quod ut intelligamus sciendum est perfectorum operum expolitionem tribus rebus contineri, ruderatione, quo nomine & statuminatio & nucleus comprehenditur, albario opere, & tectorio, sub quo &

Expolitionum genera.

quo & marmoratum & arenatum opus & trullisatio intelliguntur. Quorũ omniũ explicationem Vitruuius lib. 7. de architectura prosecutus est. Tectorium autem super trullissationem fiebat, tribus interdũ inductis coriis ex arenato, totidemq; superinductis ex marmorato deinceps extenuatioribus, adeo numeris omnibus exactum, ut longitudines ad regulam & lineam, altitudines ad perpendiculum, anguli ad normam respondẽtes exigerentur. Ita enim demum emendata tectoriorũ in picturis erat species. Ita nulla nec eminentia, nec lacuna in opere intuentibus uidebatur, nec humorem tectorium remittebat. Pigmentis uero madente adhuc tectorio inductis, totum rursus baculis prouolutis subigebatur frication ibusq; leuigabatur, usq; eo ut speculorum modo rerum imagines redderet. Vitruuius. Quæ autẽ (inquit) tectoria fundata arenati & marmorati soliditate sunt, cum sine politionibus crebris subacta, nõ modo fiunt nitentia, sed etiã imagines expressas aspicientibus ex eo opere remittunt. Arenatum autem est apud Vitruuiũ Varronem & Plinium, quod fit ex calce & arena. Marmoratum quod ex calce & marmore tuso triplici uarietate cõminuto, prout trium coriorũ exigebat usus. Varro lib. 1. de re rust. Parietes & solũ opere tectorio marmorato loricandi. Idem. Ideoq; in ijs camerae marmorato & parietes pauimentaq; laudabiliter fiunt. Et rursus. Vbi libraueris de glarea & calce,

Arenatũ. Marmoratum.

arenatũ primo corio facito. Plinius lib.36. Tectorium
niſi ter arenato & bis marmorato inductũ eſt, nõ ſatis
Mortariũ ſplendoris habet. Arenatũ hodie mortarium uocamus,
cum mortariũ latine ſit locus ubi arenatũ rutro ſubigi
tur. Vitruuius de tectorio loquens. Cum ab arena præ
ter trulliſſationẽ non minus tribus corijs fuerit defor
matum, tunc è marmore grandi directiones ſunt ſubi
gendæ, dum ita materies temperetur uti cum ſubigatur
non hæreat ad rutrum, ſed purum ferrum è mortario
liberetur. Idem. Græcorũ uero tectores non his ratio
nibus ſolum utendo faciunt opera firma, ſed etiam morta
rio collocato calce & arena ibi confuſa, decuria homi
num inducta ligneis uectibus pinſant materiam, & ad
certamen ſubacta tunc utuntur. Tectoriũ continet are
natum & marmoratũ, quæ ſupra trulliſſatione fieri ſo
lita ſunt, & omnino hodie obſoleuit. Albarium uero ex
Albariũ pura calce fit, & hodie eſt in uſu. Trulliſſatio ex gypſo
Trulliſſa- fit frequens hodie ut & arenatio. Trulla enim inſtrumẽ
rio. tum eſt quod uernaculæ linguæ alluſione ſatis intelligi
tur. Eo enim linendis muris & arenato gypſatoq; indu
Tectorij cendis utuntur. Tectoriũ uero opus adeo olim dureſce
indurátio bat in cruſtas, ut in abacorum uſum & ſpeculorũ facile
eximeretur, quod ex Vitruuio intelligere poſſumus lib.
7. his uerbis. Itaq; ueteribus parietibus nõnulli cruſtas
excidentes pro abacis utuntur, ipſaq; tectoria abacorũ
& ſpeculorũ diuiſionibus circa ſe prominentes expri

expreſſiones. Abacus nunc tabula eſt calculatoria qua
logiſtæ, quos Algoriſtas dicimus, numeros ſubinde dele
Abacus tiles ducunt. Abacus autem in opere inteſtino genus id
logiſtariũ. ſerinij eſt ſuper quod in triclinijs argentea uaſcula ex
Abacus poni ſolent. Dreſſoriũ lingua uulgari dictum. Cicero in
in triclinio Ver. Acti. 5. Diocles eſt Pamphili gener Popilius cog
nomine, ab hoc iſte abaci uaſa omnia, ut expoſita fue
runt abſtulit, Iuuena. Saty. 6. de tectorio tanq; exempti
li dixit. Tandem aperit uultum & tectoria prima re
ponit, incipit agnoſci. Per tectoriũ fucamentũ muliebre
ſignificans, quod ponitur deponiturq; pro earum ar
bitrio ad ſplendorẽ & nitorem malarum. Eadem ratio
ne (ut arbitror) dictum illud eſt à Perſio Saty. 5. Digno
ſcere cautus Quid ſolidum crepet, & pictæ tectoria
linguæ. Tectoriũ à græcis κονίαμα dicitur, & κονιά
της tector. In actis Apoſtolorum cap. 23. τοῖχος κεκο
Tectoriũ. νιαμένος: paries albario opere uel tectorio illitus dici
tur. τύπτεσθαί με μέλλεθ ὁ θεὸς τοῖχε κεκονιαμένε.
Et Matth. 23. τάφοι κεκονιαμένοι ſepulchra albario
illita. Lib. 10. Cod. in titulo de excuſ. artificum albinij,
quos græci coniatas appellant.

Ex. l. ideo de compenſ.

Ideo condẽnatus q; arctiorẽ annonã edulitatis tẽpo
re præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor nõ uidebitur.

Accur

Accursius edulitatē famem interpretatur, ego uero ædi-
litatis lego. Ad ædiles enim cognitio mensurarū & an-
nonæ pertinebat, qui propterea græce agoranomi dicē-
tur, id est fōro uenalium legem imponentes, & macello-
ius dicentes. Hæc cognitio ad procuratores regios dela-
ta est, quorum ianua pistoribus & huiusmodi homini-
bus, quibus ius dicere solent, non tam patere uulgo cre-
ditur quàm hiare. Certe ut illi seuere aut comiter cum
circūforaneis hominibus agunt, ita nos ut bene aut ma-
le uescamur faciunt. De ædilibus ita in duodecim tabu-
lis cautum est. Suntoq; ædiles curatores urbis, annona,
ludorumq; solennium, ollisq; ad honoris amplioris gra-
dum is primus ascensus esto.

Ex lege prima. §. primo. in titulo depositi

Eum tamen deponere tumultus uel incendij uel ce-
terarum causarum gratia intelligendum est, qui nullam
aliā causam deponendi habuit quàm imminens ex cau-
sis supradictis periculū. Tumultus hoc in loco quomo-
do intelligendus sit ab Accursio & sequacibus eius in-
risperitis parum animaduersum esse puto. Seruius gra-
maticus in octauū Aeneidos. Tria (inquit) genera olim
militiæ fuerunt: sacramētum quæ legitima erat militia
cū singuli milites iurabāt: tumultus, id est bellū Italicū
uel Gallicū, in quibus ex periculi uicinitate erat timor
multus: & quoniam singulos interrogare non uacabat
qui cō

Tumultus

Militiæ genera tria.

ui conuenerant simul iurabant, & dicebatur ista mi-
litia coniuratio. Qui enim ducturus erat exercitū, ibat
ad capitolium, & exinde proferens duo uexilla, unum
roseum quod pedites euocabat, & unum cæruleum qd
erat equitum. (Nam cæruleus color est maris, à cuius
deo constat equum inuentum) dicebat, qui rempub. uult
saluam esse, me sequatur. Erat & euocatio cum ad di-
uersa loca diuersi cogebantur exercitus. Hactenus Ser
uius. Verg. Extemplo turbati animi, simul omne tumul
tu cōiurat trepido Latium. Cicero in Antoniana octa
ua. Potest enim bellum esse sine tumultu, tumultus sine
bello esse non potest. Quid est enim tumultus, nisi per-
turbatio tanta ut maior timor oriatur? unde etiam no-
men ductum est tumultus. Itaq; maiores nostri tumul
tum Italicum quod erat domesticus, tumultum Gallicū
quod erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum
nominabant. Grauius autem esse tumultum quàm bellū
hinc intelligi licet, quod bello Gallico uacationes ualēt,
tumultu non ualent. Hactenus Cicero. Liuius libro. 8.
ab urbe cond. Nondū perfunctos cura Priuernatis belli
tumultus Gallici fama atrox inuasit, haud fermè unquā
neglecta patribus. Et paulo pōst. Mamercus (inquit)
est Gallicum bellum euenerat, scribere exercitū iussus
sine ullæ uacationis uenia: quin opificum quoq; uulgus
& sellularij minime militiæ idoneum genus exciti di-
cuntur. Idem libro. 7. Dictator cum tumultus Gallici
causa

Euocatio.

causa iustitiũ edixisset, omnes iuniores sacramento adi-
git, ingẽtiq; exercitu ab urbe profectus est. Insignia aũt
omnia tumultus Cicero uno in loco expreßit Antonia-
na quinta, his uerbis. Rem sine mora administrandã et
confestim gerendam censeo, tumultũ decerni, iustitium
indici, saga sumi dico oportere, delectum haberi subla-
tis uacationibus in urbe & in Italia. Idem in octaua.
Delectus tota Italia decreti sublatis uacationibus, saga
cras sumentur. Ex prædictis satis apparet omnia in tu-
multu præpropere administrari publice priuatimq; soli-
ta, cum bellum urgens & quasi muris imminens solen-
nes actus non admittit. Indeq; factum ut tumultuarium
pro præproperato & subitario, & rapide facto aut
quæsito accipiatur, græce αὐτοσχέδιον dicitur, et πρα-
τύχον. & tumultuaria manus οἱ προσυχόντες. Idem
Liuius libro primo de bello Maced. Duabus legionibus
subitarijs tumultus eius causa scriptis, additisq; ad eas
quatuor cohortibus de exercitu suo, Caium Appium
præfectum sociorum hac tumultuaria manu per Vm-
briam agrum Boiorum inuadere iußit. Tumultuarium
& subitarium pro eodem posuit. Quod uerbum si Ac-
cursius intellexisset melius uerba Iuliani enærrasset in
lege nauis, supra de institoria actiõe. Ibiq; tumultuarijs
armamentis comparatis ad præsens Hostiam nauiga-
uit. Vbi tumultuaria Iulianus pro subitaneis & ex tem-
pore conquisitis, non iustis & plane fabrefactis ele-
ganter

Tumultuarium.

ganter accepit. Proinde in huiusmodi tumultu fraudem
admittere pœnale erat, non in quolibet. Nobis autem
iustum tumultum esse dixerim, uel olim potius fuisse.
(Nunc enim omnia nobis cum illis conueniunt) Britan-
norum, id est Anglorum claßis appulsum ad littora no-
stra, aut Germanorum ad Burgundiam aut Campaniã
incursionem, & si quod eiusmodi bellum est, cuius tu-
multuosi nuncij esse trepidiq; soleant. Sic enim uoca-
bantur. Tranquillus in Nerone. Cœnæ quoq; tempore
interpellatus tumultuosioribus literis, hactenus excan-
duit ut malum ijs qui descissent minaretur. Et tumul-
tuarij uerbum eodem fermè pertinebat. Idem in Galb.
Carthagine noua conuentum agens tumultuari Gal-
lias comperit. Quomodo & à græcis θορυβεῖν usur-
patur. Demosthenes, περὶ πρεσβείας. καὶ μὴν
μετὰ ταῦτα ὁσάκις πρὸς πορθμῷ ἢ πρὸς μεγά-
ροις ἀκούοντες δύναμιν φιλίππου ἢ ξένους, ἐθορυ-
βεῖτε. θορυβεῖν, id est tumultuari dixit, pro in tu-
multu esse, & quasi tumultum decernere, id fermè
quod lingua uernacula dicimus emoueri aut etiam mu-
tinari, quod uerbum à mutiendo, id est mussando
deductum est. Populus enim multa in huiusmodi con-
sternatione summißim dicere solet, quæ aperte non
audet. Plutarchus in Cæsare ψηφίζεσθαι ταραχὴν,
pro tumultum decernere dixit. In tumultu ut ex uerbis
illis Ciceronis & Liuij apparet iustitium indicebatur,
id est

Tumultus iustus Gallis.

Tumultuarij.

id est iudicialia fora claudi ac silere iura iubebãtur, ut
cationes non ualebant, ut hodie in Gallia cum bannũ
& retrobanuum edicitur, & id uerbum adijcitur pri-
Euocatio uilegiati & non priuilegiati. Nos euocationem fortas-
& subeuocationem latine dicere possumus sublatis ut
Euocare. cationibus edictam. Euocare enim uerbum ad uocatio-
tionem bellicam accommodatũ est, ut ex uerbis Seruij
grammatici supra uidimus. Cicero pro Rabirio. De te
ipso inquam Labiene quæro, cum ad arma ex senatusc-
consulto consules euocassent, cum armatus Aemilius
in comitio stetisset, & reliqua. Euocatorum etiam me-
minerunt Cæsar & Tranq. sed nihil nunc ad rem. In tu-
Sagum. multu etiam sagatus populus Ro. erat. Est enim sagum
uestis index belli, ut toga pacis: quam tamen consulares
non gestabant, id quod ostendit Cicero in Antonia. 6.
Equidem patres conscripti quanquam honore usi toga
ti esse solent cum est in sagis ciuitas: statui tamen uobis
cæterisq; ciuibus in tanta atrocitate temporis tantaq;
perturbatione populi Ro. non differre uestitu. Nõ enim
ita nos gerimus hoc bello consulares, ut æquo animo po
pulus Rom. uisurus sit nostri honoris insignia. Sagati
etiamnum erant ad bella exeuntes, ut paludati consu-
les & reliqui exercituum duces, qui imperatores etiã
uocabantur. Sagum autem militare ac bellicum gesta-
mentum fuisse, cum ex Nonio tum ex Tranquilli uer-
bis in Augusto intelligimus. Consulatũ (inquit). 20. ætã
tis an

nis anno inuasit admotis hostiliter ad urbem legionibus
missisq; qui sibi nomine exercitus deposcerent. Cum qui
dem cunctante senatu Cornel. Centurio princeps lega-
tionis retecto sagulo ostendens gladij capulum, non du-
bitasset in curia dicere, hic faciet si nõ feceritis uos. Ca
pitol. in Mar. philosopho. Per Brundusium ueniens in
Italiam togam & ipse sumpsit, & milites togatos esse
iussit, nec unquam fuerũt sagati sub eo milites. Est alio-
qui sagum uestis stragulæ genus non dissimilis cilicio.
Tranq. in Othone. Ferebatur & uagari noctibus soli-
tus, & inualidum quenq; obuiorum uel potulentum cor
ripere, ac distento sago impositum in sublime iactare.
Plinius libro. 16. de uisco loquens. Sacerdos candida ue
ste cultus arborem scandit, falce demetit, candido id ex
cipitur sago. Vtitur & Hicrony. Exodi. 26. Cæterum
quod Tranq. in sublime sago iactare dixit, uulgo berna
re dicunt, id est sago excutere sursum uersus. A sago sa-
garia negociatio dicitur in. l. cum duobus infra pro so-
cio. Quod uerbum Accursius mire interpretatur. De pa- Paluda-
ludamento quæ chlamys est imperatoria, ut diximus, id mentũ, à
est eorum qui exercitus educebant. Valerius libro. 1. de quo palu-
Crasso loquens qui apud Parhtos occubuit. Pullum (in- datus.
quit) rei traditũ est paludamentũ, cum in prælium exeun
tibus album aut purpureum dari soleret. Plinius in Pa-
negyr. Gestus consulatus non hoc urbis ocio & intimo
sinu pacis, sed iuxta barbaras gentes, ut illi solebant qui

bus erat moris paludamento mutare prætextam, id c
pro prætexta quæ cõsulare gestamẽ erat in urbe, palud
mentum quod gestamen est bellicum & castrense sum
re. Tranq. in Vitel. Vrbem quoq; ad classicum intro
paludatus, ferroq; succinctus, inter signa atq; uexilla
gulatis comitibus. Iuuenalis. Cumq; paludatis ducibu
præsente marito ipsa loqui. Paludamentum hodie cot
tam armorum uocamus.

Ex. l. si hominem. §. quotiens eod. in titulo.

Foro cedere.

Quoties foro cedunt nummularij, solet primo loco
ratio haberi depositariorum. Foro cedunt (inquit Acc
cursius), id est litigare nolunt, sed bonis cedũt, quasi de
foro iudiciorum Vlpianus intellexerit quod longe secus
esse ostendam. Foro igitur cedere dicebantur argenta-

Argentarij in foro tabernas habentes.

rij, cum tabernis, id est mensis suis cedentes quæ in fo-
ro Romano erant, alio habitatum migrabant. Argenta
rij enim Romæ tabernis in foro publico conductas hab
bant. Plau. in Asinaria. Quatriduum hoc unum mihi odo
foro operam assiduam dedi, dum reperiam qui quærit
argentum in fœnus. Terentius in Phor. Sed transi foro
des ad forum, atq; illud mihi argentum rursus iube re
scribi Phormio, id est per mensæ scripturam reddi. Plau
tus in Persa. Mirum tibi crederem, ut ipsi mihi facere
quod partim faciunt argentarij, ubi quid crediderit
citius extemplo à foro fugiunt quam ex porta ludis cu
emissus

emissus est lepus. Idem in Curgul. In foro infimo boni ho
mines atq; dites ambulãt, sub uberibus, ibi sunt qui dane
quicq; accipiunt fœnore ponẽ ædem Castoris ibi sunt su
bito quibus credas male. In æde autem Castoris quæ in
foro erat Romano solebant pecuniæ mercatorum fœne
torumq; deponi. Vnde illud Iuuenalis Saty. 14. Quan-
to capitis discrimine constant Incremeuta domus, æra-
ta multus in arca Nummus, & ad uigilem ponendi Ca
stora nummi. Quem morem Venetijs hodie quoq; ser-
uari aiunt. Herodianus libro. 1. in templo Pacis diuites
pecunias suas deponere solitos esse ait, indeq; crebra in
ture mentio pecuniarum in æde sacra deponendarum.
Debuiusmodi tabernis intellexit idem Vlpian. in. l. qui
tabernas argentarias, infra de contrahenda emptione:
quo in loco Accursius nihil prorsus intellexit. Id autem
ex Vitruuio libro quinto intelligi potest, ubi de foris
ædificandis loquitur. Italiæ uero urbibus (inquit) non
eadem ratione est faciendum, ideo quod à maioribus
consuetudo tradita est gladiatoria munera in foro dari.
igitur circum spectacula speciosiora intercolumnia di-
stribuantur, circaq; in porticibus argentariæ tabernæ,
mœnianaq; in superioribus coaxationibus collocentur,
quæ ad usum & uectigalia publica recte erunt dispos-
ta. Inde circum foraneum æs Ciceroni pro fœneratitio.

Aes circũ foraneum

Ille enim inquit ad Atticum. Tusculanũ & Pompeianũ
me valde delectãt, nisi quod me ipsum illũ uindicem cris

Cedere foro. alieni, ære non Corinthio sed hoc circumforaneo obru-
runt. Cedere foro uulgus facere bancquam ruptam di-
cit, hoc est negociationem mensariã abrumpere. Quo-
& solum uertere dicitur. Iuuenalis Satyr. 11. Hi plerũq;
gradus, conducta pecunia Romæ, Et corã dominis con-
sumitur: inde ubi paulum Nescio quid supersit, & pal-
let fœnoris autor, Qui uertere solum, Baias & ad ostia
currunt. Cedere nanq; foro iam nõ est deterius quã Aes-

Vertere solum. quilias à feruenti migrare suburra. Vertere solũ est alio
migrare, hoc est regionem mutare, siue exilij causa, siue
ob æs alienum. Cicero in Anto. 5. Sunt item lecti iudices
qui forte excusabũtur: habẽt enim legitimã excusationẽ
solum uertisse, nec esse postea restitutos. Idem pro domo
sua. Qui erant (inquit) rerum capitalium damnationes
prius ciuitatem amittebant q̃ erant in eam recepti, quò
uertendi, id est mutãdi soli causa uenerãt. Antiqui enim
uio nõnullis in locis, et ex Ci. intelligere possumus in ora-
tione pro Cecinna de ademptiõe ciuitatis loquente. Exi-
lium enim (inquit) non supplicĩũ est sed perfugium por-
tusq; supplicij: nam qui uolunt pœnam aliq̃ subterfugere
re & calamitatem, eò solum uertunt, hoc est sedem &
locum mutant. Itaq; nulla in lege nostra recipietur ne-
apud cæteras ciuitates maleficium ullum exilio esse mu-
ctatum. Sed cum homines uincula, neces, ignominias q̃
uitant, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt quasi ad
aram

aram in exilium. Qui si in ciuitate legis uim subire uel-
lent, non prius ciuitatem quàm uitam amitterent: quæ
nolunt, non adimitur ijs ciuitas, sed ab ijs relinquitur
atq; deponitur. Hactenus Cice. Liuius libro. 6. de bello
Maced. de Fuluio perduellionis reo loquens, igitur prius
quàm dies comitiorum aderat. C. Fuluius exulatum Tar-
quinios abijt: id ei iustum exilium esse plebs sciuit, id est
plebiscito decreuit. Adde quod idem Cic. in orat. in Vati-
nium dixit, domi sese continere exilij loco Romæ habi-

Domi sese continere exilij loco

tam esse. Cumq; (inquit) non maiestate imperij, non iure
legum, sed ianuæ præsidio & parietum custodijs consu-
lis uita tegeretur, quæro miseris ne uiatorem qui Mar-
cum Bibulum domo ui extraheret? ut quod est in priua
tis semper obseruatum, id de tribuno plebis consulis
domus exilium esse non posset? Cedere igitur foro & so-
lũ uertere dici proprie potest de argentarijs, qui & num

Argentarij.

mularij dicuntur & mensarij mensularijq;, & græcis
uerbis trapezitæ & collybistæ: qui & ipsi rursus duorũ
sunt generum. Nam minutuli illi nũmularij, id est camp
sores uulgo dicti, quos græci argyrognomonas uocãt, q̃
si pecuniæ spectatores, & collybistas & ἀργυραμοί-

Argyrognomones.

σους, publicam causam habere non uidentur, nec ratio-
nem accepti expensiq; facere, ut argentarij illi & men
sularij, qui non tam pecuniarum permutationem quàm
maiorem negociationem exercent: quibus olim mor is fu
it pecunias custodiendas dari, fœnerato interdum, inter

dum gratuito. Hos Demosthenes τραπεζίτας uocat. Et ἀφορμὴ dicitur pecunia quæ apud eos deponebatur, ut in oratione ὑπὲρ φορμίωνος. Romæ autem argentarij etiam auctionibus interueniebant: cuius exemplũ est in. l. Filiæ. ff. de solutionibus: & pecunias ibi à licitantibus stipulantes, auctionantibus repræsentabant. Cicero pro Cecinna. Ebutio negociũ datur: adest ad tabulam, licetur Ebutius: deterrentur emptores multi, partim gratia Cecinnæ, partim precio fundus addicitur Ebutio: pecuniam argentario promittit Ebutius. Quintil. in. 11. Et forsitan in hoc sunt adiuti qui auctione dimissa, quod cuiq; uendidissent testibus argentariorum tabulis reddiderunt: quod præstitisse Hortensium dicunt. De arte memoriæ loquens. Hos ego inuenio ἀυγυροπράτας uocatos in Pandectis græcis, uel ἀργυροπράκτας fortasse ab exigendis uenditarum rerum precijs. Merito igitur huiuscemodi argentarij publicam causam habere dicuntur à Gaio, in titulo de edendo. Horum nnunc instar ferè sunt apud nos qui uinarij uenditores pecuarijq; dicuntur & cetarij piscarijq;, operã negociatoribus præbentes identidem commeantibus, ne in foro diu sedere cogantur & à singulis emptoribus precia expectare. Qui foro cedunt ἀνασκευάζειν τὴν τράπεζαν dicuntur apud Demost. πρὸς Ἀπατούριον. & ἀνασκευάζεσθαι. Idẽ alibi, ἡδέως δ' ἂν ἔγωγε πυθοίμην ὑμῶν εἰ ὀργίζεσθε τοῖς ἀνεσκευασμένοις τὴν τραπεζιτῶν.

Argyropractæ.

Dicun-

Dicuntur & μετοικίζεσθαι, quod significat solum uertere, & ἀνασατῶσαι τὴν τράπεζαν. Decoquere uero dicuntur qui priuatam causam habent: id est χρεοκοπῶν. Et decoctores dicti sunt id genus ferme hominum qui asoti dicuntur uerbo græco, id est luxu & ganeæ studio perditi, & latine neq̃ uerbo significãtißimo: eorumq; uitium asotia & nequitia, quam Gellius luxũ & popinationem interpretatur. De quibus Cicero in secundo de Finibus bonorum & malorum loquens ita inquit. Nolim enim mihi fingere asotos ut soletis, qui in mensam uomant, & de conuiuijs auferantur, crudiq; postridie se rursus ingurgitent: qui solem (ut aiunt) nec occidentem unq̃ uiderint nec orientem, qui consumptis patrimonijs egeant. Nemo nostrum istius generis asotos iucunde putat uiuere. De huiusmodi quodam asoto iocus est ille oratorius apud Cic. relatus in secundo dialogo de Orat. Gallus olim testis in Pisonẽ, cũ innumerabilem Magio Præfecto pecuniã dixisset datã, atq; Scaurus tenuitatem Magij redargueret, Erras, inquit, Scaure, ego enim non Magium conseruasse dico sed tanq̃ nudus nuces legeret, in uentrem abstulisse. Decoquere igitur est uorato patrimonio creditoribus fidẽ fallere, aut certe fidẽ suã per inopiã non liberare. Pli. li. 33. Nõ erat apd' antiquos numerus ultra centũ milia. Itaq; et hodie multiplicatur, ut decies cẽtena milia aut sæpius dicãtur. Fœnus hoc fecit numusq; percussus: & sic quoq; æs alie

Decoquere.

Decoctores.

Nequam.

etiam num appellatur, uel potius etiam tantum. Postea diuites cognominati, dummodo notum sit eum qui primus accepit hoc nomen, decoxisse creditoribus suis: de Crasso loquens qui diues cognomento dictus est, cuius meminit Valerius libro. 6. cap. 2. Decoctores in Francia paucis annis permultos uidimus, qui obliguritis ebibitisq; aut in aleã deperditis, aut in uenerem profusis, aut in cultum fastumq; effusissimum absumptis non modo patrimonijs, sed etiã publicis priuatumq; pecunijs, partim ad aras asylaq; confugerunt, partim solum uerterunt, partim etiam in carcerem migrauerunt. Decoctoribus Romæ certus locus in spectaculis assignatus erat, ut insignes omnibus essent, etiamsi infortunio aliquo non nequitia decoxissent. Cic. in Anto. 2. Tenes ne memoria prætextatum te decoxisse? patris inquies ista culpa est, concedo: etenim pietatis est plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ quod sedisti in. 14. ordinibus cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus: quamuis fortunæ uicio non suo decoxissent. Spartianus de constitutionibus Hadriani principis loquens. Decoctores (inquit) bonorum suorum si suæ autoritatis essent catamidiari in amphitheatro & dimitti iussit, id est deridendos omnibus per theatrum præberi. A uerbo græco catamidio quod deridere & ludibrio habere significat: ut id propemodũ ludibrij genus esse suspicer, quo polygami afficiuntur, id est qui multis uxoribus abutũtur,

Catamidiare.

utuntur, cum mithellati in scalario suggestu lasciuiẽtis plebeculæ scurrilitates obaudire perfricta fronte ad aliquot horas cogũtur. Mithrare id appellant. Cui nõ dissimile est illud quod traducere latine dicitur, & græce. παραδειγματίζεσθαι. Matthæi. 1. μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν. Ioseph aũt uir ipse iustus nolẽs eam traducere, uoluit occulte dimittere. Liuius libro. 2. ab urbe cond. de Volscis loquens publico cõsilio ac uoce præconis à spectaculis exactis. Vos (inquit) omnibus ciuibus, peregrinis populis spectaculo abeuntes: fuisse uestras cõiuges, uestros liberos traductos per ora hominum. Huiusmodi traductio hodie Chariuarium uocatur in quibusdam urbibus. Tranq. in Vesp. Inter aduersa temporum & delatores mandatoresq; erant ex licentia ueteri. Hos assidue in foro flagellis ac fustibus cæsos, ac nouissime traductos per amphitheatri arenam, partim subijci in seruos ac uenire imperauit, partim in asperrima insularũ aduehi. Verum decoquere uerbum & ad alia transfertur. Columel. in principio lib. 12. Nam quamuis interdũ emendatum sit perperam factum, uel imprudentia uel negligentia: res tamen ipsa iam domino decoxit. Nec mox in tantum exuberat, ut iacturam capitis amissi restituat, & quæstum resarciat. Decoxit, id est frugum fœturam quasi fœnus debitum non reddidit. Hæc autem significatio ex eo tracta est, quod decoquere paulatim

Traducere.

Traductio.

Decoquere.

diminuere significat, & coquendo absumere. Liui. Et anno Carthaginenses in stipendium argentum aduexerunt, id quia probum non esse quæstores renunciauerunt, experientibusq; pars quarta decocta erat, mutua pecunia sumpta intertrimentũ argenti suppleuerunt. Quintil. in. 2. Materiam esse primũ uolo uel abundantiorem, atq; ultra quàm oporteat fusam, multũ deinde decoquent anni, id est diminuent, limabunt, atterent, & quasi exugent. Vnde decoquere mustũ uel aliud ad tertias & ad quartas Columellæ lib. 13. & Plinio sæpe. Argentum decoctum Cicero in Pisonem pro pecunia in luxum & ganeam absumpta posuit his uerbis scommatice & mordaciter in Pisonem dictis. Ita enim sunt rationes perscriptæ scite & literate, ut scriba ad erarium qui eas retulit, perscriptis rationibus secum ipse caput sinistra manu perfricans, cõmurmuratus sit. Ratio quidem hercle apparet, argentum decoctum æchitæ, id est reliqua non comparent, non extant. Verba autem sumpta Plauti ex Trinummo, à Cicerone per Parodian, id est (ut Fabius inquit) per cantici ac sermonis similitudinẽ, in orationem suam translata, quæ tamen in omnibus Ciceronis exemplaribus deprauatissime leguntur. His enim uerbis describitur habitus hominis profusi de reliquijs rationum suarum anxij. Cedere autem foro coõmodo dictum est quo cedere patria. Iuuenalis. Cedamus patria, id est migremus Roma: sic cedere urbe, cedere uita. Cicero ad Octauium. Cedam urbe, quam per me conseruatam ut esset libera, in seruitute uidere non potero. Cedam uita, quæ quanquã solicita est, tamen si profuturæ est reipub. bona spe posteritatis me consolatur: qua sublata non dubitanter occidã. Atq; ita cedam aut fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse uideatur. Cedam uita honeste dictum, pro eo quod est ultro ad mortem accedam, mortem mihi consciscam. Sic cedere legibus, pro Milone. Si ille Milo Clodij morte patriam liberare uoluisset, non dubitaturũ fortem uirum, quin eum suo periculo salutem populi Ro. attulisset, cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam: uobis hæc fruenda relinqueret quæ ipsa seruasset. Cederet legibus, id est quamuis commendabili fãmore edito exilium tamen sibi conscisceret, ne leges uiolare uelle uideretur, si in urbe maneret. Cedere fortunæ, id est succũbere. Cedere oneri uel etiam honori, ut apud Virgilium per datiuum dicta, aliam significationem habent. Cedere græce ὑποχωρεῖν dicitur, ὑποκρούειν, ἀξιοῦσθαι, ὑποείκειν, συνδιδόναι, μεθίεσθαι, secundum uarios significatus.

Locus Ciceronis restitutus.

Cedere patria, urbe.

Cedere uita.

Cedere legibus.

Cedere fortunæ, oneri etc.

Ex lege Publica. §. ultimo.

Item cõstrophinati decẽ. Sunt qui legant cistophori, quod nummi genus est apud Liuiũ lib. 7. de bello Macedonico, quod

quod non probo: nominatiuus enim ciſtophori ad uer-
bum debetis referri nõ poteſt. Hic locus igitur uix em-
dari poteſt, niſi inſpectis archetypis Florentinis. Sum
autem & alia nonnulla loca huiuſmodi, quæ non tam
doctrinæ ſunt quàm fortunæ, ut quiſq; enim aut in ant
quiſſimum aliquod exemplar forte inciderit, aut etiam
maiore aliquo fato archetypos legerit, facile hæc emen
dabit, ſi tamen locus ille incolumis extiterit: ſunt enim
in ijs multa loca in quibus literæ uetuſtate exoleuerũt,
ut animaduertiſſe mihi uideor cum eas inſpicerem. Ci
ſtophori Cicero ad Atticum lib. 11. meminit his uerbis,
Ego in ciſtophoro in Aſia habeo ad ſeſtertium bis & ui
cies. Huius pecuniæ permutatione fidem noſtram facile
tuebere. Quod autem ſequitur. Ex ratione patris ue-
ſtri decem & quod excurrit: hunc ſenſum habet, decem
aureos & aliquot denarios uel ſeſtertios. Summa enim
excurrens, latine dicitur, quam lingua uulgaris ruptã
appellat: ut cum dicunt ſolidos fractos, id eſt briſatos.
Auguſtinus lib. 12. de Ciuitate. Quapropter quod nos
modo quærimus poſt quinq; milia, & quod excurrit
annorum, poſſent & poſteri poſt annorum ſexcentics
milies eadem curioſitate requirere. Idem lib. 16. Vt ego
go iſtum numerum minorem credamus eſſe ueriorem,
de mille ſexcentis quinquaginta ſex annis ducenti qua
draginta detrahuntur: nunquid credibile eſt per mille
quadringentos (& quod excurrit) annos qui reſtant

Sũma ex currens.

uſq; ad diluuium progeniem Cain generationibus ua-
care potuiſſe? in priore exemplo excurrentem ſummã
uocat minorem milenaria, id eſt ſexcentos plus minus
annos, qui tum ultra quinq; millia à conſtitutione mun
di numerabantur, cum illum librum ſcriberet. Mortuus
eſt enim Auguſtinus anno mundi ſupra quinquies mille
ſimum circiter ſexcẽteſimo tricẽſimo. In poſteriore ex
emplo excurrens id appellat quod ultra centenarium
progreditur, id eſt ſedecim, ut cum dicimus centũ qua-
draginta, aut quamcunq; ſummam infra centum, quæ
in ordinem centenariũ incurrere non poteſt. Excurre
re enim id dicitur quod ordinem aut modũ, id eſt men-
ſuram numerũ úe egreditur. Cicero in Orat. perfecto,
de numeris oratorijs loquens, Mutila, inquit, quædam
ſentit auris quaſi decurtata, quibus tanquã debito frau
detur, offenditur: productiora alia & quaſi immodera
tiũt excurrentia, quæ magis etiam aſpernantur aures.
Excurrentia appellat uerba, quæ ultra rhythmum le-
gitimum adducuntur. Inde excurſio oratoria, quæ &
excurſus dicitur. A græcis ἔκβασις. Cuius memi-
nit Quintil. in. 4. de narratione loquens. Quadrans
autem ſumma dicitur & ſolida, in qua nihil excurrit.
Cicero in Præt. urbana. Expenſa Chryſogono ſeruo ſe-
ſter. ſexcenta milia, & accepta pupillo Malleolo rettu
lit: quo modo ex decies ſeſter. ſexcenta ſint facta, quo
modo dicta eodẽ modo quadrarint, ut illa de Gn. Car-
bonis

Excurre-re.

Excurſio oratoria.

bonis pecunia reliqua ſeſter. ſexcenta facta ſunt, quo modo expenſa Chryſogono lata ſunt: cur id nomen inſimum in lituraq; ſit, uos exiſtimabitis. Fraudem Cicero in orationibus Verris arguit ex eo quod accepti & expenſi eadem erat quantitas, ita ut expenſi pagina quadraret cum accepti. Quadrarint (inquit Pedianus) id eſt ſolida facta ſint, ut neq; plus quicquã neq; minus inueniatur in ſumma. Vbi enim ratio ſine fraude eſt, difficile eſt ſexcenta quadrare & ſolidare, uel ſolida fieri in expẽſo & accepto, quin aut plus aut minus reperiatur. Hoc græci ἀπαρτίζειν dicunt, quaſi adequare & ex æquo implere, & ἀπαρτιλογία dicitur ἀπηρτισμένος καὶ πλήρης ἀριθμός, id eſt ſumma quadrans & rotunda, cum ſumma alteram ſummam æquat.

Ex. l. Si quis mihi mandati.

Sphæriſterium.

Pheriſteriũ & hypocauſta. Sphæriſterium legendũ eſſe uno ac ſimplici uerbo nemo hac ætate ignorat, quãquam Accurſius ſolers etymologicus aliter exiſtimauerit. Locum autem in balneis fuiſſe ſphæriſterium exemplis apparebit, quamuis huius uerbi Vitruuius non meminerit. Tranq. in Veſpaſia. Valetudine proſperrima uſus eſt, quamuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces cæteraq; membra ſibimet ad numerum in ſphæriſterio defricaret, inediamq; unius diei per ſingulos menſes interponeret. Plinius ad Apollinarem. Apodyteri

terio, inquit, ſuppoſitum eſt ſphæriſterium, quod plura genera exercitationis pluresq; circulos capit. Idem lib. 3. Vbi hora balinei nunciata eſt: eſt autem hyeme nona, æſtate octaua, in ſole ſi caret uento, ambulat nudus, deinde mouetur pila uehementer & diu. Nam hoc quoq; genere exercitationis pugnat cum ſenectute. Lamprid. in Alexan. pro loco ad pilarem uſum accommodato accipere uidetur his uerbis. Poſt lectionem operam palæſtræ aut ſphæriſterio, aut curſui, aut luctaminibus mollioribus dabat. Sphærizo græce pila ludo ſignificat, autoribus Suda & Polluce. A quo Sphæriſtæ dicuntur ſphærularis ludi ſtudioſi & Sphæriſtici eius ludi periti. Hypocauſtum autẽ ſeu hypocauſis (utroq; enim uerbo idem ſignificatur) locus eſt in balneis, quod ſuccenſum uel ſubuſtum latine interpretari poſſumus. Huius autem os præfurnium uocatur. Ab hoc hypocauſto cellæ caldariæ & tepidariæ calorem teporemq; concipiebant, promiſcuo uſu ex eodem hypocauſto ad uirilia muliebriaq; caldaria tepidariaq;, ut Vitruuius docet. Hypocauſto ſuperpoſita erant ahena tria, unum frigidarium, aliud tepidarium, & tertium caldariũ, ita collocata, ut ex tepidario in caldariũ quantũ aquæ exiret, tantũ ex frigidario in tepidariũ influeret. Hypocauſtis Gallia utitur, ſed publicis pleriſq; & ſui generis, id eſt, non ſimilibus antiquorum. Germania etiam priuatis paſſim, ut feruns.

Sphæriſta Sphæriſtici.

Præfurnium.

Ahena tria.

Ex lege

Ex lege tertia. pro socio.

Quæritur quæ sit iusta hæreditas, utrum quæ iure legitimo obuenerit, an etiam quæ ex testamento. Hæ-
Iustus. dictio iustus apud iurisconsultos frequens, non satis (ut arbitror) intelligitur. Caius de arrogatione loquens. Is qui adoptat, inquit, rogatur an uelit eum quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse. Iustum intelligo nõ uerum, ut aliqui censent, sed omnibus partibus (ut ita dicam) filiationis ueri filij uicem obtinentem, naturalis & legitimi filij loco cedentem. In. l. uniuersis, qui dare tutores uel curatores poßint. Cod. Minor ante impetratam ueniam ætatis non habet iustam personam litem instituendi. Iustam pro idonea & plena intelligo. Iustum uadem (inquit Festus) idoneum sponsorem uocabant. Sic iustum prælium. Liuius. Deinde eos qui in montibus erant leuibus prælijs fatigauit, postremo coactos in aciem descẽdere iusto prælio deuicit. Iusto pro pleno intelligo, id est quod uere & proprie prælij nomine censeri poßit. Sic iustum exiliũ. Idem lib. 6. secundi bel. Punici, de Fuluio perduelliõis reo loquens. Prius quàm dies comitiorum aderat, Caius Fuluius exulatum Tarquinios abijt, id ei iustum exilium esse sciuit plebs, id est plebs decreuit spontaneum exilium Fuluio plenũ & uerum esse, aut pro pleno ac legitimo cedere, quod formale nunc appellant. Simile est ac si dicamus fideicõmissarium non esse iustum hæredem, id est plenum uel

plane

plane hæredem. Iustum enim est omnibus numeris plenum, quod græci ἀκριβὲς dicunt. Galenus identidem utitur, ἀκριβὲς ἐρυσίπελας, id est iustũ plenũq; erysipelas, et huiusmodi alia appellãdo libro. 14. Therapeut. Iusta magnitudo hominis dicitur nõ tã mediocris q̃ plena & congrua, quæ scilicet minor est enormi, nihilo tamẽ defecta. A græcis ἱκνούμενον μέγεθος dicitur: quod Theodorus ex Theophrasto debitam magnitudinẽ transtulit. Dicitur et ἐνδεχόμενον. Idem Theophrastus ἱκνούμενον καιρὸν pro iusto tẽpore dixit. Aristoteles in principio quarti Politicorum, de gymnastica loquẽs. τὴν ἱκνουμένην ἕξιν καὶ τὴν ἱκνουμένην ἐπιστήμην, p iusta habitudine, et pro iusta sciẽtia dixit. Hanc autem iustam habitudinem Plautus athleticam appellat, hoc est plenam duntaxat in eo qui gymnasticam exercet: alioqui illa habitudo plenior est iusta, ut Quintilianus ait, et nos alibi diximus. Sic iustam palæstræ scientiam apud Aristotelem intelligere oportet omnibus numeris palæstricis perfectam, qualis olim erat in pentathlis, qui quinq; certamina obibant. Leonardus exactam transtulit, sed significantius iustam dicere potuit. Dicitur etiam iustum græce, ὑπάρχον, & ad uerbum δίκαιον. Herodotus in secundo. αἱ δὲ ἑκατὸν ὄργυαι δίκαιαί εἰσι στάδιον ἑξάπλεθρον, Cẽtum autem iusti passus stadium sunt sex iugerum. Columella lib. 2. Iusta enim fieri nequeunt cum induruit ager, id est plenæ

ἀκριβὲς

Iusta habitudo.

ὑπάρχον

operæ, & iornatæ integræ, ut uulgus loquitur. Idem li-
bro. 3. Iugerum uineæ quinq; operis ablaqueatur, quinq;
foditur, tribus occatur. Iugerum ualentis & iam consti-
tutæ uineæ quatuor operis putatur, sex alligatur, arbu-
sto eiusmodi nihil potest apte finiri: quoniam inæquali-
tas arborum non patitur operis iusta comprehendi. Sic
in sexto. Iusta cibariorum conficere. Et in decimo de
apibus. Iustis operum peractis recipiunt se, nec remeant
ad aquam. Plinius libro. 33. Miscent æra falsæ monetæ,
alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum. 84. è libris si-
gnari. Iustum ubiq; positum est pro pleno, hoc est nec re-
dundanti nec defectuoso. Tranquillus im Claudio. Gla-
diatoria munera plurifaria ac multiplicia exhibuit. An-
niuersarium in castris prætorianis sine uenatione appa-
ratuq;, iustum atq; legitimum in septis. Ibidem extraor-
dinarium & breue dierumq; paucorum. Iustum & legi-
timum munus dixit pro eo qui ex formula munerum da-
batur, id est in quo nihil deerat prorsus nec rerũ, nec die-
rum nec apparatus. γιςνόμενον, id à Demosthene di-
citur identidem & λίκαιον. οὐ δὲ δικαίαν, οὐδὲ γι-
ςνομένην χάριν παρ' ἡμῶν κομίσασθαι, id est iustam
ac legitimam gratiam. Et γιςνόμενον τόκον, legiti-
mam usuram uocant. & γιςνόμενον ἀργύριον ἀπο-
δοῦναι, probos & legitimos nummos reddere, id est δό-
κιμον. Iusti dies alia et noua quadam ratione dicti sunt
(ut uidetur) in lege. 11. tabul. his uerbis. Aeris confessis

γιςνόμενον.

rebusq;

rebusq; iure iudicatis tuiginta dies iusti sunto: post dein
de manus iniectio esto. De his Gellius libr. 19. ita inquit.
Cõfessis igitur æris ac debiti iudicatis triginta dies sunt
dati conquirendæ pecuniæ causa quã dissoluerent, eosq;
dies decemuiri iustos appellauerant, uelut quoddam iu-
stitium, id est iuris inter eos quasi interstitionem quan-
dam & cessationem, quibus diebus nihil cum ijs iure
agi posset. Iustos igitur dies dicere possumus qui de ri-
gore (ut dicimus) dantur, & quibus pauciores dari non
possunt. Iusti etiam dies dicebantur triginta dies cum
exercitus esset imperatus, & uexillum in arce positum,
ut autor est Festus. Macrobius libro primo Satur. Præ-
liares (inquit) dies ab iustis non separauerim. Siquidem
iusti sunt triginta dies continui quibus exercitui impe-
rato uexillum ruffi coloris in arce positum est. Prælia-
res autem omnes quibus fas est res repetere, uel hostẽ la-
cessere. Iustos dies hodie quadraginta dies dicere possu-
mus, qui legitimis hæredibus dantur ad constituendum
an hæredes esse uelint, & si qui sunt eiusmodi dies qui-
bus cum aliquo iustitium sit: quo uerbo (id est iusti-
tio) significare possumus id genus rescripti principa-
lis quod statum uocamus, quasi litis sistendæ gratiam,
quæ militibus extra regnum merentibus ad aliquot
menses indulgeri solet. Status enim à sistendo dicitur,
ut status dies dicitur dies constitutus, quẽ non præfixũ
uocant, Festus. Status dies (inquit) dicebatur iudicij

Iustitium

causa constitutus. Iustitium autem iuris statio est quæ inhibitio: quod uerbum olim licet publicam iuris cessationem significaret, quo tempore lege agi non poterat, nec tria uerba prætori dicere licebat, do, dico, addico, potest tamen & priuã iuris cessationem moribus nostris significare. Antiqui indicere iustitium dicebant. Liuius libro. 10. ab urbe condita, His nuncijs senatus conterritus, iustitium indici, delectum omnis generis hominum haberi iussit. Iustitium autem remitti dicebatur cum priscam facultatem tractandarum litium publice restituebant. Idem eodem libr. Itaque & supplicationes ob rem bene gestam consulis nomine decernunt, iustitiumq; remittunt, quod fuerat dies decẽ & octo: supplicatio; perlata fuit. Supplicationes erant quas processiones dicimus. Cessum hodie tollere dicunt, pro sacrorum cessationem remittere. Indicere enim & remittere interdictum dici debet. Hoc autem fortasse sacristitium dici potest, ut interstitium & iusticium. Verumenimuero in proposito iusta hæreditas dicitur, id est uere & plane hereditas quæ iure legitimo obuenit, id est cognationis nomine ἡ κατ' ἀγχιστείαν κληρονομία. Hic enim titulus hæredis plenissimus est, & omnibus partibus iuris nixus. Hæres (inquit Festus) apud antiquos pro domino putabatur. Hæredium paruum prædium. Varro libro. 1. de re Rusti. Quantum autẽ ad antiquos nostros ante bellum Punicum pendebant bina iugera, quot à Romulo primum

Indicere iusticium.

Remittere iusticiũ

Supplicationes.

Remittere cessationẽ sacrorum

Iusta hæreditas.

Hæres.

Hæreditũ.

num diuisa dicebantur uiritim: quæ quod hæredem sequerentur, hæredium appellauerunt. Plinius libro undecimo. In duodecim tabulis legum nostrarum nusquã nominatur uilla, semper in significatione ea hortus: in horti uero hæreditũ. Columella in præfatione. Quintius Cincinnatus obsessi consulis & exercitus liberator ab aratro uocatus ad dictaturam uenit: ac rursus fascibus depositis, quos se stinantius uictor reddiderat quã sumpserat Imperator, ad eosdem iuuencos & quatuor iugerum auitũ hæreditolum redijt, id est εἰς τὸ χωρίδιον. Hæres igitur proprie, id est dominus bonorum defuncti dicitur, cui legitimo iure, id est cognationis id obuenit, quasi debitum sit id bonum, non aduenti tium: unde hæredium dictum quod huiusmodi hæredem sequeretur: nos hodie proprium uocamus, quod illi hæredium auitum uocabant. Quomodo autem iustum pro uero, ita & uerum pro iusto uicissim accipitur. Cicero ad equites Romanos. Nam neq; maius est defendere uerum quàm populum, neq; uerius à singulis quàm ab omnibus repetere officij præmium & frui. Verius pro iustius & æquius dixit. Idem pro Murena. Etenim agit mecum austere & stoice Cato, negat uerum esse allici benevolentiam cibo, negat iudicium hominum in magistratibus mandandis corumpi uoluptatibus oportere. Verum (inquit) id est iustum par & æquum. Et in Sallust. Quẽ honorem ita gessit, ut nihil uenale non in eo habuerit

habuerit cuius aliquis emptor fuerit: ita egit, ut nihil n
æquum atque uerum duxerit quod ei facere collibuisset.
Et pro domo sua. Sed quid ad te qui neges esse uerũ qu
quenquam ulli rei extra ordinem præfici? Vbi perperam
in pleriſq; libris pro uerũ iuris legitur. Virgilius libro
12. Aeneidos. Parcite iã rutuli & tela inhibete Latini,
Quæcunq; est fortuna, mea est, me uerius unum Pro uer
bis fœdus luere & decernere ferro. Vtitur et Liuius &
iuriſconſulti interdum. Sic intelligitur fortaſſe illud pro
uerbiorũ. 20. Miſericordia & ueritas cuſtodiũt regem.
Veritas enim pro iuſtitia ponitur. Græce tamen ſic legi
tur. ἐλεημοσύνη καὶ ἀλήθεια, φυλακὴ βασιλέως. Mi
ſericordia & ueritas cuſtodia regi: ut ad uerbum de ue
riloquio intelligamus. Cicero pro Deiotaro. Quæ mihi
ad ſpem obtinendæ ueritatis grauiſſima ſunt: ad motum
animi & ad omnem impetum dicendi leuiora. Verita-
tem pro iuſticia poſuit, hoc eſt πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην
τυγχάνειν τῶν δικαίων. Iuſtum autem è græcis non
pro uero, ſed pro digno ponitur, ut δίκαιον ἐγκω-
μίων τυγχάνειν, ἀντὶ τοῦ ἄξιον. Cicero pro domo
ſua. Sed quid ad te, qui negas uerum eſſe quenquam rei
publicæ extra ordinem præfici? id eſt dignum & par
eſſe. Qui enim iuſti ſunt hos dignum & par eſt rerum
publicarum adminiſtrationi & honoribus præfici. Et ui-
ce uerſa qui digni ſunt honoribus, eos quoq; cæteris præ
ferri iuſtum eſt. Sed plerunq; aliter fieri moribus noſtris

Veritas.

Δίκαιος.

receptum

receptum eſt. Sic eſt enim ratio noſtra comparata qua-
tenus ad ius diſtributiuum attinet, ut in eo iure dicendo
reddēdóq;, fortuna, id eſt cæca rerũ humanarũ arbitra,
lũge primas partes haud dubie obtineat, utq; in eius ſen
tentiã pleriq; eorũ qui in conſiliũ mittuntur pedibus ire
ſoleant, atq; in diuerſiſſimã partẽ ab dignitate tranſire.
tia ſit ut ex dignitatis ſolitariæ ac deſtitutæ uix decima
quæq; res decernatur: qppe quæ in ijs decretis pauciſſi-
mã puncta plerunq; ferre ſoleat, in quis unmerãtur ſen
tentiæ non ponderantur. Adde quod qui principi à me
moria adſunt, quorũ auribus & oculis & iudicio prin
ceps omnia ferme concredidit, ij (ut Aſpendius ille fami Aſpendi-
geratus cithariſtes) plurima ſibi intus, id eſt in interiore us cithari
illo ac ſãctiore cõſilio canũt: ſtudijs enim ſuis ſæpius, aut ſtes.
etiã cõmodis quã reipub. conſulere creduntur. Huc acce
dit q; quantũuis quidã innotuerint & claritate nominis
& integritate famæ, hud unq; ferme ſola uirtutis com-
mendatione apud aulam penitus inſinuantur. Principes
enim noſtri acres interdũ oculos habere dicũtur & acu
tos, aures plerunq; hebetiores. Mitto quod nonnulli q; ſi
admiſſionis officio præfecti, ad aulicos aditus ſtationes
agunt draconteæ uigilantia, ut nemo niſi amicus aut ab
eis excuſſus, atq; etiã corũ pace, id eſt niſi fide data auto
ratus, penitus admittatur, ut mirũ nõ ſit obnoxie inter-
dũ geſtos magiſtratus à uiris etiã grauioribus. Proinde
niſi ſuffragatorẽ aut paraueris, aut nactus ſis, qui uiam

tibi ad aulam interiorem muniat, næ ille arduus magis accessus quam dexter ascensus est literæ pythagoricæ. Quare non cuiusuis est Corinthum adire (ut dicitur) sed quorum meritis fortuna subscribens suffragatores conciliauit. Iam uero moribus aulicis constitutum esse usitatumq; nouimus, ut ne absentium nomina recipiantur in mandandis magistratibus. Atqui molestiores aut ambitus ignari, petitores profiteri se non solent. Mitto nunc quosdam beatos quibus dormientibus omnia supernaturi conficiunt, aut etiam qui in crepundijs nõ in togis magni fiũt. Honores igitur aut ab ijs teneri necesse est, qui opibus & necessitudinibus præualẽt, aut ab ijs certe prostitutæ frõtis petitoribus qui ambiẽdo, efflagitando, sese uẽditãdo, aulicos obtũdere atq; etiã enecare sustinẽt. Sic enim assolet interdum, faciuntq; homines cynomyia procatiores (Sic enim muscam caninam uocant) ut quod impetrare non possunt, extorqueant: quod exorare aut emereri nequeunt, eblandiantur & extundant. Restat ut homines ingenui animi, & ex sese magis quàm ex fortuna pendentes, quibusq; omnis spes in se se est, si nullum huiusmodi nacti sunt qui apud principem eis adesse optima fide uelit, ut ipsi sibi deesse ac dignitati suæ nolint, integramq; (ut ita dicam) personam aliqua indignitate delibare. Præstat enim egregijs uiris in secessu latere, aut in uita priuata consenescere, quàm turpiter & obnoxie in prætexta innotescere. Magnum est autem solatium

olatium hoc modo præteritis obsolentia uidere in hominibus indignis honorum insignia. Maius & illud ex dicto Catonis senioris, qui cum multas erectas statuas Catonis dictum.
spectasset eorum qui præclaras res gesserant. Equidem (inquit) malo homines de me percunctari quamnam ob causam Catoni quoq; statua posita non est. Autor Plutarch. his uerbis. πρὸς ἐμοῦ δὲ ἔφη, βούλομαι μᾶλλον ἐρωτᾶν τοὺς ἀνθρώπους, διὰ τί ἀνδριὰς οὐ κεῖται κάτωνος Sunt & literarum auocamenta, quæ homines aula ac republica, aut interdictos aut reiectos, summa cum tranquillitate secum ipsos (ut dicitur) uiuere, quasiq; apud se esse hortantur: id quod ijs non licet qui uel in aula uel in magistratibus uitam agunt: & plerunq; uitã in aulæ comitatu. Quãdo enim ipsis secũ loqui aut cõmẽtari secũ licet? Vtcũq; felices eos esse censeo, qui in huiusmodi tẽpestate in portu nauigãtibus, id est gubernaculis reip. aut deiectis, aut inhibitis spectare imperitorũ temerariorũq; naufragia, ac securis esse licet. Necideo tamẽ cõpressas (ut aiunt) manus tenere libet (sed quod unũ possũt) exaudibili uel uoce uel stilo tetari publicam se uicem dolere, ac meliorem fortunam uectoribus, mentem uero optare æquiorem rectoribus. Quibusdam etiam fortasse paulo uehementioris animi suaue nonnunquam fuit Achilleij (quod aiunt) uoti cõpotes se uidere, quod uotum Furius Camillus Liuiano elogio nobilis imperator, concepisse aut etiam nuncu-

passe dicitur, olim exilio indignissimo solũ uertere co-
actus, moxq; urbe à Gallis capta, summo reipub. tempo-
re publico decreto honorificentissime reuocatus uelut
unicum acciſarum rerum Romanarũ subsidium. Præ-
tus est enim à dijs immortalibus (inquit Liuius) ut frito
noxio sibi ea iniuria fieret, primo quoq; tempore desi-
derium sui ingratæ ciuitati faceret, quod idem Achilli
antea bello Troiano contigerat, ut prouerbio græco, &
Homeri carmine testatum est. Nunc tamen omnes spe-
rant fuisse hũc uerius quàm esse statum reipub. nostræ.
Affulsere enim haud ita multis mensibus aulica ex aret
crebri ueluti ignes, prænuncij (ut speramus) iamiam ad
uentantis atq; adeo imeuntis felicioris sæculi. Quæ si
nos expectatio (quod ominari uereor) quoquo modo de
stituerit, præcisa nimirum spes erit in posterum rerum
unquam constituendarum. Decretoria certe utramq; in
partem hæc tempestas in multorum annorum conditio
nem erit. Vsq; adeo multa paucis annis præsentissimo
numinis administrata cernere nobis licuit. Quippe (ut
alia nunc mittam) alienissimo reipub. tempore duorum
principum nostrorum altero ex confertissimis hostibus
diuina manu recepto, hoc deinde in aduersa ualetudi-
ne conclamato, moxq; contra omnis æui medicorũ pla
cita incolumem sese mirante, quæ duo aut ostenta aut
miracula inclinationem quandam temporum signifi-
casse mihi uidentur: proximis retrorsus principatibus
quantũ

quantum ipsi uidisse aut meminisse possumus, aut etiã
audisse, summa uotorum fuit ut ne ad extremum affli-
ctas res nostras acciſasq; adeo uideremus nequitia pu-
blica, atq; etiam ne de focis arisq; dimicandum nobis
esset. Tanta malorum Ilias (ut aiunt) impendere nobis
quasi Tantalo saxum uidebatur. Huius principatus ea
stratio (quò nequitia summa in frugalitatem uertit)
uti nisi ad tranquillitatẽ redditam, ad res nostras ex affli
ctis excitatas, ex acciſis redintegratas, sartasq; & te-
ctas, ex semirutis redditas, constitutæ etiam reipublicæ
gloria accesserit, præsumptæ indicijs haud obscuris ma
gnæ cuiusdam spei nostris hominibus constare ratio
non uideatur: sicq; tanquam debito aut certe promisso
non contemnenda ex parte fraudari existimentur. Ob
liuiscuntur enim homines qui dudum nihil nisi extre-
mum quodq; deprecabantur, nunc se de lucro uiuere
ut dicitur. Nisi maxima quæq; labes reipublicæ abster-
geatur, nisi quicquid maxime dolet percuretur, hoc sta
tu rerum non acquiescent. Prægestit igitur animus no-
ster uidere (id quod iam fieri cœpit) cum honores &
magistratus ab ijs hominibus gerentur, quibus non ma-
gistratus dati, sed crediti ac commissi uideri pos-
sint. Cum maiores magistratus ijs demum uiris man
dabuntur, qui in minoribus imperijs continentia &
integritate famæ pignora multa magnaque dede-
rint prudentiæ & innocentiæ in posterum. Vtiq;

De magi-
stratibus.

cum

Vtiq; cum constet in hac nostra repub. huiusmodi cau-
tione in primis opus esse, in qua cum perpetuos magi-
stratus, tum uero causæ dicendæ immunes esse recepti
Lama-chus. est. Lamachus dux quidam græcorum increpitans ordi-
num ductoris erratum quoddam bellicum, cum errore
ille deprecans non ultra se admissurum id cõfirmaret.
Perinde uero (inquit) quasi in bello iterum peccandi lo-
cus sit. Sic apud nos in magistratibus collocandis uix
est emendabilis error. Peruelim autem in primis uide-
re cum ij homines iuri dicundo sedebunt, aut certe præ
sidebunt, qui nec de iustis orari se, nec de iniustis exora-
ri sustineant, quod uerbis Plutarchi nos alibi diximus,
καὶ δὲ ὑπὲρ τοῦ δικαίου λιπαρεῖσθαι, καὶ δ' ὑπὲρ
τοῦ ἀδίκου ἐκλιπαρεῖσθαι. Moribus enim bonis con-
uenit (ut opinor) ut qui honores publicos gerunt, meni-
nerint se non magis singulorũ ciuium magistros, quam
legum atq; uniuersitatis ministros esse debere. Quarũ
legum omnes ideo serui sumus, ut liberi esse possimus.
Ciuitatis autem administros orari nõ oportere, aut etiã
obsecrari libello, ea ut munera obeant, ea negotia susci-
piant quæ actus sui ipsi esse nouerunt. Nunc uero utili-
tatis causa paucorum receptum est, quæ quisq; mune-
ris sui esse nouit, ea ut beneficij sui faciat: quæ necessita-
tis esse leges iusserunt & constitutiones, ea ut arbitra-
rij esse existimentur. Ex quo fit ut si eas operas quas de-
bent præstiterint, benignitati acceptæ referantur con-
niuen-

nientia publica. Atqui ingenui animi officium est, cum
is nihil promereatur, gratiam quoq; inire nullam uelle.
Sed locus hic spinosus est fortasse, atq; id periculum est
ne incautius incedens, aculeum quendam molestũ pœni
tentiæ referam. Et melius uiderint eius ordinis ducto-
res ad quem ea res pertinet, quid sui muneris sit, quoq;
modo omnia sibi officia constare posthac in rempublicã
possint. Enimuero constituendæ reipub. summa in eo ser
mè uertitur, si ijs hominibus primi imperij magistratus
concedentur, qui publica uice commoueri soleant, quod
rarissimum genus est, quicq; citra aras tantum (ut dici-
tur) obsequiosi esse didicerint. Multi enim dum gratio
si apud omnes ordines esse cupiunt, nihil pensi habere
putãtur, quin per fas nefasq; ab omnibus gratiã ineãt:
plerumq; etiam falsam, quod illiberale magis est. Sed
hoc nimirum est illud, Cum multi sint gradus honorũ,
unusquisq; autem ambitiosorum genesim se summã ha
bere sibi persuaserit, aucupanda omnium gratia, colli-
genda comitatis fama, auram quandam popularitatis
excitaturos se sperant, qua uel ad summum honorum
apicem tractim aut persultim, per uarias rerum incli-
nationes tolli possint. Ita nulla cura uectorum rectores
clauum sibi publicorum imperiorum moderantur, nec
iam officij quàm commodi rationem habendam putãt.
Quæ mores eousq; inoleuerunt infelicitate præteritorũ
temporum, ut huiusmodi popularitas prudẽtia summa
uocite-

uocitetur. Nota sunt uocabula huiusmodi artificij, Dissimulatores appellant. Conniuentes & obaudientes loco, aut etiam obsurdescentes. Cunctatores & (ut pythagoricorũ uerbo loquar) Echemythos, quod significat sermonis homines parcissimos, qui aures duas habere se, unicam linguam in causis etiam publicis meminerint: quod tamen ipsum ne ex philosophiæ præceptis an non philotimiæ potius manare uideatur. Echemythos cum dicunt, non tacendorum tenaces, sed dicendorum atq; etiam uociferandorum intelligi uolunt. En præclaram huius professionis Echemythiam, multo certe pythagorica utiliorem. Sed sit hæc sane prudentia quando ita magnis uiris usum est, dummodo hoc constet utilio re ista quàm honestiore prudentia neruos omneis imperiorum succisos esse, feruorem omnem charitatis publicæ priuatæq; extinctum, omnes spiritus magnitudinis animi fractos, omnia publica iura prodita, magistratuũ denig; maiestatem imminutam ac prostitutã esse. Nisi uero existimamus charitatem illam publicã (quem zelum appellamus) in huiusmodi animis cum illa echemythia incuriæ filia uersari insidereq; posse, perinde quasi ira cos non sit fortitudinis (ut sapientissimi uiri dixerunt) quæ indignitate rerum in animis eorum hominũ accenditur, qui nihil humani alienum à se putant, id est qui publicã omniumq; uicem non dolere cum opus est non possunt. Verum isti cum omneis animi uires in ambitionẽ

bitionem effuderunt, cum recto & honesto salutẽ mutam dixerunt, cum omneis rationes ad utile rettulerũt, secundo flumine nauigandũ esse dictitant, atq; etiã obsecundante uento, id est in partes fortunatorũ subinde transeundũ. O pietatem singularem, nec minus prudentia illa commendabilẽ. Neq; enim in tantam uecordiã prolapsuros se aiunt, ut gigantum exemplo Theomachi meditentur. Theomachos autem antiqui appellarunt, qui etiam cõtra deos bellum suscepisse memorantur à poëtis non sine allegoria. Atqui apud nos dij uulgi sermone dicuntur, qui immodicam potentiã aut in re pub. aut in aula maioribus fatis adepti, supra priuatum fastigium se coli inciuili insolentia sustinẽt: nec ij uniuersum ordinis, sunt enim maiorũ minorumq; gentiũ: minoribus hi hostijs, maioribus illi colũtur, utriq; tamẽ diuinos primũ honores hac ætate adepti, nõ enim sunt deorum pronepotes. Huiusmodi igitur humanos Ioues (ut comico uerbo loquar) aucupes quidã gratiæ, ambitione perditissimi, colendos suscipientes, omni ope placare, atq; omnibus (quod dicitur) ungulis contendunt, uel humano (si ita res ferat) sanguine litare ijs parati. Sanguinẽ nunc appello nõ caput sed fortunas hominis. Viri sunt enim q claris factnoribus improbitatis editis, tanq obsides ppetuæ deuotiõis dedisse magnis dijs illis existimarẽtur. Ex quo tãdẽ factũ, ut dũ deuotissimo q sq; maxime placere numinib. suis cupit, resp. studijs huiusmodi priuas

Theomachi.

priuatis fœdissimè distraheretur: atq; hos tamẽ pro ta
ta pietate (ut cernere est etiam hodie) utilitatem uel
remisq; (quod aiunt) consectantes: prosequitur surgen
à puppi uentus eunteis, usq; adeo præsentissima numin
coluisse eos constat. Contra autem qui antiquissimã cu
ram honestatis habent, hos omni uento fauoris destitu
tos ad scopulos etiam offensionum impingere, & in ui
dis incommoditatum adhærescere sæpe uidemus: quod
quid est aliud quàm fortunæ triumphãtis, uirtutis trium
phatæ explosæq; spectaculum bonis omnibus lamentabi
les? Eorum porro honestiores & qui famæ suæ consulue
in occulto id faciunt. Quidam uero usi sunt tam aperta
sese uenditantes, quasiq; regibus suis (ut dicitur) palam
supparasitantes, nec sese nec magistratuũ insignia respi
cientes, ut plus exemplo quàm peccato nocerent. Super
omnes tamen pernicioſissimi omni æuo fuerũt pseudo-
catones quidam, qui uel Roscium illum histrionum de-
cus hypocrisi, id est arte mimica, superare etiã possent,
quos præcordia charitatis populus esse credit: quorum
omnia dicta factaq; multis simulationum inuolucris ob
teguntur. Sinuosissimos enim mentis recessus habẽtes,
fronte insuper omnia animi sensa obtendunt, oculis &
uultu quicquid commodum est ementiuntur, apud po-
pulum quidem qui hebetioribus oculis introspicere per
faciẽ uultuosam non potest, aut tectorio histrionico om-
nia assimulãtem. Hi sunt qui ex insidijs uulnifice seriũt

Pseudoca
tones.

iaculis

iaculis etiam uenenatis reipublicæ uitalia consaucian-
tes. Horum nec ictus inopinati prouideri, nec uulnera
cæca sanari possunt. Hi sunt deniq; qui ad prima sub-
sellia non euadere sed erepere, atq; arduum quodq; in-
ceptum, non corona aut operibus expugnare, sed cuni-
culis arteq; sinonia solent: uulpina pelle peruincẽtes id
quod Herculi leonino tergore amicto etiam desperan-
dum esset. Proinde magna operæ precia facere mercriq;
uidebuntur aues & oculi principis, si ut iam fieri cœ-
ptum est (tametsi una aut altera hirundo uer non facit
ut dicitur, ut Aristoteles inquit, μία χελιδὼν ἔαρ οὐ
ποιεῖ. ab huiusmodi personatorum hominum impostu-
ris cauerint, qui (ut est uicinia quædam uirtutum ac ui
tiorum) aut seueritatem supercilioſa fronte, aut charita
tem immodica comitate aut clementiam ambitioſa pla-
cabilitate, aut quoduis aliud præstantis animi ornamen
tum exquisito lenocinio emẽtiri didicerunt.

Ex. l. cum duobus. §. Si in
coeunda, eodem tit.

Aut agrum pollicitatori damus. Legendũ puto agrũ
colendum licitatori damus, id est colono partiario plu-
rimo omnium licitanti. Sic enim fieri solet, ut hanc mer
dam ex compendio scribendi inoleuisse credam, duabus
dictionibus in unam errore coagmentatis, hoc modo,
agrum col. licitatori. Fuisse autẽ morem per notas scri-
bendi in iure ciuili, satis ex Valerio Probo constat. Ac-

cursius autem facile deceptus est propter uerbum po
citus est, quod præcedit. Pactum est (inquit Vlpianus
duorum consensus atq; conuentio. Pollicitatio uero o
rentis solius promissum: quo modo accipitur per tota
titulum de pollicitationibus. Plinius ad Traianum in
bris integris. Huic theatro ex priuatorum pollicitatio
bus multa debentur, ut basilicæ circa, ut porticus supra
caueam. De ijs uero quæ in contractibus promittuntur
pollicitationem dici, uel promissorem pollicitatorem uo
cari nullibi lectum est, licet polliceri uerbum ad omnia
promiscuum sit. Adde quod cum dixerit uelut si pecu
pascendum, debuit subiungi agrum colendum. Nos id
men æstimandum relinquimus, ne in re non compen
periclitemur. Verum ex eo quod sequitur, precii enim
operæ artis est ualementum, uel uelamentum potius ; sen
sus mea quidem sententia elici uix potest, qui quidem
congruus sit eloquentiæ Vlpianæ, nisi quis hunc sensum
esse putarit, operæprecium enim artis est uelamentum,
pro eo quod est magni æstimandum est. & magnipēden
dum. Liuius in præfatione operis. Facturus ne operæpre
cium sim si à primordio urbis res populi Romani pre
scripsero, nec satis scio: nec si sciam dicere ausim. Ope
repræcium dixit pro re in primis censenda & magni
facienda. Idem alibi. Ibi dies aliquot frustra absumpti
& quia uix operæprecium erat, abscessere, id est uix tan
ti fuisset urbs capta ut tempus tandiu tereretur. Et alibi. Fraus

Operæprecium.

bi. Fraus fidem in paruis sibi præstruit, ut cum operæ
precium sit cũ mercede magna fallat, id est ut uulgo di
cimus, cum res hoc ualeat, cum bonus ictus fieri possit:
quod etiam latine dici potest, cum tanti esse cœperit. Et
ruursus. Quales igitur experiundo cognouerit, perinde
eorum operæprecium faciat, id est tanti eorum operam
atq; industriam æstimet. Idem. Tempus est opulenta uos
ac diuia stipendia facere, et magna operæprecia mereri,
id est magna præmia militiæ. Cicero pro Roscio. Si nihil
in ista pugna Roscij quod operæprecium esset fecerunt,
quam ob causam à Chrysogono tantis præmijs donaban
tur? id est nihil quod ualeret ut uulgus loquitur. In ex
emplis autem supradictis uarios in usus hoc uerbum ac
cipitur. A græcis πρόγυμνα ponitur, id est τὸ ὄν
τι προτιμώμενα παντὸς ἄλλου ἕνεκα, id est quod omni
operi, omni rei præuertendum est. Synesius. ὦ καλῶς
ἔχει σοὶ πρόγυμνα ποιήσασθαι εἰς τὸ φιλόπατρι. Quo
niam operæprecium quoddã facturus tibi uideris ad pa
triæ charitatem pertinens. Aristoteles. ὡς οὐδὲν πρᾶγ
μα ὄντα, id est tanquam nullum sit operæprecium,
tanquã infructuosum sit. Dicitur autem operæprecium
& præcium operæ, ut uerisimile & simile ueri, & per
meiosin, precium enim operæ, qua figura Cicero &
Gellius frequenter utuntur. Velamentum autem orna
mentum significat & prætextum. Curtius libro sexto.

Nec aut commercio linguæ, aut supplicum uelamen inhiberi crudelitas potest. De sacerdotum infulis & insignibus loquens. Tacitus. Mox uelamenta & infulas pro muris ostentant. Oratores ad Romanos cum infulis & uelamentis miserunt, id est σὺν ταῖς ἱκετηρίαις καὶ στέμμασιν ἔπεμψαν. Velamenta dixit gestamina sacra quibus obuiam euntes uicti uictorum acerbitatem mitigare solent urbibus expugnatis. Iuuenalis. Clari uelamen honoris Sufficiunt tunicæ summis ædilibus albæ. Si legas uelamentum, occurrit non esse dictionem latinam, ut arbitror, nec Vlpiano conuenientem. Proinde neutra lectio (ut existimo) omne feret pũctum: sed Accursius nos admonuit hunc locum citra præuaricationis crimen præteriri silentio non posse, qui multum in eo æstuasse uidetur post Azonem.

Ex. l. si fratres. §. Item si communem, eodem titulo.

Si uicini semipedes inter se contulerint, ut ibi cõgratitium parietem inter se ædificarent. Congratitius paries quid sit ne ipse quidem Papinianus huius legis auctor unquam nouit. Cõcratitium autem unius literæ immutatione legendũ esse ex Vitruuio apparebit. Vt enim ille refert, cum iam aucto mirum in modum Romano populo necesse esse cœpisset in cœnaculis habitari (Nam antea cum per urbis laxitatem licebat unius tantũ contignationis erant ædificia) ad altitudines ædificiorum deuentũ

Concratitius.

deuentum est & ædium frequentiam. Huiusmodi ædificijs cum lateritij parietes accõmodati non essent, ad alterius generis structuras necessario transitum, id est lapideas, cæmentitias, testaceas, tandemq; inopia rerum angustiaq; cogente ad cratitias deuentũ est. Verba aũt eius ex secundo Architecturæ libro ascripsimus. Leges (inquit) publicæ non patiuntur maiores craßitudines quam sesquipedales constitui loco communi. Cæteri aũt parietes ne spatia angustiora fierent, eadem craßitudine collocantur. Lateritij uero nisi diplinthij aut triplinthij fuerint sesquipedali craßitudine, nõ possunt plusquã unam sustinere contignationem. In ea autem maiestate urbis & ciuium infinita frequentia innumerabiles habitationes opus est explicare. Ergo cum recipere non posset area planata tantam multitudinem ad habitandum in urbe, ad auxilium altitudinis ædificiorum res ipsa coëgit deuenire. Itaq; pilis lapideis, structuris testaceis, parietibus cæmentitijs altitudines extructæ, contignationibus crebris coaxatæ, cœnaculorũ ad summas utilitates perficiunt despectationes. Et paulo pòst. Cratitij uero parietes uelim quidem ne inuenti essent: quantum enim celeritate & loci laxamento prosunt, tanto maiori & communi sunt calamitati, quod ad incendia uti faces sunt parati. Itaq; satius esse uidetur impensa testaceorum esse in sumptu, quàm compendio cratitiorum esse in periculo. Etiãq; in tectorijs operibus rimas faciũt

arrectariorum & transuersariorum, dispositione. Et rursus in septimo. Sin aũt in cratitijs tectoria erunt facienda, quibus recesse est arrectarijs & transuersarijs ramas fieri, id ut nõ fiat, hæc erit ratio. Cõcratitius igitur paries in proposito, paries est cratitius inter duos communis. Verumenimuero ut uerba Vitruuiana intelligãtur quæ à multis fortasse non percipiuntur, aliquid ad explicationem eorum uerborum addendum est: utique posteaquàm nos ita huius operis rationem instituisse non semel testati sumus, ut quæcunq; aut res aut uerba antiquitate repetenda in ordinem dicendorum incurrerent, ea ut omnia pro ingenij aut memoriæ facultatula attingeremus, ac siqua præterea in ipso scribendi feruore succurrerent quæ ad ea pertinere uiderentur: non enim uetustatis promptuarium memoriam nostram existimari uolumus. In quibus tamen sæpenumero stilum inhibere soleo, ueritus ne scribendi libidini nimium indulgere uidear, aut quasi ieiunã materiam nactus sim, extra rem quam nunc agimus, absurda scribendi diuerticula quærere. Verum interdum rerum quædam turba aut dici aut perstringi se debere admonentium, ex portu me quasi quidam æstus in altum (ut dicitur) refert. Ibiq; me reputantem quàm multa à multis cognitu digna, pleraq; non admodum abstrusa ignorentur, libido quædã incessit uel persequendi quæ stomachũ mouere fortasse fastidiosis poterunt. Sed quid facerem? publica uis

lica uice moueor, pudet me nostræ sortis, apud quos sola lingua latina exoleuit. Ille igitur affectus quẽ zelum uulgo dicimus qui publicã uicẽ dolere æque ac priuatã officiosum hominẽ cogit, sinus interdũ nostros implens per altũ uelificari nos ppulit. In quo tamẽ delitijs nostra tium seruuisse mihi uideor. Noui enim noui tãdem quorundam eorum stomachũ usq; eò delicatum, ut nisi repetantur omnia sæpius, & multipliciter retractentur quasiq; subigantur, ut mansos (ut dicitur) cibos & colliquefactos tanq̃ infantibus in osculum ingeras, concoque re uix possint, ac mox etiam reijciant. Huiusmodi delitias hominum libellis quibusdam è græco uersis expertus sum. In eis enim σκοτεινὸς alter uisus sum, neq; qquã pfuit legem operis excusare apud eos homines qui omnia una (ut aiunt) pertica metiũtur, quo minus ob libellum unum unus & alter criticulorum censoria nota ex numero me scriptorũ in ppetuũ expungerẽt, qui nec Plinio ipsi, Quintil. nec Tacito, nec reliquis eiusdẽ ætatis parcerent, si hac ætate scripsissent. Eorum nunc seueritatẽ reueritus, autore Aristoph. usus sũ. Indoctius dicere institui, ut apertius atq; explanatius dicerẽ: q, ille ita græce faciẽdũ admonuit, ἀμαθέστερον φράσον ὡς σαφέστερον. Faciẽdũ igitur mihi putaui, ut quoad eius fieri posset, ad intelligentiã omniũ descenderẽ, nisi forte si cubi p rerũ maiestatẽ hoc mihi nõ licuit. Lateritij igitur parietes Vitru. dicũt q ex crudo latere fiebãt, cuiusmodi

parietum ruinas Romæ dudum uidimus silicis duritia. Lateres autem ex terra albida fiebant & cretosa, siue etiam rubrica aut masculo sabulone, diuq; eos siccesser sinebant, ut docet Vitruuius. Itaq; utiliores erunt (ut inquit) si ante bienniũ fuerint ducti: nam ante non possũt penitus siccescere. Testacea autem structura ex latere cocto fit: quem Curtius laterculum coctilem appellat, quali hodie Gallia etiam utitur ad infumibula & farcturas ædificiorum inter pilas lapideas, & inter eas eductiones aut lapideas aut materiarias, quæ ossa ædificiorum ab architectis appellantur. Diplinthij & triplinthij parietes dicuntur à duplici & triplici ordine laterum, qui græce Plinthi uocãtur. Cæmenta sunt quæ à lapide quadrato cæsoq; differunt, ut alibi diximus. Vitru. libro. 2. Incerta uero cæmenta alia super alia sedentia interse imbricata, non speciosam sed firmiorem quàm reticulata præstant structuram. Imbricata appellat inter se hærentia imbricum modo. Sunt autem imbrices tegulæ conuolutæ quales Lugduni uisuntur. Liuius. Cæmenta non calce durata erant, sed interlita luto. Accursius aliter censuit in lege. Qui domum, infra locati. His parietes uillatici fiunt, & ea structura quæ incerta uocatur et uenustate caret. Fiũt et ijs fracturæ qbus aut interstitia pilarũ aut caua operũ implẽtur. Vitr. Sed nostri celeritati studẽtes erecta collocãtes frõtibus seruiũt, & in medio farciũt farctis separatim cũ materia cæmẽtis. Itaq;

Later & testa.

Testaceus Laterculus coctilis.

Diplinthij parietes.

Cæmenta

tis. Itaq; tres suscitãtur in ea structura crustæ, duæ frontium, & una media fracturæ. Græci non ita, sed plana collocantes corijs alternis in craßitudinem instruentes, non media farciunt, sed è suis frontatis perpetuam & in unam craßitudinem parietum consolidant. Præterea interponunt singulos perpetua craßitudine utraq; parte frontatos, quos diatoros appellant, qui maxime religando confirmant parietum soliditatem. Hactenus Vitruuius. Coria sunt in architectura singuli ductus structuræ, qui uno tenore ducuntur, aut in altitudinẽ, aut in craßitudinem, aßidentias nostri artifices uocant, id est aßietas. Lapides utraq; parte frontati, sunt q utraq; parte parietis faciem certam ostendunt, ex quibus fiunt quæ uulgo catenæ & crura dicuntur, quibus totius operis firmitas constat, quæ eam rationem in ædificio habent quam ossa in homine, græce Diatori dicũtur quasi perpetua soliditate utrinq; extantes, uel ut in quibusdã exemplaribus legitur diatoni, id est ab una parietis parte ad aliã pertinentes pertendentesq;. Artifices ob hoc perpennas appellant, quasi perpetuo lapide cõstantes, id est solido. Contignationes uulgo estagia dicuntur, quarum supremæ aut etiam superiores cœnacula dicũtur. στέγαι græce dicũtur, unde τρίστεγον in Actis Apostolorum pro tertiæ coniugationis cœnaculo. Et πύργος δεκάστεγος apud Strabonem, pro turri decem contignationum. Plana autem area dicitur, quæ plano pe-

Coria.

Frontati lapides.

Contignatio.

de instituitur & ad planam terram, ut lingua nostra
cam. Quæ sic dicitur ad differentiã hypogeorum, con
Hypogea. tignationum, concamerationũ, palationum. Hypogeo
rum appellatio complectitur cellas uinarias, carnarias
Concame olearias, penuarias, promptuarias. Concamerationes
rationes. sunt quæ arcuato opere constant. Vitruuius lib. 6. Aedi
ficia quæ plano pede instituuntur, si fundamenta eorum
facta fuerint, ita ut in prioribus libris de muro & thea
tris à nobis est expositum, ad uetustatẽ hæc erunt sine
dubitatione firma. Sin autem hypogea concamerationes
nesq; instituentur, fundationes eorum fieri debent cras
Palatio. siores quàm quæ in superioribus ædificijs structuræ
sunt futuræ. Palatio id fundamenti genus est quod in a
quis, aut in uliginosis, aut congestitijs locis fieri uide
mus, à palis qui in terram depanguntur dictum uocabu
lum. Idem lib. 2 de alno loquens. Itaq; quia non minus
habet in corpore humoris, in palustribus locis insra fun
damenta ædificiorũ palationibus crebre fixa, recipiens
in se quod minus habet in corpore liquoris, permanet
immortalis ad æternitatem, & sustinet immania pon
dera structuræ, quæ uerba mendose uulgo leguntur. Pa
latio quæ uulgo pilotium dicitur, fistucatio etiam appel
Fistucatio latur, à fistuca machina uulgo nota, qua etiam pali
res utuntur utrinq; ansata: hac enim pali magni ui in
Fistuca. terram adiguntur. Est & alia fistuca magnæ molis qua
trabalis materies in terrã pangitur, aut in alueum flu
minis

minis, quæ funibus tollitur, & pondere suo remissa alli
dicitur, cuiusmodi Parisijs sæpe uisitur. De hoc genere in
telligendũ illud Cæsaris in. 4. de bel. Gal. Hæc cum ma
chinationibus immissa in flumẽ defixerat, fistucisq; ade
gerat. De secundo illud Vitruuianũ in. 7. Si plano pe
de erit ruderandũ, quæratur solũ si sit perpetuo solidũ,
& ita exæquetur & inducatur cum statumine rudus.
Sin autem omnis aut ex parte cõgestitius locus fuerit,
fistucationibus cum magna cura solidetur. Vtitur &
Plinius lib. 36. Quidam festucã & festucare legunt per Festuca.
e. Leo Albertus qui de ædificatoria scripsit, non fistucã
sed figisticam legit apud Cæsarem. Coaxatio autẽ opus Coaxatio
est axibus constans. Axes enim transuersis tignis impo
siti contignationũ sola fulciunt, ex eo autẽ opere inter
tignia constant: quod genus apud nos non est usitatum,
sed alibi fortasse dicetur. Verũ huiusmodi paries quem Intergeri
Papinianus concratitiũ appellat, latine proprie interge nus.
rinus appellatur, qui à uicinis cõstructus ueluti inter
gerit, id est cõmun iter gerendo est. Vulgus medianũ ap
pellat, cum medianus latine aliter accipiatur, ut antea
diximus. Plinius lib. 35. de ædificijs græcorum lateritijs
loquens. Romæ (inquit) nõ fiunt talia ædificia, quia ses
quipedalis paries nõ plus quàm unam contignationẽ
tolerat: cautũq; est ne cõmunis crassior fiat, nec interge
rinorũ ratio patitur Festus. Intergerini parietes dicun
tur, qui inter confines struuntur, & quasi intergerunt.

Crati-

Cratitius uero dicitur ab asseribus qui arrecti transuersiq; in modum cratis texuntur, quos Vitruuius arrectarios transuersariosq; appellat.

Ex lege actione. §. morte. eodem titulo.

Item dolus & culpa in eo quod ex antegesto pendet tam ab hærede quàm hæredi præstandum est. Si præstandum legas, dolum & culpam quoq; necesse est ut legas constructione græca. Vergilius lib. 11. Aeneid. Alia arma latini Quærenda, aut pacem Troiano ab rege petendum est. Quod Seruius adnotauit. Si dolus & culpa legatur, præstanda sunt, legendum erat schemate tam latinis quàm græcis usitato. Liuius. Magna res in principio statim belli Chalcis & Euripus adempta regi forent. Idem. Formijs portam murumq; de cælo tacta nunciabatur.

Ex lege prima. de contrahenda emptione.

Sabinus Homero teste utitur. Locus est ex septimo Iliados circa finem.

Νῆες δ' ἐκ λήμνοιο πράσταβαν οἶνον ἄγουσαι,
Ενθεν ἀρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοὶ,
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
Ἀλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,

Ἀλλοι

Ἀλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Affuit ex Lemno ratibus tunc copia uini,
Cæsariæ insignes redimunt hinc uina Pelasgi,
Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera, bubus
Tergora diripiens hic protulit, ille agit ipsos
Ad naues tauros, hic bello corpora capta.

Plinius lib. 33. Vtinã posset è uita in totum abdicari Aurum sacra fames, ut celeberrimi autores dixere, proscissum conuicijs ab optimis quibusq;, & ad perniciem uitæ repertum. Quantum feliciore æuo cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut Troianis temporibus factitatum Homero credi cõuenit. Ita enim ut opinor cõmercia uictus gratia inuenta. Alios corijs boum, alios ferro captiuisq; rebus emptitasse tradit. Quanquã & ipse miratus aurum, æstimationes rerũ ita fecit, ut centum boum arma aurea permutasse Glaucum diceret cũ Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine mulcta legum antiquarum pecore etiam cõstat Romæ. Hactenus Plinius. Locus autem cantatißimæ illius permutationis, cuius meminit Plinius apud Homerum legitur lib. 6. Iliad. his uerbis.

Ἐνθ' αὖτε γλαύκῳ κρονίδης φρένας ἐξέλετο ζεὺς,
Ὅς πρὸς τυδείδην διομήδεα τεύχε' ἄμειβε.
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Iuppiter eripuit mire hic præcordia Glauco.
Qui cum Tydide demens crepitantia mutat

Arma

Arma, subæratis auro uisenda coruſco.

Eſt autẽ huiuſmodi hiſtoria. Diomedes Græcus, et Glaucus Troianus cum in medio pugnæ feruore inter ſe cõiam facti eſſent, uterq; magna ſui fiducia fretus, in eoiam eſſent ut manu conſerturi uiderentur, inuicem (ſifit) ſciſcitantes alter alterius genus & patriam, amicitiam tandẽ hoſpitiumq; auitum agnouerunt: quo facto cum pugnare nollent, atq; ideo diuerſi abire cœpiſſent, ibi Diomedes Glaucum ita alloqui cœpit.

Τεύχεα δ' ἀλλήλοις ἐσαμείψομεν, ὄφρα καὶ οἵδε
γνῶσιν ὅτι ξεῖνοι πατρώιοι εὐχόμεθ' εἶναι.

Heus tu (inquit) quin arma inuicem cõmutamus, ut omnibus his innoteſcat paternũ auitumq; hoſpitiũ nobiſcum intercedere. Quo dicto confeſtim ex equis deſiluerunt, illis & mutuis complexibus accepta dataq; fide in tam tam amentiã Glaucus Ioue mentẽ eripiente prolapſus eſt, ut arma aurea ac centũ bobus æſtimata, æreis armis nouemq; bobus æſtimatis continuo cõmutaret. Hu-

Permutatio Diomedis & Glauci.

ius autem permutationis meminit Iuſtinianus in proœmio Pandectarũ his uerbis: quia ueſtris temporibus talis legum inuenta eſt permutatio, qualem & apud Homerum patrem omnis uirtutis Glaucus & Diomedes inter ſe faciunt diſſimilia permutantes.

χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Id eſt aurea æreis, centenaria nouenariis. Sic enim graece in Pandectis archetypis legitur. Quo in loco operæ precium

precium eſt legere Accurſij hominis nugatoris atq; diuinaculi fanaticum deliramentum, cuius inſcitia locus ille pulcherrimus iam diu obſoleuit. Gellius lib. 2. de græcarum & latinarũ comœdiarũ comparatione loquens. Sed enim (inquit) poſtquã in manus Menander uenit, à principio ſtatim dij boni quantum ſupere ac frigere quantumq; mutare à Menandro Cecilius uiſus eſt? Diomedis hercle arma & Glauci non diſpari magis precio æſtimata ſunt. Ad hoc alludens Cicero ad Atticũ lib. 6. ita inquit. Habes ad omnia, non ut poſtulaſti, χρύσεα χαλκείων, ſed paria paribus reſpõdimus. Pomponius enim Atticus ut cõijcere licet, ſcripſerat his uerbis aut huiuſmodi Ciceroni. Vide ut pro epiſtola iſta quã ad te ſcripſi, nõ magnopere cõmemoranda, aliã ſcribas mihi, ſed tam bonam tam uenuſtã ut uidear ego æreas literas aureis permutaſſe. Propterea Cicero reſpondet, ad omnia ſe ita reſpondiſſe ut paria cum Attico feciſſe ſe putare, nõ meliora ſcripſiſſe. Plutarchus in Theſeo. Num rauhonium taurum, uel ob Minois ducem, uel quod ad agriculturã ciues prouocare uellet. Ab eo (inquit) numo dicitur hecatomboeon quod eſt centum boum, & decaboeon decẽ boum nomen traxiſſe. Pollux etiam libro . autor eſt boucm genus nummi fuiſſe Athenienſibus, à bouis forma ſic dictum quæ in eo ſculpta erat, ex quo Homerum hecatomboeon enneaboeonq; dixiſſe.

Quod

Quod igitur in institutionibus Iustiniani eodem in t
lo dicitur, Proculũ alijs Homericis uersibus nixum o
nionis eius autorem fuisse, quæ uenditionem à permu
tione distingueret, de ijs uersibus intelligi puto, cuiu
hic extremus Chrysea chalceijs, hecatombœa ennea
Bos. bœis. Bos enim quod uerbum est græcum nummum si
quando significat, unde prouerbium natum, βοῦς ἐπὶ
γλῶτταν, id est bos super linguam, quod de ijs dice
batur autore Suda, qui loqui libere non audebant mul
ctæ metu deterriti quam luere eos oportebat, qui paulo
licentius loquerentur. Apud Pollucem legitur βοῦς ἐπὶ
γλώσσῃ βέβηκεν, id est bos linguæ insidet, de ijs (inq
quit) dictum qui precio silentiũ uenale habuissent. Eo
dem pertinet illud quod in Demosthenem Athenis exc
clamatũ est. Demosthenes enim pecunia à Milesijs cor
ruptus cum postridie à concione flagitaretur, ut in eos
orationẽ haberet, excusauit synanchen, cũ in concionẽ
obnoluta ceruice prodijsset. Vnus aũt ex turba subiecatus
id qd erat, exclamauit nõ synanchen eũ pati, sed argy
ranchen, quasi dicas argentãginã, qbus uerbis significa
uit silentiũ Demosthenis pecunia à Milesijs redemptũ.
Synanche latine angina dicitur. Morbus est suffocans pre
cludens ac strangulans, unde nomen utraq; lingua ac
cepit. Ab ignaris medicis non synancha sed squinantia
dicitur, simili errore atq; epilẽsia pro epilepsia, & sci
tica pro ischiade uel ischiaco dolore, qui & ischiadicus
dicitur

dicitur, & scotonia pro scotomate, id est uertigine, &
huiusmodi alia permulta, quæ tamen apud nos nisi ab
ignarißimis nõ ignorãtur, ppter linguæ græcæ cognitio
nem quam artis professores apud nos assecuti sunt. Ve
rum quod in principio huius legis dicitur. Eaq; materia
forma publica percussa usum dominiumq; non tam ex
substantia præbet quàm ex qualitate, hoc quo modo in
telligi debeat ex Aristotele apparebit libro. 5. Ethicorũ.
De iure enim commerciario loquens quod ipse allacti
con appellat, in hanc propemodum sententiam inquit.
Enimuero omnia quæ in commercium cadunt, compa
rabilia quodammodo esse oportet: quam ob causam nu
misma in usum uenit, fitq; quodammodo medium: om
nia enim metitur, & exuperantiam & defectum: ut
(uerbi gratia) quod tandem calcei æquare aut domum
aut cibaria possint. Proinde ut est structor ad sutorem,
totidẽ calcei sunt ad domũ aut ad cibaria. Alioquin nec
cõmercium nec cõmunio erit. Commercium porro non
erit nisi æqua quadãtenus hæc sint. Vnũ itaq; esse opor
tet quo hæc omnia metiri possimus. Id autem est reapse
quidem indigentia, quæ continet omnia. Quippe si nulla
re homines indigeant, aut si non eodem modo, aut iam
commercium non erit, aut aut certe non idem. Idem ue
luti succedaneũ quiddã pro indigẽtia subijt hominũ insti
tuto numus, indeq; nomen habet, à nomo, id est lege di
ctus: lege siqdẽ nõ natura numus est. Ideoq; in nobis situ

est an mutare numum an abrogare uelimus. Διὸ πᾶσι τὰ συμβλητὰ δεῖ πως εἶναι ὧν ὄξιν ἀλλαγή, ἐφ' ᾧ τὸ νόμισμα ἐλήλυθε, καὶ γίνεταί πως μέσον πάντα γὰρ μετρεῖ. Et paulo inferius. Δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι. τοῦτο δ' ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ ἡ χρεία ἣ πάντα συνέχει. εἰ γὰρ μηδὲν δέοιντο ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ ἢ οὐχ ἡ αὐτή. οἷον δ' ἡ πάλλαγμα δὴ χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην, καὶ διὰ τοῦτο τοῦνομα ἔχει τὸ νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστί. Hic locus poscere uidetur omnino ut uideamus quantum ualeat autoritas poëtica.

Autoritas poëtica quantum ualeat.

Accursius igitur in eodem institutionum loco. Notandum (inquit) quod autoritates philosophorum & poëtarum sunt in causis allegandæ, quanq; interdum redarguantur ut hic. Hoc dictum Accursianum quod ad poëtas attinet falsum uidetur nõ enim redarguitur illic dictũ Homeri, sed iurisc̃õs. unius dictũ alia Homeri autoritate reprehẽditur. Sed hoc mox uidero. Quod uero ad philosophos pertinet etiam insectissimum: siquidem ueris scientia, ut alibi diximus, pars est ciuilis scientiæ, quæ rursus ipsa pars est moralis scientiæ. Porro moralis scientia tertia pars est philosophiæ, etiã cum philosophis angustissimis finibus circũscribit. Latius enim patet philosophia cũ pedissequis suis comitata orbẽ illũ doctrinarũ cõplectitur qui encyclopædia dicitur, ut alibi uidimus. Sed hoc Accursio mauditum, qui nullam partem philosophiæ præter hanc iuris attigit. Nunc ad poëtas uertendum. Quintil. igitur libro duodecimo. Imprimis uero (inquit) abundare debet orator exemplorum copia tum ueterum tum etiam nouorum, adeo ut non ea modo quæ conscripta sunt historijs aut sermonibus uelut per manus tradita, quæq; quotidie aguntur debeat nosse, uerum ne ea quidem quæ sunt à clarioribus poëtis ficta negligere. Nam ea quidem propria, aut testimonia rerum aut etiam iudicatorum obtinent locum. Sed hæc quoq; aut uetustatis fide tuta sunt, aut ab hominibus magnis præceptorum loco ficta creduntur. Sciat ergo quamplurima. Vnde etiam senibus autoritas maior est quod plura nosse & uidisse creduntur, quod Homerus frequentissime testatur. Idem libro quinto de autoritate loquens. Nam illa septem præcepta sapientum nõne quasdam uitæ leges existimamus? Si causam ueneficij dicat adultera, non Marci Catonis iudicio dãnata uideatur, qui nullam adulteram non eandem esse ueneficam dixit? Iam sententijs quidem poëtarum non orationes modo sunt refertæ, sed libri etiam philosophorum, qui quanq̃ inferiora omnia præceptis suis ac lineris credũt, repetere tamẽ autoritatẽ à plurimis uersibus nõ fastidierũt. Neq; est ignobile exemplũ, Megareos ab Atheniẽsib. iũxisse. Hacte. Quint.

Philosophia.

Solonem uersu qui tamẽ ipse nõ in omni editiõe reperitur, significasse Salamine cõtẽderent uictos Homeri ope Athenienses. Homeri autoritas eãdẽ diuersa quidẽ est. Alia enim est

Interpres uero Demosthenis in ea oratione quæ falsa le-
gatione inscribitur, id est περὶ ἡδεπρεσβείας. Conten-
dentibus (inquit) Atheniensibus cum Megareis de Sala-
mine insula, Solon Atheniensis Homericis uersibus cau-
sam suam iudicibus approbasse dicitur, uersum com-
mentitium Homericis uersibus intercalando. Cum enim
Homerus dixisset, αἶας δ' ἐκ Σαλαμῖνος ἄγεν δύο
καὶ δέκα νῆας, id est ut Lapus ex Plutarcho uertit, Bis-
senis Salamine Aiax cum nauibus ibat, addidit Solon
hunc uersum.

Cecropidum quo castra loco posuere phalanges.

Στῆσε δ' ἄγων ἵν' ἀθηναίων ἵσαντο φάλαγγες.

Hoc modo docuit Salamina omni memoria Athenien-
sium fuisse: sicq; disceptatoribus Lacedæmonijs Salami-
na Megareis abiudicata. Autore etiam Plutarcho, qui
eius historiæ in Solone meminit. Et est quisq; qui post tā-
ta testimonia, poëtarum autoritatem in iudicijs nihil ad
rem pertinere contendat uel Accursio iudice? Quid?
num in dubium forte uenit utra præualere debeat auto-
ritas, Quintiliani? qui in foro & senatu Romano, id est
in iurisconsultorum seminario consularis etiam uersa-
tus est, an Accursij? hominis ut minime mali, ita qui nec
poëtas unq; nec oratores legerit, nec latinos quidē ullos
autores præter hos iurisconsultos, quorum elegantiam
ac doctrinam permultis luculentisq; uestigijs ignoran-
tiæ suæ impreßit: quæ sagacißime persecuta iurisperito-
rum co-

rum cohors quingentaria, ijsdē erroribus alijs atq; alijs
ætatibus subscribens, trecentis circiter annis ad extre-
mum indignitatis perduxisse rem uidetur. Faciunt qui-
dam iuris studiorum improbitate sua ut dum omnia ui-
tæ instituta præ sua sorte despiciunt, aliorum nonnunq̄
silentium rumpant & stilum etiam lacessant. Itaq; inui-
tus facio ut identidem in istos humanitatis obtrectato-
res infesto stilo me conuertam. Nō enim alioquin id ma-
gnopere mea refert qui nec poeticam nec oratoriam pro-
fiteri, nec ullam omnino humanitatis partem aut uelim
aut poßim. Verum utriusq; studio delectari me non infi-
cior, quo nomine sape male me ab nonnullis audisse com-
memini. Agedum uideamus de Homero quid proceres
scriptorum censuerint, ut stomachum tantisper proter-
uißimis hominibus moueamus. Iuuat etiā paucis in istos
destomachari, qui patientia nostra irritati in omnes li-
terarum delitias petulantißime debacchati sunt: sic se
quàm maximum dolorem nobis inurere putantes. Iam
primum igitur Cic. in quinto Tuscula. Tarditum est (in-
quit) Homerum cæcum fuisse, at eius picturam non poë-
sim uidemus, quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ
species, formæ, pugna, quæ acies, quod remigium, qui mo-
tus animorum, qui ferarum non ita expictus est, ut quæ
ipse non uiderit, nos uideremus effecerit? Plutarchus in
eo libro quem de Homero composuit, qui liber nondum
latinus ex professo factus est, licet Politianus uir excel-

In humanitatis oblocutores

De Homero doctiorum sententiæ.

Plutarchi opus.

lentis doctrinæ, sed animi non satis ingenui, ut uidetur, ex eo libro rerũ summas ad uerbũ transcribens, quasi flores præcerpens, non erubuit id opus pro suo edere, in quo nullam præterq̃ transcribendi ac uertendi operam nauauerat. In eo igitur libro Plutarchus ad hunc prope modum inquit. Duas autem Homerus poëseis reliquit. Iliadem & Odysseam, ab Aristarcho grammatico in numerum librorum diuisas, utranq; secundum alphabeti græci numerũ & ordinem. In Iliade bellum Ilia cum scripsit, et res ad Ilium gestas à Græcis Barbarisq; propter Helenæ raptum: imprimis tamen consectatus edita in eo bello ab Achille strenuitatis ac fortitudinis exempla. Odyssea Vlyssis reditum in patriam complexus est uarijs mæandris errorum implicitũ, uimq; etiam mentis, atq; consilij præstantissimi solertiã, quibus Vlysses errorum difficultates superauit: inimicosq; homines sibi suisq; struentes insidias, ex sententia animi sui ad extremum ultus est. Proinde (inquit) Homerus uniuerso opere ambas hominis partes complexus est. Siquidem Iliade uim fortitudinẽq; corporis persecutus, animi præstantissimi specimen in Odyssea exhibuit. Et eodem libro circa finem. Cæterum (inquit) perquã scitum est illud quod à quodam dictum est olim poëticam picturam esse loquentem: picturam uero poëticam silentem. Eeqs est igitur, q aut prius, aut amplius Homero uel cõceptis rerum imaginibus uel uerborum in carmine delectu, deos,

Homerus poeses.

ctu, deos, homines, loca, actiones uarias ac multiplices excoluerit? Hic est enim enus qui uerborũ materiæ omni faria animalia effinxerit: præsertim strenuissima quæq;, leones, pardos, apros. Quorum impetus animæ affectusq; ueluti deformans, humanisq; rebus accommode componens, utrasq; proprietates expressit. καὶ γὰρ εἰπέ τις τῶν σοφῶν ὅτι ἐστὶν ἡ πινακὴ ζωγραφία λαβοῦσα, ἡ δὲ ζωγραφία, πινακὴ σιωπῶσα. τίς οὖν πρῶτος, ἢ τίς μᾶλλον ὁμήρου τῇ φαντασίᾳ τῶν νοημάτων, ἢ εὐφωνία τῶν ἐπῶν ἐκόσμησε θεοὺς, ἀνθρώπους, τόπους, πράξεις ποικίλαις. ἀνέπλασε δὲ τῇ ὕλῃ τῶν λόγων τὰ ζῶα παντοῖα, καὶ μάλιστα τὰ ἀλκιμώτατα, λέοντας, σῦας, πρᾶδάλεις, ὧν τὰς ἐφορμὰς καὶ διαθέσεις ὑπεγράψας, καὶ ἀνθρωπείοις πράγμασι πραβαλὼν, ἔδειξεν ἑκατέρας τὰς οἰκειότητας. De Homero loquens Columella in præfatione ita inquit. Nam neq; territus Cicero cesserat tonantibus Demostheni Platoniq;, nec parens eloquentiæ deus ille Mæonius uastissimis fluminibus facundiæ suæ posteritatis studia restinxerat, Deum Mæonium à patria Homerum appellans. De hoc Cicero pro Archia ita inquit. Quod multos scriptores rerum suarum Alexander secum habuisse dicitur: at is tamen cum in Sigeo ad Achillis tumulũ astitisset, O fortunate (inquit) adolescens qui tuæ uirtutis præconem Homerum inueneris. Et uere. Nam nisi illi ars illa extitisset, idẽ

tisset, idem tumultus qui corpus eius contexerat, nomi-
etiam obruisset. Quintilianus in decimo de legendis au-
toribus græcis ac latinis loquens. Igitur ut Aratus ab I-
ue incipiendum putat, ita nos rite cœpturi ab Homero
uidemur. Hic enim quemadmodum ex oceano dicit ipse
amnium uim fontiumq; cursus initium capere: omnibus
eloquentiæ partibus exemplum & ortum dedit. Hunc
nemo in magnis rebus sublimitate, in paruis propriet-
te superauit. Et paulo pòst. Quid? In uerbis, sententijs,
figuris, dispositione totius operis? Nonne humani inge-
nij modum excessit? ut magni sit uiri uirtutes eius non
æmulatione, quod fieri non potest, sed intellectu sequi.
Verũ hic omnes sine dubio, & in omni genere eloquen-
tiæ procul à se reliquit. Hactenus ille. Itaq; fremant isti
licet: immo uero si placet & stomacho & cachinnis im-
probis disrumpantur, nonnunquam tamen efficient ut
non hunc Plinius libro .2. naturalis historiæ literarum
principem appellauerit. Et libro .7. ingeniorũ felicissi-
mum: magni etiam Alexandri elogio omnis eui memo-
riæ consecratum. Et libro 17. ingeniorum fontem, ut nã
hunc deniq; Iustinianus omnis uirtutis paremẽ, in pro-
fatione Pandectarum esse dixerit, & eius autoritate iu-
risconsulti identidem in responsis suis utantur. Hacte-
nus de Homero. De poëtica uero hoc dici inuniuersum
potest quod Quintilianus libro .10. scribens ex sententia
Theophrasti philosophi nobilissimi. A poëtis (inquit) &
in rebus

in rebus spiritus, & in uerbis sublimitas, & in affecti-
bus motus omnis, & in personis decor petitur. Ecce aũt
de integro nugæ inquiunt isti, quid (malum) nobis cum
Homero aut Mæonio aut Mantuano? Quid cum dicen-
di lepõre, cum studiorum amœnitate, cum politioribus
literis, cum omni deniq; carminũ numerorumq; ratio-
ne? Viderint ista male feritati homines, qui gratuita ac
ingenua ingrataq; studia consectantur: nobis nullum se-
riius acroama esse potest, quàm cum ad strepitum al-
tercationum aduocati apparitorũ uoce uocantur, aut
cum ad pomeridianas illas capturas iudices constituũt,
fœnerandum enim studijs tempus argentumq; cense-
mus, non condonandũ deperdendumq; esse, quod mente
quidam capti solent facere à musis infatuati, qui nunq;
rem faciũt. Nã quid dissimulo, aut quæ me ad maiora re
seruo? cum eousq; indignitas creuerit, ut me aliquando
propinquorũ nonnulli, istorum successu permoti, seuere
simul & amice admonuerint, ut ab his nugis literarum
ad frugem bonam palatini quæstus tandem me recipe-
rem, neq; hic ingeniolum qualecunq; est, nihil agendo
atq; etiam operam ludendo (ut dicitur) à serijs studijs
de nostris hominibus dignis diutius distinerem. Respice
rem hũc & illum (sordidissimũ quemq; mihi & ad rem
attentissimum obijcientes quasi frugalitatis exemplar)
quorum certe mihi nomina pruriente lingua uersantur
in labris primoribus, uixq; imperare mihi possum, ut

erumpentia uerba teneam: adeo sunt enim ad unguem
factí homines ac suæ etiam professionis literarũ prope
modum ignari, ut si eorum nomen adderes, uno uerbo
omnia dixisse uiderere. Verũ ut ad monitores redeam,
non tu te respicis (aiebant) non tu te cohibes ab insano
isto frugiperdæ humanitatis studio? Quod si tam Ar-
cursij admirator quàm Ciceroïs fuisses, haud dubie ista
assiduitate paueulis annis ad frugem bonam euasisses.
Cultor enim iuuenũ purgatas inserit aures Fruge pala-
tina. Solentq; nunc certatim petere hinc iuuenesq;
nesq; Finem animo certũ miserisq; uiatica canis, ut in-
quit ille. Ne multa indignis me adeo modis nõ semel ob
iurgauerunt, mores mihi æmulãdos adeo sordidos, adeo
putidos obiecerũt, ut uomitũ ieiuno propemodũ excus-
serint. Scilicet hoc illud est, homines imperiti nihil æquũ
esse censent nisi quod eis collubuit, omnesq; insanire pu-
tant qui non secum sentiant. Ecce autẽ iterum, maius
enim certamen restat cum illis qui cum multorũ iudi-
cio in Accursiana doctrina non mediocres esse creden-
tur, suo uero tam magni sint, ut caput ad fornicem Fa-
bij submittere etiã possint (ut Crassus olim orator ille
facetissimus de Memmio quodã dixit) nullũ iurisperitũ
esse posse putant, uel uolunt potius nõ eundẽ latinitatis
contemptorẽ. Atq; ideo in obtrectationẽ meliorũ litera-
rũ præcipites acti, nullo delectu autores omnis latinos
præter iurisconsultos antiquos (quos etiã elegantiæ stu-

Scomma.

dios os scribendo fuisse nondũ resciuerunt) interdicere
aqua & igni solent. Quanquã reuera nõ aqua & igni
(ut est in prouerbio) pluribus locis uti possimus quàm
oratorum, historicorũ, poëtarũ autoritate: ex quorum
lectione latinitatis & elegantiæ cognitio existit. Id quod
attestari possunt honestiores facundioresq; iurisperiti
& iudices & causidici, quales iam non pauci sunt, qui
bus tamen isti qui numero prævalent, eadem de causa
tanquã trãsfugis infensi sunt, quasi ab illa uera germa
naq; (ut ita dicã) accursiana itate desciuerint. Ex huius-
modi Areopagitarũ numero (proh dolor) extiterũt ali
quot nõ pridem stoicorũ simiæ, qui in amplissima curia
pro tribunali censuerint poëtas omnis cremandos, poë
ticamq; adeo trans alpes relegandã, unde eam imaspi
catis auibus uenisse superciliose fremebant: dira etiam
ijs imprecantes qui ad nos poëtas & oratores literasq;
huiusmodi quasi certã reipu. perniciẽ attulerũt, Tragœ
dias mirificas in uenerãdo illo cõsessu excitãtes, arrepta
occasiõe ob uecordiã cuiusdam facinorosi perditissimi,
qui nescio quid de Ioue atq; aliis poëticis numinibus in
dementia somniauerat: homo uix prima literarũ elemẽ
ta doctus. Quorũ sententia (ut fama est) risu prudẽtiorũ
excepta ac cõfestim suppressa, memoriæ tamen eximi
non potuit. Manauit enim ad populũ, tametsi autores
(ut arbitror) ignorãtur: quorum tamẽ temeritate non
nulla nota turpitudinis amplissimæ curiæ iniusta est.

Indignũ facinus.

Hi tam

Hi tam mihi bene meriti de repub. nostra uidētur, quàm de imperio Romano atq; etiam de genere humano Caius olim princeps cognomento Caligula, furia faxq; orbis terrarum, qui Homeri carmina, ac Liuij Maronisq; scripta uesania stimulante abolere uoluit: nec tamē ausus est, qui etiam iurisconsultorū superbiam nō ferens deierauit se haud dubie effecturū, ne quid præter equū bonumq; respondere possent. Hi autem quanquā in nulla aut iuris, aut autoritatis arce præsidium oppugnandis latinis scriptoribus constituere possunt: meliora tamen iura interdum simulatione circūueniunt. Diximus superius iudicio multorum in Accursiana ipsos, sciētia dicam an inscitia? (quæ tamen hodie quosdam in cælum effert) non mediocres esse. Huc accedit quod homines sese admirari soliti, quiq; sibi dignißimi uidentur, qui inter selectos (ut ita dicam) rerum constituendarū iudices referantur, qui præsidentariā etiam cancellarianamq; genesim (ut usurpate loquar) habere se sibi persuaserint, spiritibus illis tumidi in omnem habitum sapientiā se componant. Exemplū certe priscæ iuris prudentiæ, iurisconsultorū decus, sapientum delitias, columen deniq; aliquod reipub. diceres te intueri: si modo incedentes uideris, non etiam homines excusseris. Ita fit ut in istis quæ populari trutina examinantur, omnes fermē tribus ferant (ut dicitur) id est ut omnium ciuium iudicio de literis aut antiquandis, aut probādis recte hi sentire ui-

tire uideantur: pauci autem qui ista perspiciunt & qui uicem doctiorum hominum dolent, ut insultātibus illis mußitare, & (ut uerbis Satyris loquar) per lacrymas effundere bilem cogātur, pressoq; diu stridere molari. Augustus Cæsar primus Romanorū princeps, ac de iure ciuili optime meritus, ut etiam ex multis elogijs iurisconsultorum apparet, Homeri Mantuani poësim ciuilis iuris autoritate antiquiorē habuit, id quod testantur notißima eius carmina.

Sed legum seruanda fides, suprema uoluntas
Quod mandat fieriq; iubet parere necesse est.
Frangatur potius legum ueneranda potestas,
Quàm tot congestos noctesq; diesq; labores
Hauserit una dies.

Eant igitur isti ignorantiæ patroni, frontem perfricēt, & se plus uidisse quàm Augustum dicant, principem utraq; lingua non mediocriter doctum, sapientia singulari præditum, sub cuius imperio lux etiam æterna humano generi affulsit. Vereor medius fidius ne plura dicam in homnines infantißimos, aut uehementius forte cōtendam, quàm modestis hominibus audire, uel uacet uel libeat, aut potiora & remißius quàm res quæ nunc agitur postulet. Proinde suscepti patrocinij fidem exoluisse mihi uideor, quod iure meo quodammodo suscepisse me puto, uerbū ultra non addam: negaui iam hinc mihi, in hoc enim luto hærere me sentio. Melius hanc causam

causam egerint qui poëticam & oratoriã & huiusmodi facultates profitẽtur. Rem ego abunde (ut arbitror) exposui, illi argumenta explicabunt, & iudices & consilium mittent. Qua uero de re agitur operæpreciũ est interim meminisse, id est aũt huiusmodi. Num iuri æquitatiq; consentaneũ sit, num bonis moribus conueniat, num ex usu aut è dignitate reipub. num in rem famãq; huius regni esse uideatur, homines (ut parcissime dicã) Priscianomastigas, quasi dicas Priscianicidas, tertio quoq; uerbo (ut nostrate uulgus ait) Priscianũ cædentes, censurã omnis generis literarũ agitare, poetarũq; Aristarchos oratorumq; fieri, atq; inusitata non modo inclementia, sed etiam dementia à caluo ad caluũ, Græcos latinos, bonos malos, recẽtes antiquos, omnisq; memoriæ, omnis generis, omnis meriti eadem nota ex numeris aut albo legendorũ expungere, ac ꝗcquid omnis æui sapientes censuerint, susq; deq; habere. Neq; uero me præterit quid isti de me atq; alijs græcarũ literarũ studiosis loquitari soliti sint, ignorantes id quod Liuius lib. 9. ab urbe cond. tradidit. morem suo tempore fuisse, ut Romani pueri literis græcis erudirentur. Quod etiã Quintil. ab infantia fieri debere contendit. Ignorantes Romanos philosophiã atq; oẽs ingenuas artes à græcis habuisse, in quis & decẽ legum tabulas, ut fassus est Cicero in. 2. de Finib. ipse quidẽ minime inter Græcos popularis, utpote qui græcis omnia derogare soleat: quiq; uideri

uideri uoluerit (id quod erat) facultatẽ dicendi, atq; omnes orationis lepôres à græcis hausisse (ut ita dicam) quasiq; elauam Herculi detraxisse. Non intelligẽtes illa uerba eiusdem ad filium in præfatione librorũ de Officijs. Tamen ut ipse ad meam utilitatẽ semper cum græcis latina coniunxi, neq; id in philosophia solũ, sed etiã in dicendi exercitatione feci, idem tibi censeo faciendũ, ut par sis in utriusq; orationis facultate. Audiant igitur M. Catonẽ Censoriũ, senatorẽ omnibus numeris ciuilis facultatis consumatissimũ ita apud Ciceronẽ dicentem in Catone maiore. Literas græcas senex didici, quas sic auide arripui, quasi diuturnã sitim explere cupiens, ut ea mihi nota essent quibus me nunc exemplũ uti uidetis. Discant nunc deniq; linguã latinã, linguæ græce imitatricẽ esse, quasiq; quandã Græcorũ linguæ simiã, ac sine græce linguæ cognitione latinã mancã atq; debilem esse: quod nemo doctiorũ diffitebitur. Nisi uero credimus ducenta Pandectarũ loca sine eius cognitione satis intelligi posse, aut nisi inficias ibimus totum penè titulum de excusationibus à iuris autoribus græce scriptum fuisse, sicq; à Tribuniano relictum, quod ipsum facile est cernere ex genere stili, qui sordidus & obscurus uidetur cum stilo iurisconsultorum compositus, nec ex græco traductus, sed extortus utriusq; linguæ ignorãtia, quomodo & in multis alijs locis Pandectarũ.

Sed quid

Sed quid cum ijs hominibus agas, qui ne audierunt q
dem quid gallus gallinaceus in l. Pompeia, à gallo fe
uiro differat? Aut quid ius prætorium à iure Apitia
Nonne concedas interdum ut excusatione summæ ig
rantiæ, summæ improbitatis odium deprecentur? Pro
de libenter eos postremum nunc (ut dixi) allocutus
admonuerim, si paucorũ annorũ studio literatissimo
esse se uulgo persuaserunt, in uno tantum genere litera
rum occupati gaudeant in sinu (ut dicitur,) & gloria
se ac superbe, atq; etiam contumelioſe loqui obloquaq;
desinant. Iamiam enim futurũ est (ut auguror) ut quæ
adhuc pauci perspexerunt, omnibus luculento quorum
dam rubore innotescat. Fientq; fortasse nõnulli ut in
ter simias, qui nunc ferocia subnixi inciuiliter incedãt,

De commentarijs recentiorũ iurisperitorum.

Res ipsa iam clamitat, omnia fora palatiaq; personã
diu fallere imponereq; populo non possunt. Omnibus
palàm fiet altissimam illam & uastam eorum scientiã
multo minus operis quàm ostentationis habere. Vtar
hic exemplo (si quid iudicij habeo) quàm appositissimo.
Titus Quintius imperator populi Ro. Græcia à seruitu
tute liberata, ac suis legibus restituta celeberrimus, cũ
ei Aegei in Achaia datum esset concilium, eoq; Antio
chi legati & Aetolorum accedentes huiusmodi oratio
nem habuissent ad Achæos fide Romanorũ abducẽdos
equitum innumerabilem uim traijci Hellesponto in Eu
ropam, partim loricatos, partim sagittis ex equo uten
tes, qbus copijs equestribus uel totius Europæ exercitus
obrui possent si in unum essent coacti: ad hæc multiplicã
ces copias peditum addentes, nominibus quoq; gen
tium uix fando auditis Achæos terrerent, Dacas, Me
dos, Elymeosq;, & Cadusios, Tyrios, Sidonios, Ara
dios appellãtes: ad ea Quintius dicere, Aetolorũ omnẽ
ferociam in uerbis non in factis esse, & in concilijs ma
gis concionibusq; quam in acie apparere. Regem An
tiochum peditum equitumq; nubes iactare, & maria
consternere suis classibus. Est autem (inquit) res simillima
cœnæ Chalcidẽsis hospitis mei, hominis et boni et sci
ti conuiuatoris. Apud quem solstitiali tempore comiter
accepti, cum miraremur unde illi eo tempore anni tam
uaria & tam multa uenatio: homo non quam isti sunt
gloriosus, renidens, condimẽtis ait uarietatem illam &
speciem ferinæ carnis ex mansueto sue factã. Hoc idem
dici apte in copias regis, quæ paulo ante iactatæ sunt,
posse & in uaria genera armorum, & multa genera
gentiũ inauditarũ. Dacas enim & Medos & Cadusios
& Elymeos uiros omnes esse, haud paulo mancipiorũ
melius propter seruilia ingenia quàm militũ genus. Au
thore historiæ Liuius in quinto de bello Macedonico. Plu
tarch. in Problematis. εἰπεῖν δὲ τὸν ξένον ὅλα ταῦτα
παίγνια χοίρεια ὄζει μᾶλλον ἢ σκευασίας ἁπλῆς
φέροντα. μὰ τοίνυν θαυμάζειν χρὴ τῶν βασιλικῶν
ἀποσκευῶν λογχοφόρους, καταφράκτους, πεζεταί

ρους, ἀτριπποτοξότους. πάντες γὰρ σύριοί εἰσιν ἐπ
πλαρίοις ἀλλήλων διαφέροντες. Ad ea hospitem
dixisse. Omnia hæc quæ uides suilla carne constant, con
dimentis & apparatu differunt. Proinde (inquit) regi
istam potentiam ne magnopere stupendam putetis, lan
ceatos, cataphractos, pedites, ex equo sagittis figentes.
Omnes enim Syrij sunt, armis inter se ad speciem ingen
tis exercitus distincti. Hanc Quintij similitudinem om
nibus numeris in istos quadrare promptius est intellige
re, quàm ut à nobis sigillatim explicare necesse sit. Om
nia enim cohærētia in oculos (ut ita dicam) æstimantis
incurrunt. Nam quomodo Antiochi legati peditum
equitumq; nubes monstris quibusdā uerborum atq; alia
quæ supra dicta sunt iactare uidebantur, eadem isti ua
niloquentia doctores priscos, modernos (uerbis enim co
rum utor) & mediæ cuiusdam ætatis intonāt. Adde et le
gistas, canonistas cismontanos, ultramontanos, et huius
cemodi sesqpedalia uerba, qbus imago uocis plenioris in
locis cameratis consiliorum resultat. Iam Baldi, Bartho
li, aliorumq; doctrinas quasdam distinguunt, ueluti phi
losophiæ sectas multipliciter partiētes: simul ad miracu
lum excitandum nomina quædam autorum citant ne
nomenculatoribus quidem nota. Palmarium est enim
inter eos ignobilißimi cuiusq; & omnibus in auditi au
toritatem afferre. Translatitiū uero & obsoletum uete
res cōmemorare, id est omniū optimos, sed qui iam ad
manum

manum sunt omnibus & ueluti obsurduerūt. Tum sunt
sua cuiq; uerba quædam mirifica, omnium tamen bar
barica. Hoc enim unum maxime inter omnes conuenit.
Adde quod interim doctores suos honorificentißimis ap
pellationibus inter diuos propemodum referunt, eorūq;
adnotata quædam apophthegmata pro oraculis ediscūt.
Huiusmodi illi sonitu uerborum inani non modo pulla
tam turbam, sed etiam primarios homines literarū igna
ros in stuporem adducūt: quæsi arcana sapientiæ ex al
tißima mente proferant. Niuibus enim hybernis crebrio
ra iura allegasse dicuntur, omniaq; maiorum placita in
audita facundia retexuisse. Quod cum ipsi obaudientes
audiunt, digito se cælum attingere propediem posse cre
dunt, etiam si in omni genere literarū præter hoc unum
ab imis unguibus ad uerticem summum toti ex ignoran
tia concreti sint. Verum hoc illud est eis Amaltheæ cor
nu, ubi inest quicquid uolunt: hæc illa est eisdem ency
clopedia. Vnus eis Accursius omnium instar est, om
nisq; generis autorum. Ex eius recondita doctrina uel
lac gallinaceū (ut dicitur) haurire didicerūt: sub Accur
sij nomine intelligi alios glossularios uelim iuris ponti
ficij: quādo eadē autoritate præditos esse uidemus. Ceu
uero nesciamus unius Felini lectiō: aut alterius recētio
rum mirificam istam doctrinæ speciem facile præberi
posse, qui ex antiquorum ipsi commentarijs ad unum
excußis rerum summas haurientes huius scientiæ breuia

ria summo studio et labore cõposuerũt: aut ꝑinde quas doctorum illa turba (haud dubie ingeniosa) alia aliaq; omnia super antiquis addiderit, ac non exquisitis lenocinijs uetusta iterum iterumq; interpolans, non sine stellionatus crimine insignem imposturam fecerit. Siquidem posteriores præreptam sibi à prioribus ingenij gloriam indignantes, quæ ab illis inuenta, ac literis mandata compererant, ea uarijs mangonijs interpolata magna ex parte posteris pro suis tradiderunt, interuersa autorum suorum laude. At uero recentiores cum nec noua comminisci possent, nec uetera toties interpolata ultra aliquid moliendi argumentum ullum præberent (quod unum reliquum erat scribendi argumentum) & antiquos & recẽtes & intermedios forulis omnibus excußis nullo negocio legendos huic ætati dederunt, frementibus istis qui cornicum (ut aiunt) oculos à cornicibus confixos indignantur. Sexcenta enim uolumina quæ ad speciem operosißimo studij aperta in bibliothecis habere solent, situ plerunq; obsita, ad paucißima uolumina esse redacta scriptoribus illis maleferiatis succensent, scientiamq; antehac omni machinamento ad obscuritatem adductam in medium positam nunc omnibus esse. Equidem ipse quid de ijs doctorum commentarijs sentiam bona fide fatebor ad extremum. Memini enim legisse me apud Plinium uerba quædam ad hunc locum admodum pertinentia. Is igitur de commentitijs

& magi

& magicis quibsdam herbis loquens, quæ uirtutes mirificas & supra fidem uiolẽtas habere monumentis Democriti & aliorum traduntur, libro uigesimosexto naturalis historiæ ita inquit. Mirum est profecto hucusq; prouectam credulitatẽ antiquorũ saluberrimis ortam initijs, si in ulla re modum humana ingenia nouissent. Sed hæc est in omni re animorum conditio, ut à necessarijs orsa primum cuncta uenerint ad nimium. Hactenus ille. Quemadmodum igitur herbarum inuentioni saluberrimæ rei derogata tandem est fides suadente Asclepiade (ut idem Plinius inquit) qui nouam medicinæ rationem instituisse & ad compendium artem redegisse dicitur: ita legum interpretatio iuris prudentibus olim concessa sub Augusto & eius successoribus, ab Iustiniano postea seuerißime interdicta est ut labori studentium consuleretur. Et ut herbariæ medicinæ inuenta nimia magorum uanitate abrogata sunt, qui uires herbarum supra fidem tradebant, sic iuris interpretandi spes omnibus abscissa sub Iustiniano principe, propter iurisconsultorum insanam scribendi libidinem, qui stilo temperare non posse uidebantur. Quod rursus idẽ facere pergunt nostri seculi iurisperiti, multo tamen antiquis illis deteriores. Hocq; perpetuum est (ut uidetur) utpote cum Cicero non dubitauerit Seruio Sulpitio palàm in iudicio præsentiq; obijcere, cum multa præclara legibus essent constituta, ea iuris consultorum ingenijs ple

raq; corrupta ac deprauata esse. Atq; etiã ea quæ olim à iureconsultis tanq̃ arcana petebantur, postq̃ opera Flauij scribæ peruulgata atq; in manibus iactata & excussa sunt, manissima prudentiæ reperta esse, fraudis autem & stultitiæ plenissima. Hæc tamen nunc in manu sunt illis istius scientiæ peritissimis, qui Gallicæ reipub. iuridiciale imperium moderantur. Melius igitur ipsi uiderint an hoc statu rerum res iuridicialis recte atq; ordine administrari possit. Vnum hoc si addidero finem dicendi faciam, quanq̃ huius orationis difficilius est exitum quàm principium inuenire, dicentiq; non tam copia quærẽda quã modus magnopere adhibẽdus est. Hoc igitur affirmauerim, Franciam sub regio imperio liberam esse posse si per istorum intemperias licuerit in posterum, qui prouinciam suis legibus post hominum memoriam uiuere solitam, id est institutis patrijs, & regũ constitutionibus, haud ita multis annis, legibus non Romanorum (ferendum enim esset) sed Gotticorum hominum fœdissime manciparunt. Contra uero humanitatis doctrina, plus operis, minus ostẽtationis habet. Quæ quo labore comparetur, quid ad uitam transigendam conferat, uel unico dicto Isocratis autoris grauissimi apparebit. Ad Demonicum enim de præceptis sapientiæ scribens, post multa exhortamenta ita inquit. δεῖ δὲ μὴ μόνον τοῖς ὑφ' ἡμῶν εἰρημένοις ἐμμένειν, ἀλλὰ καὶ τῶν πιστῶν τὰ βέλτιστα μανθάνειν, καὶ τῶν ἄλλων

ἄλλων σοφιστῶν εἴ τι δεῖ σιμον εἰρήκασιν ἀναγινώσκειν. ὥσπερ γὰρ τὴν μέλιτταν ὁρῶμεν ἐφ' ἅπαντα μὲν τὰ βλαστήματα καθιζάνουσαν, ἀφ' ἑκάστου δὲ τὰ δεῖσιμα λαμβάνουσαν, οὕτω δεῖ καὶ τοὺς παιδείας ὀρεγομένους μηδενὸς καὶ ἀπείρως ἔχειν, πανταχόθεν δὲ τὰ δεῖσιμα συλλέγειν. μόλις γὰρ ἐκ ταύτης τῆς ἐπιμελείας τὰς τῆς φύσεως ἁμαρτίας ἐπικρατήσειεν. Id est. Te autem oportet non his solum quæ diximus acquiescere, sed & optimum quodq; dictum poëtarum ediscere, ac si quid alij quacunq; dicendi facultate præpollentes scite dixisse uidentur, perlegere. Quomodo enim apes uidemus uarijs stirpium germinibus insidentes, ab unoquoq; desumere quod sibi maxime sit usui, sic eos qui doctrinæ desiderio capti sunt, ut nihil intactum relinquere, sic undiq; colligere quod sit operæprecium conuenit, uel hac autem diligentia uix naturæ uitia peruincere poterunt. Nam & Quintil. li. 1. de encyclpædia loquens & mathematicis artibus, quibus oratorem carere commode non posse contendit, ita inquit. Similiter oratorem qui debet esse sapiens non geometres faciet aut musicus, quæq; his alia subiungã, sed hæ quoq; artes ut sit consumatus iuuabũt, nisi forte antidotũ qdem aut alia quæ oculis & uulneribus medẽt, ex multis atq; interim cõtrarijs quoq; inter se effectibus cõponi uidemus, quorũ ex diuersis fit illa mixtura una quæ nulli earũ similis ex qbus cõstat sed pprias uires ex omnibus sumit, & muta animalia mellis illũ inimitabilem

humanæ rationi ſaporem uario ſuccorum ac florum
nere perficiunt: nos mirabimur ſi oratio qua nihil pr
ſtantius homni dedit prouidentia, pluribus artibus eg
quæ cum ſe non oſtendunt in dicendo nec proferunt, un
tamen occultam ſuggerunt & tacite quoq; ſentiuntur.
Eodem illud pernet eiuſdem Iſocratis. τὰ μοὶ χαῖ
σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις, ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς
ωρσήκουσι λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε. Vt enim corpo
ra (inquit) laboribus modicis, & ad naturam accom
modatis, ſic animum bonorum ſcriptorum lectione au
geſcere natura comparatũ eſt. Eodẽ quoq; pertinet illud
Baſilij Magni in oratiõe qui Paræneticus inſcribitur, ꝙ
ad exhortationem iuuenum ſcripſit, docẽs eos quomodo
rationem ſtudiorũ ſuorũ inſtituere debeant. Is igitur de
uita beata loquens, quam unam omnibus negleẽtis exop
tandã eſſe ait, in hanc propemodum ſententiã inquit. Eſt
igitur operæpreciũ exiſtimare certamẽ quoddã propoſ
tũ nobis eſſe, utſi qd unꝝ maximũ, cuius inſcundi gratia
nihil intentatũ nobis relinquẽdũ ſit, quin omni ope, atq;
ſcrinijs omnibus excußis contendamus, ut undiq; ad id in
ſtructi præmeditatiq; ſimus. Et poëtis enim et hiſtoricis,
et oratoribus, et omni deniq; homini adhærẽdũ unde ali
qua mõ ſpes ſit ad inſtitutionẽ animæ futurũ qd in rem
eſſe. Quõ aũt tinctores nouimus pigmentis qbuſdã tin
gendas res primũ inficientes, ut colores melius combibe
re poßint, floridos mox colores purpureum aut aliunde
quemuis

quemuis inducere ſolitos, eodem nos quoq; modo ſi in
uſtam recti honeſtiq; opinionẽ in animis noſtris inſide
re uolumus, cum his extrarijs ſecularibusq; diſciplinis
inſtituti, quaſiq; initiati fuerimus, tum demum ſa
cris illis ſcriptis arcanisq; diſciplinis audiendis ad
mittemur, ac ueluti ſolem in aqua cernere præſueti,
deinde lumen ipſum obuerſis etiam oculis intuebimur.
ὥσπερ οὖν οἱ δυσσεβεῖοι πρασκυνάζοντες πρότερ
ον τὰς ἀπειάνας εἰσὶν ὑτύπτερα ἢ τὸ ἀξιόμαιον τῆς
ἀφθείας, οὕτω δ' ἄνθος ἐπάγουσι ἄντε ἀλυσγὲς ἄν
τε ἕτερον ἢ, τὸν αὐτὸν δὴ τὴν ἡμῖν ἔσπερ εἰ μέλ
λοι ἀνέκπλωτος ἡμῖν ἡ τῶν καλῶν πραμνύαν δὸ
ξαν, τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, πνικαῦ
τα πρῶν ἱερῶν μὴ ἀφῆπτων ἐπακουσόμεθα παιδευ
μάτων, καὶ οἷον ἐν ὑδάλῳ τὸν ἥλιον ὁρᾶν ἐθισθέν
τες, οὕτως αὖθις προσβαλεῖν μου θεῖ φωτὶ τὰς
ὄψεις. Quoquo igitur ſe uerterint iſti, manifeſti ſint aut
improbitatis neceſſe eſt aut ſummæ ignorantiæ, qui teſti
monijs & græcorũ & latinorum & gentiliũ & Chri
ſtianorũ reuincuntur. Qui tamen (ut opinor) qua ſunt
animi pertinacia, ut quæq; res quandocunq; nata erit,
de hoc non conquieſcent, quin odio ſuo indulgeãt, om
nia undiq; crimina colligentes, arripientes, commini
ſcentes, quæ delendo humanitatis nomini eſſe uideãtur,
atq; eloquentiæ memoriæ hominum noſtrorum eximen
de. Sed iam uela contraham. Vereor enim ne rei indi

gnitate transuersus in altum ferar. Tantam ne esse pu
teruitatem quibusdã, quicquid scire se posse desperent,
quicquid nõ didicisse pudeat, quicquid inchoare pigeat,
id ut sibi damnare permittant? tantam uecordiã ut in
ertiæ suæ neuum luculento reipu. uulnere resecare nõ
dubitent? tantã peruersitatẽ, ut quod apud Cimmerios
alti sint, & tenebricosis literis instituti, ideo serenissi
mos scriptores capitaliter oderint, insectentur, obtre
ctent? quoniã glande barbarica distenti sint, idcirco à
frugibus latinis omnes arceant? Sed retro inhibẽdus im
petus noster, ut dixi. Melius enim hoc uiderint profes
res ipsi, quorũ summa res agitur. Equidẽ certe utcunq;
de his artibus statuatur non erit quare animũ despon
deam, qui eam uitæ meæ rationẽ instituerim, in qua (ut
Antigenidæ discipulus) mihi musisq; canere, aut mihi
certe & in sinu amicorum posim, uerum interim ego
me ad meum munus pensumq; reuocabo.

Ex lege ex uenditionibus. eodem titulo.

Vsia. Hypostasis.

Ego in uino consentio, quia eadem est usia si modo uinum acuit. Vsia græce, latine essentia dicitur, quæ & hyparxis & hypostasis dicitur, quo uerbo medici pro sedimento urinæ utuntur quasi subsidẽtia. Aliqui tamẽ usiam essentiã esse proprie dicunt, hypostasin autẽ subsistantiã, quæ & subsistentia dicitur. Acuit autẽ præterea

tum est ab aceo. Acere enim uinum dicitur cum in acetum degenerauit, Græci oxizin dicunt & paroxyzin. Cato de re rusti. Vinũ in dolijs hoc modo uenire oportet. Vini in culeos singulos quadragenæ & singulæ urnæ dabuntur, quod neq; aceat neq; muceat. Acidum ui num dicitur quod coacuit à græcis ὀξίνης dicitur, & ὄξος. Mucidũ est quod emucuit, id est, quod mucorẽ respipit. Plinius lib. 14. Propriũ autem inter reliquos humores uino muceseere aut in acetum uerti. Vappa dicitur cum odorem saporemq; amisit, ut inquit Acron. Græci ἐκτροπίαν uocãt. Ab huiusmodi uitio uini uappa probrosum nomen esse cœpit homini cum à pristina solertia & animi uigore & industria degenerare cœpit. Horatius in primo sermonũ: Non ego auarum Cum uoco te fieri, uappam iubeo ac nebulonem. Plinius lib. supradicto. Vitiũ musto quibusdã in locis iterũ sponte feruere; qua calamitate cum deferbuit, deperit sapor, uappæ accipit nomẽ, probrosum etiã, hominũ cũ degenerauit animus. Vinũ etiã fugiens dicitur dubiũ, & in utrum inclinans, eodem autore, & fugere in uino latine dicitur, quod uulgo non seruari dicimus. Cicero lib. tertio de Offi. Qui uinum fugiens uendat sciens, debeat ne dicere? Non necesse putat Diogenes. Antipater uiri boni existimat. Fugiẽs Cice. pro ætati cedẽte dixit. Inde Plinius mala Persica fugacia appellat his uerbis lib. 15.

Acidũ uũ nũ & mucidum.

Vappa.

Vinum fugiens.

Precium q;

Prciumq; singulis triceni nummi fuere, nullius me-
re, quod miremur, quia non aliud fugacius. Longis-
nanq; decerpto bidui mora est, cogit se uenundare
græcis hoc ἀζίσαδς dicitur, & uinum fugiens ἐξ-
σάμυο ὄιν, & quod iam fugit, id est ἀφε-
ἀζεσηκώς, detritum uulgo dicimus & præterium
Theophrastus, ἅλες βάλλονη εἰς κεράμιο ὑπὲ-
τὸ μὴ ἀζίσαδς μὴ δὲ ὀξίζειν ἐυχρῶς. Sal, inqui
in dolia uini mittitur, ne uinum facile aut fugiat, au
aceſcat. Interpres tamen desinere & senescere. ubiq;
uertit, cũ melius fugere esset et magis latinũ, uir alioqui
doctißimus & uerba reddere latina græcis solitus. Ce-
traria autem fugiendi qualitas à Theaphrasto ἀζίσα-
δς dicitur, quod Theodorus consistere uertit, cũ uinũ
firmitatem & austeritatem propriam retinet. Fugere
autem cedere est, unde uina quæ ætatem ferre nõ pos-
sunt, id est fugientia, annis cedere dicuntur, ut cedere
oneri dicimus onus non perferre. Ab eaden ratione fu-
ctitiæ gemmæ sacrificationi cedentes fugere dicuntur.
Plinius lib. 37. Fictitiæ gemmæ sacrificationis candica
tiam fugiunt. Vbi forte candicantia septimo casu legi
debet. Fugientes etiam literæ dicuntur exolescentes
quæ uetustati cedunt, id est ἀζεῤῥυκότα χάμαζε
τα, quasi diffluentes dilabentesq;: quod fit etiam cum
membranæ præpingues, literas non retinent.

Vinũ consistens.

Annis cedens.

Ex lege

Ex lege qui fundum. eodem titulo.

Nam si ita dictum sit, ut emptor & reliqua. Hunc locum Accursius obscurum esse dicit, uidelicet constructionem non percipiens, licet mentem assecutus sit. Mihi satis clarus uidetur, si recte ac distincte legatur. Hoc autem modo eum lego, ut post uerbum nihil ei profutum distinguam, id est colon apponam, deinde inferam ita pactum esset, & initium alterius membri faciam, hoc sensu. Si uero ita pactum, & alioquin in hoc textu tria esse erata existimo. Primum est eo in loco ubi legitur, quærebatur an id quod minoris esset consequi, à suo uenditore posset. Legendũ enim censeo, an id quo minoris esset, ut sit quo pro quanto, ut sæpe apud magnos autores legimus, & intelligamus quanto is modus minor esset. Secundũ est illic, & domino renunciet intra id quanti modus agri minor sit. Legendum enim quanto, id est quanto spacio: nam si quanti legatur, ad precium referri necesse erit, quod non congruit. Tertium est in fine, posse eum quo uel qui potius, minoris modus agri fuisset repetere, ubi similiter minor is duobus uerbis legendum, qui minor, id est quanto minor. Renunciatio autem cuius hic fit mentio, id est testimonii genus quod rapportum uulgo dicũt, cuiusmodi edere Renunciatio. solent architecti & magistri uniuscuiusq; opificij cũ opus est, qui propterea publice sacramento adigũtur.

Qui ta

Qui tamen plerunq;, ut bene aut male appoti sunt, ac comiter aut secus accepti, commode aut incommode renunciare solent, fidem publice præbitam ualere iubentes. Maxime autem refert uter litigatorum corrumpendæ renunciationi præuerterit, ut occupantis haud dubie melior sit conditio, unumq; demum occupato perfugium si licitationē animose uicerit. Multa sunt eiusmodi nefaria scelera, nec tamen moribus nostris crimina, quorum ab uniuersis impunitas est perpetua, cū tamē à singulis capitalia esse censeantur: & quorū quæstio raro aut nunquā decreta est, quæ quidem non frustra ad extremum fuerit, quanquā publica & certæ autoritatis fama ea sint testatißima. Vt enim ab omnibus accusantur, ita nullo damnantur. Huiusmodi renūciationis fit mentio in titulo Si mensor falsum modū dixerit. Est enim renunciatio legatorū. Cicero in Philippica sexta. Cum enim legati renunciarint (quod certe renunciabunt) non in uestra potestate, nō in senatus esse Antonium, quis erit tam improbus ciuis qui illū ciuem habendum putet? Idem in. 9. de Seruio Sulpitio loquēs in legatione defuncto. Nec uero dubito quin si ille uir renunciare legationē potuisset, & reditus eius uobis fuerit, & reipu. salutaris futurus. Quod etiā nunc processum uerbalē dicūt renūciatio dici debet, qualis est uiatorum & eorū qui edicta aut sententias exequūtur. Renunciare aūt magistratū, id est, quod nominare dicimus atq;

Renunciare.

atq; etiam proclamare, ut Venetijs more memorabili factitari uidimus ad comitia honoris gratia admißi. Primo enim aliquot sortitione deliguntur (si tamen satis animaduerti) qui suo arbitrio renunciare magistratus poßint, quasiq; prærogatiue ius habeant. Ab hac prima renunciatione suffragia omniū disquirūtur, exactis prius qui renunciatū aliquo iure neceßitudinis contingant. Suffragijs disquisitis quæ ipsa calcularia sunt (discurrētibus enim subselliatim mira celeritate calculigerulis, in sitellā conijci pilulares calculos mos est) qui comitijs præsunt, editiore loco atq; undiq; conspicuo sedentes inspectantibus omnibus numerant, & ex euentu suffragiorum aut magistratū renunciant, aut ad prærogatiuam illam decuriam iterum rem reijciunt, quandoquidem comitio renunciatus non placuit, hoc est maiori parti nobilitatis. Ea est autem ratio comitiorū, ut nec ulla prorsus impostura in suffragia euntibus fieri poßit, nec in suffragia mißi aliquo studio deprauari, quo minus id censeant quod maxime aut è repub. aut è dignitate reipub. futurum uideatur. Romano autē more res explicabatur suffragijs tributim centuriatim uelatis, prout comitia aut curiata aut cēturiata erant, de quibus alibi diximus. Cice. in Philip. secūda. Ecce Dolabellæ comitiorū dies, sortitio prærogatiuæ, quiescit Antonius, renūciatur, tacet, prima claßis uocatur, renūciatur. Deinde (ut assolet) suffragia, tū scd'a claßis uocat̄.

Renun

Renunciatur (inquit Cicero) id est undiq; exaudibili uo-
ce nuncupatur & proclamatur, ut cæteræ classes si ita
uisum esset, prærogatiuæ classis exemplum sequerẽtur.
Erat enim prærogatiua tribus uel classis quæ sortito ob-
tinuerat ut prima in suffragia iret, & quem ei uidere-
tur creandũ renunciaret. Idem pro lege Manilia. Nam
cum propter dilationem comitiorũ ter prætor primus
centurijs cunctis renunciatus sum, facile intellexi Quir-
rites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præscribe-
retis. Idem pro Murena. Neq; enim uestrum quenquã
fugit cum multi pares dignitate fiant, unus autem pri-
mus solus possit obtinere, non eundem esse ordinem dig-
nitatis & renunciationis, propterea quod renuncia-
tio gradus habeat, dignitas autem sit persæpe eadẽ om-
nium. Renunciare à græcis ἀναγορεύειν dicitur. Va-
lerius lib. 3. Manibus tribunorũ pro rostris consul Piso
collocatus, cum hinc atq; illinc eum ambijssent, ac Pali-
canum suffragijs consulem creatum an renunciaturus
esset, interrogaretur, primo respondit, non existimare
se tãtis tenebris offusam esse rempub. ut huc indignita-
tis ueniretur. Deinde cum perseueranter instarent ac
dicerent, age si uentum fuerit? non renunciabo inquit.
Hæc autem renunciatio extrema, consulis est aut eius
magistratus qui comitia habuit. Peractis enim omni-
bus designati magistratus exaudibiliter nuncupantur.

In Titulo

In Titulo de in diem adiectione.

Addictione legi debere nemo nunc ignorat, uel re-
centioribus exemplaribus. Laurentius enim Vallen-
sis tamdiu id admonuit. Emendari itaq; hic per totum
titulum & passim in iure debet. Neq; uero de die hic agi
tur emptioni præstituta, sed de re addicta in diem cer-
tum, id est uenundata. Addicere est licitanti rem aufe- Addicere
rendam permittere, hoc est lingua uernacula delibera-
re. Quo modo accipitur Cod. in titulo ne pro dote
mulieri bona quondam mar. addi. Ex quo factum ut ad
dicere pro destinare deuouereq; ponatur. Cice. libro 3.
de Offi. Cũ is qui morti addictus esset, paucos dies com
mendandorum suorum gratia postulasset, de duobus py
thagoricis loquẽs. Addicere etiam est auctionem facere,
hoc est bona sua proscribere & licitãtibus obijcere, quod
ἀποκηρύττειν græce dicitur. Quintil. Omnes facultates ἀποκηρ-
in precia collegi, rus, seruulos, & omnia utiliora prope ῦττειν.
tanti festinatione parentis addixi. Ob hoc addicti uoca Addicti
sunt homines obærati, qui & nexi dicuntur, qui lege. & nexi.
Æbu. ob æs alienum creditoribus in temporariam ser
uitutem addicebantur. Hos ἀνωνίμους græci dixerunt,
ut est κατασιδηρικασμλίους: quos creditori ducere do
mum à prætore permittebatur. Quod ius à Solonis le-
gibus manauit. Plutarchus in Solone. οἱ χρέα λαμβάνον
τες ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἀγώγιμοι τοῖς δανείζουσιν

T ἦσαν

ã Cap: qui oppigneratis corporibus mutuabantur, creditoribus addicebantur. Liuius libro secundo ab urbe condita. Sed & bellum Volscum imminebat, & ciuitas secum ipsa discors intestino inter patres plebemq; flagrabat odio, maxime propter nexos ob æs alienum. Et paulo pòst de quodam insigni iniuria in uinculis habito ob eandem causam, qui cum euasisset ad populum iniuriam creditoris expostulare cœpit: prope (inquit) in concionis modum. Sabino bello ait se militantem, quia propter populationes agri nõ fructu modo caruerit, sed uilla incensa fuerit, direpta omnia, pecora abacta, tributum in quo suo tempore imperatum, æs alienum fecisse. Id cumulatum usuris, primo se agro paterno auitoq; exuisse, deinde fortunis alijs. Postremo uelut tabem peruenisse ad corpus, ductum se à creditore non in seruitium, sed in ergastulum & carnificinam. Inde ostentare tergum

Ergastulũ

fœdum recentibus uestigijs uerberum. Ergastulum Liuius appellat locum in quo mancipia deteriora in uinculis opus facere cogebantur, ut metallarij serui solent. Idem libro octauo. Eo anno plebi Romanæ uelut aliud initium libertatis factum est qnod necti desierunt. Mutatum ius ob unius fœneratoris simul libidinem simul crudelitatem insignem L. Papyrius is fuit, cui cum senatusconsulto Publius ob æs alienum paternum nexum dedisset, quem ætas formaq; ad misericordiam elicere poterant, ad libidinem & contumeliam animum accenderunt,

derunt, & florem ætatis eius fructum aduentitium creditiratus, primo perlicere adolescentem sermone incesto est conatus. Inde inire nexum, id est lege nexus addici. Idem libro septimo. Non eadem domi quæ militiæ erat fortuna plebi Ro. Nam etsi unciario fœnore facto leuata usura erat sorte ipsa obruebantur inopes, nexumq; inibant. Hoc ius reuocatũ est per Diocletianum in l. ob æs alienum, de acti. & obligat. cod Erat & nexus quod & nexum dicebatur, transferendi rerum dominij genus de quo alibi diximus. Huiusmodi autem addicti apud Hebræos quoq; fuisse uidentur, ut quarti Regum cap. 4. Ecce creditor uenit, ut tollat filios meos ad seruiendum sibi. Quintil. libro septimo de finitione loquens, serui & addicti differentiam his uerbis ponit. Seruus cum manumittitur fit libertinus, addictus recepta libertate est ingenuus. Seruus inuito domino libertatem non consequitur, addictus dissoluto ære alieno inuito creditore consequitur. Ad seruum nulla lex pertinet, addictus legẽ habet. Propria liberi quæ nemo habet nisi liber, prænomẽ, cognomẽ, nomẽ, tribũ, habet hæc addictus. Addictorũ aũt lex quondã fuisse durißima uidetur, cuius idem meminit in tertio. Sunt enim quædam non laudabilia natura, sed iure concessa, ut in duodecim tabulis debitoris corpus inter creditores diuidi licuit, quam legem mos publicus repudiauit. Et aliquid æquum sed prohibitum iure, ut libertas te-

Inire nexum.

ſtamentorum. Gellius libr. 19. Confeſſus igitur æris d
debiti iudicatis. 30. dies ſunt dati conquirendæ pecuniæ
cauſa quam diſſoluerẽt, eoſq; dies iuſtos decemuiri ap
pellauerunt uelut quoddam iuſtitium, id eſt iuris inter
eos quaſi interſtitionem quandam & ceſſationem, qui
bus diebus nihil cum ijs iure agi poſſet. Poſt deinde niſi
diſſoluerent, ad prætorem uocabantur, & ab eo quibus
erant iudicati addicebantur. Erat autem ius interea pa
ciſcendi, ac niſi pacti forent habebãtur in uinculis die.
60. Inter eos dies trinis nũdinis continuis ad prætorem
in comitium producebantur, quantæq; pecuniæ iudicati
eſſent, prædicabatur. Tertijs autem nundinis capite pœ
nas dabant, aut trans Tyberim peregre uenum ibant.
Sed eam (inquit) capitis pœnam, ſanciendæ fidei gratia
horrificam atrocitatis oſtentu nouisq; terroribus mo
tuendam reddiderunt. Nam ſi plures forent, quibus reus
eſſet iudicatus, ſecare ſi uellent atq; partiri corpus ad
dicti ſibi hominis permiſerũt. Verba legis hæc ſunt. Ter
tijs nundinis partis ſecanto: ſi plus minus ue ſecuerint,
ſe fraude eſto. Et paulo pòſt. Diſſectum eſſe antiquitus
neminem equidem neq; legi neq; audiui, quoniam ſeueri
tia iſta pœnæ contemni non quita eſt. Inde tria uerba
illa prætoria. Macrobius in. 1. Satur. Faſti dies ſunt (in
quit) quibus licet fari tria uerba ſolennia, do, dico, addi
co. His contrarij ſunt nefaſti. Et faſtis quidem lege agi
poteſt, cum populo non poteſt. In. l. Ita ſupra mandati,
circa prin

cipium abijcere corrupte pro addicere legi
tur. Quid enim fiet ſi exiguo precio bi cum quibus tibi
communis fundus erat, abijcere uel neceſsitate rei fami
liaris uel alia cauſa cogerentur. Addicere enim pro ue
nundari legi debet. Tranq in Cæſ. Bello ciuili ſuper aliis
donatiões ampliſsima prædia minimo addixit: quo in lo
co nũmo recte quidã legunt. Eſt enim puerbiale addice
re nũmo, q̃ noſtrates dicũt fragmẽto panis uẽdere, qd
donationis eſt inſtar, cũ obtẽtu uenditiõis rẽ donãtes,
inuidiã donationis uitamus, aut pudori accipientis con
ſulimus. Valerius libro. 1. Marco (inquit) Cornuto præ
tore ſunus Hirci & Panſæ iuſſu ſenatus locãte, qui tunc
libitinam ut exercebant, tum rerũ ſuarũ uſum, tum mi
niſterium ſuum gratuitum polliciti ſunt, quia ij pro re
pub. dimicantes occiderant, perſeuerantiq; poſtulatio
ne extuderunt, exequiarum apparatus Seſtertio nummo
ipſis præbentibus addiceretur. Meminit Vlpianus in. l.
ſi quis. infra locati. Si quis conduxerit nummo uno, con
ductio nulla eſt.

Addicere nummo.

Ex lege pri. §. ulti. de peric. & con. rei. uen.

Si doliare uinum emeris. Doliare uinum quid ſit ex
Marci Catonis uerbis ſcire poſſumus. Hic enim de lege
doliaris uini loquens ita inquit. Vinum in dolijs hoc mo
do uenire oportet, uini in culeos ſingulos quadragenæ
ex ſingulæ urnæ dabũtur. Quod neq; aceat neq; muceat

id dabitur. In triduo pximi boni uiri arbitratu degus-
to: si non ita fecerit, pro degustato erit. Quot dies po-
dominum mora fuerit quo minus uinum degustetur, to-
tidem dies emptori procedent. Vinum accipito ante ca-
lend. Ianuarias primas, si non ante acceperit, dominus
uinum admetictur: quod admẽsum erit, pro eo domino
resoluito. Si emptor postulauerit, dominus iusiurandum
dabit uerum fecisse. Locus uinis ad calend. Octobres
Vinum pendens. primas dabitur. Si ante non deportauerit, dominus uti-
no quod uolet faciet. Doliare uero uinum dicitur ad uti-
ni pendentis differentiam. De quo idem sic inquit. Lege
hac uinum pendens uenire oportet: uinaceos illutos &
fecem relinquito. Locus uinis ad Calendas Octobris pri-
mas dabitur. Si non ante eas exoptaueris, dominus uino
quod uolet faciet, Quod uinum per corbem admetien-
dum Vlpianus censet, id Cato per labrum culeare per-
tusum in fundo faciendum præcipit.

Ex. l. empto. de actio. emptí. §. ultimo.

Satis autem nõ dantem comdemnari quanti plurimi actorem periclitari oportet. Elegantia Vlpiani & Latio-
ne loquentium consuetudo posceunt, ut quanti plurimo legatur & hic & multis alijs in locis, ubi sic scriptum esse à iurisconsultis uel affirmare ausim. Sic paulo supe-
rius quanti minor modus, pro quanto. Et alibi, quanti
precij

precij in arca habeo, pro quantum precij. Hoc autem in loco quanti plurimo sic resoluitnr, tanti damnari debet uenditor quanti periclitari oportet emptorem, cum plu-
rimo periclitatur, id est plurima pecunia. Cicero in fru-
mentaria. Quæro si ipse excogitare non poterat quem-
admodum quàm plurimo uenderet, et reliqua. Nõ enim periclitari plurimi dicimus sed plurimo, ut uita & for-
tunis periclitari dicimus, id est periculum uitæ & for-
tunarum adire. Idem Vlpianus lege sequẽti. Emptorem noxali iudicio condemnatum, exempto actione id tan-
tum consequi quanti minimo defungi potuit, id est quan-
ti explicari potest cum minimo explicatur, & quanti di-
ligentissimus explicare se potuisset. Tanti autem & quã-
ti genitiuo enunciantur adiuncta quidem uerbis sibi ac-
commodatis, sed per ablatiuum respondetur illis: quan-
ti emisti? uili uel magno. Scæuola. Si fisco aliquid debe-
batur, & res stipulatoris uilissimo distracta est. Post
comparatiua uero ablatiuo enunciãtur. Iuuenalis. Quã-
to delphinis ballena Britannica maior. Sic igitur quan-
to minor modus non quanti. Idem. Quanto metiris pre-
cio qđ ni tibi deditus essem. Plin. lib. 36. docuit neminẽ
minoris talẽto decẽ annis. Põponius supra de in diẽ addi-
cti. Si fundus in diem addictus, fuerit pluris, ut quædã-
ris sint hæ res q̃ quo pluris postea fundus uenierit, uẽdi-
tio prior ualet, id est q̃ quãto pluris, nõ quãti. Sũt enim

Quanti plurimo, nõ quanti plurimi.

in hoc genere modi quidam loquendi non cuiuis facili intelligibiles, ut illud Ciceronis in quarto finium. Omnia quæ secundum naturam sint, æstimatione aliqua esse digna, eaq; pro eo quantum in quoq; sit ponderis æstimanda. Iabolenus supra mandati. A reo autem fideiussor non aliud triticum repetere poterit quã quo pessimo tritico liberare se à stipulatore licuit. Plinius libro secundo. Solem abesse à luna undeuiginti partes quantum lunam ipsam à terra multi ꝓdiderunt. Sed frigida hæc uidebuntur fortasse, ideoq; huiusmodi multa intacta scientes prudentesq; præterimus.

Ex lege sequenti.

Emptorem noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum consequi quanti minimo defungi potuit. Defungi est explicari negocio aliquo aut molestia & finem ei imponere. Liuius. Defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere. Idem. Tempestas cum magnis procellis coorta coegit plerosq; tabernacula in foro statuere. Eadẽ paulo postea, quũ undiq; disserenasset, sublata. Defunctosq; fata uulgo ferebant q; inter fatalia uates cecinissent necesse esse tabernacula in foro statui. Quorũ uerborũ sensus est, uulgo ita dictatũ, popu. Ro. eiusmodi castrorũ imagine quæ in foro fuerat, uideri cũ factis decidisse, quæ diram olim castrorũ metationem in medio foro minitari credebantur, Defunctos igitur fato, id est

Defungi.

id est solutos & exemptos, nec ultra illi fato obnoxios. Idem lib. 10. At ex parte altera pontifex Liuius, cui lictores Decius tradiderat, iusseratq; proprætorẽ esse, uociferari uicisse Romanos defunctos consulis fato, id est cõsulis sese deuouentis spontanea morte, ab imminentibus periculis liberatos & exemptos. Tranquil. in Nero. Britannia Armeniaq; amissa ac rursus utraq; recepta, defunctũ se fatalibus malis existimabat. Liuius lib. 2. Sed adeo coorta erat infensa plebs, ut unius pœna defungendũ esset patribus, id est ut Marci Coriolani damnatione ab illa populari cõsternatione liberandus esset senatus, ἀπαλλάττεσθαι & ἀπαλλάττειν, id à græcis citur. Demosthe. ἀλλὰ καὶ τούτων πολλοὶ χεῖρον ἡμῶν ἀπαλλάχασι, id est, sed eorũ permulti duriore quàm nos conditione defuncti sunt, id est, ἀπηλλάγησαν. Aphth. ὅτι ᾧ ἂν ἀντιφῶν σύμβουλος γένοιτο, ἄριστα ἐκεῖνος ἀπήλλαττεν εἰς τὰς δίκας. Nam quicũq; consulebat Antiphontẽ, is præclare in iudicijs defungebatur, id est optimũ exitũ litis habebat. Elegantius autẽ uoce actiua dicitur apud eos quàm paßiua. Simile est autem ac si dicamus. Vnius Christi morte defungendũ humano generi fuisse, id est cum seueritate iusticiæ æternæ decidendum: quod Caiphas Ioannis. 11. prophetice dixit homo minime omnium propheta, ὅτι συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Cõducibile est nobis, ut unus homo moriatur pro

populo. Similiter dicere possumus Christianorũ dogmatũ hanc summã esse, filij hominis morte humanũ genus defunctum esse, id est ab omni molestia & anxietate imminentis, atq; etiã grassantis in hominibus mortis liberatũ esse, & à diuturno reatu exemptũ, nexuiq; hostili perpetuo ereptũ. Propterea defuncti absolute dicuntur qui mortẽ obierunt, quasi ærumnis seculi liberatos & exemptos significemus. Defunctumq; etiã more græcorum pro cadauere intelligimus substantiue: unde scitum illud Plinianũ in. 2. naturalis hist. de terra habitabili loquentis. Et ut publicos gentium furores transeam, hæc est in qua cõterminos pellimus, furtoq; uicini essitum nostro solo affodimus, ut qui latissime rura metatus fuerit, utraq; famam exegerit accolas, quota terrarũ parte gaudeat? uel cum ad mensurã auaritiæ suæ propagauerit, quã tandẽ portionẽ defunctus eius obtineat? Græci necron hoc modo accipiunt, quo Lucianus uti solet.

Defũctus

Defungi. Defungi etiam dicimus, non toto conatu nõ magnopere aliquid accurare, sed tepide & instrenue, & eo tantum animo, ut officio functi uideamur, & quatenus satis sit ad uitandã reprehensionẽ aut emerendã uenũ. Liuius lib. 1. de Remo & Romulo. Sorte quadã diuinitus super ripas Tyberis effusus lenibus stagnis, nec adiri usq; ad iusti cursum poterat amnis, & posse quãuis languida mergi aqua infantes spem ferentibus dabat. Ita uelut defuncti regis imperio, in proxima alluuie ubi nunc

nunc ficus ruminalis est, pueros exponũt. Defunctos regis imperio dixit eos qui quasi satisfeciss̃ent regis imperio. Ille enim in aquã fluentẽ pueros demitti iusserat, hi in stagnantibus aquis exposuerunt: in quibus tamen sperabant mersum iri itidem, ut in amne. Inde defuncto more agere pro languide & remisse. Vlpianus in. l. secunda ad Tertull. Non solũ autẽ quæ nõ petit coërcetur, sed etiã quæ defunctorie petijt, uel priuilegio munitum uel oneratũ tribus tutelis, id est neglecte & oscitanter. Hoc aũt & perfunctorie dicitur ab eodẽ, in. l. aut qui, infra quod ui aut clam. Neq; quidẽ perfunctorie aut ob fraudem dicere, aut denunciare debet, id est nõ bona fide, nec ex animo nec iusta denũciatione. Lingua uernacula per acquisitũ dicitur, ut cũ dicimus rogatus rogo, hoc tantũ laborãtes, ut orasse uideamur, nõ ut exorasse, qd facere ambitiosi homines solẽt ab omnibus gratiã inire uolentes, uel falsam si ita res ferat, aut re aut uerbis mentientes ea se amicitiæ gratia fecisse, quæ ne facere quidem conati sunt. Perfungi tamen plus est quàm defungi. Est enim perfungi ad extremum obire munus suum & strenue operam nauare. Liuius libro sexto secundi belli Punici. Romani consules perfuncti, quod ad Capuam attinebat cura, Caio Neroni ex legionibus quas ad Capuam habuerant, sex millia peditum, & trecentos equites decernunt. In lege unica Codice. qui numero tutelarum se excusane.

Perfunctorie.

Si tres

Si tres tutelas uel curas eodem tempore nõ defunctorie susceptas administras, onere quartæ tutelæ non grauaberis. Defunctorie hic non trãsitorie susceptas, aut etiã simpliciter affectatas significat, ut Accursius diuinauit, sed eo animo susceptas ut in numerũ cedant, & ut græci dicunt προφάσεως ἕνεκα, id est quæsito prætextu, ut sub leuium tutelarum obtentu iustis ac molestis tutelis eximatur. Hoc enim significat defunctorie munus suscipere. Defunctorie & perfunctorie græce πρὸς ἀφοσίωσιν, uel ἀφοσιώσεως ἕνεκα, & ὁσίας ἕνεκα dicitur, & per uerbum ἀφοσιοῦσθαι, quasi defungendi gratia, hoc est parce & more delibantis. Isocra. in Panathenaico circa finem. οὐχ ὁμοίως δὲ διαλέγοντο περὶ τούτων τοῖς ἀφοσιουμένοις, ἀλλ' ὑπορεπαινοῦντες. Neq; uero defunctorie de his disserebã, quasiq; delibantibus similes, sed in laudes effusi in cœlum ferebant. Vtitur hoc & Herodotus sæpe. Hoc idem penè translatiue etiam dicitur latine. Martianus. Præuaricatorem esse eum ostẽdimus, qui colludit cũ reo & translatiue munere accusandi fungitur. Translatiue (inquit) id est uulgari & non accurata diligentia utitur. Vlpianus in l. prima de iure patronatus. Patronorũ querelas aduersus libertos præsides audire, & non translatiue exequi debent. Translatiuum enim & translatitiũ, uel ut aliqui loquuntur tralatitiũ, uulgare & publicum dicitur, & ut græci dicũt ἀδιάφορον, hoc est indifferẽs, quod

Defunctorie suscipere.

Translatiue.

quod significat non eximium, sed plebeium, & (ut ita dicam) circulare, hoc est εἰκαῖον, τὸ τυχὸν, quod & ἐγκύκλιον dicitur, id est in orbem uel ordinem cogendum, ἀγραῖον. Plinius in Episto. Nec tuæ naturæ est translatiua hæc, & quasi publica officia à familiaribus amicis contra ipsorum commodũ exigere. Et ego te constantius amo quàm uerear ne aliter ac uelim accipias, nisi te calendis statim cõsulem uidero. Translatiua officia appellat uulgaria, & ab omnibus usurpata, non ab intimis modo & ijs qui exquisite amicitiam colunt. Cicero in Verrem Acti. secunda. Sed in re usitata satis est ostendere omnes antea ita ius dixisse, & hoc uetus edictum translatitiumq; esse, id est non nouum & nuper inuentum, sed ab omnibus prætoribus antea usurpatũ, & ex ueteribus prætorum albis translatũ. Vnde Plinius maior pro usitato accepit & pro eo quod frequentatur. Translatitiũ (inquit) in Aegypto & octauo mense gigni, id est uulgo solitum & consuetum. Alibi pro importato libro. 10. Translatitiorumq; inuecta mori. Contra uero antiqui cum fieri aliquid non perfunctorie nec translatiue, sed accurate & enixe & totopere intelligi uolebant, bona fide facere dicebant, & ut uulgo dicunt ad bonum etiamnum, hoc est citra ullum figmentũ quasi ἀπηκριβωμένως, κατεσπουδασμένως, σπουδαίως, ἠλεικῶς etiam dici potest, & ἀνενδότως. Plautus in Aulula. Dic bona fide tu istuc aurum nõ sur-

Bona fide

non surripuisti? Lyconyd. bona non. Eucl. istuc quoq; bona? Idem in Capti. Bona fide tu mihi istæc uerba dixisti? Erg. bona. Terē. Bonan fide? Syr. bona hercle. Quintil. in. 10. de secessus amœnitate loquēs. Namq; illa ipsa quæ delectant necesse est auocent ab intentione operis destinati. Neq; enim se bona fide in multa simul intendere animus totū potest, & quodcūq; respexit, desinit intueri quod propositū fuerat. Plinius li. 7. optima fide dixit, pro citra omnē prorsus simulationē remissionemq;. Sic enim inquit de Cæsare loquens. Illa fuit uera & incōparabilis inuicti animi sublimitas, captis apud Pharsaliam Pompeij Magni scrinijs epistolarum, iterumq; apud Tapsum Scipionis, ea optima concremasse fide atq; non legisse.

Optima fide.

Ex eadem lege. §. ultimo.

Indago. Veluti cum futurum iactum retis à piscatore emeris, aut indaginē plagis impositis à uenatore, uel panthera ab aucupe. Indago (inquit Seruius) ferarū inquisitio est. Virgi. lib. 4. Aeneid. Dum trepidant alæ, saltusq; indagine cingunt. Inde indagare pro uestigare. Hic autem indago pro effectu & proposito indaginis accipitur, id est pro captura, quo modo & græce therama (quod Gellius indaginem uertit,) non magis uenatum significat, id est actum quàm effectum, hoc est τὸ θηρευθὲν. Nonnulli tamen censent (quibus ego assentior)

tio) indaginem apud Virgiliū non ferarum indagationem, sed plagarum seriem significare in uarros arrectarū, id est in furcas uenatorias, qualem describit Lucanus in. 4. Pharsaliæ. Aut dum dispositis attollat retia uarris Venator, tenet ora leuis clamosa molossi, & reliqua. Et in. 6. Magnoq; recessu Amplexus fines, saltus nemorosaq; tesqua, Et syluas, uastaq; feras indagine claudi. Politi. in Herodianum lib. 2. de militibus prætorianis ab exercitu Seueri circundatis. Quos ubi uelut indagine armorum cōclusos captiuosq; habuit, magna uoce ita ad eos uerba fecit. Plinius in Panegy. de delatoribus loquens in insulas deportatis à Traiano. Memoranda facies, delatorum classis permissa omnibus uentis, coactaq; uela tempestatibus pandere, iratosq; fluctus sequi quoscunq; in scopulos detulissent. Et paulo post. Cum insulas omnes quas modo senatorum, iam delatorum turba compleret: quos quidem non in præsens tantum, sed in æternum repressisti mille pœnarum indagine inclusos, id est sanctionum seuerissimarum terrore à delationibus coërcitos cohibitosque: quo in loco indagine non inquisitione exposuerim, ut quidam censuerunt, sed ambitu potius & septo & ueluti cancellis circundatis. Est enim indago proprie id quod à Græcis σοιχισμὸς dicitur, id est, αἱ λαγόμεναι σάλυκες κατὰ σοῖχον κείμεναι.

Varri.

Sthœchi

Stabulatio. Stabulari

Sthœchi enim græce uarri sunt: unde stœchismos indago, id est plagarum expansio uarris subrectarum, ferarum lustra & stabulationes ambiēs, quos bissones Galli uenatores dicunt, à uerbo stabulari eodem pertinēs uocabulum deductum. Stabulari enim de feris dicitur, hoc est uersari & locum capere. De indagine Demosth. in Philip. pri. καὶ οἷός τε ὄξιμ᾽ ἔχων ἂν κατέσχατος μιᾶς ἐπὶ τόπων, ἀλλὰ ἀεί ἃ προσῳδιάσμεθ᾽, κύκλῳ πανταχῆ μέλλοντας ὑμᾶς καὶ κατειλῆσθαι δεῖ σοι χίζεται. Neq; uero potest (de Philippo loquens) ijs urbibus acquiescere, quas iam ditioni suæ subegit, sed latius latiusq; in dies suarum expeditionū ambitum circunscribens, cunctantes uos ignauęq; sedentes tanquam indagine cingit. Alioquin indago inquisitionem significat, quæ græce thera & therama dicitur.

Sciatheras.

Vnde sciatheras instrumentū gnomonicon, quo etiam architecti metandis urbibus utebantur. Hoc enim sciatheras octo cæli regiones exacte colligentes, uentorum uim molestam urbibus, oppositis platearum angiportorumq; angulis frangebant, aut amoliebātur, aurasq; corporibus salubres platearum directionibus admittebant, ut docet Vitruuius lib. primo. Sunt autem plateæ uerbo græco uici in urbibus latiores, quas uias Cicero latine appellare solet, uulgo autem pro areis accipiuntur. Vitruuius de colligendis regionibus loquens. Colligetur (inquit) ad libellam marmoreū amussium medijs

Platea.

mœnibus, aut locus ita expoliatur ad regulam & libellam ut amussium non desideretur. Supraq; eius loci centrum medium collocetur æneus gnomon indagator umbræ, qui græce σκιαθήρας dicitur. Ab hoc Sciathericon horologium apud Plinium dictum est libro. 2. id est umbræ indagatorium. Est autem solariū quo hodie utimur ad horas æquales æquinoctiales q; colligendas, antiqui autem ad mæquales & temporales. Iactus uero recte etiam iactus absolute dicitur. Valerius libro. 4. ca. 1. circa finem. A piscatoribus in Milesia regione uerriculum trahentibus quidā iactū emerat. Vbi historia memorata admonuisse sufficiat si quis adire Valerium uelit. A græcis hoc tractū, apud quos bolos, id est iactus in eadem significatiōe accipitur autore Suda. Quo uerbo aleæ etiā iactus significatur. Vnde iocus ille Plautinus in Ruden te male ab aliquibus enarratus. Oh Neptune lepide salue, nec te aleator ullus est sapientior. Profecto nimis lepide iecisti bolon, periurum perdidisti. Verba sunt Trachaleonis serui existimantis lenonem naufragio periisse. Perdere autem perimere & euertere interdum significat, unde iocus resultat: & aleatores autem & piscatores bolon iaciunt. Perdidisti igitur Neptune hominem perditissimū, id est lenonem maxime perdendum, propterea Neptune aleam pulchre iecisti, pulcherrimum iactum fecisti. Idem in Curgul. Si uis tribus bolis ballistam

σκιαθήρας

Sciathericon.

Iactus.

Bolos.

Plau. loc.

chlamydem, id est si uis tribus iactibus mittere uel opp
nere chlamydem. Mil. Quin tu is in malam crucē cu
bolis cum bullis. Ab hoc eubolin græci pro uenereum i
cere dicunt, qui in alea felicißimus est iactus, de quo C
cero in pri. de Diuinatiōe. Quattuor tali eiecti, casu u
nereum efficiunt, nū etiā centū uenereos si. 400. talo
ieceris casu futuros putas? Bolus priore ꝓducta frustum
significat. Teren. in Heauton. Crucior bolū tantū mihi
esse ereptū subito è faucibus. Panthera aūt hic pluraliter
intelligo. Pantheron retis genus est ex eo nomē habēs q
omnes aues concludat, eadē fere ratione qua panagron
quod rete piscatoriū est. Thera uenatū significat & au
cupiū, unde Pantheron dictū, et ornithotheras auceps.
Est aūt huiusmodi rete qd' nostri saltabundum appellāt,
quod cū humi exporrectū est, & in oblongā tenuitatem
cōtractū, tegitur quisquilijs, ne ab auibus ꝓuideri poßit.
Deinde cū opus est adducto magna ui fune repēte expā
ditur, inescatasq; aliquot diebus auiculas uno ictu uni
uersas contegit, Hoc reti nostri ad passeres & sturnos
utuntur, & ad grues & otidas quas stardas uocant, qua
si tardos anseres. Hic autem in plurali per metonymiam
accipitur pro captura eo modo quo indago. Ab eadē ta
men etymologia panthera dici possunt quicquid auceps
ceperit. Sudas huius uocabuli meminit, licet non inter
pretetur. Quid si non panthera, sed pantherama legā?
id est quicquid aucupio ceperit. Aliud est retis genus hi
membr

Panthera

membre, quod duabus alis constat, humiq; expansum de
uolantibus auibus adducto fune in se complicatur ad
eas obruendas, nec semel, ut illud simplarium genus, sed
identidem contrahitur, expanditurq;. Hoc ad Coryda-
los utuntur, & ad eas auiculas quas peregrinas appel-
lant, de quo hic intelligi non potest, non magis quàm de
eo genere aucupij quod hodie ubiq; gentium notum &
frequentatum, mirum est priscis inauditum fuisse. Neq;
enim Aristoteles neq; Plinius qui genera aquilarum ac
cipitrumq; tradidere, usquam eius rei meminerunt, nec
alius prorsus ueterum scriptorū qui extant, ut arbitror
Iulius tantū Firmicus lib. 5. cap. 8. mētionem eorū facit,
qui tempore Cōstantini imperatoris fuit, Cōstantini ma
gni filij. Quin & Plinius libr. 10. ita inquit. In Thraciæ
parte super Amphipolim homines atq; accipitres socie
tate quadam aucupantur: hi ex syluis & harundinetis
excitant aues, illi superuolantes deprimunt. Rursus ca-
ptas aucupes diuidunt cū eis. Idem genera accipitrum
sedecim meminisse se dicit, nec tamen prosequitur ne
nominatim quidem, cū Aristoteles genera tantū decem
ponat fortasse erratū esse in notis numeri apud Plinium
suspicari debeamus. Quæcunq; enim de aquila & acci
pitre dicit, ex Aristotele ad uerbū uertisse uidetur. Ho-
die nomina seruari (ut arbitror) uix possunt, quo modo
permulta in reliquis auibus piscibusq;. Primam differen
tiam faciunt pugillarium & pinnariorum, quidā enim

De aucupio accipitrario.

prætẽto pugno reuocantur emiſsi, alterum genus non
ſi pinnarum ſcapo euocatur. Secunda differentia eſt
inuolantium & deprimentium, quod unum genus inu
lare prædam ſolet, alterum tantum deijcere ac detun
re. Eſt & alia differentia eorũ qui ſublimes prædã hum
latentem circumuolitare ſolent, & cum à canibus ad
uenatoribus excitata eſt, (Sic enim uocauerim potiũ
aucupes) ſuperne ſeſe librare, deuolantes, ſubuolantes
prouolantes ſpectanda celeritate, ſic interdum prædam
lancinantes humi ut afflictam enecẽt eliſis interanci
quod teſtari oculata fide poſſumus, qui eius oblectam
ti ſtudioſi magis in prima & plena pubertate quàm ha
terarum fuimus: punctim ſubrigi caſitareq; appellam
Grauiores & qui ſublimi uolatu luſtrare prædam at
humi latentem prodere ac circumſcribere circinatu non
ſolent, arboripetæ dicuntur & ſtatarij, quod qui non ſe
ciunt temere trãſuolãtes, errones appellantur & ſtatio
nis deſertores. Quidam ſublimipetæ prædam non niſi
uolantem impetunt, quam ſi prouolatu aſſequi nequi
runt, in fruteta cadentem ſubſequentibus magiſtris emi
catu produnt, ſagittæ modo ſurſum uerſus eliſi. Humi
petæ ad terram cum præda deferuntur. Sunt quos ſub
limiuagos dicant, qui neglecta interdum præda cũ diſſi
renauit, ad meridiẽ plerunq; apricatione delectati in
bes licentius ſubuehi ſolent, & diu ex hominum proſpe
ctu auferri quaſi quidam emanſores, quod prouidenti
magiſ

magiſtri receptui ſtentorea uoce canunt, interim ſcapũ
oblongo loro rotantes. Si uero nubilauerit, nullum eſt
periculum. Nidularios manſuefactarij uocant, qui ex ni
dulo rapti ſunt, & domi adoleuerunt. Ramales qui iam
firme adulti & nido oberrantes ramulatim uolitantes
capiuntur. Hos (ut arbitror) præferunt, celeritate enim
nidularijs prævalẽt. Nidularij ut obſequioſiſſimi, ſic de
terrimi. Peregrini ut in primis uolucres, ſic contuma-
ces & maiore negocio curabiles, ut qui ab infantia non
obduruerint. Hi tamen duorũ generum, hornotini præ
ſtantiſſimi putantur, id eſt qui antequam deplumeſcant
manſuefiunt: anniculi, id eſt deplumes, bimi, trimi &
deinceps ad obſequium redigi non poſſunt. Accipitri-
bus impluuiem reiecisſe letiferum, quod nonnullis gene-
ribus contigit ſi paulo incautius curentur. Aduentitij
etiam ex Creta importantur. Supradictis autem gene-
ribus alij aliter utuntur. Campeſtres appellant perdica
nos, leporarios, picarios. Lacuſtres & riuularios la-
cuanariosq; dicunt anatarios. Vidimus pridẽ ex genere
perdicariorum palumbis magnitudine, gruem tactim de
turbantem, uiſenda ſolertia oculis inuolatam, ita ut præ
da torpens & in terram decidens à cane leporario ex-
ciperetur, ſtupente principe Carolo, atq; ob rei miracu
lum quingentis aureis emercato. Adnectuntur eorum
pedibus tintinabula cum orbiculis argenteis indice cir-
cumſcriptis, ut ſi amiſsi inuenti fuerint, ad dominos re-

ferantur. Sæpe enim euagari longißime & ultra fines
solent ij qui sublimiuagi dicuntur. Anniuersaria cu
plumas in auiarijs amittunt. Ineunte autumno accip
trarij saginam auiarij medicamentis eximaniunt (exi
nuare id appellant, quod nostri exagitare dicunt) ru
sus; ad prædam instituunt, inedia perdomitant, indid
in os stupeis turundis auiditatem eorum ludificantu
simul sic euocatis excrementis uolaciores reddi affir
mantes, simul famem irritari, atq; ita ad obsequium
redigi. Hyeme etiam ad gelu sub diu nonnullos assis
iunat, nonnulli si alserint continuo inhorrescunt &
morte periclitantur reiecta ingluuie. In omni genere
ueterani difficilius extenuantur, & minus uolucres
sunt, sed ad prædam solertiores & minus obnoxij.
terram enim uolatu stringentes, deuolant em auem exce
pere nouerunt, aut angustißimis finibus latebram eius
circumscribere ne uenatores aberrent. Tyrones ut uo
laces sic errones et expatiatores. Magna nūc gratia hu
ius artificij, qđ mirū, est olim indeprehēsum fuisse, præ
sertim cū uenationis genera omnia nota fuerint antiq.

Ex. l. Iulianus §. q aūt dixi= mus eodem tit.

Indicatio

Hic non debuit facilis esse ad temerariā indicatio-
nem. Indicatio hoc in loco quid significet pauci (ut opi-

Indicare.

nor) percipiunt. Indicare (inquit Nonius) promittere
atq; addicere est: quæ significatio mire hic quadrare vi-
detur

videtur, atq; haud scio an usq; alibi ita expressam lege
rimus. Indicare igitur æstimare est, & precium rei ue-
nalis statuere. Mar. Tullius in tertio de Offic. Quintus
quidem Scæuola Publij filius cum postulasset ut sib. fun
dus cuius emptor erat semel indicaretur, idq; ita uendi
tor fecisset: dixit se pluris æstimare, addidit centum mi-
lia nummorum. Nihil expressius his exemplis. Sed apud
Ciceronem multi uulgariter intelligunt indicare demon
strare. Indicare uendentis est, ut mercari & licere emp
toris. Plautus in Persa. Indica, fac precium. Dord. Tua
merx est, tua indicatio est. Id est (ut uulgo dicunt) qui
bouem uenalem habet, is precium imponit. Idem. Vin
ti uendes uno uerbo. Et rursus in Aulu. Venio ad ma-
cellum, rogito pisces, indicant caros, agnimam caram,
caram bubulam. Licetur emptor, id est πλειωχιάζει, πλήσιο-
quod etiam ὑπὸθεματίζειν dicitur. Indicat uenditor, ριάζειν.
id est τιμᾶται. quanq; Lucianus aliter expressit his uer ὑπόθεμα
bis. πόσου πράτεις μεὶ ὑπὲς τότου, quanti hunc indi τίζειν.
cas. Indicatio æstimatio est, atq; etiam probatio. Plinius
libro. 22. Mellis causas atq; differentias nationesq; &
indicationem, in apiū ac deinde florū natura diximus.
Vbi imperiti, aut qui non satis animaduerterunt, iudi-
cationem legunt. Indicatura etiam in eūdem sensum ab Indicatu-
eodem dicitur in præfatione his uerbis. Hæc fiducia ope ra.
ris est, hæc indicatura, id est precium & æstimatio ope-

ris, & quo maxime opus probatur, & censetur. Idem libr. 37. Traditur Hismeniam choraulem multis fulgentibusq; gemmis uti solitum, comitante fabula uanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denarijs smaragdo in quo fuerat sculpta Amymone: iussisse enumerari, & cum duo relati essent imminuto precio, male mehercules curatum dixisse. Multum enim detractũ erat gemmæ dignitati. Qui locus uulgo corruptissime legitur. Vbi etiam nos nõ enumerari, sed c. id centum numerari legimus. Et rursus. Nec est hodie Murini alterius præstantior indicatura. Hoc autem in loco indicatio significantissime accipitur pro uerbosa illa ac scurrili propemodum uenalium rerum commendatione, qua uenditores uti solent emptoribus alliciendis. Sic enim solent ultro gratissimas res futuras emptoribus spondere, & futurum ut bene secum actum esse dicant. Maxime aũt omnium iurisconsultorum Vlpianus proprietatis atq; elegantiæ studiosus fuisse mihi uidetur.

Ex. L. limes & labra. eodem titulo.

Funes non limes proculdubio legendum censeo. Hũc autem errorem litera maiuscula & miniata induxit quales fieri in capitibus legum solent. Funesq; haustorios intelligendum. At uero labra crateres lapideos significant, quibus aqua saliens ex siphunculis cõcipitur. Crater est enim quem uulgo peluim appellant in fontibus ma-

Labra. Crater.

tibus manufactis, id est salientis aquæ conceptaculum. Plinius in. 5. Episto. In hoc fonte crater, circa siphunculi plures miscent iucundissimũ murmur. Idem. Stibadio aqua uelut expressa cubantiũ pondere siphũculis effluit, cauato lapide suscipitur, gracili marmore cõtinetur, atq; ita occulte temperatur, ut impleat nec redundet. Sunt alioqui labra uasa uinitoribus accõmodata, quem admodum lacus & cuppæ, quibus labris apud nos uindemiæ exportantur. Labra etiam lapidea balneis usum præstant, fossæq; lapideæ in balneis labra uocabantur, cuius significationis exempla sunt apud Vitruuiũ lib. 7. Saliẽtes autem capita sunt fistularũ, atq; etiam ipsæ tubulorum fistularumq; scaturigines, quæ & siphunculi dicuntur & sipunculi, ab aquæ expressione tanquam ex siphone salientis, hoc Græci κρουνοὺς uocant. Lucianus. ἐμφορῶμαι χανδὸν ὑποθεὶς τῷ κρουνῷ τὴν κεφαλήν. Vnde Enneacrunos fons atticæ ab nouẽ salientibus sic dictus. Et κρανίζειν uerbum Galeno, quod fundere aquã gracili saliente significat. Cice. ad Quintum fratrem. Piscina & salientibus additis mira suauitate uillam habiturus es. Vitruuius libro octauo. Collocentur in castello tres fistulæ æqualiter diuisæ in tria receptacula coniuncta, uti cum abundarit, ab extremis in medium receptaculum redundet, ita in medio ponentur fistulæ in omnes lacus & saliẽtes. Accursius de his omnibus aliter prorsus censuit.

Salientes

Enneacrunos fons

Ex lege fundi. §. si ruta. eodem in titu.

Si ruta & cesa excipiantur. Quid sint ruta & cesa Vlpianus hic & in. l. sequenti aperte docuit. Aliquid tamen his addendum. Cicero in fine Topicorũ de rutis & cesis ita inquit, scribens ad Trebatium hominem iuriscon. Nam ne præterirem aliquid quod ad argumentum in omni ratione reperiendũ pertineret: plura fortasse quàm à te desiderata erant sum complexus, feciq; quod sæpe liberales uenditores solent, ut cum ædes fundum ue uendiderint rutis cesis receptis, concedant tamen aliquid emptori, quod ornandi causa apte & suo loco positũ esse uideatur. Sic nos ad id quod quasi mancipio dare debuimus, ornamenta quædam uoluimus nõ debita accedere. Inde illud Craßi in Luciũ Brutum Bruti iurisconsulti filium ex secũdo libro de Oratore. Quid patri nunciari uis? cui rei, cui gloriæ, cui uirtuti studere? patrimonio ne augendo? at id nõ est nobilitatis, sed fac esse, nihil superest, libidines totum dißipauerũt. An in iure ciuili? est paternum, sed dices te cum ædes uenderes, ne in rutis quidem & cesis solum tibi paternũ reliquisse. Prouerbialiter à Crasso dictum est in hominis nequitiam, qui adeo effusus fuit paternis bonis addicendis & dissolutus, ut nihil cauerit sibi in rutis saltem & cesis recipiendis, in quibus ut ex illis uerbis Ciceronis

ceronis apparet, maiorum memoria cõseruari solebat. Crassus enim cum Brutorum gentis imagines in funere anus cuiusdam ferrentur, quæ ex famila Brutorũ erat (ut moris fuit antiquis) scommatis occasione arrepta, ita ad Brutum in foro inquit, unde pompa funeris uideri poterat. Tu lucem aspicere audes? Tu hos intueri? tu illam mortuam? tu imagines ipsas non perhorrescis? quibus non modo imitandis, sed ne collocandis quidem locum tibi ullum reliquisti? Plinius libro. 35. de ijs loquẽs. Aliæ (inquit) in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spolijs, quæ nec emptori refringere liceret, quæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant. In rutis igitur & cesis huiusmodi imagines & stemmata familiarium erant. Neq; uero Mutius in titulo de uerborum significatione rutorum cesorum significationem tam arcte complexus est quàm hic Vlpianus fecit. In rutis (inquit) & cesis ea sunt quæ terra non tenentur, queq; opere structili tectorio ue non continentur. Secundum quæ uerba opus intestinum in rutis & cesis continetur, quod cum ex dicto loco Ciceronis in Topicis intelligitur, tum uero ex ijs quæ. §. superiore de pluteis dicuntur. Est autem opus intestinum instrumentum domus, ut scamna, sedes, grabbati, abaci, subsellia, fulcra, plutei, armaria, scrinia, foruli, loculamenta, mensæ, tripodes, monopodes, uel potius monopodia,

Opus intestinum.

dia, dorsualia, quæ igni opponuntur cum accumbimus. Repagula & clauſtra lignea, & omnia deniq; quæ materia conſtant. Vitruuius lib. 2. de abiete loquens. Ima autem cum exciſa quadrifluuijs diſparatur, eiecto torulo ex eadem arbore ad intestina opera cõparatur. Idem lib. 6. de cauedijs diſpluuiatis loquens. Itaq; redundantes canales reſtagnãt, & inteſtinum & parietes in eis generibus ædificiorum corrumpunt. Vbi inteſtinũ pro feneſtris poſuit. Et rurſus alibi. Habent autem hæc domus uestibula egregia & ianuas proprias cum dignitate, porticusq; peristyliorum albarijs & tectorijs ex inteſtino opere lacunarijs ornatas. Materiaria autem incruſtatio quam lambritiũ dicunt tectorij uicem implet. Coaxatio enim quæ & coaſſatio dicitur, tabulis id genus conſerta eſt, quibus cuppæ & lacus conficiuntur. Aſſes enim quæ & axes dicuntur, tabulæ ſunt ſectiles non abſimiles ſcandulis, quibus tecta tegularum uice in quibuſdam locis teguntur. Plinius aſſamenta etiam appellat lib. 16. ut Græci σανιδώματα. Coaxatione antiqui ad intertignia utebantur. Lignea uero incruſtatis tympanis & orthoſtatis compacta eſt, panella & mordeſias à mordendo appellant artifices, & tenones quaſi tenaces. Axes ſunt excauati cardinatiq; quibus tympana undiq; ambiuntur & continentur. Arrectaria etiã tranſuerſariaq; iugamenta dicũtur. Cardo ſumma pars eſt iugamenti, quod in cauum inditur. Contabulatio generale

Incruſtatio materiata.

Aſſes & axes aſſamenta.

nerale nomen eſt. Aſſeres ab aßibus differũt. Sunt enim aſſeres oblongi trientali circiter materia, latitudine ferè ac craßitudine æquales, uulgo membraturæ dicuntur.

Ex eadem Lege.

Caſtella plumbea putea opercula puteorum epitonea. Lego caſtella plumbea putealia, id eſt opercula puteorum, epiſtomia: ut fortaſſe hæc uerba, id eſt opercula puteorũ, ſint ex margine in textum addita. Caſtella in aquæductibus duplicem uſum præbent. Sunt enim caſtella deriuacula quædam laxiora certis ſpatijs emodulata, ex quibus aqua per fiſtulas in uaria loca diſtribuitur, id eſt in cubicula & prætoria nobiliũ indultu principali, ut docet Frontinus in libro de Aquæductibus. Vitruuius lib. 8. Ductus aquæ fiunt generibus tribus, riuis per canales ſtructiles, aut fiſtulis plumbeis, ſeu tubulis fictilibus: quorum hæ rationes ſunt. Si canalibus, ut ſtructura fiat quàm ſolidiſſima, ſolumq; riui libramenta habeat faſtigiata, ne minus in centenos pedes ſemipede. Eæq; ſtructuræ conſornicentur, ut minime ſol aquam tangat. Cumq; uenerit ad mœnia, efficiatur caſtellum, & caſtello coniunctum ad recipiendũ aquam triplex immiſſarium. Collocenturq; in caſtello tres fiſtulæ equaliter diuiſi in tria receptacula coniuncta, uti cum abundauerit, ab extremis in medium receptaculũ redun-

Caſtellũ

redundet. Ita in medio ponentur fistulæ in omnes lacus & salientes, in altero in balneas quæ uectigal quotannis populo præstent. Ex quibus tertio in domos priuatas ita ne desit in publico. Immissaria Vitruuius & receptacula pro ijsdem accipit. Lacus autē pro ijs conceptaculis aquæ in quibus mulieres lintea abluebant. Canales structiles semiruti hodie Romæ uisuntur. Tubulis & fistulis Gallia utitur. Castellorum altera est utilitas, quod aqua per canaliū aut tubulorū angustias magno spiritus impetu elisa, cum in castellorū laxitatem incidit, impetum illam à spiritu elidente per angustias conceptum amittit, qui alioquin aquæductibus noxius esse posset. Propterea crebra in aquæductibus erāt castella certis spatijs astructa. Vlpianus autem hic de priuatis castellis intellexit, hoc est de quibusdam conceptaculis atq; immissarijs aquæ uel tubis deriuatæ, uel hausta machinis, quæ cum usus uenit per emissariū uel per salientes emittitur ad eum locum quo emitti opus est. Vitruuius lib. 10. de organis haustorijs loquens. Cum autem altius extollendū erit, eadem ratio cōmunicabitur sic. Rota fiet circum axem eadem magnitudine, ut ad latitudinem quæ opus fuerit conuenire posit: circum extremum latus rotæ figentur modioli quadrati, pice & cera solidati. Ita cum rota à calcantibus uersabitur, modioli pleni ad summū elati, rursus ad imum reuertētes infundent in castellum ipsi per se quod extulerint, idem de ctesibica machina loquēs. Ita ex interiore loco castello collocato ad salicdū aqua subministrat. Epistomion eramentū est quo ora salientium obturantur & laxantur cum opus est, dum manu ducitur uertibulum illud pertusum, quod admittit uel arcet aquā, prout hoc aut illo modo uersatur. Epistomicon enim græcum est quasi oris obturaculum dicas. Hoc ad hauriendum ad quotidianū usum unum in hypogeis utimur, fontē appellantes. Vitruuius lib. 10. de hydraulicis organis loquens: singulis autē canalibus singula epistomia inclusa sunt manubrijs ferreis collocata, quæ manibus cum torquentur ex area patefaciunt nares in canales. Idem. Motione uero uectium uehementiore spiritus uehemens compressus epistomiorum aperturis influit & replet animas canales. Epistomion accepit pro eo obturaculo, qđ in musicis organis spiritum continet & laxat ut opus est. Vbiq; tamen apud eum epithomion corrupte legitur. Varro libro tertio de re rustica. Epistomijs (inquit) uersis ad unumquemq; actum sic ut influat in conuium. Epistomizo uerbum contineo & suffreno significat. Vnde epistomion dictum. Fistulæ porro applumbatæ sunt quæ eliquato plumbo in lapidum cauis ferruminatæ sunt, quæ interdum extra parietes promineant, interdum introrsus latent eminente tantum lamina area, quæ Mastos uerbo græco dicitur, huiusmodi passim usuntur Parisijs. Fere enim

Lacus.

Epistomion.

Fistulæ applumbatæ

mastis erumpunt non epistomijs cum perenniter fluant. Sigilla parua sunt signa, id est simulacra in suis ædiculis collocata quasi parietum honestamenta. Iuuenalis. Si quis in ædicula deus unicus. Vel etiam simulacra columnarum abacis insidentia.

Sigilla.

Ex.l.si Venditor.eodem titulo.

Si de plumbeo castello fistulæ sub terram missæ aquam ducerent in equum lateribus circunstructum. Legendum est in specum, licet Accursio aliter uisum sit. Specus enim inter opera aquariorum numerantur. Frontinus de aquæductibus. Quicunq; post hanc legem rogatam, riuos, specus, fornices, fistulas, castella, lacus aquarum publicarum, quæ ad urbem ducuntur forauerit, reperit, & reliqua. Idem. Placere circa riuos qui sub terra essent, & specus citra urbem & extra urbem ad continentia ædificia, utraq; ex parte quinos pedes uacuos relinqui.

Specus.

Ex.l.creditor.eodem titulo.

Ante domum mari iunctã molibus iactis pyram constituit. Legendum pilam. Pilæ lapideæ in ædificijs sunt columnæ structiles, aut structuræ ex lapide cæso quasdam ædificiorum femora, quibus mutuli (quos coruos uocant) incumbentes trabes & epistylia sustinent, de quibus alibi diximus. Pilæ etiam operæ sunt informes quæ in

Pilæ.

Mutuli.

aqua cõstruuntur, cuiusmodi magnifica Genuæ uisitur, molem uulgo appellant. Earum usus est ad tuendas à fluctibus naues intra portus & naualia. De qua rum constructione Vitruuius libro.5. sic inquit. Deinde super eam exæquationem pila quam magna constituta fuerit ibi struatur, eaq; cum erit extructa relinquatur ne minus duos menses ut ficcescat. Tunc autem succidatur margo quæ sustinet arenã, ita arena fluctibus sub tus efficiet in mari pilæ præcipitationem. Huiusmodi pilam Vergilius libr.9. describit his uerbis.

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Constructam ponto iaciunt, sic illa ruinam
Prona trahit, penitusq; uadis illisa recumbet.

Huiusmodi autem fiebant ex puluere Puteolano qui in aqua lapidescit. Fiunt & alia ratione intra aquã circundatis tabulationibus, quas arcas Vitruuius appellat ab arcendis aquis ab opere. Alij aquaria septa uocant. Nostrates bastardellos dicunt, cuiusmodi dudum in portu Parisiensi uidimus suscudatis lignis ad perpendiculum depactis, ne aqua per rimas erumpere posset. Sunt aũt subcudes subcudesq; lignea retinacula quæ etiam securi à forma dicũtur, quibus duo tigna tenacissima inter se uinciuntur, unde securiclati cardines apud Vitruuiũ libro.10. licet uulgo securidati legatur: nostri (ut arbitror) hirundinum caudas appellant. Cato. Subcudes ili-

Pilæ in aqua cõstruuntur, cuiusmodi magnifica Genuæ uisitur, molem uulgo appellant. Earum usus est ad tuendas à fluctibus naues intra portus & naualia. De qua rum constructione Vitruuius libro.5. sic inquit. Deinde super eam exæquationem pila quam magna constituta fuerit ibi struatur, eaq; cum erit extructa relinquatur ne minus duos menses ut ficcescat. Tunc autem succidatur margo quæ sustinet arenã, ita arena fluctibus sub tus efficiet in mari pilæ præcipitationem. Huiusmodi pilam Vergilius libr.9. describit his uerbis.

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante
Constructam ponto iaciunt, sic illa ruinam
Prona trahit, penitusq; uadis illisa recumbet.

Huiusmodi autem fiebant ex puluere Puteolano qui in aqua lapidescit. Fiunt & alia ratione intra aquã circundatis tabulationibus, quas arcas Vitruuius appellat ab arcendis aquis ab opere, Alij aquaria septa uocant. Nostrates bastardellos dicunt, cuiusmodi dudum in portu Parisiensi uidimus suscudatis lignis ad perpendiculum depactis, ne aqua per rimas erumpere posset. Sunt aũt subcudes subcudesq; lignea retinacula quæ etiam securi à forma dicũtur, quibus duo tigna tenacissima inter se uinciuntur, unde securiclati cardines apud Vitruuiũ libro.10. licet uulgo securidati legatur: nostri (ut arbitror) hirundinum caudas appellant. Cato. Subcudes ili-

gneas adindito, eas ubi confixeris, clauis corneis occlu-
dito. Apud August. libro. 15. de Ciuitate suscudines le-
tur. Vitruuius libro decimo cap. octauo de tympano a
molendam farinam loquens. Secundum id tympanum
maius item dentatum planum est collocatum, quo con-
tinetur axis habens in capite summo subcudem ferream
quo mola continetur. Quod Vitru. subcudem hic appel-
lat, nostri ferrum molendini appellant, ex quo forma
subcudis intelligi potest. In codicibus tamen impressis lo-
cus ille mutilatus est. Desunt enim decem uerba à uer-
bo priore continetur usq; ad alterum idem uerbum.

Ex Lege penultima. eiusdem tituli.

Catadromus. Puta enim eum fuisse seruum qui per catadromum descendere aut in cloacam demitti solitus esset. Catadromus de quo mirãda cecinit, id est uaticinatus est Accursius, latine decursorium ad uerbum trãsferri potest. Dromos enim cursum significat. Tranquillus in Nerone. Nobilissimus eques Romanus elephanto super catadromon decurrit, id est per stadium in quo equites decurrere solebant imaginario prælio, ut fit sæpe in Gallia principe spectante, licias uocant. Nonnulli catadromum & hippodromum pro eodem accipiunt. Est autem hippodromus equorũ curriculum in quo de pernicitate certatur citra simulacrum pugnæ. Neutra autem significatio hic conuenit. Quid enim simile cata-

Hippodromus.

dromo

dromo cum cloaca? aut quid seruo cum decursione equestri? Propterea suspicor locum hunc mendosum esse. Decurrere autem quid sit unde decursorium dictum, docet Liuius libro decimo de bello Macedo. his uerbis. Mos erat lustrationis sacro peracto decurrere exercitum, & diuisas bifariam acies concurrere ad simulacrum pugnæ. Regij iuuenes duces ei certamini ludicro dati. Gel lius libro septimo. Vt in decursibus (inquit) ludicris aut simulacris præliorum fieri uidemus. Virgilius de Pallantis funere loquens in. 11.

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis.
Decurrere rogos, ter mœstum funeris ignem
Lustrauere in equis.
Ire cælo clamorq; uirum clangorq; tubarum.

Huiusmodi autem decursione equites Romanos uti solitos ex Tranquil. apparet in Nero. Deductus (inquit) in forum tyro, populo congiarium, militi donatiuũ proposuit indicta decursione. Torneamenta edicere nostrates hodie appellant aut etiam indicere.

Ex. l. uideamus. in tit. locati.

Inter conductorem & locatorem conuenerat, ne in uilla urbana fœnum componeretur. Quid sit uilla urbana, non omnes (credo) Accursius scire uoluit, quum de hoc nihil dixerit. Ab aliquo igitur antiquorum id requirendũ. Is erit Var. qui li. 1. de re rust. sic inquit, tẽporum

Villa urbana.

ſuorum luxuriam taxans. Fructuoſior certe fundus eſt propter ædificia, ſi potius ad antiquorum diligentiam quàm ad horum luxuriam dirigas ædificationẽ. Illi enim ad fructuam rationem faciebant, hi ad libidines indomitas. Itaq; illorum uillæ rnſticæ erant maiores quàm urbanæ quæ nunc ſunt pleræq;. Idem paulo pòſt. Item cætera ut eſſent in uilla huiuſmodi quæ cultũ quærerent prouidebant, nunc contra, uillam urbanam quàm maximã ac politiſſimam habeãt dant operam, ac cũ Metelli ac Luculli uillis peſſimo exemplo ædificatis certant. Villã

Prætoriũ. urbanam Palladius prætorium appellat his uerbis. Ipſius etiam prætorij ſitus ſic loco aliquatenus erectiore & ſicciore quàm cætera propter iniuriam fundamentorum, & ut læto fruatur aſpectu. Tranq. in Aug. Amplas & operoſa prætoria grauabatur, id eſt iniquo animo ferebat Auguſtus uillas quaſdam elegantius et ſumptuoſius extructas. Et in Calig. In extructionibus uillarũ & prætoriorum omni ratione poſthabita nihil tam efficere cupiebat quàm qđ effici poſſe negaretur. Vlpia. etiam alibi prætorium quod hic uillam urbanam appellauit his uerbis. Plenum autem uſum habere debet ſi & uillæ

Villa ruſtica. & prætorij ei relictus eſt. Villa ruſtica eſt ea pars uillæ quam uillicus colonus uel uinitor uel arborator habitandam ſibi obtinet & familiæ uillaticæ, atq; inſtrumento omni ruſtico cõdendo aut cõtinendo. Villa urbana quæ & prætorium dicitur, ea pars eſt quam dominus ſibi re-

cepit:

cepit: quæ quia elegantius amœniusq; ædificari ſolet & inſtrui, ideo urbana uocatur, quaſi urbani nitoris & elegantiæ plus quàm ruſticæ. Propterea Vitruuius huiuſmodi ædificia pſeudourbana appellat. Sic enim inqt libro. 6. Earum autem rerum non ſolum erunt in urbe ædificiorum rationes, ſed etiam ruri, præterquam quod in urbe atria proxima ianuis ſolent eſſe, ruri in pſeudourbanis ſtatim periſtylia. Comel. uillam tripertito diſtribuit, partem unam urbanã, ruſticã alterã, & tertiã fructuariam appellans. In propoſito igitur nihil mirum dominum uillam ſibi urbanam recepiſſe in locatione ſuã, ne ſœnilis uſum colono præberet.

Pſeudourbana.

Villæ ptes

Ex. l. ſequenti. Item quæritur ſi Ciſiarius.

Ciſiũ uehiculi genus eſt biroti, ut inquit Nonius. Mar- Ciſium.
cus Tullius in ſecunda Philip. Cum hora diei decima ferè ad Saxa rubra uenisſet, delituit in quadam cauponula, atq; ibi ſe occultans perpotauit ad ueſperum. Inde ciſio celeriter ad urbem aductus domum uenit capite inuoluto. Ita enim locum illum legũt. Nonius & Gellius, licet corrupte caſtia in impreſſis libris legatur. Hoc aũt uerbo utitur Plinius libro. 28. Multa ſunt autem nomina uehiculorum, ut carrum qui & carrus dicitur, plaſtrum, carpentum, & ſarracum, quod uehendis marmoribus & grandi materiæ accommodatum eſt apud Virgilium & Iuuenalem, Longa coruſcat Sarraco uehicula.

Vehicula oneraria.

niente abies. Prædicta igitur uocabula sunt onerariarum uehiculorum. Gestatoria uero sunt carruca, cisium, essedum, rheda, petorritum, & staticulum. Cicero in eadem Philip. Vehebatur in essedo tribunus plebis. Lictores laureati antecedebant, in quos aperta lectica mimæ portabatur. Sequebatur rheda cũ lenonibus, comites nequissimi. Plin. lib. 34. Argentum incoquere simili modo cœpere, equorum maxime ornamentis iumentorumq; iugis. Cœpere inde esseda & uehicula & petorrita exornari, similiq; modo ad aurea quoq; & argentea statuarum luxuria peruenit. Quæq; in scyphis cerni prodigum erat, hæc in uehiculis atteri cultus uocatur. Hactenus Plinius. Ex cuius uerbis apparet multum olim usum gestatoriorum fuisse, etiam utris. Vidi certe nuper gestatorium currũ præfecti prætorio in quodam libro pictum quadrirotum, æratum aut mauratum magnifica structura, extante in eo sella curuli. Lamprid. in Alexand. Carucas Romæ & rhedas senatoribus omnibus ut argentatas haberent permisit, interesse Romanæ dignitatis putans ut ijs tantæ urbis senatores uterentur. Erant & sacra uehicula quæ Thensæ uocantur, autoribus Seruio & Festo. Tranq. in Cæsa. Ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est, sedem auream in curia & pro tribunali, thensam et ferculum circensi pompa. Ferculis autem pompa traducebatur, & deorum simulacra gestabantur. Idem in eodem. Pontico triumpho inter pompæ

Vehicula gestatoria

Vehicula sacra.

Fercula.

pompæ fercula trium uerborum prætulit titulum. Cur autem sic uocarentur, diuus Augustinus lib. 2. de Ciuitate dei docet. Sic hodie uocari possunt gestatoriola qui bus Eucharistia & sanctorum rrliquiæ in supplicationibus circumferuntur. Pilenta muliebria erant uectabula quibus matronæ gestabantur, autore Festo, quibus tamen solis castis uti licebat, ut inquit Seruius. Vergi. in octauo. Castæ ducebant sacra per urbem Pilentis matres in mollibus, id est pensilibus. Sunt autem pensilia gestatoria quos tremulos currus uocamus. Bigæ, trigæ, quadrigæ, ad curule certamen & sacra certamina pertinent. His enim uerbis non tam uehiculum quàm equi bijuges, trijuges, quadrijuges significantur.

Vectabula muliebria. Pilenta. Gestatoria.

Ex. l. ex conducto. §. primo.

Si uis tempestatis calamitosæ contigerit. Calamitatem (inquit Donatus (proprie grandinem rustici dicunt, quod calamum, hoc est culmum ac segetem comminuat, Plinius libro decimooctauo naturalis historiæ. Ordeũ ex omni frumento minime calamitosum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Vnde Cicero metaphoricos in Ver. Actione secunda ita inquit. Eademq; ui & iniuria cũ pecunias maximas cogeres, per omnes partes prouinciæ te tanquam aliquam calamitosam tempestatem pestemq; peruasisse demonstro, idem alibi de eodem. Quacunq; iter fecit, eiusmodi fuit, ut non legatus populi Romani, sed ut quædã calamitas peruade

Calamitas.

re uideretur. Non potuit Cicero significantius Verri
prætoris furta ac rapinas & iniurias exprimere. Q
uerbo uocari potest nostro tempore militum improbi
pagatim grassantum, qui quacunq; iter faciunt impo
tentissimæ petulantiæ uestigia ad finem anni uertentis
impressa relinquere solēt, usqueadeo omnia diuexata
omnia exhausta, omnia disiecta, quasiq; grādine ac pro
cella, peculcata obtritaq; digressis illis uisuntur, simul ig
norante principe, simul ijs quos editiore loco positos hic
turbo percellere non potest, nihil ad se attinere eam ca
lamitatem interpretantibus. Quis enim (si ad norma
ueritatis loqui uolumus) publica uice commoueri, aut
certe permoueri, aut certe promoueri in huiusmodi re-
bus uisus est, eorum qui populo apud principem adesse
& debent & possent? Noui unum & alterum eorum
qui summarū rerū actui aliquādo præfecti fuerunt, quos
cōpertum habeo difficillimis tēporibus cū ad eos huius-
modi calamitates deferrentur (Sunt enim quocunq; tē-
pore uiri boni, qui uicem miserorū non dolere nequeāt)
cunq; his alijsq; permultis ærumnis iamiam cessura ple
bis tolerātia diceretur, omninoq; eos ad principem, &
sanctius principis consilium referre de hac re deberet:
haud dubitanter respondisse, non sibi id negocium esse
ut afflictæ plebeculæ illacrymando periculum sibimet-
ipsi, aut etiam fortunis suis creatum irent, & tanquam
popularibus ærumnis piaculare caput subderent, pu-
blicæ ca

blicæ calamitatis succidaneum. Sic enim loqui solent,
bellissimum esse putantes improbius quàm facetius di-
ctum risu etiā prosequi. At enim huiusmodi nuncij nec
principibus festiui sunt, & in nonnullorum aliquando
potentiū offensionem incurrunt. Ita ne uero tauris ipsi
à natura datum esse fatebūtur, ut pro uitulis imbelliq;
armento summa ui summoq; discrimine cum leonibus
dimicent: ad se autem præter naturalem hominū inter
homines cōmendationem etiā in magistratibus aut ho
noribus positos, popularia incommoda pertinere nega
būt? primos honores ipsi gerant, coli se à populo supra
modum quoq; uelint? stipendia immensa, & (quod indi
gnitatem auget) collatione plebeculæ corrasa mereant,
& calamitosæ plebis querelas nihil ad se pertinere di-
stitent? Videant quæso rectum ne sit, aut num id tueri
citra grauem animæ noxam possint. Verum illi fortasse
prouiderunt. Vt enim in membris & partibus corpo-
ris humani aliqua sibi tantum nata esse uidentur, ut au
res & oculi, alia cæteris membris subseruire, suumq;
munus obire aliorum causa nata sunt, ut crura, ut ma-
nus, ut pedes: sic aures & oculi reipu. id est hi quos pri
mos ordines in administrandis rebus ducere princeps
uoluit, more hominum sæpe faciunt ut sibi suisq; consu
lere in commnnibus rebus agendis, id est publicis satis
habeant: reliquos omnis uectores qui procul guberna-
culis agunt, & plebeculam præsertim quæ ad scalmum

interdiu noctuq; adhærescere cogitur & remis incumbere, tanquã asinum ad clitellas, sic ad inopiã & ærumnam natos esse censeant: ut clauum tenentibus ipsis & omnibus felicibus feriatos esse liceat, atq; etiã si dijs placet laboribus ærumnosorũ frui. Quasi uero non eadem naui, id est eodem periculo tempestatũ & gubernatores & remiges, & uectores, per huius uitæ uarios euentus quasi per fretum aliquod undabundũ transmittantur. Aut quasi remigio disiecto ociose etiam ac placide uelificari poßint. Atqui isti, ut uidetur, cum ad summa honorũ fastigia euaserunt, rem ita inter se componũt, ut inuicem Plautinũ illud dicant. Si tu proreta huic naui es, ego gubernator ero, atq; ita distributis sibi suisq; primis quibusq; muneribus, summißim inter se (quasi ad populares & oppidanos homines loquentes) dicere solent. Nunquã sic cura deorum Se premit, ut uestræ morti uestræq; saluti Fata uacent, procerũ motus hæc cuncta sequuntur, Humanum paucis uiuit genus, Deos autẽ more nostro nunc appello (ut antea diximus) quos immodica potentia uiuos uidentesq; inter diuos retulit, in quorũ manibus tanquã in cardinibus summa rei Gallicæ uertitur. Qui tamdiu in cœlo esse solent (ut Ciceronis uerbo hic appositißimo loquar) id est omnium ore celebrari, ac nominis sui fama fora ac conciliabula, omnesq; conuentus circulosq; implere, quãdiu fortunæ collibuit. Quorum diuinitas toto hoc imperio quãlibet late pa

In cœlo esse.

late patet ipsum, locis omnibus, omnibusq; horis, omnium uocibus inuocatur, nominatur, agitur rea, laudatur, arguitur, & interdũ cum conuicijs colitur. Volubilis tamen & cæca existimata, uaga, inconstans, incerta, uaria, indignorũq; fautrix, desultoria celeritate subinde in aliũ aliũq; transiẽs. Cui omnia expensa, omnia ferũtur accepta, et quæ in nostrorũ hominũ ratiõe sola utranq; paginã facit, ut inquit ille. Vt enim quicq; publice priuatimq; recte secus ue cesserit ita bene eos aut male audire ilico necesse est. Quibusdã uero eorum in ista beatitudine tãta humanitatis obrepit obliuio (quasi ad letheas aquas biberint) ut se uelut onagros omni lege solutos, omnis ærumnæ ac laboris immunes esse, nimia fortunæ indulgentia cæci interpretentur, nec popularium calamitatibus ueluti iniquis asellorũ clitellis cõdolescant. In quo tamen longe mihi falli uidentur homines ambitiosißimi. Amplißimum est enim homini uiribus aut corporis aut animi præualenti, aut etiam opibus, quàmplurimos homines iuuisse. Deus est mortali iuuare mortalem (inquit Plinius) & hæc ad æternam gloriam uia, & Herculem, Liberum, Aesculapium, Castorem & Pollucem in cœlum (ut inquit Marcus Tullius libro secundo de Legibus) merita uocauerunt. Quod quo modo intelligi debeat ex uerbis eius colligi potest libro tertio de Natura deorum.

Deus qui fias.

Atqui

Atqui(inquit)in pleriſq; ciuitatibus intelligi poteſt
gendæ uirtutis gratia,quo libentius reipub.cauſa
culum adiret optimus quiſq;,uirorum fortium mem
uiam honore deorum immortalium cõſecratam. A
etiam mutuatus ex profeſſo Lactantius lib.primo
tu.ita inquit.Suſcepit autem uita hominum conſue
do q; cõmunis,ut beneficijs excellentes uiros in cœlum
fama ac uolũtate tollerent.Hinc Hercules,hinc Caſtor
hinc Pollux,hinc Aeſculapius,hinc Liber.Et rurſus.In
pleriſq; autem ciuitatibus intelligi poteſt acuendæ uir
tutis gratia,aut quo libentius reipub.cauſa periculum
adiret optimus quiſq;,uirorum fortium memoriam ho
nore deorum immortalium conſecratam.Sed hoc nimi
rum eſt illud.Quemadmodũ membrorum,id eſt par
tium corporis alia uidẽtur propter uſum à natura eſſe
data,ut manus,ut pedes,ut ea quæ ſunt intus in corpo
re,aliam nullam ob utilitatem,ſed quaſi ad ornatũ,ut
cauda pauoni,pennæ uerſicolores columbis,uiris mam
mæ & barba:ſic eorum qui ad primos magiſtratus ac
cantur,quaſi ad unum corpus reipub.adminiſtrandã:
quidam rebus egregie geſtis perficiunt,ut non ſibi nati
eſſe,ſed omnibus uideantur,quibus morte extinctis gla
ria perpetua ſuccedit: quidam ſocordia tanta præditi
ſunt ut non magiſtratus gerere,ſed magiſtratũ perſo
nam induiſſe uideantur,ut reipub.ſuarum interim par
tium ſi minus ratio at numerus certe conſtet. Sed fuiſſe

nobis huiuſmodi homines ſperamus reipub præfectos,
ut alibi dictum eſt. Omnia iam nobis meliora nõ modo
fore,ſed etiam eſſe ſpopondimus. Et alioquin hoc prin
cipe iamdiu in portu nauigare uidemur. Qui cum ad
ſemiermem huius reipub.nauem,atq; in alto luxus &
incuriæ publicæ fluitantẽ nauarchus acceſſiſſet,in mul
tor eam tumultus ingruentium inſtantiumq; bellorum
iamiam incurſuram,ſacra quadam anchora frugalita-
tis haud dubie ſtabiliuit. Vt ad rem redeamus. Terent.
in Eunucho. Sed ecca ipſa egreditur noſtri fundi cala-
mitas. Propterea factum ut calamitas pro diſpendio
& ſterilitate accipiatur. Cice. pro lege Manilia. Nam
in ceteris rebus cum uenit calamitas tum detrimentum
accipitur. At in uectigalibus non ſolum aduentus mali, Calamito
ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. Calamitoſus ſus.
eſt,malis calamitatibusq; prægrauatus,in-
quit Nonius.Cicero in Diuinatiõe. Honoris ampliſsimi
eſſe puto & accuſare improbos & miſeros calamito-
ſosq; defendere. Inde calamitoſus ager Catoni,& cala-
mitoſum periculoſumq; cœlum. Calamitas etiam in lu- Calami-
dis ſcenicis dicebatur cum fabula exigebatur:ut in pro tas.
logo Hecyræ,à græcis πάθημα dicitur,cum alioqui ca
lamitas λύμη & οἰκοφθορία dicatur,& πρᾶσις.
Vlpianus igitur omnis antiquitatis peritiſsimus ut hic,
ſic ubiq; ferè ſermonis proprietatem ſeruauit. His enim
uerbis talem procellam ſignificauit, quæ ſegetes fru-
gesq;

gesq́; procellere solet, qualem Virgilius primo Geor-
gicorum describit.

Omnia uentorum concurrere præli uidi,
Quæ grauidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent: & reliqua. Hæc χαλαζο-
κοπία à græcis dicitur, id est grando procellosa. Cæte-
rum sturnus cuius hic Vlpianus meminit, auis est macu-
losa, quæ græce Psarus dicitur, magnitudine merulæ, ut
inquit Aristote. gregatim uolans ut passer. Sturnellus
uulgo dicitur. Auis est docilis, ut turdus, & galerita,
monedula, & reliquæ humanæ uocis imitatriculæ. Gra-
culus genus est monedulæ, coracias ab Aristotele dici-
tur à coruina nigritiæ, rostro tamen rutilo, docilis etiã
& facile mansuescens. Huiusmodi uidentur ad uiuariũ
Vincenariũ innumeræ, rostro ferè nigrante. Et sturnæ
& monedulæ aues sunt gregariæ quotannis migrantes
remigrantesq́;, nonnunquã tanta ui earum ingruente,
ut frugibus & uitibus late depopulatis sterilitatem
afferant.

Sturnus.

Graculus

Ex eodem. §.

Si raucis aut herbis segetes corruptæ sint. Rauca uer-
mis est, cuius Plinius in uitijs segetum non meminit, sed
in. 17. de cultura talearum loquens. Olea (inquit) ubi
quercus effossa sit male ponitur, quoniã uermes qui rau-
cæ uocantur, in radice quercus nascuntur & transeũt.
Idem in. 18. Nascuntur & uermiculi in radice cũ semen-
tem im-

Rauca.

tem imbribus secutis incluserit repentinus calor humo-
rem. Gignuntur & in grano cum spicæ in pluuijs calor
inferuescit. De herbis aũt noxijs idem ita inquit. Nam
lolium & tribulũ & carduũ lappamq́;, nõ minus q̃ ru-
bum. Inter frugum morbos potius q̃ inter ipsius terræ
pestem numerauerim. Lolium herba est quæ græce æra
dicitur, de qua idem alibi. Triticũ enecat æra, ordeum
festuca quæ ægilops dicitur, lentẽ herba securidaca. Et
hæ quidẽ complexu necant. Aeræ granũ minimũ est in
cortice aculeato, quod cum est in pane celerrime uerti-
gines facit. Herba uulgo nota est, hibraia à nostris di-
cta. Aegilopem Virgil. latine auenã appellauit in hoc
uersu. Infelix lolium & steriles dominantur auenæ. Pli-
nius. Primũ omniũ (inquit) frumenti uitium auena est,
& ordeum in eam degenerat, sicut ipsa frumẽti sit in-
star. Quippe cũ Germaniæ populi edant eam, neq; alia
pulte uiuant. Runcatio contra inutiles huiusmodi aut
etiam noxias herbas inuenta est. Vnde runcare uerbũ
quod græce βοτανίζειν dicitur, id est herbas noxas uel-
lere, et runcatio botanismos. Plini lib. 18. Postea pauci
runcãt, qd' botanismon uocãt. Idẽ. Runcatio cum seges
in articulo est, euulsis inutilibus herbis frugum radi-
cem uindicat, segetemq́; discernit à cespite. Et rursus,
Faba runcari non gestit quoniam euincit herbas. ποασ-
μός à Theophrasto dicitur. Sarritio quæ à græcis σκά-
λλειν dicitur (ut sarrire σκάλλειν) sarculo perficitur.

Lolium.

Aera.

Aegilops

Auena.

Runcatio

Runcare.

Vnde

Vnde etiam Sarculatio dicitur, de qua idem Plini. Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus uernis, nouosq; soles admittit. Qui sarrit caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticũ, ordeum, semen, fabam bis sarrire melius.

Ex eodem.

Sed & si labes facta sit, omnemq; fructum tulerit, damnum coloni non esse. Et paulo post. Sed & si arrosit fructum oliuæ corruperit. Labes hoc in loco pro ruina & agri considentia accipi potest, quæ græce σωρὶς dicitur. Labes enim à lapsu dicitur, ut inquit Seruius in illum Virgilij locum. Hinc mihi prima mali labes. Est autem labes agri cum ager repente terræmotu aut quauis alia ratione subsidet in uastam uoraginem quæ græce chasma dicitur, id est hiatus terræ, quo uerbo Vlpianus usus est supra de periculo & commodo rei uenditæ. Vnde chasmaticus terræmotus dictus, cũ mouente terra huiusmodi hiatus existunt. Plinius lib. 2. de terræmotu loquens. Hiatus uero alias remanet ostendens quæ sorbuit, alias occultat ore cõpresso, rursusq; ita inducto solo ut nulla uestigia extent, urbibus plerunq; deuoratis, agrorumq; tractu hausto. Aristoteles chasmatiã appellat in lib. de mũdo. τῶν δὲ σασμάτων οἱ μὲν σωιζήσεως χιοῶτες εἰς τὰ κοῖλα χασμάτα ϑίαλέγονται. Terræmotuũ (inquit) hi q soli cõsidétia in eam

Labes.

Chasma

in cauernas faciunt, chasmatiæ dicuntur. Lucæ. 16. inualuit erratum, ut chaos pro chasmate legatur, his uerbis. Et in his omnibus inter nos & uos chaos magnum firmatum est, ubi græce χάσμα μέγα ἐστήρικται, id est chasma magnum firmatum est legitur. Est enim error librariorum aut eorum qui locum emendare se putauerunt, non interpretis. Cuiusmodi alia inoleuerunt in ipsis dem libris. Simile est Ecclesiastici ca. 7. Noli amare mendacium aduersus fratrem tuum, ubi interpres scripserat, noli arare. μὴ ἀροῦτιᾶ ψεῦδος ἐπὶ ἀδελφῷ σου. antea enim dixerat, Non semines mala in sulcis iniustitiæ, & non metes ea in septuplum. Sed ridebunt illi qui Euangelia græca & totum instrumentum nouum fidei nostræ, id est Apostolorum & Euangelistarũ editionẽ, nullius autoritatis esse credunt, præiudicio illo utentes quod hæc nostra traductio ab uniuersa ecclesia occidentis recepta sit. Quasi uero errata etiam nominatim recepta sint, aut quasi hæc traductio publico decreto græce origini prælata sit, ab ijs præsertim qui græce nesciunt, id est qui post Hieronymum & Augustinum fuerunt. Quod simile est atq; si traduces ex uite aut arbore ductas, præstantiores stirpibus ipsis esse cõtendant unde fuerint enatæ. Huiusmodi hominum pertinaciam Hieronymus insectari multis in locis solet. Nec abre, mirum est nomen opinionem tot seculorum errore constanter asser tam facile extorqueri è manibus mordicus retinentium

In libro sapientiæ. non posse. Cum autem ille liber sapientia Solomonis scriptus græce sit mire sententiosus : latine ita corruptus est, ut sæpe absurdi sint clausularij sensus & incongrui: partim errore interpretis supra modum tantis & imperiti : partim emendatorum culpa capite secundo . Quoniam fumus afflatus est in naribus nostris, & sermo scintillæ ad commouendum cor nostrum. ὅτι κατνὸς ἡ ὠνοὴ σὺν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ λόγος σπινθὴρ ἐν κινήσει καρδίας ἡμῶν. Quoniam fumus spiratio uel anima in naribus nostris : & modicus scintilla in motu cordis nostri. Sic enim uerti debuit nisi interpres præ impertia & stupore ingenij. ὁ λόγος, id est sermo, ὀλίγος, id est modicus intellexisset. Quod sequitur qui extinctus cinis erit corpus nostrum: legi debet, quæ extincta, scintilla scilicet. In eodē capite. Quoniam deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. Lego, quoniã deus creauit hominem ad naturam non interituram, & ad imaginem pprietatis suæ fecit illum ca. 3. Maledicta creatura eorũ, quoniã felix est sterilis. ἐπικατάρατος ἡ γένεσις αὐτῶν. Execrabilis eorũ genitura, quando beata sterilis non inquinata. Et paulo pòst. Filij adulterorum in consumatione erunt. Lego, liberi adulterorum imperfecti erunt, id est non cõsumati. Error est emẽdatorum, τέκνα μοιχῶν ἀτέλεσα. Et in ferius. In die agnitionis allocutionis. Lego, In die dijudicationis solamen uel solatiũ. ἐν ἡμέρᾳ διαγνώσεως παραμύθιον. Cap. 4. circa finẽ. Et quare minuerit illũ dominus. Legẽdũ, muerit, id est securitate donarit, ἀσφαλίσατο. Error est librariorũ aut enarratorũ. Ca. 7. cũ multa perperã sint uersa, tum illud in fine absurdissime de sapientia: Attingit ergo à fine usq; ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter. διατείνει δὲ ἀπ' πέρατος εἰς πέρας ἐυῤῥωστῶς, καὶ διοικεῖ τὰ πάντα χρηστῶς. Perspirat aũt ab extremo ad extremũ firmiter, & administrat omnia cõmode. Et in cap. sequenti . Doctrix est enim disciplinæ dei, & doctrix operũ illius. μύστις γάρ ἐστι φῶς τοῦ θεοῦ καὶ διδάσκαλος, καὶ εὑρέτις τῶν ἔργων αὐτοῦ . Initiatrix est enim scientiæ dei & inuentrix operũ eius. Vbi interpres corruptũ exẽplar secutus est, & pmultis in locis . Illud in ca. 3. Et hoc q̃ cõtinet omnia scientiã habet uocis. καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γνῶσιν ἔχει φωνῆς: cognitionẽ habet sapiẽtiæ, uel notitiã: q̃q̃ sunt huiusce modi multa temere immutata: sed ut in uiã redeã. Est etiã chasma cœleste, cuius meminit Pl. li. 2. Seru. li. 9. Aene. De labe aut Cic. li. 1. de Diui. sic inq̃t. Delata etiã ad senatũ labes agri Priuernatis cũ ad infinitã altitudinem terra desedisset, Apuliáq; maximis terræmotibus cõquassata esset. Quibus portentis magnæ popu. Ro. pnitiosæq; seditiones denũtiabantur. Verũ quoniã uredinis Vlpia. hic meminit, & paulo pòst infra agri terræmotu corruptis, pp

Labes.

terea non labes hic, sed tabes legẽdũ existimo ex Plinio et Theophrasto. Pli. lib. 17. de uitijs & morbis arborum loquens. Quædam (inquit) temporum causæ aut locorum, proprie dicuntur morbi, quoniam protinus necant sicut tabes cum inuaserit arborem aut uredo, uel flatus alicuius regionis proprius, ut est in Apulia Atabulus, in Eubœa Olympias. Hic enim si flauerit circa brumã, exurit frigore arefaciens ut nullis solibus postea recreari possint. Hoc genere conualles & apposita fluminibus laborant, præcipueq; uitis, olea, ficus, quod cum euenerit detegitur statim in germinatione. Quæ uerba Plinij ad uerbum fere ex quarto Theophrasti de plantis transcripta sunt, qui hanc tabem ἔκπληξιν τῶν λενδρῶν uocat, quasi perculsionem aut stuporem arborum cum stirpes arescunt tabido morbo exucti, eo modo quo homines agri longa tabe emaciati defectiq;. Id tamen qd Plinius ex Theophrasto dicit exurit frigore arefaciens ut nullis solibus postea recreari possint, nos ita apud Theophrastum legimus. ἀπκαίει δὲ τὰ δένδρα, καὶ οὕτως αὖα ποιεῖ καὶ ξηρὰ, ὡς οὐδ' ἀρ' ὑφ' ἡλίου καὶ λλόνου πλλοῦ γένοιτ' ἄν. διὸ καὶ καλοῦσι καυθμόν. id est, exurit autem arbores, eousq; arefaciens ut ne sol quidem eodem modo multo tempore arida facere possit, quare & uredo uocatur. Qui sensus congruentior uidetur, sed Plinius in tumultuaria lectione aliud exemplar secutus est. Similis uredini est sideratio, quæ græce σφακελισμὸς

Vredo.

μὸς dicitur, & latine etiam carbunculatio, Plinius lib. 17. Sideratio tota è cælo constat, quapropter & grando in his causis intelligi debet, et carbũculatio, qd pruinarũ iniuria euenit. Hæc enim uerno tẽpore inuitatis & erũpere audentibus satis mollibus insidens adurit lactescentes germinum oculos, quod in flore carbunculum uocant. Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidet, ac ne aura quidem ulla depellitur, quoniam non fit nisi immoto aëre & sereno. Proprium tamen siderationis est sub ortu canis siccitatum uapor cum insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipue ficus & uites. Idem lib. 8. In hoc temporis interuallo res summa uitium agitur, decretorio uuis sidere illo quod caniculam appellamus, unde carbunculare dicuntur, ut quodam uredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandinis procellæ, nec quæq; unq̃ annonæ intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt. Carbunculus aut regionũ late patentium. Hactenus Plinius. Huc autem pertinet qd dicitur in lege si merces. §. uis maior, infra hoc eodẽ in titulo. Vis maior quam græci appellant non debet conductori damnosa esse. Quo in loco libenter quæsierim ab Accursianis iurisperitis quid per uim maiorem iurisconsul. Gaius intelligi uoluerit. Hæremus (inqunt) dic ipse. Agedum audiant Pliniũ libro. 18. de sterilitatũ causis loquentem his uerbis. Ante omnia autem duo genera cœlestis iniuriæ meminisse debemus, unum quod

Sideratio Carbunculatio.

Vis maior.

tempestates uocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteraq; similia intelliguntur, quæ cũ acciderũt uis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt ueluti arcturo, orione, hœdis. Alia sunt quæ silẽte cælo serenisq; noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cũ facta sunt. Publica hæc & magnæ differentiæ à prioribus, alijs rubiginem, alijs uredinem, alijs carbunculũ appellantibus, omnibus uero sterilitatem. Ex his uerbis apparet uim maiorem esse quam Vlpianus supra calamitosam tempestatem uocauit. Columella libro. 1. Nam ubi sedulo colitur ager, plerunq; cõpendium: nunq̃ nisi si cœli maior uis aut prædonis inceßit, detrimentum affert. Quo modo autem Gaius græce appellauerit ex antiquis exemplaribus conijcere non potui, nisi quod thian in secũdo uerbo legisse mihi uideor, id est diuinam, sed quod sit substantiuum uocabulũ non facile dixerim. Vis diuina appellatur in titulo de damno infecto. Theophrastus lib. 5. de causis plantarũ τὴν ἀπὸ τοῦ δαίμονος αἰτίαν appellat, id est causam diuinitus demissam, uel ut interpres uertit deorũ numine urgentẽ, cuius exemplũ χαλαζοκοπίαν ponit, id est grandinẽ procellentem. Dicitur etiam à græcis μεγάλῃ πρίσσασι. Hæc aut quatuor est generum Repẽtini enim flatus exhalante terra coorti, rursusq; in terram deiecti, obducta nubium cute multiformes existunt. Vagi quippe & ruentes torrentiũ modo tonitrua edunt & fulgura. Qui maiore illati pondere in-

Horrida sidera.

dere incursuq;, si late siccã ruperint nubem, procellam gignunt quæ Ecnephias uocatur à Græcis, quasi è nube erumpens. Sin uero depresso sinu arctius rotati effregerint sine igne, hoc est sine fulmine, ecnephian illum faciunt qui typhon à Græcis, id est uibratus appellatur, et à latinis uertex. Defert hic secum aliquid abreptum è nube gelida conuoluens uersansq;, & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida uertigine, præcipua nauigantiũ pestis. Qui etiam illisu ipso repercussus, correpta secum in cœlũ refert sorbetq; in excelsum. Quod si maiore depressæ nubis eruperit specu sed minus alto quàm procella, nec sine fragore, turbinem uocant proxima quæq; prosternentem, idẽ ardentior accẽsus dum fuerit, πρηστὴρ uocatur, amburens cõtacta pariter & ꝓterens: autor idẽ Pli. li. 2. & ante eum Arist. li. 3. Meteorologicôn, qui δίνην, id est uertiginẽ appellat q̃ Pli. uerticẽ. In libro tamen de mũdo στρόβιλον appellat, ubi genera multa ponit uentorũ quos uiolẽtos uocat. Proinde ex prædictis colligere possumus sterilitatũ causas alias internas, alias externas esse. Internæ causæ sunt quæ ex re ipsa oriuntur, & dãno coloni cedũt, ut uemiculatio cũ enatis uermiculis et bestiolis segetes arbores ue infestãtur, qd' uermiculari dicit̃, et à græcis σκωληκοῦσθαι & θηριοῦσθαι. Eadẽ ratio est herbarũ exitialiũ cõtra q̃s rũcatio inuẽta est, aut earũ in q̃s fruges ipsæ degenerãt, cuiusmodi ẽ auena in ordeo, aut loliũ

Ecnephias Typhon.

Vertex.

Turbo. Prester.

Sterilitatũ causæ.

Vermiculatio.

in tritico. Theophrastus ἐξαιρῶσθαι uocat, quasi lolies-
cere, id est in lolium degenerare. In eadem causa etiam
Luxuria. est luxuria segetũ cum nimia pabuli ubertate lasciuiũt,
Syluescere. quod ἐξυβρίζειν dicitur, & in arboribus ὑλομανεῖν,
id est syluescere, & itidem de alijs. Externæ causæ du-
rum sunt generum: aut enim iniuria humana accidunt,
ut si uiator aut prædo aliquid abstulerit, huiusmodi cau-
sæ damno coloni cedunt: aut iniuria cœlesti, & hæ rur-
sus bifariam distribuũtur: aut enim ui maiore accidunt,
quæ & calamitosa dicitur, in quo genere est grando
procellosa, turbo, uertex, & reliqua quæ tempestatis no-
mine censentur. Sub hoc genere chasma nunc & labem
agri comprehendi uolumus, tametsi aliud genus sit. Aut
ui silẽte & quæ nullo sentiẽte obrepit, & hoc genus cũ
superiore dãno coloni cedit. In eo sunt uredo, quæ græce
καυθμὸς dicitur, pruina quæ πάχνη, irroratio, uel ut
Plin. appellat roratio, quæ ῥοάς, tabes quæ ἔκπλυξις
carbunculatio, sideratio, quæ ipsa tamen tanquã genus
multas species complectitur. Sideratio enim tota (in-
Pruina. quit Plinius) è cælo constat, Pruina est quæ lapsa persi-
det & gelat, nec fit nisi immoto aëre & sereno. Hoc ge-
nere alternis prope annis in Gallia uites & frumenta
interdum præcocia uitiantur. Etenim pruina à peruren-
do dicta est, quasi perurina, urit enim germina cum so-
le liquefacta est. ut sæpe uidimus. Vulgo gelu uocamus.
Arist. in libro de mundo. κρύσταλλος μὲν ἐστι ἀθρόον
ὕδωρ ἐξ

ὕδωρ ἐξ αἰτρίας πεπηγός. πάχνη δὲ δρόσος πε-
πηγῆα. Gelu (inquit) est aqua conferta, à serenitate cœ-
li concreta. Pruina uero ros concretus. Gelu igitur est Gelu.
glacies, pruina est quod gelu uulgo dicitur. Carbuncu- Carbuncu-
latio & cabunculus in arboribus est (quantũ ego conij latio.
cere possum) eiusmodi corruptio quã uulgari sermone
pruinam appellamus, quæ uerno tempore adurit lacte-
scentes germinũ oculos, & cum flores adusserit car-
bunculus tum uocatur. Apud Theophrastũ nomẽ eius
non memini me legisse. At uero in uitibus carbuncula-
tio, quæ circa Idus Augusti in Italia accidit, uitium est
cum uuæ nõ satis folijs tectæ, præferuidis solibus inter-
dum retorridæ fiunt & exustæ, ex quo tandẽ acescũt,
ut quodam uredinis carbone exustæ, aciniq; tunc præ-
coquuntur in callum, ut quodam in loco Pli. ait. Quod
fit ad canis ortum interlunio accidente. Quanquã Pli.
paulo post ita inquit. Pleriq; tamen dixere rorem in-
ustum sole agri frugibus rubiginis causam esse & car-
bunculi uitibus. Quod ex parte falsum esse arbitror,
omnemq; uredinem frigore tantum innoxio constare
sole. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primũ om-
nium hoc non euenire nisi noctibus & ante solis ardo-
rem deprehenditur, totumq; lunari ratione constat, &
reliqua quæ ille solertissime indagata, prosequitur ma-
gis quàm explicat ut mihi quidem uidetur: nec mirum,
quippe qui in his multa dixisse se affirmet à nullo ante

dicta, utcunq; certe memorabilia. Hæc igitur uitia Pli-
nius noctu contrahi autumat non interdiu. Vnde illud
ab eodem dictũ est. Alia sunt quæ silente cœlo serenisq;
noctibus fiunt nullo sentiente nisi cum facta sunt. Publi-
ca hæc & magnæ differentiæ à prioribus, alijs rubigi-
nem, alijs uredinem, alijs carbunculũ appellantibus. Et
rursus. Cœlestis (inquit) sterilitatis alterutrum fore in
causa, hoc est pleniluniũ aut interluniũ, nõ erit dubiũ:
& in hoc admirari mirabilẽ naturæ benignitatem suc-
currit. Iam primũ hanc iniuriam omnibus annis accide-
re non posse propter statos siderũ cursus: nec nisi pau-
cis noctibus anni, idq; quando futurum sit facile nosci.
Sic quoq; non sine remedio. Deinde remedium addit.
Vnde iterum alibi de carbunculo loquens. Non difficili
remedio (inquit) nisi calumniari magis rerum naturam
homines quàm sibi prodesse mallent. Tum astruit histo-
riam Democriti, qui primus intellexit ostenditq; cœli
cum terris societatẽ. Rubigo in segetibus est quã Theo-
phrastus eruginem appellat, id est ἐρυσίβην, quo ge-
nere ut ipse inquit frumentacea præcipue corripiũtur,
& inter ea triticum præcipue & ordeum. ἐρυσίβη δὲ
Erugo. σῆψίς ἐστι τοῦ ἐφισταμένου ὑγροῦ, id est, Est autem eru-
go incidentis segetibus humoris putrefactio. Propterea
cum multum pluerit, humor ille abluitur, nec in erugi-
nem putrescit. Cum uero rores permulti sustillauerint,
& sol subsecutus cum tranquillitate fuerit, tunc erugo
putre-

putrescit. Ideo in locis editioribus minus fit, in coualli-
bus autem plerunq; ubi uenti consilescunt. Cuius tamen
pro parte in causa est lunaris calor, propterea q; pleni-
lunio, id est præualẽte luna magis fit. Quæ uerba Theo-
phrasti ex lib. 4. de causis plantarũ Plinius supradicto
loco reprehẽdere uidetur. Rubigo uel erugo (nisi fallor) Rubigo.
est quam nuillam nostrates agricolæ uocãt. Spice enim
marcidæ fiunt hoc uitio, & in puluerem fœtidum con-
friatiles. A rubigine rubigalia dicta, id est festi dies
amoliẽdæ rubigini instituti ab antiquis, quales sunt sup-
plicationes amburbiæ aut ambaruales, quæ hodie pro-
eiusmodi causas factitantur. Plinius. Rubigalia Numa, Rubigalia
constituit, quæ nunc aguntur ad septimũ Calend. Maij,
quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Roratio quã Roratio.
Theophrastus Rhoada, quasi defluxum appellat, mor-
bus est uitium quem uulgo colaturam uocamus: de quo
Plinius libro uigesimoseptimo. Siderationis genus est
in uitibus deflorescentibus roratio. Theophrastus libro
quarto de plantis. Roratio (inquit) fit cum uitis deflo-
rescens irrorat. Fit autem id genus affectionis cum aci-
ni defluunt, & qui remanent paruuli sunt. Idem Plini-
us alibi. Peßimum est inter omnia cum deflorescentem
uitem & oleam percutit imber, quoniam simul de-
fluit fructus. Propter hoc uitium floralia ab anti-
quis instituta sunt autore Plinio his uerbis. Flo-
ralia institu

Floralia instituerunt anno urbis quingentesimo ex oraculis Sibyllæ, ut omnia bene deflorescerent. Fuerunt & Florales ludi quæ floralia etiam dicuntur, in honorem Floræ instituti, qui cum omni obscœnitate rerum uerborumq; celebrabantur. Vnde natum prouerbium. Florales agentem spectari à Catone. Horum meminit Lactantius lib. primo. Valerius lib. 2. cap. 5. Augustinus lib. 2. de Ciuitate. Erucæ sunt quas Græci campas appellant, unde Pytiocampæ, id est erucæ in pinu nascentes: inter uenenata numerantur in lege eiusdem ad legem Corneliam de Sicarijs, ubi corrupte legitur hoc uerbũ. Plinius. Sunt eadem causa, id est ex imbre nascentes & erucæ dirum animal, erodantq; frondem, aliæ florem, oliuarum quoq; in Mileto, ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum tempore humido & lento. Sideratio apud Plinium morbus est arborum afflatarum sidere, quocunq; modo id acciderit. Peculiare autem nomẽ siderationis est sub ortu canis siccitatis uapor, cum insitæ ac nouellæ arbores emoriuntur, præcipue ficus & uites. A græcis sideratio astrobolismos dicitur, quasi sideris perculsio, quam sphacelismon quidam appellant, ut inquit Theophrast. li. 5. de causis, qui sideratas arbores astrobletas appellat, quasi sidere perculsas. Siderantur autem (inquit) præcipue plantæ nouellæ ac surculi suæ causa imbecillitatis, quod accidit cũ siccata tellure humorẽ trahere nequeunt. Quapropter pluri-

Sideratio

plurima pereunt sub sidus. At maiores ætate utpote ualidiores magis resistunt, & alimentum longe trahunt. Idem Sphacelismum morbum esse radicis ait lib. 4. de plantis. ὅταν αἱ ῥίζαι μελανθῶσι, id est cum radices nigrescunt. Siderationis nomen ad homines per similitudinem translatum est arescente corpore. Vnde homines hoc modo affecti ἀστροβλῆτες, & latine siderati dicuntur. Hoc etiam σφακελίζειν ab Aristo. & Paulo Aeginita dicitur. Aristote. ψιλούμενα τὰ ὀστᾶ τῶν ὑμένων σφακελίζει, id est ossa suis membranulis nudata siderantur. Aeginita, sphacelon, id est siderationem appellat partes carnis in corpore marcidas, & iam sine sensu, ut in carcinomate perfecto contingit, id est, νεκρώσεις σαρκὸς ὅταν ἀναίσθητα γένωνται τὰ τοῦτο παθόντα μορία. Gangrenas uero uocat morbum eundem nondum incurabilẽ. Plinius lib. 9. Fluuiatilium silurus caniculæ exortu sideratur. & alias semper fulgure sopitur, id est obtorpescit. Nam Aristo. in libris de Animalibus καρῦται ὑπὸ βροντῆς dixit. Herodotus σφακελίσαντος δὲ σαπέντος τοῦ μηροῦ, id est siderato & marcente femore. Sunt autem & alij morbi corruptionesq; arborum et frugum apud Theophrastum & apud Plinium: sed prædicta maxime ad rem pertinere mihi uisa sunt. Sideratio autem arborum communis est omnium. Plinius. Arborum (inquit) communes quidam morbi, quidam priuati generum,

Siderati.

rum, cõmunis uermiculatio, sideratio, & dolor membrorum. Vermiculãtur magis minus ue quædã, omnes tamen ferè. Addendũ & illud quod Theophrast. lib. 4. de hist. plantarum ait. Affectiones quasdam temporarias ἔνια τῶν καθ' ὥραν, id est statis anni temporibus euenientes, necare solere arbores, quas nemo morbos dixerit, ut tabem, & quam uredinem appellant. Cæterum quod statim sequitur. Idemq; dicendũ est si exercitus præteriens per lasciuiam aliquid abstulerit, hunc intellectũ habet: nõ si aut populabũdus aut pabulabũdus exercitus segetem abstulerit, id ad colonum pertinere: sed si per lasciuiam, id est per ludum improbiorẽ & noxium aliquid damni dederit, ut solent petulantes uiatores. Varro li. 1. de re rustica. Inter septa (inquit) primũ est naturale sepimentũ quod obseri solet uirgultis aut spinis, quod habet radices uiuæ sepis, ac uiatoris præterreuntis lasciui non metuet facem ardentem. Lasciuire est petulanter agere, ut equi indomiti solent, aut qui diu in ocio fuerunt, qui aut calcitrare præter solitũ aut lusitare exultareq; solent. Propterea Liuius lib. 2. ab urbe cond. Appius (inquit) Claudius & natura immitis, & efferatus hinc plebis odio, illinc patrum laudibus, nõ miserijs ait, sed licentia tantum concitum turbarum, & lasciuire magis plebem quàm seuire, id est plebem nimio ocio magis petulantem se præbere. quàm ueram seditionem meditari, nulla satis digna iniuria nobilitatis concitatã.

Lasciuia.

Lasciuire

citatam. De plebe enim tanquam de equis qui ab aurigante reguntur locutus est. Idem. Correpti à patribus consules cum quid erga se facere uellent percontarentur, decernunt ut delectum quàm acerrimum habeant. Ocio enim lasciuire plebem. Lasciuire etiam arbores dicuntur cum nimia pabuli ubertate eluxuriant, id est ὀξυθρίζειν. Arrianus lasciuiam sic intelligi uoluit in lege Omne delictum, infra de re militari. Per uinum autem aut lasciuiam lapsis capitalis pœna remittenda est.

Ex lege sed addes. §. Illud nobis.

Fiscos autem quibus ad premendam oleam. De fisco & eius deriuatis nos alibi satis multa diximus. Hoc autem in loco fiscus pro qualo oleario ponitur, qui ceruici torcularis supponitur, ne fraces in lacum cum oleo defluant: uel etiam pro qualo in quo oliuæ ponuntur, cum prælo supponuntur: ut amurca, id est oleum crassius aliquantisper exanietur, id est exudet, & per uimina perfluat. Columella lib. 13. Sereno cœlo manibus destringi oportebit, & substratis tegetibus aut cannis cribrari & purgari, tum diligenter mundatã protinus in torcular deferri, & integram in fiscis nouis includi prelisq; subijci, ut quantũ poßit paulisper exprimatur. Idem.

Fiscus.

Idem alibi. Deinde intrita oliua nouo fisco includitur & prelo subijcitur, ut tota nocte exprimatur. Et rursus de condiendis oliuis loquens. Postero die eribratum & nouo fisco inclusa prelo supponitur, uehementerq; premitur, ut exudet quantulumcunq; habet amurcæ. Plinius li. 15. fiscinam appellat: unde fiscella diminutiue

Fiscella. Virgilio. Fiscellam texit hibisco. Trapetũ mola est olearia, ut inquit Seruius. Virgi. in secundo Georgicorum.

Trapetũ. Venit hyems, teritur Sicyonia bacca trapetis.

Ex eodem. quod si regulis olea prematur.

Vt prelum & succulam & regulas & tympanum

Regula. trochleas, & reliqua. Regula & fiscus eundem usum (ut arbitror) præbent in olei factura. Columella libro. Aut regulis (inquit) si cõsuetudo erit regiõis, aut certe nouis fiscis sanæ exprimi debent. Idem alibi. Suspensa mola oleam frangito, eamq; uel in regulas uel in nouos fiscos adijcito, subiectamq; prelo sic premito ne uasa intorqueas: sed tantum ipsius preli pondere quantulumcunq; exprimi patiaris. Meminit regularum Plinius lib. 15. in principio. Prelum trabs est, qua uasa uel

Prelum. oliua premitur, autore Seruio à premendo dictum. Virgi. Tu spisso uimine qualos Colaq; prelorũ, & reliqua. Nostri hodie in torcularibus cochleis utuntur: per quarum capreolatos anfractus tollitur demittiturq; prelũ aut

lum aut suculæ aut rotæ uersatione. Prela etiam dicuntur instrumenta pressoria quibus pannarij, chartarij, & librorum impressores utuntur. Plinius libro. 13. de charta loquens. Premuntur deinde prelis & siccantur sole, atq; inter se plagulæ iunguntur. Cochlea in torculari ligneum est erectum clauiculatim, id est spirulatim & canaliculatim striatum, quod per medium prelum striatum & ipsum transactum, uertigine sua tollendo demittendoq; prelo inuentum est: uulgo uisa torcularis dicitur, unde & cochlea in ædificijs dicta, quæ scalæ cochlides etiam dicuntur: ob id sic dictæ quod anfractuosæ sint in modum cochlearis testæ, & quod clauiculata & tortiliis structura à triclinijs in cœnacula euadant, cuiusmodi fere sunt in ædificijs gallicis scalæ, eadẽq; ratione cochlea dicitur haustorium organum, quod uulgus pompam appellat, cuiusmodi uidimus dudum in ponte Parisiensi cum pilarum fundamenta iacerentur. In medio enim eius rota est quæ dũ à calcãtibus uersatur, machina introrsus clauiculatim detornata, inter striatas aquas exorbet ex aquario septo, & retrorsus emittit. Huius autem machinæ conficiendæ ratio à Vitruuio in decimo describitur. Sucula machina est tractorij generis. Cõstat duabus extereti ligno duobus aut pluribus uectibus traiectis utrinq; æqua extantibus longitudine. Hæc dum uersatur, funes qui ductarius dicitur circum eam obuoluitur onera sensim adducens. Huiusmodi machina hodie

Prela. Cochlea.

uietores, id est cupparij uina ex hypogeis subuehunt, tu-
Vectes. nũ eã appellantes. Vectes aũt baculi sunt ualidi per me-
diam machinam traiecti, quibus manu ductis machina
Vectarij. dum uersatur funẽ ductarium aduoluit. Ab his uecti-
bus uectarij dicti sunt homines qui uectes uersando
sucula manu ducunt. Hæc autem machina trium gene-
rũ est. Vnũ genus iam dictũ, porrecta scilicet sucula &
iacens, duobus tignis incũbens ad parietẽ admotis: qua-
lis etiã domi uisitur, cũ uina aut dolaria aut culearia ex
hypogeis ducũtur. Alterũ genus est erectũ, suis fulcimẽ-
tis & sua ueluti basi nixũ. Qd'nõ ductu brachiorũ ut il-
lud primũ uersatur, sed ambientibus machinã uectiarijs
ac brachijs & pectore connitentibus. Huiusmodi etiam
Parisijs uidimus qua lapides cædendi è nauigijs extra-
Ergata. hebantur. Simia (ut arbitror) à fabris appellatur. A
Vitru. etiam ergata dicta. Tertiũ genus est etiam ere-
ctum quaternis tignis fibulatis constans. Quod etiã ge-
nus Parisijs uidimus cum in ponte sublicio fabri sublicas
in aquam magna ui adigerent. Hac enim machina ad
tollendam fistucam utuntur. Quæ fistuca identidem sub-
lata demissaq; sublicas in alueum defigit. Hoc autem ge-
nus alterno brachiorum ductu quomodo & illud pri-
mum uersatur, eodem uestigio uectiarijs insistentibus.
Vitruuius lib. 10. de tractorijs machinationibus loquẽs.
Cum autem funis habet caput ad suculam religatum, &
uectes ducentes eam uersant, funis inuoluendo circum
suculam extenditur, & ita subleuat onera ad altitudi-
nem &

nem & operum collocationes. Idem. Vectibus au-
tem coacta sucula uersabitur, erigetq; per se machi-
nam sine periculo. Ita circa dispositis funibus aut
retinaculis in palis hærentibus, ampliori modo ma-
china collocabitur, trochleæ & ductarij funes ut su-
pra scriptum est expediantur. Hactenus ille. Trochlea Trochleæ
totam illam machinationem significat quæ continet ro-
tulam & axiculum per rotulam traiectum circa quem
rotula uersatur, & præterea ductarium funem qui cir-
ca orbiculum æneum currit, qualem in puteis uidemus,
quam poliam uocamus. Huiusmodi meminit Cato libro
de re rustica. In instrumento torcularis, in quo suculas
quinq;, funes ductarios quinq;, trochleas decem opor-
tere esse tradit. Quinti. methaphoricôs usus est libro. 11.
his uerbis. Iã tußire & expuere crebro, & ab imo pul-
mone pituitam trochleis adducere, etsi non utiq; uocis
sunt uitia, quia tamẽ ꝓpter uocẽ accidũt, huic loco poa-
timßium subijciantur. Vitruuius alterius generis troch-
leam describit multipiici machinatione instructam, qua-
lem ali quando uidimus, quam & rechamum interdum Recha-
appellari dicit. Sin autem (inquit) coloßicotera ampli- mus.
tudinibus & ponderibus onera in operibus fuerint,
non erit suculæ committendum. Sed quemadmodum
sucula chelonijs retinetur, ita axis includatur, ha-
bens in medio tympanum ampium quod nonnulli ro-
tam appellant, græci peritheon uel peritrochium uo-

cant. In his autem machinis trochleæ nõ eodem ſed al
modo comparantur. Habent enim & in imo, & in ſu
mo duplices ordines orbiculorũ ita, funis ductarius tra
citur in inferioris trochleæ foramen uti æqualia duo ca
pita ſint. Hæc uerba apud Vitruuiũ ita deprauata ſunt
uix ut intelligi queant. Coloßica onera ſunt onera ma
gnæ molis, quales ſunt coloßi. Plinius. Nero (inquit) pro
ceps iuſſerat coloſſeum ſe pingi. Coloßicotera autem c
paratiuum eſt græcum, pro grandiora, uaſtiora, coloſ
inſtar habentia. Chelonia utrinq; ſuculam continent, a
ſimilitudine teſtudinis dicta. Chelonium enim tegumen
tum eſt teſtudinis animalis, quam tortuam uulgo nocãt
Eius autem integumenti ſimilitudinem habent chelonia
id eſt retinacula quibus intra tigna ſucula retinetur.
Tympanum rota eſt quæ à calcantibus uerſatur, qua
lem paſſim uidemus in ea machina qua ſaxa ſubuehun
tur in magnificis ædificationibus, uerbo græco Gera
mion, id grus dicitur, quo uerbo etiam lingua uulgari
appellatur. In ea trochleæ ſunt in ſummo carcheſio, id
eſt in uerſatili & ſuperiore parte machinæ, & in troch
lea ductarius funis qui circũ tympanũ aduoluitur, &
ſune dependẽtes qui forfices dicuntur, qbus onera euehẽ
da prehẽdũtur. Vitru. In quadris aũt tignorũ quo loci
ſunt diuaricata figuntur chelonia, in quæ conijciũtur ſu
culariũ capita, ut faciles axes uerſentur. Hæ ſuculæ pro
xime capita habent foramina bina, ita temperata ut ne

Coloßica onera.

Coloßicotera.

Cheloniũ

Tympanum.

Geramiõ.

ctes in ea conuenire poßint. Ad rechamũ aũt imũ ferrei forfices religantur, quorũ dẽtes in ſaxa forata accõmodantur. Idem alibi. Harum aũt machinarum quæ ſupra ſunt ſcriptæ rationes non modo ad has res ſed etiam ad onerandas & exonerandas naues ſunt paratæ aliæ erectæ, aliæ planæ in carcheſijs uerſatilibus collocatæ, nec minus ſine tignorũ erectionibus: in plano etiam eadem ratione & temperatis funibus & trochleis, ſubductiones nauium efficiunt. Tympanũ etiã machina hauſtoria dicitur, quæ dum uerſatur aquã adnexis pmultis modiolis haurit, & iterũ circũactu defundit, qualem in ponte Pariſiẽſi uidimus dum pilæ intra ſepta aquaria ſubſtruc hauſtoriũ uentur. d Vitru. in decimo deſcribitur. Ex prædictis (ut arbitror) apparet quomodo intelligenda ſint hoc in loco prædicta Vlpiani uerba. Inſtrumentũ enim torcularis deſcribens fiſcos, prelum, ſuculam, regulas, tympanum, trochleam enumerauit. Erant aũt torcularia quæ et torcula dicebãtur, alterius etiã generis apd antiquos quã apud nos paſſim uiderim, ut ex Vitru. colligere poſſumus li. 6. Ipſum aũt torcular (inquit) ſi non cochleis torquetur, ſed uectibus & prelo premitur ne minus lõgũ. 40. pedes cõſtituatur. Ita enim erit uectiario ſpatiũ expeditũ. Latitudo eius ne minus pedũ ſenũdenũ. Nam ſic erit ad plenũ opus facientibus libera uerſatio & expedita (quæ) in loco corrupte trochleis pro cochleis impreſſum eſt. Torcular autem tam olearium quàm uinarium

Torcularia.

apud antiquos legitur. Idem. Torcular autem proxi-
mum sit culinæ: ita enim ad olearios fructus commoda
erit ministratio. Quod autē in hoc loco sequitur, item
æneum quo olea calida lauatur, legendum ahenum, ex
Catone in enumeratione instrumenti uillici.

Ex lege si inquilinus.

Arca camerata. Camera. Camarota

Si inquilinus arcam cameratam in ædes contulerit,
& ædium aditum dominus coangustauerit. Camerata
arca est arcuata & confornicata. Camera fornix est,
unde camerata uehicula quæ græci camarota uocant,
qualia sunt pensilia, quibus matronæ gestantur. Huius-
modi arcam hic Vlpianus intellexit: quales etiam hodie
fiunt corio contectæ. Camera quam græci camaram uo-
cant, fornix, arcus, testudo, cognata sunt uocabula: sed
tamen nonnihil inter se differentia si quis scrupulosius
inquirat. Cameratum opus & concameratio ad simil tu-
dinem pergularum hortensium factum est, quæ iunipe-
ro conflectuntur ad ambulationes opacandas, nomen
lingua nostra à cunabulis infantium habet, quo genere
in hypogeis uinarijs structuræ fieri solent. Plinius de cu-
curbitis libro. 19. Vires sine adminiculo standi non sunt,
uelocitas pernix, leni umbra cameras & pergulas ope-
rientes. Inde hæc duo prima genera, camerarium &
plebeium quod humi creditur. Camerarium genus cu-
curbitæ uocat quod in pergulas arrepit in hortis: non
quod

Cameratū opus.

quod humi serpit. Tranq. in Augu. Tonitrua & fulgu-
ra paulo infirmius expauescebat, ut ad omnem maioris
tempestatis suspitionem in abditum & concameratum
locum se reciperet. Varro libro. 3. de re rust. Peristeron
fit ut testudo, magna camera tectus. Et paulo post. In-
trinsecus quasi leuissimo marmorato toti parietes ac ca-
meræ oblinūtur, ne mus aut lacerta adrepere ad colūba-
ria possit: Peristorena Var. colūbariū appellat, ut orni-
thona auiariū, qui testudinē et camerā ꝑ eodē accepisse
uidetur. Testudo ex duobus arcubus constat in centro
se secantibus. Quatuor enim arcuatæ pilæ inuicē trās-
uersæ & crucem configurantes testudinem absoluunt.
Huic figuræ proximū est hemisphærium, nisi ꝙ ex acte
sphæricū est, ut Romæ Pantheon. Fornix non unius est
generis, ut fornices subcuneales in theatris, quorum ho-
die uestigia extant aliquibus in locis. Ab hoc cōfornica-
tum opus dicitur. Accursius cameratam arcam, haben-
tem plures cameras interpretatur, scilicet de arca Noë
intelligi uoluit Vlpianus. Adde quod cameram Accur-
sius pro cubiculo intellexit, quam significationem Vl-
pianus nunquam nouit. Dignus (credo) interpres
propter quem edictum illud Iustiniani de sacro sanctis
Pandectis nullo commentario profanandis, antiquare-
tur. Admirari certe sæpe soleo hominis fiduciā ne dicā
an cōfidētiā? in ijs rebus intrepide enarrādis quæ ætate
eius omnibus iurisperitis ignotæ prorsus erāt. Sexcēta

Peristerō.

Testudo.

Hemisphærium.

Confornicatū opus

ſunt huiuſmodi, quorum permulta uel admonitione indigna nunc putamus. Puerile eſt enim iam iſta non noſſe, non ingeniorũ præſtantia, ſed temporũ felicitate. Cuius generis illud eſt (ut ſpecimen aliquod demus) in primo ſtatim libro Pandectarum in titu. de offi. præfecti urbi gilum: ubi inſulam Accurſius improprie pro domo accipi dicit, quod ſi uerum eſt miror quid Tranq. in Nerone intelligi uoluerit cum dixit. Formam ædificiorum urbis nouã excogitauit, & ut ante inſulas ac domos portici eus eſſent, de quarũ ſolarijs incendia arcerentur. Et rurſus. Tunc propter immenſum numerũ inſularũ domus priſcorum ducum arſerunt, hoſtilibus adhuc ſpolijs adornatæ. Nimirum domus & inſulas pro eodem à Tranquillo accipi nemo ſanæ mentis dixerit. Proinde inſulæ (inquit Feſtus) dictæ proprie quæ non coniunguntur communibus parietibus cum uicinis, circuituq; publico aut priuato cinguntur, à ſimilitudine uidelicet earum terrarũ quæ fluminibus ac mari imminent, ſuntq; in ſolo: græcis οἰκίαι περιάμφοδος dicitur. Ab inſula inſularius dictus, qui lingua uernacula conciergus uocatur, cuiuſmodi homines eſſe ſolent in domibus principum quæ inſulæ plerunq; ſunt, id eſt à priuatorum domibus diſtinctæ. Hoc uerbo inſularius Pomponius uſus eſt in. l. ſi ita, de uſu & habitatione. Eiuſdẽ inſe tiæ eſt quod Accurſius compilatis horreis, pro ruptis expoſuit, in. l. dominus, hoc eodem titulo: qui expilatam forte hæreditatem pro effracta

Accurſiana errata quædã In ſula.

effracta interpretari potuiſſet. Hos autem eius errores hodie ij demum ſequuntur inter iuris ſtudioſos, qui nefas eſſe putant alios libros quàm iuris attingere: quos ipſos ab alijs elegantioris ſermonis amantibus tam facile internoſcas quàm hircoſos & alliatos ab unguentatis & nitidis.

Ex lege in naue. eodem in titulo. locati.

Veluti cum argentũ puſillatũ fabro daretur ut uaſa fierent. Quid ſi paſtillatũ legam? ut informe argentũ infectumq; aurifici datum eſſe intelligamus. Sunt enim paſtilli à pane per diminutionẽ dicti, autore Feſto, maſſæ cuiuſcunq; materiæ, unde paſtilli medicinales. Horatius lib pri. Sermo. Paſtillos Ruffinus olet, Gorgonius hircum. Trochiſci græce dicuntur ab orbiculari forma. Paſtilli medicis arida ſunt medicamenta, contrita humore non pingui, aut uino uel aceto incocta, quæ à coctione rurſus maruerunt, quæ cum utendum eſt ſubinde eiuſdem generis humore diluuntur, deinde uulneribus illinuntur: non autem imponuntur ut emplaſtra. Plinius lib. 35. de Stimmi quod in argenti metallis inuenitur. Quod ibi ſubſedit (inquit) flos intelligitur, ac linteolo interpoſito in ſole ſiccatur, ut non perareſnat itetrum in mortario teritur, & in paſtillos diuiditur. Paſtilli, emplaſtra, malagmata cognata ſunt genera in inſtrumẽ

Paſtilli.

Vnguẽta.

ſtrumento chirugico: inter ſe tamen differentia, ut Labe
docet Celſus lib. 7. medicinæ. Vno hodie uerbo unguen
ta appellantur praua loquendi cõſuetudine, cũ unguen
ta non medicamentaria ſint, ſed uoluptaria, & ad ſua
uolentiam & delitias inuenta, ut diapaſmata quæ ari
dis odoribus conſtant, ut inquit Plinius libro. 13. C. 2.
Diapaſmata (inquit) fiunt ad ſudores coërcendos, ut à
balneis inareſcant corpora. Vnde illud Plautinum ia
Moſtell. Non omnes poſſunt olere unguenta exotica ſi
cut tu oles, ſine me alliatum fungi fortunas meas. Exo
tica unguenta appellat ab externis gentibus importa
ta & precioſa. Paſtillatum igitur argentum intelligere
poſſumus in paſtillos formatum, cuiuſmodi hodie argen
tum Germani promercale afferunt, quas cendreas ap
pellant. Ac nihilo ſecius tamen puſtulatum legendum
contenderim ex Tranq. in Nerone his uerbis. Exegit ip
ingenti faſtidio & acerbitate nummum aſperum, argen
tum puſtulatum, aurum obryzum, ut pleriq; omnem

puſtulatũ argentũ.

collationem palàm recuſarẽt. Vbi puſtulatum argentũ
pro purgatiſſimo & excoctiſſimo poſuit, cuiuſmodi au
rum obryzum à græcis appellatur τὸ πρόκιρον ἔλαν

Obryzũ aurum.

Ὀβρυζον, hoc eſt multipliciter excoctũ. Inde obryzati num
mi in. l. ulti. de ueteris numiſmatis poteſtate, lib. 11. Co
dicis. & obryziati ſolidi libro. 12. in lege unica de obla
ti. uotorum, licet obryciati corrupte legatur. Vnde aliũ
puſtulatum dictum ſit, non facile dixerim. Puſtulæ ſunt

apud

Celſum lib. 7. id genus morbi quod uulgo uarioles et ru
beolas uocãt, morbus in ætate puerili maxime euentẽs,
ut inquit ille, raro in medio corpore, ſæpe in eminenti
bus partibus. Inuenio apud Gelliũ lib. 6. Alphenum iu
riſconſultum Ser. Sulpitij diſcipulũ, Digeſtorũ libro. 30.
ſcriptum reliquiſſe, in fœdere quod inter Romanũ po
pulum & Carthaginenſes factum eſt, cautum fuiſſe, ut
Carthaginenſes quotannis populo Romano darent cer
tum pondus argenti puri puti. Vbi purum putum Gell.

Purus putus.

intelligi uoluit expuratum excoctumq;, atq; aliena om
ni materia carens, omnibusq; ex eo uitijs detractis ema
culatum & candefactum, quo uerbo antiquos uti ſolu
tos eſſe ait. Propterea Plautus in Pſeudo. ridiculæ ita in
quit Oho purus putus eſt ipſus noui herus polymache
ro placides: quaſi diceret, ipſe eſt omnino et nullus ali
us prorſus, uerus non adulterinus eſt, translatione ab
argento tracta, cum merum prorſus & omni parte ue
rum eſt. Verba ſunt Lenonis in epiſtola ſymbolon mili
tis agnoſcentis. Idem alibi in eadem. Purus putus ſyco
phanta eſt, hoc eſt merus ſycophanta, in quo nihil pro
bitatis ineſt, ex omni uitio concretus, qualis dela
tor & calumniator eſſe debet. Feſtus. Putum (in
quit) antiqui pro puro dicebant, unde putum au
rum putatum dici ſolet, id eſt, expurgatum: memi
nit & Nonius.

Putatus.

Ex eadem

Ex eadem lege.

Quod si separatim tabulis aut eronibus aut in alia cuppa clausum uniuscuiusq; triticũ fuisset. In antiquis ubiq; beronibus legitur, ut fortasse beronibus legendũ sit. Sunt enim Berones sacci quasi perones à pera dicti. Plinius lib. 31. de templo Ephesiæ Dianæ loquens. Summa miracula epistylia tantæ molis attolli potuisse, id cõsecutus est architectus ille beronibus arena plenis, mollipuluino super capita columnariũ exaggerato, paulatim exinaniens ab imo. Aliqui tamen peronibus apud Plinium legunt, quasi perones à pera dicantur. Quo uerbo Vitruuius circa finem libri quinti usus est his uerbis. Arcæ duplices relatis tabulis & catenis colligatæ in eo loco qui finitus erit constituantur, & inter duas natas arcas creta peronibus ex ulua palustri factis calcetur. Alioqui pero rusticum est calciamẽtum, ut inquit Seruius. Virgi. lib. 7. Aeneid. Crudus tegit altera pero. Et Iuuenalis Saty. 9. Nil uetitum fecisse uolet quem nõ pudet alto Per glaciem perone tegi. Vnde peronatus arator Persio. Tibialia sunt laxa quibus nostrates rustici utũtur, sic dicta (ut arbitror) quod peræ modo sint informia. In uetusto Plinio eronibus legitur, quare nihil hic constituo. Paro genus est nauigij apud Festum, unde myoparo piraticum nauigium. Brigantinus hodie aut galio uocatur. Cuppæ uasa sunt uinaria prægrãdia ea forma (ut arbitror) qua lacus torcularis.

Berones.

Perones.

Parones.

Cuppæ.

Ex le-

Ex. l. Qui fideiussor existit apud mancipem pro colono.

Manceps est (inquit Festus) quisquis à populo aliquid emit conducit ue, quia manu sublata significat autorem se emptionis esse. Mancipes (inquit Pædianus) erant publicanorũ principes, Romani homines qui decumas quæstus sui causa redimebãt, aut publica pascua, quorum ratio scriptura dicebatur. Hi enim exigenda à socijs suo periculo redimebant, & populo representabant prospicientes commodis suis. Cicero in Diuinatione. Mancipes à ciuitatibus pecuniam exegerunt. Horũ autem tabelliones scripturarij dicebantur ex Nonio & Festo, id est ij qui eorum rationes faciebant, quales hodie sunt, quos clericos & cõmissarios uocant octauarum & uigesimanorum. Hi enim ephemeridas scripturas breuiaria, id est epitomas, summas acceptas continentes, quæ summaria uocant. Scriptura tamen prouinciarum nomen erat uectigalis, & portoriũ & decima. Cicero in Verrẽ Acti. tertia. Furta quoq; istius permulta nominatim ad socios perscripserat, eaq; sine portoriũ Syracusis erant exportata. Portum autem & scripturas eadem societas habebat. Ita factum est ut essent permulta quæ ex societatis literis dicere in istiũ ac proferre possemus. Portum & scripturam pro duobus uectigali-

Manceps

Scriptura

Scripturarius.

Ephemeris.

ctigalibus posuit. Idem pro lege Manilia. Nam cum ho
stium copiæ non longe absint, etiam si irruptio nulla f
cta sit: tamen pecora relinquuntur, agricultura dejec
tur, mercatorum nauigatio conquiescit: ita neq; ex por
tu, neq; ex decumis, neq; ex scriptura uectigal conser
uari potest. Scriptură pro eo posuit, quod ex pa
publicis pensitatur. Varro lib. 2. rerum rusti. itaq; gre
ges ouium longe abiguntur ex Apulia in Samnium esti
uatum, atq; ad publicanum profitentur, ne si inscriptă
pecus pauerint, lege censoria cõmittant multam, scri
pturarius ager (inquit Festus) licitur in quo ut pecora
pascantur, certum est quod publicanus scribendo conf
cit rationem cum pastore. Scriptura huiusmodi bodie
est eorum mancipum, qui glandiarios & pascuos fal
Prædes. tus redimunt. Mancipum fideiussores prædes proprie
appellantur, ut alibi diximus. Cicero Epist. lib. secũdo.
Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis pecu
niæ publicæ, ut & mihi & populo cautum sit sine ue
Manceps cturæ periculo. Manceps ab eodem in prætura urbana
pro redemptore sartorum tectorum accipitur. Si opus
(inquit) pupillo redimeretur, si res abiret ab eo manci
pe quem ipse apposuisset, sibi nullă prædam esse uide
Tranq. in Vesp. pro priuato redemptore posuit his ver
bis. Non negarim iactatũ à quibusdã Petronij patrem è
regione Transpadana fuisse mancupem operarũ, quæ
ex Vmbria in Sabinos ad culturam agrorum quotan
nis cõ

mis commeare solent, id est conductorẽ mercenariorũ
& operariorũ seruorum, ut operis eorum ad quæstum
uteretur: Plinius lib. 10. de coruo loquens, qui populum
salutare solitus erat. Hunc siue emulatione incitatus
manceps proxime sutrinæ, siue iracundia subita, ut uo
luit uideri, excrementis eius posita calceis macula, exa
simauit. Mancupem pro magistro officinæ dixit, quasi
operis opificũ redemptis uteretur ad quæstũ. Vel pro
polam uoluit intelligi, id est uenditatorem, qui res mi
noris emptas pluris postea uendit. Plinius iunior meta
phoricõs usus est Epist. lib. 2. Sequuntur auditores acto
ribus similes. Conducti & redempti mancipes, conueni
tur à conductis & redemptis. Mancipes inquit, id est ij
qui causidicos in causis agendis conducta ad hoc coro
na uti gi plaudentis laudandos redemerunt. Secundũ
quod mãcipes uocari possunt emissarij homines in crea
tionibus antistitum, qui emerendorum suffragiorum cu
ram ac nonnunquã etiam emercandorum sibi deposce
re solent, quasiq; creandos pontifices redimere, omnẽ
ambiendi depeciscendiq; molestiam, atq; etiam inuidiã
in se transferentes. Quorum diligentia interdũ factum
est, ut homines honorum præcupidi, sed qui cupidita
tem anterem peractam promere uererentur, ambitus
infamiam apud multitudinem interim elucrarentur:
quæst inuiti & restitantes ex umbratili uita ad lu
cem & solem gerendorum honorum attraberentur.

Verum

Verum in tanto iam lumine simulatio existens fallere porro nequit, præsertim cum re peracta impune prode re se posse sciant, nec iam simulationis grande aliquo operæprecium esse intelligãt. Et alioqui scitum est illud Biantis, ἀρχὰ τὸν ἄνδρα δείξει. cuius Aristoteles me minit in quinto Ethicorum. Magistratus (inquit ille) aut primaria dignitas uirum qualis sit ostenderit.

Ex l. Qui domũ. eodem titulo.

Cæmentũ

Terram in eam aream amplius quàm fundamenta cæmentitia locatoris erant congesßit. Cæmentum non calcem & arenam commixta significat, ut Accursius putauit, sed lapides, ut alibi diximus. Liuius. Cæmenta non calce durata erant, sed interlita luto. Cæmẽta sunt lapides temere cæsi, id est uulgares, non quadrati aut ordinarij, quales sunt quibus farturæ inter pilares ductus fiunt. Cato de re rustica. Villam ædificandam si locabis nouam à solo fàber hæc fàciat oportet, parietes omnes calce et cæmentis, pilas ex lapide angulari. Erit igitur in proposito sensus, ut intelligamus inferiorẽ partem cæmentitiam fuisse, cuiusmodi parietes sorbere humorem non solent, quo abundãt propter calcis copiã, ut docet Vitruuius. Superiorem autem partem latericiam uel cratitiam, id est ex crudo latere nondum pere arefacto. Cratitij enim parietes exactiores cito siunt & ideo auidius humorem admotum imbibunt, quo tam

dem eputrescunt, autor Vitru. his uerbis. Cum enim liquantur recipientes humorem turgescunt, deinde siccescendo contrahuntur, & ita extenuati disrumpunt testoriorum soliditatem. Lateritij uero antequam aßicca tisine humore uitiantur. Huiusmodi parietes Galliæ ignoti sunt, ut opinor. Fundamenta igitur cæmentitia pro parte inferiore parietis intelligenda sunt, quasiq; quadam basi ex lapide constructa. Solent enim parietes sursum uersus sensim extenuari atq; ex leuiore materia fabricari. Conductor autem in culpa fuit qui area conducta improuidentius usus est, altius aggesta humo quàm quanta esset cæmentitia structura, quæ humori obnoxia non erat. Quod uero sequitur, parieti eius qui locauerat humore præstituto, legendum arbitror, perstillato, aut aliquid simile.

Ex. l. cum in plures. §. manda ui. eodem titulo.

Excutere.

Mandaui tibi ut excuteres quanti uillam ædificare uelles, renunciasti mihi ducentorum impensam excutere. Excutere impensam Accursius male pro exigere interpretatur. Excutere autem præter notas significationes has quoq; exquisitiores habet. Accipitur enim inter alia excutere pro scrutari & diligenter inquirere. Trãq. Claudio. Neq; ægrum quemq̃ uisitauit nisi explorato prius cubiculo, culcitrisq; & stragulis prætentatis & excussis, id est diligenter contrectatis & diuentilatis ne

gladius intus esset. Cicero pro Roscio Amerino. Nihil est Glaucia quod metuas, non excutio te si quid forte ferri habuisti, non scrutor. Plautus in Aulularia. Excutedum pallium ne inter tunicas habeas. Plinius libro 7. A ianitore semper excussa ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens eam. Hoc modo excutiuntur hodie deprehensi improbiores fures, quos Plautus Zonarios sectores appellat in Trinũmo. Aristophanes Comicus balãtiotomos, id est crumenisecas uocat. Sic enim crumeniseca latine dici potest, & crumenisex, ut fœniseca & fœnisex, ab antiquis dicitur falcarius operarius, & crimẽ ipsum crumeniseciũ, uel cruminisiciũ potius, ut fœniseciũ et fœnisiciũ, qbus uerbis Var. et Columella utuntur. Quo modo & ueniseca & ueniseciũ pro phlebotomia, quo nonnulli utuntur. Huiusmodi igitur uelut præstigiatoribus omnia pertentantur ad interulã usq; & diuentilantur, ut si quis uncinus usq̃ latet is decidat, quod excutere uno uerbo dicitur. Excutere etiã est commouere se, & spiritus omnis sensusq; suos ad intelligentiam colligere & excitare, quod fit cum res aliqua intellectu difficilis obijcitur nobis. Cicero in secundo de Officijs. Explica atq; excute intelligentiam tuam. Inde factum ut excutere sit diligentius æstimare & exactius aliquid expendere, quo modo hic accipitur. Vlpianus. Si tibi mandauero ut excuteres uires hæreditatis. Et alibi. Si tibi mandauero ut uires excuteres eius cui eram

Zonarius sector.

Crumeniseca.

Excutere.

eram crediturus. Cicero pro Plancio. Facilis est illa occursatio & blanditia popularis: aspicitur non attrectatur, procul apparet, non excutitur, non in manus sumitur: id est non accurate æstimatur. Valerius libro septimo. Excussum consilium & exploratum pro eodem ferè posuit. Excutere est etiam nomen exigere, & debitorem appellare: in qua significatione in iure persæpe accipitur. Paulus. Non prius pupillus ad magistratus reuerti potest quàm omnes tutores excussi fuerint, id est quàm actione tutelæ expertus sit, an ab eis suum seruare possit. Inde factum ut excutere pro spoliare, & pecunijs exhaurire accipiatur. Cicero de Aruspicum responsis. Non ignouit, mihi crede, non, nisi forte ignotum putas quod te iudices dimiserunt excussum & exhaustum, suo iudicio absolutum omnium condemnatum, id est exhaustum pecunijs quibus eos corrupisti, & (ut uulgo dicitur) deplumẽ te reliquerunt, nihil tibi reliq̃ fecerũt.

Ex. l. Si uir vxori.

De præscriptis uerbis. Vt eos fundos si ipse uellet, eodem precio mulier transcriberet uiro. Transcribere (inquit Seru.) tradere significat. Verg. in .7. Aeneid. Turne tot incassum fusos patiere labores, Et tua Dardanijs transcribi sceptra colonis? μετατάττειν græci dicunt. Hic aũt sermo tractus est de pecunia: nã scribere est dare. Hor. Scribe decẽ Nerio, nõ est satis? adde Cicutæ No

Transcribere.

μετατάττειν.

doſi in tabulas centũ. Reſcribere uero reddere. Terent. Argentum illud denuo reſcribi iube. Hactenus Seruius. Verum ſcribere apud Horatium non ſignificat tradere, ſed iuris uerbo mutuũ ſumere, ut inquit Porphyrio. Reſcribere uero reſtituere. Donatus autẽ in Phorm. Quoniam adnumerationem (inquit) pecuniæ antecedit ſcriptura: ideo reſcribere dicebant pro renumerare. Terentius. Sed tranſi ſodes ad forũ, atq; illud mihi argentum rurſum iube reſcribi Phormio. Phor. Quid? ego ne perſcripſi porro illis quibus debui? id eſt per ſcripturã reddidi uel dedi, ut inquit Donatus. Hic enim ſermo ſumptus eſt à ratiõibus fœneratorum. Scribere enim eſt per menſæ ſcripturam dare. Trãſcribere (inquit Agrecius) dicitur cum ius noſtrum in alium tranſit, quæ ſignification hoc in loco quadrare uidetur, ut ſit tranſcribere ſuum dum, iure ceſſo tradere. Tranſcribere in libris cenſualibus dici debet, cum res cenſuali ab uno nomine in aliud transfertur, quod uulgo ſuper alium onerare dicunt. Quomodo & in rationibus cum id quod mihi expenſum latum eſt, in aliud nomen tranſfertur, & nomen meum ex rationibus eximitur. Hoc modo accipitur in lege ultima, Codice de prædijs nauicularijs. Hac tamen (inquit) pactione ſeruata ut ſi ad minus idoneum fuerit tranſlata poſſeſſio, etiam autores tranſcripti prædij teneantur obnoxij. Gaius in lege Aliquando, ſupra ad Velleianũ. Si hæreditatẽ emerit, &

Scribere. Tranſcribere.

& es alienũ hæreditariũ in ſe tranſcribat. Liui. li. 5. de bello Mace. Inſtabat alia cura quod ciuitas fœnore laborabat, & cũ multis fœnebribus legibus conſtricta auaritia eſſet, uia fraudis inita erat, ut in ſocios qui non tenerentur ijs legibus nomina tranſcriberent.

Ex eodem titu. in. l. Si apud te.

Fugitiarius.

Non enim ambo pecunia ego & fugitiuarius depoſuimus. Fugitiuarij apud antiquos fugitiuorum ſeruorum reprehenſores erant, qui eam operam profitebantur ut fugitiuos inueſtigatos reducerent. Hoc uerbo Varro metaphoricôs quodam modo uſus eſt libro tertio de re ruſtica. Idoneus (inquit) ſub dio ſumendus eſt locus cochlearijs, quem totum circum aqua claudas, ne quas ibi poſueris ad partum, non liberos earum, ſed ipſas quæras, Aqua inquam fundenda ne fugitiuarius ſit parandus, id eſt ne ſi locus fugæ pateat cochleis, cogaris poſtea tanq; fugitiuos ſeruos ſic cochleas fugitiuas perſequi & uti miniſterio reprehenſorum. Ferunt piratas hodie fugitiuarijs canibus uti ad reprehenſionem remigum uinctorũ qui ad ſcalmum hærentes aufugerunt. Fugitiuarius autem ea forma dicitur qua thunnarius, de quo alibi diximus. Et anataria quædam aquila apud Plinium, id eſt anatum inſectatrix, quam Ariſtoteles neſſo phonõ appellat, & leporaria, quam ille lagophonon, à mecandis leporibus & anatibus inditis nominibus.

Ex.l.apud Labeonem.

Vascularius. Bractearij. Cælatura. Sculptura. Toreumata. Tornata opera.

Si cum emere argentum uelles uascularius ad te detulerit. Vascularius est qui uasa argentea & aurea fabricit. Sunt enim inter aurifices uascularij, cælatores, inauratores, & bractearij, id est qui aurum malleis tujuntur & ad quamuis tenuitatem ductile, rebus inaurandis aptum ducunt. Cicero in Verrem Acti. quinta. Verres posteaquam tantam multitudinem collegerat emblematum, ut ne unum quidem cuiquam reliquisset, instituit officinam Syracusis. In regiam maximam palàm artifices omnes cælatores ac uascularios conuocari iubet, ipse suos complures habebat. Eò conducit magnam hominum multitudinem, menses octo continuos opus is non defuit, cum uas nullum fieret nisi aureum. Cælatores qui sint docet Fabius his uerbis libro secundo. Cælatura est quae auro, argento, ære, ferro, opera efficit. Nam sculptura etiam lignũ, ebur, marmor, uitrum, gemmas. Praeterea quae supra dixi complectitur. Hactenus ille. Toreutice sculptura, uel ut aliqui loquuntur, sculpturam & cælaturam complectitur, à qua toreumata huiusmodi opera dicũtur, aut sculpta, aut cælata ex quacunq; materia quae in delitijs habeatur, quo uerbo Cicero, Sallustius, et reliqui utuntur. Latine tornata opera quædam dicũtur à torno instrumento quo huiusmodi opera fiunt. Nam cælum ferrum est cælatoris. Fabius in fine secundi. Neq; enim scientia desiderat instrumentum, ut cælator cælum, & pictor

& pictor penicilla. Tornus instrumentum est quo uasa detornantur, id est scalpuntur & striatim interdum caluantur. Hic autem non unius generis est, sed diuersis artificibus uarie accommodatus. Torni exemplum uidemus in officina eorum opificum quos fulcrarios appellare possumus, qui spondas & fulcra lectorum fabricantur, & turbines pueriles, & rhombos muliebres, quibus fila agglomerantur, qui & crepitacula lignea puerilia, & huiusmodi opera tornatilia faciunt. Ferramentum est manubrio inclusum, fune appenso obuolutum, quod pede artificis mouetur & manu dirigitur. Tornus. Ferramentum.

Ex.l.penultima de pignoribus.

Fœneratus à te denaria sexaginta rogauit te nõ certificatorem, sed suppositionem à me accipere. Hic locus græce à Scæuola scriptus, ab imperito quodam inepte traductus est, quo modo permulta in Pãdectis loca, quæ tamen posthac intacta præteribo, ut admonitione nulla indigentia. Sic autem uerti debuit. Fœneratus à te denarios uel denaria. 60. orandum te duxi ne sponsorem à me, sed pignus acciperes. Et quod sequitur, & ut seuero homini credidisti uel securo potius, dicendum fuit, ut fidobomini. Pignus est quod græce hypotheca, quasi obligationi suppositũ dicitur, uel quasi ob fidem debiti suppositũ, qd latine pignori opponere dicunt. Pignus enim de immobili q̃ de re mobili dicitur. Terẽ. in Phormi.

Ager oppositus est pignori ob decē minas ædiculæ item ob decem alias. Tacitus in libro .29. Credebatur affectam eius fidem præiuuisse domo agrisq; pignori acceptis. Quo modo etiam iurisconsulti aliquando utuntur hoc græce ὑπθέσθαι, id est supponere dicitur. Inde ille titulus, de rebus eorū qui subtutela sunt, nō alienandis uel supponendis: quanq̄ ille qui pignori opponit, id est mutuū sumēs ὑπτιθέναι dicitur: hoc est ὁ δανειζόμενος. Creditor uero & fœnerator dicitur ὑπτίθεσθαι, id est pignori accipere. Aeschines. ὑπέθεσαν αὐτῷ τὸν τάλαντον τὰς δημοσίας προσόδους. Publicos ei redditus talēto oppignerarunt. Demosthe. κατὰ ἀφόβου τοῦ οὖν τραπίμεθα, εἰς τὰ ὑπκείμενα τοῖς δανείσασιν, ἀλλὰ ὑπθεμένων ἐστίν. ὑπθεμένους & δανείσαντας pro ijsdem dixit, id est pro creditoribus pigneratitijs. Dicitur etiam ab eodem τίθεσθαι pro pignus accipere, ἐν τῷ πρὸς νικόστρατον. καὶ ὅτι τὸ χωρίον ἐκ γειτόνων μοι τοῦτο οὐδεὶς ἐθέλοι, οὔτε πρίασθαι οὔτε τίθεσθαι. Quod nullū uicinū mihi fundum uel emere uel pignori accipere uellet. Et paulum infra itidem. οὔτε ὠνεῖσθαι οὔτε τίθεσθαι. Pignerari est pignora accipere uel etiam pignus capere. Cicero Philippi. 9. in fuga sæda mors, in uictoria gloriosa, etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemq; pignerari solet. Pignerari dixit pro eo quod est quasi pignus accipere & sibi asserere, quasiq; obnoxiū sibi debitūq; rapere: cuius dicti hic sensus est.

ὑπθέσθαι.

ὑπτιθέναι.

τίθεσθαι.

Fortissimus

Fortissimus enim quisq; primus in prælio occumbere solet. Tranquillus in Claud. Armatos pro concione in nomen suum iurare passus est, promisitq; singulis quindena sestertia. Primus Cæsarum fidem militis etiam præmio pigneratus, id est quasi pignore obligatam obnoxiamq; sibi & auctoratā reddens. Liuius. Postea conscientia sibimet exilium consciscentes: bona tantū quæ publicari poterant, pigneranda pœnæ præbebant. Iuuenalis per actiuum dixit. Cuius & albeolos & lænam pignerat Arteus. Arteus autem pro fœneratore ponitur. Est enim pignerari id quod uulgo per executionē capere dicimus, hoc est pignora capere. quod Demost. ἅψασθαι τῶν κτημάτων dicit: dicitur & ἐνεχυράζειν καὶ κατενεχυράζειν. Cicero in Verrem Actione. 4. Cum in his quidem rebus omnibus publicanus petitor ac pignerator, non ereptor neq; possessor soleat esse, tu de optimo, de iustissimo, de honestissimo genere hominū, id est de aratoribus ea iura constituebas, quæ omnibus alijs essent contraria. Edixerat enim Verres ut publicani possent iure suo ab aratoribus decumarū nomine quantum uellent capere, non iudicis autoritate pignora eorum capere. Bona uera publice possidere, id est qd̄ in manum regiam ponere dicimus. Cice. Philip. 11. Itaq; non assentior solum, sed etiam gratias ago Quinto Fusio. Dixit enim seueram, grauem, req; publica dignam sententiam, Iudicauit hostem Dolabellā, bona eius censuit

Pignerator.

fuit publice posidenda: quo cum addi nihil posset (quid enim atrocius potuit, quid seuerius decernere?) Dixit tamen si quis eorum qui post se rogati essent, grauiorem sententiam dixisset, in eam se iturum.

Ex. 1. Si prior. in principio.

Qui potiores in pignore habeantur. ut primã tantum pecuniam expensam ferat, non etiam quã posita credidit. Expensum ferre dicimus, & acceptum ferre, quod & accepto ferre iurisconsultis dici solet, tracta à ratiocinationibus metaphora. Duæ etiam partes rationum sunt. Prior accepti est, & posterior expensi, receptam uulgo dicimus & impensam. Cicero in Verrem Acti. 3. Nunc ad sociorum tabulas accepti & impensi reuertemur. Acceptum ferre est scribere se accepisse, hoc est in acceptorum paginam referre. Tranq. in Tiberio. Nihil quicquã post adoptionem pro patrefamilias egit, aut ius quod adoptione amiserat ulla ex parte recuperauit. Nam neq; donauit quicquã, neq; manumisit, neq; hæreditatẽ quidem aut legata percepit ulla aliter quàm ut peculio referret accepta, id est in peculiũ asscriberet. Cicero in secũda Philippica. Ego enim amplius sestertium ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Inde accepti latio dicta. Vnde illud metaphorice ab eodem dictum in eadem Philippica. Omnia deniq; quæ uidimus, (quid autem mali non uidimus?) si recte ratiocinabimur, auri acce-

Expẽsum ferre.

pta referemus Antonio, id est horum omnium malorum in causa fuisse solum Antonium existimabimus. Antonio (inquit) imputabimus, & ideo parem uicem reddendã et arbitrabimur. Hoc græci προσλογίζωσ in utroq; significatu dicunt, & ἀναλωθέναι. Expensum ferre est scribere se pecuniam dedisse, ut inquit Asconius, ut cum per singula expensi nomina summã quandam expensam ascribimus. Nomina autem uocantur in rationibus quos nunc articulos dicimus, quo uerbo Cicero in Verrinis identidem utitur, ut alibi diximus. Homo (inquit) amentissime tabulas cum conficeres, satis te elapsurum omni suspicione arbitrare, si quibus pecuniam credebas, ijs expensum non ferres? neq; in tuas tabulas ullum nomen referres? Idem. Cum tot tibi nominibus acceptum Curtij referrent, quid proderat tibi expensum illis non tulisse? Gellius libro. 16. Dixi probari apud me debere pecuniam datam consuetis modis, expensi latione, mensæ rationibus, chirographi exhibitione, testium interceßione. Ex consuetudine autem antiquorum hæc tracta sunt, qui tabulas conficiebant, de quibus alibi dicendum. Cicero ad Atticum libro secundo. Feciſti mihi gratum quod Serapionis librum ad me misisti, pro eo præsentem pecuniam solui tibi, imperaui, ne tu expensum meritares: uolo enim eum emptum mihi esse, Plautus in Au-

Nomina.

Plautus in Aulu. Bene igitur ratio accepti atq; expensi inter nos cõuenit, tu me amas, ego te amo, merito id fit. ri uterq; existimat, id est uterq; nostrum sese obnoxium alteri putat mutuis beneficijs, quod non faciunt qui beneficia inuicẽ exprobrant: quod enim alter expendisse contendit, alter accepisse se inficiatur. Hinc illud Plinianum in secundo naturalis historiæ. Toto quippe mundo & locis omnibus omnibusq; horis omnium uocibus fortuna sola inuocatur, una nominatur, una agitur re. una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum cõuitijs colitur. Huic omnia expensa, huic omnia ferũtur accepta, & in tota ratione mortalium sola utranq; paginam facit, id est, quicquid lucri aut damni quasi expensi & accepti mortales faciunt, omnia fortunæ asscribunt. Dicitur & referre datum. Cicero pro Flacco. Cũ illam (inquit) pecuniam nominatim Flacco datam retulerant. Referre ad ærarium rationes & quæstores & reliqui magistratus dicebantur, pro eo quod nunc computum reddere dicunt. Cicero. Audistis rationem tribuniciam uersiculis relatam. Idem. Solus est hic qui nunquam rationes ad ærarium referat, & in Pisonem. Rationem ad ærarium retuli continuo sicut tua lex iubebat. Referre autem est rationibus ascribere, hoc est impensam uel receptam facere, ut uulgus loquitur. Tranq. in Vesp. Expugnatus autem à quadam quasi amore sui deperiret, quem perductæ pro concubitu sester. quadraginta donasset,

Referre rationes ad ærariũ

Referre.

donasset, admonente dispensatore quemadmodũ summam rationis referri uellet, Vespasiano inquit adamato. Dicitur et referre in rationes, ut referre in publicas literas, quod Iuuenalis referre in acta dixit, hoc est registrare. Dispungere rationes est computum (ut nostri dicunt) examinare. Vlpianus. Dispungere (inquit) est conferre accepta & data. Idem alibi. Percontandas (inquit) atq; examinandas rationes & dispungendas atq; discutiendas. Et iterum alibi. Vtrum semel an etiam iæptus recognitio & dispunctio concedenda sit creditoribus. Expunctæ autem rationes dicũtur, cum ultima manus calculo & dispunctioni imposita est. Hermola. iurisconsul. Reipub. rationes subscriptæ & expunctæ, aduersus eum quidem qui administrauerit, ultra. xx. aduersus uero hæredem ultra decem annos retractari nõ possunt. Expungere enim est punctis circunducere & tollere, & quasi rem iam confectam eximere è codice: ut expunctus miles dicitur, qui è numeris exemptus est, & ere dirutus. Plautus in Curcul. Miles pulchre centuriatus est expuncto in manipulo. Sic apud Persiũ. Pupillũ ne utinam quem proximus hæres impello expungam. Apud Tertullianũ expungere reum & pœnæ eximere. ut contraria ponuntur, quia expungere est tollere, aut designare ut tollendum & damnandum. Græci uocant ἀπαγράφειν & ἀφελέσθαι. Summa rationũ quadrãs dicitur, in qua nihil excurrit, & in qua nulla sunt reliqua, id

Dispungere rõnes.

Expungere rõnes.

qua, id est, cum æqualis est summa accepti & expensi. Cicero in Ver. Expensa Chrysogono seruo sexcenta milia & accepta pupillo Malleolo retulit. Quo modo igitur sexcenta eodem modo quadrarint, ut illa de Gracchi Carbonis reliqua sestertia sexcenta facta sint, uos æstimabitis.

Ex lege rescriptum. de di-
stra. pigno.

Qualis qualis. Quia ex contractu qualiquali obligatione à debitore interposita. Qualis qualis pro qualiscunq; dicitur. eo modo quo quisquis pro quicunq;. Iuuenalis. Maiorum primus quisquis fuit ille tuorũ. Et quantus quantus pro quantuscunq; autore Donato. Teren. in Adelph. Nimirum inter uos Demea ac pernimiũ interest, tu quantus quantus nil nisi sapientia es: ille futilis, somniũ. Sic quot pro quotcunq;, & utut pro utcunq;, ubiubi pro ubicunq;. Teren. in And. Iam ubiubi erit, inuentũ tibi dabo, & meum adductum tuum Pamphilũ. Vbi Donatus hæc uerba adnotauit. Vbiubi (inquit) in prima parte uim suam tenet, in secunda productionẽ, & est quemadmodum utut, quaqua, undeunde, pro utcunq;, quacunq;, undecunq;.

Ex lege prima. §. sed sciendum.
de ædilitio edicto.

Ego puto ædiles tollendæ dubitationis gratia hoc idẽ dixisse, ne qua dubitatio superesset: ubi inter bis & idẽ arcola

arcola relicta est scribendo græco: hanc lacunã hoc uerbo replendã censeo ἐκ παραλλήλου, hoc modo, bis ec parallelu idem dixisse, id est per alternitatẽ, uel ut Gellius uertit ex geminatione. Græci enim cum duo uerba idẽ significantia iunguntur, ec parallelu, id est alternitate quadã posita esse dicunt, quasi geminato sensu, quale est illud ex ulti. Iliados lib. βάσκ' ἴθι ἴθι ταχέως, id est, uade i iri citata. Et alibi. βάσκ' ἴθι οὖλε ὄνειρε. uade i noxie somne. Gell. lib. 12. ita inquit. Cæterũ quis tam obtuso ingenio est, quin intelligat apud Homerum uerba duo idem significantia, non frustra posita esse, ut illa, βάσκ' ἴθι οὖλε ὄνειρε, καὶ βάσκ' ἴθι ἴθι ταχέως, id est uade i somniũ agens, & i perge iri citata: neq; ec parallelu, id est ex geminatione (ut quidã putant) sed hortamentũ esse acre iussæ imperatæq; celeritatis. Virgil. Vade age nate dea. Sensus est igitur in hoc loco, uerba hæc edicti, quid morbi uitij ue cuiq; sit, ab ædilibus per geminationẽ appositæ esse tollẽdæ dubitationis gratia, ẽ idẽ prope significẽt. Meminit horũ uerborũ Gel. lib. 4. ex monumentis ueterum iurisconsultorũ. Cice. lib. 4. Tusc. Morbũ appellant (inquit) totius corporis corruptionẽ, ægrotationẽ morbũ cũ imbecillitate, uitiũ cũ partes corporis inter se dissidẽt, ex quo prauitas, membrorũ distortio, deformitas. Itaq; illa duo morbus, ægrotatio ex totius ualetudinis corpis quassatiõe & pturbatione gignuntur: uitiũ aũt integra ualetudine ipsum ex se gignitur.

Ex §.

Ex.§.exempli.

Enthei. Si seruus inter fanaticos nõ semper caput iactaret, & reliqua profatus esset. Fanatici olim dicti sunt homines numine afflati, qui uerbo græco enthei dicuntur, et theophorumeni, quod non sua sponte sed diuino numine ferãtur, cuiusmodi Cumæa Sibylla à Virgilio describitur in sexto. Cui talia fanti Ante fores subito non uultus, non color unus. Non comptæ mansere comæ, sed pectus anhelũ, Et rabie fera corda tument, maiorq; uideri, Nec mortale sonãs, afflata est numine, quando iam propiore dei. & reliqua. Huiusmodi erant Galli matris deum Cybeles, qui propterea Corybantes dicũtur quasi furibundi saltãtes. Illi enim in sacris suis uel sacrilegijs potius caput rotabant, & urinantium more in caput se iactabant, unde & Cybele dicta à uerbo cybisto, quod in caput rotari significat, ut petauristæ solent. Iuuenalis Saty. 2. Et crine senex fanaticus albo Sacrorũ antistes. Liuius. Galli matris magnæ à Peßimunte occurrere cum insignibus suis, uaticinantes fanatico carmine deam Romanis uictoriam dare. Idem libro nono de bello Maced. de bacchanalibus loquens. Viros uelut mente captos cum iactatione fanatica corporis uaticinari. Quintilianus in. 11. Frequens etiam capitis nutus non caret uitio. Adeo caput iactare & comas excutientem rotare, fanaticum est. Fanatici à fanis dicti sunt: fana

fana autem à fando, quod ea pontifex certa uerba fando dedicat, autore Festo. Inde profani dicti sunt qui sacris initiati non erant, quod Virgilius libro. 6. significat cũ inquit. Procul ô procul este profani Conclamat uates. Nunc laicos uocamus, quasi populares. Laicũ enim uulgo attrectabile significat, sicut sacrum dicitur & sanctum cuius tactu populo interdictum est. Sic accipiuntur laici panes primi Regum cap. 21. ad sacrorum differentiam, & Ezechielis ultimo. Profana urbis proprie accipiuntur pro ijs partibus quæ usibus populi & usui promiscuo dedicatæ sunt. Propterea ꝓfanos appellaui ubiq; homines sacris non initiatos. Non enim libens facio, ut ut græcis uerbis utar, ubi latina suppetunt idem significantia. Fanaticus autem seruus hoc loco pro maniaco accipitur, quales sunt qui melancholici dicuntur. Aeginita libro. 3. de mania & melancholia loquens. Τινὲς δὲ δοκοῦσιν ὑπό τινων μειζόνων ἐφορᾶσθαι δυνάμεων, καὶ προλέγειν τὰ ἐσόμενα καθάπερ ἐνθεάζοντες, οὓς καὶ ἐνθεασικοὺς ἰδίως ὀνομάζουσιν. Sunt qui uideantur (inquit) à maioribus quibusdã potẽtijs regi, & futura prædicere, instar eorum qui numine afflati dicũtur, quos etiã peculiari nomine entheasticos appellant, id est fanaticos. Hod idẽ bacchari paulo post Vlpia. uocat, hoc est baccharũ more lymphatice uaticinari. Quãq; Accur. occupari interpretat̃ diuinatior ipse interdũ omnibus fanaticis. Ex quo apparet qd illa uer

Profani.

Laicum.

bi eiusdem Vlpiani significent, Et aliqua profatus esset.

Profari. Profari enim latine dixit quod græci prophetare dicunt, id est futura prædicere. Cæterum Plato libro secundo de legibus poetarũ genus thion, id est diuinum, & entheasticon, id est deo plenum diuinitus inspiratũ uocat. Quo nomine merito ac uere uocitari possunt uates nostri, id est prophetæ, qui aduentũ lucis æternæ in mundũ prædixerunt. Si enim demum enthei & entheastici fuerunt et theophorumeni, id est diuino illo spiritu pleni, quo ad ueritate prosterendã & ducebãtur et ferebãtur. Quos uero antiq; sic uocabant, dæmonistici dici debent: quia enim deũ putabãt dæmõ erãt, id est genius depraua-

Entheasticei.

Dæmonistici. Dicemus & mox aliqua eodem pertinentia.

Ex eodem loco superstitiosum, iracundum.

Superstitio. De superstitione Cicero libro secundo de natura deorum. Non enim (inquit) philosophi tantũ: uerum etiam maiores nostri superstitionem à religione separarunt. Nam qui totos dies precabantur & immolabant ut sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati, quod nomen patuit postea latius. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent diligenter retractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti religiosi. Ita factum est alterum uitij nomen, alterum laudis. Idem in primo de Atheis quibusdam loquens, id est qui deos esse nullos

Religio.

Athei.

esse nullos affirmabant, atq; adeo omnem uim diuinam tollebant. Horum enim sententiæ (inquit) non modo superstitionem tollunt: in qua inest timor inanis deorum, sed etiã religionem quæ deorum, cultu pio continetur. Cuius dicti meminit Augustinus libro. 4. de Ciuitate, si quis latius hoc persequi forte uelit. Fabius. Vt à diligenti (inquit) curiosus, à religione superstitio distat. Augustinus libro sexto de Ciuitate. Quale autem illud est quod Var. religiosum à superstitioso ea distinctione discernit, ut à superstitioso dicat timeri deos, à religioso autem tantum uereri ut parentes, non ut hostes timere? græci superstitionem δεισιδαιμονίαν appellãt, & δεισιδαίμονας superstitiosos, ab inconsulta & absurda diuinæ potentiæ formidine. Huiusmodi meticulos, scrupulosos nunc appellant non inepto uerbo, & inde superstitiosos scrupulosos. Inest enim semper aliquid quod male eos habeat, & tanquam lapillus, id est scrupulus in calceo identidem punctitet. Sic accipitur ab Vlpiano in. l. quæ sub. de cond. institutionum. Propterea factum ut superstitio pro inani etiam obseruatione ponatur. Fabius in quarto. Amentis est enim superstitione præceptorum contra naturam causæ trahi. Ponitur etiam à doctis superstitio pro ea quam hæresim uocamus. Idem libro. 3. de laude & uituperatione loquens. Et est conditionibus urbium infame contraxisse aliq; pernicioſam cæcitatis gentem, qualis est primus Iudaicæ superstitionis

autor, de Mose loquens. Eadem de causa Tacitus libro decimoquinto Christianorum dogma exitiabilem superstitionem appellat uidelicet temporibus suis inseruientibus quibus in Christianos maxime sæuitũ est. Cicero in Partitionibus. Cernenda autem sunt diligenter ne fallant ea nos uitia quæ uirtutem uidentur imitari. Nam & prudentiam malitia, & temperantiam immanitas in uoluptatibus aspernandis, & magnitudinem animi superbia in animis extollendis, & despicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatem effusio, & fortitudinem audacia imitatur, & patientiam duritia inanis, & iustitiam acerbitas & religionem superstitio, & lenitatem mollitia animi, & illam disputandi prudentiã concertatio captatioq; uerborum, & hanc oratoriam uim inanis quædam profluentia loquendi. Quo in loco Cicero superstitionem pro disidæmonia, id est inconsulto deorum timore accepit. Hæresis autem uerbũ apud uulgus infame, opinionẽ firmatã de aliquo dogmate significat, quales sunt quæ sectæ dicuntur. Cicero in præfatione Paradoxorũ. Cato aũt ea sentit quæ non sane probantur in uulgus, & in ea est hæresi quæ nullum sequitur florẽ oratiõis, neq; dilatat argumentũ, sed minutis interrogatiunculis, quasi punctis qd' ꝓposuit efficit, de secta Stoicorũ loquens. Sectas enim, id est hæreseis dicimus habitus animorũ et instituta philosophiæ circa disciplinã, ut autor est Seruius in librũ decimũ Aeneidos.

Hæresis.

Aug. li

Aug. libro. 7. de Ciuitate. Aristotes uir excellentis ingenij cum sectam Peripateticam condidisset q; deambulans disputare consueuerat, plurimos discipulos præclara fama excellens uiuo adhuc præceptore in suam hæresim congregauit. Lactantius libro. 4. Institutionũ, religionis nomen aliter interpretatus est. Hac (inquit) conditione gignitur ut generati nos deo iusta & debita obsequia præbeamus, hunc solum nouerimus, hunc sequamur, hoc uinculo pietatis obstricti deo & relegati sumus, unde ipsa religio nomen accepit: non ut Cicero interpretatus est à relegendo. Et paulo pòst. Quid ergo est? nimirum religio ueri cultus, superstitio falsi: & omnino quid colas interest, non quemadmodum colas. Religionis uerbo significantißime antiquitas usa est. Plin. in Epistolis Sed parentibus solis ius præceptores conducendi relinquatur, ijsdemq; religio recte iudicandi neceßitate collationis addatur, id est solicita & anxia cura probos præceptores, idoneosq; deligendi liberis suis. Columella religiose pro solicite & accurate dixit. Nihil (inq;) curiose administrãt, nihil religiose. Obstringere religionè & obligare dicebant pro eo q; dicimus conscientiæ metũ incutere. Cic. in Philippica secunda. Obstrinxisti populum Ro. religione. Augur auguri, consul consuli nunciasti, id est de cœlo seruasse te dixisti ne populus eo die comitia haberet, & uitium obuenisse dixisti (uerba sunt auguralia) ut comitia disturbares, &

Religio.

Obstringere religione.

bares, & populum adalligares, & morareris hac ob
nunciatione. Verebantur enim Romani aliquid agere
uetantibus auſpicijs, ne male cederet ſi contra deorum
monita agerent. Idē de auruſpicū reſponſis. Quæ tāta
religio eſt qua nō in noſtris dubitationibus atq; in ma
mis ſuperſtitionibus, unius P. Seruilij ac M. Lucilli re
ſponſo ac uerbo liberemur, id eſt ut nunc loquimur, qui
tantus conſcientiæ ſcrupulus? Liuius libro ſexto ſecun
di belli Punici. Inſtructis utrinq; exercitibus in eius pu
gnæ caſum in qua urbs Roma præmium uictori eſſet, im
ber ingens grandine mixtus, ita utranq; aciem turbe
uit, ut uix armis retentis in caſtra ſeſe receperint. Et po
ſtero die eodem loco acies inſtructas eadem tempeſtas
diremit. Vbi recepiſſent ſe in caſtra, mira ſerenitas cum
tranquillitate oriebatur. In religionem ea res apud pe
nos uerſa eſt, id eſt Pœni interpretati ſunt id diis non
placere, ut pro urbe Roma capienda conſtigerent, uel
ut urbs Roma armis oppugnaretur. Plautus in Curcu
Vocat me ad cœnam: religio fuit, denegare nolui. Ver
ba ſunt paraſiti, ſignificātis ſe (ut uulgi uerbis loquar)
conſcientiam feciſſe ſi homo ipſe paraſitus ad cœ
nam uocatus non iret. Cicero in prima Philip. cum in
numerabiles (inquit) religiones in rempub. induceren
tur, id eſt anxietates & formidines imprudentis quaſiq;
aduentantis iræ diuinæ. Exoluere religione eſt huiuſmo
di ſcrupulum adimere. Liuius libro uono ab urbe con
dita de

In religio
nē uerti.

dita, de Spurio Poſthumio loquens Caudinæ pacis auto
re. Dedamur per fœciales nudi, uinctiq; exoluamus re
ligione populum ſi qua obligauimus, ne quid diuini aut
humani obſtet, quo minus iuſtum piūq; de integro inea
tur bellum. Et paulo pòſt. Nam quod deditione noſtra
negant exolui religione populum, id iſtos magis ne de
dantur, quàm quia ita res habeat dicere, quis adeo im
peritus fœcialium expers eſt qui ignoret? Idem libro tertio.
Edicimus itaq;, omnes qui in uerba iuraſtis craſtina die
iurati ad lacum Regillum adſitis. Cauillari tum tribuni,
& populum exoluere regione, priuatum eo tempore
Quintium fuiſſe cum ſacramento addicti ſunt, id eſt cœ
perunt tribuni dicere nulla religione ſacramenti ob
ſtrictum eſſe populum qui in uerba priuati hominis iu
raſſet, nec metuendum periurium ſi imperio eius non
peraſſet.

Ex eadem lege circa finem.

Etiam ſi per luxuriam id factum. Sic quidem ubiq;
legitur, ſed corrupte omnino. Propterea non per lu
xuriam, ſed pluriſariam legendum eſſe puto, hoc ſen
ſu. Etiam ſeruum fanaticum hoc edicto redimiberi non
debere, non modo ſi ſemel aut uno modo id fecerit,
ſed etiam ſi pluriſariam. Vitium enim eſſe animi fana
tico uaticinari, de quo hoc edicto nihil cauetur. Et
alioqui luxuria in hoc ſenſu latinum non eſt, id eſt ut

crapulam significet & uinositatem. Luxuria enim & luxus profusam impensam significat. Luxuria (inqt Festus) morum est solutio. Luxa enim mẽbra dicũtur è suis locis mota, à quo luxuriosus in re familiari solutus. Est etiam luxuria & luxuries segetum, quam Plinius inter uitia frugum ponit, id est redundantia germinis. Cicero de Oratore. In eius oratione (ut in herbis rustici solent dicere in summa ubertate) inest luxuries quædam quæ stilo depascenda est, id est scribendi frequentia & assidua meditatione reprimenda illa naturalis ubertas quæ interdum redundat.

Ex. l. secunda. Vel melancholici.

Melancholici.

Melancholici sunt qui morbis melãcholiæ, id est atræ bilis uexantur. Qui morbi animi sunt non corporis. Apud Aeginitam medicinæ autorem caput est in tertio de mania & melancholia, ut supra diximus. Melancholici igitur ut manici qui & maniaci dicuntur, mente capti sunt. Vnde Cicero in tertio Tuscula. de insania & furore loquens. Eos enim (inquit) sanos intelligi necesse est, quorum mens motu quasi morbo perturbata nullo sit. Qui contra affecti sunt, hos insanos appellari necesse est. Et paulo pòst. Græci autem maniam unde appellent non facile dixerim, eam tamen istam distinguimus nos melius quàm illi. Hanc enim insaniam quæ iuncta stultitiæ patet latius, à furore distinguimus. Græci uolunt illi quidem sed parum ualent uerbo.

uerbo. Quem nos furorem, melancholiam ipsi uocant, quasi uero atra bili solum mens, ac non sæpe uel iracundia grauiore uel timore uel dolore moueatur. Quo genere Athamantem, Alcmæonem, Aiacem, Orestem furere dicimus. Qui ita sit affectus eum dominũ esse rerum suarum uetant duodecim tabulæ. Itaq; nõ est scriptum si insanus, sed si furiosus esse incipit. Stultitiam enim censuerũt, id est inconstantiã sanitate uacantem, posse tamen tueri mediocritatem officiorũ & uitæ cõmunem cultum atq; usitatum. Furorem autem esse rati sunt mentis ad omnia cæcitatem. Quod cum maius esse uideatur quàm insania, tamen eiusmodi est ut furor in sapientem cadere poßit, non poßit insania. Secundum hæc Ciceronis uerba, insania est quam græci maniam, furor quam ipsi melancholiã appellant. Idem alibi philosophice insaniam interpretans ita inquit. Sanitatem enim animorum positam in tranquillitate quadã constantiaq; censebant. His enim rebus mentem uacuã appellant insaniam, propterea in perturbato animo sicut in corpore sanitas esse non poßit. Celsus lib. 3. Insaniam latine appellari dicit, quam græci Phrenesim uocãt, & phreneticorum, id est insanorum tria genera facit. Est autem phrenesis siue ut græci scribunt phrenitis acutus morbus in febre superueniens, cum ægrotantes desipiũt & aliena loquuntur. Plinius lib. 28. Athletæ torpẽtes, uenere restituuntur, uenere uox reuocatur, cum ea can

Insania.

dida declinat in fuscam. Medetur & lumborũ dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis. Aristo. in Proble. trigesima sectione multa de melancholicis subtiliter et luculẽter disputauit, ex quo problemate nonnulla ad hunc locum attinentia ascribẽda his putauimus. In quibus autem (inquit) habitu melancholico natura constiterit, mox ijs multa & uaria morborũ genera exoriuntur, prout alius aliam habitus intemperiem sortitus est. Exempli gratia, in quibus multa & frigida bilis est atra, ij stolidi sunt et ignaui. In quibus per multa & calida, ij perciti & ingeniosi, amasij, propensi ad omnem excandescentiã & cupiditatem. Nonnulli etiam loquaciores. Multi etiam propterea quod ille calor sedi mentis in uicino est, morbis uesaniæ implicantur, aut instinctu lymphatico inferuescunt: ex quo Sibyllæ efficiuntur & bacchæ, & omnes qui diuino spiraculo instigari creduntur, cum scilicet id non morbo sed naturali intemperie accidit. Interpres uir doctissimus morbos uesaniæ uocauit, quos Aristoteles manicos dixit, & spiritu lymphatico inferuescere pro entheasticũ fieri & fanaticum, ut supra diximus. Lymphati sunt, quos græci nympholeptos uocant, quasi nympharum spiritu correptos. Vnde & lymphationes nocturnæ apud Plinium. πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ νοσοῦ τόπου τὴν θρμότητα ταύτην, νοσήμασιν ἁλίσκονται μανικοῖς ἢ ἐνθουσιασικοῖς, ὅθεν σίβυλλαι

Lymphatici.

βύλλαι καὶ βακχίδες καὶ οἱ ἔνθεοι γίνονται πάντες,

Ex Lege quarta. nec gulosos nec impostores.

Impostores (inquit Accursius) qui imponũt aliquid alicui. Impostores dicũtur uersuti & fallaces homines: & impostura huiusmodi fallacia, ab ea dicta quod adulterinas merces pro ueris supponat. Inde imponere pro decipere simpliciter accipitur. Tacitus libro. 17. Falluntur quibus luxuria specie liberalitatis imponit. Sic Plinius in Epistolis. Ne tibi optimæ indolis iuueni quorundam immensa luxuria specie frugalitatis imponat. Pollio in Galienis. Cum quidam gemmas uitreas pro ueris uendidisset eius uxori, atq; illa re prodita uindicari uellet, rapi quasi ad leonem uenditorem iussit, deinde cauea caponem emittit, mirantibusq; cunctis rem tam ridiculam, per Curionem dici iussit, imposturam hic fecit & passus est. Deinde negociatorem dimisit. φενακισμὸς à græcis impostura dicitur, & φενακίζειν imponere, quo uerbo Demosthenes identidem uti solet: Verbum ab eo tractum quod φενάκη adulterina coma dicitur, quam Latini uno uerbo galericulum appellant, ut Græci πιλίδιον apud Demosthenem περὶ πρεσβείας. Ibi enim πιλίδιον τὴν ἐπιτηδεύτην κόμην, intelligo. Tranquil. etiam

Impostores.

Galericulus.

Tranquillus etiam capillamentum. Impostores etiam

Plani. græcis plani dicuntur, sed certi cuiusdam generis impo
stores, insigni uersutia præditi. Cicero pro Cluentio hoc
uerbo usus est. Hic ille planus (inquit) improbissimus
quæstu iudiciario pastus, qui illi pecuniæ quam condi
derat, spe atq; animo iam incubaret, contrahit frontem.
Recordamini faciem, atq; illos eius fictos simulatosq;
uultus. Quæritur se ab Oppianico destitutum, & qui
esset totus ex fraude & mendacio factus, quiq; ea uitia
quæ à natura habebat, etiam studio atq; artificio quo
dam malitiæ condiuisset. pulchre asseuerat se ab Oppia
nico destitutum. De planis ita inquit Eustathius Hom
ri interpres in Odysseam. ἔστι δὲ πλάνος ὁ τέχνας
ἔχων ἀνὰ, καὶ ὁ ἀποπλανᾷν τοὺς θεωμένους,
ὅπερ οἱ κιφισόδωρός τε παντολέων καὶ ματρέας.
ὃς κατὰ τὴν ἱστορίαν τὸν ἀθηναῖον ἔλεγε πεῖσαι
αἴνιγμα θηρίον ἑαυτὸν ἐμφέρειν ὥστε αὐτὸν ἑαυτὸν ἐδεῖν.
Planus est (inquit) qui artem quandam profitetur impo
nendi etiam spectantibus. quales fuerunt Ciphissodorus
Matreas. & Pantoleon & Matreas apud Alexandriam. Qui ut
autor est Athenæus historicus, huiusmodi ænigma pro
positabat. Alere se feram quandam quæ semetipsa es
taret, ita ut nunc usq; Matreæ fera non inuenta sit. Fo
tasse autem (inquit) aut iram aut inuidiam aut animi
ægritudinem significare uoluit, aut huiusmodi aliquem
effectum. ὡς δὲ ζητοῦσι μέλει τῷ νεῷ δ' μαξῆς

δηξίον. τὸ δὲ ἴσως ἢ φθόνον δηλοῖ ἢ λύπην. Hu
iusmodi autem impostores in deliciis olim regum fuisse
ex plinij uerbis conijcere licet lib 35. Non fuerat (in
quit) Apelli gratia in comitatu Alexandri cum Ptole
mæo. Quo regnante Alexandriam ui tempestatis ex
pulsus, subornato fraude æmulorum plano regio, inui
tatus ad regis cœnam uenit indignantiq; Ptolemæo &
uocatores suos ostendenti, ut diceret à quo inuitatus
esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in
pariete deliniauit, agnoscente uultum plani rege ex in
choato protinus. Gellius lib. 15. hæc ignorasse uidetur,
qui pro sycophanta planum intelligendũ putauit apud
Laberium & Catonem. Qui etiam addubitasse uide
tur, an uerbum latinum esset. Impostorẽ insignem ætas
patrum nostrorum uidit Franciscum Villionum, quo
uno nomine plani definitio maxime intelligi potest. In
dei Christum dominum nostrum contumeliosissimo no
mine planum uocauerunt, Matthæi. 27 Domine, recor
dati sumus, quia seductor ille dixit adhuc uiuens, post
tres dies resurgam. κύριε ἐμνήθημεν ὅτι πλάνος
ἐκεῖνος εἶπεν μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. qui
locus haud dubie ita uerti debuit. Domine memoria te
nemus, quod impostor ille dixit, post tres dies resurgo.
Impostorem enim uocabant quasi præstigias quasdam
pro miraculis ederet, & ueluti circulatorijs offucijs po **Offuciæ.**
pulum ludificaretur.

Ex co-

Ex eodem loco.

Tamen si ita fatuum uel murionem uendiderit. Le-

Morion. gendum morionem. Moros græce stultus dicitur, unde morion diminutiuum, quo etiam latini utuntur. Morriones sunt fatui quos in delitijs principum esse uidemus. Plinius in Epist. Scurræ, cinædi, moriones meretrices merrabant. Idem. Si quid molle à cinædo, petulanti, à scurra, stultũ à morione profertur. Lampridius in Alexandro. Nanos & nanas & moriones & uocales exoletos, et omnia acromata & pantomimos populo donauit. Eiusdem generis sunt Sanniones à sanna, id est ab

Sannio. ore distorto dicti, nisi quod Sannio ex mimorum genere fuisse uidetur. Cicero in secundo dialogo de Oratore. Atq; hoc etiam animaduertendũ est, non esse omnia ridicula facета. Quid enim potest esse tam ridiculũ quam Sannio est? sed ore, uultu, imitandis moribus, uoce, denique ipso corpore uidetur. Salsum hunc possum dicere, atq; ita ut non eiusmodi esse oratorem uelim. sed ut mimum. Huiusmodi Sanniones uidemus in pompis, quæ per urbem traduci solent, & in ludis theatralibus ex saltationibus chironomicis, scurrili ipsos gesticulatione risum populariter excitantes. Moros igitur unde mo-

Morari. rion dictus, fatuum & stupentem significat. Vnde morari uerbum latinũ prima producta factum. Cuius exemplum in scommate illo Neroniano apud Tranquillum. Certe

certe omnibus rerum uerborumq; contumelijs mortuũ insectatus est, modo stultitiæ, modo sæuitiæ arguẽs. Nã & morari eum inter homines desijsse producta prima syllaba uocabatur, multaq; decreta ut insipientis atq; de liri pro irritis habuit. Morari pro stupide & fatue & delire agere dixit, quod græci μωραίνεσθαι dicunt. Vnde Matthæi 5. Vos estis sal terræ: quod si sal euanuerit, in quo condietur? Qui locus sic uerti debuit. Quod si sal **Infatuarũ** infatuatus fuerit, id est si desipuerit, hoc est salis & condimenti saporẽ amiserit. ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ. Sequitur enim, ad nihilum ualet ultra, nisi ut conculcetur ab hominibus. Fatui cibi dicuntur insipidi & incon- **Fatuus.** diti. Martialis in Xenijs. Vt sapiant fatuæ fabrorum prãdia betæ, O quàm sæpe petet uina piperq; coquus? Fatuas betas dixit salsi saporis expertes. Fatuũ lapidem pro insipido Hermolaus Barbarus ex Themistio transtulit, hoc est nullius saporis, quem græci achilon dicunt. Quemadmodum autem insipientem hominem dicimus translatione à cibis ducta, ita etiam fatuum hominem & salem fatuum dicimus, non qui euanuit, id est in nihilum abijt, sed qui sapientia aut sapore caret.

Ex lege idem Offilius.

Idem ubi neq; matutino tẽpore uidet neq; uespertino, quod genus morbi græci uocant. Eluscationẽ quidã esse pu

esse putant. Hermolaus Barbarus in emendationibus Plinianis hunc locũ ita legit. Quod genus morbi græci nyctalopas uocant. Luscitionem eam quidam esse putant, & reliqua. Luscitiosi qui & lusciosi & nuscitiosi dicuntur, sunt ut quidam existimant quos græci nyctalopas appellant, qui & mane & uesperi exiliter admodum uident, nec fere nisi interdiu. Alij lusciosos eos esse putant, qui uesperi plus uident quàm meridie, uel adhibito lumine. Luscitiosi (inquit Festus) sunt qui parum uident propter uitium oculorum, quiq; plus uesperi uidẽt quàm meridie. Nonius. Lusciosi (inquit) ad lucernã nõ uident. Et myopes minus uidentes uocantur à græcis. Varro. Vesperi non uident quos appellant lusciosos. Plinius lib. 29. Fimum quoq; gallinaceorum duntaxat rubrum lusciosis illinendum monstrant. Idem. Earundem auium sanguis nyctalopas sanat. Idem lib. octauo. Caprinum iecur restituit uespertinam aciem ijs quos nyctalopas uocant. Plautus in Milo. Mirum est te lolio uictitare. Pal. Quid iam? Sce. quia lusciosus. Pal. uerbero tu quidem cæcus non lusciosus. Existimo tamẽ hunc locum ita legendum esse, Sed & μύωπα myopa morbosum esse constat. Idem ubi homo neq; matutino, & reliqua. Ita ut ibi, sed &, initium sit alterius sensus, nec à prioribus dependentis. Myopes enim & Nyctalopes cognata sunt uocabula, & alioqui textus coherentior erit. Ducor etiam coniectura ex Gellio sumpta lib. quarto

Luscitiosus.

quarto ubi de edicto ædilium loquitur. Sic enim inquit. περὶ νωδοῦ, id est de edentulo, de myope quoq; qui lusciosus latine appellatur, dissensum est. Alij enim redhiberi omnino oportere, alij contra, nisi id uitium morbo contractum esset. Quæ uerba apud Gell. corrupta atq; etiam inuersa structura leguntur. Fulgentius. Lusciosos (inquit) dicunt qui interdiu parum uident. Græce myopes dicuntur. Nyctalopes igitur & myopes ijdem esse putantur, & pro ijsdem à nõnullis accipiuntur: hoc est pro ijs qui interdiu propter uisus hebetudinem contueri nequeunt, nec nisi clausis oculis, à conniuentibus oculis myopes nomen habentes. Nyctalopes à nocturnis quasiq; noctuinis oculis. Alij nyctalopes à myopibus distinguunt, eodem ad utrunq; significatũ etymo subseruiente, ut sint myopes qui iam inde à principio ortus sui nisi admota oculis contueri nequeunt. Cuiusmodi multos uidemus, qui res intuendas oculis prope contingunt, & limis etiam semiclusisq; oculis aspiciunt. Aristot. in Proble. sectione. 31. διὰ τὶ οἱ μύωπες συνάγοντες βλέφαρα ὁρῶσι; cur myopes contractis palpebris uident? μυωπάζειν δὲ λέγονται οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέπεντες, τὰ δὲ ἐξ ἀπεστάσεως οὐχ ὁρῶντες. εἰναιτία δὲ πάσχουσι οἱ γηρῶντες τοῖς μυωπάζουσιν. τὰ γὰρ ἐγγὺς μὴ ὁρῶντες, τὰ πόρρωθεν βλέπουσι. id est, myopes autem dicuntur qui ab ortu primo proxima quidem uident, remota uero non uident. Senibus autem

Nyctalopes.

uitium huic contrarium accidit: siquidem senes admodū non uidentes, longe reducta uident. Idem. νυκτάλωπας δὲ λέγουσι ὅταν μὲν συμβῇ πρὸς μὲν ἡμέρας βλέπειν. δ' νομάζουσι δὲ ἡλίου ἀμαυρότερον ὁρᾶν. νυκτὸς δὲ γλαυκώπεις οὐδὲν ὅλως. Nyctalopas dicunt cū interdiu uident, occidēte uero sole hebetius uidēt, ad plenā uero noctē ne paululum quidem. Nyctalopia uitium ipsum est ut myopia. Dioscorides tamen nyctalopa pro uitio identidem accipit.

Ex eadem lege.

Quæsitū est an balbus & blæsus & atiphus, isq; qui tardius loqtur, & uarus & uaricus sanus sit. Hūc locū cū essem Florentiæ in Pisanis Pandectis ita legi. An balbus & blæsus & atypus, isq; qui tardius loqtur, & uarus & uatius. Apud Gell. li. 4. sic etiā corrupte legitur. Balbus aūt & atyphus uitiosi magis q̄ morbosi sunt, ut equus mordax aut calcitro uitiosus magis q̄ morbosus est. Arist. in proble. segmento. 11. tria genera huius modi uitiorū ponit, τραυλότητα, ψελλότητα, ἰσχνοφωνίαν uel etiā ἰσχοφωνίαν: ut apd' Herodo. legimus in antiquo exēplari, id est blæsitatē balbutiē, linguæ hæsitantiā. Ξεν λότης (inquit) id est b læsitas est οὐ γραμματός ἄνοιξ μὴ κρατῆσαι, καὶ τοῦτο οὐ τυχόν, id est literā aliq̄ exprimere non posse, eāq; non ꝟtibet sed certā. ψελλότης id est balbuties, ὧν δ' ἁμαρτεῖν ἢ γράμμα ἢ συλλαβῶν, est literam exterere uel syllabā, id est pnunciādo eximere

Vitia.

eximere & prætermittere. Hæsitantia est syllabam syllabe iungere propere nō posse. Hæc tria uitia expressit Virgilius, & aliud prætereā quod atypi nomine uocauit, q̄ quid sit nondū inueni, nec inuēturum me spero. Existimo tamē ab etymologia uocabuli eos esse atypos dictos qui nō satis expedito plectro linguæ uterentur, quasi aēreum non ferientes, uel quasi non satis uerba exprimentes conformantes ue. Sic enim uulgus dicere solet de ijs qui male uerba exprimunt. Aegimita ancyloglossum appellat uitium linguæ, aut congenitum, astricta lingua in fanti nascenti membranulis quibusdam duriusculis & breuioribus, aut agnatum, id est accidentarium, cum ulcus sub lingua cicatricem duriorem obduxit. Est autem uinculum neruosum, quod filum uulgariter nuncupatur. Eximitur autem hoc uitium instrumēto chirurgico quod ancylotomon appellāt, id quod cum puero fieret, uidi. ἀγκυλόγλωσσον (inquit ille) πάθος ᾧ τὴν γλῶσσαν ἐπὶ πλεῖστον ἔνεστι μὲν ἐκ φύσεως, πότε δὲ ἀπὸ ἐπικτήτου. Aristoph. in comœdia quæ sphæces, id est uespæ inscribitur, Traulos, id est blæsos esse significat qui l pro r exprimunt. Cicero tamen in pri. de Orat. balbum in eo significatu accepit de Demosthene loquens. Cumq; ita balbus esset, ut eius ipsius artis cui studeret primā literā non posset dicere, ꝑfecit meditādo ut nemo planius esse locutus putaretur, de litera ꝛ loquens quæ prima est in rhetorica. Vari sunt pedibus incuruis, et in se cōtractis cuiusmodi

Hæsitātes

Ancyloglossum.

ἀγκυλόγλωσσον

modi spadones & castratos uidemus. Vnde etiam uara manus. Ouid. in. 9. Metamorph. Tenuiq; à pectore uaras In statione manus, id est incuruas. Iis contrarij sunt

Valgi. ualgi qui altrinsecus prominentes suras habent & in diuersum actas, quales caneri habent & lacertæ dicuntur. Aristotele, qui Aegyptios huiusmodi esse tradit in proble. eadem ratione qua capillum crispum habent & à

Blæsi. calore intortum. Hi à græcis βλαισοὶ dicuntur, ut ἐκβλαισοί. Valgos (inquit Festus) Aureli. intelligi uolunt qui diuersas suras habent, sicut è contrario uari dicuntur incurua crura habētes. Arist. διὰ τί οἱ Αἰγύπτιοι καὶ αἱ Αἰθιοπες βλαισοί εἰσίν; cur Aethiopes & Aegyptij blæsi sunt cruribus? Sic enim trāstulit, interpres q̄ blæsos græce ptulit quos Festus ualgos latine appellat tos esse dixit. Blæsitas aūt nō mō uitiū est linguæ, sed etiā eorū uitiū qui oblæsum gressum habēt, quæ ratio est no cabuli apud græcos ἀπὸ τοῦ βλάπτω. Vatij sunt qui pedes extrorsus extortos habent, ijdē ut arbitror qui ualgi. Var. lib. 2. de re rustica de canibus loquēs. Simi cruribus rectis, ac potius uaris q̄ uatijs, id est in se potius & introrsus intortis q̄ extrorsus. Plin. libro undecimo. Vocula homini tātū exceptis quibusdā. Nā & hunc cognomina inuenta Plauci, planciæ, scauri, pansæ. Sicuti à crurum uaris, uariæ, uatinij quæ uitia & in quadrupedibus.

Vari & Ephelides Alioquin uari apd Celsū li. 6. maculæ sunt oris, ut lentículæ et ephelides, unde homines uarij dicti. idē libro. 5. de pu-

stulis loquens quæ exanthemata dicuntur græce. Ea (inquit) modo rubent, modo colorem cutis non excedunt, nonunq̄ plures similes uaris oriuntur. A uaris uarius homo dictus, ut lynces uariæ. Vnde iocus Ciceronis apud Quintilia. in. 6. in Sauricum. Miror quid sit quod Pater tuus homo constantissimus te nobis uarium reliqt. Vbi intelligi uoluit uarus in facie distinctū.

Varius.

Ex lege, qui clauum.

Trebatius ait non esse morbosum os alicui olere, ueluti hircosum strabonem. Hoc enim ex ingluuie oris accidere. Hic locus haud dubie deprauatus est, quid enim straboni cum hircoso? aut quid ingluuies ad oculos distortos pertinet? Hircus fœtor est alarum, quem Plinius alarum graueolentiam appellat, & aliquando uirus alarum. A græcis itidem tragos dicitur. Vnde tragizontes pueri ab Aristotele dici putantur libro septimo de histo. animalium, ab alarum odore, quasi hircientes, cum pubescentes uenerem agnoscere incipiunt, & uocem in sonum asperiorem inæquabiliorem q̄; mutare. Neq; enim (inquit) acuta præterea uox est, neq; grauis, neq; tota æquabilis, sed similis fidibus incontentis & asperis. ὁμοία φαυλομιμήκτοις ἀπηνεύσι μιμήσεις καὶ ἔκκλησις χορδαῖς, ὃ τραγίζειν καλοῦσι. Alexander Aphrodisæus libro primo tragontas eos uocat, metaphora (ut ipse inquit) ab hircorum uoce ducta propter

Hicus.

Hircientes.

ὑπρῆξαγίζειν. Tragomaschali.

arteriæ asperitatem. Alioquin omnis graueolentia tragos à græcis dicitur, unde ὑπρῆξαγίζειν τῇ ὀσμῇ Dioscoridi pro admodum olere. Et tragomaschali dicti qui uirus alarũ olent, id est hircosi, ut Plau. appellat. Gel. libro. II. Quidam sunt tam magni sensus Quinti Ennij, ut licet scripti sint inter hircosos, poßint tamen inter unguentatos placere: quo in loco tamen metaphorice accipitur, ut apud Persiũ. Dixeris hæc inter hircosos centuriones, id est rusticos olidos, & omnis nitoris expertes. Fortasse igitur hic legendum ueluti hircos, uel tragon, uel sic, ueluti hircosum tragonta, uel quid simile. Est autem græcum, quod imperiti latinis literis perperam scripserunt. Nihil tamen constituo. Vix enim rationem inire poßis cur ab oris fœtore iuriscõs. ad alarũ fœtorẽ abrupte trãsierit, quasi exemplũ subdendo eius quod ante dixerat. Sed illuuie, legendum esse, non ingluuie facile cõijcio. Ingluuies enim nõ oris est, sed illuuies, quæ græce ἀλουσία dicitur.

Illuuies. ἀλουσία.

Ex. l. quæritur. de eo qui urinam facit.

ἐνουρεῖν.

Vlpia. his uerbis morbi genus significauit, qd' à græcis ἐνουρεῖν dicitur, id est immeiere latine. Quẽ qui patiuntur lectos pmingere solẽt. Morbus est plerunq; puerilis, ut inqt Paul. Aegimita. χάλασις τοῦ ξαχήλου τῆς κύστεως μυός, τοῦτο δ' πάθος ἐργάζεται. Luxatus (inqt) ceruicis ueficæ musculus hoc uitiũ efficere solet.

Ex eadem

Ex eadẽ. l. si quis habeat antiachã.

Hic locus luculento errore corruptißime legitur in omnibus exemplaribus. Sic autem haud dubie emendandus. Si quis habeat antiadas, an redhiberi poßit quasi uitiosus quæritur, & si antiades sunt quas existimo, id est inueteratos uel etiam inueterati, & qui iam discuti non possunt fauciũ tumores, qui antiadas habeat, uitiosus est. Antiades græce tonsilla latine dicuntur, de quibus Plinius. Tonsillæ (inquit) in homine, in sue glãdulæ. Ab Aristotele in pri. de hist. animaliũ paristhmia uocantur: quasi iuguli isthmum, id est angustias obsidentes. Cicero in secundo de natura deorum. Linguã autem ad radices eius hærens excipit stomachus, quo primum illabuntur ea quæ recepta sunt, & oris utraq; ex parte tonsillas attingens, palato terminatur. Stomachum hoc in loco Cicero proprie pro gula & gutture accipit. Est enim stomachus, ut Galenus inquit, στόμα τῆς γαστρός, id est os uentriculi. Antias nomẽ est tam particulæ quã morbo accommodatum, ut uua: de qua paulo superius legimus. Item si uua in gutture intumuerit. Quamuis Aristoteles in Anatome in ore (inquit) penitiore particula est alia staphylophoros, id est uuigera, columella nomine uenæ insidens, quæ si nimio humore intumuerit, staphyle, id est uua uocatur & strangulat. Celsus uuam appellat & morbũ & particulam. Alexander Proble. libro secundo κιονίδα, id est colu-

Antiades

Stomachus.

Vua.

Columella

mellam à similitudine columnæ uocitari ait cum ex tribus
mate oblonga fuerit. Vuam autem, id est σαφύλιν
Tonsillæ. in acinum intumuerit. Tonsillarum exemplū est apud
Celsum libro septimo. Tonsillæ quæ post inflammatio
nes induruerunt, antiades autem à Græcis appellan
tur, cum sub leui tunica sint, oportet digito circum ra
dere & euellere. Si ne sic quidem resoluuntur, hamulo
excipere, & scalpello excidere. Tum ulcus aceto eluere
& illinere uulnus medicamento quo sanguis supprimi
tur. Quo tamen in loco mendose antidyades pro anti
des in impressis libris legitur. Paulus lib. tertio. ἔστι δὲ
ἀνλὰς ὄγκος σκιῤῥώδης τῶν παιδμίων. Antias
(inquit) tonsillarum affectio cum in tumorem obdurue
runt. Idem libro sexto. Quemadmodum autem adeno
id est glandulæ cum induruerunt chœrades, id est scro
phulæ uocitantur, ita & tonsillæ inflammatione supra
modum adauctæ, uorandi spirandiq; meatus altrinsecus
cus insidentes, antiades uocitatæ sunt. καὶ τὰ παρὰ
μια φλεγμήναντα καὶ ὑπαυξηθέντα τὴν πνευ
ταῦθα μὴ ἔχοι πνευμάλη ἡ ῥοωτίας ἀλλήλων πα
ταγμία, ἀνλάδες ἐκλήθησαν. Discutere autē uer
bum est medicinale. Tubercula enim aut discutiun
tur aut emittuntur. Discutiuntur interdum, id est dissol
uuntur, discutiunturq; incipientia ne suppurent, quod
fieri solet cum in aliquem locū incōmodū humores in
gruūt. Emittuntur aūt suppurātia & iā cōcocta, aut na
turæ sponte, aut scalpello uel cautere adhibito, quod fit

cum humores ad locum opportunū erumpētes eliciun
tur etiam medicamentis & euocantur, ut ulcera pror
sus exaniētur, id est pus & saniem egerant. Inde discus- Discussoria.
soria medicamenta dicta, quæ græci diaphoretica uo
cant: exempla apud autores scatent. Discutere alioqui
dissicere est & disturbare. Fabius lib. 6. Non autē com
mouere tantum commiserationē oportet, sed etiam dis
cutere. Idem. In discutiendæ tamen orationē huiusmo
di scenæ.

Ex lege. quæ bis in mense.

Quæ bis in mense purgatur sana nō est. Item quæ nō
purgatur. Huius dicti causam uerbis Plinianis redde
mus lib. 7. naturalis historiæ de menstruis muliebribus
loquentis. Sic enim inquit. Et hoc tale tantumq; omni
bus tricenis diebus malum in muliere existit. Quibusdā
uero sæpius mense, sicut aliquibus nunquā, sed tales nō
gignunt, quando hæc est generando homini materia, se
mine maribus coaguli modo hoc in sese glomerante, qd'
deinde tēpore ipso animatur corporaturq; . Ergo cum
grauidis fluxit inualidi, aut non uitales partus edun
tur. aut sanioſi ut autor est Nigidius. Paulus duo uitia
circa hoc ponit, ἐμμιλύωμ ἐπέχων, id est menstruorū
retentionē cum menstrua sistuntur, & ὑπεκάθαρσιμ,
id est immodicā purgationē, cum mulier plus iusto pur

Zatur, quæ & αἰμορραγία ϑ ὑσέρας uocatur. A huiusmodi uitia medicamenta inuenta sunt qui pessi cuntur, & ex lana confecti in muliebria induntur.

Ex lege quis sit fugitiuus. circa principium.

Item apud Iulianum relatũ est fugitiuũ fere ab effectu animi intelligendũ esse. Sic quidẽ ubiq; legitur præterquã etiam quod Accursius ita cognoscit, ut ex citatis ab eo locis apparet. Quod mihi mirum uidetur, cũ nemo sit hodie fere, iudicio quidem non carens, qui non facile intelligat non effectu animi sed affectu legendum esse. Fugitiuus (inquit iurisconsultus) ab affectu animi, id est habitu animi & proposito intelligendus est, non autem ab effectu, id est à fuga ipsa. Fuga enim, id est effectus continuo fugitiuum facit, nisi comes quoq; sit effectus. Quemadmodum & uiceuersa affectus non fugitiuum facit, nisi sequente effectu: quippe nõ solum conscilij, sed etiam facti fugere est. Similis est error tertio ab hinc paragrapho, fugitiuum esse ab effectu animi cuiusq; æstimandum, ubi affectu proculdubio legendum est.

Ex eadem lege. §. Idem ait.

Efferuescere

Si autem in hoc tantum latuisset quoad iracũdia dominorum efferuesceret. Efferuescere ira dicitur, cum homo

homo ira excandescit. Efferuescere enim ebullire est. Columel. li. 13. Tertia die quam calcaueris conditurã effundito. Sed antequã condias musti aliquantulũ in sertam de seria transferto, ne in condiendo cum medicamento efferuescat & desluat, id est ne ebulliendo circunfundatur. Cicero in. 2. de Orato. Oratione autẽ celeri & cõcitata & uerbis efferuescentibus. Legendũ igitur deferuescat, quod contrariũ est efferuescendi. Cicero in. 4. Tusc. de ira pereitis loquens. Iis autẽ sunt subtrahendi ij in quos impetũ conantur facere dum sedi, si colligant, aut rogãdi sunt orãdiq;, ut si quã habent ulciscendi iam, differant in tempus aliud dum deferuescat ira. Deferuescere autẽ certe significat ardorẽ animi multa ratione excitatũ: & reliqua. Deferuescere igitur dicitur, ut deflagrare. Lucanus. Sic deflagrare minaces Pellas. & Liuius. Spes interdũ subibat deflagrare iras uestras, purgari suspitiones posse: & deflagrare seditionem Tacitus: & desæuire pro mitescere. Lucanus. Nec dum desæuiat ira expectat: quod Liuius exæuire dixit, de tempestate loquens. Efferuescerem tamen defendi potest eodem utrobiq; sensu, quanquam contrariæ sint significationes duorũ uerborum. Quemadmodũ enim quoad uiuet & quoad morietur, uidentur duæ res diuersæ & contrariæ, cum tamen idem tempus demonstrent, ut auctor est Gelli. & quoad senatus habebitur, & quoad senatus dimittetur. Sic etiam quoad ira dominorũ

Deflagrare.

Desæuire

Quoad.

efferue

efferuesceret, id est, quoad domini excandescerent, & quoad ira deferuesceret, id est quoad mitescerent ipsi eodem sensu dici possunt. Quod autē sequitur. Cum dominū animaduerteret uerberibus se efficere uelle, proripuit se ad amicum: legendum proripuit, id est raptim sese è conspectu eius abstulit. Cicero de aruspiū responsis. Attamen ignarus ille qui consules essent, exanguis atq; exæstuās se ex curia repente proripuit cū quibusdā fractis iam atq; inanibus minis. Vsus est etiam Martianus in. l. secunda, de captiuis & post. reuersis. Subducere uero se est sensim & clanculum discedere, ita ut nullus animaduertat. Terentius in Eunu. Vbi primum poterit se illic subducet scio. Idem proruere pro proripere dixit. Vix elocuta est hæc, foras simul omnes proruūt se, abeunt lauatum, ita ut fit domini ubi absunt. Significant enim hæc uerba impetum eundi. Idem in Adelph. Syre obsecro uide ne ille prorsus se irruat. Liuius in secundo secundi belli Punici. Itaq; ne procul in conspectos immitterētur equites, sublatis raptim signis quam cicatißimo poterant agmine sese abripuerunt. Apuleius in octauo asini. Arrepto nudo gladio per mediam ciuitatem cursu furioso proripit se, proculdubio nescio quod scelus gestiens.

Proripere

Subducere.

Promere.

Ex eadem. l. §. apud Labeonem.

Si quis in asillum confugerit. Asylum scribendū per y græcum

y græcum & unicum l. Asyli meminit Liuius lib. 1. ab urbe condita. Ab asylo Asylia dicitur pro eo iure libertatis & ueniæ, quod quis apud aras consequitur, quam immunitatem ecclesiæ uulgo uocāt: ut in illo exemplo. εἰς τὸ θήσειον καταφεύγοντες ἀσυλίαν εἶχον. Aedem igitur asylam, uel ut græci loquuntur asylon dicere possumus, & simulacrum asylum, id est, in qua uel ad quod ius est asyliæ confugientibus. Philost. καὶ ἄσυλος ἦν ἀνδριὰς τῷ τυβερίου. id est ad statuam Tyberij confugientibus ius erat Asyliæ: uel ad uerbum. Asylos enim erat statua Tyberij. Græci enim huiusmodi nomina composita communi genere efferunt, ut diagonios linea apud Vitruuium lib. 6. quæ diagonalis à plerisq; dicitur. Et lib. 5. Ab eo loco per centrum parallelos linea ducatur. Sic & perimetros & diametros. Et linea cathetos apud Censorinum pro perpendiculari, quam normalem etiam ipse uocat. Et apud eundem Vitruuium lib. 9. aquarum expreßio automatos, id est spontanea. Asyli etiam dicūtur à græcis homines à uiolentia tuti, ut sunt sacrosancti quos attingere sine periculo non licet, nec prehendere, quales erant tribuni plebis apud Romanos. Plutarchus in Proble. τῇ δὲ τιμῇ πίστιν αὐτὸν τὸν ἱερὸν καὶ ἅγιον καὶ ἄσυλον. Honore (inquit) tribunum sacrosanctum Romani faciunt & asylon. Pollux. ἄσυλοι δὲ ἦσαν οἱ κήρυκες, καὶ ἐξῆν

Asylia.

Asylos.

ἦξαν αὐτοῖς παυταχόσε ἀδεῶς ἰέναι. A sylli erat caduceatores, & licebat eis tuto quoquo uellent ire.

Ex l. si quis uenditor.

Si constantem, aut laboriosum, aut curacem, aut vigilacem, aut frugalitate sua peculiũ acquirentem effi- mauerit, & is ex diuerso leuis, proteruus, desidiosus, somniculosus, piger, & tardus comessor inueniatur. aliquibus libris commensor legitur, neutrum recte. Ad intelligentiam igitur huius loci commemorandum est ratus sum id quod Donatus in Phormionem admoniuit. Quaternos olim frumenti modios quolibet mense seruos à dominis suis accipere solitos, idq; demensum appellatum esse. Verum à mense an à demetiendo incertum. Ex quo more Terentianum illud manasse. Quod ille unciatim uix de demenso suo suũ defraudans genium comparsit miser, id illa uniuersum arripiens haud existimans quanto labore sit partum. Hactenus ille. Plautus in Sticho. Vos meministis quot calendis petere demensum cibum, qui minus meministis quod opus sit facto facere in ædibus. A græcis σιτομέτριον dicitur, quasi frumenti mensura. Lucæ duodecimo cap. τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκόνομος καὶ φρόνιμος, ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον, Quis putas est fide-

Demensũ

lis dispensator & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram? Sic enim habet traductio uulgata. Quem locum si Hieronymus transtulisset ut feciisse fal- creditur, sic ad uerbum (ut arbitror) dixisset. Quis- nam est fidelis ille ac prudens dispensator, quem consti- tuet dominus super familiam suam, uel in familia sua, ut det illi in tempore demensum. De futuro enim loqui- tur, non de præsenti aut præterito. Constituet enim per futurum scriptum esse ab interprete, credo non consti- tuit, sed postea deprauatum esse: alioquin per multis in locis Euangelij temporis error manifestus est his qui græce uel tantulum intelligunt. Quo in loco insignis est Lyrani hallucinatio, qui tempus tritici, tempus Euangelij interpretatur, quasi Christus appellatione tritici intelligendus sit, cum nulla in eo loco tritici mentio sit. Interpres enim non tempus tritici intellexit, sed mensuram tritici in tempore. Quanquam etiam græce non tritici dicatur, sed frumenti, id est σιτομέτριον, non πυρομέτριον. Serui enim quolibet frumento uelebantur, non tritico. Dispensatores igitur seruis, id est atrienses & primæ autoritatis, seruis reli- quis frumentum calendis admetiri solebant, quod de- mensum dicebatur. Ex qua consuetudine dictum illud Euangelicum allegorice emanauit. Frugi por- ro serui, id est parsimonia utentes, & modico ci-

bo con

bo contenti, ex eo quod de quaternis modijs compe-
ecere poterant periculum sibi comparabant, unde etiã
interdum à dominis sese redimebant, aut alias arbitra
tu suo utebantur, ut ille Terentianus Geta, qui mun-
sculum nuptiale herilis filij uxori dedisse dicitur. Ser-
autem nequam, id est prodigi & luxurioſi nullum a
tenue peculiũ habebant. Luxu enim et comessationib
id est perpotationibus nocturnis demensum suum di
omne peculium dilapidabant: quare hic nõ commes
Comessator. quod nihil significat sed comessator lego. Comessa
quod græci κωμαζειν dicunt, unde comessatores di
qui nocturnis aut intempestiuis cõuiuijs indulgent. q
à græcis comastæ dicuntur. Plinius lib. 22. Athenis co
messabundi iuuenes ante meridiem conuentus sapient
frequentabant: comessabundi, id est comessatũ eunte
hoc est perpotatum, uel madidi & uinolenti. Curtius
lib. 8. Ibat uehiculis pro copia cuiusq; adornatus co
messabundus exercitus, armis quæ maxime decora erant
circum pendentibus. Idem. Si quid uictis saltem adue
sus comessantes animi fuissent, mille herele uiri modo
brij, septem dierum crapula graues in suo triumpho
pere potuerunt. Liuius lib. 30. de bello Macedo. pro
cõuiuio accepit, quod ad multam noctem agitatur po
cœnam. Quod uerbo eleganter ficto ab Hermolao Bar
baro Pocœnium appellare possumus. Demetrius enim
apud Liuium iam cœnatus ita ad comites inquit. Qui
comessa-

comessatum apud fratrem imus̃utitur & in hac signi-
ficatione Tranquillus.

Ex eadem lege.

Venditor qui optimum cocum esse dixerit, optimum
in eo artificium præstare debet. Mirari quispiam posit
culinaris ministerij tantam rationem habitam à iuris-
consultis esse. Mirari autem desinet qui Liuium libro
9. de bello Macedonico legerit. Luxuriæ (inquit) pere-
grinæ origo ab exercitu Asiatico in urbem aduecta est.
Inde primum psaltriæ, sambucistriæq; & conuiualia lu
dionum obleƈamenta addita epulis. Epulæ quoq; ipsæ
& curaet sumptu maiori apparari cœptæ. Tunc cocus
uilissimum antiquis mancipium & æstimatione & usu
in precio esse, & quod ministerium fuerat, ars haberi
cœpta. Vix tamẽ illa quæ conspiciebantur semina erant
futuræ luxuriæ. Plautus in Aulu. Cocus ille nundinalis
est, in nonum diem solet ire coƈtum, id est uulgaris &
uilis qui non nisi nũdinis conducitur cũ plebs ex agris
conuenit. Serui igitur coci erant in precio propter eorũ
operas quæ magno locabantur, tanquã artificiales non
ministeriales. Plini. lib. 9. Adhuc (inquit) coci triumpho
rum precijs parantur & equorum pisces. Nullusq; pro
pe iam mortalis æstimatur pluris quàm qui peritissime
mensum domini mergit. Culinaris ratio.

Ex l. si uero. eodem tit.

Sabinus scribit ex priore causa quæ statim (inquit)

ut uenit id mãcipium, eo nomine agere posse cœpit. Sic quidem legit Accursius astipulantibus exemplaribus, sed in luto hæret, ut dicitur. Ego uero structuram inuersam esse censeo, cuius generis errata multa in antiquis scriptoribus deprehendere licet. Sic igitur legendum censeo ut sensus perspicuus reddatur. Sabinus scribit ex priore causa (quæ statim inquit ut uenit id mancipium cœpit) eo nomine posse agere: ut sit sensus, redhibitionis tempus licet dicti promissi ue nomine competat, à uenditione tum demũ subsecuta procedere, qppe cũ ex eo promisso ante uenditionẽ agi non potuerit. Cœpit igitur nõ ad agere infinitiuũ, sed ad nominatiuũ causa refertur.

Ex lege redhibere.

Vel si quid ex eo quod egerit ad eum peruenerit, uel dolo malo uel culpa eius factum sit quo minus peruenerit, hisdem diebus reddi. Lego hisdem de rebus reddi. De enim interdum pro uel propter significat. Cicero libro. De. 1. Epist. Tanta enim magnitudo est tuorum ergo me meritorum, ut quoniam tu nisi perfecta re de me non conquiesti, ego quia non idem in causa tua faciam, uitam mihi acerbam esse putem. De me (inquit) id est propter me. Teren. Quantum me amas de fidicina hac? Hisdem igitur de rebus reddi, id est propter hasdem res reddi, uel ꝑ his rebus recte præstari. ut in. l. aliud de uerbo. signi. Recte aũt dari uel præstari prisca est locutio. Cato Recte hæc dari fieriq; satisq; dari domino aut cuius erit promis

promittito, satisq; dato arbitratu domini.

Ex. l. Cum autem. circa finem.

Pedius etiam illud non putat esse spectandum, cuius cõtemplatione testator seruum hæredem scripserit, quia & si uenditio remãsisset nihil hæc remansisset nihil res emptori proderat. Remansisset (inquit Accursius) id est facta nõ esset. ego nec Accursij autoritate, nec exemplarium testimonio adduci possum, ut credam Vlpianum sic inepte locutũ. Propterea non si uenditio remãsisset, sed si uenditoris mansisset legere hic soleo, & intelligo seruus legatarius.

Ex. l. Aediles. circa finem.

Sic & quanta pecunia pro eo homine soluta. Emendatius in antiquis legitur & si quanta. Quod autem sequitur, Cuius ue pecuniæ quis eo nomine obligatus erit, non liberabitur: sic resoluitur. Vel si ea pecunia non liberabitur cuius pecuniæ obligatus erit eo nomine. Est autẽ figurata locutio frequens in edictis prætorum & in priscis formularum conceptionibus, cum antecedens casum relatiui sequitur, quod tum fere est cum relatiuũ præcedit. Cicero pro Ligario. Sed hoc non concedo, ut quibus rebus gloriamini in uobis, easdẽ in alijs reprehendatis. Idẽ in secũdo Epist. Est enim tibi grauis ad uersaria cõstituta, & parata incredibilis quædã expectatio

quam tamē una re facillima uinces si hoc statueris, quarum rerum gloriam adamaris, quibus rebus hæ laudes comparantur, in ijs esse elaborandum. Liuius per accusatiuum. Quem ceperant exules montes herbidus aquosusq; est. Obligatus autem pecuniæ dicitur, ut obligatus furti Gellius libro. 7. Quod cui seruandum datum est si usus est, siue quod utendum acceperit, ad aliam rem atq; acceperat usus est, furti se obligauit. Idem. Qui alienum tacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur. Sic compertus criminis dicitur apud Liuium. Duæ uestales eo anno stupri compertæ. Et rursus. Cum sacri legij compertos in uinculis Romam misisset. Et manifestus criminis apud Ciceronem. Legimus & apud eundem Liuium, quosdam tantæ pecuniæ damnatos quantum exoluere non possent. Sic æris confessos, & debiti iudicatos Gel. dixit li. 19. Sic græci ἑάλω φόνου ἑάλω κλοπῆς. Aristopha. πότερον πρᾶν οἰας ἕλω Nunquid delirij eum cōuincere me uis. Sic anquirere capitis apud Liuium, & arcessere capitis apud Ciceronem, & apud Sallustium arcessere captæ pecuniæ Cæterum in. l. illud infra eodem titulo, ut pecuniæ cuius nomine obligatus erit, liberetur: lego, cuius pecuniæ nomine obligatus erit, liberetur. Alioqui latina constructio non erit, id est à iurisconsultorum stilo & præsertim Vipiani abhorrens. Est autem hic sensus, ut ea pecunia liberetur cuius pecuniæ nomine obligatus erit.

Ex lege

Ex lege Qua uulgo. eodem titulo.

Si aduersus ea factum erit solidi ducenti præstabuntur. Solidos pro aureis accipi nemo leguleorum nescit, adnotante id Accursio libro 4. institutionum. Appellationis autem causam aliquādo inquirentibus nobis Lampridius se obtulit, qui de Alexandro principe Romano loquens. Vectigalia (inquit) publica in id contraxi, ut qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem aurei præstarent: hoc est trigesimam partem. Tuncq; primum semisses aureorum formati sunt, tunc etiā cū ad tertiā partē aurei uectigal decidisset tremisses, dicente Alexan. etiā quartarios futuros quod minus non posset, quos quidem iam formato in moneta detinuit, expectans ut si uectigal contrahere potuisset & eos ederet. Sed cum nō potuisset per publicas necessitates, conflari eos iussit, & tremisses tantum solidosq; formari. Formas binarias, ternarias, quaternarias, & denarias etiā atq; amplius usq; ad quinquagenarias quoq; & cētenarias quas Heliogabalus inuenerat, resolui præcepit, neq; in usu cuiusq; uersari, atq; ex eo ijs materiæ nomen inditum est, cum diceret plus largiendi hanc esse Imperatori causam, si cum multos solidos minores dare posset, dans decem uel amplius, una forma 30. & quinquaginta & centum dare cogeretur Ex his uerbis Lampridij quæ uulgo corruptissime leguntur, facile in-

Solidi. legimus solidos primum dictos esse aureos nummos ex
Semisses. ti cuiusdam suiq; ponderis quasi integros. Erant denique
Tremisses diati aurei & tertiarij à tertia parte dicti, qui Semisses
Tremissesq; dicebantur: quemadmodum binarij ternarij
rij quaternarijq; & deinceps dicti sunt, qui binos ter
reos & ternos & quaternos denosq; penderent. Sic in
telligendi tremisses in l. iubemus. de erogatiõe mil. an.
libro. 12. cod. Proinde solidos nostros primum argen
teos nummos fuisse coniicio duodenarios, id est duode
cim Turonis uel Parisijs uslentes. Deinde semisses nam
mos factos, id est dimidiatos. Postea quadrãtes seu quar
tarios, quos liardos dicimus. Postremo sexcũtes, sescũcia
les, unciales et semunciales qui oboli dicebantur. Trien
tes autem & quadrantes apud antiquos nomina signa
tæ pecuniæ fuerunt, ut alibi fortasse dicetur.

Ex. l. si tamen. in fine.

Simplariarum uenditionum causa ne sit redhibitio in usu est. Accursius sibi non constat in huius uerbi etym ratione, quod mihi mirũ uidetur, cum omnibus obuiam sit id quod errabũda ipse indagine inuestigare conatur. Constat enim (ut arbitror) simplarias uenditiones esse pro quibus necesse uenditor non habet de dupla empto ri repromittere, quarum meminit Vlpianus in l. empto ri. infra de euictionibus. Ita enim simplariæ uenditiones à Pomponio dicuntur, ut simplariæ actiones & duplariæ dicebantur quæ in simplum, duplum, quadruplum dabantur. Vnde quadruplatores dicti delatorum genus qui eo sese quæstu tolerabant, ut ea persequerentur quorum ex legibus quadrupli erat actio, quorum crebra mentio apud antiquos. Eadem ratione armaturæ simplares duplaresq; à Vegetio dicuntur libro secundo de militari: quas qui gestabant, singulas & duplas conse quebantur annonas. Et à Modesto de uocabulis rei militaris torquarij simplares duplaresq;: quod qui illa præmia uirtutis & decora militiæ meruissent, singulas & binas præter alios consequebantur annonas. Sic hodie in sacerdotalibus collegijs sacerdotia quædam simplaria dici possunt, & quædam duplaria, à simplice dupliceq; stipe in confessu ecclesiastico accipienda. Propterea simplariæ res dictæ ab antiquis quidam putant minutas & nullius prope precij, pro quibus scilicet in simplum tantum uenditori cauendum esset.

Simplariæ.

Quadruplatores.

Simplatores.

Ex. l. ultima. eiusdem tituli.

Serum est tam ueterator quàm nouicius dici potest, & reliqua. Si quis hoc dictum Venulei cum Vlpiani dicto conferat in l. præcipiunt, supra eodem hoc titulo, discrepantia hæc duo dicta omnino inueniet. Propterea Laurẽ. Vallẽsis hunc locũ notans ita inquit. Quid tam contrariũ q̃ hæc duæ iurisconsultorum sententiæ? Quid magis absurdũ q̃ nõ dico inter eas non iudicasse, sed eas

aut ambas scripsisse, aut contrarias esse non uidisse: & complura in rebus (ut coniectura ducitur) esse deberent, cum in uerbis tot sint & tam manifeste contrariæ. Hactenus ille. Neq; uero ignoro hoc dictum Laurentij persuaderi non posse qui Iustiniano credunt nullas in Pandectis duas leges sibi contrarias esse, hoc est (ne uerbo eius utar) nullam antinomiam esse. Sic enim inquit in lege priore cod. de ueteri iure enucleando. Quo in loco Accursius adnotandum censuit, nulla duo dicta in iure aut contraria, aut similia esse. Quod conniuentibus oculis credi oportere legulei credunt, nec sine ingenti piaculo in dubium reuocari posse. Propterea meam litem nostram faceremus (ut dicitur) uerba Laurentij ascripsimus uiri sane doctissimi, ac iudicij singularis. Nonnulla tamen & alia loca in Pandectis adnotasse mihi uideor, in quibis consarcinādis Tribonianus dormitasse deprehenditur. Libera enim uel contra receptas opiniones rationem sequenti sententia debet esse. In. l. per seruum, de usu & habita. Deniq; si fructus deducto usu legatus sit, inutile esse legatum Pomponius libro quinto scribit. In. l. huic stipulationi, titulo sequenti. Ergo & si fructus sine usu obtigerit, stipulatio locum habebit. Non uideo quo modo hæc dicta non dissidere possunt: quo & magis mireris, Vlpia. utrobiq; loquitur, nisi fuerit error librariorum qui Vlpianum pro alio quouis prænotauerint. Pomponius in. l. si penu, de condit.

Antinomiæ in Pandectis.

dend. indebiti. Quamuis debitum sibi quis recipiat, tamen si is qui dat, non debitum dat, repetitio competit. Et paulo post. Quamuis debitū sibi quis recipiat, tamē si is qui dat, non debitum dat, repetitio competit. Paulus eodem titulo in. l. repetitio. Repetitio nulla est ab eo qui suum recepit, tametsi ab alio quàm à uero debitore solutum est. Vlpianus de cōtrahenda empti. in. l. quid tamen. Si & ego me uendere aurum putarim, & tu emere, cum æs esset, uenditionem esse constat, ideo quia auri aliquid habuit. Nam si inauratū aliquid sit, licet ego aureum putem, ualet uenditio. Iulianus eodem titulo in. l. cum ab eo. Mensam argento coopertam mihi ignoranti pro solida uendidisti imprudens, nulla est emptio, pecuniaq; eo nomine data condicetur. Et in titulo de uerborū obligat. in. l hoc iure. Hoc iure utimur, ut ex hac stipulatiōe, si Lutius Titius ante Calēdas Maias in Italiam non uenerit, decem dare spondes? nō ante quicquā peti posse, quàm exploratū sit ante eam diem in Italiam Titium uenire non posse, neq; uenisse, siue eo uiuo, siue eo mortuo id acciderit. Vlpianus in. l. stipulationes, infra eodem titulo. Nec si insulam fieri quis stipulatus sit, expectandum ut tantum temporis præterierit quātō insula fabricari possit. Sed ubi iam cœpit moles faciendæ insulæ fieri, tunc agetur, diesq; obligationi cedit. Et rursus inferius Papinianus in. l. insulam. Insulam intra biennium illo loco ædificari spondes, ante fi-

nem biennij ſtipulatio non committitur, quamuis reus promittendo non ædificauerit, & tantum reſidui temporis ſit quo ædificiũ extrui non poßit. Neq; enim ſtipulationis ſtatus cuius dies certus in exordio fuit, ex poſtfacto mutatur. Idemq; & in ſtipulatione iudicij ſiſtendi cauſa facta placuit, ſcilicet ut ante diem ſtipulatio non committatur, ſi certum eſſe cœperit parere ſtipulationi reſiduo tempore non poſſe. Vlpianus in. l. cum quidam de iure fiſci. Cum quidam capitis reus emancipaſſet filium ut hæreditatẽ adiret, reſcriptum eſt non uideri in fraudem fiſci factum quod acquiſitũ non eſt. Paulus infra in. l. in fraudem. In fraudem fiſci non ſolum per donationem, ſed quocunq; modo res alienatæ reuocãtur, idemq; iuris eſt & ſi non quæratur. Aeque enim in omnibus fraus punitur. Vlpianus in. l. ſi filiusfa. de iudicijs. Iudex tunc litem ſuam facere intelligitur cum dolo malo in fraudem legis ſententiam dixerit. Dolo autem malo hoc facere uidetur, ſi euidens arguatur eius uel gratia, uel inimicitia, uel etiam ſordes. Caius in. l. ultima, de uarijs et extraordinarijs cognitionibus. Si iudex litem ſuam fecerit, non proprie ex maleficio obligatus uidetur: ſed quia nec ex cõtractu obligatus eſt, & utiq; peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiã: ideo uidetur quaſi ex maleficio teneri in factũ actione. Niſi iſta & huiuſmodi, cõtraria omnino inter ſe atq; etiam pugnantia ſint, non uideo cur aientia & negantia pub

bre conuenire nõ poßint. Nec tamen ignoro nihil tam diſſentaneũ eſſe, qd' Accurſius interpretatione illa arioſtrice & deſultoria (ut ita dicam) leuitate à Martino in Ioannẽ, & inde rurſus in Azonẽ, aut Bulg. ac ſubinde in alium atq; aliũ trãſeundi: atq; adeo ſi opus ſit in Apollinẽ, conſentaneũ etiã & quadrãs eſſe, perſuadere ijs nõ poßit qui lege Pythagorica (ut alibi diximus) in autoritatẽ eius à præceptoribus adacti ſunt. Sed uideamus quid ſit litem ſuã facere, quandoquidẽ id interiurijcon. nõ cõuenit. Cicer. lib. 2 de Orat. Quid ſi quæ uitia aut incõmoda ſunt in aliquo iudice uno aut pluribus, ea tu in aduerſarijs exprobrãdo, nõ intelligas te in iudices inuehi, mediocre peccatũ eſt? Quid ſi cum protero dicas, litem tuã facies? aut læſus efferare iracundia, cauſam relinquas, nihil ne noceas? Id eſt ſi ita agas ut nõ alienã cauſam, ſed tuã agere uidearis. Gell. lib. 9. Ad hæc ego reſcripſi, nihil amplius q̃ uerba Marci Catonis, quibus uerbũ utrũq; de quo ad me ſcripſerat deideretur. Nam & Varro ſatis aperte quid dici oporteret edocuit, & ego aduerſus eum qui doctus eſſe dicebatur, litem meam facere abſens nolui, id eſt nolui rationibus cum eo contendere, ſed tantum autoritatem Varronis ſecutum me eſſe oſtendi, ne contentione implicarer, aut rei periculum ſuſciperem. Noſtro tempore litem ſuam facere iudices uidentur interdum, cum nimium in alterum litigatorum propenſi, non

Litem ſuã facere.

tantũ

non tantum disceptatoris & arbitri partes, sed etiam causidici usurpant, studium suum præ cupiditate prodentes. Quomodo & aduocati cum studio litigatoribus suis placendi, in aduersarios simul contumeliosissimis uerbis, simul grassatorijs uultibus inuehuntur, id se in commentarijs habere dictitantes. Perinde quasi fidem aduocationis implere non possint, nisi & inimicitias litigatorum suorum causa susceperint. At enim causæ inseruiendum, etiamne antequam causam pernouerint? etiã cousq; ut ex professo inimici personã induãt? est certe quatenus causæ id poscere uideãtur, sed multi non tam liti quàm litiganti subseruiunt. Litem suam facere græci πιεῖν κρίσιν ἰδίαν dicunt. Liuius libro 5. ab urbe condita circa finem. Item in rem suam uertere dixit, pro eo quod est rem inter duos controuersam ad iudicare sibi, quod est cum iudex ita cum litigatoribus agit, ut ei iure suo cedant. Orare (inquit) ne pessimum facinus peiore exemplo admitterent iudices litem in suam rem uertendo. Tribonianus autem huius operis, id est Pandectarum architectus, qualis uir fuerit ex Sudæ monumentis apparebit. Sic enim ad uerbum græce inquit. Tribonianus natione Græcus cum omnis religionis contemptor erat, tum uero imprimis à christiana fide abhorrens, assentator & fraudulentus, ut qui Iustiniano principi persuaserit mortem eum non oppetiturum esse, atq; in cœlum cum carne assumptum iri.

Litẽ in rẽ suam uertere.

Tribonianus.

Quæ-

Quæstor Iustiniani fuit, tanta ui ingenij præditus ut doctrina præstantissimus euaserit, ac nulli æuo suo secundus. Cæterum auaritiæ eousq; indulgens, ut lucro uenalitius habendum semper duxerit. Nam & leges quotidie fermè sordida dinundatione antiquare identidem ferreq; instituerat, ut cuiq; commodum esset. Hic cum diu post honorem adeptum superuixisset, morbo tandẽ interijt, nihil prorsus molestiæ à quoquã unquã passus. Erat enim sermone blandus & alioqui suauis, auaritiæ quoq; morbum doctrinæ præstantia facile obumbrare poterat. τῶν δὲ νόμων ἡμέρας ἐκ τοῦ ἐπιπλείστου ἑκάστης τοὺς μὲν ἀνῄρει, τοὺς δὲ ἔγραφεν ἀπεμπλῶν τοῖς δεομένοις κατὰ τὴν χρείαν ἑκατέρου. ἔτη δὲ πολλὰ ἐπιβιοὺς τῇ τιμῇ ἐτελεύτησε νόσῳ, οὐδὲν ἄχαρι πρὸς οὐδενὸς παθὼν. ἦν γὰρ αἱμύλιος καὶ τἄλλα ἡδὺς, καὶ φιλοχρηματίας τὸ νόσημα ἐπισκιάσαι ἱκανώτατος τῇ τῆς παιδείας πρίουσίᾳ. Idem de Iustiniano loquens, ita inquit. ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς ῥωμαίων ὀρθοδοξότατος ἦν δὲ ἀμάθητος γραμμάτων ἁπάντων, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον ἀναλφάβητος. Iustinianus Romanorum imperator imprimis orthodoxus: hic literarũ omniũ expers fuit, atq; etiam (quod aiunt) analphabetus. Analphabeti à græcis dicuntur homines, qui ne elementarias quidem literas nouerunt, quas Fulgentius abecedarias appellat in tertio Mythologicôn. Hic tamẽ est qui omnia iura in

Analphabetus.

iura in pectore condita habuisse creditur, atq; etiam in promptuario quodam omnis antiquitatis, ne quid usquã in iuris ciuilis uoluminibus uel tantulum discreparet. Verum ut ad rem redeamus. Martianus in .l. Interdũ, infra de Publicanis. Veterana (inquit) mancipia sunt quæ anno in urbe seruierunt. Nouitia autem intelliguntur, quæ anno nondum seruierunt. Mirum igitur quid sit quod non spatio seruiendi æstimandum ueteratorem Celsus ait, sed genere & conditione seruiendi. Veterator seruus quis sit, nemo ignorare potest qui Comicos legerit. A græcis nisi fallor παλίμβολος dicitur, id est παλίμπρατος, qui diuturna ac multiplici & sæpe cõmutata seruitute astutus & uafer euasit. Hoc autem uerbum transfertur & ad liberos homines. Cicero in secundo de Finibus. Acutum, uersutum, ueteratorẽ, facile ut excogitet quomodo occulte sine ullo conscio fallat. Idem in Bruto de Cethego oratore loquens. Huic de repub. satis suppeditabat oratio, totam enim tenebat eam penitusq; cognorat. Itaq; in senatu consulariam dignitatẽ assequebatur, sed in causis publicis nihil, in priuatis satis ueterator uidebatur. Veterator aduocatus dici hodie potest, qui diu ac multum in foro uersatus, omnes litium trahendarũ anfractus, omnes ambagiosas fugitãdi ludificationes, omnes prehẽsiones nexusq; lubrici litium certaminis tenet, qui in ancipiti forensiũ salebrarũ marte bellißime insidias disponere atq; etiam prouidere nouit. Sed is proprie (ut uno uerbo absoluã) qui eam se artẽ scire atq; exercere profitetur, qua arte causa inferior, superior euadere uel reclamante æquo bonoq; poßit. Idq; quod græci dicunt τὸν ἥττονα λόγον κρείττονα τιθέν. quam olim profeßionẽ factitasse sophistas Cicero in Bruto, & Gellius in .5. meminerũt. Veterator in omni arte & instituto dicitur, qui ea astutia ac subdola solertia utitur, quam lingua uernacula ruzam uocamus. Inde ueteratoriũ pro subdolo ponitur & impostorio. Cic. in Bruto de Turio oratore loquẽs. At in inueniendis componendisq; rebus mira accuratio, ut facile in nullo diligentiorẽ maioremq; cognouerim, sed eam ut citius ueteratoriã quàm oratoriam diceres. Idem de Iulio Cæsare qui postea rempub oppreßit. Hanc cum habeat præcipuã laudem in cõmunibus, non uideo cui debeat cedere. Splendidã quandam minimeq; ueteratoriã rationẽ dicẽdi tenet. Voce, motu, forma magnifica & generosa quodãmodo. Idem in prætura urbana. Nihil ab isto uafrum, nihil ueteratoriũ expectaueritis, omnia aperta, omnia perspicua reperiẽtur. Propterea honestos & probos aduocatos diu in foro uersatos: ueteranos nõ ueteratores appellauerim, ut milites ueteranos, quibus opponuntur tyrones, id est nouitij. Idem in Diuinatione. Apuleium esse uideo proximum subscriptorem, hominem non ætate sed usu forensi atq; exercitatione tyronem, id est non ætate nouicium quàm inertia. Inde tyrocinium dictum, cum in forum primũ

Veterator.

primum oratores futuri deducebantur, quasiq; oratoriæ arti initiabãtur & agẽdis caußis. Huiusmodi enim artis exercendæ auspicamentum, tyrocinium dicebatur tuncq; oratores dicebantur tyrones. Tranq. in Nerone. Deductus in forum tyro, populo congiarium militi donatiuum proposuit indicta decursione. Idem in Augu. Decimumtertiũ consulatum biennio post ultro petijs, ut Caium & Lucium filios amplißimo præditus magistratu, suo quemq; tyrocinio deduceret in forum. Idem in Tyber. Neronem & Drusum patribus cõmendauit, diemq; utriusq; tyrocinij congiario plebi dato celebrauit. Plinius li. 8. Tanaquil prima texuit rectam tunicã qua simul cum toga pura tyrones induuntur nouæq; nuptæ. Togam autem puram sumebant adolescentes tyrocinij die posita prætexta puerili. Hæc toga quæ etiã uirilis dicebatur, in Capitolini Iouis templo sumebatur autore Valerio lib. 5. A græcis hoc δοκιμασθῆναι εἰς ἄνδρας dicitur, καὶ εἰς ἄνδρας ἐγγραφῆναι. ut Isocrates in Panathen. & simpliciter δοκιμασθῆναι, ut Demosthenes, κατὰ μειδίου. εἰσέφερον ἀεὶ φθὸς δόξης ὧν ὁ πατήρ μοι κατέλιπε, τὸ ὧν δίκαιον ἦν με δοκιμασθέντα κομίσασθαι, id est, εἰς ἄνδρας ταχθέντα, id est, cum in meam tutelam uenissem, ut iurisconsulti loquuntur. Aulici dicunt ex pueris asseclis excedere, quos uulgo mangones appellant. Terent. hoc modo ex ephebis excedere dixit. Nam is postq̃

Toga pura & uirilis.

Ex asseclis excedere.

postq̃ excessit ex ephebis Sosia, liberius fuit ei uiuendi potestas. Et excedere è pueris. Cicero pro Archia. Trãsfertur & ad alia tyrocinium, & pro cuiusq; artificij rudimento ponitur. Plinius libro. 7. Valeria Emboliaria reducta est in scenam ludis pro salute diui Augusti uotiuis annum centesimum quartum agens, quæ producta fuerat tyrocinio à Marco Pompeio ædili plebis ante annos nogintaunum. Tyrocinium mimæ uocauit Plinius, ut tyrocinium patroni & oratoris, tracta metaphora à tyrocinio militari. Cicer. in primo de Orato. Fateor enim callidum quendam hunc & nulla in re tyronem ac rudem, nec peregrinum ac hospitem in agendo esse debere. Idem in Sallust. At hercle lapsus ætatis tyrocinio postea se correxit, id est inscitia & ignorantia. Plinius de nauibus dixit per metaphoram libro. 24. Zopissam eradi nauibus diximus cera marino sale macerata. Optima hæc à tyrocinio nauium. Tyrocinium nauium uocat cum primum mari committuntur, & ueluti in Neptuni militiam conscribuntur. Facere tyrocinium & ponere rudimentum latine dicitur, id quod uernacula lingua caput operis facere dicunt, id est initium opificij, cum opifices specimen artis edentes magisterio decorantur. Tyrocinium etiam latine dicitur quod uulgus nostrũ deuirginationẽ appellat, id est artis cuiusq; aut instituti auspicatũ, et industriæ ꝓpriæ probationẽ & experimentum. Tyrocinium igitur animi hoc in loco

Facere tyrociniũ.

Venuleius eleganter pro simplicitate & rudimento
fuit: elegantius tamen ipse quàm uerius locutus, hu
bis. Nouitiũ aũt non tyrocinio animi sed conditione
uitutis intelligi. Et paulo ante. Sed ueteratorem non
tio seruiendi sed genere & causa æstimandũ Celsus

Ex. l. Si ita quis: de euicti.

Vespertilio. Sanum esse, furem non esse, uespertilionem non
Vespertilio (ut arbitror) uerbum est circumforaneũ
ex formula uenalitiorum sumptũ, pro eo fortasse quo
alibi Myopem dixit, id est qui interdiu exiliter uide
uesperi iustam aciem habet, qui luscitiosus latine dici
ab auium (ut uidetur) uespertilionũ similitudine. Ouid
in. 4. Metamor. Lucemq; perosæ Noctæ uolant, ser
tenent à uespere nomen. Vt autem uespillonem lega
Nycteris pro sandapilario sensui non congruit. Sudas autor
Chærephonta quendam philosophum nycteridą, id
uespertilionem ob id dictum quod philosophando exp
luisset & supra modum emaciatus esset. Martianus
lege qui decem, infra de solutionbus. Num ergo & fi
spertilionem, aut alias turpem dederit hominem, idem
sit? Iurisconsulti autem interdum eam licentiam sibi per
mittunt, ut uerbis triuialibus & circumforaneis aut ca
strensibus pro legitimis & pure latinis utantur. Qua
fit ut difficilior sit interdum uerborum apud eos enar
ratio, cum ea uerba apud autores nunquam reperiam
tur. Quid si uersipellem legamus? Plinius libro octauo

Homines

homines in lupos uerti rursumq; restitui sibi, falsum
esse confidenter existimare debemus, aut credere omnia
quæ fabulosa tot sæculis comperimus. Vnde tamen ista
uulgo infixa sit fama, in tantum ut in maledictis uersi
pelles habeantur, indicabitur, & reliqua. Meminit etiã
August. libro. 18. de Ciuitate.

Ex. l. Herennius. eodem titu.

Et quæstiõe mota fisci nomine autorẽ laudauerat. Lau Laudare
dare (inqt Nonius) significat nominare. Plaut. in Capti.
Iouem supremum testem laudo Egio me infidelem non
futurum Philocrati.
Quo tamen in loco non testem laudo sed testem do uul
go legitur, sed mẽdose, ut ex Nonio apparet. Vnde apud
Maronem in tertio Georg.
Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Illaudati, id est ne nominandi quidem. Laudare (inquit
Macrobius in. 16. Saturnalium) significat prisca lingua
nominare appellareq;. Sic in actionibus ciuilibus autor Autor laudatur.
laudari dicitur, id est nominari. Illaudatus ergo Busiris,
id est illaudabilis & nunquam nominandus. Hæc ille à
Gellio accepta libro secundo noctium atticarum. Lau
dare tamẽ ꝙ uerbũ est ipsum iuris si qs diligẽter aduer
tat, non mõ nominare, ut Gell. & Macro. & Nonius di
cerunt: sed etiã nominatim citare significat, & appella
re, hoc est iudicio dictato interpellare. Marc. Tull. lib. 3.

de Ora. de Carneade loquens. Huius ego et si multos audi
ditores cognoui Athenis tamē autores certißimos lauda
re possum & socerum meum Scæuolam qui eum Roma
adolescens, & Quintum Metellum familiarem meum
qui illum à se adolescente Athenis iam affectum senec
tute multos dies auditum esse dicebat. Idem in eodem.
Atq; hæc quidem ab his philosophis quos tu maxime di
ligis Catule dicta sunt: quod eo sæpius testificor quod au
toribus laudandis meptiarum crimen effugiam, id est
his philosophis nominatim citandis, & tanquam ad te
stimonium dicendum euocandis, quos autores harum re
rum habeo. Idem pro Flacco. His igitur epistolis Decia
ne recitatis, his mulierculis productis, illo absente auto
re (inquit) nominato & teste huius criminis citato. Gel.
libro. 3. Varro undecimo mense nasci hominem posse
dicit, eiusq; sententiæ Aristotelem laudat autorē. Pom
ponius in l. tenetur, supra de acti. empti. Si tibi iter uen
didero, ita demum autorem me laudare poteris si tuus
fuerit fundus cui acquirere seruitutem uolueris. Lauda
re autorem. Modestinus & Pomponius, quo modo &
Cicero pro nominatim citare posuerunt, & ad sui
defensionem accersere appellareq;, quod uulgo sum-
mare dicimus. In quo significato etiam accipitur in le
ge secunda de in litem dando tutore, codice. Id autem
Gellius Macrobiusq; significare mihi uidentur cum di-
cunt laudare prisca lingua esse nominare appellare q;.

Appella

Appellare enim est iudicium dictare, ut iurisconsulti lo
quuntur. Græci δίκλιν λαγχάνειν uocant: uel etiam
extra iudicium interpellare. Columella libro. 1. de officijs
patris familias erga colonum loquens. Nec sane est unū
dicendum nobis quicquid licet. Nam summum ius anti-
qui summam putabant crucem, nec rursus in totum re-
mittendum. Nam uel optima nomina non appellādo fie
ri mala fœnerator Alphius dixisse seuerißime fertur,
id est non interpellando, hoc enim appellare elegantio-
res autores non interpellare uocant. Cicero pro Quin-
tio. Quis tam negligens? quis tam tui Sexte dißimilis?
qui cum res ab eo, qui cum contraxisset, recessisset, et ad
hæredem peruenisset, non hæredem cum primum uidis-
set, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret? si
quid in controuersiam ueniret, aut intra parietes, aut
summo iure experiretur? id est reposceret debitum, &
rationem cum eo iniret, & id quod controuersum esset,
aut domesticis arbitris aut forensibus committeret. Et
in. 1. de Offi. Cauendū etiā ne maior pœna q̄ culpa sit,
& ne ijsdem de causis alij plectantur, alij ne appellen-
tur quidem. Plin. in Epist. Libera tandem hendecasyllo
borum meorum fidem qui scripta tua communibus
amicis spoponderunt. Appellantur quotidie & efflagi-
tantur, ac iam periculum est ne cogantur ad exhiben-
dum formulam accipere, id est ne actione dictata cogā
tur exhibere scripta tua. Qd̄ aūt autor sit uerbū iuris,

& eũ significet à quo quis ius in re cõparauit, aut alia quæsiuit, satis ex superioribus exemplis liquet, q̃bus ad toritas Cic. accedit, qui in ulti. in Ver. Actio. ita inquit. Nã statim L. Metell. ut isti succeßit ex C. Sacerdotis & Sexti Peducei instituto frumẽtũ Mamertinis imperauit. tum illi intellexerunt se id quod à malo autore emissent diutius obtinere nõ posse. Autoritas etiã nomẽ est unum

Autoritas

ex dijs quæ dominiũ rerũ perficiunt. Idẽ de aruſp. respõ sis. Multæ sunt domus in hac urbe patres cõscripti, atq; haud scio an pene cũctæ: iure optimo, sed tamẽ iure prauato, iure hæreditario, iure autoritatis, iure mancipij, iure nexi. Quo modo intelligi debet Venuleij dictũ in. l. ulti. de euictionibus, si alienã rẽ mihi tradideris: & eandem rem pro derelicto habuero amitti autoritatem, id est actio pro euictione placet. Illud Cic. iure autoritatis significat iure usucapionis q̃ præscriptionẽ uocant: quæ sito ab autore cuius causam sequitur qui ab eo rem quæsiuit quouis modo legitimo & ciuili, id quod liquet ex oratione eiusdem pro Cecinna. Lex (inqt) iubet usum et autoritatẽ fundi esse bienniũ: ac utimur eodem iure in ædibus quæ in lege non appellantur, id est de quibus lex siluit. Vsum & autoritatẽ uocauit usucapiendi conditionẽ, quæ olim erat biẽnij in rebus soli, ut autor est Iustin. in. 2. institutionũ. Et in Topicis. Item quod in re pari valet, ualeat in hac quæ par est: ut quoniã usus est autoritas fundi bienniũ est: sit etiam ædiũ. Apud Gelliũ aũcti ve-

tus legis actiniæ uerba. Quod subreptum erit, eius rei æterna autoritas hoc esto: significare censeo: quod in ea re furti ceciderit, nullo tẽpore q̃uis lõgißimo usu et autoritate quæritur. Rei (inquit) furtiuæ non annuus usus sit et autoritas: aut bina trinaue dies, sed æterna: res enim furtiuæ & ui possessæ usucapi lege. 12. tab. & l. attilia nõ possunt, ut dicit Iusti. à Gel. tamẽ attinia lex dicitur nõ attilia, nisi mendũ est, sic intelligẽda uerba eiusdẽ Cic. pro Cecin. Fũdus à patre relinq̃ potest: at usucapio fundi, hoc est finis solicitudinis ac periculorum litium, non à patre relinquitur: sed à legibus. Aquæ auctus, haustus, iter, actus, à patre: sed rata autoritatis harum rerum omnium in re ciuili sumuntur. Ad quam significationem autoritatis alluſit Plautus in Trinummo his uerbis. Quod si exquiratur ab stirpe autoritas: unde quisq; auditum dicat, nisi id appareat, famigerator cum damno sit. Cæterum à laudando, id est nominando autore Laudimias quas dicimus deductas esse puto. Emptor enim nominare autorem suũ domino soli tenetur intra paucos dies, & ab eo rẽ mãcipio accipere q̃ uulgo infestinari dicũt, alioq; mulcta cõmittitur Quin et alau dij appellatio ab eodẽ uerbo p̃fecta esse uidetur, q̃ qui prædia eo iure habeant laudare autorẽ suũ nemini tenentur, ut qui nullum soli dominum agnoscant nec patronũ, id est q̃ in nullius fide sint: sic enim latine dici debet. Cic. p̃ Plan. Eorũq; preces & uota deo meo reditu

Alaudiũ.

exaudiẽs. Dyrrachiũ q; erat in fide mea petere cõtẽdi. Et alibi in eadem oratione. Iter à Vibone Brundusium terra petere contendi, cũ omnia illa municipia quæ sunt à Vibone Brundusium, in fide mea iudices essent. Mos autem fuit apud antiquos, ut prouinciales & socij Populi Romani in clientelã sese darent proceribus Romanis, quos patronos sibi adoptabant non modo publice, sed etiam priuatim, ijq; ut clientes eorum dicerentur, inter se uero hospites. Ferebat autem id huiusmodi necessitudo, ut clientes perpetuo patronorum suorum patrocinio caput ac fortunas suas tuerentur, uicissimq; ipsi patronos suos omni obseruantia atq; obsequio colerent & uenerarentur. Cicero in Diuinatione. Clarissimi uiri nostræ ciuitatis temporibus optimis hoc sibi amplissimum pulcherrimum ducebant, ab hospitibus clientibusq; suis, ab exteris nationibus quæ in amicitia Populi Romani ditioneq; essent iniurias propulsare, eorũq; fortunas defendere. M. Catonem illum sapientem, clarissimum uirum & prudentissimum, cum multis graues inimicitias gessisse accepimus propter Hispanorum apud quos consul fuerat iniurias. Hoc ius necessitudinis non personale, sed gentilium erat ad agnatos & gentiles trãsiens. Idem. Scit hoc Caius Marcellus, scit is quem adesse uideo Lentulus Marcellinus, quorum fide & præsidio Siculi maxime utuntur, q; omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia adiũcta est. Idẽ in Ver. Acti.

Clientes.

.5. Itaq; nunc Siculorum Marcelli nõ sunt patroni, Verres in eorũ locũ substitutus est: q̃ in te tantam uirtutem esse aut dignitatẽ arbitratus es, ut conarere clientelam tam illustrẽ tã splendidæ puinciæ abducere, & auferre certissimis antiquissimisq; patronis? tu ista stultitia, nequitia, inertia, nõ mõ totius Siliciæ, sed unius tenuissimi Siculi clientelã tueri potes? Idem Phil. 2. Vexauit Puteolanos q; Caiũ Cassiũ, qd Brutos patronos adoptassent. Dicebantur aũt illi cõferre se in fidẽ ac clientelã patrorũ, patroni aũt clientis in fidẽ recipere. Idẽ pro Ros. Ame. Nam cũ multos ueteres à maioribus Roscij patronos hospitesq; haberẽt, omnes eos colere atq; obseruare desiterũt, ac se in Chrysogoni fidẽ ac clientelã cõtulerunt. Hoc in loco de priuata clientela locutus est, id est unius familiæ, nõ de publica, ut in superioribus exẽplis. Gell. huius necessitudinis meminit li. 5. Massurius (inqt) Sabinus in lib. iuris Ciui. ter. antiquiorẽ locũ hospiti tribuit q̃ clienti, cuius uerba hæc sunt. In officijs apud maiores ita obseruatũ est, primũ tutelæ: deinde hospiti: deinde clienti: tum cognato: postea affini. Idem ex oratione Cato. Aduersus cognatos pro cliente testantur: testimonium aduersus clientem nemo dicit, patrem primũ: postea patronũ proximũ nomen habere. Hũc morẽ clientelarũ uetustissimũ Gallis fuisse autor est Cæsar lib. 6. de bel. Gallico his uerbis. In Gallia nõ solũ in omnibus ciuitatibus atq; in omnibus pagis partibusq;, sed pene etiam

In fidem se cõferre.

singulis domibus factiões sunt. Earũ factionũ sunt priu
cipes, qui summã autoritatẽ eorũ iudicio habere existi
mantur, quorũ ad arbitriũ iudiciumq; summa omnium
rerum consiliorumq; redeat. Idq; eius rei causa institu
tum esse uidetur, ne quis ex plebe contra potentiorẽ au
xilij egeret: suos enim opprimi quisq; & circũuenire
nõ patitur. Neq; aliter si faciat ullam inter suos habet
autoritatẽ. Hæc eadẽ ratio est in summa totius Galliæ,
namq; omnes ciuitates in partes diuisæ sunt duas. Cum
Cæsar in Galliã uenit, alterius factionis principes erãt
Hedui, alterius Sequani. Hi cum per se minui ualerent,
qd' summa autoritas antiqtus erat in Heduis, magnaq;
eorũ erant clientelæ. Germanos atq; Arioui stũ fibi ad
iunxerant, eosq; ad se magnis iacturis pollicitationi
busq; perduxerãt. Prælijs uero cõpluribus factis secun
dis atq; omni nobilitate Heduorũ interfecta, tantũ po
tentia anteceſſerant, ut magnã partem clientiũ ab He
duis ad se traducerent, obsidesq; ab ijs principum filios
acciperent, & publice iurare cogerent nihil se contra
Sequanos consilij inituros. Et paulo post. Aduentu (in
quit) Cæsaris facta cõmutatione rerũ, obsidibus Heduis
redditis, ueteribus clientelis restitutis, nouis per Cæsa
rem comparatis, quod ij qui se ad eorũ amicitiã aggre
gauerant, meliore cõditione atq; imperio æquiore se uti
uidebant, reliquis rebus eorũ gratia dignitateq; ampli
ficata. Sequani principatũ dimiserant. Et rursus. Hi ãũ
qui pro

qui propter ueteres inimicitias nullo modo eũ Heduis
coniungi poterant, se Rhemis in clientelã dederũt. Hos
illi diligenter tuebantur: ita & nouam & repente colle
ctam autoritatẽ tenebant. His uerbis accurate perpen
sis, ac ne perpẽsis quidẽ, sed tantũ animaduersis: nemo
est (ut arbitror) qui nõ hanc nostrã studorũ consuetudi
nem ab illa clientiũ obseruãtia in patronos, & fide pa
tronorũ in clientes, oriundã esse iudicet. Itaq; quos ua
sallos uocant, clientes latine appellare soleo, & cliente
lam obseruantiã ipsam & obsequiũ quod homagium di
cunt, clientaris officij sponsionẽ agnitionemq;. In usibus
studorũ apparet clientelã & beneficiũ olim hoc uoca
tũ fuisse: & res beneficiarias uocatas, quæ hoc iure pos
sidẽtur. Et abnegare beneficiũ eos q nõ agnoscũt. Quã
quã clientela interdũ clientiũ multitudinẽ significat, ut
famulitiũ famulorũ, & ministeriũ ministrorũ, ut in lege
deniq; de pignoribus. Et equitiũ equorũ armentũ, &
custodia eos qui custodiũtur, id est reorũ multitudinẽ:
& sodalitiũ sodaliũ cœtũ, & comitatus comitum, id est
assectatorũ, et operæ operarios apud Sueto. & apud Ci
cero. homines redemptos & cõductos. Sicut apud Græ
cos δορυφορία obsequiũ significat, & clientiũ turbam.
ἑταιρεία sodales & sodalitatẽ. Sic φιλεία, ἰατρεία,
προξενεία, ὠνητεία, τὸ πλῆθος significãt. In fide au
tem alicuius esse, id est quod feudũ tenere ab aliquo di
cunt. Fides enim auxilium & tuitionem significat.

Beneficiũ & ipsum abnegare

Cæsa

In fidē recipere.

Cæsar lib. 2. de bello Gallico. Cæsar honoris Diuiciaci atq; Heduorum causa sese in fidem recepturum & conseruaturum dixit, id est (ut uulgi uerbo dicam) in salua gardiam. Cicero in Pisonem. Eumq; seruis symphoniacis & alijs muneribus acceptis timentem multumq; dubitantem confirmasti, & Thessalonicā fide tua uere iusseris, id est sub tua assecurantia, ut uulgo dicimus. Inde illa locutio deorum hominumq; fidem implorare, id est auxilium, ut solent ij quibus aliqua fit iniuria, aut aliqua uis infertur. Verba autem ad eam rem pertinentia sunt hæc. Inijcere manum prædio clientelario, id est fæsire feudum. Et emancipare prædiū ut alibi diximus, pro eo quod est à clientela sese eximere, & ut uulgo dicunt deponere fidem, & alium in locum suum substituere. Patronus mancipio dare fundum dici potest, & in fidem suam clientem accipere, id est in patrocinium & tutelam. Cliens autem mancipio accipere, & fidem patroni sequi, & in fidem se conferre, & clientelā exhibere uel obsequium præstare, & huiusmodi alia, & alienato prædio obsequium exuere, uel clientelā. Is autē qui patronum agnoscere non uult, controuersiā sui facere dici potest, & clientelæ se eximere, & clientelam inficiari: quod si temere faciat, in fraudem, id est pœnā incidisse dicitur, id est prædium commisisse. Committere autem uulgo confiscare dicunt. Cicero in Verrem Acti. 3. Est in eo testamento quo ille hæres esset, scriptū ut statuas in palæstra deberet ponere. faciemus ut palæstritæ negent esse positas, petant hæreditatē, quod eam palestræ commisisse dicant. Paulus de negotijs gestis. Si periculum erat ne prædia in publicum committerētur. Inde commissa in titulo de publicanis. Sunt & illa uerba, catalogum rerum clientelarium subclientelariumq; exhibere, id est enumerationē, ut etiam uulgo dicitur, annum patrono offerre, aut quintum quemq; subquintumq; nummum precij. Iusta obsequia exhibere, dare manus supplices, osculum obsequiose porrigere, in uerba iurare, sacramēto adigi. At uero patronus obsequia admittere dici debet, & osculo in fidem recipere. Et uerba præire, & iureiurando distinctum clientem adigere, manus iniectionem remittere. Manum iectam tollere, in fidem suscipere: quod sine fraude sua aliorūq; fiat, id est saluo suo alienoq; iure. Liuius lib. primo. Fœtialis regem interrogauit, rex facis ne me tu regiū nuntium, populiq; Romani Quiritiū uasa comitesq; meos? rex respondit, quod sine fraude mea, populiq; Romani Quiritiū fiat. facio. Dicitur & apocham admissæ clientelæ dare, & cliens antapocham exhibitæ, quod aduocamentum lingua uernacula dicitur, id est agniti patrocinium clientelare latine dici potest: ut cum dicimus patronum clienti indulsisse ut precario possideret, uel clientem precarium obtinuisse, uel annum, uel quinquennale,

Mancipio fundum dare.

Cōtrouersiam sui facere.

Quod sine fraude sua aliorūq; fiat.

nale,uel aliud quantulũcunq;. Iuriscõsulti precario re-
gare dicunt,& precario concedere. Non me latet pre-
carium esse quod quandoq; reuocari potest,id est,quod
nec statutũ tempus,nec certũ usum habet,sed aliud ut
bũ nõ habemus quo magis id significari possimus. Pra-
dia autẽ olim quædã pensitantia dicebantur,quæda im-
munia. Pensitationũ tria erant genera,ut inquit Asco-
nius,canon,oblatio,indictio,de quibus alibi diximus.
Quæ immunia prorsus erant,id est ut nunc loquimur,
alaudialia,ea optimo iure prædia dicebãtur. Cice.de le-
ge Agra. Optimo enim iure ea sunt profecto prædia
quæ optima cõditiõe sunt. Libera meliore cõditiõe sunt
quàm serua:capite hoc omnia quæ seruiebant,non ser-
uient. Soluta meliore in causa sunt quàm obligata. Eo-
dem capite legis tuæ subsignata omnia si modo Syllana
sum,liberantur. Immunia meliore cõditione sunt quàm
illa quæ pensitant. Ego Tusculanis pro aqua crebra ue-
ctigal pendam,qui mancipio fundũ accepi,si à Sylla mi-
hi datus esset,Rulli lege nõ penderem. Qui uero rerum
prædialiũ periti erant ij prædiatores uocabantur,quo
nomine hodie appellari possunt homines in iure prædia-
torio periti. Cicero pro Corne. Balbo. Etenim Quintus
Scæuola ille augur cum de iure prædiatorio consuleret
tur,homo iurisperitissimus consultores suos nonnunq;
ad Furium & Caselliũ prædiatores reijciebat. Idem ad
Atticũ lib.12. Quod pro Cornificio me abhinc amplius
annis,25. spopondisse dicit Flauius, & si reus locuples
est,et Apuleius prædiator liberalis:tamẽ uelim des ope-
ram ut inuestiges ex consponsorũ tabulis sit ne ita. Li-
bera indictio uel arbitraria dici potest de ijs,qui uulgo
taleabiles ad uoluntatẽ dicuntur. Est enim libera domi-
no indictio in huiusmodi obnoxios uel ascriptitios ho-
mines,ut arbitratu suo inducere quantamuis collatio-
nem ei liceat.

Pensitare

Optimo iure prædia.

Prædiatores.

Ex lege cum quidam.§. fiscus. in titulo de Vsuris.

Fiscus ex suis contractibus usuras non dat, sed ipse accipit,ut solet à fornicarijs qui tardius pecuniam inse-
runt. Fornicarij sunt opifices & propolæ & institores qui tabernas à fisco conducũt sub fornicibus,ut ibi mer-
ces suas uenales habeant,cuiusmodi esse solent in por-
ticibus fori uenaliũ,id est macelli quas Fallas appellãt.
Fornices autem arcus erant in memoriam rerum à triumphalibus uiris gestarum extructi quasi monumen-
ta uictoriarum. Cicero lib.secundo de Oratore. Etiam illa ridentur quæ minuendi aut augendi causa ad incre-
dibilem admirationem efferuntur, uelut tu Crasse in concione,ita sibijpsi magnum uideri Memmium, ut in forum descendens caput ad fornicem Fabij de-
mitteret.

Fornices.

Ex lege Scia

Ex. l. Seia eodem titulo.

Nisi sua quaq; die usuræ soluerentur: & infra. Non tamen in ampliorem quantitatem usurarum conuentio posset quàm eius pensionis nomine quæ egressa est diei præstituti. Sensus exposcit ut etiam refragantibus exemplaribus, non quaq; die sed quæq;, nec quàm pensionis, sed præterquam pensionis legatur.

Ex lege Si bene collatæ. eodem titulo.

Dummodo non acerbum se exactorem nec contumelioſum præbeat, ſed moderatum & cum efficacia benignum, & cum inſtantia humanum. Nam inter inſolertiam incurioſam & diligentiã non ambitioſam multum intereſt. Sic quidem legit Accurſius. Quæ etiã hæc uerba interpretando meptire mihi uidetur. Ego uero locum hunc mendoſum eſſe, ſicq; emendandum cenſeo. Nam inter inſolentiam curioſam & diligentiã non ambitioſam multum intereſt. Solers eſt acer & induſtrius, cui opponitur non inſolers, ſed mers: ideoq; non inſolertia, quod latinum non eſt, ſed inſolentia lego. Eſt autem inſolentia cum eo genere peccamus, quod uſitatum non eſt. Vt cum inſolentem hominem dicimus, ſignificantes præferocem & ultra modum uſitatum elatum. Græci ἀλαζόνα uocant. Cicero in ſecũdo de Oratore. Inſolẽtia.

Tum ſi erunt honeſtiora atq; grauiora: tamen non eſſe hæc illa merita quanta inſolentia hominis quantumq; faſtidium. Inſolentiam pro faſtu inaudito aut inſolito poſuit. Eᷣ Cluen. Iam inſolentiã noratis hominis, noratis animos eius ac ſpiritus tribunicos. Qd'odiũ dij immortales? quæ ſuperbia? quãta ignorãtia ſui? q̃ intolerabilis arrogantia? Idem in Bruto. Inſulſitatem enim & inſolentiam tanᷣ inſaniam quandam orationis odit. Sanitatem autem & integritatem, quaſi religionem & uerecundiam oratoris probat. Et in Oratore perfecto. Gorgias autem auidior eſt eius generis, & ijs feſtiuitatibus (ſic enim ipſe cenſet) inſolentius abutitur. Inſolentius non pro elatius aut faſtidioſius dixit, ſed pro immoderatius & præter modum ſolitum. Sic inſolentem exacto rem Vlpianus intellexit durum & acerbum, & omnino nihil remittentem. Curioſus eſt qui à græcis periergos dicitur, à nimia & inuſitata cura agendarum rerum, propter quod in uitio ponitur periergia, id eſt anxietas, & ueluti diligentiæ redundantia. Ambitioſus autem cupator eſt gratiæ, id eſt philotimos. Cicero pro Cluentio. Hoc in reo qui abſoluit, ambitioſus: qui diſtulit, cauſam: qui condemnauit, conſtans exiſtimatur. Idem pro Murena. Quibus Lucius Lucullus tantum laudis imperatoris quantum neq; ambitioſus imperator, neq; inuidus tribuere alteri in communicanda gloria ſolet. Tranquillus in Auguſto, Neq; poſt bella ciuilia in concione, Curioſus. Ambitioſus.

aut per edictum ullos militum commilitones appellabo ambitiosius id esse existimans quàm aut ratio militaris aut temporum quies, aut sua maiestas postularet. Ambitiosus in his exemplis pro gratiæ præcupido ponitur & affectantius blandiente ad emerendum fauorem. Ambitio enim præter notum significatum, obsequium gloriosum significat. Tranquillus in Othone. Nullo officio aut ambitionis in quenq; genere omisso. Ambitus etiam pro aucupatione gratiæ & uitiosa emerendæ famæ cupiditate à Quintiliano ponitur libro quarto. Est enim (inquit) nonnunq; prauis iudicibus hic ambitus, adiuuans amicos ut pro ijs quibuscum simultates gerunt, pronunciandi, faciendiq; iniuste ne fecisse uideantur. Idem libro. 12. Summouendum uero est utrumq; ambitus genus uel potentibus contra humiles uenditandi operam: uel etiam illud etiam iactantius minores utiq; contra dignitatem attollendi. Non enim fortuna causas uel iustas uel improbas facit. Ambitiosa decreta, inquit, de decretis ab ordine faciendis, non ea intelligenda sunt quæ per largitionem facta sunt, ut Accursius intellexisse uidetur, sed quæ per gratiam. Tria enim sunt quæ iudicia corrumpere solent, ambitio, odium, & sordes, id est auaritia. Quintilianus in quarto. Sed præcipua in hoc diuersitis autoritas si omnis in subeundo negocio suspitio sordium aut odiorum aut ambitionis abfuerit. Plinius in tertio Epist. Etenim tum maxime fauor & ambitio dominatur

Ambitiosus.

minatur cum sub aliqua specie seueritatis delitescere potest. Tranquillus in Domit. Plerunq; & in foro pro tribunali extra ordinem ambitiosas centumuirorum sententias recidit. Nummarios iudices cum suo quenq; consilio notauit. Liuius. Consul cum satis ambitiose partemutranq; fouendo incerta respondisset, & reliqua. Idem libro nono de bello Macedonico. Carminaq; à militibus in imperatorem dicta, ut facile appareret in iudicem indulgentem ambitiosumq; ea dici, triumphumq; magis militari fauore quàm populari celebrem. De sordibus iudicum Cicero Philppica prima. Vt enim quisq; sordidissimus uidebitur, ita liberiùs de seueritate iudicandi sordes suas eluet, laborabitq; ut honestis decurijs potius dignus uideatur, quàm in tuas iniquitate coniectas. Idem in tertia. Nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum accepimus. At uero huius domi inter cues illius appendebatur aurum, numerabatur pecunia una in domo, omnes quorum interierat totum imperium reipublicæ nundinabantur. Sordes σῶρος uocant graeci, & sordidos iudices σωροδόκους. A recentioribus etiam quibusdam fures huiusmodi iudices dicuntur, imitatione græcorum qui κλέπτας appellant, ut à Lampridio in Alexandro, & Vopisco in Aurelio. Iudicia aũt obscœna, id est stupris et adulterijs corrupta, cõstuprata à Cicerone luculẽto uerbo uocãtur, hic enim ad Atti. inquit li. 1. Etenim post pfectionẽ tuã pri-

Sordes.

mus (ut opinor) introitus fuit in causam fabulæ Clodia-
næ. In qua ego nactus (ut mihi uidebar) locum resecan-
dæ libidinis & coërcendæ iuuentutis, uehemens fui, &
omnes profudi uires animi atq; ingenij mei, non odio al-
ductus alicuius, sed spe non corrigendæ sed sanandæ ci-
uitatis, afflicta republica empto constupratoq; iudicio.
Ambire alioqui & magistratum uel honorem peten-
quod brigare uulgus appellat, latine etiam prehensa-
dicitur. A græcis itidem φιλοψηφεῖσθαι φιλοφρονεῖ-
σθαι δεξιοῦσθαι q; dicitur, id est manibus rogando pre-
hendere ut candidati solebant id est qui magistratum
petitores se profitebãtur in comitijs. Tranquillus in C
sare. Sed cum editis iam comitijs ratio eius haberi non
posset, nisi priuatus introisset urbem, ambientiq; ut le-
gibus solueretur multi contradicerent, & reliqua.
Sallustius. Singulos (inquit) è senatu ambiendo effici-
runt. Id est prehensando, blanditijs exorando. Et ami-
tus huiusmodi contentio gratiosa & blanda dicitur. Ti-
citus. Patres odio delatoris ut curia eijceretur, contra
Agrippinæ ambitum peruicere. Ambitio autem duplex
erat. Vna, lege uetita, unde leges de ambitu latæ, cũ pe-
butim pecuniæ diuisorum ministerio distribuerentur. Al-
tera non uetita, quæ sine largitione fiebat. Cicero in
Sallustio. Cedo si fuerim in honoribus petendis nimis
ambitiosus. Non hanc dico popularem ambitionem, cui
ius me principẽ profiteor, sed illam pernitiosam contra

Ambitio duplex.

leges cuius primos ordines Sallustius ducit. Ambitio-
sum etiam enixum dicunt & affectatum, quod græci
κατεσπουδασμένον dicunt, id est ingenti studio fa-
ctum. Tacitus libro duodecimo de Othone loquens. Fu-
nus eius maturatum. Ambitiosis id precibus petierat
ne amputaretur caput ludibrio futurum. Spartianus
in Adria. Aurum coronarium in prouincijs minuit, &
quidem difficultatibus ærarij ambitiose ac diligenter ex
positis. Tractum id à græcis, qui φιλοτίμως dicunt
ἀντὶ τοῦ ὑπερμέτρως, ἐπιμελῶς, id est enixe præter
modum. Sic enim ambientes agere solent. In proposito
igitur diligentia non ambitiosa est, iusta & accurata,
nec nimia nec affectata aut famæ aucupatrix. Nimiã &
ambitiosam diligentiam notans Cicero in libro de cla-
ris Oratorib. ita inquit. Caluus cũ literis eruditior quã
Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi & ex-
quisitius afferebat genus. Quod quanq; scienter elegan
terq; tractabat, nimium tamen inquirens in sese obser-
uans metuensq; ne uitiosum colligeret, etiam uerum san
guinem deperdebat. Itaq; eius oratio nimia religione at
tenuata, doctis et acute audientibus erat illustris, à mul
titudine autem & à foro cui nata eloquentia est, deuo-
rabatur. Nimia religione (inquit) id est anxia & nimia
diligentia ac cura nunquam satis sibi faciente, Eodem
etiam pertinet dictum illud Plinianum de Appelle lo-
quentis libro 35. Aliam etiam (inquit) gloriam usurpa-
uit cum

Ambitio sum. κατεσπουδασμένον.

φιλοτίμως.

wit cum Protogenis opus immensi laboris ac curæ spectatum anxie miraretur. Dixit enim sibi omnia cū labore parta esse, aut illi meliora. Sed uno præstare, quod numquam ille de tabula nescisset tollere. Memorabili præcepto nocere sæpe nimiam diligentiam.

Ex lege & in contraria eodem titulo.

Si mutuatus sum pecuniam ut creditorem tuum absoluam. Non impropriè hic ponitur absoluere, ut credidit Accursius, sed elegantissime. Terentius in Adel. Absolue re creditorem. ad forum ut hunc absoluam, id est reddito precio dimittam. Nam ueluti legati sunt quibus debetur aliquid, inquit Donatus. Idem in eadem. Obsecro Hercle hominem impurissimum quamprimum absoluitote, ne fratri natus siet, aliqua ad patrem hoc permânet: de Lenone loquens qui 20. minas assidue flagitabat ab Eschino. Similiter est liberare & dimittere creditorem. Vlpianus. Si filius familiâs accepit mutuam pecuniam ut cum liberaret, qui si peteret, exceptione non summoueretur, senatusconsultus cessabit exceptio. A græcis hoc sumptum Liberare creditorē Aristo. in octauo Ethi. οὐχ ὁμοίως δὲ καὶ σωκλήρας ἢ διαλυόμενος ἐγκαλέσει. id est. Nisi autem contraxerit ita dissoluatur uel dimittatur, expostulabit: de creditore loquens qui in diem creditorem sibi obligauit. Idem. γίνεται οὖν τὰ ἐγκλήματα μᾶλλον, ἢ τὸ ἀντὶν σωκλήρας ἢ διαλύοντα.

Demosthen. πρὸς ἀπατούριον. τὸν μὲν ξένον τοῦτον διαλλαξεῖσθαι τοὺς λῃστὰς ἀπατούριος. Hac ratione juos creditores liberauit Apaturius. Et κατὰ διακρούσεως. διαλλάξαι τὸν γραμματικόν. id est accusatorē corrumpere, id est διαφθεῖραι. Et hic idem. Paulus. Si mulier pacta sit ut ex fructibus fundi quem dedit in dotem creditor mulieris dimittatur, an ualeat pactum? Libro uno lib. 6. secundi belli. Pu. Non Romam obsidendam, sed ad Capuæ liberandam obsidionem Annibalem ire, id est ad Capuam obsidione liberandam.

Ex l. nihil interest. eodem tit.

Quod in singulos dies in stipulatum deductum est, ad finem centesimæ non ultra duplum debetur. Hic textus inuersus est ab Accursio & alijs qui centesimā usuram sortem æquare credebant, quæ opinio iamdiu explosa est Hermolai Barbari diligentia. Sic igitur hunc locum lego. Ad finem non ultra duplum centesimæ debetur. Hoc sensu non posse traiectitiam pecuniam ultra duas centesimas mereri. Duæ autem centesimæ poterant deberi pro duobus commeatibus, id est pro pecuniæ traiectu, & mercium retro importatione ex ea pecunia comparatarum, ut in lege prima huius tituli, proponetur. Pollux libro octauo, fœnus nauticum duorum generum ponit. Heteroplum & Amphoteroplum. Heteroplum est cum commeatus tantum periculum fœnerator

nerator ſuſcipit. Amphoteroplum cum remeatus quo
Centeſimæ autem duorum generum erant. Aliquæ cen
perpetuo fœnore ducebantur, & duodenos quotan
nummos merebant, quos Plinius ad Traianum ducen
nos aſſes appellat, his uerbis. Pecuniæ publicæ uero
ne ocioſæ iaceant. Nam & prædiorum comparãdorum
aut nulla aut rariſſima occaſio eſt, nec inueniuntur q
uelint debere reipublicæ præſertim duodenis aſſib
quanti à priuatis mutuantur. Alteræ centeſimæ cen
renouatione fœnoris anniuerſaria ducebantur, qua

Anatociſmus. uſuras uſurarum appellant. Cicero uerbo græco Ana
tociſmon apppellat, ſic enim ſcribit quadam ad Attic
Epiſtola libro quinto. Interim cum in edicto tranſla
tio centeſimas me obſeruaturum haberem cum anato
ciſmo anniuerſario, ille ex ſyngrapha poſtulat ſibi in
dici. Idem Clamare omnes qui aderant nihil impuden
tius Scaptio qui centeſimis cum anatociſmo contenta
non eſſet. Idem. Senatuſconſultum modo factum e
poſtquam tu es profectus in creditorum cauſa, ut cen
teſimæ perpetuo fœnore ducerentur. Hoc quid in
terſit ſi tuos digitos noui certe habes ſubductum. Per
petuo fœnore dixit pro uno & eodem ſine anato
ciſmo. Anatociſmus enim uſuræ eſt anniuerſaria
renouatio, ut Cicero ipſe docet in ſexto ad eundem,
his uerbis. Magnam ego pecuniam confeceram ut
ſoluerem, centeſimis ſexennij ductis cum renouatione

rum ſingulorum annorum. Centeſimas quidem opinãtur
ex eo dictas, quod quolibet menſe centeſimum nummũ
mereant, id eſt duodenos aſſes annuos: cui opinioni fa-
cile aſſentior.

Ex lege quinquaginta. de probationibus.

Ab utroq; ergo eius rei probatio exigenda eſt. Lego
ab utro, interrogatiue.

Ex. l. cum de ætate. eodem titulo.

Et durum & iniquum eſt, cum de ſtatu ætatis alicu
ius quæritur, & diuerſæ profeſſiones proferuntur, ei po
tiſſimum ſtare quæ noceat. Accurſius & qui eum ſecu
tiſunt profeſſionem depoſitionem teſtium interpretan
tur, ignorantia latinitatis lapſi, & hic & in lege Etiã.
& lege ultima, infra eodem hoc titulo. Profiteri eſt pu- Profiteri.
blice & apud acta aliquid ultro denunciare, quod uul-
go inſinuare uocant. Curtius lib. 9. Alexãder priuſquã
decerneret quos erat retenturus edixit, ut omnes mili-
tes æs alienum profiterentur: graue eſſe pleriſq; compe
rerat, & quanquam ipſorum luxu contractum erat:
diſſoluere tamen ipſe decreuerat. Idem. Rex ſatis gna-
rus, menſas totis caſtris poni iußit, & decem milia ta-
lentorum proferri, tum demum fide facta profeſſio eſt.
Fiebat etiam profeſſio in cenſu peragendo. Vlpianus.
Vtilia priorũ cenſuum editis nouis profeſſionibus euane

ſcunt: A græcis ἀπογράφειν dicitur, & profeſſio ἀπογραφή. Lucæ.2. αὕτη ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου, καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι ἕκαστος εἰς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν. Hæc profeſſio prima facta eſt, & reliqua. Profiteri eas merces dicimus, hoc eſt uectigales facere, et publicanorũ ſubducere. Vnde merces improfeſſæ à Martiano dicuntur in l. interdũ, infra de publicanis, quarũ nomine negociatores uectigal non pependerunt. id eſt ἀτελῆ ὄντα. Antiqui porro liberos natos ſibi profitebantur apud acta. Iuuenalis Saty. nona. Tollis enim & libris actorũ ſpargere gaudes Argumẽta uiri foribus ſuſpenſa de coronis, iam pater es. Capitol. in Marco philoſopho. Inter hæc liberales cauſas ita muniuit, ut primum iuberet apud præfectos ærarij Saturni unumquemq; ciuium natos profiteri, intra tertium diem nomine impoſito. Per prouincias tabellariorũ publicorum uſum inſtituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud præfectos ærarij, ut ſi forte aliquis in prouincia natus cauſam liberalẽ diceret, inde ferret. Atq; hanc totam legem de aſſertionibus firmauit. Idem in Gord. Nam illud ſatis conſtat quod filium Gordianum nomine Antonini ſigno illuſtrauit, cum apud præfectũ ærarij more Romano profeſſus filium, publicis actis nomẽ eius inſereret. Scæuola in l. ultima infra. Mulier grauida, & à marito repudiata, enixa filium abſenti marito ut ſpu-

Merces profeſſæ & improfeſſæ.

rium in actis profeſſa eſt. Fiebat autem profeſſio adito die & conſule, propterea profeſſione ætas facile probari poterat: ut in l. prima, codice Si minor ſe maiorem dixerit: quod mirum eſt Accurſio hoc in loco excidiſſe. Eadem latinitatis ignorantia, aut etiam fœdiore lapſus eſt idem in l. ſeq. ubi hæc uerba morem ei geri. pro morem iudicium ſeruari interpretatur, quo modo etiam expoſuit in l. quod ſi poſſeſſor, ſupra de rei uendica. palmarium ſibi eſſe ratus hoc uerbum expoſuiſſe, quod Placentinus ſe non intellexiſſe faſſus eſt. Cicero in ſecundo de Orat. Quæ eſt enim alia cauſa niſi quod nobis & horum adoleſcentiũ ſtudio, qui te attentiſſime audierunt, morem gerere uoluiſti. Morem gerere Cicero pro obſequi dixit. Dicitur & morigerari. Idem in Oratore perfecto. Voluptati autem auriũ morigerari debet oratio. Sunt & alia huiuſmodi non pauca, ut alibi diximus, omnia fluctuario digna, ſiquidem hoc tempore ducta eſſem, ut in lege teſtium, infra de teſtibus circa principium. An ad ea quæ interrogaueris extempore ueriſimiliа reſponderit: ubi hoc uerbum extempore, id eſt conſiſtim impræſentiarum idem Accurſius non intellexit.

Morẽ gerere.

Morigerari.

Extẽpore

Ex lege qui teſtamentum. eodem titulo.

Titio centum do lego, quæ ideo ei non caui, quod omnem fortunam & ſubſtantiam, ſi quam à matre ſuſcepe

ſuſceperat, in ſinu meo habui ſine ulla cautione. In ſinu meo dixit, p in occulto, & penitus apud me & in pectore meo. Simile illud Ciceronis in. 5. Tuſcu. Tantum ſtate mea. Simile illud Ciceronis in. 5. Tuſcu. Tantum iſtos admonebo ſi maxime uerum ſit ad corpus omnia referre ſapientem: ſiue (ut honeſtius dicam) nihil facere niſi quod expediat, ſiue omnia referre ad utilitatem ſuam, quoniam plauſibilia nõ ſunt, ut in ſinu gaudẽt, glorioſe loqui deſinant, id eſt ſecum & cũ ſuis gaudẽant, nec gaudium ſuũ in uulgus edant & palàm faciãt. Sic intelligo illud ſcite dictum ab eodem ad Q. fratrẽ. Mihi credo in ſinu eſt, neq; ego diſcingor. Ac ſi diceret, in poteſtate habeo, neq; periculum eſt ut imprudẽti mihi uel immemori exeidat, et ita in poteſtate mea eſſe deſinat. Vel in ſinu, hoc eſt in occulto, neq; periculum eſt ut iudicio meo mihi excidat, qui noui tacenda ſilere & continere. Plinius in Panegy. An Senatum populumq; Romanũ, exercitus, prouincias, ſocios, tranſmiſſurus uni, ſucceſſorem ex ſinu uxoris accipias? ſummæq; poteſtatis hæredem tantum intra domum tuam quæras? Ex ſinu uxoris, id eſt ex familiaritate penitißima & intima amicitia. Cicero ad Atticum lib. 2. Itaq; in ſinu aut in familiaritate adoleſcentis, & cũ eo (ut res indicat) ſæpe congreſſus, rem in eum locum deduxit, ut diceret ſibi certum eſſe cum ſuis in Pompeium impetum facere. Plinius in eodem Panegy. Geſtus conſulatus non in hoc urbis ocio & intimo ſinu pacis, ſed iuxta barbaras gen-

tes. Sinum hic pro ſecuritate poſuit. Alibi. Confugit in ſinum tuum concuſſa reſpub. ruensq; imperium ſuper imperatorem, imperatoris tibi uoce delatũ eſt, id eſt in præſidium. Quod autem dicit hic iuriſconſultus, quæ mihi pertulit, hunc habet intellectum, quæ apud me eſſe ſiuit, nec à me repetijt.

Ex lege ſi arbiter. eodem titu.

Poteſt enim memoria non teneri intra annum putà factum, cum interim nemo ſit eorũ qui meminerit, quibus conſulibus id uiderit. Neceſſe eſt (niſi fallor) ut hæc particula, non, expungatur, & affirmatiue legatur. Poteſt enim hoc memoria teneri. Nam præterquam quod ſenſus id expoſcit, particula etiam interim quæ hic aduerſatiua eſt nos ita credere cogit, ut ſit ſenſus. Poteſt enim fieri ut multi meminerint non ante annum id factum, nec tamen meminerint certum diem aut conſulem, quo conſule id factum ſit. Interim autem pro tamẽ hoc in loco accipitur, ut apud Ciceronem pro Sylla. Quod flagitium Lentulus non cum Antonio concepit? Quod ſine eodem illo Catilina facinus admiſit? Cum interim Sylla cum eiſdem illis, non modo noctem ſolitudinemq; non quæreret, ſed ne mediocri quidem ſermone & congreſſu coniungeretur. Quod ſimile eſt ac ſi diceret, & tamen Sylla tum cum illis non coniunctus erat. Et paulo poſt. ℂ Et hoc infinite ſimiliter ſurſum uerſum

Interim.

sum accideret, cum memoria operis facti non extaret. Lego uel repugnantibus exemplaribus, & hoc infinitum similiter sursum uersus acciderit, tum memoriā operis facti nō extare. Sic enim sensus explicitus elucebit. Nec uerba duo subaudiri necesse erit, ut Accursius ineptule censuit. Pandectarū enim libris à Iustiniano ad Accursium per multa ignorantiæ sæcula per alios exemplaria traduces deinceps propagatis, & (quod super omnia est) manibus latine nescientium, nihil magnopere mirandū, multas mendorū labes moleuisse, partim ita indelebiles, ut quo magis attingātur eo illustriores fiant, partim facile eluibiles, quæ potissima pars est, nisi forte auctoritate Accursij agnoscentis sacrosanctæ factæ esse credantur. Cuius ego iurisperiti autoritatē sequi, non literatoris soleo. Simile est in lege penultima infra titulo proximo. Si res gesta sine literarū quoq; cōsignatione ueritate factum suum præbeat: ubi probet legendū esse mirum est Accursium non uidisse. Sunt & alia huiusmodi, quæ scientes præterimus. Satis est enim specimen eorum dedisse.

Ex lege testium, de testibus circa principium.

An honestæ & inculpatæ uitæ, an uero quis notatus & reprehensibilis. Inculpatus uerbū est significantius quàm uulgo esse putetur. Quemadmodū illaudatus quod

quod ei è regione opponitur. Gellius lib. 2. de illo loco Virgiliano loquēs. Aut illaudati nescit Busyridis aras. Sed enim (inquit) qui in omni re atq; omni tempore laude omni uacat, is illaudatus est, isq; omniū pessimus deterrimusq; est. Sicuti omnis culpæ priuatio inculpatum facit. Inculpatus autē instar est absolutæ uirtutis: illaudatus quoq; finis est extremæ malitiæ. Itaq; Homerus nō uirtutibus appellandis, sed uitijs detrahēdis laudare ampliter solet. Hoc enim est μάντις ἀμύμων. inculpabilis auspex. Eadem ratione Virg. dixit inamabilem paludem. Ex hoc Gellij dicto apparet inculpatū testem à Callistrato dictū esse exploratæ fidei, ac nulla unquam inconstantia testimonij labefactatæ, & moribus probatissimis & integræ famæ. Hoc nomine proprie uocari possunt heroes illi, quos nouē probos appellāt, ab eo indicto nomine quod clarissimā illam fortitudinis gloriam nulla usquā indignitate temerasse & delibasse creduntur. Quanquā uerbo Homerico amymones significantius dicantur, hoc est qui nihil unquā risu & subsannatione dignū admiserūt. οἱ μὴ ἔχοντές τι καὶ μυγμῆς ἄξιον, ἢ γὰρ τὸν διὰ τῶν μυκτήρων ἦχον, οἱονεὶ ὠμύγμονες. Ac si dicas, in quos nihil obtrectatoribus aut cauillatoribus licet. Inculpati etiā latine dici debēt equites splendidioris nominis, quos equites sine opprobrio appellamus, significātes eos perpetuo ac cōstanti militiæ tenore nullū prorsus in sese dedecus admisisse.

Inculpati heroes nouem.

Amymones.

Ex ea

Ex eadem l. paulo post.

Qui & cuius dignitatis, & cuius æstimationis. Lego qui & cuius dignitatis, & cuius existimatiõis fuit, & qui simpliciter uiri sunt dicere ueritatem. Vtrum unum eundemq; præmeditatum sermonem attulerint, an ad ea quæ interrogaueris, extempore ueri similia responderint. Quo in loco Accursius ignorantia latinitatis fœde hallucinatus est. Sic enim ipse legit. An ad ea quæ interrogaueris ex tempore, ueri similia responderint, cum certo certius sit post uerbum interrogauerint subdistinguendum esse, & inde inferendum uno spiritu ex tempore ueri similia responderint. Accursius enim de tempore super quo interrogantur, testes intelligit, cum sit sensus prorsus alius. Extempore enim à iurisconsulto adverbialiter positum est pro in præsentiarum, ex tempore ilico & impræmediate, quod à græcis per imitationem Latini acceperunt, qui ἐκ καιροῦ dicũt, et ἐπὶ καιροῦ, hoc est ἐκ τοῦ παραχρῆμα. Aestimare igitur debet iudex an unum & eundem sermonem testes & dominus præmeditatũ attulerint, an ad ea quæ nec opinato interrogati sunt, extempore, id est derepẽte ueri similia responderint, quod indicium est puri ac synceri testimonii. Debet enim (ut aiunt) ẽre nasci testimonium: non autem uelut è contrario proferri. Quintilianus in 10. Maximus uero studiorum fructus est, & uelut præmiũ quod

Extẽpore

ἐπὶ καιροῦ.

dam longi laboris, extempore dicendi facultas. Eant igitur nunc isti barbariei uindices, qui linguæ latinæ cognitionem nihil ad studium iuris ciuilis conferre, atq; etiam obesse deprædicare non erubescũt: perinde quasi qui à Cicerone & Quimiliano et reliquis eiusdem aut proximæ classis scriptoribus iurisconsultorũ intelligentiam petat, is à nymphis uinum poscat (ut dicitur) aut aquam à Libero. Videlicet ipsi ignari, iuris huius conditores latinitatis & elegantiæ consultos nedum iuris fuisse. Verum hoc illud est potius. Habet amatores multos antiqua illa linguæ latinæ puritas, sed paucos ex professo: quemadmodũ & libertas in tyrannide. Quotus enim quisq; eorum etiam qui non modo elegantiam detestari solent, sed etiam qui grammaticæ contemptũ profitentur, nõ in censendo scribendoq; caperata frons barbariem illam enixe excutere uidetur, & ueluti crobileis decimum quodq; uerbum non deterrimũ ex intima mente ducere? Ac siquod forte fortuna probum & elegans ore exciderit, protinus attentionem quasiq; plausum præstigiæ petere? Sed quod assequi se posse desperant, fugitare etiam auersariq; uideri uolunt. Attendant igitur tandem (si mens tamen diu potatis errori obrua ebria aliquid eos sanum considerare permittit, ut diuus inquit Augustinus) animaduertant Accursium (quem ipsi sibi Ciceronis & Quimtiliani, & omniũ antiquorum instar esse uoluerunt) non satis lotis manibus

ad tractandam iuris interpretandi materiam accessi
tametsi in principio statim Pandectarum deterre
eum Gaio: ut mirum non sit tam maculosos iurisco
torum libros nunc esse, qui sordidis manibus tam
contrectati sint. Cæterum existimationis hic, non æsti
tionis legendum est. Librariorum enim errore factum

Aestimatio. est ut ubiq; in iure hæc uerba confusa sint, cum multū i
gnificatione differant. Aestimatio consideratio est &
perpensio: existimatio iudicium & arbitratus. Existima
tio ab æstimatione proficiscitur. Rebus enim æstima
id est perpensis & excussis, postea iudicamus & arbi
tramur. Sed iam existimatio pro fama usurpari cœpit,
quemadmodum & opinio. Fama siquidem ex uulgi
dicio nascitur. Propterea existimatum hominem Gellius
appellat qui imprimis censetur. Nam quos Euripides

Οἱ δοκοῦν τας. τοὺς δοκοῦντας uocauit in Hecuba, ille existimatos uer
tit. Contra inexistimatos τοὺς ἀδοξοῦντας. Cicero u
secundo de Oratore de exordio loquens. Ex iis autem
(inquit) apud quos agetur sententias duci decebit, u
beneuolos, bene existimantes efficiamus, id est be
ne de reo iudicantes. Sunt enim huiusmodi non pau
ca lubrici errores, quæ apud autores latinos infesta
librariorum emendatorumq; mutuo sibi succedentia m
ueniuntur: quorum tamen aliqua non facile à quolibet
deprehenduntur, ut hoc æstimo pro existimo, & uicem
sa cemū in locis iuris. Cic. in Ver. Actio 3. in fine. Cras

(inquit)

(inquit) & Antonij ut opinor ad causam non accede
rent, neq; in alterius impudentia sui pudoris æstimatio
nem amitterent: ubi existimationē legendum. Et itidem
in quarta. Sic iudico & indico. Quinti. in secūdo de ge
nere orationis loquens. Nam mihi aliam quandam ui
detur habere naturam sermo uulgaris, aliam uiri elo
quentis oratio. Cui si res iudicare modo satis esset, nihil Iudicare:
uera uerborum proprietatem elaboraret. Quo in loco
indicare legendum, pro eo quod est simpliciter rem enū
ciare, non figurate aut ornate dicere. Apud eundem an
gustius pro augustius. Sic enim inquit de claris picto
ribus loquens. Nam Zeusis plus membris corporis de
dit, id amplius atq; augustius ratus, atq; ut existimant
Homerum secutus, cui ualidissima quæq; forma etiam
in fœminis placet. Sed angustius pro augustius uulgo
in impressis legitur. Augustius aūt magnificentius signi augustius
ficat & plenius maiestatis, unde Augusti imperatores
dicti. Direptus pro diremptus. Cicero in Offi. circa
finem. Quo magis reprehendendos Calliphonem & Di
nomachum puto qui se direpturos controuersiam pu
tauerunt. Dirempturos enim legi debet à uerbo dirimo.
Et in l. penul. de iure dotium. Si direpto matrimonio
petitur ex causa & persona id tribuendum puto, direm
pto legi debet. Liuius libro quarto ab urbe condita. De
cemuiros connubium diremisse ne certa prole auspicia
turbarentur. Vendicare pro uenditare. Cicero in Lælio.

Quanq̃ à multis ipsa uirtus contemnitur & uendi-
tio quædam atq; ostentatio esse dicitur. Venditatio leg
debet. Sic apud Quintilianũ in.12. uendicandi pro ue
ditandi Summouendum uero est(inquit)utrunq; ambo
tus genus uel potentibus contra humiles uenditandi ope
ram suam, uel illud etiam iactantius minores utiq; co
tra dignitatem attollendi. Est autem uenditare ostenta
re, tracta ab institoribus metaphora qui merces su
ostentare præcupide solent. Et uenditare sese alicui es
per assentationem operam suam ultro spondere, quasiq
uenalem ostentare. Græci hoc ξυνδείκνυσθαι dicunt. De
ξυνδεί- mosth. πρὶ παραπρεσβείας. οὗτοι δ' ἐχαρίζοντο καὶ
κνυσθαι. τὰ ξυνδεικνύμενοι καὶ ὑπηκολακεύοντας ἐκεῖνο.
Cicero ad Atticum. Sermo hominum à Philotimo ad
me scribitur. Is enim me ab optimatibus ait conscindi.
Quibus optimatibus dij boni? Qui nunc quomodo occ
currunt? Quomodo aũt se uenditant Cæsari? Vbi tamen
uendicant corrupte legitur, id est sese in clientelam
Cæsari dedunt, & in eius partes adiungunt. Hoc autem
uerbum mirum est apud omnes fermè autores & ubiq;
deprauatum esse. Detineri etiam, id est distringi, quod
græci περιεῖσθαι dicunt. In Philippica. 11. Nos alio
bello detineri putat: ubi distineri legendum. Li
uius libro primo secundi belli Punici. Oppida ad om
nia tuenda obeundaq; multimoda arte detineri cæ
pti sunt, pro distineri. Apud Tacitum corruptius legi-

tur: interim Galbam duæ sententiæ distinebant. Distine
re occupare est & distringere, unde distentus pro oc
cupato. Cicero de natura deorum circa finem, & ad
Atti. distentissimus p occupatissimo. Deduco p diduco.
in.l.idem, supra de rei uendicatione. Si plumbũ cum ar
gento mixtum sit quia deduci possit, nec communicabi-
tur nec communi diuidundo agetur, sed si diduci non
possit: ubi diduci utrobiq; legendum pro dirimi, distin-
gui. Quintilianus libro.3. circa finem. Nec discentem
per ambages fatigabit, nec corpus orationis in parua
momenta deducet, pro diducet. Cicero in Acad. Situs
eorum rerum & interualla aut contrahimus aut dedu-
cimus, pro diducimus. Est enim diducere distinguere,
diuidere. Quintil. in. 11. Argumenta diducet in digitos
& propositionũ & partitionũ captabit lepõrem. Idem
de pronunciatione. Stare diductum, uel rigidum, uel su
pinum, uel incuruum uitiosum est. Deductum, id est di-
uaricatis distentisq; cruribus. Et quis pro ecquis, & qd'
pro ecquod, & quid pro ecquid, sexcentis in locis apud
Ciceronem, ut & quemnam pro ecquemnam. Ecquis
interrogatiuum est pro nunquis. Perstringere aciem uel
oculos, & præstringere quidam idem significare putãt,
quæ identidem apud autores succidanea inuicem aut er
rore aut opinionum uarietate legimus. Malim autem
præstringere dici. Vnde præstrigiæ & præstrigiatores
dicti. Est enim præstringere obtenebrare, caliginem

Distinere & distentus.

Diduco.

Ecquis.

offundere, ut sol præstringit oculos obtuentium. Et præ-
stringiatores celeritate lusitandi & ludibria illa ocalo-
rum factitandi præstringunt uisum intuentium, ut mi-
racula facere credantur. Perstringere uero est leuiter
attingere, & metaphoricôs pro leui dolore afficere. Ci-
cero circa finem Bruti. Consulatusq; meus qui illum le-
uiter perstrinxerat, id est dolore nonnullo affecerat. pro
inde pro perinde. Effundo pro offundo. Cicero de fini-
bus libro tertio. Obscuratur enim & effunditur luce so-
lis lumen lucernæ, ubi offunditur scribi debuit pro cir-
cumfunditur & obruitur. Et libro primo de natura deo-
rum. Multis etiam sensi mirabile uideri eam nobis po-
tissimum probatam esse philosophiam quæ lucem eripe-
ret, & quasi noctẽ quãdã rebus effunderet, de Academi-
ca loquẽs. Vbi itidẽ offunderet scribi debuit. Et insigni
errore sexcuplex et sexcuplũ per x, p ſ sescuplex et ſcſcu-
plum, id est hemiolium uel sesquialterum, de quibus ali-
bi fortasse dicemus. Consensus iudicum, pro consessu. Le-
niter pro leuiter, id est remisse: qd' græci ἠρέμα dicunt.
Confirmatio pro conformatio. Ci. li. 1. de natura deorũ.
Quæ compositio membrorum, quæ confirmatio lineamentorum, quæ figura, quæ species humana potest esse
pulchrior? Conformatio legi debet. Vt apud Quint. Con-
firmationes uerborũ p conformationes, & confirmatio
orationis pro conformatione, & alias persæpe. Energia
pro enargia apud eundem in octauo. Itaq; (inquit) ener-
gia cu-

Perstrin-
gere.

Offundo.

Sescuplex

ia cuius in præceptis narrationis feci mentionem, inter
ornamenta ponamus, cuius uirtus est res de quibus lo-
quimur clare atq; ut cerni uideantur enunciare. Ener-
gia per a scribi debet, id est euidentia & rerum repræ-
sentatio: & ut Cicero inquit illustratio. Energia enim
per e in secunda syllaba efficientiam significat. Sic apud
Ciceronem in Academicis. Eosq; qui persuadere uellent
aliquid quod comprehendi & percipi posset, insciens-
ter facere dicebant, propterea quod nihil esset clarius
energia ut græci appellant, perspicuitatem aut euiden-
tiam nominemus: enargia per à legi debet. Inimicum
pro mimico apud Plinium in. 7. Epist. ad Montanum.
Maxime tamen (inquit) hic me titulus admonuit quàm
essent inimica & inepta quæ interdum in cœnam, in has
sordes abijcerentur. Quo in loco ex antiquis codicibus
mimica legimus, id est histrionica. Aduocamentum pro
auocamento, apud eundem ad Geminum libro nono: qui
tamen in antiquis octauus inscribitur. Ero ergo sus-
sus pro homine amicissimo dum admittere aduocamen-
ta & cicatricem pati possit. Vbi auocamenta sine dubi-
gendum, haud dubie pro solatijs, quæ mentem à mœro-
re & animi ægritudine auocãt. Lactantius libro de Opi-
ficio dei. Traducitur autem mens cogitatione cæca, &
sibi auocamenta inuenit, ne saluberrimam quietem cor-
poris interrumpat. Auocamenta animæ appellat ea uisa
quibus in somnũ corpus delabitur. Sic apd'. Quint. lib. 10.

Energia.

Mimicum

Auocamẽ
tum.

Namq; illa ipsa quæ delectant, necesse est auocent ab in
tentione operis destinati: neq; enim se bona fide in me
ta simul intendere animus totum potest. Vbi aduocan
per d corrupte uulgo legitur. Et in hac ipsa lege. §. ult
mo. Et multo minus milites aduocãdi sunt à signis, auc
candi sine d legendum est. Adijcio & addico (de quibus
alibi dictum est) errore librariorũ identidẽ mutuo sue
cidanea sunt: ut proprius & propius frequenter in bo
libris. Quædã non erroris sed iudicij sunt, ut fistuca &
festuca pro eodem, de quibus alibi dictum. Vindico &
uendico. Exuccum pro exucto: demẽsum pro dimens.
cuius meminit Nonius. Monimentũ pro monumento.
Similare pro simulare. Perducere puellam pro produ-
cere, id est προάγειν, & perductor pro productore, id
est amantiũ internuncio & administro libidinis, quem
macquerellum uernacula lingua uocant. Sunt & alia
huiusmodi multa, sed ista nunc in mentem uenerunt.

Perductor.

Ex eadem lege. §. idem diuus.

Quæ crimina obiecerit. Hic locus haud dubie in om
nibus libris mutilatus est. Sic autem emendari posse ui
detur, ut unum uerbum incuria librariorum ablatum
restituatur, & aliud in locum suum reponatur hoc mo
do. Nosti quæ crimina obiecerit apud me Alexander
Apro. Quem quia non probabat: & reliqua, remisi ad
prouinciæ præsidem.

Ex lege

Ex lege inuiti. eodem titulo.

Item is qui exercitui præbendam conduxerit. Sic in
omnibus libris legitur hic locus. Fortasse autem sic resti
tui potest. Item is qui exercitui quæ opus sunt præbẽda
conduxerit. Liuius lib. 3. secundi belli Punici. Prodeun
dum igitur in concionem Fuluio prætori esse, indican-
daq; populo publicas necessitates, exhortandosq; qui
redempturis auxissent patrimonia, ut reipu. ex qua cre
uissent tempus accommodarent conducerentq; ex lege
præbenda quæ ad exercitum Hispaniæ opus essent. For
tasse etiam sic. Item is qui exercitui præbendam anno-
nam conduxerit.

Ex eodem titulo. circa finem.

Produci testis non potest, qui ante in eum reum te-
stimonium dixit. Accursius locum implicitum interpre
tatione sua implicatiorem reddidit. Existimo autem lo
cum aut mutilatum esse aut inuersum, sicq; legi debe-
re. Produci testis non potest in reum, qui ante in eum
testimonium dixit.

Ex lege plurimum. de iuris & facti ignorantia.

Sed Cassius ignorantiam Sabinum ita accipiendam
existimasse refert, non deperditi & securi hominis. Ex
timo non deperditi legendum esse, sed desidia præditi
& securi hominis. Securus est dissolutus sine ulla cura.

quem supinum iurisconsulti uocare solent, id est socor-
dem & desidem, quomodo et græci ὕπτιον, τοῦτ' ἔστιν
τὸν ἄπρακτον. Quintil. de tautologia loquēs libro. 8.
Hæc enim quanquam non magnopere summis autori-
bus uitata, interim uiciū uideri potest, in quod sæpe in-
cidit etiam Cicero, securus tam paruæ obseruationis, id
est negligens & contemptor. Lucanus in pri. Pharsaliæ
de leone loquens. Per ferrū tanti securus uulneris exit.
Prouerbiorū 15. Omnes dies pauperis mali securamēs,
quasi iuge conuiuium. Quem locū Lyranus inepte in-
terpretatus est ignorantia huius latini uocabuli. His e-
nim uerbis beata illa securitas significatur, quam De-
mocritus Euthymiam appellauit, id est animi rectā pla-
cidamq; constitutionem, malorum impendentium cura
uacantē. Cic. lib. 5. de Finibus. Democriti aūt securitas
quæ est animi tanquam tranquillitas, quam appellant
Euthymiam, eo separanda fuit ab hac disputatiōe quia
ista animi tranquillitas est ipsa beata uita. Idem in 5.
Tuscul. Qui autē illam maxime optatam securitatem
(securitatem autem nunc appello uacuitatem ægritudi-
nis, in qua uita beata posita est) habere quisquam possit
cui aut adsit, aut adesse possit multitudo malorum? Se-
curitati dissolutæ opponitur aliud uitium curiositas,
quam græci periergiam appellant. Quintil. in 8. de or-
natu loquens. Est etiam quæ Periergia uocatur, super-
uacua ut sic dixerim operositas, ut à diligēti curiosus, à
religione

Euthymia.

Securitas

religiōe superstitio distat. Hæc est quæ paulo post l. nec
supina, curiositas delatoria uocatur. Delatorum enim
appellatione intelliguntur sycophantæ, id est crimina-
tores, cuius appellationis rationem Plutarchus in So-
lone exequitur. Et quadruplatores, quorum Festus &
Pedianus meminerunt. Quadruplatores dicti sunt cri-
minum publicorum delatores, qui pro delationis pre-
mio quartam partem in bonis bellatorum consequeban-
tur. Et ut aliqui dicunt, eorum reorum accusatores qui
conuicti quadrupli damnari solebant, ut aleæ, aut pe-
cuniæ grauioribus usuris fœneratæ quàm quibus per
leges licebat. Vnde quadruplari uerbū Plauto in Per-
sa. Neq; quadruplari me uolo (inquit Parasitus) Neq;
enim decet sine meo periculo ire aliena ereptum bona,
neq; illi qui faciūt mihi placent. Quadruplari pro qua-
druplaturam exercere dixit. Cic. in Ver. acti. tertia.
Quid id ad Verrem? Quis detulit? nemo. Nisi forte ex-
istimatis ei quadruplatores ad fretū præsto fuisse. Cap.
in Marco philosopho. Calumnijs quadruplatorum in-
tercessit apposita falsis delatoribus nota. Delationes q-
bus fiscus augeretur cōtempsit. Delatoria igitur curio-
sitas à iuriscōsulto ꝓuerbialiter dicta est à quadruplato-
rū impbitate, de qbus illud Plauti in Trinūmo de fami-
geratoribus loquētis dici potest. Quod quisq; in animo
habet, aut habiturus est sciūt, id qd' in aurē rex reginæ
dixerit sciūt, qd' Iuno fabulata sit cū Ioue, q̄ neq; futura
neq;

Delatores.

Quadruplatores.

neq; facta sunt tamen illi sciunt. Quadruplatorum ap-
pellatione significari possunt homines qui delationibus
faciendis confiscationes à principibus impetrant, ut ho-
mines interdum insontes fortunis omnibus euertant,
cuiusmodi patrum nostrorũ memoria multi extiterunt,
nostra etiam nonnulli. Quanq̃ sectores illi proprie ap-
pellari possunt, cuius uocabuli meminit Asconius. Res
autem ipsa sectio appellatur. Cicero in Antoniana se-
cunda. Et eius uiri nomine me insectari audes cuius me
amicum, te sectorem esse fateare? Ad Antoniũ loquens
qui Pompeij bona sectione inuaserat. Idem. Expectanti-
bus omnibus quisnam esset tam impius, tam demẽs, tam
dijs hominibusq; hostis, qui ad illud scelus sectionis aude-
ret accedere, inuentus est nemo præter Antonium. Et
rursus Tantus igitur te stupor oppreßit, uel ut uerius
dicam tantus furor, ut primum cum sector sis isto loco
natus, deinde cum Pompeij sector, non te execrandum
populo Romano non detestabilem, non omnes tibi deos,
omnes homines & esse inimicos & futuros scias? Hoc
tamen principatu sectionis nomen pene obsoleuit, non
quod desint qui sectores esse uelint, sed princeps non-
dum experiri uoluit, quantum sibi in fortunas priuato-
rum liceat. Legibus enim omnia adhuc permisit. Qua
moderatione non tam legibus solutum se esse docuit,
quod alij gloriari solent, quàm legibus teneri Princi-
pis innocentiam non posse.

Sectores.
Sectio.

Ex lege

Ex. l. quæsitum: de sponsalibus.

Quæsitum est apud Iulianum an sponsalia sint ante
duodecim annos si fuerint nuptiæ collatæ. Accursius
collatas nuptias pro reuera celebratis male intelligi uo-
luit. Collatæ enim nuptiæ in duodecimum annum signi-
ficantur, id est dilatæ reiectæq;. Dicimus enim conferre
rem in arbitrium alicuius, & conferre in aliquod tem-
pus. Huius significationis exemplum est in. l. si res, in
principio infra de iure dotium.

Ex lege in eo iure de ritu nuptiarum.

Si ab hostibus patronus captus esse proponatur, ue-
reor ne poßit ista connubium habere nubendo, quemad-
modum haberet si mortuus esset. Huiusmodi est ista lo-
cutio, ut uix dicere poßis affirmatiua nec ne sit. Cui si-
milis est illa in. l. nõ solũ. §. sed uideamus, infra eodẽ hoc
titulo. Non finita iam tutela & nupta puella alij, ue-
reor ne longum sit adoptionem mariti impediri, quasi
propter hoc interponatur, ut ratio tutelæ reddendæ co-
hibeatur. Animaduertere igitur debemus quædam esse
uerba quæ idem sine negatione ac cũ negatione polleãt,
ut uereor timeo, metuo, caueo, & siqua sunt eiusdem si-
gnificationis, uereor ne ueniat, uereor ut ueniat, timeo
ne moriar, et timeo ut moriar, caue facias & caue ne fa-
cias. Ter. Sed pater adest, caue te esse tristem sentiat. Vt
terdũ duæ negatiões non plus q̃ una pollent, ut si dicas

nunquam

nunquã mihi nec obfuisti nec profuisti: sic interdũ
negatio duarũ negationũ instar est, duntaxat adu
te ui uerbi. Cicero ad Q. fratrem. Quod enim abfuisti
reor, ne satis diligẽter in senatu actũ sit de literis mi
id est ne non satis. Idem in Acade. Anaxagoras min
nigram dixit esse: ferres me si ego idem dicerẽ? tu ne
dubitarẽ quidẽ. Idem ad Atticũ. Si manet, uereor ne
rcitũ firmũ habere posit, id est opinor eum exercitum
firmũ nõ habiturũ. Quod fortasse sic resoluitur, uereor
ut ne habere posit: quo modo loquendi Cice. ipse uti
let, ut in Bruto. Ego tamen ita de unoquoq; dicã, uti
elici possit quẽ existimem oratorẽ, quẽ declamatorẽ fo
isse. Et in 3. de Ora. Omnis mea cura solet in hoc uerti
ri si possum ut efficiã aliquid dicendo, sin minus ut ne
quid mali. Ex more Terentiano sumptum, qui ait ut ne
quid nimis. Hunc aũt loquendi modũ uideo nostræ au
proximæ memoriæ clarissimos scriptores sequi. Hermo
in quadã oratione. Vt solicita sit admodũ uniuersa ci
uitas, ne læticiã incredibilẽ suam oratione consequa
leamus, id est, ne nõ ualeamus. Sic Vlpianus. Vereor ne
posit ista connubiũ habere nubendo, id est, ne nõ possit
ut ipse alibi dixit in l. si ego §. pri. infra de iure dotiũ.
Et Triphonius. Vereor ne longũ sit adoptionẽ matri
eius impediri, id est opinor nõ esse longũ, id est incõmo
dum. Hoc etiã per ut particulã Cicero enunciare solet,
ut ad Atticũ. Qui cum impudentissime postulauerit,

tamen

tamen conceditur, & tamen uereor ut ipsis contentus
sit. Et pro Quintio. Si uereretur ut res iudicio facto pa
rata sit. In quibus locis multi existimarent deesse nega
tionem cum nihil desit. Teren. Dies mihi hic ut satis sit
uereor ad agendũ. Pol tianus in Herodianũ. Veritis om
nibus ut satis libenter imperatorẽ Pertinacẽ milites re
ciperent, id est, ne non reciperent. Est etiam alioquin in
uenire cum una negatio in oratione deesse uidetur. Ci
cero in 3. de Legibus. Quæ res cum sapientissime consti
tuta esset à maioribus nostris, nihil habui nõ modo mul
tum, quo putarem nouãdum in legibus. Non modo mul
tum, pro non modo non multũ. Et de perfecto Orato.
Nam sic in epularum apparatu à magnificentia rece
dens non se parcum solum, sed etiam elegantem dici uo
let. Non solum, pro non solum non, dixit. Idem pro Pu
blio Sextio. Cum illi soli essent præter illum flagitiosum
Tribunum plebis duo reipublicæ turbines, qui non mo
do præcipitanti patriæ subuenirent, sed etiam nimis
tarde concidisse mœrerent. Et de reditu suo ad popu
lum. Tribunitijs superiores illi rogationibus nulla au
toritate senatus sunt restituti. Marius uero non mo
do à senatu, sed etiam oppressu senatu est restitutus,
id est, non modo non à senatu. Et in quarto Tuscula
narum quæstionum. Iis enim malis insidentibus non
modo beati, sed ne sani quidem esse possumus.

Liuius. As

Liuius. Asdrubaliq; non modo in Italiam traducẽdi ex
ercitus, sed ne manendi quidem satis tuto in Hispania
spem reliquit. Plinius in Epistolis. Multa in urbe nostra
iuxtaq; urbem, non oculis modo, sed ne auribus quidem
nouimus. Quæ exempla & similia mirum est Lauren-
tium Vallensem non animaduertisse. Is enim lib. 3. Ele-
gantiarum, ut scite pauca de hac re & subtiliter disse-
ruisse mihi uidetur, ita si eius doctrinam sequi uelimus
hæc loca tueri nõ poterimus. In causa est (ut arbitror)
quod Laurentius ad normam latinæ proprietatis ea re
digere uoluit quæ Græcorum imitatione usurpata sunt.
Græci enim τῷ οὐχ ὅπως ἀντὶ τοῦ οὐ μόνον οὐχὶ
subinde utuntur. Demosthenes, εὐνόμιζον μὲν ἀφῶν
ἐπιλιτευόμην, οὐχ ὅπως μηδὲν ἀδικῶν τοιαῦτα
πείσεσθαι, ἀλλὰ καὶ μέτρια ἐξαμαρτῶν συγγνώ-
μης τεύξεται. ἀντὶ τοῦ οὐ μόνον οὐχὶ πείσεσθαι. Si-
mile est οὐχ ὅτι & μηότι crebra apud oratores & ele-
gantiores scriptores. Plato. ἐγὼ δὲ οὐδὲ ἀνθρώπῳ,
μηότι δὴ θεῷ, id est non solũ hoc non dixerim de deo.
& μητι μητιδὴ, quæ itidem pro non solum non acci-
piuntur. Hoc etiam per nedum latine dici solet. Sallust.
Quippe secundæ res sapientium animos fatigant, nedũ
illi corruptißimis moribus uictoriæ temperarent. Apud
Liuium in octauo secundi belli Punici, hoc modo Fa-
bius loquitur aduersus Scipionem in Africam traiectu-
rum. Me dictatorem cum uigerem adhuc uiribus, & in
cursu

cursu maximarum rerum essem, recusantem nemo au-
diuit, quo minus insectante me magistro equitũ (quod
fando nunquam auditum fuerat) imperium æquare-
tur meum, nedum ego perfunctus honoribus certamina
mihi cum adolescente florentißimo proponam, id est nõ
modo nunc non proponam. Idem. Attonitus repentino
malo uix quid obijceretur intelligere potui, nedum satis
sciam quomodo me tuear. Cicero pro Plancio. Ego uero
ne immortalitatem quidem contra rempublicam accipi-
endam putarem, nedum emori cum pernicie reip. uel-
lem, ubi alius etiam non indoctus nollem (ut arbitror)
dixisset. Et ꝑ Cluentio. Nec Metellus, nec Popilius cla-
rißimi uiri uim tribunitiam sustinere ualuerũt, nedum
his temporibus, his moribus sine uestra sapientia ac si-
ne iudiciorum remedijs salui esse poßimus. Lucianus.
καὶ πάνυ ἁπαλὸς τὼ πόδε, ϛ οὐδ' ἑστάναι χα-
μαὶ, οὐχ ὅπως βαδίζειν ἐδύνατο. Cicero in Aca-
de. Anaxagoras nigram niuem esse dixit: ferres me si i-
dem dicerem? tu ne si dubitarem quidem. Vnam nega-
tionem Cicero duarum uice posuit. Interdum contra
duas pro una positas inuenimus. Idem lib. 3. de Finibus.
Sed quanquam negent Stoici nec uirtutes nec uitia cre-
scere, attamen utrumq; eorum fundi quodammodo ac
dilatari putant. Et in 5. Tuscula. Itaq; ne si iocundißi-
mis nos somnis usuros putemus, Endymionis somnum
nolimus dari. Et in Acad. Quod bonum quale sit ne-

gat omnino Epicurus sine uoluptatibus sensum mouentibus nec suspicari. Et pro lege Manilia. Erat enim motus iniectus ijs nationibus quas nunquã populus Rom. neq; lacessendas bello neq; tentandas putauit, οὐδέπω ποτε οὐχ ἡγήσατο. In his enim locutionibus, Cic. gracos imitari uoluit, ut pro Cornelio. Versatus in intima familiaritate hominis potentissimi in maximis nostris malis atq; discordijs, neminẽ unq; alterius rationis atq; partis nõ re nõ uerbo, nõ uultu deniq; offendit. Hæc de negationis usu dicenda hoc in loco habui, ut multis fortasse nõ satis animaduersa, sic omnibus necessaria.

Ex. l. si extraneus, de iure dotium.

Nec enim quisquam iudex proprijs auribus audiet mulierem, & reliqua. Legendum propitijs, licet exemplaria refragentur.

Ex lege quemadmodum.

Igitur hanc dotem periculo mulieris esse dico quandiu dominus uel pater ratam promissionem uel traditionem habuerit. Aut deest negatio, ut legatur nõ habuerit, aut quoad legi debet non quandiu, uel quoaddum, quod eiusdem significationis est, ut sit quoaddum dominus ratam promissionẽ habuerit, & paulo post. Hoc ita incerti cõditione consecuturũ ut promissione liberetur. In quibusdã exemplaribus hoc idẽ legitur, & neutrobi rectè. Propterea nõ hoc ita, sed hoc itẽ, quod significat itidem, id est eodẽ modo. Cic. in Ver. Acti. ultima. Sed non

Quoaddum.

non item mihi licet quod ijs qui nobili genere nati sunt, quibus omnia Populi Ro. beneficia dormientibus deferuntur: id est nõ itidem, non eodem modo.

Ex. l. talis. §. socer, eodem titulo.

Hanc pecuniã generũ petere debere, & exactã acceptã legatis referri. Accursius referri assimilari interpretatur, quia ut de cæteris legatis detrahitur Falcidia, ita & de ista. Ego Accursiũ existimo lõge ab huius uerbi intellectu abfuisse, referreq; actiue legendũ cẽseo nõ referri. Sciendũ igitur hũc morẽ antiquis Romanis fuisse, ut unusquisq; domesticã rationẽ sibi totius uitæ suæ per dies singulos scriberet, in quo appareret quid quisq; de redditibus suis, quid de arte fœnore lucróue seposuisset, quoúe die, & quid item sumptus fecisset. Sed postq̃ assignandis literis reorũ ex suis quisq; tabulis damnari cœpit, posterioribus sæculis, & ad memoriã usq; Asconij qui huius dicti autor est, uetus hæc consuetudo cessauit. Cicero in Verrem Acti. secunda. Habeo & istius & patris eius accepti tabulas omnis, quas diligentissime legi atq; digessi, patris quoad uixit, tuas quoad ais te confecisse. Accepti tabulas uocat rationes in quas acceptæ pecuniæ referebãtur. In huiusmodi tabulis capita multa erãt, q̃ nomina à Cic. identidẽ dicũtur: utputa artificij negatiõis, fœnoris, aduẽtitiorũ, ut legatorũ, hæreditatũ et huiusmodi. Simulatq; igitur aliq̃ pecuniã receperãt, in caput hoc aut illud, id est huic aut illi nomini acce-

Tabulæ domesticæ Romanis

referebant. Tranq. in Tyberio. Neq; hæreditatem quidem aut legata percepit ulla aliter q̄ ut peculio referret accepta. De Tyberio loquēs qui se Augusto in adoptionem dederat. Cicero in secunda Phil. Ego enim amplius sestertium ducenties acceptū hæreditatibus retuli. Idem in Ver. Vnum ostende signū in tabulis aut tuis aut patris tui emptum esse, uicisti: de tabulis expensis loquens. Erant enim binæ tabulæ, ut alibi docuimus. Cicero ad Atticum. Fecisti mihi gratum quòd Serapionis librum ad me misisti, pro eo præsentem pecuniam solui tibi, imperaui ne tu expensum muneribus ferres, id est ne te donasse existimares. Has aūt tabulas edere interdum cogebantur rei præsertim repetundarum. Quod idem Cicero aperte ostendit his uerbis in secunda in Ver. Acti. Nouum & ridiculum est quod hic nobis respondit cum ab eo tabulas postularemus, usq; ad M. Terentium & C. Caßium consules confecisse, postea desistisse. Quod etiam alibi liquido declaratur, præterquam etiam quòd Asconius id adnotauit. Itaq; de homine negligenti & parum scribente, prouerbialiter dicebatur, ne tabulas quidem cōficere. Idem in 2 de Ora. Hic Sulpitius, me quidem (inquit) Antonij rectè mones, sed ne te quidem multū scriptitasse arbitror. Tum ille. Quasi uera (inquit) non ea præcipiam alijs quæ mihi ipsi desunt, sed tamen ne tabulas quidem conficere existimor. Verum & in hoc ex re familiari mea, & in illo ex eo quod

quod dico quantulum id cumq; est quod faciam, iudicari potest. De huiusmodi tabulis intelligendum illud in lege qui concubinam. §. 2. de legatis. 3. id legatum putat. Labeo quod acceptum in tabulis suis ex ea hæreditate testator retulisset. Hæ autem tabulæ si singulorū dierum ratione obseruata fierent, diaria uocabantur et græce ephemerides, ut in illo exemplo cuiusdam neotericorum sed doctißimi. Multa sunt in diario tuo nomina quæ tu nescis. Calendarium autem ab obseruatione singulorum mensium, cuius exempla sunt tam apud iurisconsultos quàm apud alios. Quoniam uero fœneratores diligentius faciebant huiusmodi tabulas, ideo factum est ut calendarium in iure pro negociatione nominum faciendorum accipiatur. Vlpianus. Calendarij quoq; curatio & quæstura in aliqua ciuitate inter honores non habetur, sed personale munus est. Africanus Itaq; ipsæ pecuniæ si adhuc calendario, id est nominibus faciendis destinatæ essent, fidei commisso cedere solent. Aduersaria autem dicuntur tumultuariæ quædam tabulæ, quæ ante tabularum confectionem perscribebantur ne memoria rerum excideret, ut ex ijs postea tabulæ iustæ & æternæ fierent. Cicero pro Roscio. Nimium cito ait me indagare de tabulis, non habere se hoc nomē accepti, in codicem accepti et expensi relatum cōfitetur, sed in aduersarijs patere contendit, usq; eò ne te diligis & magnifice circumspicis, ut pecuniam nō ex tuis tabulis

Diarium.

Calendarium.

Aduersaria.

bulis sed ex aduersarijs petas? suum codicem testis loco recitare arrogantiæ est. suarũ perscriptionum & literarum aduersaria proferre nõ amentia est? & rursus. Quid est quod negligenter scribamus aduersaria? quid est quod diligenter conficiamus tabulas? qua de causa? quia hæc sunt menstrua, illæ sunt æternæ. Hæc delentur statim, illæ seruantur sanctæ. Hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ existimationis fidem & religionem amplectuntur. Hæc sunt coniecta, illæ in ordinem confectæ. Itaq; aduersaria in iudiciũ protulit nemo, codicem protulit, tabulas receitauit. Inde illud cuiusdã recentiorũ. Ita dum mea partim subrepta partim subdole designata cognosco, pauca tumultuarie in aduersarijs magis q̃ in codice scripsi. Aduersaria igitur sunt libri, in quibus res conijciuntur, quasiq; stipãtur. Codex uero in quo digeruntur & ordine conscribuntur. Simulis fuit apud cosdem diligentia conficiendarũ ephemeridum, in quibus quasi annales domestici, id est priuatarum rerũ suarũ scribebantur. Cicero p Quintio. Discedens in memoriã redijt Quintius quo die Roma in Galliam profectus est. ad Ephemeridem reuertitur. Inuenitur dies profectionis pridie calendas Februarij; nonis si Romæ fuit, causæ nihil dicimus quin tibi uadimonium promiserit. Ephemeridẽ igitur adibant antiqui cũ quid quaq; die fecissent, meminisse opus erat. Diurnũ latine dicitur. Iuuenalis Satyra 6. Et cedens lõgi relegit tristia

Codex.

acta diurni. Vnde et Ephemeris mathematica apud Plinium lib. 29. Epinyctis aũt cõmentarius est rerũ nocturnarũ, quod nocturnũ dici potest, ut diurnũ. Tabularum uero priuatarũ instar habebãt cõmentarij principis, de quibus alibi diximus. Erãt & tabulæ publicæ, quarũ meminit Tacitus his uerbis lib. 13. Dein curã tabularũ publicarũ à quæstoribus ad tribunos transtulit, uarie habitãe sæpe mutata eius rei forma. Meminit & Cice. in Ver. Hæ in ærario seruabantur, ut alibi dictũ est. Vt ad rem ueniamus, cui filiæ nomine socer centũ legauit, si ea acceperit, accepta referre debet legatis, id est in legatorũ causam imputare, tametsi doti accesserint. Hoc enim ferre referreq; acceptũ significat præter notã illã significationẽ iuris studiosis, unde acceptilatio nata.

Ex lege cũ. §. si fundo, eodẽ titulo.

Nec diuortio secuto præsenti die qd'in numero est, restituatur, sed statuto tempore solui debeat: lego quod in numerato, licet nullo exemplari astypulante. Plinius libro 33. Claudius Isidorus testamento suo dixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamen reliquere seruorum quatuor milia, iuga boum tria milia sexcenta. Reliqui pecoris ducenta quinquaginta milia. In numerato pondo sexcenta milia. Vnde metaphoricõs innumerato pro impromptu dicitur. Quintilianus in sexto. Illa potius urbana esse dixerim quæ sunt generis eiusdem quæ ridicula dicuntur, & ta

In numerato habere.

men ridicula non sunt. De actore facile dicente extem-
pore dictum est ingenium eũ in numerato habere. In
numerato id est promptum & ad manum, hoc est præ-
sentissimum & ad expedienda ex tempore dicenda so-
lertissimum. Sunt & alia minutula errata in titul. proxi-
ximis, ut in lege 3. de donationibus inter uirum & uxo-
rem. §. qui in eiusdem. Prohibentur sibi donare, sibi ip-
si corrupte legitur. Et est rectus casus pluralis. Et in
§. ab uxoris, si modo uir & socer in eiusdẽ sunt potesta-
te, sensus poscit ut si nõ legatur, hoc modo, si nõ uir &
socer, id est nisi: sed hæc & huiusmodi uix digna sunt
quæ attingantur.

Ex lege si mulier: de donat. inter uirum.

Si mulier acceptam à marito pecuniã in sportulã p
cognato suo ordini erogauerit, an donatio ualeat. Spor-
tæ sportulæ sportellæ (inquit Asconius) ut fisci fiscinæ si
scellæ spartea sunt utensilia ad maioris interdũ sum-
mæ pecunias capiendas, à sparto herba uocabula dedu
cta ex qua contexebantur, cuius meminit Plin. lib. 24.

Sportula Sportula inde dicta est obsonium quod diuites Romani
salutatoribus dabant secreto ipsi cœnantes. In limi-
ne autem domus sportulæ constituebantur. Iuuenalis.
Nunc sportula primo Limine parua sedet turbæ rapi-
enda togatæ. Ille tamen faciem prius inspicit, & tre-
pidat ne Suppositus uenias ac falso nomine poscas.

Recta

Recta cœna sportulæ opposite erat. Liberaliores si-
quidem diuites, ciuilioresq; salutatoribus suis legiti-
mum conuiuiũ exhibebant, quæ recta cœna dicebatur.
Sordidi autem & maligniores rectæ cœnæ loco sportu
lam tãtum præbebant. Tranquillus in Domiti. Multa
etiam in conuiuiorum usu nouauit, sportulas publicas
sustulit reuocata cœnarum rectarũ consuetudine. Idem
in August. Conuiuabatur assidue, nec unq; nisi recta. Et
in Vespasiano. Sed & conuiuabatur assidue, ac sæpius
recte ac dapsile, ut macellarios adiuuaret. Interdũ num
mi sportulæ loco cedebãt. Idem Iuuenalis. Sed cum sum
mus bonos finito computet anno Sportula quid referat,
quantum rationibus addat, Quid facient comites qui-
bus hinc toga calceus hinc est? Centum quadrãtes erant,
quorum crebra mentio est apud Martialem. Sportula
olim pauperibus tantum dabatur, postea diuites etiam
sportulam captare & exposcere cœperunt. Idem. Iubet
à præcone uocari ipsos Troiugenas, nam uexant limen
& ipsi Nobiscum, da prætori, da deinde tribuno. Mar-
ciuus autem hic de sportulis alterius generis intellexit.
De quibus Plini. ad Traianum scribens ita inquit. Qui
uirilem togam sumunt, uel nuptias faciunt, uel ineunt
magistratum, uel opus publicum dedicant, solent totam
plebem atq; etiam è plebe non exiguum numerum uoca-
re, binosq; denarios uel singulos dare, quod an celebran
dum & quatenus putes rogo scribas. Ipse enim (sicut ar

bitror) præsertim ex solennibus causis concedendum iußisti inuitationes. Et Traianus ad Plinium. Merito uereris ne in malam speciem incidat inuitatio quæ & in numero modum excedit, & quasi per corpora, non uiritim singulos ex notitia ad solennes sportulas contrahit. Non absimile sportulis est honorarium decurionatus, quod pro ingressu in bulen à buleutis, id est decurionibus dabatur. Cuius idem Plinius meminit ad eundem, & nos alibi (ut arbitror) diximus. De sportulis huiusmodi Papinianus in lege spurij, in titulo de decurionibus. Minores (inquit) 25. annis decuriones facti sportulas decurionum accipiunt, sed interim suffragium inter cæteros ferre non possunt. Sportulæ nostro tempore sunt in domibus principum id genus erogationis quod libratas uocant lingua uernacula, quod etiam in antiquis nostris scriptis liberationem uocari uideo. Quod genus olim multũ celebrabatur in aula principã nostrorum, ut ex antiquis monumẽtis apparet, id est ex libris dispẽsationis regiæ, quos status domus appellãt. Quoduero buccã ad curiã dicũt latine rectam cœnã appellare soleo, q̃ etiã rectã absolute, ut antiq; sic nos appellare possumus. Tranq. in August. Conuiuabatur aßidue nec unq̃ nisi recta, non sine magno hominũ ordinũq; delectu. Ex quibus uerbis apparet cur recta cœna dicta sit, id est iusto ordine discumbentium exhibita tanquam rectum iustumq; conuiuium, non ut sportula quæ clientulis obijciebatur

ciebatur tanquam abiectis & in nullo honore à diuitibus habitis. Dicere igitur possumus rectæ ius habere in aula admißionales, id est cambellanos, cubicularios, structores, ferculiferos, & omnes ab epulis, pincernas & qui ad cyathos stantes dicuntur, archimagiros, architriclinos, dispẽsatores, honorarios ephebos, & omne deniq; aulicũ ministeriũ quos officiarios domus uocamus.

Ex. l. sed si uir uxori.

Si uir uxori munus immodicum in Calendis Martijs aut natali die dedisset. Calendæ Martiæ fœminis solennes erant. In ijs enim munera ijs mißitari solebant. Vnde fœmineæ calendæ à satyrico dicũtur. En cui uiridem umbellam cui succina mittas Grandia, natalis quoties redit, aut madidum uer incipit, & strata positus longaq; cathedra Munera fœmineis tractas secreta calendis. Ita enim calẽdæ Martiæ fœminis dicatæ erãt, ut Saturnalia uiris quæ mense Decembri agitabantur. Tranquillus in Vespasiano. Sicut Saturnalibus dabat uiris apophoreta, ita & calendis Martijs fœminis. Et tamen ne sic quidem pristinæ cupiditatis infamia caruit. Apud Plaut. in Milite Periplectomeus senex inter flagitationes uxorias & hanc narrat. Verum priusquam galli cantent, quæ me somno suscitet, dicat dami uir quod calendis mittam cum Martiæ uenerint. Macrobius libro primo Saturna. de Calendis Martijs loquens

quens. Hoc mense seruis cœnas apponebant matrona, ut domini Saturnalibus. Illæ ut principio anni ad prom ptũ obsequium honore seruos inuitarent, hi quia gratiã perfecti operis exoluerent. Quo in loco Macrobius de tempore priscorum Romanorum loquitur, qui decem tantum menses habebant.

Ex eadem lege.

Non uidetur mulier facta locupletior si aut in encæ nio aut in unguentis. In antiquo legimus obxenio, pro pter quod opsonio legendum puto. De xenijs alibi di ctum est. Encænia dedicationes fanorum uel aliorum re rum dicuntur, ut Ioannis. 10. ἐγένετο δὲ ἐγκαίνια. Fa cta autem sunt encænia Hierosolymis.

Ex. l. penultima eiusdem titu.

Die nuptiarum priusquam ad eum transiret, & pri usquam aqua & ignis acciperetur, id est nuptiæ cele brarentur, obtulit decem aureos dono. Aqua & igni (in quit Festus) tam interdici solet damnatis quàm accipiũt nouæ nuptæ, uidelicet quia hæ duæ res humanam maxi me uitam continent. Itaq; funus prosecuti redeuntes ig nem supergrediebantur aqua asperſi, quod purgationis genus uocabant suffitionem. De aqua & igni Lactan tius libro. 2. institutionum ita inquit. Alterum enim qua si masculum elementum est, alterum quasi fœmininum. Alterum actiuum, alterum patibile. Ideoq; à ueteribus institutum est, ut sacramento ignis & aquæ nuptiarum fœdera

fœdera sanciantur, quod fœtus animantium calore & humore corporentur atq; animentur ad uitam. Cum enim constet omne animal ex anima & cor pore, materia corporis in humore est, animæ in calore: quod ex auium fœtibus datur sciri, quos crassi humoris plenos nisi opifex calor fouerit, nec humor potest corpo rari, nec corpus animari. Exulibus quoq; ignis & aqua interdici solebat: adhuc enim uidebatur nefas quamuis malos tamen homines supplicio capitis afficere. Interdi cio igitur usu earum rerũ quibus uita constat hominum, perinde habebatur ac si esset qui eam sententiam excepe rat morte mulctatus. Adeo ista duo elementa prima sunt habita, ut nec ortum hominis, nec sine ijs uitam cre diderint posse constare. Hactenus ille. Eodem pertinet Ciceronianũ illud puerbiũ in Lælio. Amicitia (inquit) res plurimas cõtinet, quocũq; te uerteris præsto est. Nullo lo co excluditur, nunq̃ intempestiua, nunq̃ molesta est. Itaq; nõ aqua nõ igni (ut aiunt) pluribus locis utimur q̃ amici tia. Accursi. male de face nuptiali intellexit. Tæda enim nuptialis erat quæ nouæ nuptæ præferebatur, & seruus qui eam præferebat Daduchus græce, latine præluceus appellatur. Apul. in asino. Tædasq; nuptiales qbus præ luxerant ibidem extinctas relinquunt. Tranq. in Augu. Tonanti Ioui ædem consecraui liberatus periculo cum expeditione Cantabrica per nocturnum iter lectica eius fulgur perstrinxisset, seruumq; præluentem examina uisset.

Aqua & igni interdicere.

Præluere

ſet. Inde illud metaphoricôs à Cicerone in Salluſt. dictū. Ego meis maioribus uirtute mea præluxi, ut ſi progenies noti nō fuerint, à me accipiāt initiū memoriæ ſuæ. Et in Lælio. Bona ſpe prælucet in poſterum. Plautus etiam lucere facem nouæ nuptæ dixit, id eſt præferre. Virgilius.

Nec cōiugis unq̄ Prætendi tædas, aut hæc in fœdera ueni.

Et hæc hactenus.